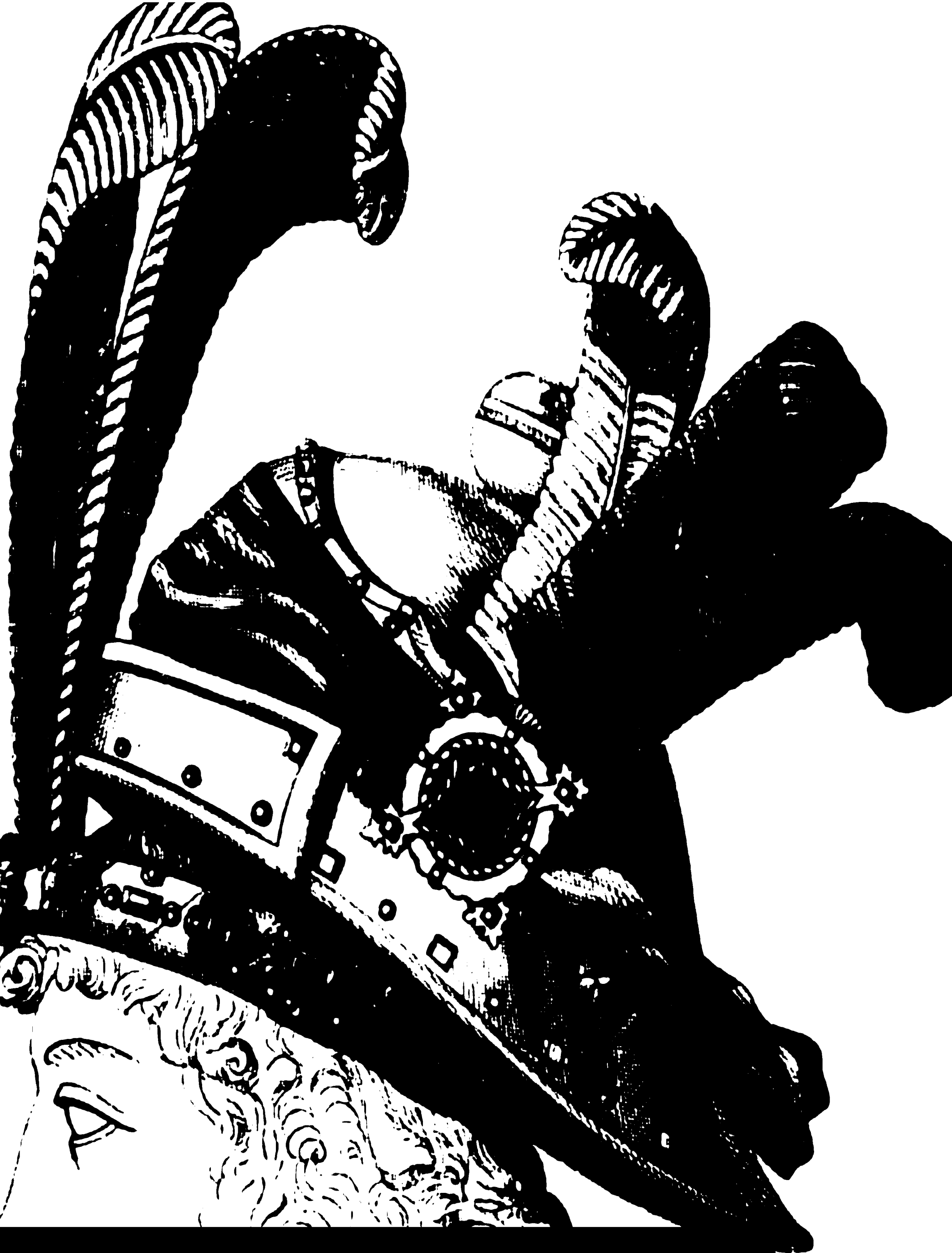

Antiqvarisk tidskrift för Sverige

Kungl. Vitterhets, historie och antikvitets akademien

ANTIQVARISK TIDSKRIFT

FÖR

SVERIGE

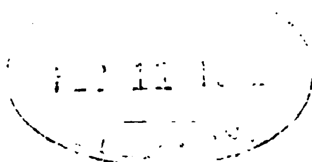
UTGIFVEN AF KONGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIQVITETS AKADEMIEN

GENOM

HANS HILDEBRAND.

SJUNDE DELEN.

STOCKHOLM
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI
1884—1885.

H. N. Fowler

INNEHÅLL.

Heraldiska studier

af

Hans Hildebrand.

I. Det svenska riksvapnet.

Vid festliga tillfällen, på flere af våra mynt, på riksbankens sedlar hafva vi tillfälle att se det svenska riksvapnet återgifvet. Om vi än kunna tänka oss, att många saknat tillfälle att taga del i en fest, vid hvilken en byggnad eller en äreport varit prydd med riksvapnet, å mynt och sedlar har ingen kunnat undgå att se det. Dess utseende måste således anses vara väl bekant, men erfarenheten lär, att riksvapnet — liksom i allmänhet vapen — hos oss framställes på ett sätt, som ingalunda kan anses mönstergiltigt. Otaliga gånger har jag förargats deröfver, men har icke förr än nu kommit i tillfälle att förverkliga min afsigt att mot de öfliga smakriktningarna inlägga en protest. Så mycket nödigare torde en sådan kunna anses som för icke länge sedan utgifvits ett arbete, upptagande rikets, landskapens och städernas vapen samt ämnadt att lemna mönster för teckningar af vapen. Arbetet är, om jag icke misstager mig, utgifvet med statsunderstöd, men lemnar dock mycket öfrigt att önska. Det synes derför vara hög tid, att allmänheten får göra bekantskap med det utseende som vapen böra hafva enligt de regler, som af gammalt äro antagna inom heraldiken eller läran om vapnen och deras utstyrsel.

Kanske mer än en är färdig att anmärka, att så synnerligen stor vigt ligger väl icke på vapnen och sättet,

hvarpå de utföras. Det kan så vara. Men helt visst torde dock enhvar vid närmare eftersinnande vilja medgifva, att derest vapen skola framställas, böra de framställas på ett korrekt sätt; finnas reglor fastställda och öfverallt annars erkända, så är det allt skäl att äfven vi följa dem — isynnerhet som dessa reglor, ifall man underkastar sig besväret att pröfva dem, snart befinnas vara ganska förståndiga och praktiska.

I ett vapen kan ligga en hel historia uttalad; det fordras blott, att förståndet öppnas för att tyda det språk, som vapnen tala. Huru detta kan vara händelsen skall jag söka visa i den följande framställningen af det svenska riksvapnet.

Detta består i närvarande stund af en mindre sköld, innehållande den regerande dynastiens vapen, samt en större sköld, i hvars midt den mindre är anbragt. Denna större sköld är delad i fyra fält. I två af dem ses tre kronor, i de två andra hvad man plägar kalla lejonet öfver tre strömmar. Som hjertvapnet i dess nuvarande skick tillkommit under detta århundrade, går jag först öfver till betraktande af den större skölden med dennes vida äldre vapenbilder.

Granska vi de vapenbilder, som åt oss blifvit bevarade från tidigare århundraden, finna vi de två vapen, som upptaga den större sköldens fyra fält, förenade för första gången år 1448. De tre kronorna visa sig i riksvapnet först år 1363, lejonet öfver de föregifna strömmarne först år 1275.

Hvadan äro dessa två vapenbilder komna? Huru såg det svenska riksvapnet ut före år 1275?

Utseendet af det svenska riksvapnet och dettas historia hafva förut gifvit anledning till vidlyftiga undersökningar, först under 1500-talet, sedan under 1600-talet. Danske konungar under 1500-talet roade sig med att i sitt vapen upptaga de tre kronorna. Från svensk sida tillsporde,

med hvad rätt de tillegnade sig en annan stats vapen, genmälte de, att de tre kronorna hade sin plats i den danske konungens vapen med det historiska minnets rätt, i det de icke betecknade annat än att de tre nordiska rikena under en föregående tid hade varit förenade under en gemensam konung. Skälet var svagt och framkallade från svensk sida gendrifvanden. Man visade upp, att k. Albrekt, som regerade före unionens tid och var uteslutande svensk konung, förde i sitt vapen tre kronor. Man hänvisade till k. Magnus ladulås' sigill, i hvilket utomkring skölden förekomma tre kronor, en öfver skölden, en på hvar sida af denna. Äfven påminnte man om de svenska mynt, å hvilka ena sidan visar tre kronor grupperade kring en bokstaf eller en figur. Tack vare dessa mynt fick man de tre kronorna till att vara ett uråldrigt svenskt vapen. Man hänförde nämligen de mynt, å hvilka mellan kronorna stod ett A, till k. Anund Jakob, således till Sveriges första kristna tid. Våra dagars historiska kritik har gjort det otvifvelaktigt, att de ifrågavarande mynten tillhöra k. Magnus Erikssons tid; de äro alltså i alla händelser tidigare än k. Albrekts vapensköld.

Dervid har det stannat, intill dess i år dr Henry Petersen i en värderik afhandling[1] om ett i Lybecks Mariakyrka förvaradt baner, som tillhört ett fartyg på k. Eriks från Pommern tid, yrkat, att man icke får åt de tre kronorna i k. Magnus ladulås' sigill och åt de tre kronorna å k. Magnus Erikssons mynt tillerkänna så stor betydelse som de svenske forskarne gjort. I hufvudsak torde vi få anse hans anmärkning fullt befogad.

För att sätta oss in i denna fråga och för att utröna, hvilket utseende det svenska riksvapnet haft före år 1275, måste vi till en början göra klart för oss, huru vapenbilderna uppkommo.

[1] *Et dansk flag fra unionstiden i Maria-kirken i Lübeck,* i Årböger for nordisk Oldkyndighed og Historie för år 1882.

I Schlegels och Klingspors *Svensk heraldik* heter det: »från de offentliga torneringarna eller adliga riddarspelen samt korstågen torde heraldiken hafva sin egentliga upprinnelse». Uttrycket synes mig icke fullt tillfredsställande. Andre forskare hafva visserligen äfven, för att förklara vapenväsendets uppkomst, hänvisat till tornering och korståg, men dessa företeelser i medeltidens lif hafva icke varit de enda, icke varit de direkta faktorerna. För öfrigt sammanblandas i det anförda yttrandet vapenväsendets uppkomst och heraldikens. Mellan införandet af verkliga vapen och uppkomsten af heraldiken eller läran om dem ligger ungefär ett århundrade.

Man har fäst uppmärksamhet dervid, att redan under den klassiska forntiden plägade man å sköldarne anbringa figurer. Oneckligen lämpade sig ock skölden derför. Skulle han göra tjenst, måste han vara stor, men under alla perioder med sund smak har man haft afsky för den tomhet och nakenhet, som naturligen tillkommer en vid yta. Vi kunna till och med säga, att motviljan mot dessa egenskaper är allmänt mensklig: äfven naturfolken söka häfva dem.

På två sätt kunde detta ske. Skölden måste vara stark och för sådant ändamål försågs han med fördel med beslag, som gjordes så prydliga att de, jämte uppfyllande af det praktiska ändamålet, kunde behaga ögat.[1] Man kunde också å skölden anbringa ornament och figurer, som icke egde någon konstruktiv betydelse. Så snart krigarerustningen blef sådan, att jämte den öfriga kroppen ansigtet var skymdt eller fullständigt betäckt, blef det rent af nödigt att enhvar, som spelade en anförares rol, gjorde sig lätt och säkert igenkänd af dem, som hade att lyda hans order, och detta syfte vanns enklast genom att på en framstående del af rustningen anbringa ett igenkän-

[1] En på sådant sätt prydligt utstyrd sköld förvaras i Köpenhamns fornsakssamling. Se Worsaaes *Nordiske Oldsager* fig. 571.

ningstecken. Men dessa tecken voro godtyckliga och kunde efter behag ombytas. Ganska tydligt framträder denna karaktär af tillfällighet hos sådana bilder i en fransk berättelse af år 1080, som omtalar, huru sköldkrämarne åt riddarne sålde sköldar, å hvilka de målat lejon eller liljor.[1] Det var således tillverkarens smak eller nyck som bestämde valet af bild.

För att sådana bilder skulle få namn, heder och värdighet af vapen måste de förlora all tillfällighet. De måste konseqvent föras af deras egare och af honom lemnas i arf åt efterkommande.

Vapensköldarne uppenbara sig helt plötsligt. Ur Demays förträffliga arbete *Le costume au moyen âge d'après les sceaux* lånar jag följande uppgifter.

Philippe d'Alsace, grefve af Flandern, för intet vapen år 1164, men har vapen 1170;

Mathieu I af ätten Montmorency har intet vapen, men hans son har vapen år 1177;

Conon, grefve af Soissons, har intet vapen år 1172, men har vapen år 1178;

Mathieu II, grefve af Beaumont-sur-Oise, har intet vapen år 1177, men har vapen år 1189;

ätten Coucy har intet vapen år 1150, men har vapen 1190;

ätten Garlandes har ej vapen år 1170, men har vapen år 1192;

Gérard de Saint-Aubert har ej vapen år 1185, men har vapen år 1194;

Baudouin den oförskräckte, grefve af Hainaut, har intet vapen år 1182, men har vapen år 1195;

Henri II, grefve af Champagne, har ej vapen år 1180, men har vapen år 1197;

[1]) Berättelsen citeras af Paul Lacroix i hans *Sciences et lettres au moyen âge et à l'époque de la renaissance* s. 326. Jag har icke varit i tillfälle att kontrollera uppgiftens riktighet.

Rotrou III, grefve af le Perche, har ej vapen år 1190, men hans son Geoffroi har vapen år 1197;

Jacques d'Avesnes har ej vapen år 1186, men Gautier d'Avesnes har vapen år 1199;

Gérard de Picquigny har ej vapen år 1190, men Enguerran de Picquigny har vapen år 1199.

I den europeiska medeltidens öfriga hufvudland uppenbara sig vapnen vid samma tid. Englands tre leoparder kunna ej föras längre tillbaka än till k. Rikard lejonhjerta, som för dem i sitt vapen år 1195. I Tyskland hvarifrån det svenska vapenväsendet torde böra härledas, förekomma furstevapen först under den senare hälften af 1100-talet; vapen tillhörande den lägre adeln visa sig från år 1213, vapen tillhöriga andlige från år 1243, vapen tillhöriga borgare från år 1250.[1]

Vi kunna således som vapenbildningens tillkomsttid angifva decennierna 1170—1190; den börjar således midt emellan det andra och det tredje korståget.

Likväl må medgifvas, att förberedelser visa sig något tidigare. Ett inom en familj ärftligt vapenmärke uppenbarar sig tidigare som prydnad i ett sigill. Ätten Cardavène för i sitt vapen fem sädeskärfvar; en medlem af denna ätt, Enguerran, grefve af Saint-Pol, använde före år 1150 ett sigill, i hvilket han sjelf är afbildad till häst; på fältet framför och under hästen synas några kärfvar. De franska liljorna, som först under k. Filip-August äro fullt utpräglade i heraldisk mening, förekomma som ornament i tidigare franska konungars sigill. Roger de Meulan har år 1195 ett sigill, å hvars fält ses ett gående lejon; Jean de Meulan har år 1197, Roger de Meulan år 1204 en sköld med ett upprättstående lejon. Julienne de Rosoy

[1] Warnecke, *Heraldisches Handbuch* s. 2. — Jouffroy d'Eschavannes söker föra det franska vapenväsendet längre tillbaka (*Traité complet de la Science du blason* s. 7).

har i sitt sigill af år 1195 vid sin sida två rosor; Roger de Rosoy har 1201 en sköld med tre rosor.

Vapnet uppenbarar sig allra först i skölden. Så snart det der fått insteg, uppträdde det snart sagdt öfverallt, på den klädnad riddaren bar öfver brynjan, på hästens beklädnad, på baneret, på hvarjehanda andra föremål hörande till rustningen, på väggbonader, möbler o. s. v. Såsom bomärket angaf vapnet eganderätten, men vapnet hade framför bomärket den lyckliga egenskapen att genom sin bildliga framställning och genom sina färger mera tilltala en praktälskande tid.

Korstågen, liksom tornejspelen, bidrogo i hög grad att utveckla riddarväsendet. Den stärkta sjelfkänslan hos de store ökade deras företräden och gaf dem behof att mer än förut hålla på sitt och sin ätt, att draga upp bestämda gränser mellan sig och andra. Vapenväsendets uppkomst få vi tillskrifva denna sinnesriktning. Indirekt hafva således korståg och tornej utöfvat inflytande på vapenväsendets uppkomst.[1]

1.

Vid efterforskande af Sveriges äldsta riksvapen måste vi besinna, att riksvapnet från början var icke rikets, utan konungens vapen. Vapnet sattes från början i skölden och skölden måste tillhöra en lefvande person. Först något senare fingo opersonliga institutioner vapen. Om den regentätt, som först antog ett vapen, länge styrde ett land, vande man sig naturligtvis småningom att anse

[1] Ett direkt inflytande kunna vi tillerkänna korstågen, för så vidt österländska tecken och bilder upptagits i vesterländska vapen. Jfr Warnecke s. 2.

ättens vapen vara landets, men det var landets allenast i andra hand.

Vi hafva allt skäl att antaga för det svenska vapenväsendet en senare tillkomsttid än för det utländska, t. ex. det tyska. Hvad de adliga vapnen beträffar var tidsskilnaden dock icke stor. Såsom nyss nämndes förekomma adliga vapen i Tyskland från år 1213. Det första adliga vapen i Sverige vi känna tillhör år 1219. Två bröder, tillhörande en ätt, af hvilken några medlemmar begagnat tillnamnet Boberg, hafva nämnda år hängt under en urkund sina sigill och i hvartdera sigillet förekommer en

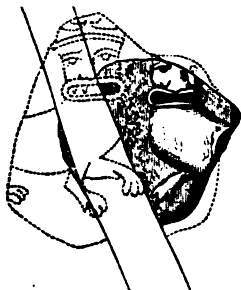
1. *Sveriges äldsta adliga vapen.* 1219.

lilja mellan ett par hjorthorn (fig. 1). Samma vapen förekommer inom ätten åren 1259, 1288, 1292, 1310, 1315 och 1331. Deremot förekomma kongliga vapen först långt senare: det äldsta kända tillhör k. Knut långe, som åren 1229—1234 regerade i Sverige.

Det är sjelfklart, att den Stenkilska ätten, som utdog vid pass år 1125, icke haft något vapen. Vi kunna ej heller antaga, att de första medlemmarne af de Sverkerska och Erikska ätterna varit försedda med vapen. De äldsta kongliga sigillen, tillhöriga kk. Karl Sverkersson och Knut Eriksson, visa konungen antingen till häst eller sittande

på sin tron, men någon tillstymmelse till vapen finnes icke. Det är möjligt, men knappast troligt, att k. Sverker II haft ett vapen.

Af ett sigill tillhörigt k. Erik II (Knutsson) finnes en bit i behåll. Det är dubbelt. Å ena sidan var konungen afbildad sittande, å den andra sågos[1] två stående mot hvarandra vända krönta leoparder[2] (fig. 2). De synas icke hafva varit anbragta på en sköld, och hafva vi här således icke ett vapen, utan endast en sigillbild. I betraktande deraf, att ur denna sigillbild *sedermera* utbildades ett vapen, är det knappast troligt, att k. Erik sjelf

2. *K. Erik Knutssons sigillbild.* 1208—1216.

3. *K. Erik Erikssons sigillbild.* 1224.

haft något vapen. Forskarne under 1600-talet påstodo sig hafva sett sigill tillhörande k. Johan I och försedda med vapen, i hvilka sågs än lejonet öfver tre strömmar, än tre kronor[3], men detta deras påstående måste bero på ett misstag. Om han fört något vapen, veta vi icke, och är det således omöjligt att tilldela den Sverkerska ätten nå-

[1] Sedan B. E. Hildebrands *Sigiller* utgåfvos, då det å fig. 2 upptagna syntes, har en del, hvilken i figuren antydes, fallit bort.

[2] Jag upptager den af utlandets förnämsta heraldici antagna seden att kalla ett lejon, som vänder ansigtet mot åskådaren, leopard.

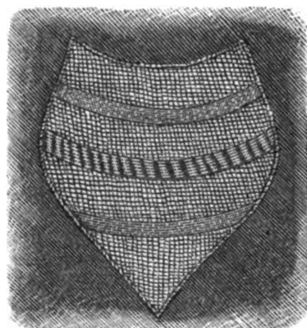
[3] Jfr t. ex. Scheffer, *De antiquis verisque regni Sveciæ insignibus* s. 212.

gon vapenbild. På en i Schwerins museum förvarad tapet, som visar anorna för k. Gustaf I:s till Meklenburg gifta dotter Elisabet, finnes visserligen ett vapen för den Sverkerska ätten, men 1500-talets heraldici ega icke vitsord i en sådan fråga[1].

I det märkliga Eskilstunafyndet, som är beskrifvet i *Månadsbladet* nr 95—96, förekomma brakteater, präglade af k. Knut långe och visande en sköld med tre bjelkar (fig. 4). Vapnet är enkelt. Dess förekomst å brakteaten är så mycket vigtigare, som samma vapen förekommer å den tapet med k. Knuts son Holmgers bild, som i förra år-

4. *K. Knut långes vapen.* 1229—1234.

5. *Holmger Knutssons vapen.*

hundradet flyttades från Skoklosters kyrka till Statens Historiska Museum (fig. 5). Der äro till och med färgerna angifna: två guldbjelkar och en silfverbjelke (den mellersta) i blått fält. Som tapeten är förfärdigad under

[1] Som jag äfven i det följande kommer att uttala ogillande af 1500-talets uppfattning af heraldiken, vill jag visa att jag i detta afseende icke står ensam. Så t. ex. yttrar Victor Gay i sin *Glossaire archéologique du moyen âge et de la renaissance:* il faut regretter que les auteurs des XVI:e et XVII:e siècles aient traité d'une manière trop héroïque les questions d'origine (för vapenväsendet) dont la solution reclamait une étude plus exacte des monuments primitifs. C'est à l'érudition moderne que restent donc confiés ces difficiles problèmes.

den senare delen af medeltiden, få vi kanske icke fästa mycken vigt vid angifvandet af färgerna.[1]

K. Erik III (Eriksson), hvilken vid k. Knut långes död återfick den konungavärdighet, som han redan vid späda år hade mottagit, har i sitt kontrasigill tre gående krönta leoparder (fig. 3). Äfven i detta sigill, liksom i fadrens, saknas sköld, och noga taget hafva vi således äfven här icke en vapen-, utan endast en sigillbild. Men om k. Knut långe hade vapen, så synes det mig föga troligt, att

6. *K. Valdemars vapen.* 1252.

hans efterträdare k. Erik skulle försummat att antaga ett vapen. Hade han ett sådant, synes det mig sannolikt, att han i detta förde samma bild som i sigillet. Sigillbilden förlorar nämligen här karaktären af tillfällighet, om vi sammanställa den å ena sidan med fadrens sigillbild, å den andra med efterträdarens vapen. De två lejonen i det ena sigillet kunna mycket väl sammanställas med de tre i det andra, ty i vapenväsendets första tid vexlade

[1] Å samma tapet förekommer skölden med lejonet öfver tre snedbjelkar, lejonet rödt, snedbjelkarne guld — alltså oriktigt.

ofta vapenfigurernas antal. Innan k. Richard lejonhjerta i sitt vapen upptog de tre leoparderna, förde han i sin sköld ett (kanske två) upprättstående lejon — skilnaden mellan heraldikens lejon och leoparder är så ringa, att vi kunna vara berättigade att göra denna sammanställning. Under broderns regeringstid förde Johan utan land i sitt vapen tvänne gående lejon, det ena öfver det andra.

När med k. Erik Eriksson hans ätt utdog, sattes på hans tron systersonen Valdemar. Hans fader Birger jarl förde visserligen redan tidigare eget vapen, men detta användes icke af sonen, hvilken förmodligen af undseende för företrädarens och morbroderns minne upptog dennes vapen, de tre krönta leoparderna (fig. 6). Hans ättlingar bibehöllo detta vapen. Det föres t. ex. år 1345 af hans sonson riddaren Valdemar Eriksson.

De tre bjelkarne och de tre krönta leoparderna äro de äldsta konunga- och dermed de äldsta riksvapen vi känna för Sverige.

Att k. Knut länge tillhörde den Erikska ätten är högst sannolikt.[2] Vi lära således af våra två äldsta konungavapen, att när vapenväsendet infördes, kunde nära fränder taga olika vapen. Exempel derpå får jag äfven i det följande tillfälle att lemna.

De tre leoparderna höllo sig icke länge som svenskt konungavapen. K. Valdemar förjagades från tronen af brodern Magnus. Denne var visserligen lika nära slägt till det förra konungahuset, men det var icke för slägtskapens skuld, utan för sin dugande krafts och sin ärelystnads skuld, som han kom i tillfälle att bestiga tronen. Den större sjelfkänslan hos honom gjorde det för honom naturligt att som konung behålla sitt ättvapen. De tre

[1] Jfr slägttaflan i dr Montelii *Sveriges Historia* (del I) s. 382.

leoparderna hade dessutom en betänklig olägenhet: den danska konungaätten förde samma vapen, med eller utan krona på leopardernas hufvud. För att visa detta lånar jag här (fig. 7) från dr Petersens redan anförda afhandling det äldsta exempel på den danska konungaskölden, af honom anträffadt i ett k. Knut VI:s sigill under ett dokument från omkr. 1190. I Danmark går således konungavapnet längre tillbaka i tiden än hos oss.

Det tredje konunga- och riksvapnet i Sverige är hvad

7. *Danske k. Knut VI:s vapen.* Omkr. 1190.

man gemenligen kallar Folkunga- eller Götarikes-vapnet. Båda namnen äro oegentliga.

De s. k. Folkungarne voro, som bekant, en mycket utgrenad ätt[1]. Hvad man vant sig att kalla Folkungavapnet visar ett upprätt stående lejon öfver tre snedbjelkar. Det förekommer första gången i ett sigill, tillhörigt Birger jarl d. y. och sittande under ett år 1238 skrifvet bref. Att man ej har rätt att utan vidare kalla detta vapen Folkungavapnet framgår deraf, att andre Folkungar förde andra vapen. Jarlens broder Vestgötalagmannen Eskil

[1] Jfr slägttaflan i dr Montelii nyss anförda arbete s. 391.

har åtminstone i sitt sigill en annan bild[1]. Deremot visar det sig, att Östgötalagmannen Magnus Bengtsson, som förr tagits för att vara Birgers och Eskils fader, men nu blifvit flyttad från denna plats i slägttaflan, förde i sitt vapen alldeles samma vapenbild som Birger. Eget nog förekommer hans sigill[2] år 1269 under ett bref, i hvilket icke han, men väl sonen Bengt Magnusson omtalas; eget kunna vi kalla detta fall, emedan man under medeltiden, då sigillaftrycket hade samma betydelse som i vår tid namnunderskriften, var angelägen att vid en persons död göra hans signet obegagneligt genom att förstöra det eller låta det följa egaren i grafven. Som en egenhet må ock nämnas, att denne son Bengt, som äfven var Östgötarnes lagman, sedermera flere gånger använde ett sigill, å hvars framsida ses som sigillbild ett upprätt stående lejon, under det att å baksidan finnes en sköld, för större visshets skuld i omskriften kallad *clipeus*, med fadrens och Birger jarls vapen[3]. Denne Bengt, morfar till den heliga Birgitta, hade en son Brynjolf, som helt visst var fader till Algot och Knut Brynjolfssöner, hvilka båda i sitt vapen förde ett upprätt stående lejon, liksom äfven Brynjolfs son, den bekante hertig Bengt.

De tre snedbjelkarne gå i de äldsta sköldarne med detta vapen från höger (i heraldisk mening); så i de tre här omnämnda sigillen, så ock i ett sigill, som tillhör Birger jarls maka Ingeborg[4], hvilken tog mannens vapen, under det sonen Valdemar upptog morbroderns. I de senare vapnen gå deremot snedbjelkarne regelbundet från venster. Mycket stor vigt få vi dock icke fästa vid snedbjelkarnes riktning, då vi uti ett hertig Bengts ryttaresigill från år 1282 se snedbjelkarne i skölden gå från

[1] B. E. Hildebrand, *Svenska sigiller från medeltiden* ser. 3 nr 4.
[2] Samma arbete ser. 3 nr 28.
[3] Samma arbete ser. 3 nr 40 och 41.
[4] Samma arbete ser. 1 nr 13.

venster, men i baneret och på hästbeklädnaden från höger (fig. 8). En annan olikhet mellan sköldarne med detta vapen visar sig deri, att sjelfva fältet ibland är tomt, ibland prydt än med sjöblad (hjertan) än med rosor. Så sjöblad som rosor äro i detta fall att anse som tillfälliga och godtyckliga element, icke som integrerande delar af vapnet.

K. Magnus ladulås upptog fadrens vapen, som derigenom blef kongligt, blef riksvapen. Han gjorde der

8. *Hertig Bengt Birgersson.* 1282.

allenast det tillägg, att han på lejonets hufvud satte en krona. De följande konungarne, Birger och Magnus Eriksson, behöllo det krönta lejonet (fig. 9). Hertig Bengt Birgersson förde än ett krönt, än ett okrönt lejon. Hertigarne Valdemar och Erik förde okrönta lejon intill åren 1307 och 1308, då de i sina sköldar tillade kronan.

Om färgerna i detta vapen lemnas oss en vigtig upplysning af Erikskrönikan, som v. 1397 och 1398 säger:

Konungsins baner war ther vtstikkat
eth gylt leon medh tre hwita bara.

Ordet 'bara' är den franska heraldiska termen *barres* d. v. s. snedbjelkar från venster. Om fältets färg lemnas här ingen upplysning.

Jag känner ingen medeltidsbild af detta vapen med färger. I Skanörs kyrka finnes ett i trä snidadt Folkunga-vapen, som varit fäst vid en hvalfslutsten och helt säkert skall utmärka dr. Ingeborg, k. Erik menveds gemål. Alla färger i denna bild äro utplånade. Detsamma gäller vapnet å den skulpterade bild af k. Karl Knutsson, som förvaras

9. *K. Magnus Erikssons vapen.* 1321.

å Gripsholm. I en handskrift af Ernst von Kirchbergs meklenburgska rimkrönika, skrifven år 1380 och förvarad i arkivet i Schwerin, är afbildad en fornnordisk konung förande tre baner, det ena danskt, det andra norskt, det tredje med de konglige Folkungarnes vapen. Lejonet är der blått, snedbjelkarne silfver, fältet guld — färgläggningen är således oriktig.[1] Ända från 1500-talet och intill

[1] Denna bild är återgifven i dr Petersens förut citerade afhandling.

nuvarande tid är fältet i detta vapen blått och torde från början haft denna färg.

Bilden i det meklenburgska manuskriptet gifver vid handen, att lejonet öfver de tre snedbjelkarne, den regerande ättens vapen, ansågs på 1300-talet vara det svenska riksvapnet. Med k. Magnus Erikssons afsättning upphörde Folkungaättens konungadöme i Sverige och dermed upphörde hennes vapen att vara riksvapen. Huru det ersattes skola vi strax se.

K. Karl Knutsson sätter åter in hennes vapenbild i sitt och rikets vapen och det finnes ännu qvar i riksvapnet. Den förändring har dock under tidens lopp blifvit vidtagen, att snedbjelkarne gjorts vågiga och fått namn af strömmar. Vapnet har fått namn af Götarikes vapen.

Dessa två tolkningar, båda lika olyckliga, dyka upp, så vidt jag kunnat finna, samtidigt, under 1500-talet[1], d. v. s. vid en tid, då heraldikens blomstringsålder var förliden. Båda tolkningarna finnas hos Olaus Magni (bok 2 kap. 25), båda förekomma i den förklaring rörande det svenska vapnet, som af den svenska regeringen framlemnades vid fredsmötet i Stettin år 1570. Talet om strömmar är orimligt i fråga om ett gammalt vapen, ty strömmar äro icke någon af den äldre heraldiken känd bild och vi veta, för öfrigt, af det redan meddelade citatet ur Erikskrönikan, att det var snedbjelkar, som af gammalt funnos i skölden.

Under det man tvistade med Danmark om dess rätt att i sitt vapen föra tre kronor och i sammanhang dermed sökte visa, att detta vapen sedan uråldrig tid, till och med redan i heden tid, hade tillhört Sveriges konungar, kände man sig något generad deraf, att några af de äldre konungarne i sitt vapen onekligen fört icke tre

[1] Å en glasruta från Vesterås domkyrka (nu i Statens Historiska Museum förekommer dr. Margaretas, k. Gustaf I:s gemåls, vapen med strömmar i stället för snedbjelkar.

kronor, utan lejonet öfver snedbjelkarne. Ur den svårighet, som detta förhållande beredde, sökte man hjelpa sig på följande sätt: de ifrågavarande konungarne härstammade från Götaland och satte derföre värde på att i sina sigill o. s. v. föra det vapen, som tillhörde Götaland under den tid detta var ett eget rike. De voro för öfrigt så litet mone om sina rättigheter desse konungar, att de icke funno nödigt att alltid begagna tre kronor, hvilket vapen de i egenskap af hela Sveriges konungar hade rätt att föra.

Denna förklaring är naturligtvis orimlig. Den tid, då Götaland skulle hafva utgjort ett eget rike, faller inom den förhistoriska tiden och då funnos inga vapenbilder. Det ifrågavarande vapnets tillkomst är fullkomligt klar, är sådan som jag i det föregående skildrat henne: en gren af Folkungarnes ätt hade tagit detta vapen och när denna gren besteg tronen, blef dess vapen kongligt.

Men har det icke sedermera kunnat blifva Götarikes vapen? Visserligen förekom under medeltiden Götanamnet och har sedan allt framgent förekommit i den svenska konungatiteln, men uteslutande som ett minne från länge sedan flydda tider. När lejonet öfver snedbjelkarne efter Folkungakonungarnes period af k. Karl Knutsson åter insattes i riksvapnet utgjorde Götaland uti intet hänseende en sådan enhet, att det kunde komma i fråga att förse det med eget vapen. Den rådande föreställningen att lejonet öfver snedbjelkarne är Götalands vapen beror uteslutande på teorin, att det tillhörde Götaland innan det af k. Magnus ladulås insattes i hans kongliga sigill. Då denna teori icke blott saknar bevis, utan rent af är omöjlig, måste på grund deraf antagandet, att Götarike haft och ännu har ett eget vapen, strykas såsom fullkomligt grundlöst.

Under sådant förhållande blir det nödigt att söka utröna, af hvilken anledning k. Karl Knutsson i den sköld

han som konung förde insatte ett vapen, till hvars förande han kan synas hafva saknat befogenhet. På denna fråga tror jag mig kunna gifva ett nöjaktigt svar, men måste dessförinnan redogöra för tillkomsten af de tre kronorna.

2.

De gamle forskarne ansågo sig hafva kommit till det resultat, att de tre kronorna redan under heden tid voro Sveriges vapen. Enligt Scheffer[1] har detta vapen kommit till stånd före Olof skötkonungs tid, redan under den tid då Sveriges konungar kallade sig Uppsala konungar, hvilket namn de hade icke deraf att Uppsala var deras residens, utan af Uppsala öd, som de förvaltade, och af Uppsala tempel. I detta funnos tre gudabilder och dessa torde hafva varit krönta, ty enligt Plinius voro kronor i forntiden utmärkande för gudarne och dessutom omtalar Olaus Magni uttryckligen, att Torsbilden i Uppsala hade en krona. Från de tre krönta gudabilderna hafva de tre kronorna kommit in i det urgamla svenska vapnet. Äfven hänvisas till den välbekanta teckning, som förekommer i den af Magnus Gabriel de la Gardie till Uppsala universitet skänkta handskriften af den prosaiska eddan, hvilken teckning anses föreställa just de tre Uppsala-gudarne och har hvar och en af dem en krona på hufvudet.

Det tjenar föga till att i ett sådant fall inlåta sig i en kritik af småsaker, såsom t. ex. att de tre i manuskriptet afbildade gudarne icke äro de tre, som tronade i Uppsala tempel, utan de vida mera abstrakta Hög, Jämnhög och Tredje, hvilka Odin såsom Gånglere besökte, att handskriften är tillkommen under medeltiden och att skrif-

---

[1] Anf. arbete s. 156.

varen eller tecknaren åt kronorna, vid hvilkas form Scheffer fäster stor vigt, gifvit sådant utseende som kronorna på hans tid hade. All detaljdiskussion är öfverflödig inför det oomtvistliga förhållande, att ett svenskt vapen under heden tid är en fullkomlig omöjlighet.

Talet om det hedna ursprunget är blott en hypotes. Från den första kristna tiden söka 1500- och 1600-talets forskare framlägga bevis för trekronevapnets existens. Om halten af dessa bevis har jag redan gifvit antydningar. De mynt, från hvilkas bilder de utgå, äro af de gamle felaktigt daterade och man egde ej tillräcklig kritisk skärpa för att undvika slutsatser från förfalskade facta. Bevisningen är sådan, som vi af tidens vetenskapliga skaplynne kunna vänta oss, och vi äro således icke berättigade att öfver hennes art hysa någon förvåning. Väl må vi deremot undra deröfver, att man redan under 1500-talet så fullständigt hade förgätit detaljerna af medeltidens bggnadshistoria. Våra katedraler äro frukter af århundradens arbete och detta borde man under det första århundradet efter reformationen hafva vetat, men det oaktadt drog man icke i betänkande att hänföra en kyrklig skulptur eller målning till den tid, då kyrkan grundlades, hvilken tid man för öfrigt gerna sköt långt bortom den verkliga anläggningstiden.

Om vi lemna detta slippriga område, med föresats, att icke hålla oss till annat än bevisade facta, måste vi blygsamt stanna dervid, att den första svenska sköld med tre kronor tillhör meklenburgaren k. Albrekt. I hans sekret[1] har vapnet det utseende som fig. 10 visar. Han

[1] Sekretsigillen äro vanligen mindre än hufvudsigillen och plägade användas under bref af mindre vigtigt innehåll. I äldre tider, då namnet för dessa sigill uppkom, var deras betydelse en annan: då ansågs deras användande vara bevis på synnerlig bevågenhet. Så har t. ex. kejsar Henrik III beseglat en urkund för kyrkan i Nivelles 'quod specialis delectionis indicium est, non communi sigillo, sed secreto suo'. Sava, *Die Siegel der österreichischen Regenten* s. 11.

använde äfven ett mindre sekret, afbildadt fig. 11; den mellan hjelmens horn ställda bokstafven R torde representera ordet *rex*[1], konung, då den icke kan hafva afseende på sigillegarens namn eller på hans hemland eller på hans nya rike. På sina mynt anbragte k. Albrekt tre kronor, än på åtsidan, än på frånsidan (fig. 12—13), dock

10. 11.
Konung Albrekts sekret.

aldrig inom sköld. En bild af honom i von Kirchbergs nyss anförda krönika innehåller ett blått baner, med derå tecknade tre gyllene kronor, ej heller de omslutna af sköld.

12—13. *K. Albrekts mynt.*

Hvarifrån tog k. Albrekt de kronor, som han satte i sin sköld? Det hade varit naturligast för honom att behålla sitt slägtvapen, oxhufvudet, men dermed torde man i Sverige icke hafva varit belåten, man kunde helt visst

[1] Att R i det mindre sekretet betyder *rex* synes mig styrkas deraf, att k. Albrekt äfven å sina mynt synes vilja pråla med sin konungavärdighet; jfr omskriften *regis Swecie*.

icke tåla, att konungen af Sverige förde samma vapen som hertigen af Meklenburg. Något riksvapen fanns icke före hans tid annat än vapnet för den konungaätt, hvilken han stötte från tronen. Det finnes många fall, som visa, att man under medeltiden, när särskild anledning fanns, upptog mödervapnet och på sådan grund hade k. Albrekt mycket väl kunnat föra de konglige Folkungarnes lejon. Men han gjorde det icke: förmodligen ansåg han och kanske ännu mera hans till en tid mycket bestämmande fader, att man borde äfven i vapnet hafva skilnaden från den föregående dynastiens tid utpräglad. I en tid då det icke var allom gifvet att läsa urkundernas text, då man särskildt för att utröna en urkunds äkthet var i stor mon hänvisad till en granskning af sigillet, i hvilket bilden talade tydligare än omskriften, hade det måhända varit opraktiskt för den nye konungen att begagna den afsattes vapenbild. I stället tog han de tre kronorna. Det var, så vidt vi veta, inom Sverige ett alldeles nytt vapen. Vi må försöka, om vi kunna leta oss till det motiv, som vid valet af detsamma var bestämmande.

Motivet kan icke hafva varit rent personligt. Hvarken hans personlighet eller hans sätt att sköta regeringen kan hafva gjort honom populär, icke under hans egen lefnadstid, ännu mindre under den följande tiden. Under hans egen tid var missnöjet mot honom stort och under den följande tiden betraktade man gerna hans regering som en episod, hvilken man helst hade velat vara af med. När k. Karl Knutsson fann sig föranlåten att göra en reduktion, drog han gränsen mellan det som skulle respekteras och det som skulle rättas just vid tiden för k. Albrekts regeringstillträde. Det vore under sådana förhållanden mera än besynnerligt, om det vapen, som han godtyckligt valt, skulle hafva blifvit varaktigt, Det måste hafva varit för valet af tre kronor ett mycket bindande

motiv, för att den tyske konungens vapen skulle under den följande tiden kunna blifva sjelfva svenskhetens symbol.

K. Albrekt förde i sina sigill dels tre kronor dels en krona. Kronor voro den tiden konungadömets sinnebild. Derför kunde det ligga för honom och för dem, som gåfvo honom i detta afseende råd, nära till hands att för det

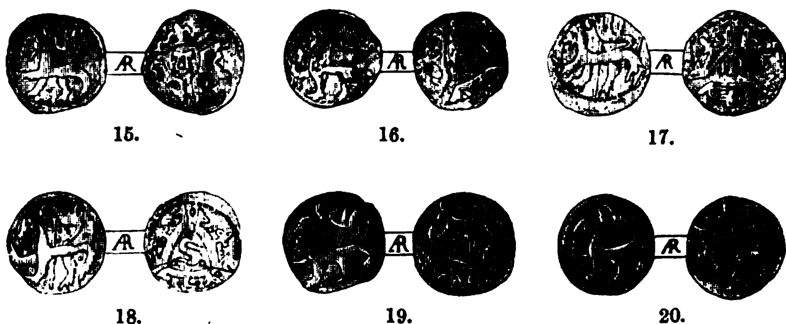

14. *K. Magnus ladulås' sköld omgifven af tre kronor. 1275.*

nyskapade konungadömet välja det vapenmärke, som just utmärkte konungadömet. Så mycket snarare gjorde man ett sådant val, som redan under den föregående tiden tre kronor hade blifvit använda för att utmärka konungadömet i Sverige, låt vara att de före hans tid icke hade varit vapenbild.

Dr Petersen fäster ingen synnerlig vigt vid de tre kronorna kring k. Magni ladulås' sköld (fig. 14), ej heller vid de tre kronorna å k. Magnus Erikssons mynt (fig.

15—20), och så vida har han rätt, som vi i intetdera fallet hafva för oss mera än en sigill- eller myntbild, icke en verklig vapenbild. Betydelsen af myntbilden söker han ytterligare försvaga, genom att hänvisa till ett nyligen upptäckt danskt mynt från borgarkrigens period (1320—1340), som också har å ena sidan tre kronor, men härmed synes han mig gå för långt. Det danska myntet är en enstaka företeelse, de svenska mynten med de tre kronorna bilda deremot en rik serie med en mängd varieteter, af hvilka här endast några prof blifvit meddelade. Att de tre kronorna å det danska myntet kunna hafva tillkommit oberoende

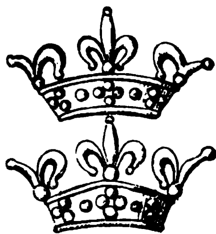

K. Magnus Erikssons mynt med tre kronor.

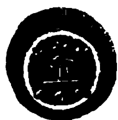
af allt annat framgår deraf, att man å ett kongligt mynt ganska lätt kunde dekorera med kronor, liksom man i öfrigt flerestädes kommit på den tanken, att använda tre kronor som vapenbild. Såsom sådan förekomma de t. ex. i vapen, som tillhöra den franska ätten Bazin de Bezons, den skotska ätten Grant of Treuchy, den tyska ätten Jagensdorf i Baiern och stiftet Krakau. På grund af det skäl, som nyss nämndes, anser jag, att man bör tillerkänna de tre kronorna å ifrågavarande svenska mynt och äfvenledes de tre kronorna kring den svenska konungaskölden af år 1275 en större betydelse.

När den siste kurfursten af Brandenburg hade fått namn, heder och värdighet af konung, ville han påminna

allmänheten om sin nyvunna titel genom att på taket af sitt slott sätta en stor konglig krona. Detsamma synas de konglige Folkungarne hafva åsyftat. De satte på lejonet i sin vapensköld en krona. På det första sigill k. Magnus ladulås lät förfärdiga efter sin tronbestigning satte han dessutom kring skölden tre kronor, en och två. Den afsattte k. Valdemar ville åtminstone visa, att han icke varit lottlös i konuugadömet och satte derför i ett sekret, som han begagnade år 1286, två kronor (fig. 21). Kronorna som dekorationsmotiv använde k. Magnus Eriksson på sina mynt; å de verkliga tvåsidiga mynten tre kronor, å de samtida eller ungefär samtida brakteaterna två kronor (fig. 22—25)[1]. Från en tid, som i bild lemnat oss föga minnen af konungadömet och dess omgifningar, hafva vi således emellertid flere fall, då kronor användes som dekoration. Att antalet varierar betyder så mycket mindre, som det

21. Ur f. d. konung Valdemars sekret. 1286.

22.

23.

24.

25.

Brakteater från k. Magnus Erikssons tid.

här blott är fråga om ett dekorativt användande. Jag vill endast framhålla detta: de kongliga medlemmarne af Folkungarnes ätt synas, i gladt och stolt medvetande af sin värdighet, hafva gerna som dekorationsmotiv användt kronor, två eller tre. Vi kunna äfven tänka oss, då det ingick i medeltidens sed att anbringa vapenbilder icke blott på skölden, utan äfven på kläder och bonader, å målnin-

[1] Schive har visserligen hänfört dessa brakteater till Norge, men såväl öfverensstämmelsen med de förut omtalade mynten som fyndförhållanden göra det nödigt att räkna dem som svenska.

gar och skulpturer, att de ofta läto sin vapensköld omvexla med grupper af kronor.

Derest man småningom hade vant sig att se sådana grupper jämte konungavapnet, är det alls icke underligt, om k. Albrekt, då han skulle skaffa sig som konung ett nytt vapen, valde som bild för detsamma ett dekorationsmotiv, som han fann ofta vara användt af sine företrädare i riket. Då blir det oss ock lättare att fatta, att k. Albrekts vapenbild, grundande sig på ett äldre och välkändt ornamentsmotiv, blef för den följande tiden så kärt. Dr Peterssen antager, att de tre kronorna i mynten kunnat gifva anledning till k. Albrekts val af vapen. Mig synes det nödigt att för myntens tre kronor, när de verkat i denna riktning, tänka oss en bakgrund, som kunnat gifva dem större betydelse än tillfällighetens, och jag tror mig hafva visat, att antydningar om en sådan bakgrund finnas.

Så blefvo de tre kronorna från att vara ett symboliskt ornament en vapenbild, de blefvo det svenska konungadömets vapen utan att på samma gång vara den regerande ättens, — de blefvo det första verkliga riksvapnet. Utvecklingen är ur heraldisk synpunkt ganska märklig.

Under studiet af de tre kronorna träffa vi omedelbart efter k. Albrekts tid på en synnerligen märklig företeelse. Det finnes sigill tillhöriga såväl drottning Margareta (fig. 26) som hennes fosterson k. Erik (fig. 27), i hvilka förekommer allenast en vapenbild, de tre kronorna. Båda voro regenter i Sverige och kunde således hafva upptagit k. Albrekts mycket opersonliga vapen, men så kunna vi icke förklara oss saken, alldenstund dessa deras sigill användes äfven under handlingar som icke gälla Sverige. Hvad Margareta beträffar kunna de tre kronorna icke anses vara ett nytt danskt vapen, ty på föremål, som hon

skänkt till danska kyrkor förekommer hennes fädernevapen, de tre leoparderna. Jag kan icke finna för dr. Margaretas tre kronor såsom ensam vapenbild en annan förklaring än att hon velat med de tre kronorna beteckna de tre genom henne förenade rikena och att denna vapenbild äfven åtminstone till en tid behölls af k. Erik. Vi hafva således det egna förhållandet, att tre kronor i Nor-

26. *Dr. Margaretas sekret.*

27. *Ur k. Eriks af Pommern sekret.*

den under samma period användes för att beteckna två olika saker.

Detta var utan fråga i högsta grad opraktiskt och kunde icke länge bibehållas. Också finna vi redan under k. Eriks tid de tre kronorna använda för att beteckna specielt Sverige. Så använde k. Erik ett större sigill, med skölden fyrdelad och försedd med midtsköld. I denna ses det norska lejonet med yxan, i den större skölden ses i första fältet Danmarks tre leoparder hållande Dannebrogsfanan, i andra fältet Sveriges tre kronor, i tredje fältet Folkungarnes lejon öfver tre snedbjelkar, i det fjerde fältet Pommerns grip[1]. I det skeppsbaner, som dr Petersen åter-

[1] Dr Petersen anser detta vapen som det vendiska (sedermera en drake). Med dr Erslev anser jag det snarare böra hänföras till Pommern.

funnit i Lybecks Vårfrukyrka samt i sin redan anförda uppsats afbildat och beskrifvit, finnes ingen midtsköld, men der ses, i fyra fält, Danmarks, Sveriges, Norges och Pommerns vapen, som Sveriges de tre kronorna. På en i Köpenhamns fornsaksmuseum förvarad kyrkostol från Färöarna, hörande till k. Eriks tid, ses i andra fältet för Sveriges räkning de tre kronorna, här ordnade på samma sätt som i hans och dr. Margaretas unionsvapen (fig. 26 och 27)[1].

---

[1] I dr Erslevs arbete *Dronning Margrethe og Kalmarunionens Grundlæggelse* lemnas s. 283 en redogörelse för dr. Margaretas och k. Eriks sigill.

Dr. Margareta förer ett furstligt sigill allenast under hennes första regeringstid; hon sitter på en tron, omgifven af fyra sköldar med det norska lejonet, Folkungalejonet och (två gånger) de danska leoparderna; omskriften lyder: Secretum Margarete dei gracia Norwegie et Swecie regine; var i bruk åren 1376—1380.

Hon hade ett rättaretingssigill med en krona på ett kors med omskrift: Sigillum regni Dacie ad causas; var i bruk år 1388.

Hon hade ett sigill innehållande skölden med tre kronor; omskriften: ordet secretum flere gånger upprepadt; användt i Sverige 1370—1390, i Danmark 1391—1393.

Hon hade ett sigill med ett krönt hufvud i båginfattning; omskriften: Secretum (två gånger); användt 1381 och 1385, ofta efter 1391.

Hon hade slutligen ett sigill med ett litet hufvud utan omskrift; användt 1410 och 1411.

K. Erik hade äfven flere sigill. I det första ses ett lejon och en grip hållande en krona öfver ett kors; omskrift: Sigillum Erici dei gracia regis et ducis Pomeranie etc.

Efter kröningen lät han anskaffa ett norskt och ett danskt rikssigill. Det danska är förut beskrifvet; de tre kronorna här anser dr Erslev snarare beteckna unionen än Sverige. Af det motsvarande norska rikssigillet finnes allenast ett aftryck bevaradt (af år 1398). Derå ses konungen sitta på en tron, på bröstet har han en sköld med tre kronor — helt visst betecknande unionen; jämte tronen förekomma två vapensköldar med Norges, Danmarks, Pommerns och Sveriges vapen. I omskriften går den norska konungatiteln före de andra.

Vidare använde han ett sekret med tre kronor (jfr fig. 27).

Alltså åtminstone k. Erik erkände tre kronor såsom Sveriges vapen. För oss är mera vigtigt, att de under hans tid af Svenskarne ansågos beteckna Sverige. Under fortgången af den nationela rörelsen, som till sist jagade den pommerske Erik från hans tron, läto det svenska partiets målsmän gravera ett rikssigill, i hvilket ses den helige konung Erik — helt visst en protest mot hans hatade namne — hållande en sköld med de tre kronorna (fig. 28). Ett aftryck af detta sigill sitter under en år 1436 utfärdad handling.

28. *Ur svenska riksvapnet. 1436.*

Detta förhållande får en synnerligen vigtig belysning i ett bref, som tre år derefter utfärdades af det svenska riksrådet till Östgötarne, i hvilket det heter, att en person med härsköld och olaglighet fört in i riket Dannebrogen för att undertrycka *Sveriges tre kronor*. Skulle de tre kronorna redan år 1439 och tidigare haft denna betydelse, derest icke deras historia sträckte sig längre tillbaka än till år 1363? Som vapenbild kunna vi väl ej följa dem längre tillbaka, men väl som en af tidigare konungar använd dekoration. Det är då helt visst icke för djerft att antaga, att de före k. Albrekts tid såsom dekoration hade vunnit en ganska

Att något svenskt rikssigill ej under hans tid existerat är uppenbart. Under en traktat med Lybeckarne som k. Erik afslöt i egenskap af Sveriges konung sitter det *danska* rikssigillet.

I k. Kristofers sigill finnas icke Sveriges tre kronor.

stor betydelse, större än den vi med nu förhandenvarande bilder kunna bevisa.

Uti unionskonungarnes vapen intogo de tre kronorna ett sidofält. Men vapnet i dess helhet var icke ett svenskt riksvapen, det sigill, i hvilket det förekom var icke ett svenskt rikssigill, äfven när det hängde under urkunder, som rörde svenska angelägenheter — vi hafva här ett unionsvapen och ett unionssigill. Dem kunna vi i denna undersökning saklöst lemna å sidan.

Men då jag med denna utredning icke har uteslutande ett teoretiskt mål, utan äfven gerna ville bidraga till afhjelpande af den godtycklighet och den flerfaldiga felaktighet, med hvilken i vår tid vapen, icke blott forntidens, utan ock nutidens behandlas af konstnärer och handverkare, anser jag det lämpligt att här meddela några anmärkningar.

Vill man återgifva något af unionskonungarnes vapen, bör skölden vara delad i fyra fält: det första med Danmarks leoparder, det andra med Sveriges kronor, det tredje med Norges yxbärande lejon, det fjerde med den vendiska draken (guld å rödt). Midtvapnet vexlar. För k. Erik borde man kunna i detta sätta, ehuru han, så vidt jag vet, aldrig som konung förde detta vapen, de pommerske hertigarnes grip, röd å guld (eller silfver). K. Kristofers midtsköld bör också göras fyrdelad: i första och fjerde fältet Baierns snedrutor *(wecken)*, blått och silfver, i andra och tredje Pfalz' lejon, guld å svart. För k. Kristiern och hans ättlingar borde det oldenburgska vapnet, två bjelkar, rödt å guld, kunna vara nog för midtskölden. Man kan dock gerna respektera det af k. Hans införda bruket af dubbel midtsköld: den större fyrdelad med Slesvigs två lejon, blått i guld, i första och fjerde, Holsteins nesselblad, rödt och silfver i rödt, i andra och tredje fältet.

Unionskonnngarne visa i allmänhet stor rikedom i vapenväg. Jag hänvisar läsaren till deras sigill, som äro afbildade i den illustrerade *Sveriges historia* del 2.

29—30. *K. Eriks af Pommern mynt.*

31—32. *K. Kristofers mynt.*

33—34. *K. Kristiern I:s mynt.*

35—36. *K. Hans' mynt.*

På sina svenska mynt använde unionskonungarne de tre kronorna i sköld, vanligen ställda två och en, kronorna alltid placerade horisontalt. Prof meddelas här fig. 29—36.

Riksföreståndarne använde det på 1430-talet anskaffade rikssigillet, men under denna tid voro för riket re-

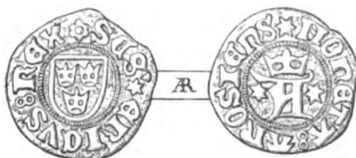
presentativa dels de tre kronorna, dels hvars och ens eget ättvapen, för den äldre hr Sten tre sjöblad ställda i sned rad öfver fältet (svart å blått) för hr Svante Nilsson och hans son det s. k. Natt och Dag-vapnet, d. v. s. delad sköld, silfver och svart. Under offentliga handlingar satte de stundom sitt enskilda sigill. Det var vanligt, då man

37.

38.

39.

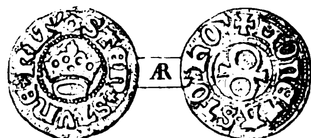
40.

37—40. *Hr Sten Sture d. ä:s mynt.*

41.

Hr Svante Nilssons mynt.

42.

Hr Sten Sture d. y:s mynt.

mot slutet af medeltiden med ifver målade kyrkornas hvalf, att medels vapen angifva tiden, då målningen blifvit utförd. Ville man göra detta fullständigt, anbragte man fyra sköldar, riksföreståndarens, rikets tre kronor, erkebiskopens eller biskopens samt stiftets korstecknade sköld. I sina sigill och annorstädes qvadrerade stundom biskopen sitt slägtvapen med stiftets kors, men jag har aldrig sett

någon af riksföreståndarne qvadrera sitt ättvapen med rikets tre kronor. Hade de gjort detta, hade det ej varit besynnerligt.

På de större mynten användes tre kronor; på de smärre mynten (halförtugarne) nöjde man sig med en krona. Jfr fig. 37—44.

Från denna tid må här tilläggas allenast två bilder. Den ena är den af mig flere gånger omtalade, 1482 målade bilden i Kalmars nu nedrifna kyrka (i Uppland): skölden med tre kronor, hållen af en riddersman och en

43. *Hr Svante Nilssons mynt.*

44. *Hr Sten Sture d. y:s mynt.*

bonde. Fig. 45 återgifver teckningen i Scheffers ofvan anförda verk.

Det andra vapnet är biskop Hemming Gads, i hvilket den äldre hr Stens sjöblad blifvit förenade med Sveriges tre kronor (fig. 46).

Af alla medeltidens regenter efter k. Albrekt var det allenast en, som skapade ett nytt riksvapen, k. Karl Knutsson, och han gick dervid tillväga på ett fullt korrekt sätt. Han kunde hafva gjort sitt och rikets vapen så som en tysk tecknare på hans tid antog, att det skulle se ut: tre kronor qvadrerade med Bondevapnet (fig. 47). Seglet på båten härleder sig från tecknarens fantasi[1]. I stället tog k. Karl en fyrdelad sköld och satte i dennas midt

[1] Denna vapenbild har blifvit mig benäget meddelad af furst Hohenlohe i Kupferzell, som eger den vapenbok, i hvilken originalbilden förekommer.

sin vapensköld. I den större sköldens första och fjerde fält satte han de tre kronorna. I det andra och tredje fältet satte han det vapen, som före de tre kronorna hade varit riksvapnet, nämligen de konglige Folkungarnes (fig. 48)[1]. Under den korta tid han var unionskonung upptog han äfven Norges vapen, som han satte i andra och tredje fältet i stället för Folkungarnes vapen (fig. 49). Det är ytterst från hans svenska vapen, som man fått den all-

45. *Från Kalmars kyrka (Uppl.). 1482.*

46. *Hemming Gads sigill.*

deles ogrundade föreställningen, att de tre kronorna betecknade Svea rike, lejonet öfver snedbjelkarne Göta rike.

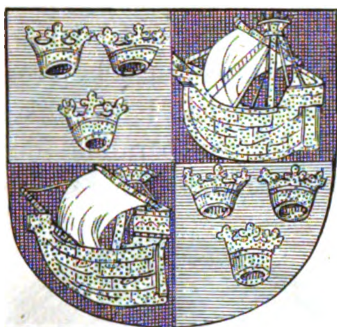
Å k. Karls mynt förekomma tre kronor jämte ättvapnet (fig. 50—53).

Formen af den sköld, i hvilken riksvapnet förekom, har under århundradenas lopp skiftat i öfverensstämmelse

[1] I unionskonungarnes sköld sattes den gamla danska konungaättens vapen som rikets vapen. Så har ock redan k. Erik af Pommern gjort (i ett sigill) med Folkungarnes vapen. Onekligen gjordes härigenom ett ättvapen, som dessutom varit ett landsvapen, till uteslutande ett landsvapen, men som vapnet, då det äfven var ättvapen, icke betecknade Göta rike, utan hela Sverige, kunde det nu ej heller beteckna endast Göta rike.

med smakens fordringar: först den triangulära grundformen med lindrigt böjda sidolinier, i början hög, sedermera närmande sig formen af en liksidig triangel, i båda

47. *K. Karl Knutssons vapen enligt tysk föreställning.*

fallen prydlig. 1400-talet nöjde sig med ganska osköna sköldar — breda, med parallela sidolinier och nedtill rund

48. *K. Karl Knutssons rikssigill. 1448.*

afslutning. Under senare delen af 1400-talet uppkom den sköldform, som förekommer t. ex. i Hemming Gads sigill (fig. 46).

I k. Magnus Erikssons sekret förekommer ofvan skölden, stödd mot denna, en krönt hjelm med bakåt ned-

hängande hjelmtäcke. Ur kronan uppstiger en hermelinklädd cylinder, upptill kantad med påfogelsfjädrar; fram och bak sitter en tät, klotformig vippa af påfogelsfjädrar (fig. 54).

På den yngre hr Stens s. k. dalrar finnes öfver skölden med tre kronor en långsträckt krona (fig. 59).

Sköldhållare förekomma i heraldiken af två slag, bärande eller stödjande: en bärande (den hel. Erik) förekommer i svenska rikssigillet från 1430-talet; två stödjande

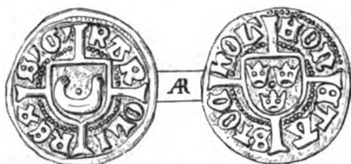
49. *K. Karl Knutssons unionsvapen.*

i bilden fig. 45. Men sköldhållare af ena eller andra slaget förekomma i sammanhang med riksvapnet under medeltiden allenast tillfälligt och hafva således ingen egentlig heraldisk betydelse. I båda de anförda fallen kunna sköldhållarne anses vara lika vigtiga som vapnet, sankt Erik, svenskhetens och det gamla konungadömets representant, som en motbild till den mycket olikartade Erik, hvilken den tiden gjorde anspråk på Sveriges krona — riddersmannen och bonden, efter den till vapnet fogade inskriftens lydelse, representanter för de makter inom samhället, som skulle göra Sverige mäktigt och ryktbart. Verkligen heral-

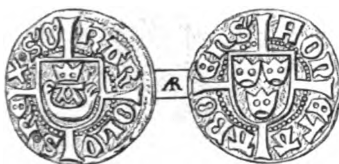
diska sköldhållare få icke spela vid vapnet en så öfvermäktig rol, de få icke spela annat än en birol, och således kunna vi säga, att det svenska riksvapnet under medeltiden regelbundet förekommer utan sköldhållare.

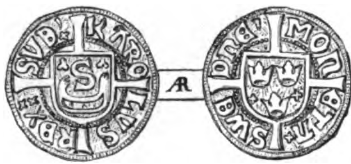
50.

51.

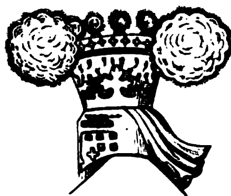
52.

53.

K. Karl Knutssons mynt.

Annars voro visserligen sköldhållarne icke okända i medeltidens svenska heraldik. Redan tidigt, då ryttaresigill användes, bar ryttaren vid armen sin vapensköld, men här liksom i de två nyss anförda fallen kunna vi

54. *Hjelmprydnad under k. Magnus Eriksson. 1341.*

icke tala om verkliga sköldhållare: ryttarefiguren är hufvudsak, skölden bisak. I dr. Blanches sigill af år 1336 hålla jungfrur sköldar framför sig. Redan år 1330 har hr Knut Folkesson i sitt sigill två djur som stödja skölden. Med skäl må sägas 'redan', ty i den franska heraldiken äro sköldhållare af detta slag icke kända förrän vid ungefär samma tid.

Riddare funnos af gammalt i Sverige. I flere utländska stater hade man redan under medeltiden bildat särskilda riddareordnar, med egna utmärkelsetecken och vissa reglementerade åligganden; en och annan af unionskonungarne voro upptagne i dylika utländska ordenssamfund, men Sverige egde under medeltiden intet specielt ordenssamfund med dertill hörande riddaretecken. Jag skall framdeles visa, att serafimerordens föregifna höga ålder hör till fantasiens område.

55. *Sten Sture d. y:s s. k. daler.*

3.

Innan vi öfvergå till den nya tidens riksvapen, måste vi egna någon uppmärksamhet åt den på olika sätt tolkade vapenbild, som fördes af vår nya tids första konungaätt.

Ätten kallas i dagligt tal Vasa-ätten. Namnet har gemenligen förklarats på två sätt, antingen som i början en benämning för vapenbilden eller som namn för ett ätten tillhörigt gods Vasa i Skepptuna socken, Uppland[1]. Är den senare förklaringen riktig, måste den vanliga namnformen anses vara den rätta. Derest den förra förklaringen bör godkännas, måste vi tala om vase-ätten.

[1] Att Vasa gård under medeltiden tillhört medlemmar af ätten är otvifvelaktigt. Jfr Styffe, *Skandinavien under unionstiden* s. 298.

Appellativet *vase* har i svenskan en mängd betydelser. Enligt Rietz' ordbok betecknar det i landsmålen:

1. (liksom i riksspråket) a) löfruska, som fiskare nedsätta i sjön för att locka fisk; b) golfbjelke; c) trästock till underlag i en bro; samt vidare
2. risknippa, som lägges ned i ett kärr eller sumpig mark, för att man skall kunna gå eller köra öfver;
3. sammanknuten halm- eller hökärfve;
4. en hop skott, som framskjuta från en sädesrot;
5. understa lagret af hö på en skulle eller halm under en sädesstack;
6. klafve, frånsidan af en kopparslant;
7. pojke;
8. slarfver, stackare, oredlig menniska.

Af dessa många betydelser måste vi genast utmönstra nr 6, alldenstund denna uppenbarligen ej kommit till stånd förr än vasevapnet uppträdt på mynten. Af de öfriga synas vi, med hänseende till ordets betydelse i medeltidssvenskan samt i danskan, uteslutande hafva att hålla oss till bemärkelserna knippa, särskildt fascin, och kärfve.

Som en kärfve uppfattas vasevapnet redan mot slutet af 1500-talet. Werwing berättar, att då k. Sigismund höll sitt högtidliga intåg i Krakau, hade man der bland annat afbildat en örn[1], »som i sitt bo, hållande med klorna en vase, lät sina ungar deraf hemta sin föda». Deremot uppgaf Gregorius Borastus, kanik i Kalisch[2] och Krakau, att vapenbilden föreställde en risknippa, hvilken tydning reproducerats af Aubery de Maurier i hans *Mémoires de Hambourg* etc. äfvensom i Amelots *Notes sur Tacite.*

Sofia Brahe säger år 1626 i sin *slægtebog*, att k. Gustaf I

[1] *K. Sigismunds och k. Karl IX:s historier* del. 1 s. 77. Polens vapen är en silfverörn.

[2] Om denne man, hvars egentliga namn var Greger Larsson från Norrköping, jfr *Svensk Historisk Tidskrift* 1882 s. 149 f.

på sitt fäderne var en 'stormvase' (fascin). Denna uppfattning hyllades i senare tid af Johan Ihre[1].

K. Gustaf II Adolf har deremot ansett vasen vara en halmkärfve. Det berättas nämligen[2], att han vid stormningen af Riga år 1621 satt en halmtofs i sin stormhatt och dervid yttrat till soldaterna: »här hafven i vasen att att skynda er efter».

Hvad man än under 1600- och 1700-talen tänkte om vasevapnets betydelse, så mycket står likväl fast, att den vapensköld, som fördes af ättens medlemmar före konungadömets tid omöjligen kan förklaras hvarken som en sädeskärfve eller fascinknippa. På grund deraf har man förkastat ättnamnets härledning från vapenbilden och — allt sedan Messenius — i stället hänvisat till gårdsnamnet Vasa. Jag har sjelf tidigare hyllat denna åsigt.

För en sådan uppfattning syntes goda skäl tala, men deras giltighet har i senaste tid blifvit kullkastad på ett sätt, som synes mig för all framtid göra vidare diskussion rörande ättnamnet obehöflig. Professor Esaias Tegnér har i sin uppsats *om svenska familjenamn*[3] äfven upptagit denna fråga till pröfning. Han har fäst uppmärksamheten dervid, att ättnamnet icke förekommer förr än efter ingången af 1600-talet, då vapenbilden redan hade förlorat sitt ursprungliga utseende och blifvit en vase, hvadan man har alla skäl att i *den tidens* vapenbild söka förklaringen af det just den tiden uppträdande familjenamnet. Deraf följer ock med nödvändighet, att vi böra tala om vas*e*-vapnet, vas*e*-ätten.

Att denna namnform är den riktiga, emedan man vid den tid, då namnet uppkom, vid dess uttalande fäste sig vid bilden, framgår af den sorgdikt, som skrefs vid k. Gustaf II Adolfs likbegängelse i Stockholm, i hvilken,

[1] *De insignibus familiæ Wasiacæ* (1718).

[2] Historiska Samfundets *Handlingar* del 5 sid. 29.

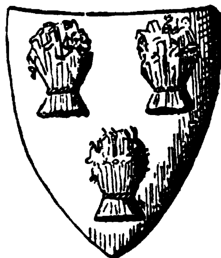
[3] I *Nordisk Tidskrift* för 1883 s. 1 f. och 103 f.

såsom professor Tegnér påpekar, konungen icke kallas *vasa*, utan flera gånger *vase*, t. ex.

öffuer den Waasen stoor,
som til sin hwijla foor
och nu i graffuen boor.

Namnet å ätten har således intet att skaffa med gårdsnamnet, intet att skaffa med vapenbilden sådan denna ursprungligen tecknades. Namnet står uteslutande i sammanhang med vapenbilden sådan denna, omdanad, mot slutet af 1500-talet och under det följande århundradet tecknades och uppfattades.

Hvad utseende hade då den ursprungliga vapenbilden? De prof, som i det följande meddelas, torde göra det för enhvar uppenbart, att under 1300- och 1400-talen, till hvilka de tidigaste nu kända vasevapnen höra, har man icke tänkt hvarken på en sädeskärfve eller en fascinknippa. För säkerhets skull, för att visa huru en heraldisk sädeskärfve tecknades under medeltiden, återgifver jag här ett franskt vapen från 1200-talet, tillhörigt Raoul Bouteiller de Senlis (fig. 56), i hvilket förekomma tre sädeskärfvar.

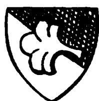

56. *Vapen med sädeskärfvar. 1266.*

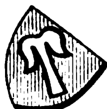
Den första medlem af ätten, som intager en framstående plats i Sveriges historia, är drotseten hr Krister Nilsson. Hans fader heter Nils Kettilsson. Längre än till den Kettil, som denne måste haft till fader, kunna vi icke med hjelp af urkunderna komma. Kettil och Nils äro inom denna gren af ätten omtyckta namn. Ungefär samtidigt uppträder i urkunderna en annan grupp af personer, med samma vapen, men med förkärlek för ett dopnamn, som icke förekommer hos den andra grenen. Till denna grupp höra väpnaren Ingemund Jonsson, som en tid var fogde på Åland och lefde ännu år 1381, samt

en Lars Ingemundsson, som år 1447 var kyrkoherde i Ving (Vestergötland)[1].

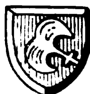
För närvarande synes allenast ett sigill tillhörigt Nils Kettilsson finnas i behåll: det är fäst vid en handling af år 1378, som förvaras i det Bondeska arkivet på Säfvestaholm. Skölden är här afbildad fig. 59. I Riksarkivets

57. 1357.

58. 1367.

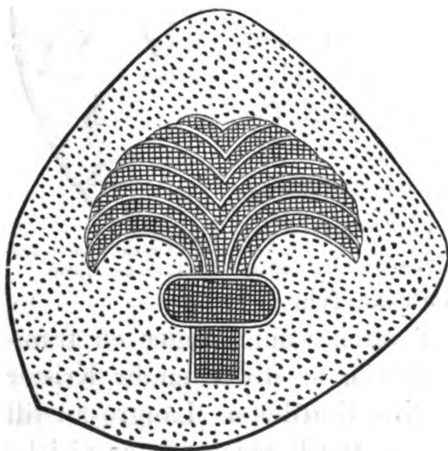
59. 1378.

60. 1408.

Vasevapnet i dess äldsta former.

stora samling af pergamentsbref synes icke ett enda sigill med hans vapen förekomma. Peringsköld har dock kunnat i sina *Monumenta Uplandica* afbilda två sigill, som

61. *Hr Krister Nilssons vapensköld (troligen).*

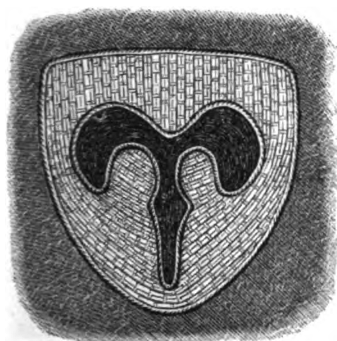
62. *Hr Krister Nilssons sigill.*

tillhört denne Nils; vapensköldarne äro här återgifna fig. 57 och 58. De bref, vid hvilka dessa sigill hängt, äro

[1] Att de två grupperna utgöra grenar af en ätt göres genom vapnet sannolikt, men deras sammanhang synes knappast kunna bevisas. 1500- och 1600-talens genealoger hafva visserligen fört Vaseättens led längre tillbaka, men utan att förebringa nödig bevisning.

från åren 1355 och 1367. Det vapen, som den andra grenen förde, ses af fig. 60, en sköld tagen ur ett Ingemund Jonssons sigill, fäst vid ett bref af år 1408, som förvaras i Säfstaholmsarkivet.

I Uppsala domkyrka hängde före hennes år 1702 timade brand en sköld med vasevapnets bild målad svart på guld; han är afbildad efter figuren hos Peringsköld, hvilken anser honom hafva tillhört hr Krister Nilsson (fig. 61). Bevisning föreligger väl icke, men antagandet synes ganska sannolikt. Ett hr Kristers sigill är här afbildadt (fig. 62), som visar en ny varietet af vapenbilden.

63. 1459—1465.

64. 1460.

65. 1465.

B. Kettil Karlssons vapen.

Hr Kristers sonson, biskop Kettil i Linköping, hade flere vapen. Något bestämdt datum kan jag ej gifva för det första här afbildade (fig. 63), hvars original förekommer å den dyrbara mitra han lät brodera åt sig och sina efterträdare (hon är nu deponerad i Statens Historiska Museum). I stället för tvärstycket å vapenbilden fig. 59 se vi här en uppsvällning. Fig. 64 och 65 visa hans sköld, lånad ur sigill, som finnas i Riksarkivet. Å båda har den nedre delen af vapenbilden fått utseende af ett handtag, hvilket tydligast framträder i hjelmprydnaden å fig. 64.

Då, om jag icke misstager mig, ett par andra forskare ämna till behandling upptaga vasevapnets former

under medeltiden, nöjer jag mig med att här tillägga allenast tre bilder (fig. 66—68): två vapen från 1400-talet och den sköld, som k. Gustaf I:s fader hr Erik Johansson, att döma efter hans sigill, bar år 1504. Med afseende på det följande vill jag fästa uppmärksamhet vid nedre tvärstycket, smalt upptill, bredt nedtill samt med sneddade sidor. Hvad de å ömse sidor från detta tvärstycke uppstigande linieparen skola betyda, vet jag icke.

Af dessa vexlande former hafva vi att leta oss till grundformen. Jag vågar antaga, att alla kunna förena sig om följande uppfattning af densamma: ett föremål

66. 67. 68.

Vasevapnet. 1400-talet. *Hr Erik Johanssons vapen. 1504.*

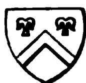
bestående af två utböjda flikar, hvilka utgå från en cylindrisk axel, som stundom fortsättes af ett skaft eller handtag, å hvilket senare det parti, som skall omslutas af handen, ibland är särskildt utmärkt.

Innan jag går vidare vill jag fästa uppmärksamheten vid ett annat vapen, å hvilket samma bild förekommer i två exemplar, stälda å ömse sidor af en sparre. Skölden tillhör en qvinna vid namn Katarina Gylikinsdotter och förekommer i ett hennes sigill, som är fäst vid ett år 1404 skrifvet bref[1] (fig. 69).

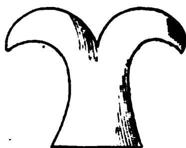
Inom medeltidsheraldikens formverld har det icke lyckats mig att finna mera än en bild, hvilken kan dragas fram till att förklara det s. k. vasevapnet i dettas

[1] I *Diplomatarium suecanum* ny följd, del 1 s. 353 är vapnet beskrifvet på följande sätt: en sparre mellan två vippor.

äldsta former, den dubbeltydiga bild, som i den franska heraldiken kallas *roc* eller *roquet* (äfven *rochet*). Namnet, lånadt öfver Spanien från östligare näjder, betecknade i vesterlandet, icke blott i heraldiken, två hvarandra till bestämmelsen mycket olika, men till utseendet beslägtade föremål, nämligen dels den schack-

69. *Katarina Gylikinsdotters vapen. 1404.*

70. *Schackpjesen roc.*

pjes, som vi nu kalla tornet — jfr dock uttrycket 'rockera' —, dels ett särskildt slag af lans.

Efter van der Lindes *Geschichte und Litteratur des Schachspiels* meddelar jag här en afbildning af

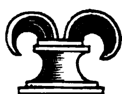
72—74. *Spetsar af dystlansar.*

schackpjesen *rochus difrons* (fig. 70), efter Viollet-le-Ducs *Dictionnaire raisonné du mobilier* en lans af ifrågavarande slag, dels fullständig (fig. 71), dels tre spetsar, en med två, en med tre, en med fyra uddar, alla tillbakaböjda (fig. 72—74). För betydelsen af den heraldiska figuren tager jag mig friheten att ur Jouffroy d'Eschevannes' *Traité complet du Blason* (s. 158) anföra: »*Roc* ou *Roquet.* Fer de lance recourbé en deux sur les cotés. Il représente aussi une pièce

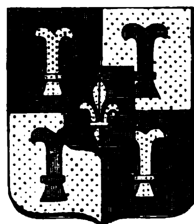
71. *Dystlans.*

d'échiquier, et se nomme alors roc d'échiquier»[1]. Liknande uppgifter förekomma i tyska och engelska heraldiska arbeten.

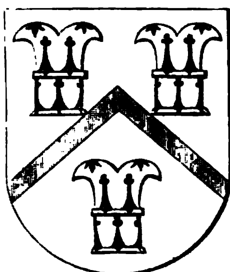
Som exempel på förekomsten af denna heraldiska figur bifogar jag fyra bilder, från Italien, Frankrike, England och Tyskland (fig. 75—78). Den första visar en i Florens ofta förekommande vapenbild[2], den andra den

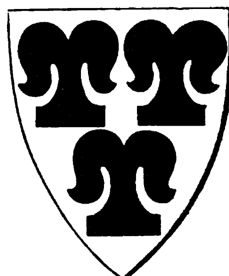
75. *Italien.*

76. *Frankrike.*

77. *England.*

78. *Tyskland.*

Roc-vapen.

franska familjen Normands[3], den tredje en för mig okänd engelsk familjs, den fjerde den tyska familjen von Rochows vapen[4].

[1] Hos en tidigare heraldisk författare, Claude Menestrier (1600-talet), heter det: *Roc* est le fer morné d'une lance de tournoi, ou recourbé à la manière des extrémités des croix ancrées (citat hos von Mayer).

[2] Efter Orsini, *Monete della Republica Fiorentina* (1760).

[3] Efter Jouffroy d'Eschevannes.

[4] Efter C. von Mayers *Heraldisches Abc-Buch.*

Om lansen i fråga torde några upplysningar böra lemnas. Medeltidens lansar voro naturligtvis, för att kunna verka med kraft, försedda med skarp udd. En lans med klufven udd och med tillbakaböjda flikar skulle således åstadkomma lindrigare sår eller snarare en icke lifsfarlig stöt, måste hafva varit afsedd för ett alldeles särskildt bruk.

För leks skull användes under medeltiden vapen i de ridderliga spelen. Nu för tiden hör man dessa med ett namn betecknas som tornerspel. Formen, lånad från tyskan, är icke fullt lämplig, då den svenska medeltiden regelbundet använde formen tornej, lämpad efter det franska *tournoi*. Användandet är ock oriktigt, ty tornej var allenast ett slag af ridderlig lek, det slag, i hvilket två skaror uppträdde mot hvarandra och i hvilket inga andra vapen fingo användas än tvärskurna svärd och träklubbor: allt anfall drabbade således uppifrån. Af annat slag var deremot det ridderliga enviget, i Frankrike kalladt *jouste*, på medeltidssvenska *dyst*, i hvilket två män mötte hvarandra och i hvilket allt anfall skedde med framifrån riktade stötar, som gåfvos med den förut afbildade lansen, *roquet* eller *rochet*, som således på svenska bör kallas *dystlans*[1].

En sådan lans bestod af tre delar, jernspetsen, skaftet och det vinkelrätt mot handen stående handskyddet. Spetsen var trädd på skaftet och var i följd deraf något tjockare än detta: det är detta vi se i fig. 63. Den nagel, som höll spetsen på dess plats, synes i fig. 59. Holken är ofta omsluten af en ring eller sjelf ringformig. Handskyddet ses i fullt utpräglad form i fig. 68. Holkringen

[1] Denna bör skiljas från de 'treeggade glafven' (spjut med spetsar), som användes under 1500-talet (en sådan spets finnes i Statens Historiska Museum), hvilka icke hade tillbakaböjda spetsar. Det skadar måhända ej att påminna derom, att glafven icke, såsom våra moderna skalder mena, är ett svärd, utan ett spjut.

och handskyddet flyttades efter hand nedåt, så att de slutligen synas bilda begränsningen för ett handtag. Vi måste besinna att, med undantag af två, alla i det föregående meddelade figurer visa vapenbilden utförd i ytterst liten skala, i hvilken de rätta proportionerna icke kunnat af sigillgravörerna iakttagas. De två undantagen utgöras af skölden från Uppsala domkyrka samt biskop Kettils broderade vapen. Jag anser, att vi hafva att fästa särskild vigt vid det senare och vid den omständigheten, att stygnen äro i de två flikarne lagda parallelt med sidokanterna, att flikarna icke äro delade, att de hafva en obruten kantlinie. De linier, som förekomma i flikarne i fig. 59, 60 och 68 och som stundom synas ämnade att antyda en sönderdelning af dem, kan, på grund af biskop Kettils ifrågavarande vapen, icke tillerkännas någon annan betydelse än den att för ögat accentuera flikarnes riktning och dessutom betaga deras breda ytor utseendet af tomhet.

Vapenbilden återgifves på ganska skiljaktigt sätt i biskopens broderade vapen och i hans två sigill. Det broderade vapnet står de tidigare frändernas vapenbild ganska nära, under det vapnet i de två sigillen, i synnerhet i det senare hafva ett mycket afvikande utseende. Ringarne å de delade flikarne i det senare sigillets vapen kunna svårligen hafva någon annan uppgift än att utmärka påfogelsfjädrar. Detta sigill synes vara det sista, som biskop Kettil låtit göra sig. Om vi antaga, att han lät brodera mitran i första början af sin regeringstid, med anledning måhända af sin upphöjelse till biskop, och att sigillet fig. 64, hvars verldsliga utseende föga passade bispen, graverades något senare, skulle förhållandet kunna förklaras sålunda, att biskopen allra först höll på den häfdvunna formen af vapnet, men sedermera lät det få ett något förändradt utseende, accentueradt i den flikformiga hjelmprydnaden i fig. 64 och i sköldens bild fig. 65, utan att ätten i öfrigt upptog denna förändring.

Vapenbildens ursprungliga färg, svart, torde ock kunna anföras som ett stöd för antagandet, att den återgifver ett metallföremål. Att stången, när denna åtminstone delvis förekommer i vapnet utpräglad, fick samma färg, är helt naturligt, då en vexling af färger i sjelfva vapenbilden skulle hafva gjort denna mindre tydlig.

En annan omständighet, skenbart obetydlig, torde ock böra framhållas. I flere af de här förut meddelade sköldarne står vapenbilden snedt d. v. s. den är icke ställd vinkelrätt mot den öfre sköldkanten, utan riktad mot öfre högra hörnet. Jag anser, att detta kan sammanställas dermed, att en som vapenbild använd pilspets ofta är ställd snedt i skölden.

Jag föreställer mig, att någon skulle mot min förklaring vilja göra den invändningen, att flikarne i vapenbilden äro oproportionerligt stora i jämförelse med flikarne å dystlansens spets. Detta inkast förfaller dock vid närmare skärskådande. Man hör inom allmänheten ofta uttalas en fråga: hvarföre få icke de föremål, som anbringas i en vapensköld, behålla sitt naturliga utseende? ligger det icke en orimlighet i den heraldiska stilen och i en fordran att denna skall än i dag iakttagas? — Då man satte en bild i sin vapensköld, var meningen den, att man skulle med sköldens tillhjelp blifva igenkänd. Af denna anledning var det nödigt att i hvarje vapenbild betona det för denna karakteristiska, så att bilden lättare skulle kännas igen äfven på större afstånd. Då man till vapenbild valde en tveklufven lansspets, voro dennas två flikar det drag som mest behöfde framhållas och som derföre blef i vapnet oproportionerligt utbildadt.

Redan i biskop Kettils vapen finna vi en benägenhet hos vasevapnet att ombildas. Från och med början af 1500-talet blef vapnet på ett genomgående sätt, och icke blott en gång, utan två gånger ombildadt.

Den första ombildningen var dock allenast af kort varaktighet. Gustaf Eriksson tillade mellan de två flikarna en uppåt riktad spets. Som spetsen af dystlansen stundom var treklufven, skülle man kunna dermed förklara tillägget af denna midtspets. Det synes mig likväl sannolikare, att denna tredje flik tillkommit i sammanhang med en ombildning af vapenbilden, under hvilken man insköt en ny betydelse. I sitt nya skick visar sig vapenbilden i fig. 79 och 80. Den förra visar oss skölden i det sigill, som k. Gustaf använde som enskild person; å skaftet är genom de två paren af kulor utmärkt, hvilken del det var, som skulle af handen omfattas. Det andra som år 1786 bekant-

79. *Gustaf Erikssons (sedermera k. Gustaf I:s) vapen.*

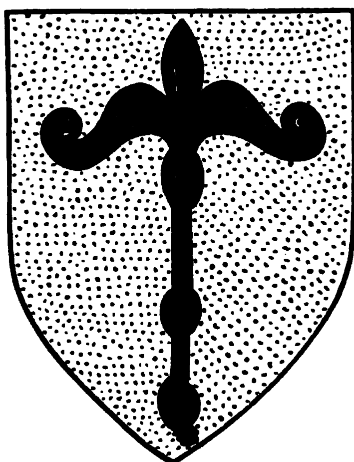

80. *Riksföreståndaren Gustaf Erikssons vapensköld 1521.*

gjordes af Uno von Troil, i hans inträdestal i k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien, hvilket innehöll *En upplysning i k. Gustaf I:s historia*, har enahanda utseende.

I närmaste sammanhang med dessa två bilder hafva vi att sätta fig. 81, som återgifver, efter Peringskölds teckning, en sköld, som satt 'på norra väggen ofvan för läktaren vid S. Olofs dörr' i Uppsala domkyrka och som, i likhet med den förut fig. 61 afbildade, nu är förlorad. Peringsköld anser skölden fig. 81 hafva tillhört någon af drotseten hr Krister Nilssons söner, 'Johan Christiernsson, riddare och kongl. råd, eller Niels Christiernsson, riddare och riksdrots

vid åren 1460'. Detta är likväl orimligt, då vid den tiden igen annan vasesköld har vapenbilden med midtflik. Denna sköld måste hänföras till 1500-talet.

Om bilden i fig. 80 yttrar von Troil i nyss anförda afhandling: »att den icke är annat än ett stridsinstrument, ett stridsspjut, hvaraf våra så kallade pertuisaner eller bardisaner och korsgevär ännu bibehålla någon likhet, tror jag mig med säkerhet kunna påstå.» Denna förklaring synes således på bästa stämma öfverens med den jag i det föregående lemnat, men likheten är allenast skenbar.

81. *Vasesköld, fordom förvarad i Uppsala domkyrka.*

Von Troil har till grund för sin förklaring icke lagt vasevapnet i dess ursprungliga gestalt, utan i dess redan ombildade form, och för denna senare form är, enligt min åsigt, hans förklaring icke den riktiga. Vapenbilden har förvandlats i en riktning analog med den, som uppenbarar sig i biskop Kettils vapen; den öfre delen har fått karakteren af en lilja och det hela torde numera helst böra betraktas som och kallas en liljespira.

Denna uppfattning får ett kraftigt stöd i en samtida uppgift. Innan jag afsluter denna uppsats skall jag yttra några ord om de svenska ordnar, hvilkas kedjor plägat

eller pläga användas som bihang till riksvapnet. Jag måste dock redan här framhålla (fig. 82) k. Erik XIV:s kedja sådan hon är afbildad å hans mynt. Det är tydligt, att hon består af englahufvud och vasar ordnade vexelvis. I ett bref till Charles Danzay af år 1566 säger emellertid k. Erik sig vilja öfverlemna till Frankrikes konung sin nyligen instiftade orden, '*qui liliis et capitibus angelicis constat*'.

Dock visar sig redan under k. Gustafs tid en afgjord benägenhet att gifva vapenbilden ett utseende, som ej längre kan anses bevara liljekaraktären; må läsaren jäm-

82. *Salvatorsordens kedja 1561.*

föra fig. 83, vaseskölden qvadrerad med Dalarnes korsade pilar, fig. 84 och 85.

Ännu en annan förändring med vasevapnet vidtogs under k. Gustafs tid.

I Nils Kettilssons vapen fig. 57 är skölden styckad d. v. s. delad af en från öfre högra hörnet utgående linie i två olikfärgade hälfter. Detta måste dock anses som en tillfällighet, då något sådant icke vidare förekommer i en enda vasesköld under medeltiden. Äfven i detta afseende fäster jag särskild vigt vid biskop Kettils vapen å Linköpingsmitran: det hade varit synnerligen lätt att i broderiet gifva skölden två färger, derest sådana hade förekommit.

K. Gustaf vidtog emellertid en anordning, som i sin mon påminner om den nyss anförda figuren. Han lade under vasen en snedbjelke af silfver, och lät det öfre fältet vara blått, det nedre rödt. Anledningen dertill uppgifver Rasmus Ludvigsson[1] på följande sätt: »Att then stormächtigste Furste och Herre, Herr Gustaf — — sitt fädernes vapen förändrat hafver, såsom skedda åhr efter Christi födelse 1540, hafver Hans Kongl. Maj:t för thesse skälige orsakers skuld thet täckts så förandra, att efter Hans Kongl. Maj:t genom Guds nådiga försyn och hjelp med krigende hand, icke allenast hade intagit, friat och frälst Sveriges och Göthes riken — — ifrån gamle konung Christierns grymme tyrannie och hulpit them till theras friheter igen, utan också Danmarks och Noriges riken uti

83. *Vasevapnet qvadreradt med Dalarnes vapen 1523.*

84. *Vasevapnet 1528.*

85. *Vasevapnet 1540.*

theras yttersta nöd och farligheter emot samme konung Christiern och hans anhang både till land vatten undsatt —, derföre Hans Kongl. Maj:t förbemälte konungarikens vapners färger i sit fäderligit vapen föra velat.»

Rasmus Ludvigssons påstående om upphofvet till färgerna är uppenbarligen gripet ur luften, det kan icke på något sätt försvaras. Man kan nämligen ingalunda säga, att blått och rödt äro de för Danmarks och Norges vapen karakteristiska färgerna. Menar han vapenbildens färg eller fältets? Det kan vara likgiltigt, hvilketdera han menar, eftersom han ej i någotdera fallet kan få rätt. Hålla vi oss till färgen på bilderna, Danmarks leoparder och Norges lejon, få vi blått och guld; hålla vi oss der-

[1] Enligt citat i Johan Ihres akademiska afhandling *De insignibus serenissimæ familiæ wasiacæ* (1758) s. 18.

emot till fältens färger, få vi guld och rödt. Rasmus Ludvigssons förklaring visar sig dessutom underhaltig derigenom, att han icke förklarar allt, han yttrar nämligen icke ett ord om snedbjelken i silfver, som från hvarandra skiljer de olikfärgade fälten.

Denna snedbjelke är tydligen vida vigtigare än fältens färg, försöket att förklara tillägget skulle derföre hafva börjat med bjelken. Det torde få anses visst, att k. Gustaf lånat denna snedbjelke af silfver från sin moders vapen,

86. *Sköld med Ekavapnet. 1470-talet.*

hvilket består just af en sådan snedbjelke (den s. k. Ekaslägtens vapen). Jag kan häremot ej finna mera än ett inkast: å hr Trotte Karlssons sköld, som fordom förvarades i Uppsala domkyrka, var fältet å båda sidor om snedbjelken blått, enligt den teckning, som Peringsköld meddelat (fig. 86) och efter hans bestämda förklaring i texten till *Monumenta Uplandica.* Åt detta inkast torde dock icke någon stor betydelse böra tillerkännas. Man kan sätta i fråga, huruvida färgerna i det lilla vapnet å den stora skölden voro så tydliga, att tanken på en missuppfattning skulle vara otänkbar. Men äfven om

fältets färg verkligen å vapnet var blått, är det möjligt att ett misstag blifvit begånget, på grund deraf att ett visst sjelfsvåld med afseende på färgerna har förekommit under medeltiden;[1] vi kunna äfven tänka oss, att Ekavapnet, liksom flere andra vapen, efter 1500-talets ingång undergått någon förändring i färg. Som nyss sades, utgör emellertid färgen det mindre väsentliga, under det att det vigtigare momentet, snedbjelken, svårligen kan antagas af k. Gustaf hafva lånats från annat håll än Ekavapnet, såvida vi icke vilja antaga, att hela tillägget i vasevapnet berott uteslutande på en nyck.

Med införandet af de nya färgerna silfver, blått och rödt, för hvilka den ursprungliga guldgrunden fick vika, torde en förändring af hufvudbildens färg hafva blifvit nödvändig: den ursprungliga svarta färgen har ej kunnat tillräckligt springa fram från den blåa och röda bottenfärgen, och då den större delen af skölden sålunda hade fått färg — hela skölden med undantag af silfverbjelken —, kräfde den heraldiska etiketten snart sagdt med nödvändighet, att hufvudbilden skulle målas som metall, icke som färg. Då denna hufvudbild derjämte måste skiljas från den andra metall, som förekom i skölden, från bjelkens silfver, stod ingen annan utväg öppen än att utföra hufvudbilden i guld. Då jag icke sett något färglagdt riksvapen från de senare tjugo åren af k. Gustafs regering, kan jag visserligen icke bevisa, att den s. k. vasens guld härstammar från samma ögonblick som upptagandet af Ekavapnet, men all sannolikhet talar derför. Sannolikt har vasens guld i någon mon bidragit till vapenbildens omgestaltning till en sädeskärfve.

Rörande tidpunkten för upptagandet af detta tillägg och för den derigenom framkallade förändringen i öfrigt synes Rasmus Ludvigssen äfven hafva gjort sig skyldig

[1] Jfr dr Petersens förut citerade afhandling s. 41, hvarest bevis för en sådan vexling af färger lemnas.

till ett misstag. När k. Gustaf hade beslutit sig för en ändring, har han helt visst varit angelägen om dennas iakttagande så ofta riksvapnet skulle på ett officielt sätt anbringas. Sådana officiela framställningar, som synnerligen väl lämpa sig som grundval för kronologiska bestämmelser, finna vi å mynten, och i dem varsna vi det förändrade vapnet först år 1542.

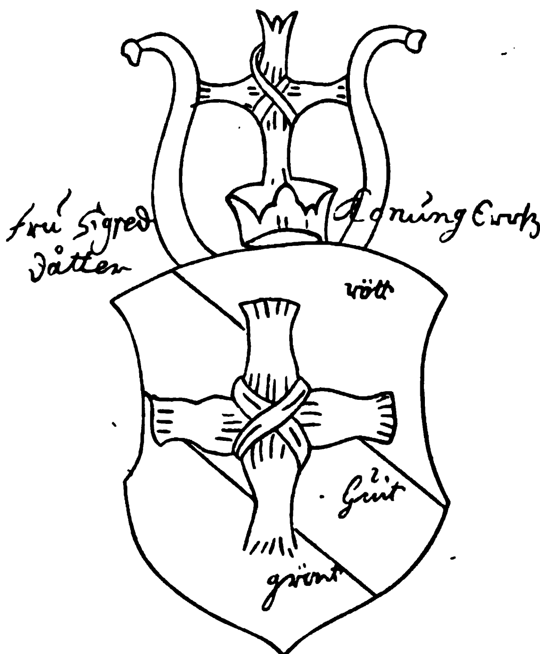
Vasens liljeform försvann ganska snart. Den förut meddelade fig. 84 och 85 visar, att han redan under k. Gustafs tid började öfvergifvas, ty svårligen kunna vi finna en

87. *Broderadt vasavapen. K. Erik XIV:s tid.*

lilja i den form, som denna figur visar och som småningom blef den allmänna, i hvilken de två ursprungliga bakböjda flikarna äro bevarade, ehuru förlängda och starkt bugtade — således med skylande af deras ursprung — under det emellan dem finnes hvad man skulle kunna kalla en uppstående, tvärt afskuren tofs. Denna form blef dock ingalunda genast enarådande, ty ännu under k. Eriks tid finna vi liljeformen bevarad, ja den ursprungliga formen utan midtflik uppenbarar sig emellanåt under k. Gustafs regering. Denna vackling i formen röjer, hvilken osäkerhet rådde i denna tids heraldik.

Ett ypperligt exempel på den sista af de nyss omtalade formerna, med tvärt afskuret topputsprång i midten, hafva vi i det broderade vasevapen, som förekommer i en liten fyrkantig linneduk med k. Eriks namnbokstaf i hörnen (nu förvarad i Statens Historiska Museum). Detta midtparti gjordes sedan bredare och försågs, då vapnet utfördes i stor skala, öfverst med afbildningar af ax. Jag har i det

88. *Fru Sigrid Eriksdotters vapen.*

föregående visat, att redan åtminstone på k. Sigismunds tid uppfattades vasen som en kärfve. Som ett intyg derom, att denna gestaltning af vapenbilden icke är den ursprungliga, kunna vi anse de fortfarande bevarade ned- och omböjda sidoflikarne, som småningom blifvit helt smala; de höra icke till kärfven, hvarom åtminstone landbon har rikligt tillfälle att öfvertyga sig; de hafva intet annat berättigande än som reminiscenser af en tidigare existensform.

För fullständighetens skull vill jag till denna öfversigt af vasevapnets historia foga en figur (89), som visar en variant af vasevapnet, som visserligen icke tillhör riksvapnet, men förts af en svensk konungs dotter.

Bland de intressanta arbeten, som under de senaste åren utgifvits i Finland till belysande af landets historia, må här särskildt nämnas ett af statsarkivarien Hausen utgifvet, som bär titeln *Afbildningar af vapensköldar fordom uppsatta i Finlands kyrkor*, hvilka afbildningar på fotolitografisk väg återgifva teckningar, som antagligen vid midten af 1600-talet utförts af riksarkivsekreteraren Erik Palmsköld. Den här återgifna skölden förekommer i Sjundeå kyrka och upplyser den bifogade inskriften om egarinnan. Uppgiften, att det nedre fältet är grönt och snedbjelken gul, torde bero på någon oklarhet i eller förändring af färgen i originalmålningen.[1]

4.

Efter denna öfversigt af vasevapnet och dettas utveckling återgå vi nu till det egentliga föremålet för denna afhandling, riksvapnet.

K. Gustaf skapade Sveriges sjelfständighet. K. Erik vann den första öfversjöprovinsen och de följande konungarne fortsatte på den väg han hade brutit. De många utländska besittningarnas och äfven de senare konungaätternas (den pfalziska, den hessiska, den holstein-gottorpska, den pontecorviska) förhistoria gifva Sveriges konungar en mångfald af titlar, som vi i detta sammanhang böra uppmärksamma.

En omständighet må dervid allra först framhållas. Enligt gammal sed i Sverige kallades konungen icke för konung öfver landet, utan för folkets konung, han hette

[1] Jfr tillägget i slutet af afhandlingen.

i sin officiela titel icke Sveriges, utan Svenskarnes konung. På grund af historiska förhållanden, hvilka längesedan hade förlorat praktisk giltighet, kallade sig den nya tidens konungar icke blott för Svenskarnes konung, utan för Svears och Götars. K. Gustaf gjorde till konungatiteln ett tillägg: han kallade sig Svears, Götars och Vandalers konung, *rex Svecorum Gothorum Vandalorumque*. Detta tillägg kräfver så mycket mera en förklaring, som k. Gustaf icke egde makt och myndighet öfver annat område än Sverige, i hvilket den tiden Finland inräknades som en integrerande del.

Den danske konungen kallade sig alltifrån k. Knut VI:s tid, då Rügen hade eröfrats och Pommern hade förklarats som ett danskt län, *rex Sclavorum*, hvilket vi, på grund af det specialnamn, som de slaviska bebyggarne af Östersjöns sydkust buro, skulle kunna öfversätta med *Vendernas konung*. Sverige hade hvarken före eller under k. Gustafs tid några besittningar i Vendernas land, men på 1500-talet tillkommo särskilda omständigheter, som kunde föranleda k. Gustaf att söka en förbättring af titeln. Han var icke belåten med den skildring af Sveriges öden, som Olaus Petri hade lemnat, emedan han ansåg, att denna hade 'stympat' den svenska historien. Tydligen hade den store konungen mera sympatier för den slags fosterländskhet i uppfattningen af fornhistorien, som utmärkte bröderna Johannes och Olaus Magni, hvilka läta Sverige få äran af de utländske 'Göthernes' bedrifter. I den gamla titeln Göta konung låg en erinring om de utländske Götarne, genom k. Gustafs tillägg till konungatiteln påmintes man om ett annat af de folk, som ansågos hafva vandrat ut från Sverige, Vandalerne. Under 1500-talet satte man folknamnet Vandaler i sammanhang med det gamla landnamnet Venden.[1]

[1] Olaus Petri synes icke hafva funnit Vandalernas upptagande i svenska konungatiteln berättigadt. »Plägar ock vara ett gammalt tal,

K. Sigismund omtalade naturligtvis i sin konungatitel sitt polska konungadöme.

K. Karl IX, som låg i strid med k. Kristian IV om, bland annat, riksvapen och konungatitel, hade betydligt utvidgat den senare. Han kallade sig Svears, Götars, Venders, Finlands, Karelens, norra Lapplands, Kajanas samt Estlands och Liflands konung, *Svecorum, Gothorum, Vandalorum, Finlandiæ, Careliæ, Lapponiæ septentrionalis, Caianæ et Esthoniæ Livoniæque rex.*

K. Gustaf Adolf vidgade titeln ytterligare och gjorde i honom åtskilliga distinktioner. Han hette Svears, Götars och Venders konung, storfurste af Finland, hertig af Estland och Karelen, herre af Ingermanland, *Svecorum, Gothorum Vandalorumque rex, magnus princeps Finlandiæ, dux Esthoniæ et Careliæ, Ingriæ dominus.* I drottning Kristinas titel infördes i allmänhet ingen annan förändring än den som hennes kön föranledde.

Den pfalziske konungen heter Sveriges, Götes och Vendes konung, storfurste af Finland, hertig i Skåne, Estland, Lifland, Carelen, Bremen, Verden, Stettin, Pommern, Cassuben, furste till Rügen, herre öfver Ingermanland och Wismar, så ock pfalzgrefve vid Rhein i Baiern, till Jülich, Cleve och Berg hertig. För säkerhets skull tillades sist ett *etc.*[1]

---

det somlige historieskrifvare fulleligen mena, att de Götar, som så mycket bedrifvit hafva i Grekland, Välskland, Spanien och många andra land, skola hafva haft deras första utgång här af Sverige, hvilket om så sannt är, låter jag andra döma om. — — Finnas dock somliga som säga, att Götar och Vender hafva haft ett tungomål. — — Äro ock somliga som mena, att de Vandaler, som i förtiden mycket hafva bedrifvit, skola hafva varit annat folk än de Vandaler, som nu för handen äro.»

[1] Under detta *etc.* döljer sig bland annat slutet af den pfalzgrefliga titeln: grefve af Veldenz, Spanheim och Ravensburg, herre till Ravenstein.

Den hessiske k. Fredrik hade visserligen icke så många svenska provinser att uppräkna i sin konungatitel, men den landgrefvetitel, som med denna förenades, var ganska lång. Fullständigt kallades han Sveriges, Götes och Vendes konung, landgrefve af Hessen, furste af Hersfeld, grefve till Katzenellenbogen, Dietz, Ziegenhain, Nidda och Schaumburg.

Medlemmarne af det Holstein-Gottorpska huset hette Sveriges, Götes och Vendes konung, arfvinge till Norge samt hertig till Schlesvig, Holstein, Stormarn och Ditmarschen, grefve till Oldenburg och Delmenhorst etc. K. Karl XIII fick utbyta titeln arfvinge till Norge mot Norges konung.

Vår nuvarande konungaätt använder endast den korta titel, som äfven under de föregående perioderna vanligast användes, Sveriges, Götes och Vendes konung, naturligtvis äfven med tillägg af Norges. Denna titel har visserligen häfd för sig, men torde dock få anses vara behäftad med betänkliga fel.

Då man i den svenska konungatiteln och än mer i det svenska konungavapnet aldrig velat pråla med besittningar, som man icke längre innehade, torde det få anses vara inkonseqvent, att i konungatiteln omtala ett konungadöme öfver Venderna, hvilket icke existerar. Den barnsliga patriotism, som uttalar sig i k. Gustaf I:s upptagande af titeln *rex Vandalorum*, håller icke stånd inför nutidens kritik och kan således svårligen anföras som stöd för bibehållande af titeln, hvilken dessutom erhållit en språkform, som är orimlig — Vendes i stället för Venders.

Samma språkliga orimlighet vidlåder formen Götes, som fordom heter fullkomligt riktigt Göta d. v. s. Götars. Det skulle helt visst icke vålla någon olägenhet, ifall den nu brukliga konungatiteln erhölle en språkligt rigtig form: Sveriges, Norges, Götars och Venders konung.

Utom vid högtidliga tillfällen heter det enkelt Sveriges och Norges konung och denna korta titel torde få anses vara den bästa. I 'Sveriges och Götars (Götes) konung' finnes den inkonseqvensen, att den ena faktorn är ett land, den andra en folkstam, hvartill ytterligare kommer den omständigheten, att Sverige ju innefattar äfven det område, som af gammalt beboddes af Götastammen, hvadan i verkligheten Götarne äro dubbelt representerade i titeln. Helt annat var det fordom, då konungen icke kallades efter landet, utan endast efter folket, som han beherskade, då han kallades Svears och Götars konung, *rex Suecorum et Gothorum*. Under denna form var titeln, i betraktande af de urgamla stamförhållandena, fullkomligt berättigad.

Under hela den nyare tiden har det svenska riksvapnet oafbrutet haft fyrdelad sköld, deri de tre kronorna och lejonet öfver strömmarne (snedbjelkarna) i de olika fälten, samt en hjertsköld, som vexlat alltefter dynastierna. Man har tillagt ett kors (guld), som skiljer de fyra fälten. Denna åtgärd måste betecknas som mycket lämplig, på grund deraf, att alla fyra fälten äro blåa och derför ej äro nödigt skilda från hvarandra. Det gula korset mellan de fyra blå fälten påminner dessutom om den svenska flaggan.

Om vasevapnet, som användes i hjertskölden från k. Gustaf I:s tid till dr. Kristinas tronafsägelse, behöfver jag icke göra några tillägg till det redan sagda.

Det pfalziska huset förde följande ättvapen, som under dess tid sattes i riksvapnets midt:

Pfalz' gyllene krönta lejon (kronan oftast röd) i svart fält som midtsköld i en fyrdelad sköld, hvars fält visa: nr 1 Baierns snedrutor, blått och silfver, nr 2 Jülichs svarta lejon å guld, nr 3 Cleves lilla silfversköld med de åtta derifrån utspringande gyllene liljestänglarne å rödt, nr 4 Bergs röda lejon med blå krona å silfver.

Den Hessiska skölden, som under k. Fredrik I:s tid

intog midten af det svenska riksvapnet, har följande utseende:

Midtsköld med Hessens krönta lejon, silfver och rödt (fem band silfver, fem rödt) å blått, i sexdelad sköld,

90. *Pfalziska hjertvapnet.*

hvars fält visa: nr 1 Hersfelds röda patriarkkors å silfver, nr 2 Ziegenhains delade sköld, svart och guld med en

91. *Hessiska vapnet.*

silfverstjerna i det öfre svarta fältet, nr 3 Katzenellenbogens krönta lejon, rödt å guld, nr 4 Dietz' två gyllene lejon i rödt, nr 5 Niddas delade sköld, svart och guld, med två silfverstjernor i det öfre svarta fältet, nr 6 Schaum-

burgs lilla sköld, delad, hvitt och rödt, i midten af ett treklufvet nesselblad, silfver, med tre silfvernaglar riktade mot sköldens tre hörn, allt detta å rödt.

Det Holstein-Gottopska huset hade följande ättvapen, som under husets regeringstid sattes som midtsköld i det svenska riksvapnet:

en fyrdelad midtsköld, fälten nr 1 och 4 Oldenburgs två röda bjelkar å guld, nr 2 och 3 Delmenhorsts guldkors å blått, anbragt å en femdelad sköld, i hvars fält följande vapen: nr 1 Norges krönta, yxbärande lejon, guld å rödt, nr

92. *Holstein-Gottorpska hjertvapnet.*

2 Schleswigs två blå lejon å guld, nr 3 Holsteins silfvernesselblad med midtsköld, delad i silfver och rödt, och tre silfverspikar, allt å rödt, nr 4 Stormarns silfversvan med gyllene krona om halsen å rödt, nr 5 Ditmarschens gyllene ryttare med bart svärd å hvit springare i rödt.

Den nuvarande dynastien har klufven midtsköld. Det högra fältet intages af vasevapnet, i det venstra ses hertigens af Ponto Corvo vapen.

Hurudant det senare ursprungligen såg ut, visas af det här fig. 93 afbildade sigill, som k. Carl Johan förde som marskalk af Frankrike; signetet tillhör H. M. Konungen, som behagat lemna mig ett aftryck af detsamma. Skölden

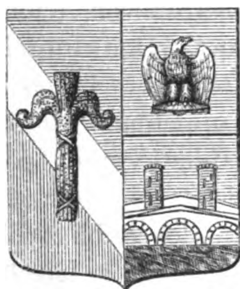
är delad: i den öfre delen ses Frankrikes kejserliga örn fattande med fötterna en blixtknippa; i den undre delen en bro med tre bågöppningar och två torn. I sigillet kunna de heraldiska färgerna icke urskiljas, men fältet i båda afdelningarne måste hafva varit blått, örnen guld,

93. *Marskalk Bernadottes, furste af Ponte Corvo, vapen.*

bron silfver. Bron är Ponte Corvos vapen; den kejserliga örnen förde Bernadotte i sin sköld liksom den förste Napoleons öfriga marskalkar af Frankrike.

K. Carl Johan förenade detta vapen med vasevapnet. Hur lätt förändringar inträda i ett vapen visar sig bäst

94. *Pontecorviska hjertvapnet.*

deraf, att det pontecorviska vapnet redan hunnit förändras. I Klingspors och Schlegels *Svensk Heraldik* beskrifves den pontecorviska skölden på följande sätt (s. 96): »i venstra fältet är en silfverbro med tvänne torn slagen öfver en ström, öfver bron sväfvar en svart *korp* och öfver honom tindra sju femuddiga stjernor». De sju stjer-

norna äro ordnade ungefär som karlavagnens stjernor och äro (under k. Oscar I:s tid?) tillagda. Hvarifrån den svarta korpen kommit vet jag icke, så vida hans *raison d'être* ej ligger i det italienska ordet *corvo*, som betyder korp, men i sammansättningen med *ponte* måste hafva betydelsen bugtig. Öfvergången från örnen till korpen torde hafva gått småningom. I k. Biblioteket förvaras två färglagda teckningar af ett vapen tillhörigt någon af den nuvarande ättens konungar; teckningarna lära hafva kommit till sin nuvarande förvaringsort från k. Oscar I:s dödsbo och torde hafva blifvit gjorda för hans räkning år 1844. Den ena teckningen har öfverskrift: *Pluralitetens förslag till unionsvapen, ordn. num. 21 Protoc. 186. Litt. A.* samt visar en sittande gyllene örn med vingarne hängande rätt ned och fötterna omslutande en blixtknippa. Den andra, som bär öfverskriften *Minoritetens förslag till unionsvapen, ordn. num. 21 Protoc. 168. Litt. C,* visar under karlavagnens sju stjernor en svart fogel med utsträckta vingar. De båda förslagen visa äfven olikhet i den större sköldens delning för upptagande af de tre kronorna, lejonet öfver strömmarne och det norska lejonet. Den fördelning af fälten, som förekommer å projektet *a* återfinnes i k. Oscar I:s unionsvapen, men det synes uppenbart, att minoritetens förslag till förändring af hjertvapnet vunnit godkännande. Här är det emellertid ännu icke fråga om en korp, ty äfven den svarta fogeln håller i klorna blixtknippan och är således fortfarande en örn. Sannolikt har öfvergången från örn till korp gått helt omärkligt: blixtarne försvunno, genom dålig teckning miste fogeln all örnlikhet och det missförstådda familjenamnet gaf upphof till korpteorin.

Det nuvarande unionsvapnet är så anordnadt, att skölden är klufven i två hälfter, den högra svensk, den venstra norsk. Den högra hälften är delad i två fält, det öfre har de tre kronorna, det nedre lejonet öfver snedbjelkarne.

5.

Nu följer i ordningen att betrakta de föremål, som under nyare tid plägat förekomma öfver, omkring och under den riksvapnet innehållande skölden.

Kronan. På den s. k. Sturedalern[1] ses öfver skölden en öppen krona med uppstående liljeformade prydnader. Enahanda krona återfinnes under k. Gustafs tid öfver rikets vapen.

Den praktälskande konung Erik lät göra sig en ny krona, som ännu förvaras bland rikets regalier, sluten d. v. s. försedd med uppstigande bågar, som öfverst mötas i ett toppornament. Från hans tid har det svenska riksvapnet regelbundet förekommit under sluten kunglig krona (jfr fig. 82 och 87).

Sköldhållarne. Det har icke lyckats mig att finna sköldhållare vid sidan af riksvapnet förrän på k. Johan III:s tid[2]. Sköldhållare i form af krönta lejon — den enda form som det svenska riksvapnets sköldhållare haft — förekomma visserligen å k. Gustaf I:s grafvård i Uppsala domkyrka, men denna grafvård har icke tillkommit förr än under k. Johans tid. Om dennes föregifna noggrannhet i heraldiskt hänseende vittna på ett ingalunda fördelaktigt sätt de vapenbilder, som förekomma å fadrens sarkofag. Så liten fallenhet hade han att träda utöfver sin tids smak och sätta sig in i den, som tillhörde en annan, om än nyss tilländagången tid, att han icke ens lät riksvapnet å fadrens graf behålla den öppna krona det på dennes tid alltid bar.

På mynten förekomma sköldhållare vid sidan af riksvapnet först sent. Under k. Gustafs, Eriks, Johans och Karls tid tjenstgjorde stundom konungen sjelf som sköld-

[1] Jag begagnar det häfdvunna uttrycket, ehuru detta är uppenbart oriktigt, ty någon daler *(thaler)* fanns icke i hela verlden så tidigt som år 1512.

[2] Jfr Tillägget.

hållare, i det att skölden står framför hans bild, stödd mot denna, eller hänger på konungens arm. K. Gustaf Adolf fördelade länge å sina mynt de tre vapenbilder, som ingå i vapenmärket, på tre sköldar. Sköldhållare förekomma dock å hans mynt af år 1628. Hans fader använde som hertig sköldhållare på sina större mynt, och på ett mycket korrekt sätt hade han å ena sidan rikets lejon, å den andra sitt hertigdömes grip.

Med dubbla svansar förekomma de svenska sköldhållande lejonen från k. Gustaf II Adolfs tid. En vida spridd anekdot låter det svenska lejonet i svansens dubbelhet hafva ett omisskänligt vittnesbörd om dess synnerligen civiliserade skick. Medgifvas må, att den dubbla svansen är alltför litet förenlig med ett rent naturtillstånd, men dess värre må det sägas, att den ej heller är fullt förenlig med en sund heraldisk smak — den tillhör först det i hvarjehanda riktningar utsväfvande 1600-talet.

Upphofvet till den dubbla svansen är emellertid icke svårt att finna. Jag hänvisar läsaren till fig. 14 i det föregående: den tofs, som medeltidens heraldiska tecknare gerna anbragte på midten af lejonets svans och som stundom gjordes ganska yfvig, har småningom blifvit så utdragen, att han bildar en särskild gren af svansen.

Vapentältet. När riksvapnet skall framställas med synnerlig prakt, omgifves det af ett s. k. vapentält, en vid, hermelinsfodrad mantel, hvars öfre midtflik är uppdragen och infäst i en kongl. krona och hvars öfre sidoflikar äro likaledes uppdragna och omslagna med ett tältsnöre.

Noga taget är det oriktigt att å den öfre midtfliken anbringa en krona. Vapentältet representerar ett verkligt tält, som uppslogs öfver den målade vapenskölden, för att bereda densamma skydd: det är då föga praktiskt att anbringa kronan, som behöfver skydd fullt ut lika väl som skölden, icke under, utan öfver vapentältet, hvilket man oftast ser vara händelsen. Om man som toppornament å

vapentältet vill använda en krona, må man väl göra detta, men under förutsättning att denna är blott och bart en dekoration och att den rätta till skölden hörande, konungavärdigheten angifvande kronan fortfarande anbringas omedelbart på skölden i skydd af vapentältet.

6.

Som riksvapnet äfven är konungens vapen har under den moderna tiden — i Sverige redan på 1500-talet — den seden uppkommit, att man omkring eller nedanför skölden hänger kedjorna till de ordnar, som landets konung har att utdela. Af denna anledning anser jag mig här böra egna någon uppmärksamhet åt de svenska konungarnes ordnar.

Enligt den vanliga uppfattningen infördes riddarevärdigheten i Sverige af k. Magnus ladulås. Den enda anledningen till denna åsigt ligger deruti, att från hans tid omtalas ett högtidligt riddareslag, vid hvilket hans son Birger slogs till riddare och, efter riddarsed, omedelbart derefter gjorde flere andra, bland dem en tysk furste, till riddare. Detta kan dock svårligen hafva varit det första riddareslaget i Sverige: den, som slog prins Birger till riddare, k. Magnus sjelf, måste dessförinnan varit riddare. Väl måste medgifvas, att han kunde fått riddareslaget i utlandet, men intet finnes, mig veterligen, som gör ett sådant antagande nödvändigt. Somliga äldre forskare hafva velat hänföra riddareväsendets upptagande i Sverige till en tidigare period, och dessa hänvisa till den s. k. Erikskrönikans yttrande om riddare på k. Erik XI:s tid. Detta bevis är dock ej fullt afgörande, alldenstund Erikskrönikan skrefs först efter år 1319, och kan författaren helt enkelt, på vanligt medeltidssätt, hafva till forna tider utan fog förlagt sin tids sed: under k. Magnus Erikssons tid voro

riddarne ett framstående element, så snart det var fråga om ett fälttåg. Vigtig synes mig deremot den omständigheten vara, att redan före k. Magnus ladulås' tid, redan under den nyss nämnde k. Eriks, omtalas i samtida urkunder framstående personer med herretitel, som under medeltiden icke tillkom andra än riddare, borgmästare (någon gång, synes det, äfven rådmän) och vissa andliga. Mig synes man icke gerna kunna antagá annat än att ifrågavarande herrar innehade riddarevärdighet. Under det tidsskifte, som i vår historia kallas det sverkersk-erikska, var man tydligen synnerligen angelägen, att särskildt i allt, som gällde de högsta i samhället, följa utlandets sed. Jag har redan visat, att ett verkligt adligt vapen förekommer i Sverige för första gången allenast fyra år senare än det äldsta hittills kända adliga vapen i Tyskland. Det synes mig derför, att det skulle hafva varit egendomligt, derest icke de svenska konungarne under denna period varit angelägne att på svensk botten öfverföra det i utlandet redan länge blomstrande riddareväsendet. Att ingen historisk underrättelse förekommer om tidpunkten för denna nyhets införande, betyder alls intet, då våra krönikor och kronologiska anteckningar under början af medeltiden äro fullkomligt stumma rörande andra vigtiga tilldragelser. Äfven anser jag, att någon vigt bör fästas dervid, att ingen historisk källa tillägger k. Magnus ladulås riddareväsendets införande i vårt land. Ett synnerligt lysande riddareslag omtalas, det är allt; hade detta riddareslag varit det första, hade det legat bra nära till hands att berätta detta.

Hvad k. Magnus, efter historiska vittnesbörd, införde var russtjensten med dermed följande frälse. Han införde icke derigenom en beriden här, ty beridna flockar hafva visserligen tidigare kämpat i Sverige, men han ville, för att rätta sig efter tidens sed, *reglera* tillgången på beridna krigare. Frälsemannen förde vapen, men var icke nödvändigt riddare.

För att blifva riddare fordrades först en öfningstid, under hvilken riddarekandidaten kallades sven eller väpnare. Var förberedelsens tid förbi och intet annat stod i vägen, blef svennen med en högtidlig ceremoni gjord till riddare och erhöll de till riddarevärdigheten hörande insignierna. Den allmänna uppfattningen af riddareskapet, som uttalar sig i följande ord i en lärobok i svensk historia:[1] »endast riddarne fingo bära gyllene kedja och sporre, och de utnämndes af konungen genom högtidlig dubbning», är oriktig, hvadan jag anser mig här böra, äfven med risk att göra en afvikning från ämnet, meddela några närmare upplysningar.

Den vigtigaste delen af ceremonien, hvarigenom en man gjordes till riddare, var förlänandet af ett svärd med tillhörande bälte, som spändes om hans lif. Att detta var det vigtigaste momentet framgår otvifvelaktigt deraf, att upphöjande i riddarevärdighet kallas *cingulo* eller *balteo militari donare (decorare, cingere, insignire).*[2] Då *annales bosovienses* berätta, huru kejsar Fredrik I gjorde två sina söner till riddare, heter det endast *duos filios gladio cinxit.* Hela ceremonien kallades i Tyskland *swertleite.*

Till den ridderliga drägten hörde gyllene sporrar, som påsattes vid riddareslaget; att 'sträfva efter gyllene sporrar' betyder detsamma som att sträfva efter riddarevärdighet. Om någon miste denna värdighet skulle hans sporrar kastas på gödselhögen.

Till den ridderliga drägten under den egentliga medeltiden hörde deremot *icke* den s. k. riddarekedjan; kedjor såsom utmärkande för riddarevärdigheten tillhöra först medeltidens allra senaste skede och den moderna tiden. Så mycket mindre kunde riddarekedjor förekomma från

[1] Om dessa förhållanden kommer jag att lemna en utförlig redogörelse i andra delen af mitt arbete *Sveriges medeltid.* Jfr Schulz, *Das höfische Leben.*

[2] Dessa uttryck begagnas af Matthæus Paris på en mängd ställen.

början, som kedjor i allmänhet knappast förekommo under början af medeltiden, i Frankrike uppenbara de sig först under loppet af 1300-talet.[1]

Ej heller får man tala om dubbningen d. v. s. svärdslag vid vigning till riddare under medeltiden. I ceremonielet ingick visserligen ett slag (*colée, alapa militaris*), men det gafs med handen och träffade halsen eller nacken.[2]

Förutsättningarna för vinnande af riddarevärdigheten voro färdighet i vapnens bruk samt frihet från allt, som den tiden ansågs vanhedrande. Vigningen hade i viss mon en religiös prägel och riddaren hade förpligtelser icke blott med afseende på manlig idrott, utan ock religiösa skyldigheter. Då medeltiden karakteriseras af en utpräglad associationsanda, var det helt naturligt, att en viss sammanhållning skulle ega rum mellan samtlige riddare, af hvad nationalitet de än voro. Så uppkom det allmänneliga riddarskapet, som i Sverige infördes under 1200-talet.

Men derjämte uppkommo ganska tidigt särskilda riddareordnar, hvilkas medlemmar hade alldeles särskilda förpligtelser. Dessa ordnar hade från början ett bestämdt religiöst syfte, de uppkommo under striderna mot de otrogne, dels i östern, dels på den Pyreneiska halfön och gingo de särskildt fromma förpligtelserna än ut på att kämpa mot de otrogne, än på vården om pilgrimer och sjuka. Långt senare stiftades andra speciela riddareordnar, som icke hade så utpräglade fromma uppgifter. Medlemmarne af en sådan orden hade ett för orden bestämdt märke, hvilket mot medeltidens slut ofta bestod i en kedja. Den tidigaste riddarekedja, som historien känner, är den som Filip den gode, hertig af Burgund, under 1400-talets

[1] Viollet-le-Duc, *Dictionnaire du mobilier français*, del 3 s. 260.

[2] In signum militiæ gladium lateri et calcaria sui militis pedibus adaptavit et alapam collo eius infixit (Lambertus Ardensis). — Et puis sa main diestre haucha se li donne une grant colee (Richas li biaus). — Hauce le palme destre el col li a done (Aiol).

andra fjerdedel fastställde för riddarne af det gyllene skinnet: en kedja, som är sammansatt af dubbla eldstål omvexlande med flintor, ur hvilka lågor springa fram.

Man har påstått, att k. Magnus ladulås stiftade ett sådant särskildt riddaresamfund, just den serafimerorden, som k. Fredrik I, på ständernas begäran, förnyade år 1748. Då man haft svårt att påstå, att alla Svenskar, som uti medeltidens urkunder kallas riddare, varit serafimerriddare, hafva några påstått, att det allmänna riddarskapet infördes i Sverige före k. Magnus ladulås' tid, men att han införde den särskilda riddareordnen.[1] För öfrigt har man på 1600-talet påstått, att serafimerordens stiftare icke varit k. Magnus ladulås, utan k. Magnus Erikssön. I den ordenslista, som årligen intages i *Almanach de Gotha*, uppgifves serafimerorden vara stiftad af 'Magnus I Ladislas, konung öfver Svealand, år 1260 (!) eller 1285'.

Hela denna historia måste förvisas till fabelns område. Det finnes intet enda samtidigt intyg, att Sverige under medeltiden haft någon särskild riddarorden, ehuruväl anledning till omtalande af en sådan ofta hade funnits. Väl hafva k. Magnus ladulås och k. Karl Knutsson riddarekedjor, påminnande om serafimerordens, å de bilder, som pryda deras kenotafier i Riddarholmskyrkan. Åt detta förhållande kan emellertid den vetenskapliga forskningen ej tillerkänna den minsta betydelse, då dessa bilder med tillhörande underlag tillkommit först på k. Johan III:s tid, då en särskild riddarekedja redan fanns i Sverige. Det är ej heller möjligt att tillerkänna dessa riddarekedjor någon betydelse på grund af k. Johans stora kunskaper i heraldiken, som omtalas i Rosenstråles (eller Celsii?) nyss anförda afhandling (s. 50). På k. Johans tid rådde i heraldik det mest gränslösa sjelfsvåld. Om konungens

[1] Denna åsigt uttalas t. ex. i H. Rosenstjernas under prof. O. Celsii præsidium år 1748 ventilerade afhandling *De ordinum equestrium in Svecia usu antiquo et hodierno.*

oklara insigter i medeltidens förhållanden lemnas ett betänkligt vittnesbörd af de på hans föranstaltande i Vreta klosters kyrka utförda grafstenarna, som tydligen göra anspråk på att anses vara utförda i medeltidsstil. Hvarken k. Magnus ladulås eller hans sonson kunde hafva stiftat en orden med serafimerkedjan till utmärkelsetecken, då på deras tid riddarekedjor icke användes någonstädes.

Mot slutet af medeltiden kunde riddarekedjor förekomma i Sverige. Möjligen var det en riddarekedja som, hr Sten Sture d. y. fann sig föranlåten att lemna i Lübeck som säkerhet för en skuld. Vigtigare är det vittnesbörd, som finnes, att en Henrik Gyllenstjerna vid k. Hans' kröning i Stockholm fick af konungen, då han af honom slogs till riddare, en 'guldkede meth the englehoveder uthi'.[1] Men det finns icke ens den svagaste antydan om, att denna riddarekedja stod i samband med någon bedagad svensk riddarestiftelse af särskildt slag. Det är deremot alls icke omöjligt, att k. Hans' riddarekedjor utöfvat inflytande på formen af de svenska riddarekedjorna under 1500-talet.

K. Gustaf I höll riddareslag — Tegel omtalar ett af år 1528 — men om beskaffenheten af de kedjor, som han måhända förärade sina riddare, saknas all upplysning.

K. Erik hade deremot en särskild riddarekedja, som han sjelf bar och som han sannolikt lemnade åt dem, som han slog till riddare. Vi få dock icke på grund af den särskilda riddarekedjan tänka oss, att han hade stiftat en särskild riddareorden. Han har tvärtom tydligen utdelat riddarevärdighet i allmänhet, sådan denna gestaltade sig under 1500-talet, särskildt i ett protestantiskt land, men det har tydligen stämt öfverens med hans benägenhet för prakt, att gifva de riddarekedjor han utdelade

[1] O. Jacobæus, *Museum regium* (citerad af Rosenstråle).

icke allenast en rik utstyrsel, utan ock en alldeles särskild form.

Hurudan formen var ses af fig. 95, lånad från en k. Eriks riksdaler. Jag har redan omtalat, att han sjelf

95. *K. Erik XIV:s salvatorskedja.*

uppgifver kedjan vara sammansatt af englahufvud och liljor, hvilket senare ord betecknar vasarne. Vid kedjan hängde en medaljon med bilden af Frälsaren, antagligen sådan som denne förekommer å de s. k. salvatorsriksdalrarne. Man har talat om k. Eriks salvatorsorden. Det är rättare att tala om hans salvatorskedja.

96. *K. Johan III:s agnus-dei-kedja.*

K. Johan III behöll icke denna form för riddarekedjan. Han ville tydligen, att man skulle se, hvilka han slagit till riddare och hvilka hade fått riddarevärdighet under företrädarnes tid. K. Johan hade till och med två slag af riddarekedjor. På det porträtt, som återgifves i A. A.

von Stjernmans upplaga af Girs' krönika, bär k. Johan en af ovala länkar bildad kedja, vid hvilken hänger ett fyrsidigt smycke, sammansatt af fyra englahufvud och fyra fyrkantiga stenar; i midten en bild af Frälsaren (fig. 96). Att äfven denna kedja med de skenbart enkla länkarne helt visst varit mycket kostbar, kunna vi sluta af den motsvarande kedjan från k. Karl IX:s tid, om hvilken jag är i tillfälle att meddela noggranna upplysningar.

Den andra och rikare utstyrda kedjan från k. Johans tid, finnes afbildad, naturligtvis helt knapphändigt, å den medalj, som göts i anledning af hans kröning år 1569.

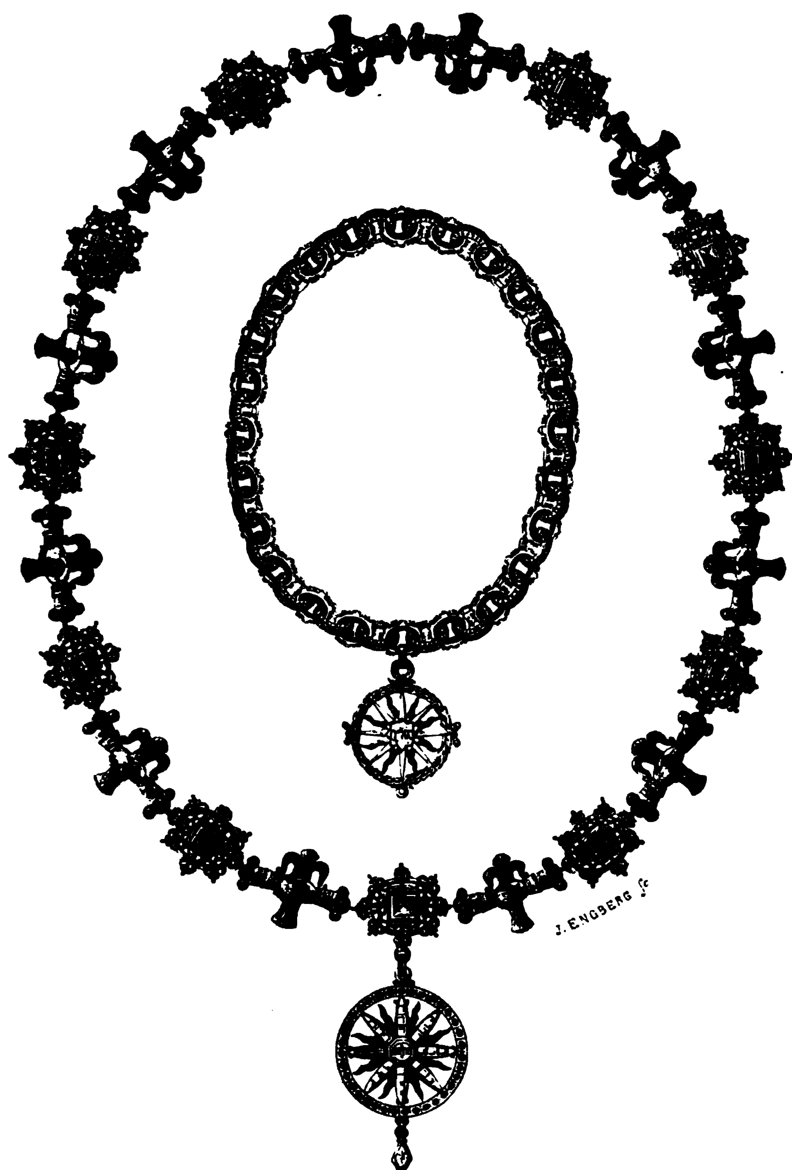
97. *K. Johans större agnus-dei-kedja.*

I det stora majestätssigillet af år 1571, å hvilket konungen är afbildad i full skrud, bär han denna kedja om halsen.[1] I ett annat k. Johans sigill visar sig samma kedja något tydligare. Som fig. 97 visar, består denna kedja af krönta lagerkransar, hållna af ett stående lejon med lyft svärd och en ödla[2] samt omvexlande med krönta vasar, ur hvilka englahufvud uppstiga; längst ned hålles af två knäböjande englar en medaljon med bilden af Christus hållande korsfanan, och under denna medaljon hänger en bild af Lammet med korsfanan. Denna kedja kallades *agnus-dei*-kedjan (Guds lams kedja).

---

[1] Detta sigill är afbildadt i den illustrerade *Sveriges historia* del 3 s. 320.

[2] Tidigare författare säga enstämmigt en drake, men figuren föreställer tydligen snarare en ödla.

98, 99. *K. Karl IX:s större och mindre Jehovakedjor.*

Vi se så väl likheter som olikheter med k. Eriks kedja. Namnen, *salvator* och *agnus-dei*, äro visserligen skiljaktiga, men beteckna dock ett och detsamma. Englahufvud förekomma i k. Eriks kedja, i k. Johans större kedja samt i den prydnad, som var fäst vid dennes mindre kedja. Vasar förekomma i k. Eriks och k. Johans större kedja.

K. Sigismund lär i Sverige åtminstone hafva tillämnat ett riddareslag. Om han haft någon egen kedja, känner jag icke.

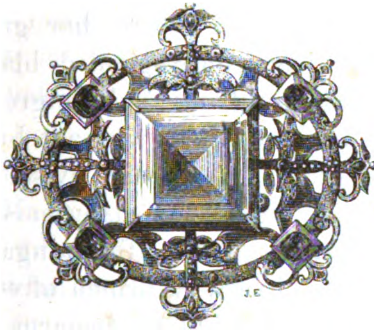
K. Karl IX ersatte brödernas *salvators-* och *agnus-dei-*kedjor med en *Jehova*-kedja, som han lät utföra i två olika former. En kedja af hvartdera slaget, helt visst de, som han sjelf burit, förvaras ännu i Statens Historiska Museum och äro kostbara prof af 1500-talets fina guldsmedsarbete. Då originalen äro bevarade vill jag af hvardera kedjan lemna en utförlig beskrifning.

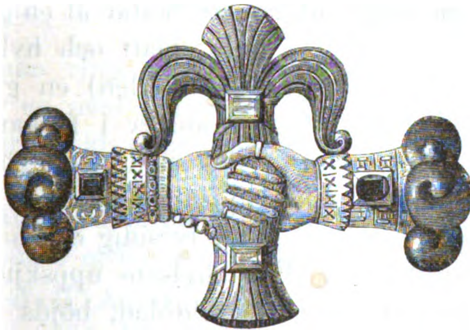
Den mindre kedjan (fig. 99 och 100) består af ovala massiva länkar, hvilkas storlek och utstyrsel visas af fig. 100. Hvarannan af dessa länkar har på den yttre sidan fyrkantiga granater infattade med obetydliga mellanrum; den kullriga innersidan har ytterst en smal, slät guldlist samt derinnanför en yta betäckt med hvit emalj, i hvilken förekomma fina guldlinier. Hvarannan länk har på den yttre sidan små fyrkantiga svenska kristaller omvexlande med fastnitade blåemaljerade blommor, hvar och en med sex fina blad; den kullriga insidan har liksom nyss förut en slät guldlist, derinnanför en i blått emaljerad yta med guldlinier. Kring en länk af det senare slaget är lagd en smal tvärstrierad guldring, hvilken är trädd genom sjelfva ordenstecknets ögla, som är ringformig, platt, å båda sidor prydd med guldlinier i emalj. Sjelfva tecknet visar å ena sidan en åttaudd af matt guld, omsluten af en fin linie af blå emalj, kantad utåt af en ännu finare guldlinie samt innehållande ordet יְהֹוָה; från detta midtstycke ut-

springa åtta fina strålar, med hvit emalj, afbruten af fina guldlinier, i vinklarne mellan dem små flikar af matt guld, som fortsättas af bugtande spetsiga tungor, skylda af röd

100. *Detaljer från den mindre Jehovakedjan.*

101. *Detaljer från den större Jehovakedjan.*

emalj. Det hela omslutes af en lagerkrans, hvart blad har grön emalj och guldkant. Nederst sitter en mindre ögla, också med blå emalj, och i denna en liten ring,

som säkert har uppburit ett hängsmycke. Å baksidan saknas kring det något olika formade midtstycket den regelbundna blåa kantlinien.

Den stora kedjan (fig. 98 och 101) är rikare utstyrd, men kan knappast sägas vara fullt så prydlig i komposition. Kedjans länkar äro af två slag. En vase — grön med fem guldränder, med stora nedböjda sidoflikar och rundad midtflik, strax nedom delningen upptill och strax ofvan den nedersta utvidgningen omsluten af två korslagda guldband, som i föreningspunkten uppbära två kristaller i fyrsidiga hylsor — omslutes af två hvarandra fattande händer; den ena, större, har guldring på tummen, den mindre har guldring med blå sten (emalj) å pekfingret och slät guldring å lillfingret; den manliga armen är klädd med ett smalt spetsadt bräm och en grön ärm, å hvilken sitter i fyrkantig hylsa en granat; den qvinliga armen har bredare spetsbräm och å detta ett armband med i emalj utförda afbildningar af olikfärgade stenar. Utåt afslutas hvardera armen af ett tredeladt uppsväldt parti, som är mörkblått, ärmarna äro gröna med guld, spetsarna hvita med guld, händerna hvita.

Det andra slaget af länkar består af en genombruten bottenskifva, dekorerad i guld, blått och hvitt, omsluten af en guldring med (på fyra ställen) en grön blomma med två gröna blad, fyra granater i fyrkantiga hylsor, samt åtta fina utsprång, prydda med grönt, rödt och hvitt. Från bottenskifvans midt uppstiger en stor hylsa, å sidorna prydd i blått och guld, fyrsidig och omfattande en stor slipad bergkristall. Från hylsans uppskjutningspunkt springa ut fyra femdelade guldblad, böjda i båge fram till ramen, prydda med en mörkblå och flere hvita emaljperlor.

Ordenstecknets öfre ögla är platt, med blå emalj och två rotutsprång med hvit emalj. Den yttre ringen upptages på den öfre sidan af fyrsidiga granater med obe-

tydliga mellanrum, på den yttre sidan af hvita emaljtungor å guld. Midten utgöres af en åttsidig bergkristall med יְהוָה i guld; derifrån utgå åtta strålar, som upptagas af slipade bergkristaller, från vinklarne utspringa böljande röda tungor. Från nedre kanten hänger en mångsidig kristall i guldfattning. På baksidan är allt, som på den öfre sidan täckes med bergkristall, prydt med blå emalj (i hvilken förekomma guldlinier), utom midtstycket som motsvaras af ett upphöjdt genombrutet arbete, utfördt i guld samt hvit, blå och röd emalj.

Att observera är likheten mellan de stora stenarne med fyrsidig rik infattning i den stora Jehovakedjan och de stenar, som synas förekomma i den mindre agnus-dei-kedjans hängsmycke. I k. Karls kedjor saknas alldeles englahufvuden.

Från k. Karl IX:s tid finnes ett tredje föremål i Statens Historiska Museum, som också torde få anses som en dekoration. Det är en silfverring, ganska tjock, men ihålig, och på utsidan försedd med följande inristade inskrift:

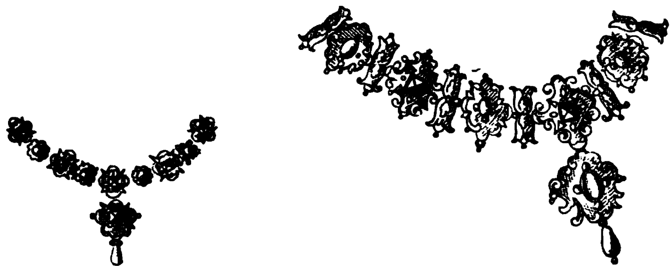
VPRICHTIGHEET . MANDOM . OCH . TRO .
GOTT . AER . HOOS . THEM . PA . IORDEN . BO . 1603.

Vid denna ring, som framtill är att sluta med en hake, hänger en oval gjuten medaljon, å hvars åtsida ses konungens bröstbild samt omskriften CAROLUS D G REGN SV HÆ SVD DVX; på frånsidan ses i midten ordet יְהוָה omgifvet af strålar och ornament samt i omskriften de fortsättning bildande orden IST MEIN TROST.

K. Gustaf II Adolf gjorde vid olika tillfällen flere såväl in- som utländska personer till riddare, men han synes ej, i likhet med fadern och farbröderna hafva haft någon särskild riddarekedja. I k. Bibliotekets samling af kongl. porträtt finnas två i Stockholm af Valentin Staffansson Trautman utförda gravyrer af konungen i full

skrud, den ena med årtalet 1618. Å båda bär konungen en synnerligen prydlig kedja; mellan kedjorna finnas visserligen skiljaktigheter (jfr fig. 102 och 103), men de äro dock icke större än att båda teckningarna kunna anses återgifva ett och samma original.

Att icke k. Gustaf II Adolf utdelat en för honom konstruerad riddarekedja synes mig framgå af två omständigheter. Åren 1615 och 1616 besöktes Sverige och Ryssland af en nederländsk ambassad. Uti den år 1619 i Haag tryckta berättelsen om resan[1] omtalas, att på

102 och 103. *K. Gustaf II Adolfs kedja.*

förmiddagen den 22 juni 1616 infunno sig riksskattmästaren Jesper Mattsson Cruus, Johan Skytte, och Axel Kurck och hängde på hvart och ett af de tre sändebuden en mycket skön och kostlig guldkedja, som gick nio hvarf om halsen och hade nedtill hängande en skön medalj med Hans Majestäts bild, mycket rikligt sirad med diamanter. Samtidigt erhöllo de tretton adelsmän och officerare, som utgjorde sändebudens följe, hvar sin guldkedja med vidhängande medalj. Derefter hade de tre sändebuden högtidlig audiens och erhöll en af dem förbättring i sitt vapen, en upphöjdes i adligt stånd, men en, den tredje,

[1] Anthonis Goltceris *Journal der Legaten ghedaen in den Jahren 1615 ende 1616.*

slogs till riddare; riddareslaget är i boken afbildadt. Således voro icke de dyrbara kedjorna insignier för riddarevärdigheten.

Den andra omständigheten är följande. Bland de riddare, som k. Gustaf Adolf utnämnde, var äfven Skotten Lesly. För flere år sedan har jag tillfälle att se en fotografisk kopia af ett porträtt af denne Lesly, å hvilken icke sågs någon kedja, men väl ett band, i hvilket hängde en k. Gustaf Adolfs medalj. Tydligen hafva många af den store konungens medaljer varit ämnade att bäras. Då konungen stupat, hängdes åtminstone ofta vid medaljens nedre kant en liten emaljerad dödskalle.

Under 1600-talet var det svenska ordensväsendet föremål för mycken uppmärksamhet hos utländske författare. Det omtalas af Mennenius i hans *Deliciæ ordinum equestrium* af år 1613, af Favin i hans *Théatre d'honneur et de chevalerie* af år 1620, af munken Anselm i hans *Palais d'honneur*, utgifven år 1664. Mennenius säger, att den svenska ordenskedjan består af keruber, serafer och patriarkalkors, med en vidhängande Christusbild, samt att hon var mycket lik den af påfven förlänta kedja, som omgifver det ungerska riksvapnet. Favin säger, att den svenska militäriska kerubim-orden, äfven kallad Jesusorden, hade en kedja af keruber, utförda i guld, med röd emalj, och patriarkalkors i oemaljeradt guld och att vid kedjan hänger en oval, med blå emalj och namnet Jesus i guld och i (nedre) spetsen af ovalen förekomma fyra små spikar, i hvit och svart emalj. Denna orden stiftades, säger han, år 1334 (enligt Ziegler) till minne af erkebiskopssätet i Uppsala och afskaffades af k. Karl IX, då denne hade förjagat den katolska religionen ur Sverige.

Omisskänligen innehåller denna Favins berättelse hvarjehanda misstag. K. Karl IX har icke afskaffat någon gammal orden, tvärtom har han låtit förfärdiga en ordenskedja, som i vissa drag påminner om k. Johans, liksom

dennes i vissa drag påminner om k. Eriks. Någon anledning att år 1334 stifta en orden till minne af erkebiskopsstolen i Uppsala kan icke gerna tänkas. Emellertid har man i den utförliga skildringen, icke minst i dess omtalande af patriarkalkorsen, som icke förekomma i vasekonungarnes kedjor, sett vittnesbörd derom, att man i utlandet under 1600-talet kände en urgammal svensk orden och denna kunde naturligtvis icke hafva varit annat än serafimerorden, hvars kedja ju än i dag består af englahufvud och patriarkalkors, trots de afvikelser i kedjans utseende som vasekonungarne tilläto sig att införa. Deras kedjor har man dock, på grund af den omisskänliga likheten mellan serafimerkedjans af Favin (ursprungligen af Mennenius) beskrifna äldsta form och hennes nuvarande utseende, ansett som varianter af mindre varaktighet.

Det lider emellertid intet tvifvel, att hela detta betraktelsesätt är grundfalskt. Höppener insåg för mera än hundra år sedan rätta förhållandet. »Ofelbart», säger han[1], »måste Mennenius råkat antingen uppå konung Erik XIV:s riksdaler, hvarpå *salvatoris ordo* varit präglad, eller ock någon annan målning, som liknat, eller ock föreställt riksvapnet, och således feltagit denna för rätta afbilden af den gamla serafimerorden, hvarför det alldeles orimligt vill falla, att af Mennenius och hans efterföljare taga vitsord om serafimerordens rätta ålder.» Att källan till skildringen, trots dennas tal om patriarkalkorsen, som icke funnos i k. Eriks salvatorskedja, likväl utgöres af just denna kedja göres otvifvelaktigt af Johan Cabeljaus bref af den 16 mars 1630 till Axel Oxenstjerna, i hvilket han för D. Chifflet, som af den spanske konungen erhållit upp-

[1] *Riddare och Riddareorden beskrifna af Johan Peter Höppener,* en synnerligen prydlig, med teckningar försedd handskrift, som enligt anteckning å titelbladet, 'presenterades i Serafimerordenskapitlet den 29 april 1754' och som, att döma efter bandet, tillhört dr. Lovisa Ulrika. Denna handskrift tillhör nu k. Biblioteket.

drag att skrifva en ordenshistoria, utbeder sig upplysningar om de svenska ordnarne, bland annat om en k. Eriks orden med verldens frälsares bild å ett mynt hängande vid en kedja, som består af förenade händer *och kors;* somliga säga att dalrar af sådant utseende präglats år 1551[1]. I årtalet står tydligen den andra femman i stället för en sexa. En förvexling har ock egt rum mellan k. Eriks kedja, som icke har, och k. Karl IX:s som *har* de förenade händerna. Men denna förvexling betyder föga vid sidan af det vigtiga vitsord, som här lemnas, att 1500-talets vase, åtminstone när han framställes i miniatyr, såsom på mynten, af utländska lärde uppfattades som ett kors. Alltså hafva patriarkalkorsen i 1600-talets beskrifningar af den föregifna gamla serafimerkedjan tillkommit genom en missuppfattning af vasen. Det var den på denna missuppfattning grundade beskrifningen, som bestämde formen för k. Fredriks serafimerkedja.

Att under k. Gustaf Adolfs tid Sverige icke hade någon verklig ordenskedja d. v. s. intet specielt ordenssamfund framgår slutligen af dr. Kristinas anförande i rådet den 2 augusti 1650, i hvilket hon påminte, om man icke skulle konstituera en riddareorden; sådant vore hos alla nationer brukligt och ville hon dermed benåda sina 'betjente' — ett tydligt vittnesbörd derom, att Sverige ännu icke hade något verkligt ordenssamfund, utan blott det allmänneliga ridderskapet, om än de första konungarne af vasehuset hade särskildt formade riddarekedjor. Drottningen hade redan gjort upp en plan för den af henne tillämnade orden: å ett hvitt kors en sol; tillförene hade hon velat låta sätta midt i korset en törnekrona med Jesu namn och ett sken af en sol deröfver. Ordenstecknet

[1] De ordine quodam Erici regis, Salvatoris Mundi in numismate pendentis ex torque e dexteris junctis & crucibus intermediis continuata. Daleros hujus formæ cusos anno 1551 quidam affirmant. Ett utdrag af detta bref finnes bland bilagorna till Rosenstråles afhandling.

skulle bäras utanpå kappan. Drottningen hade tänkt sig, att denna orden skulle kallas antingen solorden eller Jesusorden och med denna orden ville hon benåda prinsen af Oranien och landgrefven af Hessen. Mot det föreslagna namnet Jesusorden framkastades den kostliga anmärkningen, att 'skulle man kalla den i Jesu namn, måtte några kalumniera och säga, att det vore likt papisteri.' Riksdrotsen föreslog derefter, att denna orden skulle uppkallas efter drottningen. Hon upptog detta nådigt, men påminte om, att förslaget icke kommit från henne. Hon ville redan några dagar före kröningen göra riddare och *skulle orden, som brukligt vore, hängas under Sveriges vapen.* Den som stiftat orden, fick rätt att gifva bort honom efter behag, stiftarens efterträdare fick icke gifva bort honom annat än med förut varande riddares samtycke, hvarvid dock icke enhälligt bifall erfordrades, utan endast pluralitet. Adler Salvius föreslog, att man skulle på ordenskorset sätta bokstäfverna C H R S, hvilket man kunde efter behag tolka som *Christina* eller *Christus.*

I följande dagens rådssammanträde framlade drottningen två projekt, det ena med I H S, det andra med två hvarandra korsande C. Fältherren påminte, att k. Karl hade brukat Jehova-orden (d. v. s. en kedja med Jehova). Adler Salvius, som denna dag var lyckligare i sin uppfinningsförmåga, föreslog namnet Immanuel, med hvilket de flesta fältslagen i Tyskland hade vunnits. Detta godkändes af drottningen, som bestämde, att Immanuel skulle sättas midt i korset å den ena sidan, två korsade C å den andra, och skulle Salvius uppsätta statuterna[1]. Om denna ordens senare öde känner jag intet.

Redan år 1653, under andra förhållanden, stiftade dr. Kristina en annan orden. En samtida fransk författare berättar, att drottningen instiftade en ny orden, hvilken

[1] Utdrag ur dessa rådsprotokoll finnas i Höppeners handskrift.

hon gaf namnet Amarantha och hvilken hon bar i det sista herdespelet, som hon dansade före Pimentellis afresa: ett band af eldfärgad taft, vid hvilket hängde en guldring med emalj och festoner, i ringen funnos två motvända A. Derefter lät hon göra ett mycket vackert skärp i broderi, eldfärgadt med spetsar af guld och silfver, på hvilket skärp funnos samma slags dubbla A som i sjelfva orden med den italienska devisen *dolce nella memoria.* Då grefve Montecuculi skulle återvända till sitt hof, lemnade drottningen honom sin orden vid en hofbal, Pimentelli, såsom den förste riddaren, räckte honom ordens statuter och han

104. *Amarant-orden.*

aflade den stadgade ordenseden, som innebar, att den, som ogift blef riddare, skulle aldrig träda i äktenskap, och att den, som var gift, skulle aldrig gifta om sig[1]. Då denna orden, hvars dekoration är afbildad fig. 104, af drottningen gafs icke allenast till medlemmar af hennes hof och hennes vänkrets, utan äfven till utländska furstar, t. ex. konungen af Polen, och främmande statsmän, såsom puritanen Whitlock, måste han anses som en rikets orden. Den nuvarande Amarant-orden har visserligen lånat det af dr. Kristina stiftade tecknet, men har, som bekant är, ett helt annat och mycket senare ursprung.

---

[1] Denna Vauciennes berättelse finnes aftryckt i Rosenstråles afhandling.

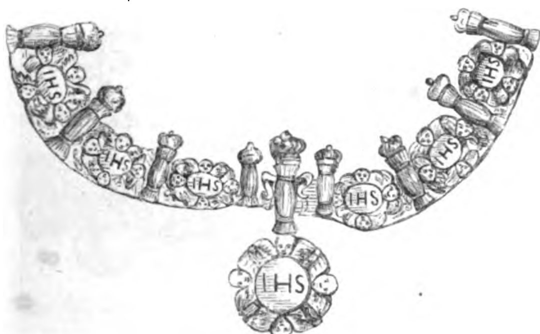
K. Karl Gustaf utfärdade år 1656 statuter för en Jesus-orden, hvars dekoration föregående år, efter en gammal anteckning, hade blifvit förfärdigad af en Gregorius Chique.

Som han, heter det i dessa statuter, hade i krönikorna funnit, att hans företrädare af vasehuset fordom instiftat en Jesus-orden — hvilket icke är fullt exakt — ville han följa ett så fromt exempel genom att instifta eller rättare återupprätta en så loflig och helig orden, för att genom Jesu heliga namn af Gud få Hans andes visdom till att styra de folk, som Herren hade anförtrott honom, efter Hans gudomliga vilja, för att egga dem af hans stater, som intaga de högsta platserna och böra tjena till förebilder för andra, att lefva i frid och endrägt, af hvilka dygder vår Herre Jesus sjelf gifvit oss ett efterdöme, för att ständigt hafva för ögonen minnet af förfäderna och för att alltid lifvas af en enhällig loflig afsigt att likna dem. Derföre skulle denna orden aldrig få förändras eller öfvergifvas, hvarken af honom eller hans efterträdare.

Ordenstecknet skulle, heter det, bestå af en sol af guld *(or bruni)* af en riksdalers storlek, i hvars runda midtstycke, täckt med hvit emalj, skulle läsas namnet Jesus i diamantprydda bokstäfver — antagligen endast bokstäfverna I H S — och skulle detta tecken vara fäst vid *två* kedjor. Den ena skulle, efter gammal sed — som dock ingalunda alltid följts af hans föregångare —, bestå af kerubim — tydligen menas englahufvud — hvilkas vingar äro sammanlänkade, den andra skulle bestå af fyra på lika afstånd satta kronor, af fyra vasar, en vase midt emellan hvart par af kronor, samt i mellanrummen namnchiffer för kk. Gustaf I, Karl IX och Gustaf Adolf samt dr. Kristina. Båda kedjorna skulle vara af guld, delvis emaljeradt, den yttre kedjan (den andra) skulle hafva en längd af två alnar, den inre vara något kortare. Kedjorna skulle

bäras endast vid mycket högtidliga tillfällen. Eljes skulle ordenstecknet bäras vid samma sida som värjan i ett band af silfvermoir, fyra tum bredt. Ordenstecknet, broderadt i silfver om ½ qvarter i diameter, skulle fästas å venstra sidan af kappan. I statutet åberopas en afritning af ordenstecknet m. m. Om denna ritning ännu finnas qvar, känner jag icke.

Enligt Rosenstråle (s. 20) skall konungen hafva velat utdela sin orden efter den väntade eröfringen af Köpenhamn och hade han för sådant ändamål låtit förfärdiga kedjor i Hamburg. Huruvida dessa kedjor voro i öfverensstämmelse med den nyss ur statutet meddelade be-

105. *En Jesus-ordens kedja.*

skrifningen vill jag dock lemna osagdt, alldenstund konungen synes, tvärt emot den föreskrifna oföränderligheten, hafva förändrat sin orden och det mera än en gång.

På en af de första planscherna i Dahlbergs *Svecia antiqua et hodierna* är kring en sköld med tre kronor lagd en ordenskedja, af hvilken en del är här afbildad fig. 105: krönta vasar mellan ovala stenar med I H S. Stenarne äro omgifna af fyra englahufvud. Längst ned mellan två af dessa vasar en större krönt vase och nedanför denne en större rund sten med I H S och omgifvande fyra englahufvud.

På den plansch i samma verk, som föreställer Katarina kyrka i Stockholm, är tecknadt uppe i skyn ett dubbelt

C G, omgifvet af en ordenskedja, hvilken är här afbildad, med bibehållande af en del otydligheter, fig. 106. Tydligen har kedjan haft följande utseende: grupper af fyra korsvis stälda vasar förenade i en ornerad midtpunkt omvexla med runda stenar med I H S och fyra omgifvande englahufvud, och der nedanför en rund sten med I H S, omgifven af fyra englahufvud och fyra vasar.

Man kan visserligen icke alltid vara förvissad, att Dahlbergs teckningar återgifva verkligheten, men att åtminstone den senare kedjan icke är ett foster af hans

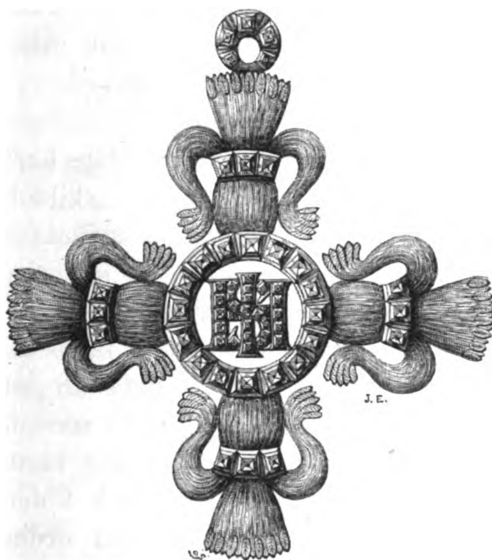

106. *En annan Jesus-ordens kedja.*

lifliga fantasi är uppenbart för en hvar, som betraktar fig. 107, ett ordenstecken, som förvaras i Statens Historiska Museum och som återfinnes bland kedjans länkar. Detta tecken, ett kors, bildadt af fyra vasar, med ett briljanteradt I H S i midten, är dock icke en länk af kedjan, utan har burits för sig, antagligen på bröstet, såsom hålet i den uppåt riktade vasen antyder. I k. skattkammaren, hvarest detta ordenstecken förut förvarades, var det förenadt med en af dr. Hedvig Eleonora egenhändigt på tyska skrifven anteckning (afskrifven af Höppener), som

i öfversättning lyder: denna orden, som består af fyra vasar och försedd med Jesu namn, tänkte den salige konungen taga till den rätta orden, såsom ock H. M. salig äfven allra först gifvit honom åt H. M. sin herr son att bäras, såsom ock H. M. städse bar honom, till dess H. M. gick i fält.[1]

På de många bilder af k. Karl XI jag granskat har jag aldrig funnit någon annan orden än den honom år 1669 förlänade strumpebandsorden.

107. *Ett Jesusordenstecken.*

Länge synes Sverige sedan dess hafva varit utan ordnar. Till sist ingick särskilta utskottet år 1747 den 12 december med en framställning till Kongl. Majt angående tre riddareordnars instiftande. Ärendet säges, bland

[1] Vasarne äro försedda med gul emalj, de tydligt utpräglade axen, så väl i midt- som i sidoflikarnes ändar, af guld; bandet kring vasen, midtcirkeln och den öfre öglan äro på både fram- och baksidan prydda med diamanter, likaså de monogramartadt förenade I H S, till hvilka motstycke saknas å baksidan.

de mångfaldiga vigtiga ämnen, sekreta utskottet ålegat under närvarande riksdag att besörja, — — icke minst angeläget skattas'. Serafimerorden omtalas här såsom hörande till 'den gamlaste orden i Sverige'.[1]

Som svar på denna skrifvelse eller, för att tala sekreta utskottets språk, som 'verkställighet af dess andragande' kom k. Fredriks år 1748 utfärdade förordning om stiftande af serafimer-, svärds- och nordstjerneordnarna. År 1772 stiftades vaseorden. Till sist stiftades år 1811 k. Karl XIII:s uteslutande för frimurare afsedda orden. Om utseendet af dessa ordnar, deras kedjor och band torde ej här upplysningar behöfva meddelas.

För fullständighetens skuld vill jag här tillägga ett par ord om svenska ordnar af mera enskild beskaffenhet, som väl varit eller uppgifvits vara stiftade af konungar och drottningar, men endast utdelats inom deras vänkrets.

Dr. Maria Eleonora uppgifves hafva stiftat en orden till minne af sin gemåls hjerta och säges ordenstecknet hafva bestått i ett hjertformigt smycke af guld under en öppen krona, å ena sidan en likkista med G. A. R. S. å bårklädet och en latinsk inskrift kring kanten, å andra sidan en tysk inskrift. Det synes dock i detta fall vara fullkomligt oberättigadt att tala om en orden. Det kan endast vara fråga om ett minne, som enkedrottningen gaf sina närmaste.[2]

I Statens Historiska Müseum förvaras ett annat större och vida dyrbarare smycke, som uppgifves vara likaledes af dr. Maria Eleonora anskaffadt till minne af gemålens hjerta. Det består af ett hjerta, emaljeradt, å baksidan försedt med inskriften WIE LENGER WIE LIEBER och å fram-

[1] Utskottets skrifvelse är aftryckt i *Handlingar rörande Skandinaviens historia,* del. 5 s. 337.

[2] Smycket finnes afbildadt i Rosenstråles afhandling.

sidan prunkande med rik omfattning af stenar och perlor.[1] Ett sådant smycke kunde vara en värdig gåfva från en drottning till hennes väninnor, hvilket man deremot svårligen kan säga om det förut nämnda.

I *Diarium Europæum* (X s. 605) uppgifves, att ett engelskt sändebud vid det svenska hofvet år 1664, grefve Carlisle, erhöll af dr. Hedvig Eleonora 'hennes orden, ett klöfverblad af guld'. Om denna föregifna eller verkliga orden känner jag i öfrigt intet.

Af fullkomligt tillfällig natur är den 'enighets och föreningsorden', som kronprinsessan Lovisa Ulrika stiftade till minne af den solfjäder, som för henne gick sönder under en båtfärd på vägen till Drottningholm, hvarest hennes bröllop skulle firas. Medlemmar af denna orden voro deltagarne i denna båtfärd. Utseendet är följande. Från en rund skifva, å hvilken ses en strålande sol och en segelslup, utskjuta sex sammanlagda solfjädrar. Kring midtskifvan och draget mellan solfjädrarna ett emaljeradt band, å hvilket läses å ena sidan L'UNION FAIT MA VALEVR, å den andra LA DIVISION ME PERD; öfverst prinsessans krönta monogram. Ordensbandet är citrongult.[2]

7.

Redan tidigt hade hvar riddare sitt härskri, som han höjde vid deltagandet i en strid eller en stridslek. Härskriet var för honom betecknande, liksom vapenmärket, och det är derföre lätt förklarligt, då vi tänka på segheten i de heraldiska traditionerna, att än i dag den nyare

---

[1] En afbildning finnes i illustrerad *Sveriges historia,* del 4 s. 252.

[2] Denna orden finnes afbildad i illustrerad *Sveriges historia,* del 5 s. 109.

tidens svenska konungar haft hvar och en sitt valspråk, som ofta finnes anbragdt i sammanhang med riksvapnet. Af denna anledning anser jag mig böra här egna någon uppmärksamhet äfven åt detta ämne.

Våra kongliga valspråk uppräknas af B. E. Hildebrand i hans arbete *Sveriges och svenska konungahusets minnespenningar, praktmynt och belöningsmedaljer.* Som emellertid detta arbete icke torde vara mycket bekant utom kretsen af fackmän, vill jag här anföra de olika valspråken.

K. Gustaf I. Omnis potestas a Deo est (all makt är af Gud) — Beatus qui timet Dominum (säll den som fruktar Herren) — Si Deus pro nobis, quis contra nos? (om Gud är med oss, hvem kan då göra oss motstånd?) — Domini est terra et cælum (himmel och jord äro Herrens).

I Schlegels och Klingspors *Heraldik* uppgifves, att 'hans vanliga lösen var: med Gud och Sveriges allmoge'. Ofta får man äfven höra detta uttryck anföras som k. Gustafs valspråk. Det ena med det andra är alldeles gripet ur luften. Dessa fem ord äro helt enkelt ett citat ur konungens afskedstal till ständerna och det är först efterverlden, som gjort dem till hans valspråk. Kanske behöfver äfven påminnas derom, att ordet 'allmoge' i konungens mun icke hade den nutida betydelsen: det betyder 'hela folket'.

K. Erik XIV. Deus dat cui vult (Gud gifver åt hvem han vill).

I stället för Deus står ibland יְהֹוָה.

K. Johan III. Deus protector noster (Gud vår beskyddare).

K. Sigismund. Pro jure et populo (för rätten och folket) — Cor regis in manu Domini (konungens hjerta i Herrens hand) — Coelitus sublimia dantur (af himmelen gifves det höga).

K. Karl IX. Jehovah solatium meum (Gud min tröst).

Återgafs äfven på tyska: יְהֹוָה ist mein Trost.

Att han redan som hertig hade samma valspråk framgår af medaljer från åren 1573 och 1574.

K. Gustaf II Adolf. Gloria Altissimo Suorum Refugio (lofvad vare Herren, de sinas tillflykt) — Cum Deo et victricibus armis (med Gud och segrande vapen) — Gott mit uns.

Begynnelsebokstäfverna i det första valspråkets fyra ord syfta på begynnelsebokstäfverna i Gustavus Adolphus Svecorum Rex. — Det andra valspråket återgifvas äfven Deo et victricibus armis eller יְהֹוָה et victricibus armis. Det tredje har naturligtvis också funnits under svensk form, ehuru det ej finnes under sådan bevaradt.

Dr. Kristina. Columna regni sapientia (visheten är rikets stöd).

K. Karl Gustaf. In יְהֹוָה sors mea, ipse faciet (i Gud mitt öde, Han skall göra det.

K. Karl XI. In Jehovah sors mea, ipse faciet — Factus est Dominus protector meus (Herren är vorden min beskärmare) — Dominus protector meus.

K. Karl XII. Factus est dominus protector meus — Dominus protector meus — Med Guds hjelp.

Dr. Ulrika Eleonora. In Deo spes mea — Gud mitt hopp.

K. Fredrik. In Deo spes mea — Gud mitt hopp.

K. Adolf Fredrik. Salus publica salus mea (statens välfärd min välfärd).

K. Gustaf III. Fäderneslandet.

K. Gustaf IV Adolf. Gud och folket.

K. Karl XIII. Folkets väl min högsta lag.

K. Carl XIV Johan. Folkets kärlek min belöning.

K. Oscar I. Rätt och sanning.

K. Carl XV. Land skall med lag byggas.

K. Oscar II. Brödrafolkens väl.

8.

Den antiqvarisk-historiska uppsats, som jag hade föresatt mig skrifva om det svenska riksvapnet, är med föregående afdelning afslutad, och jag kunde derföre nu nedlägga pennan. Af det föregående skulle jag likväl till sist vilja göra en praktisk tillämpning — för mitt eget nöjes skull. Jag vill i korthet tala om, huru enligt min mening riksvapnet skulle riktigast tecknas..

Detta vapen har, såsom jag i det föregående visat, en historia. Dess olika delar hafva tillkommit på olika tider. Mig synes det, att riksvapnet skulle framställas på ett sådant sätt, att man i sjelfva framställningssättet finge se dess historia.

På den af ett gyllene kors fyrdelade blåa skölden ses i det första och i det fjerde fältet de tre kronorna sådana dessa tecknades första gången de förekommo i en svensk sköld, i k. Albrekts tid.

I det andra och det tredje fältet ses det krönta gyllene lejonet öfver de tre sneda silfverbjelkarne, hvilka göras så raka som de med en god lineal kunna åstadkommas, och iakttages vid teckningen af dessa två fält de reglor, som följdes vid den tid, då detta vapen för första gången sattes in i riksskölden d. v. s. på k. Magnus ladulås tid.

Hjertvapnet tecknas så, som det fördes af vår nuvarande konungaätts stamfader, utan karlavagn, utan den af misstag insmugglade korpen, med dennes föregångare och fältets rättmätige innehafvare den franska kejsarörnen med dennes blixtar. Då fälten i detta vapens båda delar äro blåa, skadar det alls icke, om mellan dem lägges ett fint guldband, hvarigenom de för ögat te sig som skilda.

Vasevapnet upptogs på nytt, då det pontecorviska vapnet sattes in i riksvapnets hjertsköld. Dervid följdes,

ehuru den tidens heraldici helt visst icke tänkte derpå, ett gammalt exempel, det nämligen då k. Karl Knutsson i sin konungsliga sköld upptog de kongl. Folkungarnes vapen. Vasevapnet tecknas så, med snedbjelke o. s. v., som det af vasedynastiens grundläggare fördes alltifrån år 1542. Kronan, som hvilar på skölden, är k. Erik XIV:s och de krönta lejonen, som hålla skölden, leda vår tanke tillbaka till den praktälskande k. Johans dagar.

Med unionsvapnet har jag intet här att skaffa, men då jag beträdt denna väg och då jag i det föregående afbildat ett unionsvapen, k. Karl Knutssons, vill jag här äfven tänka mig detta vapen annorledes tecknadt än det nu är. Skölden är nu i detta vapen klufven i en svensk hälft och i en norsk. I den norska hälften har lejonet tillfälle att sträcka ut sig, det är stort och faller genast i ögonen, under det bilderna i den delade svenska hälftens två fält blifva små och svårare att urskilja. Månne icke k. Karl Knutssons unionsvapen gifver en vink om hur denna olägenhet beqvämligen afhjelpes? I sitt svenska vapens fyra fält förde han samma bilder, som ännu i dag föras, men då han för en kort tid äfven bar Norges krona, lät han Folkungakonungarnes vapen försvinna och satte i dess ställe det norska vapnet — således i fälten nr 1 och 4 tre kronor, i fälten 2 och 3 det yxbärande lejonet. Så länge det norska riksvapnet hålles af ensvansade lejon, torde ock det ena sköldhållande lejonet vid sidan af unionsvapnet lämpligast vara lika naturligt i sin utstyrsel.

Om jag ej af någon annan förekommas, torde jag framdeles komma att lemna en redogörelse för våra landskapsvapen, hvilka länge hafva misstecknats och på den senaste tiden till och med gjorts till föremål för mytologiska tolkningsförsök — en opåräknad heder för renässanstidens heraldik.

Tillägg.

I Johan Snells *Dialogus creaturarum* tryckt i Stockholm 1483 finns skölden med tre kronor hållen af två lejon. Denna bild torde dock snarare visa utländsk än svensk sed.

K. Erik XIV begagnade ett 'pretensionsvapen', upptagande äfven de danska och norska vapnen. Det är

108. *K. Erik XIV:s pretensionsvapen.*

109. *Fam. Rochows moderna vapen.*

här, fig. 108, afbildadt efter en gobelin från denne konungs tid.

Ett motstycke till vasevapnets skiftningar lemnas af familjen Rochows (jfr s. 46, fig. 78) nuvarande vapen, här afbildadt fig. 109. De tre roc-pjeserna hafva blifvit liljor.

Rättelse.

Sid. 29. I figurunderskriften: läs *rikssigillet.*

Samling af bemärkelsedagar, tecken, märken, ordspråk och skrock rörande väderleken.

Af

H. Hildebrand Hildebrandsson.

»Hwa som gæther han antigia liugher æller sigher sant.»
Reuterdahl, *Gamla Ordspråk*, nr 319.

INLEDNING.

Enligt all sannolikhet hafva menniskorna redan i den gråa forntiden gifvit akt på väderleken och sökt att förutsäga dels förestående vädervexlingar, dels kommande årstiders beskaffenhet, om vintern skall blifva mild eller sträng, sommaren het eller regnig, o. s. v. I äldsta tider tillskrefvos likväl dessa verkningar gudarnes omedelbara ingripande, och i de äldsta gudalärorna finna vi gudar, som herskade i åskan, i stormen, i regnet och i 'himmelens dagg'. Ännu i dag finna vi bland vilda folkslag 'regnmakare'. I en något senare period företogo sig astrologerna att bestämma kommande väderlek ur stjernornas lopp, och först senare började man stödja sig på verkliga, om än till en början ofullständiga, iakttagelser.

De väderleksregler, som ännu gå i svang bland menige man, kunna på sitt sätt sägas vara minnesmärken från alla dessa tider. En, om än ringa, del af skrock och vidskepelse lefver ännu qvar. I det förmenta sambandet mellan himlakropparna, särskildt månen, och väderleken, återfinna vi sannolikt minnen från astrologiens dagar.

Men vi finna ock en hel del, dels riktiga, dels felaktigt tolkade iakttagelser. Slutligen hafva vi sannolikt i bemärkelsedagarne reminiscenser af alla de tre nämnda naturåskådningarna. Såväl i vårt land, som i andra, exempelvis Italien, har det uppvisats, att vissa dagar, som under hednatiden firats som högtidsdagar, äfven fortfarande firats efter kristendomens införande. Helgonet har fått intaga gudens eller heroens plats och i menighetens ögon ofta med detsamma fått ärfva hans egenskaper. Vid andra tillfällen torde dagens betydelse såsom bemärkelsedag stå i samband med dess astronomiska eller astrologiska betydelse. Vid många tillfällen slutligen ligger en riktig iakttagelse till grund i så måtto, att *omkring* den ifrågavarande dagen den eller den väderleken är sannolik, eller åtminstone, att denna väderlek *vid den tiden* är af synnerligt gagnande eller skadande inflytande på åkerbruket.

En samling af alla dylika bemärkelsedagar, tecken och märken m. m., som ännu finnas qvar bland allmogen, kan visserligen icke vara af någon väsentlig betydelse för den moderna meteorologiska vetenskapen. Jag antager dock, att den från andra synpunkter ej kan sakna intresse och vara af ungefär samma gagn för den historiska forskningen, som samlandet af andra sägner och folkvisor eller qvarlefvor af husslöjd och konstflit från fordna tider. På grund deraf har jag under de senare åren egnat lediga stunder till insamlande af dylika väderleksmärken. Samlingen kan ingalunda göra anspråk på fullständighet, men torde dock i sitt nuvarande skick vara den största, som från ett enda land sammanförts. Rent astronomiska regler för väderleken, sådana som de exempelvis förekomma i vissa almanackor från 1600-talet, hafva uteslutits. Astrologien var egentligen de bildades egendom och synes ej hafva i väsentlig mon vunnit insteg bland menige man. Några få hithörande uttryck, som antecknats såsom ännu brukade af allmogen, hafva dock intagits.

Hvad beträffar öfriga här intagna uppgifter, så vågar jag ej uttala mig rörande deras ålder eller härkomst. Detta faller inom den historiska forskningens område. Så mycket anser jag mig dock böra påpeka, att *i allmänhet* deras ålder icke är så synnerligen hög *åtminstone i vårt land*, utan att många, kanske flertalet, inkommit utifrån. Till stöd för denna min åsigt må anföras följande. Den äldsta samling af svenska ordspråk från medeltiden, som är mig bekant, är den af Reuterdahl 1840 utgifna samlingen *Gamla Ordspråk*, hvilka antagas vara från 1300- och 1400-talen. Ehuru deras antal öfverstiger tusen, så finnas deribland högst få som röra väderleken. I de dernäst äldsta tryckta samlingarna, nämligen *Bonde-Praktikan* och *Sibyllæ Spådom*, hvilka från början af 1600-talet utgifvits i talrika och nästan alldeles oförändrade upplagor, och ur hvilka allmogen hemtat ett stort förråd af 'märken', finnes mycket som talar för deras främmande, sydliga ursprung. Så t. ex. talas i båda på flere ställen om väderlekens inverkan på *vinskörden*, flere 'bemärkelsedagar' häntyda på ett blidare luftstreck, o. s. v. Hvad särskildt *Sibyllæ Spådom* angår, har bibliotekarien Styffe meddelat mig, att densamma finnes i mer eller mindre förändrad form i flere land i Europa, och att den finnes i handskrifter från den äldre medeltiden. För sin del anser han ej otänkbart, att den delvis kan vara af fornromerskt ursprung. De upplagor jag för denna samling användt äro af *Bonde-Praktikan* en af 1703 och af *Sibyllæ Spådom* en tryckt i Karlshamn 1873. En jämförelse af dessa med de äldsta på Uppsala universitets bibliotek befintliga visade nämligen den fullständigaste öfverensstämmelse. För utrymmets skull har jag endast undantagsvis anfört originalens versifierade form.

De närmast följande tryckta samlingarna, som användts, äro de i gamla almanackor. De vigtigaste äro: Marco Freund, Strengnäs 1659; S. Dalin, Linköping 1665;

Peter Elvius, Stockholm 1703, samt några få uppgifter ur Birger Vassenius, Venersborg 1727 och And. Celsius, Stockholm 1731.

Dessutom finnes en betydlig samling i *'Wäderleks-Spåman'* af Eric Burman, astronomie professor i Uppsala 1724—1729. Den af mig begagnade upplagan är tryckt i Stockholm på Askerbergs förlag 1871 och försedd med ett *Tillägg*.

Slutligen har begagnats den samling af 'märkedagar', som af Hans Hildebrand utgifvits i k. Vitterhets-Akademiens *Månadsblad* 1879.

Ur L. F. Rääfs *Skråck och signerier*, manuskript i k. Vitterhets-Akademiens ego, samt ur P. A. Säves *Åkerns sagor* m. fl. skrifter hafva äfven spridda uppgifter erhållits.

Hvad de direkt insamlade uppgifterna angår, så hafva de hemtats från många håll. Redan den 1 maj 1873 uppmanade jag i ett cirkulär Uppsala observatorii talrika observatörer i landsorten att insamla och till observatoriet insända dylika uppgifter. På detta sätt erhölls ett större antal. Särskildt må nämnas de af majoren W. M. von Post från Södermanland och af fru M. Renström från Vestergötland inkomna samlingarna. Dessutom hafva på begäran talrika uppgifter lemnats från flere af landsmålsföreningarna vid de studerande nationerna i Uppsala. En icke obetydlig samling har erhållits från Skåne genom fru Eva Vigström, och spridda uppgifter från olika håll hafva bekommits af ett stort antal personer. Till alla, som i större eller mindre grad bidragit, uttalas härmed min hjertliga tacksamhet. Vi se af samlingen, att ett stort antal uppgifter icke finnas införda i de ofvan nämnda eller i någon mig bekant tryckt urkund. Dessa torde med skäl kunna anses såsom i allmänhet uppfunna i vårt land. Rent *lokala* märken äro endast undantagsvis intagna.

Hvad beträffar det praktiska värdet af de samlade

uppgifterna, så är det i hög grad olika, så väl för olika grupper af desamma, som för de enskilda märkena i hvar grupp.

Den första gruppen angår *veckodagarne*. Att alla hithörande märken sakna all betydelse behöfver väl knappast nämnas. Deras antal är ock ringa. Grupperna II till V angå årstiderna. Hvad först vintern angår, så gå de i allmänhet ut derpå, att, som ett norskt ordspråk säger:

D'er best hava vinter, naar vinter skal vera.

En jämn vinter med snö är i allmänhet tjenligast för jorden; så väl mycken väta som barvinter är deremot skadligt.

Hvad våren angår, så är en regnig och kylig väderlek den lämpligaste, hvarigenom jorden får väta och växterna ej genom för tidig värme påskyndas i sin utveckling innan man kan vara säker att nattfrosterna upphört.

Sommaren bör vara varm synnerligen under slåtter- och skörde-tiden och om hösten bör 'mycken snö falla i rättan tid' (V. 2.), d. v. s. ej *för* tidigt, ty en tidig vinter blir ej långvarig.

Det är dessa allmänna regler som på olika sätt uttalas såväl i denna grupp som i de följande, VI—XVII, angående de särskilda månaderna. I januari och februari skall man hafva köld och snö, annars förutsägas missväxt, sjukdomar och vårfroster. Mars bör vara torr och kall, så att ej vegetationen i förtid väckes till lif, april bör vara våt, så att tjälen går ur jorden och denna får nödig fuktighet, maj åter bör vara kylig, så att ej växterna, som ofvan sagdt, genom en för tidig utveckling taga skada af nattfrost. Detsamma gäller ännu i viss grad om juni, dock behöfves så småningom 'mera värme och fuktighet. Regn omvexlande med nordliga vindar och klarnande himmel är godt och påskyndar växtligheten. »Bed om regn före midsommar: efteråt kommer det nog

din bön förutan!» (XI. 6.). Under juli och augusti får ej regna för mycket. Då vår egentliga regntid just infaller dessa månader, så är det för mycken nederbörd under skördetiden, som utgör största och vanligaste olägenheten. Hösten bör, som sagdt, så länge som möjligt vara frostfri, först och främst så länge vegetationen ännu varar, men äfven sedan, ty 'mycket frost och snö i oktober bådar mild januari' (XV. 1.). Det samma gäller än om november, men 'kall december med mycken snö lofvar godt år'. (XVII. 1.)

Öfvergå vi nu till *bemärkelsedagarne*, grupperna XVIII—XXX, så anmärka vi först, att hvarje samband mellan väderleken och de *rörliga* helgdagarne, är en uppenbar orimlighet. Uppgifterna äro ock dervidlag ganska stridiga. Under det att *Bonde Praktikan* anser att 'pingesdags regn är sällan godt' (XXX. 18.) och man i Kalmar län t. o. m. tror att 'pingstdagsregn faller som etter på jorden' (XXX. 16.), så lofvar *Sibyllæ Spådom* att 'våt pingst gör fet jul' (XXX. 19.) Likaledes är klart att påståendet att en viss dag bestämmer en hel kommande månads eller årstids väderlek, såsom t. ex. att 'Urbanus (d. 25 maj) bestämmer sommarens väderlek' (XXII. 17.), saknar grund åtminstone om det tages efter orden, så att denna månad eller årstid skulle hafva *samma* väderlek i hufvudsak, som den ifrågavarande dagen.

Beträffande bemärkelsedagar, så kunna vi skilja mellan tvänne slag, dels sådana, *af hvilkas beskaffenhet den kommande väderleken, årsväxten m. m. skall bero*, dels sådana, om *hvilka det påstås att de skola i allmänhet sjelfva hafva en viss väderlek*. Hvad de förra beträffar, så gäller i allmänhet, att den ifrågavarande dagen bör hafva den väderlek, *som för den årstid, på hvilken den inträffar, är den önskligaste*. Så t. ex. skall Vincentius och Paulus i januari och kyndelsmessan, Blasius, Ansgarius och Sigfrid i februari vara klara och kalla, om årsväxten skall blifva

god. Deremot är regnig april önskeväder, hvarföre kall Ambrosius, Marcus eller Valborg är olyckligt, o. s. v. För öfrigt finnas oförklarliga undantag från denna regel; ja, man behöfver blott granska uppgifterna för årets första dag, för att finna diametralt motsatta påståenden t. o. m. från samma landskap! Vid många tillfällen är detta måhända en antydan, att uppgifterna kommit från vidt skilda land med olika klimatiska förhållanden. Så snart åter en viss dag eller tid skall 'bestämma' en annan dags eller tids väder, så är detta, som ofvan antyddes, utan grund. Exempelvis må vi undersöka den allmänt gängse satsen att 'om Anders braskar, jul slaskar och tvärtom' (XXVIII. 22.) Dermed menas tydligen att de sista dagarna af november i allmänhet skola hafva motsatt väder mot dagarna kring jul. Vi skola då se till för de sista 17 åren i Uppsala hurudan medeltemperaturen varit för den af årets pentader, hvari Anders ingår (d. 27 nov.—1 dec.), samt för den, hvari julaftonen ingår (d. 22—26 dec.) Vi finna då:

År	27 Nov.—1 Dec.	22—26 Dec.	År	27 Nov.—1 Dec.	22—26 Dec.
1865*	— 1°,74	+ 1°,49	1874	— 1°,97	— 10°,15
1866*	— 0°,52	+ 0°,74	1875*	— 6°,78	+ 4°,54
1867	— 3°,05	— 8°,09	1876	— 0°,65	— 18°,08
1868	— 1°,30	— 3°,89	1877*	+ 1°,76	— 0°,87
1869	— 4°,30	— 7°,32	1878	— 1°,00	— 9°,19
1870	— 3°,09	— 13°,37	1879	— 9°,55	— 0°,20
1871	— 5°,72	— 3°,10	1880*	+ 4°,13	— 7°,42
1872*	+ 1°,70	— 2°,41	1881*	+ 2°,78	— 4°,01
1873	— 0°,26	— 2°,97			

Deraf synes, att vid 7 tillfällen har temperaturen haft *motsatt*, och vid 10 *lika* tecken. Nu kan och bör emellertid ihogkommas, att detta märke är gammalt och att vi således böra rätta oss efter *gamla stylen*. På 1600-talet

var skilnaden 10 dagar och enligt vår tidräkning böra vi således jämföra femdagsmediet för d. 7—11 dec. med femdagsmediet för d. 1—5 januari följande år med hvarandra; dessa pentader svara nämligen emot gamla stylens 27 nov.—1 dec. och 22—26 dec. på 1600-talet. Göra vi det, så få vi åter:

År	7—11 Dec.	följ. 1—5 Jan.	År	7—11 Dec.	följ. 1—5 Jan.
1865	+ 1°,15	+ 2°,33	1874	— 5°,89	— 9°,83
1866	— 3°,23	— 12°,72	1875	— 7°,54	— 7°,22
1867	— 9°,73	— 9°,69	1876	— 1°,59	— 13°,22
1868*	— 5°,39	+ 0°,16	1877*	+ 2°,97	— 2°,12
1869	+ 0°,95	+ 0°,67	1878	— 4°,93	— 4°,02
1870	— 10°,76	— 9°,27	1879	— 6°,63	— 0°,34
1871*	— 10°,79	+ 0°,57	1880	— 1°,08	— 0°,57
1872	+ 0°,78	+ 3°,60	1881	+ 0°,66	+ 0°,40
1873	+ 2°,98	+ 1°,81			

Denna jämförelse slår ännu sämre ut. Endast 3 fall med motsatt tecken, mot 14 med lika tecken förekomma! Det enda, som återstår af den allbekanta satsen, är således att i allmänhet taget töväder och köld omvexla med några veckors mellanrum, i synnerhet vid vinterns början. Efter nya stylen slår det derföre ock bättre in än efter den gamla, emedan dagarne nu infalla tidigaré i förhållande till årstiderna.

Hvad den andra klassen af bemärkelsedagar angår, eller sådana dagar, som skulle utmärka sig för en viss väderlek, så betecknar väl detta att tiden *omkring* den ifrågavarande dagen skulle vara af den ifrågavarande beskaffenheten. Detta skulle således innebära, att t. ex. temperaturen ej oafbrutet skulle stiga från den kallaste till den varmaste tiden på året eller tvärtom oafbrutet falla under hösten, utan att på vissa tider förefunnes *regelmässigt* inträffande perioder af högre eller lägre temperatur än

den, som vid den ifrågavarande tiden borde förekomma. Att sådana perioder af för hög eller för låg temperatur verkligen förefinnas, har från många håll uppvisats; och det vill t. o. m. synas, som vore de ej alldeles lokala, utan som förekomme desamma öfver större sträckor af jordytan. Dove har uppvisat sådana för Tyskland och Buchan för Skottland. Det låter dock ej ännu med visshet afgöra sig, huruvida dessa egendomligheter i temperaturens årliga gång — till hvilkas förklaring man t. o. m. tillgripit så vågade hypoteser, som att jorden på vissa ställen i sin bana passerade genom olika, kalla eller varma, stråk i verldsrymden — äro verkliga eller blott skenbara, beroende på att de använda observationsserierna ej sträcka sig öfver tillräckligt lång tidrymd, för att tillfälliga afvikelser kunnat i medeltalen utjämnas. För det sista antagandet talar den utförligaste undersökning öfver en orts temperatur, som vi känna, nämligen hr Wahléns beräkning af temperaturens årliga gång i S:t Petersburg, grundad på 168 års iakttagelser.

En af de vigtigaste af dessa perioder äro de s. k. *naddarna, Valborgs noran* eller *ludde-nätterna* omkring Philippus, eller 1 maj. Märkligt nog talar man i Tyskland och Nederland om 'Rückfälle der Kälte in May' omkring tiden för 'die gestrengen Herrn: Mamertus, Pancratius und Servatius', eller omkring den 12:e. Äfven i Frankrike heter det:

À la mi-mai
Queue d'hiver.

Sistnämnda datum svarar mot 1 maj i gamla stylen och det skulle således sannolikt vara samma period, som i båda fallen menades. Anledningen till att första hälften af maj är illa anskrifven för frost är ock uppenbar. Det är redan i april vanligt, att varma dagar inträffa, så att vegetationen mera allmänt väckes till lif. Jorden är dock ännu ej på långt när sommarvarm och dertill hafva vi

ännu i norra delen af landet samt på Bottenhafvet stora ismassor. Ett omslag i väderleken medför således lätt skadlig frost — och sådant omslag inträffar naturligtvis nästan årligen. Detsamma gäller sägnen om kölden i *kråknedanet*, som inträffar i slutet af april eller början af maj. (Se XXI. och XXII. 7.)

En annan dylik period, illa beryktad för beständigt regnande, är den s. k. *fruntimmers-* eller *flickveckan*, d. 19—26 juli. Jag har undersökt denna veckas nederbörd i Uppsala för 15 af de senaste åren, för 15 år i början af detta århundrade, samt för 15 år i midten af det förra, men icke kunnat finna någon nämnvärd olikhet mellan den ifrågavarande veckan och den närmast föregående och efterföljande i detta hänseende. Emedlertid hafva alla tre det gemensamt, att de *infalla kring tiden för den största nederbörden under året i vårt land.* Nederbörden är nemligen här störst i juli och augusti månader. Såsom exempel derpå anföra vi nederbördsmängden i millimeter, som i medeltal faller under hvar månad på några orter, hvarifrån långa observationsserier finnas.

	Jan.	Febr.	Mars	April	Maj	Juni	Juli	Aug.	Sept.	Okt.	Nov.	Dec.	Året
Lund	28,7	28,0	*23,5*	30,5	35,4	47,6	61,9	**62,4**	55,0	53,8	46,6	38,3	511,7
Vexiö	34,0	*32,3*	33,8	36,4	45,3	72,8	**76,7**	75,1	63,7	56,9	66,0	51,3	644,3
Uppsala ...	34,3	27,0	*25,1*	29,3	43,9	53,6	68,9	**72,6**	57,1	63,2	51,4	35,9	562,3
Hudiksvall	34,3	29,1	*27,0*	29,3	34,1	46,6	57,7	**65,4**	52,5	62,3	57,2	42,7	538,3

Vi se, huru nederbörden öfver allt är minst i februari eller mars och störst i juli eller augusti. Då nu 'flickveckan' infaller i slutet af juli (enligt gamla stylen under 1600-talet t. o. m. 10 dagar senare), så är klart, att den nära sammanfaller med maximum af nederbörd, och då denna dertill vid den tiden är skadlig såsom 'dåligt bergningsväder', så är klart, hvarföre 'flickveckan' fått ej utan skäl dåligt rykte såsom 'gerna gråtande' (XXIV. 10.) Af samma orsak äro ock 'Petri Fäng' och Magnus (d. 1 och 19 aug.) i Vestergötland beryktade för ruskväder. Dock

torde man med lika skäl kunna säga detsamma om hvilka dagar som helst i juli och augusti.

Vissa nätter äro illa anskrifna såsom *frost-* eller *jernnätter* — med hvad skäl kan jag ej afgöra. Sannolikt betyder det endast, att ungefär vid den tiden på våren eller hösten inträffa de sista och de första frostnätterna på året.

Många af bemärkelsedagarna häntyda, som ofvan sagdt är, på ett sydligare klimat. Oafsedt att många särskildt angå *vinskörden (!)*, t. ex. d. 22 januari (XVIII. 13.) och d. 15 augusti (XXV. 10.), så angifvas stundom andra företeelser, såsom islossning, m. m. på för landet eller orten orimliga tider, så t. ex. Perpetua d. 7 mars, som ej blott skall i Vestergötland och Dalarna göra isarne osäkra (XX. 3. 4.) utan i Småland t. o. m. medför isfria sjöar, om ej våren skall blifva sen, samt tidiga vårar 'sig visa grön' (XX. 2.) I norra Småland inträffar enligt mina undersökningar öfver isförhållandena i vårt land islossningen i insjöarne i medeltal omkring den 20 april och en islossning den 7 mars torde der vara ytterligt ovanlig och sällsynt. Ej heller har islossningen i forna tider varit tidigare än nu i norra Europa. Iakttagelserna öfver islossningen sträcka sig öfver Mälaren vid Vesterås till 1712, öfver Nevan till 1718, samt öfver Düna och Dwina ända upp på 1500-talet. Under denna långa tid hafva visserligen stora olikheter särskilda år förekommit, men *i medeltal* har icke en nämnvärd förändring i islossningstiderna under de sista 300 åren kunnat spåras. Det låter således svårligen bestrida sig, att dessa och andra dylika bemärkelsedagar utifrån inkommit i Sverige.

Öfvergå vi nu till grupperna XXXI—XXXIII, så hafva vi deri sammanfört 'tecken af solen, månen och öfriga himmelskroppar'. På ofvan anförda grunder hafva dock 'tecken' af rent astrologiskt ursprung uteslutits. Hvad de återstående beträffar, måste vi skilja två väsent-

ligt olika slag, nämligen de som angå *himlakropparnas egna rörelser eller ljusvexlingar* och de som stödja sig på *deras af luftens och molnens beskaffenhet betingade utseende.* De första sakna i allmänhet hvarje grund, så vida de angå någon annan himmelskropp än solen. Alla förutsägelser, som grunda sig på månens rörelser, såsom dess upp- och nedstigande genom djurkretsen ('yska i almanackan' XXXII. 37), dess ställning till jorden och solen (nittonårsberäkningen, Herschels väderlekstabell, sol- och månförmörkelse o. s. v.), eller på dess faser eller skiften hafva *efter noggranna undersökningar totalt förkastats af vetenskapen.* Vid första påseendet synes ett sådant inflytande ej alldeles otänkbart. Månen förorsakar genom sin attraktion ebb och flod i hafvet, det vill således förefalla, som om dess inflytelse på lufthafvet borde vara ännu större, då luften är så mycket både lättare och lättrörligare än vattnet. Mekaniken har dock på det ovedersägligaste matematiskt bevisat att *just derföre* måste månens inflytande blifva ytterst obetydligt. Detta hafva ock observationerna bekräftat. Det är endast vid ytterst fina barometerobservationer inom tropikerna, såsom vid general Sabines omsorgsfulla iakttagelser på S:t Helena, som det lyckats påvisa ett nästan omärkligt inflytande af månen på lufttrycket under dygnets lopp. Men låter ett dylikt inflytande af månens dagliga lopp, analogt med ebb och flod, efter mödosamma undersökningar spåra sig, ehuru det naturligtvis är utan den ringaste praktiska betydelse, så är hvarje inflytande af månens gång genom djurkretsen, dess efter 19 ($18^3/_4$) år återkommande ställning till jorden och solen o. s. v., såväl teoretiskt orimlig, som omöjlig att i praktiken uppvisa. De flesta torde ännu minnas, huru de på 19-års beräkningarna grundade — nu lyckligtvis borttagna — väderleksförutsägelserna i almanackan gåfvo stöd för det då allmänna påståendet: 'almanackan ljuger!' Hit hör äfven det ännu åtminstone i Vestergötland fort-

lefvande märket om nymånan är liggande eller upprättstående (XXXII. 25), hvilket redan P. Elvius i sin almanack af 1703 reducerat till dess rätta värde.

Ej bättre förhåller det sig med den ännu inrotade föreställningen om månskiftenas betydelse. Månens ljus är endast reflekteradt solljus. Vore nu så, att detta ljus äfven åtföljdes af en större mängd värme, så är klart, att månskiftena borde inverka på väderleken. Vid fullmåne skulle ju jorden erhålla en betydligt större värmemängd än vid ny. Nu förhåller det sig emellertid, som bekant, på det sättet, att värmestrålningen från månen är så ofantligt ringa, att det fordras den moderna fysikens allra finaste hjelpmedel i den vägen, för att kunna mäta densamma. För praktiska ändamål kunna vi utan tvekan antaga densamma = 0. Men i så fall är äfven månskiftenas inflytande på väderlek otänkbar. Icke dess mindre hafva talrika försök af vetenskapsmän i olika land gjorts att finna detta förmenta inflytande, men ständigt utan resultat. Den allmänna tron på detta inflytande kan således ej förklaras annat än som sjelfförvillelse. Man lägger på minnet de gånger det slagit in, men glömmer de, då det slagit från. För öfrigt hör man stundom, att omslaget ej behöfver precis inträffa på samma dag som månskiftet, utan en eller par dagar före eller efter. Men i så fall kan man ju hänföra alla vädervexlingar till månskiftena, ty har man 2 dagar före och 2 dagar efter hvart skifte att taga med, så blir det 5 dagar för hvar gång och 4 × 5 eller *tjugo* af månskiftets 29 dagar kunna då anses bekräfta regeln. Men ett sådant resultat bevisar uppenbart ingenting.

Helt annorlunda förhåller det sig med det andra slaget af hithörande märken, eller de som grunda sig på himlakropparnas af luftens och molnens beskaffenhet betingade utseende. Dessa märken stå i närmaste samband med de i grupp XXXV sammanförda, hvilka angå mol-

nens och luftens beskaffenhet, optiska fenomen, o. s. v. Bland dessa finnas många goda iakttagelser, hvilka stå i full öfverensstämmelse med den moderna meteorologiens resultat.

Om man betraktar en väderlekskarta för en viss dag, eller en s. k. *synoptisk* karta, så finner man, att lufttrycket på vissa trakter står högre än medelståndet, på andra åter lägre. De förra kallas, som bekant, *anticykloner* eller *maxima*, de senare åter *cykloner* eller *minima*. Granskar man vindriktningen, så finner man, att luften vid jordytan rör sig spiralformigt *utåt* från centret för ett maximum och *inåt* mot centret för ett minimum, hvarvid vridningen sker *medsols* kring centret i förra fallet och *motsols* kring centret i det senare. Maxima ligga vanligen temligen stilla under flere dagar öfver samma del af jordytan, himlen är vanligen klar, luften är torr och temperaturen hög om sommaren och låg om vintern. De medföra således det *vackra vädret*. Minima åter röra sig raskt i hufvudsaklig riktning *från vester mot öster*, och de medföra det *fula vädret med nederbörd*. Detta förekommer nämligen på deras främre, östra, sida med de der rådande *sydvindarna*, under det att de *nordliga* vindarna på den bakre, vestra, sidan medföra uppklarnande väder. För att kunna förutsäga kommande vädervexlingar, fordras alltså att kunna göra sig en föreställning om, huru dessa maxima och minima ligga i förhållande till hvarandra, och hvilka förändringar i deras ömsesidiga lägen, som äro förestående. Detta utföres, som bekant, på de meteorologiska centralanstalterna i de olika landen på det sätt, att en eller flere gånger om dagen telegrafiskt meddelande erhålles om väderlekens tillstånd på ett stort antal stationer. De sålunda erhållna observationerna användas till förfärdigande af en synoptisk karta, och genom att jämföra denna med de närmast före-

gående kan man sluta till de förändringar, som pågå i atmosferen[1].

Men äfven en enstaka observatör kan genom öfning och vana att betrakta himlens vexlande utseende lära sig att med temligen stor säkerhet bedöma situationen och någorlunda sluta sig till, hvad som förestår. Fiskare och sjömän hafva, som bekant, ofta en ganska stor öfning häruti. Det är nämligen så, att väderlekens förändringar oftast förebådas genom ganska otvetydiga tecken på himlen. Genom ett närmare studium af hvad som försiggår inom såväl maxima som minima har man kommit bland annat till den öfvertygelsen, att luften i närheten af centret för ett *minimum stiger uppåt* och detta isynnerhet något framom eller öster om centret, under det att luften öfver ett *maximum sjunker ned* mot jordytan. Den uppstigande luftströmmen i ett minimum för med sig vattenånga, som kondenseras till moln, hvarföre ock regnväder äro vanliga på framsidan af de låga lufttrycken. En del af vattenångan stiger dock ännu högre upp och utfälles först på högst betydlig höjd öfver jordytan till de tunna, höga *cirri* eller *fjädermolnen*. Iakttagelserna af dessa moln gifva vid handen, att de aflägsna sig från centret, isynnerhet på framsidan, hvarest de utbreda sig solfjäderslikt och sträcka sig långt bort, ofta mer än hundra mil, in öfver angränsande maxima, mot hvilkas midt de strömma in i en riktning, som är nästan rätt motsatt vindens vid jordytan. I närheten af minima är denna slöja eller filt af fjädermoln ganska tät och grå, på större afstånd blir den hvitare, längre ut blir den tunnare och strimmigare, till dess att den slutligen upplöser sig i spridda, ytterst fina fjädrar, som tyckas liksom målade på den blå himlen, som dock dervid vanligen synes vara af en mattare färg.

[1] För utförligare upplysningar rörande detta ämne se t. ex. författarens uppsats *Några blad ur vår tids meteorologi* i serien *Ur vår tids forskning*, nr 28. 1881.

Befinna vi oss nu inom det 'vackra vädrets' område under högt lufttryck, så är himlen klar eller stundom täckt af låga grå moln, ur hvilka dock sällan ett spår af nederbörd faller. De äro i sjelfva verket närmast en dimma, som flyter i luften på en större höjd öfver marken. Är himlen klar, tindra stjernorna klart (XXXIII. 7), vintergatan synes tydligt (XXXIII. 5), månens horn synas skarpa och månen skiner klart (XXXII. 5, 8, 9, 11, 14, 21, 28). Närmar sig nu ett minimum med sitt oväderscentrum, så är första tecknet att fjädermoln visa sig (XXXV. 2, 3, 35. XXXI. 21. XXXV. 16, m. fl.) Om natten lysa månen och månens horn dunkelt (XXXII. 6, 7, 10, 11, 21, 22, 33, 34, 35), stjernorna och vintergatan likaså (XXXIII. 5, 6, 9, 10, 11). I den mon oväderscentret närmar sig, blir cirrus-slöjan tätare. Det visar sig som en hvit filt åt det håll, hvaråt det befinner sig, således vanligen åt vester. Då den betäcker himlen, alstras uti den *gårdar* eller *ringar*, kring sol, måne och större stjernor, äfvensom *vädersolar* och *bimånar* (XXXV. 40—55, 59, 60, 63). Kommer oväderscentret närmare, börja de lägre regnmolnen att visa sig, vanligen vid vestra eller sydvestra horizonten. Då ovädret passerat, d. v. s. vi befinna oss bakom eller vester om centret, bryta sig molnen och regnet faller mera skurvis, fjädermolnen visa sig åter, men mera spridda, och molnmassorna försvinna mot öster. Ovädret närmar sig således, då solen i nedgången är röd och 'bäddar under sig' (XXXI. 2, 3, 11, 23), samt då den vid uppgången ej är klar och vacker, mötes af moln, samt 'skiner på vestermoln' (XXXI. 4, 6, 9, 10, 13, 14, 15, 22, 23), likaså om det är stark morgonrodnad med röda skyar och moln i vester (XXXV. 5, 6, 7). Deremot tyckas åsigterna vara delade om betydelsen af stark aftonrodnad t. o. m. i samma provins (XXV. 5, 6, 7, 14, 18, 19, 22 m. fl.) Derföre säger ock Skåningen ganska rätt:

'Aftonrodnad har intet att sätta,
men morgonrodnad ger en våt hätta'. (XXXV. 20.)

Om efter en vacker dag fjädermoln börja sticka upp i vester och luften uppfylles af delvis utfällda vattenångor, så uppkommer stark aftonrodnad med lätta, rödfärgade skyar, och det är då att förmoda, att oväder med blåst och regn är i antågande från vester. Har man åter haft ruskvädret om dagen och det mot aftonen klarnar mot vester, så är visserligen luften ännu uppfylld af fuktighet och himlen delvis öfverdragen med röda, strimmiga fjädermoln, men oväderscentret har dragit förbi åt öster, och den präktiga aftonhimlen bådar en klar natt. På samma sätt inses lätt den sanning, som kan ligga deruti, att regnbågen om f. m. bådar oväder, men om e. m. vackert (XXXV. 56, 64). Regnbågen står midt emot solen, således visar regnbåge i vester på f. m., att vi hafva ovädret i vester och således i antågande, en regnbåge i öster mot aftonen åter att det är klart i vester kring solen, men att regnet ligger i öster. Detta har dock tydligen föga att betyda, ty regnbåge bildar sig alltid, då en regnskur faller i motsatt väderstreck mot det, hvari solen befinner sig, och det kan således vara en tillfällighet, att just en öppning i molnen kring solen och en regnskur komma att stå midt emot hvarandra.

Huruvida något samband finnes mellan *norrskenet* (XXXV. 29—31) och väderleken är dock tvifvel underkastadt. Säkert är att ofta, må hända oftast, norrskenet är synligt öfver ofantligt stora sträckor af jordytan på en gång. Ja, exempel finnas, såsom den 4 febr. 1872 och samma dag 1874, att norrsken samtidigt visat sig öfver nästan hela norra halfklotet och på samma gång sydsken öfver det södra, så att endast ett bälte mellan vändkretsarne återstått, der det ej iakttagits. Att sådana utbredda norrsken ej kunna stå i omedelbart samband med väderleken är uppenbart. Å andra sidan hafva dock mera

lokala norrsken uppvisats, hvilka, oaktadt himlen varit klar, ej setts från mer än en jämförelsevis ringa sträcka af jordytan. Att sådana *kunna* stå i samband med väderleksförhållandena i den trakt, hvaröfver de stå, är naturligtvis ej otänkbart, dock är mig veterligen ett sådant samband ännu ej uppvisadt.

Rörande de talrika märkena, hemtade från företeelser i menniskokroppen samt i djur- och växtverlden (XXXVI och XXXVII), kan endast sägas, att ett samband mellan dessa företeelser och den omedelbart förestående väderleken är obestridligt. Deras betydelse att förutsäga *kommande* väderlek är dock åtminstone i de flesta fall ganska ringa. De angifva i allmänhet, att omslaget redan *börjat* inträda, ehuru visserligen några tyckas göra det så tidigt, att instrumenten, särskildt barometern, ännu icke eller högst obetydligt angifva en stundande förändring.

Af öfriga tecken och märken, sammanförda i grupp XXXVIII, finnas många, som äro ganska goda, och hvilkas samband med väderleken är påtaglig. De äro dock underlägsna de ofvan behandlade märkena af molnens och luftens beskaffenhet, optiska fenomen och himlakropparnes utseende. Under det att dessa angifva tillvaran af ett oväderscentrum på stundom flere hundra mils afstånd — den hvita filten af fjädermoln utgående från ett vid Skottland beläget oväderscentrum synes ofta till Uppsala, och bebådar dess ankomst 1—2 dygn i förväg — så antyda de i ifrågavarande grupp vanligen, att förändringen redan börjat inträda. Så t. ex. då röken slår ned, salt vätskar sig, murar och stengolf fukta o. s. v., så har redan fuktig väderlek infunnit sig, hvilket visserligen ofta nog torde betyda, att nederbörd snart inträffar.

Ett godt märke är, att mycket *dagg* förebådar vackert väder, men brist på dagg föregår regn. Daggbildningen alstras, som bekant, genom jordytans afkylning genom utstrålning. Inom maxima är, som ofvan sagdt, luften

klar och torr. Värmeutstrålningen från jordytan blir då stark, ty torr luft släpper lätt igenom värmestrålarne. Således sjunker jordytans temperatur ganska djupt under luftens. Deremot har vattenångan, ehuru den är osynlig och således obehindradt genomsläpper ljusstrålar, den egenskapen, att den utgör en nästan ogenomtränglig skärm för de mörka värmestrålarne. Närmar sig således ett minimum med sitt oväderscentrum, så sprides, som vi ofvan sett, den uppstigande fuktiga luften i de högre rymderna af atmosferen ut åt alla sidor. Denna fuktiga luftström med sina fjädermoln, som flyter in öfver angränsande trakter med högt lufttryck, och hvilken endast kan i början iakttagas genom himlakropparnes dunklare sken, utgör dock en skyddande skärm, som hindrar jordytan att något betydligare afkyla sig under luftens temperatur, och daggen uteblir i så fall eller blir ringa.

Af samma anledning väntas regn, då solvärmen är tryckande och vädret kännes doft och qvalmigt. Är nämligen fuktighet i luften, äfven om det blott är i de högre rymderna, så hämmas utstrålningen, och är fuktigheten hög i närheten af jordytan, så förhindras svettens afdunstning, hvilken eljest medför afkylning.

Iakttagelserna på vindarne (XXXVIII. 24, 25, 28, 29, 84, 92) äro ganska riktiga.

Uppsjö i Östersjön vid svenska kusten förorsakas af starka ost—sydvindar, och då dessa förekomma på framsidan af minima, så medföra de oväder. (XXXVIII. 66.)

Vissa märken förefalla egendomliga, men kunna dock lätt förklaras. Så t. ex. säga fiskare kring Ronneby, att om hög sjö sätter in från hafvet, så bådas nordanvind (XXXVIII. 80). Hög sjö från hafvet på sydkusten af Blekinge förorsakas naturligtvis af ihållande, starka sydvindar, men dessa förekomma på framsidan af minima. Då centret passerat, börja åter nordvindarne på baksidan att blåsa.

När dimman faller blir vackert väder, men stiger hon, blir regn. Detta torde ej behöfva vidare förklaring. Deremot äro meningarna delade rörande betydelsen af ängs- och kärrdimmor om aftonen (XXXVIII. 58—60). I sjelfva verket kunna de ock alstras, såväl derigenom att marken och den derpå hvilande torra luften genom utstrålning starkt afkylas, som derigenom att luften är fuktig och ej kan upptaga den fuktighet, som uppstiger från den våta marken.

Det skulle blifva för vidlyftigt att genomgå alla inom denna grupp upptagna märken. Det ofvan sagda torde vara tillräckligt till ledning vid bedömandet af deras värde. Att några äro rent af orimliga och rätteligen borde hänförts under nästa grupp, är uppenbart.

Denna grupp, XXXIX, innefattar en del skrock och vidskepelse rörande väderleken, och den sista XL några väderleksordspråk. Dessa grupper äro naturligtvis utan den ringaste betydelse i meteorologiskt afseende och torde äfven vara föga fullständiga.

Ännu ett må till sist påpekas. Det har visat sig, att om vintern maxima gerna hålla sig öfver snöhöljda landmassor, under det att minima gerna så mycket som möjligt röra sig öfver öppet vatten. Det är således ganska riktigt, att *i allmänhet* stora snöfall vid vinterns början medföra ihållande köld och snö. 'Om stubben bär hatt, Andersmess- (Thomasmess-) natt, så är vintern satt', ty då hålla sig, som sagdt, maxima med köld öfver landet. Komma minima, så stryka de då gerna ned på södra Östersjön, och vi få ostliga vindar med snöstormar omvexlande med klart, kallt väder.

Sammanfatta vi nu det ofvan sagda, så torde resultatet blifva följande:

1) Hvarje samband mellan väderleken och veckodagar, helgdagar, himlakropparnes ställning och månens skiften är orimligt.

2) Likaledes är hvarje förutbestämmande af en kommande årstids eller månads väderlek på vetenskapens nuvarande ståndpunkt omöjligt, och derpå syftande bemärkelsedagar eller andra tecken äro utan allt värde.

3) För årsväxten är i allmänhet önskligt, att årstiderna hafva den för orten normala väderleken. Det är detta som egentligen betecknas med alla utsagor om årstider, månader och bemärkelsedagar.

4) För nära förestående omslag i väderleken finnas ett stort antal tecken och märken, hvaraf många ganska tillförlitliga. Härvid måste vi dock ihogkomma, att dessa egentligen endast angifva, att ett minimum närmar eller aflägsnar sig från orten. Hvilken väg det kommer att taga kan dock svårligen från en enda station iakttagas. Vädret kan, som bekant, se 'hotande' eller 'lofvande' ut, utan att den bebådade förändringen inträder.

Det är först genom de på telegrafiska meddelanden grundade synoptiska kartornas tillhjelp, som man kan hoppas ernå en större säkerhet i förutsägelsen af den kommande väderleken för *de närmaste dagarne.* Att förutsäga väderleken månader i förväg är, som sagdt, för närvarande omöjligt.

Tillägg. För att styrka mitt påstående, att flere af de i vårt land gängse bemärkelsedagar m. m. äro af sydländskt ursprung, specielt af dem, som finnas i Sibyllæ Spådom, Bondepraktikan och andra äldre tryckta urkunder, har jag genomgått de för Baden uppgifna *Volksregeln,* som finnas införda i prof. Stieffel's *Witterungskunde,* Karlsruhe 1842. De, som der finnas öfverensstämmande med de i denna samling intagna, äro följande:

II. 3, 5, 6; V. 4; VI. 4—7; VII. 2, 5, 6; VIII. 3—5, 7, 9, 13, 15; IX. 3, 5, 7, 9, 10; X. 3, 11; XI. 6, 8; XII. 1, 3; XIII. 2; XIV. 5; XV. 2, 3; XVII. 1, 2; XVIII. 13,

16—18; XIX. 12, 17, 22—24; XX. 5; XXI. 16; XXII. 16; XXIII. 2, 12, 13; XXIV. 1, 8, 15—17; XXV. 5, 10, 21, 23, 24; XXVI. 1, 12; XXVII. 5; XXVIII. 4, 10, 17; XXIX. 13; XXX. 2, 19; XXXII. 9, 10, 17; XXXIV. 1; XXXV. 14, 15, 40, 64; XXXVII. 20, 22, 38, 49, 83, 143; XXXVIII. 10, 27—29, 32—34, 58; XXXIX. 8.

Det lider intet tvifvel, att en grundlig jämförelse af andra utländska samlingar skulle kunna uppvisa en dylik öfverensstämmelse för ännu flere af våra 'märken' med i olika land brukliga. Måhända skulle man på detta sätt kunna utleta den trakt, hvarifrån de leda sitt ursprung.

I. Veckodagarne.

Söndag:

1. När det regnar i öppen bok, blir det regn till nästa onsdag.

P. A. Säve, *Åkerns sagor.* Stockholm 1876.

2. Regnar det före messan, blir det regn hela veckan.

Vestergötland.

Måndag:

3. 'Mandags blika går skitna vika.'

P. A. Säve: *Åkerns sagor.*

4. 'Är måndag krank,
blir hela veckan blank.'

Vestergötland.

Tisdag: . . . . . .

Onsdag:

5. Onsdagsnyet bestämmer vädret för tre nyn.

Vestergötland.

Torsdag:

6. Torsdags qväll ger fredagens väder.
P. A. Säve, *Åkerns sagor*. Vestergötland.

Fredag:

7. Fredagen har sitt eget väder.
Allmänt.

8. Fredagen bestämmer kommande veckas väder.
Skåne.

9. 'Fredag är en redig kär,
Han kommer med sitt eget vä'r.'
Vestergötland.

10. Det blir gerna solsken någon stund på fredagen.
Blekinge.

Lördag:

11. Lördags regn håller inte till söndagsmessa.
P. A. Säve, *Åkerns sagor*.

12. Hvarje lördag skiner solen så länge, att jungfru Maria kan få ett linne torkadt åt sin son.
Skåne.

13. 'Lördag är en narr,
Änten blir han bättre eller varr.'
Vestergötland.

14. Det kan ej bli 4 lördagar å rad så regniga, att inte presten får sin krage torkad.
Vestergötland.

Årstiderna.

II. Vintern.

1. Är första vintern ostadig och lindrig, blifver gemenligen den senare stadig och hård, och
Ur Almanack af Marco Freund, Strengnäs 1659.

2. faller första vintern icke snö, kommer dess mera den senare.
Som föregående nr.

3. 'På snö-år[1]
Följer rikt år.'
Sibyllæ Spådom. Carlshamn 1873.

4. 'Mycket snö — mycket hö.'
Som föregående nr.

5. Snöar det fint och smått, så kan man vänta ihållande köld; falla åter stora flingor, så kommer måttlig köld.
Som föregående nr.

6. Är vintern ej tidig, så kommer den så mycket skarpare på sensidan.
Som föregående nr.

7. När vinterkölden är tidig och jämn, samt medelmåttigt snö betäcker jorden, har man att förvänta ett fruktbart år.
Eric Burman, *Väderleks-Spåman.* Vesterås 1794. Omtryckt med tillägg i Stockholm 1871.

8. När vintern börjar med sunnanväder, och snön blifver liggande, kan man hafva hopp om stadigare vinter än annars.
Birger Vassenii almanack för Venersborg 1727.

9. Så många dagar första snön ligger, så många små vintrar skola det året blifva, och så många lenväder.
Som föregående nr.

III. **Våren.**

1. Får man bara med af det första åskregnet på våren, så behöfver man sedan ej frukta för torka, ty då får man med af ytterligare åskregn under sommaren.
Småland, Söraby.

2. Snö i säde, gödsel i träde.
Vesternorrlands län, Sidensjö.

---

[1] 'D'er best hava Vinter, naar Vinter skal vera.' I. Aasen. *Norske Ordsprog.* Kristiania 1856.

3. Isen sjunker efter första dundret om våren.
M. Freunds almanack 1659.

4. När Lukas vallar sina får, blir det långvarig värme. (En egendomlig darrning i luften under våren, hvilken gör att det ser ut, som om små föremål sprungo öfver den upplöjda jorden.)
Skåne.

5. Man kan aldrig få nog regn före midsommar.
Vestergötland.

6. 'Våt och kall vår — Ger ett godt äringsår.'
Småland.

7. Klart och torrt väder under såningstiden, april våt och maj kall, omvexlande med regn, samt varma dagar under den tid jord- och trädfrukter stå i blomma, låter hoppas ett fruktbart år.
Burman.

8. Faller ymnigt regn under såningstiden, befaras missväxt; likaså om solhettan då är mycket stark, eller vid den tid då axen börja mogna.
Som föregående nr.

IV. Sommaren.

1. 'Kalder somar gør heta ladhu.'
Reuterdahl, *Gamla Ordspråk.* Lund 1840. Nr 32.

2. När det regnar mycket om sommaren och östan- samt nordanväder icke blåser mycket deremellan, blir sjukligt.
M. Freunds almanack 1659.

V. Hösten.

1. En vacker höst, en underlig vinter.
M. Freunds almanack 1659.

2. När mycken snö faller i rättan tid, blir fruktbart år.
Som föregående nr.

3. När mycken frost och töcken faller om hösten och det icke regnar med sunnan- och vestanvind, blir sjukligt.

M. Freunds almanack 1659.

4. Dimmig höst ger snörik vinter; klar höst stormig vinter.

Burman (Tillägget.)

Månaderna.

VI. Januari.

1. När jorden är bar och icke tillfrusen i januari och sunnanväder den tiden blåser, blir sjukligt och missväxt.

M. Freunds almanack 1659. Burman.

2. Om januarikölden mildras, kommer snö; men faller dagg och dimma, så kommer tö.

Sibyllæ Spådom.

3. Äro månadens början och slut vackra, så kan man hoppas godt år.

Som föregående nr.

4. Dansa myggen, så blir ett svårt foderår.

Som föregående nr.

5. Är januari varm, så blir skörden arm.

Som föregående nr.

6. När gräset växer i januari, så växer det så mycket sämre, när det bör växa.

Som föregående nr.

7. Mycket regn i januari ger ingen välsignelse åt nästa skörd.

Som föregående nr.

8. Så länge lärkan sjunger före kyndelsmessodagen, så länge tiger hon efter den.

Som föregående nr.

9. Dimma i januari gifver en våt vår.

Som föregående nr.

10. Om det är dimmigt från jul till helige tre konungars dag, blir det mycket sjukligt under det året.
Som föregående nr.

11. Så många dagar nyårsnyet döljes af moln, så många dagar skall säden ligga i jorden innan den kommer upp.
Som föregående nr.

12. Om aftonstjernan går före nyet, betecknar det god årsväxt, men går nyet före och stjernan efter, blir dyr tid. (I förra fallet måste matmodern gå och bedja pigan stanna, i senare går pigan efter matmodern och ber att få stanna i hennes bröd för den dyra tidens skull.
Som föregående nr. Burman. (Tillägget.)

13. Då det töar före trettondedagen, så blir det tidig vår.
Uppland.

VII. Februari.

1. Om det i februari icke vill frysa, befarar man en kall vår.
M. Freunds almanack 1659.

2. Om februari är mild, kan man vänta många frostnätter, när våren kommer.
Sibyllæ Spådom.

3. Starka nordanvindar i februari bebåda Guds välsignelse i bondens lador.
Som föregående nr.

4. Klar och torr fastlag betyder godt spannmålsår.
Som föregående nr.

5. Om fastlagen solen skiner tidigt upp, skall allt som tidigt sås växa frodigt.
Som föregående nr.

6. Äro myggen talrika i denna månad, skall den nästkommande utrota dem.
Som föregående nr.

7. Ju stormigare vid kyndelsmessan, desto vackrare år.
Som föregående nr.

8. Om istapparne äro långa vid fastlagsnatten, blir linet långt.
Som föregående nr.

9. När fru Göja flitigt rister sina blår (mycket snö i februari), blir det ett godt år.
Skåne.

10. Om myror visa sig i februari eller början af mars, kommer sträng eftervinter.
Burman. (Tillägget.)

11. Ymnig snö befordrar god gräsväxt.
Burman. (Tillägget.)

VIII. **Mars.**

1. Mars väta
Kommer mången att 'gräta'.
P. A. Säve, *Åkerns sagor.*

2. 'Mars kåjrar tade' (mars kör gödsel = snön göder).
Som föregående nr.

3. 'Martius torrt, april vått och maj kallt
Fyller källare, visthus och ger hö margfallt.'
S. Dalini almanack 1665.

4. Mot början eller slutet serverar mars sitt gift(?).
Sibyllæ Spådom.

5. På en torr mars följer vanligen en vacker vår.
Som föregående nr.

6. Klara nätter åtföljas af våta dagar eller dagar med snö och köld, som dock icke blifver långvarig.
Som föregående nr.

7. Höres åskan i mars, så kan man vänta snö i maj.
Som föregående nr.

8. Dagarne omkring vårdagjämningen äro vanligen stormiga.

Som föregående nr.

9. Så mycken dimma i mars, så mycket regn vid midsommartiden.

Som föregående nr.

10. Regnar det i mars, så har man äfven att vänta regn i juni.

Som föregående nr.

11. Bygger storken och kommer vildgåsen till landet i mars, så är att hoppas en vacker vår.

Som föregående nr.

12. Hvad mars ej vill, kommer efter i april.

Som föregående nr.

13. Är mars trogen vid plogen, håller april honom åter still.

Som föregående nr.

14. Mars snö gör frukten ve.

Som föregående nr.

15. Marsblom är ej bra, aprilblom är hälften bra, majblom är alldeles bra.

Som föregående nr.

16. Mycket dimma i mars betyder vått och regnigt år, så mycken dagg, som faller i mars, så mycken rimfrost efter påsk, och så mycken dagg skall åter komma i höstmånaden.

Bonde-Practica. 1703.

17. När mars kommer med ny i nordanvind, blir ej varmt förr än vid Eskilsmässe (12 juni), men bådar godt år utan frost.

Småland.

18. 'Mars med sitt skägg
lockar barnen utom vägg.' (Jämför den 24 febr. 'Matts'.)

Vestergötland.

IX. April.

1. 'April groe (gräsbrodd), ingen man till goe.'
Vesternorrlands län, Sidensjö.

2. 'April snö är fåragö' (gödsel).
Småland. Vermland. Vestergötland. *Sibyllæ Spådom.*

3. 'April torr och ren
är bonden till stor men,
men april regn tro man förvisst,
ger åring stor förutan brist.'
S. Dalini almanack 1665.

4. Inträffar varm och torr väderlek under första och andra tredjedelen af denna månad, så är nästan säkert, att kallt och regnigt väder herskar under den sista tredjedelen.
Sibyllæ Spådom.

5. 'Om april blåser i sitt horn,
så fås en god skörd af korn.'
Som föregående nr.

6. 'Mars torr, april våt och maj kall
fyller bondens lador all;
men april torr och ren,
är bonden till stort mehn.'
Som föregående nr.

7. 'En torr april
är ej hvad bonden vill;
men april regn
ger frukterna hägn.'
Som föregående nr.

8. Klart månsken i april skadar fruktblommorna.
Som föregående nr.

9. 'April varm, maj sval, juni våt
är något att glädjas åt.'
Som föregående nr.

10. På en våt april följer en torr juni.
Som föregående nr.

11. 'April våt och maj kall
Fyller bondens lador all.' (Varieras med april 'varm'.)
Allmänt.

12. April med sin hufva kör barnen i grufva.
Vestergötland.

X. Maj.

1. Maj månads snö är så godt som fåragö (gödsel).
Småland.

2. Maj ny-snö, är fåragö.
P. A. Säve, *Åkerns sagor*.

3. Maj våt och kall fyller bondens hus och lador all.
Som föregående nr.

4. Utaf 'maj-nida-regn' går torkan lika långt i jorden, som regnet gick.
Som föregående nr.

5. Majus kallt och junius vått
uppfyller husen af allehanda godt.
S. Dalini almanack 1665.

6. Om det regnar mycket i maj, skall det regna litet i september och tvärtom.
Sibyllæ Spådom.

7. Dagg och kyla om aftnarna bringa ett godt foderår.
Som föregående nr.

8. Åska i maj skall ej betyda godt år.
Som föregående nr.

9. Sval maj ger bonden mycket hö i ladorna.
Som föregående nr.

10. En varm maj göder kyrkogården.

11. En bisvärm i maj är likaså mycket värd som ett lass hö.
Som föregående nr.

12. På en våt maj följer en torr juni.
Som föregående nr.

XI. **Juni.**

1. Följer på en våt maj en våt juni, så kommer sannolikt en våt sommar.
Sibyllæ Spådom.

2. Åska i denna månad förkunnar en regnig sommar med rik skörd.
Som föregående nr.

3. Om nordlig vind blåser ofta, kan man hoppas godt år.
Som föregående nr.

4. Juni väderlek svarar mot decembers. Så varmt det är i juni, så kallt blir det i december; är juni mild och våt, så blir äfven december sådan.
Som föregående nr.

5. Regn midsommartiden är alltid långvarigt.
Som föregående nr.

6. Bed om regn före midsommar: efteråt kommer det nog din bön förutan.
Som föregående nr.

7. Nordanvind i juni blåser in säd i landet.
Som föregående nr.

8. Fyra dagar före och efter sommarsolståndet angifva den rådande väderleken ända till Michaeli.
Som föregående nr.

XII. **Juli.**

1. Juli motsvarar januari, som juni december.
Sibyllæ Spådom.

2. Regn i andra hälften af juli är gerna ihållande.
Som föregående nr.

3. Hvad juli och augusti icke koka, kan september icke steka.
Som föregående nr.

XIII. **Augusti.**

1. Vindarne äro ganska föränderliga, samt åsk- och regnväder vanligt.

Sibyllæ Spådom.

2. Nordanvinden i denna månad medför stadig väderlek.

Som föregående nr.

XIV. **September.**

1. Oväder i septembers senare hälft påföljes nästan alltid af starka stormar.

Sibyllæ Spådom.

2. Mycket ekållon vid Mikaelitiden bådar mycket snö vid jul.

Som föregående nr.

3. Våt september gör torr oktober.

Som föregående nr.

4. Dimma om aftonen betyder regn om natten.

Som föregående nr.

5. Oväder i september betyder mycket snö i februari och mars samt ett godt sädesår.

Som föregående nr.

XV. **Oktober.**

1. Mycket frost och snö i oktober bådar mild januari.

Sibyllæ Spådom.

2. Oväder i oktober bådar ostadig vinter, derföre icke önskvärdt.

Som föregående nr.

3. En varm oktober medför en kall februari.

Som föregående nr.

XVI. **November.**

1. Åska i november betyder sträng vinter, men fruktbart år.

Sibyllæ Spådom.

2. En sträng och långvarig vinter inträffar, om juli varit mycket varm och augusti samt oktober ovanligt kalla.
Som föregående nr.

3. Om november har torr väderlek utan frost, så betyder det mera snö än köld under vintern.
Som föregående nr.

XVII. **December.**

1. Kall december med mycken snö lofvar godt år.
Sibyllæ Spådom.

2. Åska i denna månad förebådar storm och regn.
Som föregående nr.

3. Om vid denna månads början och slut är kallt, men vid medlet lent väder, så följer en långvarig vinter.
Som föregående nr.

Dagar i månaderna.

XVIII. **Bemärkelsedagar i januari.**

1. Den 1:sta. Blir himlen röd på morgonen kommer sorg, krig och oväder under året.
Bonde-Practica. 1703.

2. D:o. Regnar det nyårsdagen och d. 2:dra januari, så blir sädesbergningen svår.
Vestergötland.

3. D:o. Regnar det, så blir godt år.
Som föregående nr.

4. D:o. Fryser gamla och nya året hop, så blir stark vinter.
Som föregående nr.

5. D:o. Är det klart, blir det ovädèr, krig och sorgligt år.
Småland.

6. Niondedagens snö, ger nio veckors snö.
Kalmar län, Målilla.

7. Sådant vädret är niondedag jul, blir det i nio veckor.

Östergötland. Småland.

8. Trettondags tö bättre än 20 lass hö.

Vesternorrland, Sidensjö.

9. Trettondags tö ger stadig vinter till vårfrutid, men tidig vår.

Vestergötland.

10. Man kan alltid vänta trettondags tö och derefter 'Qvinnemesse-knåbben'.

P. A. Säve, *Åkerns sagor.*

11. Lika många dagar, som förflyta från trettondedagen till första mildväder, lika många veckor förflyta från detta mildväder innan såningstiden inträffar.

Småland.

12. Tretton veckor efter tövädret närmast efter trettondagen bör sådden börjas.

Småland.

13. Den 22:dra. Om Vincentii dag är klar, blir fruktbart år.

Sibyllæ Spådom. Vestergötland.

Om Vincentii dag är klar, växer mycket vin (!).

Bonde-Practica. 1703.

14. Den 25:te. Paulusdagen är märkelsedag: skiner solen den dagen så länge som en ryttare behöfver att stiga upp och stiga ned af sin häst, blir det året god äring och god säd.

Småland, Söraby, Kalmar län.

15. D:o. Detsamma gäller, om man hinner sadla en häst vid solsken.

Jämtland. (Af Hildebrand infördt på den 24:de.)

16. D:o. 'S. Pauli dag klar gör fruchtbart Åhr.
Är brusande Windh
Skeer Krijg geswindh,
Ett Dimbachtigt Wåhr
Pestilentz tilbär,

Kommer Sniö eller Regn,
Blifwer lijten Åhringh effter gambal sägn.'

Sam. Dalini O-Gothi almanack. Linköping 1665.

17. D:o. S:t Pauli dag klar betyder god årsväxt.

Sibyllæ Spådom. Skåne. Helsingland. Östergötland. Vestergötland.

18. D:o. Solsken s:t Pauli dag betyder fruktsamt år, regn och snö medelmåttigt år, stort mörker stor dödlighet, töcken och dimma krig och örlig.

Bonde-Practica 1703.

19. D:o. 'Är storm och brus,
Skall krig föröda folk och hus.'

Helsingland, Östergötland, Vestergötland.

20. Den 28:de. Köld mellan denna dag och kyndelsmessan (2 febr.) betecknar, att det förblir vinter till påsk.

Vestergötland.

XIX. Bemärkelsedagar i februari.

1. Den 2:dra. 'Kyndelsmess' tö fruset korn och ruttet hö.'

Vesternorrlands län, Sidensjö.

2. D:o. Om hönan ej får takdropp kyndelsmessoafton, får axen ej vatten vårfrudagsafton.

Kalmar län, Målilla.

3. D:o. Regnar det, så blir det godt mjölk- och smörår.

Vestergötland.

4. D:o. Snö denna dag betecknar snar sommar.

Sibyllæ Spådom.

5. D:o. Flyger lärkan så högt, som oxen bär oket, blir våren tidig.

Vestergötland.

6. D:o. Om det dryper af taket den dagen, blir godt ärtår.

Småland. (God årsväxt), Vestergötland.

7. D:o. Regnar det blir vintern ostadig, ty
'Hennes blia
är hvar mans qvia'.
Helsingland.

8. D:o. Göas pelsverk (urväder) bebådar stark köld.
Vestergötland.

9. D:o. Göja röster sin tröja, då blir det mer urväder i februari.
Vestergötland.

10. Den 3:dje. Blåsmessa (Blasius). Vintern är halfliden, och skiner solen, blir det godt år.
Vestergötland.

11. Den 4:de. Är Ansgarius regnfri, blir ett vackert år.
Sibyllæ Spådom.

12. Den 6:te. Vid Dorothea-tiden faller mesta snön.
Som föregående nr.

13. Den 15:de. Är Sigfrid vacker och klar, blir det godt år, men är det köld och snödref, blir året svagt.
Jämtland, Vestergötland.

14. Den 22:dra. Om tre droppar falla på taket, blir god vår.
Helsingland.

15. D:o. 'Iskällarisen skall vara satt
Innan Petri Cath.'
Dalarne.

16. D:o. Isen fräter ofvan och under.
Östergötland, Vestergötland.

17. D:o. 'Pär-Hite-stajn', då solhettan bränner stenen lös från isen, är första 'ladigsdagen'.
P. A. Säve, *Åkerns sagor.*

18. D:o. Stiger vattnet i källorna, blir året vått.
Vestergötland.

19. D:o. Om det fryser s:t Peders natt, så fryser i 30 nätter derefter.
Sibyllæ Spådom. Bonde-Practican 1703.

20. D:o. 'För Peter Katt lyfter vintern på sin hatt.'
Skåne.

21. D:o. Peter Katt kastar första heta sten i sjön.
Östergötland.

22. Den 24:de. Storm på Mathiasdagen gör sjöarne rena.
Sibyllæ Spådom.

23. D:o. Matts flyttar varma stenen ur källan i sjön.
Södermanland.

24. D:o. 'Matts kastar heta sten.' (Isarne osäkra.)
Småland, Vestergötland.

25. D:o. 'Mathias med sitt långa skägg
Lockar barnen bakom vägg.'
Luleå. ('Utom vägg'), Vestmanland. ('Söder om vägg'), Vermland.

26. D:o. Starkt urväder betecknar god vårand.
Dalarne.

27. D:o. Blid väderlek betecknar tidig vår.
Helsingland.

28. Droppar det från taken före denna dag, så blir det länge kallt.
Jämtland.

29. D:o. Dricker hönan denna dag i takdroppet på norra sidan om huset, så dricker oxen ur rinnande vak.
Vestmanland.

XX. Bemärkelsedagar i mars.

1. Den 4:de är första 'tamperdagen'. Ännu brukas i Bjäre härad i Skåne att dela året i 4 delar, så der blir 4 'veckoflockar' i hvar del, och hvarje flock börjas med en 'tamperdag'. Dessa äro den 4 mars, 2 juni, 16 september och 16 november. Dessa dagars väderlek bestämma vädret för hela den följande veckoflocken; är 'tamperdagen' torr, bli alla de 12 eller 13 veckorna torra, o. s. v. Veckorna i hvarje flock räknas baklänges, så att den första kallas den 12:te eller 13:de. Derföre heter det t. ex. att göken kommer i den 10:de och gal i den 9:de.
Uppgift af fru Eva Wigström. (Se äfven *Bonde-Practican* 1703.)

2. Den 7:de. 'Om Perpetua sig visar grön,
Blir våren tidig och den blir skön.
Om Perpetua har snö i håren,
Så dröjer det mycket länge med våren,
Och om Perpetua har is på sjö,
Så kommer säkert april med snö.'

Småland, Jönköping.

3. D:o. Perpetua gör isen osäker.

Vestergötland, Dalarne.

4. D:o. 'Hvad Blosus (Blasius) bråtat, Perpetua förstör;
I hafvet hon varma stenar utströr.'

Vestergötland.

5. Den 9:de. Sådan väderleken är på 40 martyrers dag fortfar den i 40 dagar, och inträffar det 64 gånger af 100.

Sibyllæ Spådom.

6. D:o. Fryser det natten till 40 martyrer, så skall det frysa i 40 nätter innan skörden kommer in.

Vestergötland. Småland. Blekinge.

7. D:o. Tjällossningen börjar.

Vestergötland.

8. D:o. Sjöisarne lossna.

Blekinge.

9. Den 12:te. 'Gregorie-tid gör natt och dag lika vid[1].

P. A. Säve: *Åkerns sagor.*

10. D:o. Om dåligt väder inträffar, så kommer ingen frost mer på marken.

Sibyllæ Spådom.

11. D:o. Bestämmer vädret för 40 dagar.

Vestergötland.

12. D:o. Är denna dag klar, så blir skörden god.

Vestergötland.

13. Den 19:de. Josefsdagen klar och vacker ger fruktbart år.

Sibyllæ Spådom.

---

[1] Gamla stilen.

14. Den 21. Bengt bestämmer vårens väderlek.
Östergötland. Vestergötland.

15. D:o. 'Är Benedikt klar och skär, skall åkern sås så snart han bär, om mulen och kall, väl torkas skall.'
Helsingland.

16. D:o. Är Bengt torr, skall åkern sås våt, och skiner solen, blir godt år.
Östergötland.

17. D:o. Benedictus regnig ger våt vår, men blåsig och torr ger en torr vår.
Sibyllæ Spådom. Bonde-Practica 1703.

18. D:o. 'Bengt med oket.'
Vestergötland.

'Bengt med plogen.'
Halland.

19. Den 22:dra. Klart väder ger torrt år.
Vestergötland.

20. Den 24—25:te. Fryser det de båda frostnätterna (till dessa dagar), så kommer ej frost att skada det årets skörd.
Skåne.

21. Den 25:te. ... 'Item är achtandes om Wårfrw-dagh i Faston, om thet är Nordan Wäder, så blifwer Fiskie-leeken föge för sig, och effter som Giädde-leeken är, så ställer sig all annan Fiskie-leek.'
Ur Gamble Grefwe Peer Brahes, Fordom Sveriges Rijkes Drotzetz, Oeconomia, eller Huuszholdz-Book för ungt Adels-folck. Skrifwin anno 1581. Wisingsborg MDCLXXVII.

22. D:o. 'Item frys thet then natten, så frys thet uti 40 nätter ther effter. Et si non continuo, tamen ad qvantitatem numeri.'
Som föregående nr. Allmänt ännu i Sverige.

23. D:o. Om solen Vårfrudagen skiner klar, faller mera snö sedan än förut.
M. Freunds almanack 1659.

24. D:o. Om Mariæ bebådelsedag är vacker, så blir godt år.
S. Dalini almanack 1665. *Sibyllæ Spådom.*

25. D:o. Är det klart tidigt på morgonen och litet in på dagen, betyder godt år.

Bonde-Practica 1703.

26. D:o. Lika många dagar som lärkan sjunger före Vårfrudag, lika många dagar blir hon af köld tvungen att tystna derefter.

Småland.

XXI. **Bemärkelsedagar i april.**

1. Den 4:de. Fryser det natten före Ambrosius, blir det frost i 40 nätter; fryser det icke ut nu, fryser det under sommaren.

Jämtland.

2. D:o. Nu åtminstone slutar vintern.

Vestergötland.

3. Den 12—14:de. *Duggnätterna* efter hvilka kölden släpper.

Jämtland.

4. Den 13—15:de. *Sommarmåla-dagarne.* Sommaren börjar nu och får motsatt väder mot dessa dagar.

Helsingland, Enånger.

5. Den 14:de. Det nedan, som kommer efter första månadsnyet eller efter Tiburtius, kallas *kråknedan*, då är det godt att täcka hus, ty taken rifvas ej af storm.

Sibyllæ Spådom. Bonde-Practica 1703.

6. D:o. Regnar i kråknedanet, så växer ogräs.

Bonde-Practica 1703.

7. D:o. I kråknedanet står all växtlighet stilla, men
8. efter kråknedanet följer *hyllingeny*, då växer mera på en dag än eljes på fjorton.

Allmänt.

9. D:o. 'Regnar det ymnigt i hyllinge ny,
väntas förmonlig bergning i hvarje by.'

Vestergötland.

10. D:o. Tiburtius är första sommardagen.

Allmänt.

11. Den 14:de. Köld föregående natt gör våren kylig.
Jämtland.

12. D:o. Är Tiburtius kall, blir sommaren varm.
Uppland.

13. D:o. Vid denna tid inträffar islossningen.
Vestergötland.

14. D:o. 'Är Tiburtius klar och skär,
Skall man så då det bär,
Men är han sur och våt,
Skall man så då man kommer åt.'
Vestergötland.

15. Den 14 april—25 maj är gemenligen ruskigt väder.
Vestergötland.

16. Den 25:te. Marcusdagen är vanligen kall.
Sibyllæ Spådom.

17. Den 25—27:de. *Duggnätter.* Natten till den 25:te bestämmer vårens, till d. 26:te sommarens och till d. 27:de höstens väderlek. Fryser det dessa nätter och fryser det ej ut inom 40 nätter, blir kall höst.
Jämtland. (Jfr ofvan d. 12—14.)

18. Den 30:de. Om det fryser på Valborgsmesse natt, så lider den växande säden stort men, men regnar det Valborgsmesseafton eller sjelfva natten, så hoppas man ett godt år.
S. Dalini almanack 1665.

19. D:o. Köld denna dag betecknar hårdt år.
Vestergötland. Småland.

XXII. Bemärkelsedagar i maj.

1. Den 1:sta. Tre nätter före Philippi dag och tre nätter efter kallas *luddenätter*, hvilka äro sju med Philippi natt. Höres då tordön, så blir godt, fruktbart år, men stor mannadöd.
Bonde-Practica 1703.

2. D:o. Tre dagar före och tre dagar efter 1 maj äro *luddredagar*, hvilkas väder ger motsatt väder under sommaren.
Vestergötland.

3. Den 3:dje. Korsmesseveckan är alltid fult väder, kallas *luderdagarne*.
Vestergötland.

4. D:o. Regn är för växterna som etter, om ej nytt regn kommer snart.
Östergötland. Kalmar län.

5. D:o. Regn ger ondt väder i åtta dagar, men då också godt år.
Vestergötland.

6. D:o. Är dagen blåsig, blir blåst under sommaren.
Vestergötland.

7. Den 12:te. Nedanet före den 12 maj kallas 'kråknedanet', och då står växtligheten stilla. (Enligt andra är 'kråknedanet' det första nedan, som inträffar i maj, enligt andra åter det första nedanet, efter första nyet efter Tiburtius (14 april), se föregående månad.)
Uppland. Södertörn, m. fl. ställen.

8. Den 13:de. Efter Servatius får man hvarken snö eller frost.
Sibyllæ Spådom.

9. Den 14:de. Regn på *korndagen* (Corona!) bådar våt sommar.
Vestergötland.

10. Den 18:de. När Erik ger ax, ger Olof (29 juli) kaka.
Allmänt.

11. D:o. Regnar det i sjunde *'ugan'*, blir gräsväxten god.
Skåne (Östra Göinge). *Anm.* 'Uge'- (vecko) räkningen går in d. 6 april eller vårfrudagen efter gamla stilen, och slutar med gamla midsommar, d. 6 juli. 'Trettonde veckan före midsommar' är således 6—13 april, i 12:te såddes förr i Småland hafre och vårråg, i 11:te åkerärter och blandsäd, i 13—11:te tillreddes 'hafrevåren', i 10:de 'potatisvåren', i 8:de såddes tvåradigt korn och vårhvete, i 7—4:de veckan före midsommar sexradigt korn ('kornvåren').

12. Den 25:te. När Urbani tid är godt väder, så blir fruktbart år.

M. Freunds almanack 1659.

13. D:o. Urban är första sommardagen.

P. A. Säve, *Åkerns sagor.*

14. D:o. På denna dag väntas storm och oväder.

Sibyllæ Spådom.

15. D:o. Om ej all höstråg är i ax, så väntas hårdt år.

Som föregående nr.

16. D:o. Skiner solen klar på Urbani dag, så blifver vin nog, men regnar det, så kommer skada derpå (!).

Bonde-Practica 1703.

17. D:o. Bestämmer sommarens väderlek.

Jämtland.

XXIII. **Bemärkelsedagar i juni.**

1. Den 1—2:dra. 'Jernnatt' (frostnatt).

Mellersta Sverige.

2. Den 8:de. Medardus (nu Salomon): Regnar det den dagen, så skall det regna i 4 veckor.

Sibyllæ Spådom.

3. Den 10:de. Regn denna dag gör rågen lång med korta ax.

Vestergötland.

4. Den 12:te. Bestämmer sommarens väderlek.

Jämtland.

5. D:o. 'Eskils regn
Snödjar åker och äng.'

Jämtland.

6. D:o. Efter *rof-Eskil* (rofsådd) komma *jernnätter;* nätterna till den 14—18:de tändas rishögar å gärdena mot frost.

Vestergötland.

7. Den 15:de. När Viti tid regnar, blir fruktbart år.

M. Freunds almanack 1659.

8. D:o. Vitus medför vanligen regn.

Sibyllæ Spådom.

9. Den 17:de. Botolfsregn ger skörd som är bättre än kungens stora guldstycke.
Vestergötland.

10. Den 22:dra. Solståndsregn är vanligen långvarigt.
Allmänt.

11. Den 22—23:dje är *jernnatt* (frostnatt).
Kalmar län, Målilla. Vestergötland.

11. Den 24:de. Regnar det på midsommardagen, då skall det ock regna 6 veckors tid derefter, och har man att frukta en våt skördeand. Hasselnötterna få ock skada deraf.
S. Dalini almanack 1665.

13. D:o. Ju mera det regnar den dagen, dess mindre hasselnötter växa det året.
Sibyllæ Spådom. Bonde-Practica 1703.

14. D:o. Torrt väder ger dålig sommar.
Vestergötland.

15. D:o. Regn ger dålig sommar.
Småland.

16. Den 29:de. Regn vid Petri tid efter starrtiden, är välgörande, men regn under starrtiden är skadligt.
Helsingland.

XXIV. Bemärkelsedagar i juli.

1. Den 2:dra. Marie besökelsedag. Sådant vädret är denna dag, sådant blir det i 40 dagar.
Sibyllæ Spådom.

2. D:o. 'Om det Wårfrudagh regnar medh,
Som hon sökte sin Fräncka Elisabeth,
Så wil det regn sig försträckia,
Och fjorton dagar efter annan räckia.'
Bonde-Practica 1703.

3. D:o. Regn denna dag bådar långvarig väta.
Vestmanland. Vestergötland.

4. D:o. Regn denna dag bådar våt sommar följande år.
Burman.

5. Den 10:de. 'Canut kör bonden med lian ut.'
Småland.

6. Den 19:de. Väter fru Sara i nötterna, så blir det inga kärnor i dem.
Skåne.

7. Den 19—26:te är *fruntimmers-* eller *flickveckan*, då regnar vanligen.
Allmänt.

8. Den 20:de. 'Greta väter i nöten.' (Regn den dagen och föregående natt gör svår bergningstid för väta och fås litet nötter och bokållon.)
Sibyllæ Spådom. Bonde-Practica 1703. Småland. Halland. Vestergötland.

9. D:o. Regn på Margarethadagen ger långvarigt regn och svårt bergningsväder.
Vestergötland.

10. Den 22:dra. Magdalena gråter gerna.
Sibyllæ Spådom. Småland.

11. Den 23:dje. Emma klar och varm, ej qvalmig, lofvar godt år.
Sibyllæ Spådom.

12. Den 25:te. 'Lopp-Jakob' bestämmer väderleken under skördemånaden, beräknad till den 25 augusti.
Helsingland.

13. D:o. Regn denna dag bådar långvarigt regn.
Vermland.

14. Den 25:te. Är solsken näst före och efter Jakobs dag, då betyder det en kall vinter.
S. Dalini almanack 1665.

15. Jakobsdagen varm och klar bådar kall jul.
Sibyllæ Spådom.

16. D:o. Äro tre söndagar före Jakob klara, blir mycket korn, men äro de regniga, medelmåttigt.
Bonde-Practica 1703.

17. D:o. Den dagens förmiddag visar vädret före jul och eftermiddagen efter jul. Solsken betyder köld, regn betyder varmt och fuktigt, vexlande solsken och regn betyder 'ringa väder' och ingen frukt.
Som föregående nr.

18. D:o. Tordönstid.
Norra Vestergötland.

D:o. Regn denna dag skadar humlen.
Vestergötland.

19. Den 26:te. Regn på Martha ger god humleskörd.
Vestergötland.

20. D:o. Regn på Martha bådar långvarigt regn.
Småland.

21. D:o. Frost föregående natt är farlig.
Jämtland.

22. Den 27:de. Som vädret är sjusofvaredagen, blir det i 7 veckor.
Sibyllæ Spådom. Allmänt.

23. Den 28—30:de. *Jernnätter* om de inträffa före fullmånen.
Helsingland.

24. Den 29:de. Sankt Olofs klockor = slagorna.
P. A. Säve, *Åkerns sagor.*

25. D:o. 'Olsmessehätta och Larsmessehatt,
Då tål gräset båd' ett slag och en datt.'
Vestergötland.

26. D:o. Olof ger kaka, när Erik gifvit ax.
Småland.

27. D:o. Köld föregående natt ytterst farlig.
Jämtland.

28. D:o. Om fullmåne denna dag, blir vintern hård.
Vestergötland. Burman.

29. D:o. Starkt solsken denna dag kallas *olsmesse-sken* och påskyndar sädens mognad.
Vestergötland.

30. Nätterna till den 29—31 *jernnätter*, farliga för växande säd.
Norra Helsingland.

XXV. Bemärkelsedagar i augusti.

1. Den 1:sta. 'Regnar det Petri-Fäng,
Blir det allt tre-vecke-regn.'
Vestergötland.

2. D:o. Regn denna dag blir långvarigt och skadar säden.

Helsingland. Uppland. Södermanland.

3. Den 9—10, 10—11 och 11—12 äro *jernnätter*, (frostnätter).

Vestmanlands län, Nätra.

4. Den 10:de. Efter Larsmessa växa träden ej mera.

S. Dalini almanack 1665.

5. D:o. Laurentius vacker betyder god höst.

Sibyllæ Spådom.

6. D:o. Kall Larsmessa, god höst, och tvärt om.

Helsingland.

7. Den 11—13:de. *Jernnätter*, fryser det ej då, så kan man vara lugn för frost intill den 24:de.

Jämtland.

8. Den 15:de. Emellan begge Vårfrudagar (den 15 aug. och 8 sept.) äro örterna kraftigast, derföre tjenliga att skördas.

S. Dalini almanack 1665.

9. D:o. Om solen skiner klart denna dag, så blifver den påföljande veckan regnfri.

Sibyllæ Spådom.

10. D:o. Om solen skiner klart betyder det godt vin-år (!).

Bonde-Practica 1703.

11. D:o. Regn denna dag bådar regn i 14 dagar.

Östergötland. Vestmanland.

12. D:o. Våta veckan börjar.

Södermanland.

13. D:o. Klart väder den dagen bådar godt år.

Vestergötland.

14. Den 17—28:de. *Jernnätter.*

Vestergötland.

15. Den 19:de. 'Magnus och Sammel, de så med gammel (säd), men Barthel och Lovisa de så med ny.'

Småland.

XXVI. Bemärkelsedagar i september.

1. Den 1:ste. Egidius bestämmer månadens väder.
Sibyllæ Spådom. Vestergötland.

2. D:o. Klart och torrt väder bådar god bergning.
Uppland.

3. D:o. Klart och torrt väder ger godt väder i fyra veckor.
Småland.

4. Den 23:dje. Dagjämningsstormar vid fullmåne.
Vestergötland.

5. Den 29:de. Blåser det denna dag, så blåser det till jul.
Småland.

Östlig blåst gör fodret drygt.
Halland.

6. D:o. 'Om jag än skall gå med käpp och staf,
Så skall jag vara här till Michaeli dag',
säger snön.
Neder-Lule socken.

7. D:o. Finnes om Michaeli tid en spindel i 'ekäpplen', så fruktar man för pestilentz.
Ur Freunds Almanach 1659.

8. D:o. En spindel i 'ekäpple' denna dag betyder ondt år.
S. Dalini almanack 1664.

Flugor deri betyda medelmåttigt, men maskar godt år.
Bonde-Practica 1703.

Är der intet uti kommer 'heelsoot'. Äro ollonen många och tidigt komna, kommer mycket snö före jul och derefter mycken köld. Äro de invärtes sköna, så blir en skön sommar med mycket korn, äro de ini våta, blir den regnig, och äro de magra, blir sommaren torr och het.
Bonde-Practica 1703.

9. D:o. Om vid Michaeli-tiden ekollonen äro tomma och våtá, så inträffar en mild vinter.
Sibyllæ Spådom.

10. D:o. Om vinden är den dagen N eller O, blir ej sträng vinter.
Sibyllæ Spådom.

11. D:o. Regnar det åter så tyder det på ett torrt nyår.
Sibyllæ Spådom.

12. D:o. Regnar det utan blåst, följer en mild vinter.
Sibyllæ Spådom.

XXVII. Bemärkelsedagar i oktober.

1. Den 5—7:de. Starka stormar vanliga.
Vestergötland.

2. Den 7:de. Omkring den 7:de är ofta mild och vacker väderlek, som kallas *'Birgitta-sommaren'*.
Vestergötland. Södermanland.

3. D:o. Regn denna dag medför en veckas regn.
Vestergötland.

4. Den 16:de. 'Regnar det på Galle,
Växer det korn på knalle.' (Följande års gröda blir god.)
Vestergötland.

5. D:o. *'Gallus-sommar'*.
Vestergötland.

6. D:o. Klart väder gör torkår.
Småland.

7. Den 28:de. Lindrig köld gör sträng köld i slutet af november.
Vestergötland.

8. D:o. Faller löfvet denna tid, blir vintern tidig och slutar lindrigt.
Vestergötland.

XXVIII. **Bemärkelsedagar i november.**

1. Den 1:sta. Allhelgonadag bestämmer vinterns väder.

Dalsland.

2. D:o. 'Kommer vintern nu skridande,
Kommer han Andersmessan ridande.'

Vestergötland.

3. Den 9:de. Grön Mårtensafton, hvit julafton; hvit Mårtensafton, grön julafton.

Skåne.

4. Den 10:de. Är unggåsens bröstben i steken den dagen hvitt, blir vintern len med litet snö, men om det är rödt, blir vintern sträng med mycket köld och snö.

P. A. Säve, *Åkerns sagor.*

5. D:o. Om Mårten Luthers dag inträffar på fredag, så skall fodret litet förslå.

Sibyllæ Spådom.

6. D:o. När Mårten åker på släde, så rider Anders, och tvärtom.

Dalarne.

7. D:o. 'Om Mårtensgås går på isen,
Trampar julebocken i f..n.'

Vestergötland.

8. Den 11:te. Faller dagg, är det blåst eller mulet på Mårtensmessodag, så följer gerna en obeständig vinter, men är den dagen klart väder, blir stor köld.

S. Dalini almanack, 1665.

9. D:o. Om gässen gerna vistas på torra landet Mårtensmessodag, så skall man tilläfventyrs få se dem blaska sig i dyngebrunnen juletid.

S. Dalini almanack 1665.

10. D:o. Är på Mårten biskop mulet dygnet om, så blir en obeständig vinter, men är det klart, så har man att vänta en skarp vinter.

Sibyllæ Spådom.

11. D:o. Är dagen klar, så blir vintern sträng.
Småland.

12. D:o. Om tre sandkorn frysa tillhopa natten mellan Mårtensdagarne, blir det sträng vinter.
Småland.

13. D:o. När de två Mårtensdagarne falla på fredag och lördag, blir det foderbrist.
Småland (Tveta.)

14. Den 20:de. Är vädret denna dag kallt och ombytligt, blir det blåst.
Vestergötland.

15. Den 21:ste. Om Mariæ offerdag är våt, klar eller dimmig, så blir vintern också våt, klar eller dimmig.
Sibyllæ Spådom.

16. Den 23:dje. 'Klemmen' (Clemens) är första vinterdag.
P. A. Säve, *Åkerns sagor.*

17. Den 25:te. Catharina-vintern blir ej långvarig.
Sibyllæ Spådom.

18. Den 25—30:de. Regn dessa dagar bebådar blid vinter.
Dalsland.

19. Den 30:de. Köld denna dag ger blid vinter och obehaglig vår.
Helsingland, Uppland, Kalmar.

20. D:o. Andersmessovinter.
Södermanland.

21. D:o. Regnar det Anders, då regnar det Anna och då regnar det alla vintermånaderna.
Vestergötland.

22. D:o. 'Om Anders braskar, jul slaskar.
Om Anders slaskar, jul braskar.'
Allmänt.

23. D:o. Andersmesse-slaska blir julebraska, och tvärtom.
Småland,

24. D:o. När Anders-skoen knarkar, skall jule-skoen slaska, men när Anders-skoen slaskar, skall jule-skoen knarka.

P. A. Säve, *Åkerns sagor.*

25. D:o. Andreas-snö är skadlig för säden.

Sibyllæ Spådom.

26. D:o. Är det knarka-knarka Anders, blir det sliska-slaska jul.

Vestergötland.

27. D:o. 'Andersmessnatt,
Om stubben bär hatt,
Då ä' vintern satt.'
eller

28. D:o. 'Om stubben får hatt
Andersmessnatt,
Ligger den till Voffernatt.'

Vestergötland.

eller

29. D:o. 'Om stubben får hatt
Andersmessnatt,
Surnar inte juladrickat.'
eller

30. D:o. 'Om stubben bär hatt
Om Andersmessonatt,
Så bär han ock hatt
Om Vårfrunatt.'
eller

31. D:o. 'Om stubben har hatt
Andersmessenatt,
Då är vintern satt,
Och varar till Vårfrunatt.'
eller

32. D:o. 'När stubben får hatt
Andersmessenatt,

Så bär han hatt
Om julenatt.'
eller

33. D:o. 'Om stubben bär hatt
Andersmessonatt,
så blir det åkeföre till alla vintermarknader.'

Småland.

XXIX. Bemärkelsedagar i December.

1. 'Allhelgona-natt
Skall alla stumblar få hatt.' (Stubbar hafva snö.)

P. A. Säve, *Åkerns sagor.*

2. Den 6:te. Nicolai-dags väder plägar utvisa december månads väderlek.

Sibyllæ Spådom. Vestergötland.

3. Den 9:de. Tö på Anna ger tö hela vintern.

Vestergötland.

4. Den 13:de. Stark storm vanlig på Lucia; kullfallna stockar i mossar kallas Lussefall.

Kalmar.

5. Den 21:ste. 'Om stubben bär hatt
Tomesmässenatt,
Då blir hela jorden fullsatt' (med gröda).

Småland.

6. D:o. Torka bådar godt år.

Vestergötland.

Julhelgen.

7. Så många solskensdagar i advent, så många yrvädersdagar i fastan.

Vestergötland.

8. Mycket rimfrost i advent bådar godt år.

Småland.

9. Storm i adventsveckorna, så att många träd fällas, bådar många dödsfall.

Småland.

10. Lika full som ån är vid julen, lika tom är hon vid midsommar.
Småland.

11. 'Julesommar är påskavinter', samt tvärtom. Eller: 'Julasnö—påskatö'.
Vestergötland.

12. Vårlik jul, vinter om påsk, men grön jul, hvit påsk.
Sibyllæ Spådom.

13. Grön jul gör hvit påska.
M. Freunds almanack 1659.

14. 'Julesommar och foglasång,
Ger påskavinter och slädagång.'
Småland (Habo).

15. Såsom väderleken är under de tolf dygnen från juledagen till trettondedagen, så blir den under de 12 månaderna i följande året, och de sex dygn, som derefter följa äro ock märkelsedagar, 'hvar och en af dem hafver två månader i sig', så att från midnatten till middagen på trettondagen betyder Thors månad, från middag till nästa midnatt Göje månad, o. s. v.
S. Dalini almanack 1665 m. fl. gamla skrifter. Observeras än i Vestergötland.

16. Om juledag inträffar vid nymånad, blifver godt år.
Sibyllæ Spådom.

17. En våt och fuktig jul ger tomma visthus och tomma fat.
Sibyllæ Spådom.

18. Är vädret vid jul mildt, så varar vanligtvis kölden inpå våren.
Sibyllæ Spådom.

19. Infaller juldagen på söndag, så blifver god vinter och blåsande vår, torr sommar och vacker höst — infaller den på måndagen, då blifver medelmåttig vinter och en god vår, sommaren med stor storm och oväder, hösten blifver god med vin (!) och annor frukt, men bi

och få trifvas litet och mycket manfolk dö — infaller den på tisdagen, då varder en stark storm, konungar och många qvinnor dö och skepp förgås — infaller den på onsdagen, så blifver hård vinter, ond vår och sommar, arfvodelsfuller höst — infaller den på torsdagen, då blifver god vinter, blåsande vår, god sommar, stor ymnighet och god frid — infaller den på fredagen, då varder en omskiftelsevinter, god, vår, god sommar och fullgodt år — infaller slutligen juldagen på lördagen, då blifver bedröflig vinter, blåsande vår, och all frukt mognar bittida; gamla menniskor dö i mängd, så ock foglarna i husen lida nöd och farligheter.

Sibyllæ Spådom.

20. Klar julnatt med nordanväder ger godt år, våt med sunnanväder svårt år, men är natten stormig, blir det krig och betydliga mäns dödsfall.

Vestergötland.

21. Natten till den 24:de klar utan storm blir det mycket frukt; natten till den 25:te stormig blir det godt år.

Helsingland.

22. Storm på julnatten bådar krig.

Småland.

23. Så är till märkandes att om det

1. Stormar juledagsnatt, betyder stor herrédöd.

2. Stormar det andra natten derefter, då förderfvas alla vinbär (!)

3. Stormar det tredje natten, då tecknar det barne- eller qvinnodöd.[1]

4. Stormar det fjerde natten, då tecknar det hårdt år till brödföda.

5. Stormar det femte natten, det betyder många presters död.

---

[1] Konungar.

6. Stormar det sjette natten, då går stor skam öfver verldena.[1]

7. Stormar det på sjunde natten, så betyder det att många och mäktiga konungar strida oskadde.[2]

8. Stormar det på den åttonde natten, då går mycken eld och stor förskräckelse öfver den i synd och elände nedsänkta verlden.[3]

9. Stormar det på nionde natten, dör mycket gammalt och af ålderdomssvaghet och bräcklighet utlefvadt folk på det året.

10. Stormar det på den 10:de natten, då skall mycken skog förgås, och nästan alla frukträd taga skada på det året.[4]

11. Stormar det på den ellofte natten, blifver mycken boskap samt andra kreatur döda på det året.

12. Stormar det den tolfte natten, då varda kejsare, konungar och stora herrar slagne i strid.

Sibyllæ Profetia ställd på rim, Jönköping hos J. P. Lundström 1847. Äfven Bondepractican 1703 med nedanstående olikheter.

24. Man skall så sin säd på samma dag (veckodag?), som juldagen föll det året.

Bonde-Practica 1703.

25. Solsken på juldagen betyder godt år, men storm och regn dåligt år. Solsken på annandagen, 'tå skal försvinna mycket guld och skal man blifva kornet huld'. Solsken på tredje dagen: klagan och tvedrägt mellan prelater; på 4:de dagen: ungt folk bli skröpliga; på 5:te: vintersäden och trädgårdsfrukten gå till; på 6:te: godt, fruktsamt år; på 7:de: hungersnöd, endast godt om fisk;

---

[1] Tvärtom! Mycket vin, korn och olja!

[2] 'Då få vi hvarken skada eller fromma, Förthy det skall ett medelmåttigt år komma.'

[3] 'Heelsoot' kommer då öfver gamla och unga.

[4] Betyder boskapssjukdom liksom följande natt.

på 8:de: rikt år med godt fiske; på 9:de: lycka med får och lamm; på 10:de: »tå skal mycket stort wäder warda, som plågor och slag tillförer the Lärda»; på 11:te: Dagg och 'heelsoot'; på 12:te: krig och öfverwåld.

Bonde-Practica 1703.

26. Om solen skiner på juldagen blott så lång stund, som behöfves för att sätta sig på en häst, så blir rågen god.

Småland (Norraby).

27. Den 31:ste. Regnar det nyårsafton, så blir höbergningen svår.

Vestergötland.

XXX. **Påsken och de rörliga högtidsdagarne.**

1. Är det klart väder på palmsöndagen, förväntas torr sommar.

Sibyllæ Spådom.

2. Är klart väder på palmsöndagen, får kornet god växt.

Bonde-Practica 1703. Vestergötland.

3. Sådan väderleken är på askonsdagen, sådan anses den blifva hela fastan.

S. Dalini almanack. Linköping 1665.

4. Dymmelonsdagen bestämmer väderleken under vår och sommar.

Vestergötland.

5. Nordanväder i dymmelveckan betyder missväxt.

Sibyllæ Spådom.

6. Blåser nordlig vind på långfredagen, lönar det sig ej att göda åkern, men är den klar, blir god vårråg.

Vestergötland.

7. Om påskdagen är regnig blifver det året litet foder; men är den klar, blir godt bete och mycket smör.

Sibyllæ Spådom. Bonde-Practica 1703.

8. Regnar det påskdagen och två följande söndagar, godt år.

Vestergötland.

9. Ingen skall någon säd så tredje dag påsk, ty det växer intet korn efter.
Bonde-Practica 1703.

10. Är fjerde-dagen nordanväder blir kallt till pingst.
Vestergötland.

11. 'Röe-söndag' (1 sönd. efter påsk) bestämmer sommarens väder.
Vestergötland.

12. Vackert på andra söndagen efter påsk ger god höbergsel, vackert på tredje, god sädesbergning.
Vestergötland.

13. Regn på bönsöndagen är skadligt.
Vestergötland.

14. Regnar det på pingstdagen, så är det tecken till åtskilliga plågor.
S. Dalini almanack 1665.

15. Så djupt pingstdagsregnet tränger ned, så djupt går torkan vid midsommar.
Småland.

16. Pingstdagsregn faller som etter på jorden.
Kalmar län (Målilla).

17. 'Pingste-nårda jär aldrig bårta'.
P. A. Säve, *Åkerns sagor.*

18. Pingesdags regn är sällan godt.
Bonde-Practica 1703.

19. Våt pingst gör fet jul.
Sibyllæ Spådom.

20. »Regnar det helga trefaldighets dag,
Växer det korn på backar och i dal.»
Vestergötland.

21. Regnar det trefaldighets söndag, så regnar det sedan i 7 veckor.
Småland (Söraby.)

22. Är vädret klart helga lekamens dag (torsdagen efter trefaldighetssöndagen), det betyder ett godt år.
Bonde-Practica 1703.

XXXI. **Tecken af Solen.**

1. När solen 'drar' starkt under varm, qvaf väderlek, förebådas regn.

Kalmar län (Målilla).

2. När solen går ned i 'säck' eller 'bänk', i moln, eller det regnar vid solnedgången, blir regn följande dag, men går hon klart ned väntas vackert väder.

Allmänt. Freund. Dalin. Elvius. Burman.

3. 'När soli gar ej bänk,
Kumar ha atar mäd an stänk.'

P. A. Säve, *Åkerns sagor.*

4. När solen i uppgången är mycket röd, och sedan mörk af moln, 'som stiga under hennes strålar', så väntas regn.

M. Freunds almanack 1659. S. Dalini almanack 1665. Petr. Elvii almanack 1703.

5. Går solen klart upp utan att i förstone värma starkt, blir det en klar dag, i synnerhet om hon aftonen förut gått klart ned.

S. Dalini almanack 1665.

6. Om molnen dela sig åt söder och norr om den uppgående solen, så betyder det regn och blåst, oaktadt solen går klart upp.

S. Dalini almanack 1665.

7. 'Ho väl solmärket vill förstå.
Sol-ståndet akte han uppå,
De vädren man tre dar får se,
Stå gerna sen i månar tre.
Dag-jämnings-mått tas lika så,
Om man vill vädret veta få.'

Ur *Tankar i åtskilliga ämnen.* Upsala, Joh. Edman 1770.

8. 'Hvad märcken man vill ta, af sol ell' månans dagar,
Det kan en välja ut, alt som man bäst behagar.

Dock om man märke tar utaf dem båda två,
Kan man en bättre grund i väderleken få.'
Ur *Tankar i åtskilliga ämnen.* Upsala, Joh. Edman. 1770.

9. 'Om någon mörk skyy för solen är,
Om morgonen när hon uppgår, märck nu här,
Då skal mycket Regn och Owäder komma,
Den samma dag hafver jag förnummit.
Är skyyn om morgonen mörck och svart, märck:
Då få wij den dag nordanwäder wäl starckt,
Will solen om morgonen liuß och klar blifwa,
Det Teckn wil mycket Regn och owäder betyda.'
Bonde-Practica. 1703.

10. När östansol skiner på vestan moln, blir det regn innan qvällen.
Skåne. Vestergötland. Östergötland.

11. Går solen ned röd, blir det storm följande dag.
Elvius. Vestergötland. Södermanland. ...torka. Blekinge.

12. Går solen upp med glittrande, guldfärgade strålar på klar himmel, blir dagen klar och vacker.
Burman.

13. Men om solen vid sin uppgång är matt och blekgul, skjutande spridda och heta strålar mellan moln; eller om den är fläckig och gråaktig bådar den storm och regn.
Burman.

14. Om solen går upp klar men synes såsom ihålig nedåt, följer vanligen regn och blåst.
Elvius. Burman.

15. När solen vid uppgången mötes af tjocka moln, hvilka liksom förmörka henne, så följer innan kort blåst: inträffar detta åter vid middagstid, blifver det regn och blåst.
Burman.

16. På solförmörkelser följer vanligen klart väder.
Burman.

17. När solen är eldröd som en rund skifva utan strålar på morgon eller afton, bebådar sådant stark torka, med något blåst.

Elvius. Burman.

18. När solen framsänder brännande strålar mellan stora och tjocka moln, är regn i antågande.

Elvius. Burman.

19. När solen om vintern går ned ovanligt klar och röd, och om det dertill är nord- eller nordvestvind, förebådas stark köld.

Burman.

20. När solen vid upp- eller nedgången förekommer brunaktig, blek eller grön med gul anstrykning, så bebådas derigenom vinter med köld.

Burman.

21. Om aftonrodnaden är stark och molnen strimmiga, men 'tunna och subtiliga' blir blåst.

Elvius. Burman.

22. När en liten sky företräder solens uppgång och solen omedelbart derpå följer uti åtskilliga färgskiftningar, så bebådas snart inträffande regn.

Burman.

23. När solen vid dess upp- och nedgång synes större än vanligt och luften är mörk, så betecknar det regn, särdeles vid dagjämningstiderna.

Burman.

XXXII. **Tecken af månen.**

1. Sådant väder, som på sista torsdagen i fullmånaden(?), sådant hela följande nyet igenom.

L. F. Rääf, Skråck och Signerier, mskrpt.

2. Sådant nyårsnyet är, blir äfven de tre följande nyen.

Småland (Söraby).

3. Om nätterna, som nyet infaller, om vintern äro kalla och om sommaren varma, blir kall vinter.

M. Freunds almanack 1659.

4. Likaså om fullmånen om sommaren är 'kallachtig', om vintern är 'lömachtig'.

M. Freunds almanack 1659.

5. När nymånens horn äro hvassa, och den skiner klart, blir klart och kallt.

Elvius.

6. När månen i ny har mörka, trubbiga horn;

M. Freund samt Elvius 1703.

7. Item, när hans kropp är mörk och svartaktig, så bebådas regn, men är den röd, blåst.

M. Freunds samt Dalini almanack 1665.

8. När fullmånen skiner ovanligt klart väntas torka.

M. Freunds almanack samt Burman.

9. Om månen 3 dagar efter nytänningen, fullmånen eller qvarterens begynnelse synes skär och klar, betyder det klart väder.

S. Dalini almanack 1665.

10. Om månen femte dagen efter nytänningen är trubbig på spetsarna, ger hon regn, men är hon hvass på ändarna (och de stå uppåt!), bebådas blåst.

S. Dalini almanack 1665.

11. Är nymånan hvit, blir vackert väder, röd, blir storm. och blek, kommer regn.

Bonde-Practica. 1703. Elvius. 1703.

12. Regnar det måndagen efter nymånad, så regnar hela månaden.

Bonde-Fractica. 1703.

13. När nyet tändes onsdag eller lördag, blir det regn till nästa månskifte.

Skåne.

14. När nymånans horn synas skarpa om vintern, så blir det frost.

Skåne. Östergötland. Burman.

15. Månskifte medför ändring i väderleken.

Allmänt i hela landet.

16. Såsom de första två eller tre dagarna äro i månskiftet, så plägar hålla hela qvartalet ut.

M. Freunds almanack 1659.

17. Prima, secunda nihil, tertia aliqvid,
Qvarta, qvinta qvalis, tota luna talis.

Gammal munk-regel.

18. Prima, secunda, qvinta nihil,
Qvarta, sexta qvalis, tota luna talis.

Vesterviks skärgård.

19. Tredje dagen betyder något, fjerde intet, femte dagen bestämmer vädret.

Vestergötland.

20. 'Om du på månan märcka vill,
Tag fierde femte dag därtil,
Sen tändningsdagen gådt förbi,
Så får du väderleken se.
Den fjerde vill om nyet spå,
Den femte om sit nedan rå.'

Ur *Tankar i åtskilliga ämnen.* Upsala 1770.

21. 'Ser månen röder ut, vill han oss blåst bebåda,
Är hennes färga blek, får nederbörden råda:
Men är hon åter hvit och ger ett vackert sken,
Blir väderleken klar och luften ganska ren.'

Ur *Tankar i åtskilliga ämnen.* Upsala 1770, Elvius samt Burman.

22. 'Äre månans hörn swarte och dunckel,
Och icke skijner klar som en Carbunkel,
Det betyder uti Nyet mycket Regn,
Men hörer nu en annan Sägen,
Skijner han som Guld den fierde dag klart,
Då kommer ett starckt Wäder snart.
Om han mitt uthi swart är,
Då få wij wisst ett smuckt Währ,

Och skal så til ända warda,
O Gudh hielp oss af wåra synder swåra.'

Bonde-Practican 1703.

23. Sådant väder, som på onsdags-nyet, varar sedan i tre ny'n.

Vestergötland.

24. Är det tre 'fiskdagar' i almanackan, blir väderleken sådan den är tre dagar före och tre dagar efter dessa fiskdagar ända tills det blir tre fiskdagar igen.

Vestergötland.

25. Är 'månskiftet liggande' (◡), blir ymnig nederbörd,[1] står det åter rätt upp och är mycket hvasst, så bebådas stark köld.

Vestergötland. Burman.

26. Sådan väderleken är under månskiftena från juldagen till 20:de dag jul, sådan blir den hela året om under motsvarande månskiften. Är t. ex. ett derunder inträffande ny kallt, så blifva alla nyn under året kalla, o. s. v.

Vestergötland.

27. På månförmörkelser följer vanligen blåst.

Burman.

28. När tredje, fjerde och femte dagen i nyet äro vackra samt månskifvan skiner klar, utan att fördunklas utaf några dunster, rök eller moln, kan man hoppas jämnt och vackert väder under hela månaden.

Burman.

29. Den väderlek, som under de första ny och nedan efter vårdagjämningen är rådande, plägar bli beståndande under hvarje ny och nedan intill höstdagjämningen.

Burman.

30. Sådan väderlek, som är rådande en dag före och två dagar efter nytändningen, skall komma att bestå

---

[1] Anföres äfven af *Peter Elvius,* som dock riktigt anmärker: Detta är af intet värde, ty det kommer af dess situation emot solen.

under hela månaden, åtminstone intill fullmåne. (Dessa dagar kallas *tungelskiftet.*)
Elvius. Burman.

31. Äfven är det en gammal erfarenhet, att sådan som fjerde dagen i nymånan är, blifver ock hela nyet; ty sådant som vädret var den dagens morgon, middag eller afton, sådant blifver det ock under hela månaden, antingen i första qvarteret, fullmånan eller sista qvarteret.
Burman.

32. När månen skiner klart med hvit, gul eller silfverfärg, bebådar han uppehållsväder.
Burman.

33. Om den öfre spetsen af månan under nyet är mörkare än den nedre, bebådas regn under första qvarteret; är den nedre åter mörkare får man gemenligen regn under sista qvarteret, men om nyet synes mörkt midtpå, kan man med säkerhet vänta regn hvarje afton under fullmåne.
Burman.

34. När öfre spetsen står rätt upp emot den nedre och synes hvassare än denna, blifver det nordvestvind följande dag, men om den nedre spetsen synes mera krokig, ehuruväl hvass, än den öfre, blifver det sydvind.
Burman.

35. Om månen icke synes förr än fjerde dagen efter nytändningen, och det är sydvind, så följer derpå nederbörd.
Burman.

36. Om man nattetid ror på sjön och månljuset tyckes gnistra mot årbladen, så är regn i antågande.
Burman.

37. En yska i almanackan medför omslag i vädret.
Sjömansregel.

38. Fullmånen förtär molnen.
Allmänt.

XXXIII. Tecken af öfriga himmelskroppar.

1. När stjernorna häftigt tindra och tyckas likasom skulle de falla af himmelen, blir stort oväder.
M. Freunds almanack 1659. Dalin 1665. Elvius 1703.

2. När stjernorna 'de tre vise män' (Orions bälte?) trettondedagsaftonen synas midt på fästet, bör man så ärter på kullar, men synas de lägre, bör man så dem i dälder. (Beror naturligtvis på, vid hvilken timme man sett efter!)
Vestergötland.

3. Stjernfall bådar väderskifte.
Vestergötland. Småland.

4. När stjernorna 'drypa' blir det kallt.
Småland.

5. När vintergatan är klar, blir det kallt,
Östergötland. Burman.

men är den dunkel med mörka fläckar, så blir våt snö eller töväder.
Burman. Elvius.

6. Snön kommer från vintergatan, och om våren kan man se på den, om der finnes mera qvar, som skall ned. (Huru?)
Vestergötland.

7. När stjernorna om vinteraftnarna tindra klart, och liksom falla, bebådas stark, men ej långvarig kyla; men om detta sker efter midnatt, kan man med säkerhet vänta stadig köld.
Burman.

8. Då stjernskott synas, följer alltid blåst från det håll de skjuta; komma de från flere håll, bebådar det storm och oväder.
Burman.

9. Om stjernorna synas röda och liksom ludna, betyder sådant regn och sydvind.
Elvius. Burman.

10. När stjernornas klarhet hastigt förmörkas, 'oansedt thet hvarken skeer uthaff moln eller mörcker', betyder det regn och stark blåst.

Dalin 1665.

11. Gå stjernorna mörka neder, betyder det blid vinter och 'slagg', men gå de klara neder, blifver en klar och kall vinter.

Dalin 1665.

XXXIV. Åskväder.

1. 'Åska i vinterqvartal
Bringar köld utan tal.'

Sibyllæ Spådom.

2. **Tordöns märketecken.**

Det är till märkandes att

1. om tordön höres i januari månad, det betyder storm och nog frukt, örlig och mycken storm på det året.

2. Om han höres i februari, det betyder mång mans död och mest de rikas.

3. Om han höres i mars, det betyder mycken storm, ymnog frukt och lif ibland folket.

4. Om han höres i april, det betyder ett fruktsamt och godt år, och stor mannadöd.

5. Om han höres i maj, det betyder liten frukt och stor hunger på det året.

6. Om han höres i juni det märker att menniskorna, och skogarna sker skada (men fruktbart år, Bondepractican).

7. Om han höres i juli, tecknar godt år och svine-död.

8. Om han höres i augusti, betyder mycken sjukdom både öfver menniskor och fä.

9. Om han höres i september, det betyder fruktsamt år och mäktige mäns död.

10. Om han höres i oktober, det tecknar storm, dyrt korn och liten frukt.

11. Om han höres i november, det betyder nog frukt och blidt väder.

12. Om han höres i december, det betyder ymnigt korn, god frukt, frid och endrägt.

Sibyllæ Prophetia 1847. *Bondepractica* 1703.

3. I Östra Göinge härad kalla gammalt folk åskan för 'Gudmor'.

Skåne.

4. Den dag man får se fyra åskor, en i hvarje väderstreck på himmelen, är det den yttersta dagen.

Skåne.

5. Tordönen slår efter troll och svarta kattor, ty de äro af samma art.

Skåne.

6. Tordönstenar eller Torsviggar (gamla flint- och stenyxor) äro bra att hafva, ty de skydda mot åskan.

Skåne, Vermdö, m. fl. ställen.

7. Mycken åska bådar godt år, hvarför allmogen säger då åskan går: 'Goa går'.

Vestergötland enl. fru *Marie Renström*. *Anm.:* Är meningen verkligen denna? Eller är det ej möjligen ett uttryck af samma slag som 'Gullfot' för varg, 'Hans Nåd' för björn, o. s. v.

8. 'Åskstolpar' — 'hvita, höga med mörka kanter' *(cumulo-stratus)* — bebåda åska.

Östergötland.

9. När mjölken surnar fort, är åska i luften.

Allmänt.

10. Åskmolnen gå mot vinden.

Allmän, oriktig föreställning.

11. När hundarna tjuta, blir det åska.

Småland.

12. Om under åskväder tordönet ljuder oftare än blixten visar sig, följer storm från det håll der tordönet

mest höres; blixtrar det åter oftare, följer regn och icke sällan hagel.

Burman.

13. Åskväder om morgonen medför blåst, och om middagen regn; ljungar det åter om aftonen utan tordön, följer dermed klar luft, dock ofta åtföljd af blåst.

Burman.

14. Starkt åskväder medför både regn och blåst; åskar det utan blixt, följer dermed blåst. Blixt under klart väder förebådar regn och storm.

Burman.

15. Höres åskan åt norden, eller från landsidan, väntas torka; stiger åskan upp ur sjön, mycken väta.

Blekinge. (Riktig åtskillnad af *värme-* och *hvirfvelåskväder.*)

XXXV. Molnen och luftens beskaffenhet, norrsken och optiska fenomener.

1. Äro skyarna småknottriga, hvita och höga, samt skiljas åt, blir det vackert väder.

Burman.

2. Då fjädermoln gå mot öster, komma de igen tredje dag med regn.

Skåne, Glimåkra.

3. Fjädermoln på klar himmel, spridda och vågiga, båda oväder.

Vestergötland. Östergötland.

4. Små knottrade moln betyda att fiskare få strömming.

Ångermanland (Grunsunda).

5. 'Morgonröa ger sqvätt i hatt,
Qvällaröa ger vacker natt.'

Vestergötland.

6. 'Aftonrödt, klar natt,
Morgonrödt, våt hatt.'

Sala. Äfven *Sibyllæ Spådom* 1873 (under juli).

7. 'Afton-rod gär vakur natt,
Mårgu-rod gär skvätten hatt'.
Gotland. P. A. Säve, *Åkerns sagor.*

8. Då endast ett stycke af regnbågen synes, helst i söder vid horizonten, blir vädret ostadigt.
Ångermanland (Stigsjö).

9. När regnbågen står i söder, blir stort regn.
M. Freunds almanack 1659.

10. Då stack-molnen *(cumuli)* uppstiga vid horizonten mellan V och N, anses sydlig vind bli frisk med värme, såvida molnen icke kunna komma högt upp på himlen, men rå molnen, så är åskväder att förvänta.
Ångermanland (Stigsjö).

11. När Noachs ark (parallela fjädermoln) går med vinden, blir det regn, men går han mot vinden, blir det torka.
Småland.

12. Då arken står i NV—SO och går från NV, blir stadigt väder, men går han från SO, blir det ostadigt. Står åter arken i VSV—ONO, blir alltid nederbörd med stormar.
Ångermanland (Stigsjö).

13. När Noach bygger arken öfver strömmen, kommer regn, bygger han med strömmen, blir det torka.
Vestergötland.

14. Morgon grå, afton röd, bådar godt väder.
Sibyllæ Spådom 1873.

15. Ju mörkare natt, desto angenämare dag.
Sibyllæ Spådom 1873.

16. Öfverdrages himmelen med lätta, rödaktiga moln, kommer snart storm.
Sibyllæ Spådom 1873.

17. Rödaktiga och mörka skyar före solens uppgång båda regn och blåst.
Burman.

18. 'Det röda morgon måln, som löper fram för solen,
Oss bådar nederbörd. Rödt afton-måln på Polen,

Sen Solen skridit ned, betyder blåst och klart,
Som uti Christi tid var allom uppenbart',
Matth. 16: 2.
Ur *Tankar i åtskilliga ämnen.* Uppsala 1770.

19. 'Aftonrådna wil Morgondagen skiönt Wäder gifwa,
Morgonrådna den Dagen myckit rägn wil bedrifwa.'
Bonde-Practica 1703.

20. 'Aftonrodnad har intet att sätta,
men morgonrodnad ger en våt hätta.'
Skåne.

21. Röda skyar på himmelen om aftonen båda om sommaren värme, om hösten storm.
Skåne.

22. Röda aftonskyar båda klart väder.
Burman.

23. Röd himmel efter solnedgång bådar storm.
Vestergötland. Östergötland. Södermanland.

24. Är det klart i öster vid soluppgången, blir vackert väder följande dag.
Vestergötland.

25. 'När morgonröa drar se åt norr,
Blir dagen vacker å torr', men stark morgonrodnad och 'vattenaktig' sol båda regn innan qväll.
Burman.

26. 'Morgonrodnad och kärngeträta
Börjar med storm och slutar med väta.'
Östergötland.

27. 'Glosar det för solen' (= stark rodnad före soluppgången), bådas regn under dagen.
Blekinge.

28. När morgonsolen skiner på vester-moln, blir det regn.
Södermanland.

29. Stilla norrskensbåge vid norra horizonten bådar stadigt väder, men norrsken, som blossar upp och går öfver åt söder, medför nederbörd och vind från S.
Ångermanland (Stigsjö).

30. Norrsken bådar stark köld.
Skåne.

31. Norrsken bådar blåst.
Östergötland.

32. Om solen skiner på en blek i vester eller söder uppstaplad molnvägg, bebådar det regn.
Burman.

33. När tunna skyar vid solens uppgång söndra sig, så blifver det en klar och vacker dag.
Burman.

34. När skyarna gå fort, medföra de vanligen blåst.
Burman.

35. När på eftermiddagen till en klar dag tunna moln börja visa sig i sydvest och omsider betäcka solen, så att den skiner som genom ett tjockt flor, plägar följande dygn inträffa regn.
Burman.

36. Begynner det plötsligt att blåsa under sakta regn, och skyarna skiljas åt i N eller V, och om vinden kommer derifrån, blir det klart och vackert väder.
Burman.

37. Mörka skyar, som komma vester- och söderifrån, bebåda regn.
Burman.

38. Flere molnhvarf öfver hvarandra bebåda regn. Ligga molnen högt, bebådar det storm; kommer hastigt moln på klar himmel, följer snart oväder.
Burman.

39. När röda moln sväfva omkring solen, synnerligen om morgonen, väntas regn.
Freund.

40. Gårdar och kransar kring solen, månen och stjernorna betyda nederbörd och oväder.
Allmänt.

41. Ovädret kommer från det håll, som ringen är öppen.
Blekinge. Burman.

42. Vädersolar, vertikal-kolonner (eller ljuspelare), samt långa strålar *(rayons crépusculaires)* från solen liksom ock bimånar båda oväder och blåst.

Allmänt.

43. Ring kring solen vid uppgången bådar blåst från den sidan ringen är öppen, men försvinner ringen, blir klart väder; hvit ring vid nedgången ger under natten lindrig blåst, men är ringen mörk, fås storm följande dag.

Burman.

44. Är gården kring solen eller månen deremot tunn och liksom genomskinlig och snart klarnar bort, så blir vackert väder.

Allmänt.

45. När det blir sol- eller mångård, eller det rodnar i springan mellan två moln, så kommer oväder från det hållet.

P. A. Säve, *Åkerns sagor.*

46. Hel ring vid nytändning bådar godt och jämnt väder.

Burman.

47. Om det är en gård kring månen, och den synes småningom bortgå, lofvar det klart väder, men äro gårdarna 2 eller 3 och af åtskilliga färger, betyder det vinter och blåst.

S. Dalini almanack 1665.

48. Vädersolar betyda alltid blåst.

P. Elvius 1703. Blekinge (der de kallas 'Vårgallar' eller 'Råsolar').

49. Vädersolar betyda oväder på tredje dagen.

Vestergötland.

50. När solen skiner genom 'flor' *(cirro-stratus)*, blir regn.

Vestergötland.

51. Sådan väderleken är tre dagar efter det en solring synts, sådan blir den i tre veckor.

Vestergötland.

52. Röda vädersolar bebåda storm, blekgula deremot regn.

Burman.

53. Sitta *'solulfvarna'* till venster, blir vackert väder, men sitta de till höger, blir rusk.
Vestergötland.

54. Liten mångård, stort oväder — stor mångård, litet oväder.
Vestergötland. Östergötland. Småland.

55. När mångården är liten, så blir det kallt, men är den stor, bebådas oväder.
Småland.

56. Regnbåge om förmiddagen bådar regn under dagens lopp.
Skåne.

57. När regnbågen klarnar bort, blir vackert, men mulnar hon bort, blir regn.
Vestergötland. Burman.

58. Är regnbågen dubbel, blir det regn.
Burman. Vestergötland.

59. Har månen flere ringar omkring sig och dessa på flere ställen bryta sig, och är han sjelf röd- eller gulaktig, så bebådar det en så kallad flygande storm; men är derunder syd- eller ostvind rådande, bebådas nederbörd.
Burman.

60. Om gården omkring månen synes klar och går småningom bort, betyder det klart väder, men synas två eller tre, betyda de blåst och nederbörd. Blir gården hastigt söndersliten, kommer storm.
P. Elvius 1703.

61. När himlen liknar en fårvåm, så blir det vackert väder (*cirro-cumuli*-moln).
Småland. ... blir blåst, Östergötland.

62. När sjön hägrar, blir det storm.
Småland.

63. När stjernorna synas bleka, mulna och hafva liksom kransar omkring sig, bebådar det nederbörd och storm, men när omkring dem synas hvita eller rödaktiga cirklar eller ringar, så antager man, att derpå skall följa

lugnt väder. När åter svarta, blåröda och grönaktiga ringar synas omkring stjernorna, plägar det oftast betyda nederbörd.

Burman.

64. Regnbåge om morgonen medför oväder, men regnbåge om aftonen vackert väder.

Sjömans-regel, sannolikt hemtad från England, der det heter:

'A rainbow in the morning,
Sailor, take warning;
A rainbow at night
Is the sailor's delight.'

65. 'Om glännan går till lands, bådas vackert väder, men går glännan till sjöss, blir snart mer oväder.' (Glännan kallas en klar strimma i vester om aftonen, vid eljes mulen himmel, således godt om det klarnar i NV, men har intet att betyda, om det klarnar i SV—S.)

Blekinge.

XXXVI. **Menniskokroppen.**

1. När frostskador på händer och fötter klia, bådar det omskifte i väderleken. Likaså när ärr efter sår värka.

Allmänt.

2. Rheumatismen och gikten förvärras mot oväder.

Allmänt.

3. 'Giktbrutna personer äro lefvande väderspåmän.'

Östergötland.

4. 'Det (ovädret) har jag haft i min rygg länge!'

Småland.

5. Liktornar klia mot snö och rusk.

Allmänt.

6. Om man drömmer om lik, så blir det regn.

Blekinge.

7. Kalla fötter samt snufva och hosta få åtskilliga personer mot nederbörd eller töväder.

Burman.

XXXVII. **Djur och växter.**

1. Mærkh storm aff marsvina sprangh.
Reuterdahl, *Gamla Ordspråk.* Lund 1840. Nr 232.

2. Det blir ej vår förr än granen fällt.
Östergötland.

3. När våmmen på slagtade kreatur finnes mycket hoplagd eller liksom dubbel af djupa rynkor, utmärker den en påföljande stark vinter.
L. F. Rääf, *Skråck och signerier*, mscpt i k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien.

4. När Pehr i Gölingstorp, så kallas Gröngölingen, ropat: 'blidt, blidt, blidt', väntas förvisso våren.
L. F. Rääf, *Skråck och signerier.*

5. När ålarna icke gå eller ock gå högst obetydligt till om våren, vänta de en flod efter midsommar, d. v. s. våt sommar.
Småland (Söraby).

6. Storsikaleken börjar i Helgasjö den 20 oktober och varar till månadens slut, derefter börjar småsikaleken och varar ett stycke i november månad, men efter yttersta domen (den söndagen nemligen) är det aldrig lönt att lägga ut näten mer.
Småland (Söraby).

7. 'Göken gal i rise, ingen året prise.'
Vesternorrlands län (Sidensjö).

8. Braxens leketid är när häggen blommar och eken skyler dufvan.
Småland (Söraby).

9. När axen varda små om året, följer en stor vinter.
Ur Almanack af Marco Freund 1659.

10. När göken vänder igen att gala om Johannistid, begynner bittida frysa om hösten.
Ur Almanack af Marco Freund 1659.

11. Mycken ollonväxt betyder en stark vinter, synnerligen efter jul, men före jul mycken snö.

M. Freund. S. Dalini almanack 1665.

12. Göra mössen om hösten deras läger nära vid jorden, faller litet snö först på vintern, men göra de det högt, faller mycken snö.

M. Freund.

13. Äro foglarna i februari feta, faller mycken snö derefter.

M. Freund.

14. När boskapen snappar efter luften emot söder;

M. Freund. *Sibyllæ Spådom,* 1873.

15. Ökarna sig mycket skaka, vråla och rifva i marken;

M. Freund. Burman.

16. Svin släpa hö och halm omkring;[1]

M. Freund, Dalin, Burman, *Sibyllæ Spådom* 1873, P. A. Säve. Skåne. Östergötland. Småland. Blekinge.

17. Hundar och kattor äta gräs, och det kurrar i buken;

Dalin. M. Freund, *Bondepractican* 1703. Burman. Allmänt.

18. Änder och vattenfoglar bada sig med stort anskri;

M. Freund, Dalin, *Bondepractican* 1703, Burman.

19. Kråkorna bada eller skrika om aftonen;

M. Freund. Burman.

20. Svalorna om morgonen flyga öfver vatten och slå med vingarna deri;

M. Freund. Burman, *Bondepractican* 1703. Allmänt.

21. Bin hålla sig inne när de pläga draga eller ej flyga långt från kupan;

M. Freund. Burman.

22. Grodorna mycket knarra;

M. Freund. *Bondepractica* 1703. Burman.

23. Hönorna bada sig i sanden och kycklingarna pipa mycket;

Marco Freund, Strengnäs 1659.

[1] Och springa ute kring husen om aftnarna och skrika (Vestergötland).

24. När fisken hoppar öfver vattenytan;
Dalin. Burman.

25. Loppor, 'Hårkranckor' (myggor), och flugor stinga hårdt;
Bondepractica 1703. M. Freund. Dalin. *Sibyllæ Spådom* 1873. Skåne. Östergötland. P. Elvius, Burman, m. fl.

allt sådant betyder regn.

26. Då hönorna icke löpa under tak när det begynner regna, så regnar länge.
M. Freunds almanack 1659.

27. Om svinmjälten vid slagten om senhösten är framtill grof och baktill spetsig, blir det först sträng och sedan len vinter, har den en knöl på midten, blir midvintern skarpast, men är den spetsig framåt och tjock bakåt, så blir vintern mild i förstone.
P. A. Säve, *Åkerns Sagor.*

28. När hackspetten kommer till gårds, blir det köld.
P. A. Säve, *Åkerns Sagor.*

29. När skatan reder högt i trädet, blir det våt sommar, men reder hon lågt, blir det torr sommar.
P. A. Säve, *Åkerns Sagor.* Dalin 1665. Allmänt.

30. »Då tåjla' (spillkråkan) tviar u spyttar, blejr dä rägn, men når ha turrar på trèbularna (trummar på trästammarna), blejr dä tårka.»
P. A. Säve, *Åkerns Sagor.*

31. När trasten höres om våren, får man så om sju veckor.
P. A. Säve, *Åkerns Sagor.*

32. Härfogeln ropar till den late i sängen: opp, opp, opp! och då kan det bli godt år, men ropar han fly, fly, fly! blir det hårdår eller krig.
P. A. Säve, *Åkerns Sagor.*

33. När 'snigel-björnen' kryper på jorden, blir det regn.
P. A. Säve, *Åkerns Sagor.*

34. När ekorren om vintern biter granqvistar, blir det godt grödår.

P. A. Säve, *Åkerns Sagor.*

35. När 'kaulen' (Alfogeln, Fulig. glac.) sjunger i sjön på vintern, blir det blidväder.

P. A. Säve, *Åkerns Sagor.*

36. Om ljungen i julmånaden blommar i toppen, blir vintern i början hård och sedan len, men blommar han från roten, blir det skarp vinter mot våren.

P. A. Säve, *Åkerns Sagor.*

37. Om ljungen börjar sin blomning i toppen, så blir tidig höst, hvarföre sådden bör påskyndas.

Södermanland.

38. När löfven sitta qvar om hösten, blir vintern sträng.

S. Dalini almanack 1664. *Sibyllæ Spådom* 1873. Vermland. Burman.

39. När löfven sitta länge qvar, blir sträng vinter och mycket kolmaskar nästa sommar.

Bonde-Practica 1703.

40. Falla löfven tidigt från träden, så är att vänta en vacker efterhöst och mild väder.

41. När björkar och pilar länge behålla sitt löf grönt i toppen, under det de falla tidigt från nedre grenarna, så kan man vänta tidig vinter och god vår.

42. Sena blommor i trädgårdarna bådar vacker höst och lindrig vinter.

43. Efter rik humleskörd, stark vinter, godt sädesår.

44. Att träden blomma ännu en gång är tecken till lindrig vinter.

45. Ymnigt med ek- och bokollon bådar en sträng vinter.

46. Sena blommor på träd båda ogynnsamt år.

Sibyllæ Spådom 1873.

47. När hundskall höres långt från nordan söder ut;
M. Freunds almanack 1659.

48. och myggor och läderlappar flyga omkring om aftonen, så väntas torrt väder.
M. Freund.

49. När boskapen riktar mulen uppåt och insuper luften, väntas storm.
Burman.

50. När oxarna vädra mot himlen och slicka sig mot håret, blir regn.
Dalin.

51. Om grodrommen i april ligger i grundt vatten nära dikesbräddarna, blifver en våt sommar, men ligger den i djupt vatten, blir sommaren torr.
Burman. *Sibyllæ Spådom.*

52. När 'eekäppelen' äro torra, blir sommaren torr.
Burman.

53. När Göken gal till Petri Pauli dag, väntar han en varm höst.
Burman.

54. Grönspetten förkunnar väderleken omkring tre dygn förut. Har han ett långt, entonigt läte, blir vackert väder; skriker han starkt, blir regn och oväder, och kommer han intill husen och skriker, så blir det än värre.
Sibyllæ Spådom 1873.

55. Sidensvansen medför snart frost och snö.
Sibyllæ Spådom 1873.

56. Domherrar och talgoxar nära husen bådar snö.
Allmänt (ej i S. Sp.).

57. Domherren bådar köld och oftast äfven snö.
Östergötland. *Sibyllæ Spådom* 1873.

58. Skriker Domherren nära husen, blir svårt oväder.
Vestergötland (ej i S. Sp.).

59. Om flyttfoglarna resa före Mikaeli, antyder sådant lindrigt väder, åtminstone till jul.
Sibyllæ Spådom.

60. Om lefvern på löfgäddan är bred åt gallblåsan till, men framtill spetsig, så står en sträng vinter för dörren.

Sibyllæ Spådom 1873.

61. Om rönnen bär ymnigt, spår man en våt ('sur') vinter.

Sibyllæ Spådom 1873.

62. Mycket rönnbär bådar mycket snö, missväxt å dem åter sträng vinter.

Vestergötland.

63. Om höstetiden fjäderfän blifva feta;

Sibyllæ Spådom.

64. Om på efterhösten fåren med våld måste drifvas in i fåhuset, så betyder det mera snö än köld.

Sibyllæ Spådom.

65. Likaså om bröstbenet i Mårtens gås är brunt, men är det hvitt, blir mera köld än snö.

Skåne. *Sibyllæ Spådom.*

66. Om 'gulsparfven' kommer till husen, har man att vänta oväder vintertid.

Vestergötland.

67. När foglar öfvergifva bon och ungar, och

M. Freunds Almanach 1659.

68. När grodor och maskar mycket öka sig, blir mycken sjukdom.

M. Freund.

69. När foglarna fly ur skogen och hålla sig till byar och åkrar;

70. en mygga, fluga eller mask finnes i ekäpplen;

71. träd bära litet frukt, och

72. vattnet icke ger mycket fisk, så blir ett fruktbart år.

73. När mycket solskensregn faller i sädesblommor och

M. Freund.

74. Mycket ohyra och råttor finnas, så blir året ofruktbart.

75. En ensam skata i december förkunnar dåligt väder.
Sibyllæ Spådom.

76. När ekarna hafva blad före maj, kan man vänta en vacker, fruktsam sommar.
Sibyllæ Spådom.

77. När myggen dansar om aftonen, blir vackert följande dag.
Sibyllæ Spådom. Skåne.

78. När myggen dansar öfver vatten, blir det regn.
Småland.

79. När myggen dansar i solnedgången, blir det regn.
Östergötland.

80. Är katten klådig i klorna, så faller oförtöfvadt regn.
Sibyllæ Spådom.

81. 'Kattera rifver regn'.
Småland.

82. Likaså om grodor äro framme mer än vanligt.
Sibyllæ Spådom.

83. När spindlarna väfva flitigt ute, blir vackert väder, men arbeta de ej, betyder det obehagligt väder.
Sibyllæ Spådom.

84. Arbeta de under regn, blir det ej långvarigt.

85. Mycket spindelväf i gräset på morgonen bådar vackert väder.
Östergötland.

86. När bofinken låter höra sig tidigt före solens uppgång, så bådar det annalkande regn.
Sibyllæ Spådom.

87. När katten tar sig öfver öronen och tvättar sig, blir snart nederbörd.
Burman. Småland. Blekinge.

88. Då katten tvättar sig, så kommer vinden från det håll ditåt han sträcker upp bakfoten. 'Katten tvättar sig för nordan, vestan', etc.

Öland. .... från det håll, hvaråt den sidan är vänd, som putsas. Blekinge.

89. När katten sofver på hufvudet (hjernan), väntas regn.

Skåne. Blekinge. Vestergötland. Östergötland. Småland.

90. När tuppar, som äro äkta väderhanar, gala om qvällarna, så blir det regn.

Skåne. Burman.

91. När svalorna, gladan och höken flyga högt, blir vackert väder.

Dalin. Burman.

92. När kalkonerna om qvällarna flyga upp i träd, så vänta de vackert väder.

Skåne.

93. Snösparfven bådar stark köld och ymnig snö.

Burman.

94. Ha de första tordyflarna sina löss under frambenen, får man tidig vår, utan nattfrost, och tvärtom, om de sitta under bakbenen.

Skåne.

95. När tordyfvelns löss sitta mest vid frambenen, blir den först sådda säden bäst.

Vestergötland.

96. Hornufvens skrik bådar köld.

Skåne.

97. När sparfvar och tättingar flyga undan korta stycken för vandrarn och snöskator skocka sig tillsammans blir urväder.

Burman.

98. När foglarna under vintern närma sig husen, blir det stark köld och snö.

Skåne.

99. När korpen kommer fram, blir det töväder.

Östergötland.

100. Gal göken på bar qvist, blir det torrt år.
Skåne.

101. Ju längre göken låter höra sig, desto sjukligare blir följande år.
Burman.

102. Följer kråkan i hack och häl efter skördemännen, spår hon regn.
Skåne.

103. När gässen titta mot himlen, blir det regn.
Östergötland.

104. När bofinken om våren ofta ropar sitt: 'Lite hö! Lite hö!' blir det torr vår och sommar.
Skåne, m. fl. ställen.

105. När orren spelar om efterhösten, väntar han väta, och likaså musvråken, om han flyger ned mellan buskarna.
Skåne.

106. När 'vandakajan' eller 'vannsqvalpan' (en hackspett) skriker, spår hon regn.
Skåne.

107. När ugglan tidigare på aftonen än vanligt flyger ut och tjuter ängsligt, blir ruskväder.
Burman. Blekinge.

108. När väggknarren höres, bådas väderskifte eller regn.
Skåne.

109. När lommen skriker, blir det regn.
Vestergötland.

110. När lommen flyger mot norr, väntar folket flod på sina ängar, ty lommen hoppas då kunna *simma* mot hafvet. Flyger han åter mot söder blir torka.
Skåne (Östra Göinge).

111. När lommen flyger mot Vettern, blir det torka.
Småland.

112. När nattskärran skriker, bådar hon regn.
Skåne. Vestergötland.

113. När vipan 'tjuter', blir det regn.
Vestergötland.

114. Då 'äjeln' vinner på löfven kommer frost att skada grödan; men då löfven vinna, blir godt år.
Luleå.

115. 'När aomsen sitt' å näckel oti käpo, å kocksaata sitt å hääck oti veko, då skol do veent äone.'

[När katten sitter och naglar i kabben (huggstocken) och hackspetten sitter och hackar i väggen, då kan du vänta urväder.]
Öfver-Kalix.

116. Om aspen och alen 'palma' rikt (hafva mycket hängen) tidigt på våren, blir hafreskörden rik.
Vestergötland.

117. 'Är det kalflekeflod, blir det rågstubbeflod', d. v. s. är det stark vårflod när *Caltha palustris* blommar, blir det ymnig nederbörd då rågen är skuren.
Vestergötland.

118. När hunden tjuter, så blir det oväder.
Småland,

119. När räfven skäller, så väntar han regn.
Vestergötland

120. När räfven skriker, så blir det kallt.
Småland.

121. När gamla kattor leka, blir det nederbörd.
Vestergötland.

122. 'Surrar tordyfveln eller ekoxen, så blir det klart och torrt.
Vestergötland. Dalin. Burman.

123. Om flädermöss flyga mycket om aftonen, blir det klart följande dag.
Dalin 1665.

124. När kråkorna sitta i mängd på gärdesgårdarna och se sömniga ut, så blir det mycket regn.
Vestergötland.

125. När hönsen mycket plocka sig, så blir det oväder.
Vestergötland.

126. När gröngölingen skriker, blir det regn eller tö.
Östergötland. Södermanland.

127. När talgoxen hackar på fönstret, blir nederbörd.

Östergötland.

128. När baggarna vilja slåss, blir fult väder.

Östergötland.

129. När kattorna nysa, blir vackert väder.

Östergötland.

130. När 'vindspofven' skriker mycket på sommaren, blir regn.

Södermanland.

131. Det väderstreck ditåt kråkorna flyga till natten, derifrån kommer vinden dagen derpå.

Södermanland.

132. När bladen hänga slokiga, blir det regn.

Småland.

133. När gräshoppan knarrar, blir det torka.

Småland.

134. När 'Buuns oxe' går till Vettern och dricker, blir det vackert väder.

Småland.

135. När 'spinkarna' ty sig till husen, blir det stark vinter, och äro de nere och plocka, blir det snö.

Småland.

136. När den första dufvan om våren flyger högt, blir linet långt.

Småland.

137. När fiskmåsen, tärnan och andra sjöfoglar flyga in åt land, och lommen eller den s. k. vädergåsen flyger oroligt omkring och kacklar, blir det oväder.

Allmänt. Burman m. fl.

138. När tranorna flyga hoptals i rak riktning, betyder det god och jämn väderlek.

Burman.

139. När vattenfoglar flytta från kärr och småsjöar till större vatten, bebådas stark, ihållande köld.

Bnrman.

140. När spindeln väfver flitigt väntar han blåst.
Burman.

141. När daggmasken under sommarnatten kryper ur jorden och ligger på morgonen hoptals snodd, likasom rep, blir regn under dagens lopp.
Burman. Blekinge.

142. När flugorna om sommaren plötsligt upphöra att svärma omkring och sätta sig stilla i taken, blir långvarigt regn.
Burman.

143. Blodiglar hålla sig emot vackert väder vid bottnen af glaset, emot regn begifva de sig mot vattenytan, emot blåst, storm, åska och slagregn äro de oroliga, uppgå öfver vattenbrynet samt visa häftiga rörelser.
Burman.

144. Kryper katten upp i eldstaden, kommer oväder, men äro gamla kattor lekfulla, blir stadigt vackert väder.
Blekinge.

XXXVIII. Öfriga 'tecken och märken'.

1. Väderskifte förebådas om under församlingens kyrkosång tonen ändrar sig.
L. F. Rääf, *Skråck och signerier.* Mskrpt.

2. När strängarna på fioler spännas ur tonen eller springa af, blir tö.
Burman.

3. Samma väder som är på årets första bönedag plägar ock vara på de öfriga. Merendels är det ondt väder på bönedagarna.
Rääf.

4. När barn om våren mycket blåsa i videpipor, vänta de eller blåsa upp elakt väder.
Rääf.

5. När stenarna i bäckarna under vattnet först begynna isas och frysa till, blifver vintern icke stadig.
M. Freunds almanack 1659.

6. När efter stort blåsväder varder hastigt lugnt, betyder det regn.

M. Freunds almanack 1659.

7. När tjockan eller dimman stiger, väntas regn samma dag, men faller den, blir vädret vackert.

Allmänt. Burman. Freund. *Sibyllæ Spådom*. Dalin.

8. När röken stiger tjock ur skorstenen, slår ned eller in i husen, blir regn.

Burman. Allmänt.

9. 'När röken ner åt taket vill,
En stor regnskur det stunnar till.'

Småland (Tveta, Vedbo).

10. 'När röken ej ur skorstenen vill,
Så ligger regnet till.'

Sibyllæ Spådom.

11. När ljusen brinna dåligt och visa färgade ringar kring lågan, blir nederbörd.

Burman.

12. När ljusen spraka blir regn.

Freund.

13. När ljusen brinna klart och glöden tindra i spiseln, blir kallt och klart.

Burman. Dalin.

14. När salt och saltad mat vätskas, blir regn.

Dalin. Skåne. Freund. Burman. .... 'och Pigorna hos Råcken sofva och nicka', tillägger *Bondepractican*.

15. Likaså när murar få rimfrost och stengolf blifva fuktiga om vintern.

Burman. Dalin.

16. När bläddror stå på regnvattnet, blir regnet långvarigt.

Freund. Burman. Skåne. Vestergötland. Småland.

17. Om 'saltträä' vätskas, blir tö, men torka de, kommer frost.

Dalin.

19. När mycket nordanväder blåser, så blir året fruktbart.
Freund.

20. När man förnimmer ett doft dånande i skogen om morgonen flere gånger å rad, bebådar det regn; men höres det häftigt, kommer hvinande storm.
Burman.

21. När skogen gifver 'hellt' och klart genljud, blir vackert väder.
Freund.

22. När 'Sjunnafallet' i Emmån. höres lång väg, blir det regn.
Småland (Alsheda).

23. Dunder drifver vintern sin kos.
Freund.

24. Sydost med regn, nordvest ej fläng.
P. A. Säve, ***Åkerns sagor.***

25. 'Nårda blama (blå himmel) Sunna tåj (tö),
Sunna blama, Nårda snåj (snö).'
P. A. Säve, ***Åkerns sagor.***

26. Tidigt regn räcker ej till kl. 12.
Sibyllæ Spådom.

27. När halmtaken ryka starkt efter regn, så kommer mera.
Sibyllæ Spådom.

28. Vinden ifrån solens nedgång är regnets uppgång, men vind ifrån solens uppgång är regnets nedgång.
Sibyllæ Spådom.

29. När vinden följer solen, så blir godt väder.
Sibyllæ Spådom.

30. Mycken dimma om hösten bådar snörik vinter.
Sibyllæ Spådom.

31. Tjock dimma om aftonen ger regn under natten.
Sibyllæ Spådom.

32. Stikande dimma bådar rå, kall väderlek.
Sibyllæ Spådom.

33. Dimma om vintern vid östanvind och köld bådar töväder, — vid vestanvind köld.
Sibyllæ Spådom.

34. Solrök om sommaren bådar sträng vinter.
Sibyllæ Spådom.

35. När solen 'dofvar' efter regn, kommer mera.
Sibyllæ Spådom.

36. När solen 'drar vatten', kommer regn.
Östergötland.

37. 'När Gröten mon brännas wid,
Och Barnet är ey roligt Nattetijd,
Betyder Regn och Stormwäders Ihl.'
Bonde-Practica.

38. 'När Skogen swart mon skijna,
Snart Regn ther efter skal tu finna.'
Bonde-Practica.

39. 'När Solen stinger mycket heet,
Och Koerne bissa och brumma,
Straxt säger Bonden jag det wet,
Här will ett stort Regn komma.'
Bonde-Practica.

40. När kölden minskar om vintern, så kommer snö, men följer dagg med, så kommer regn.
Bonde-Practica.

41. Regnar det och solen skiner, så blir det regn i morgon med.
Skåne. Vestergötland. Småland. Blekinge.

42. Om askan klimpar sig, som vore den våt, bebådas töväder.
Dalin. Burman.

43. När sotet på grytringen eller grytbottnen glöder, blir storm.
Skåne.

44. Faller sotet af sig sjelft ned ur skorstenen, bådas regn.
Burman.

45. Om elden sprakar och brusar starkt, kommer storm, men om torr ved ej vill brinna, kommer regn.
Dalin. Burman.

46. Rik rimfrost spår rik gröda.
Skåne.

47. När östanvind blåser vid sädesskörden, tar hafsfrun kraften af fodret; blåser vestanvind får bonden sjelf allt gagn af fodret till sin boskap.
Skåne.

48. När vägarna damma starkt, bådar det regn.
Skåne.

49. Om det bara blir så stor fläck mellan molnen före middagen att man kan sy ett par sjömansbyxor deraf, så blir det vackert väder mot qvällen.
Kalmar. Småland.

50. Ljusa 'vägar' på sjön betyda regn.
Vestergötland. Södermanland.

52. 'Horrevindar' (hvirfvelvindar) båda regn.
Skåne.

52. När regnet hastigt torkar upp, så kommer snart mera.
Vestergötland.

53. Om stillastående vatten under sommaren hastigt blir varmt, så kommer regn.
Burman. Dalin.

54. Regn och snö vid östlig vind äro ihållande.
Vestergötland.

55. Stark svedje- eller torfrök hindrar nederbörden.
Vestergötland. Östergötland.

56. Med mycken solrök följer långvarig torka.
Burman. Småland.

57. 'Då harfven ryker och dyngevagnen dryper, så blir den åkerns gröda god.'
Vestergötland.

58. När åar, sjöar, eller kärr om qvällarna uppsända dimma, så blir vädret följande dag vackert.
Vestergötland. Burman.

59. När 'Soåsakäringen' kokar kaffe, blir det regn.
Småland (S. Vedbo).

60. När 'Stjarnorpa- (Stjerntorp-) frun byker, blir det regn.
Östergötland (på Roxens stränder).

61. När husen 'slå sig', blir omslag i väderleken.
Östergötland.

62. När träden bli rimfrostiga, kommer töväder.
Östergötland. Blekinge.

63. När afträdeshusen och dypölar lukta starkt, blir äfven mildväder.
Östergötland. Burman.

64. Om bösspipan efter skottet luktar mer än vanligt samt silfver och tenn lukta rått eller utslaget eller infördt hö luktar ovanligt starkt, kommer regn.
Burman.

65. När Hungerbrunskällan har mycket vatten, blir året torrt och tvärtom.
Östergötland vid Motala.

66. Stark uppsjö bådar regnväder, motsatsen torka.
Burman.

67. När hafvet brusar mycket vid lugnt väder, väntas storm.
Allmänt. Burman.

68. När Helgasjön susar, blir det regn.
Småland.

69. Om forsar belägna åt norr höras starkt om qvällen, blir vackert, men höras de söderifrån blir fuktigt väder. Detsamma gäller om klockor, hammare m. m.
Burman.

70. När skogen mörknar, blir det mildväder.
Småland (Konga).

71. När det 'skroar' i isen, blir det kallt.
Småland.

72. När det dånar i Vettern då han är frusen, blir det oväder.
Småland (Tveta, Vista).

73. När det smäller i gärdesgårdsstafvarna, slår kylan sig.
Småland.

74. När sjön 'bäckar sig', blir det oväder.
Småland.

75. När det susar i skogstopparna, blir det oväder.
Småland.

76. 'Vintern fryser hornen af sig'. (Då det efter tö blir hastigt kallt.)
Småland.

77. När det fryser i 'qvistadröpet', blir det snart tö.
Småland.

78. 'När Vettern full af vatten står
Då stundar säkert svåra år.'
Småland (Vista).

79. Trindsnö måste antingen höljas eller sköljas. (D. v. s. har med sig mera nederbörd.)
Småland.

80. Sätter hög sjö in från hafvet, så bådas nordanvind, likaså bådar långvarigt högt vattenstånd om vintern nordan med köld, men långvarigt lågt vattenstånd efterföljes af vestlig storm.
Blekinge (Ronneby).

81. Hastig nattfrost medför ofta nederbörd. (?)
Burman.

82. Små runda hagel vid vinterns början båda tilltagande köld.
Burman.

83. När luften kring bergspetsar synes ren och klar, blir vackert väder, men omgifvas de af tjock dimma, så kommer nederbörd.
Burman.

84. När nordanvinden blåser om våren, medför den torka och nattfrost, sydvinden deremot regn och förhindrar nattfrost.
Burman.

85. Alla nordvindar äro kalla och torra; sydvindarna deremot fuktiga.

Burman.

86. I rötmånaden medförer sydvinden stark torka, men nordanvinden regn i synnerhet om den drar sig öfver åt vestlig. (?)

Burman.

87. När vinden om sommaren blåser tungt, luften synes mycket låg och kåror stryka öfver vattenytan, följer stark torka.

Burman.

88. Den blåst, som börjar om dagen, brukar vara häftigare än den, som uppkommer om natten.

Burman.

89. Nord- och nordvestvindar pläga vanligen stillna af mot aftonen.

Burman.

90. När sydostvind stillnar af om aftonen, plägar den återkomma följande dagen.

Burman.

91. Om storm ej saktar sig efter soluppgången, blifver den långvarig.

Burman.

92. Begynner sakta regn vid sydostvind, kan man vänta långvarigt regn.

Burman.

93. När små farkoster ute på hafvet om morgonen hägra mot himmelsbrynet såsom stora fartyg, bebådas blåsväder.

Burman.

94. När holmar i sjön synas närmare än de äro, bebådas regn.

Burman.

95. Är hafvet mycket blått, blifver det sydvind; är det åter mycket mörkt, kan man vänta en brusande nordvind.

Burman.

96. Om bergskullar synas lägre än de verkligen äro, bebådas stormväder.
Burman.

97. Är marken öfverdragen med mycket dvergsnät, 'gärdeglindret', bebådas vackert väder.
Burman.

98. När ärter och färska soppor svartna i jerngrytor, bebådas regn.
Burman.

99. Då dörrar och fönster gistna och blifva glappiga i sina karmar, är det tecken till vackert väder, men svälla de och gå trögt igen, så bebådas regn och töväder.
Burman.

100. När höga berg, torn eller träd ej gifva skugga i månsken, så betyder det att blåst är i antågande.
Burman.

101. När torra löf, dun och andra lätta föremål flyga fram och åter i stilla väder, så bebådas annalkande storm.
Burman.

102. Det år som Ost, SO och Sydväders regn faller i trädesåkrarna före och efter såningstiden, har det blifvit bättre årsväxt än om Vest, NV och Nordväders regn fallit.
Anfördt efter Chr. Polhem i And. Celsii almanack för 1731. Stockholm.

103. Är vädret stilla i några dagar och mycket solvarmt och man ser moln omkring vid skogen, betyder det åska och ljungeld.
Dalin 1665.

104. Om svart moln stiger upp från öster, betyder det nattregn, men ifrån vester betyder regn dagen efter.
Dalin 1665.

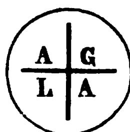
105. Om i luften om vintern är temmelig frost och mycket tjockt och mörkt väder i några dagar, då kölden tyckes något lindra, kommer stor snö.
Dalin 1665.

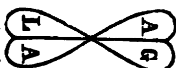
106. När elden brinner med blå låge, väntas köld.
Blekinge.

XXXIX. Vidskepelse och skrock.

1. Att under ett fälttåg stilla oväder: Hypericum, som är samlad före solens uppgång på första nytändningsdag efter midsommar, upphänges en fredag innan soluppgången på fyra ekestolpar i lägret.

L. F. Rääf, *Skråck och Signerier*, mskrpt.

2. Oväder att stadna: På en tallrick ritas denna figur:

uti hvars kors en knif stickes, vänd mot vädret. Eller: Tvänne hjertan uppritas sålunda och och bokstäfverna inskrifvas så, att de ej vidröra linierna.

L. F. Rääf, *Skråck och Signerier*, mskrpt.

3. Att afbedja regn:

'Jungfru Maria hon satt på slätta,
Hon borsta och hon flätta,
Hon bad till Gud allena
Att regnet måtte lena
Först på folk och sen på fä
Och så på Jungfru Mariæ lilla hvita knä.'

L. F. Rääf, *Skråck och Signerier*, mrskpt.

4. Den, som under lifstiden mycket knotar öfver väderleken, får ondt väder då han står lik.

L. F. Rääf, *Skråck och Signerier*, mskrpt.

5. Stryker man trollsmör på bakstammen af fartyget, när man vill segla, så får man hvad väder som åstundas.

L. F. Rääf, *Skråck och Signerier*, mskrpt.

6. Vid motvind skall man fästa en stulen träsked i fören på skutan, så får man god vind.

Skeppare på Venern.

7. En stulen svart katt ombord medför god vind och lycklig segling.

Allmänt.

8. Gå i skogen allhelgonadagen och uppleta en rå (frisk) ek eller bok, skär deraf en spån: om den är torr, så blir vintern varm, är han våt, så blir vintern kall.
Bonde-Practica 1703.

9. Sätt ut ett glas med vatten, alldeles fullt, på St. Andreæ afton (d. 30 nov.). Har på morgonen mycket vatten lupit öfver, så blifver året vått, men 'gifver sig vattnet ned i glaset', så blir torrt år.
Bonde-Practica 1703.

10. Kommer St. Mårtens dag på en fredag, så förslår inte fodret.
Bonde-Practica. 1703.

11. Begagnar man vindfällda träd till bygge eller möbler, så kan man af dem spå storm, ty sådant träd knäpper och knarrar alltid innan storm utbryter.
Skåne.

12. När det i skogarna immar från stenrös och klippor, är det skogsnufvan, som byker.
Skåne.

13. När det under åskväder skräller högt i skogen, så är det ock hon, som klappar sin tvätt.
Skåne.

14. Fjorton dagar före jul, då mörkret är störst, äro alla spöken, bäckhästen och alla de andra 'nedstötta englarna' flitigast ute och färdas om nätterna.
Skåne.

15. För hvart stjernfall slocknar ett menniskolif på jorden.
Skåne.

16. Lyktgubbar äro orättvisa landmätare, som gå igen och söka rätta sina falska råmärken.
Skåne.

17. Penningebloss synas der, hvarest gamla skatter ligga gömda.
Skåne.

18. Lägger man en sjuk menniskas linne eller lakan på en graf eller kyrkostig St. Hans natt och låter det blifva vått af daggen och sedan tager det på den sjuka, blir hon frisk.
Skåne.

19. I alla 'horrevindar' (hvirfvelvindar) skall man spotta eller kasta stål, ty de äro utsända af hexor och medföra sjukdom eller annan olycka.
Skåne. (Äfven på sina ställen uppåt landet.)

20. Om göken gal på olöfvad qvist, blifva många oäkta barn födda det året i den socknen.
Småland.

21. När den första snön faller i smutsen, bådar det många jungfrurs fall.
Skåne.

22. I stenbockens tecken skall man aldrig så ärter, ty då kunna de ej kokas mjuka.
Skåne.

23. Potatis bör aldrig sättas i skorpionens tecken, ty då bli de skorfviga och skabbiga; men sättas de i tvillingarnes tecken, ge de rik och vacker skörd.
Skåne.

24. Tager man 'åkerhönan' ('Jungfru Mariæ nyckelpiga') på fingret och sjunger: 'Flyg, flyg, åkerhöna, i morgon få vi sol och vackert väder', och hon då genast lyfter vingarna och flyger, så uppfylles denna önskan.
Skåne.

25. Hittar man en 'nyckelpiga', bör man räkna fläckarna på vingarna: så många fläckar, så många dagar tills regn kommer. Har den första på året färre än sex så blir året dåligt.
Vestergötland.

26. Tappar man en smörgås med smöret nedåt, heter det: 'Det blir regn i morgon!' Kommer smöret uppåt, säges: 'Det blir vackert väder i morgon!'
Allmänt.

27. Om den första sommarfogeln (fjärilen) är gul, får man under sommaren äta mycket smör.
Vestergötland.

28. Äter man upp allt hvad som sättes fram af en rätt, så säges man 'göra vackert väder'.
Allmänt.

29. När N. N.-käringen kommer, så blir det oväder.
Småland (Norrvid).

30. Man sätter en stake i en myrstack, lika långt som den främsta myran kryper, lika långt lin får man.
Småland.

31. Den som först kommer hem från kyrkan juldagen får först in sin gröda.
Småland, Kalmar.

32. Sätta sig kråkor på fiskegarnen, då de ligga utbredda till torkning, så har man att vänta storm och sjöolyckor.
Blekinge.

XL. **Väderleksordspråk.**

1. Thz wardher ey alt rægn som molnar.
Reuterdahl, *Gamla Ordspråk.* nr 539.

2. Opta kombir skwr æpte skiin.
Reuterdahl, *Gamla Ordspråk.* nr 735.

3. Opta kombir skiin æpte skwr.
Reuterdahl, *Gamla Ordspråk.* nr 736.

4. Sompt gæller gudh ok sompt østanwedher.
Reuterdahl, *Gamla Ordspråk.* nr 860.

5. Saman liggia wædher ok owædher.
Reuterdahl, *Gamla Ordspråk.* nr 992.

6. Man skall först ha sju vintrar innan man får den rätta.
P. A. Säve, *Åkerns sagor.*

7. Samma Gud, som väter, Han torkar igen.
P. A. Säve, *Åkerns sagor.*

8. Soln skiner och det regnar,
Då fröjda sig alla Guds englar.
Allmänt.

9. När soln skiner då det regnar, så kommer en sjöman hem.
Kalmar.

10. Om åskan icke vore, så hade man ingen fred för småtroll.[1])

11. Der Gud vill, der regnar det.
Skåne.

12. Morgonglans och käringdans vara sällan till middag.
Skåne.

13. Morgonkrans och käringdans vara aldrig till qvällen.
Småland.

14. En mulen morgon ger en klar dag.
Skåne.

15. Östanväder och kär'nga-träta
Börjar med storm och slutar med väta.
Stockholm och östra Sverige ända ned i Blekinge.

16. Östanväder och käringdans vara aldrig till qvällen.
Småland.

17. Åskregn och herregunst falla ofta ojämnt.
Småland.

---

[1]) Var inkje Tora, so vardt Trolli for mange.
J. Aasen, *Norske Ordsprog.* 1856.

Tillägg.

I Anders Celsii efterlemnade papper finnas följande anteckningar från Finland. Nr 1—12 äro från Tavastland, nr 18 och följ. insändes 1742 af Israël Biörk från Vasa.

1. Så mycket snö, som är på taken Marie Bebådelses dag, så mycket snö skall vara på marken första sommardag.

2. Varma sommardagar före Valborg båda kalla dagar derefter.

3. När majus är kall, blir varm, fruktbar sommar.

4. Mycket blåst om sommaren och mycket rönnbär bådar våt och blåsig höst.

('Mycket rönnbär, regnig höst, slog fel 1739.')

5. Tidig fogelflyttning, tidig vinter.

6. Mörka nätter i augusti ge våt höst.

7. Tö i vintertid, synnerligen i början af februari, bådar lång vår.

8. När det smäller i knutarna, blir vädervexling.

9. När ej all talgen smälter lika, utan det på en sida blir en pyramid, som krusar och kröker sig, så blir köld. ('N. B. probatum'.)

10. Tiburtii nätter frostiga ger frostiga nätter under sommaren på de nätter, som efter månans tid och lopp deremot svara.

11. Lommens skri bådar regn andra dagen.

12. Om en stungen fiskstjert ger mycket blod, bådas regn.

13. Blåst Andersmessnatt ger elak årsväxt och krig.

14. 'Kyndelsmess-tö, mången mans nöd.'

15. Mycket sjöfogel vid Österbotten bådar fattigt år.

16. Likaså dufvors och måsars ihållande skri.

17. Kråkors och måsars skri båda lång vår.

18. Sådan väderleken är mellan Allhelgona och Simon Judas dag, så blir ock sommaren.

19. När det 'flödar' på första vinternätterna, så blir blid vinter och ostadig sommar et contra.

20. När granarna släppa sina barr, så är midvintern.

21. Så högt möss göra bo i skylar, så hög snö kommer.

22. Om haren skafver barken högt på träd om hösten, item om han gör vissa vägar tidigt, så faller mycken snö.

23. Om hösten märkes på lakens lefver och ryggbast, om den är lång och spetsig eller trubbig; deraf ses vinterns längd.

Då ofvanstående var i det närmaste färdigtryckt, erhöll jag ett exemplar af *Popular Weather Prognostics*, by the hon. Ralph Abercromby and William Marriott, införda i sista årgången, v. 9 af *Quarterly Journal of the Meteorological Society* i London. Denna uppsats behandlar mer än 100 olika väderleksmärken och pröfvar dem enligt vetenskapens nuvarande ståndpunkt. Flertalet af dessa märken återfinnes i vår samling. Att citera dem alla skulle ligga utom uppgiften för denna uppsats. Vi anföra dock följande vers af dr Jenner, hvilken i nämnda skrift citeras, och hvilken innehåller en ganska betydlig samling sådana

märken, hvilka äfven i Sverige förekomma. Den lyder sålunda:

The hollow winds begin to blow,
The clouds look black, the glass is low,
The soot falls down, the spaniels sleep,
And spiders from their cobwebs peep.
Last night the sun went pale to bed,
The moon in halos hid her head.
The boding shepherd heaves a sigh,
For see! a rainbow spans the sky.
The walls are damp, the ditches smell,
Closed is the pink-eyed pimpernel.
Hark! how the chairs and tables crack,
Old Betty's joints are on the rack;
Her corns with shooting pains torment her
And to her bed untimely send her,
Loud quack the ducks, the peacocks cry,
The distant hills are looking nigh.
How restless are the snorting swine!
The busy flies disturb the kine.
Low o'er the grass the swallow wings,
The cricket, too, how sharp he sings!
Puss on the hearth, with velvet paws,
Sits wiping o'er her whiskered jaws.
Through the clear stream the fishes rise
And nimbly catch th'incautious flies.
The glowworms, numerous and bright,
Illumed the dewy dell last night.
At dusk the squalid toad was seen
Hopping and crawling o'er the green.
The whirling dust the wind obeys,
And in the rapid eddy plays.
The frog has changed his yellow west
And in a russet coat is dressed.
Though June, the air is cold and still,
The mellow blackbird's voice is shrill,
My dog, so altered in his taste,
Quits mutton bones, on grass to feast.
And, see yon rooks, how odd their flight,
They imitate the gliding kite,
And seem precipitate to fall,
As if they felt the piercing ball —
'T will surely rain —

För öfrigt öfverensstämma de resultat, hvartill ofvannämnda författare kommit, med våra. Det är framför allt de *optiska fenomenen, himlakropparnas utseende, molnens och luftens beskaffenhet* samt i andra rummet ett stort antal iakttagelser ur växt- och djurverlden, som äro förtjenta af tillit.

Rörande *sol-* och *mångårdar* hafva de för London funnit följande värden för de sex åren, som sluta med juni 1882:

solgårdar:

Nederbörd samma dag	81	fall
» följande dag	31	»
» andra dag	10	»
» tredje dag	7	»
Ingen nederbörd	26	»
	S:a 155	fall

mångårdar:

Nederbörd följande dag	34	fall
» andra dag	6	»
» tredje dag	9	»
» fjerde dag	4	»
Ingen nederbörd	8	»
	S:a 61	fall

Vi hafva beräknat motsvarande värden under samma sex år för Uppsala och funnit:

solgårdar:

Nederbörd samma dag	42	fall
» följande dag	48	»
» andra dag	22	»
» tredje dag	12	»
Ingen nederbörd	33	»
	S:a 157	fall

mångårdar:

Nederbörd följande dag	29	fall
» andra dag	6	»
» tredje dag	4	»
Ingen nederbörd	5	»
	S:a 44	fall

Resultaten öfverensstämma väl med hvarandra. Det vill synas som visade sig solgårdarna i Uppsala något tidigare än i London före ett annalkande oväder.

Det lider intet tvifvel, att noggranna iakttagelser af de ofvannämnda klasserna af märken i förening med observationer på barometern, vindfanan och molnens gång sätta äfven den enskilde i stånd, att med ganska stor säkerhet förutse annalkande förändringar i väderleken. Vi tro ock i likhet med den ifrågavarande uppsatsens

författare, att de officiela meteorologiska centralanstalterna kunde draga fördel af dylika observationer, om de telegrafiska rapporterna till dem kunde innehålla dylika iakttagelser utförda på några vigtigare punkter af kompetenta observatörer.

Leibniz' bref till Sparfvenfelt.

Utgifna af

Harald Wieselgren.

Det påbegynta verket, att från Leibniz' egna handskrifter i Hannover i tidsenlig upplaga utgifva hans arbeten, hade icke väl hunnit *börja,* förrän dess grund svek. Upplagan var nemligen »durch die Munificenz S. M. des Königs von Hannover ermöglicht». Det Welfiska konungadömets fall medförde långvarigt afbrott i utgifningen, hvilken dock sedan åter fortgått i tvenne serier, historia och filosofi; den tredje serien deremot, matematik, står ännu efter. Men länge torde det icke dröja, innan Leibniz' *alla* skrifter framträda i en drägt, värdig hans penna och vår tid.

Öfver hela den bildade verlden hade han korrespondenter, men hans i äldre tid utgifna bref äro hvarken synnerligen talrika eller från originalen utgifna. Redan i Kortholts och Fellers samlingar sågs namnet Sparfvenfelt bland Leibniz' korrespondenter, och ur dessa samlingar införde Dutens två af Leibniz' bref till Sparfvenfelt i Opera Leibnitii. »Dominus de Sparfwenfelt», skrifver Leibniz in præfatione Mantissæ Codicis Diplomatici, »insigne Sueciæ ornamentum, qui magnis in septentrionem et meridiem itineribus regio partim jussu susceptis, opima doctrinæ spolia ex Russia Africaque retulit et dum veteris Gothorum gloriæ monumenta vestigat, multa alia in publicum profutura collegit». I ett bref, citeradt i Fellers samling *(Otium Hannoveranum,* s. 167), skänker Leibniz ändå vackrare erkännande åt Sparfvenfelt i dessa ord: »Vix quisquam ipsi hodie par cognitione linguarum. Moderatius longe judicat quam vulgo Suedi solent, quibus judicium philavtia erga hanc nationem perturbat». Förmodligen var en sådan patriotisk moderation skadlig för Sparfven-

felt sjelf; den har kanske bidragit sitt till, att aldrig tryckningsanslag kunde erhållas för hans lärda skrifter. Men hos efterverlden gör den honom heder, och då de Leibniz'ska brefven till Sparfvenfelt ännu, till största delen otryckta, förvaras i Linköpings bibliotek, torde allt skäl vara att här hugfästa minnet af den store filosofens commercium literarum med den svenske språkforskaren.

Johan Gabriel Sparfvenfelt till Åbylund föddes 1655, reste i Ryssland och Europa under många år för filologiska och arkeologiska forskningar och var en af sin tids störste kännare af slaviska språk, liksom han äfven i öfrigt var en ovanlig lingvist. Till Upsala bibliotek donerade han sina dyrbara handskrifter och lönades derför med en akademisk sorgefest och panegyrik, sedan han i hög ålder aflidit (1727), utan att ha egt annan tjensteanställning än under- och öfverceremonimästareposter vid Carl XI:s och Carl XII:s hof. Till Erik Benzelius synes han hafva skänkt hvad han gömt af sin brefsamling. Åtminstone tillhör foliobandet »Sparfvenfelts Brefvexling» i Linköpings bibliotek den Benzelianska donationen derstädes.

Ur denna samling har C. J. Benzelius meddelat trenne af brefven från Leibniz i afskrift till Sven Bring, som, jemte en notis om samlingen, tryckte dem i sina historiska handlingar (II, Lund 1754). Här utgifves nu för första gången hela samlingen, *tio bref från Leibniz till Sparfvenfelt*, de 9 efter originalen i Linköpingshandskriften, det 10, som der saknas, ur Kortholt, *Leibnitii Epistolæ ad diversos*, III, s. 355—65, Leipzig 1738, 8:o (eftertryckt i Dutens, *Opera Omnia Leibnitii*, VI, 2, s. 220—24). Här torde äfven böra nämnas en uppsats, skrifven med anledning af Leibniz' samtal med den honom af Sparfvenfelt rekommenderade unge lärde svensken, Erik Benzelius: Leibnitii Disquisitio utros incolarum Germaniæ citerioris aut Scandicæ ex alteris initio profectos verisimilius sit judicandum. Ex variis Felleri Monumentis ineditis de-

prompta. Dutens, *Opera Leibnitii*, Genève 1768, 4:o, IV, 198—205. Som titeln medger, är denna uppsats en otillförlitlig arrangering af hvarjehande Leibniz'ska anteckningar. De här föreliggande brefven lemna tillförlitligare bevis på den stora tänkarens och forskarens ställning till Rudbecks och Stiernhielms lärda Sverige.

I[1].

Hanover 6 December 1695.

Monsieur,

Vôtre obligeante lettre marque egalement vos lumieres extraordinaires, et vòtre sincerité telle que doit avoir une personne d'un merite distingué qui est au dessus des opinions populaires, et n'a pas besoin de contraindre sa franchise pour s'y assujettir. Outre ce que Messieurs *Thévenot*, *Ciampini*, et d'autres excellens hommes de France et d'Italie m'ont écrit sur vôtre sujet; je voy que vous étes cité avec eloge dans la preface du Dictionaire Etymologique de feu Mr Menage, qu'on dit avoir été faite par le P. Benier Jesuite. Il parle du sepulcre *d'Huneric Roi des Vandales d'Afrique*, que vous devés avoir visité. Mais je ne sai si le bon pere a été bien informé des choses. On m'a mandé aussi que vous avés fait imprimer dans l'imprimerie della propaganda quelque chose qui regarde la langue *Illyrique*. Quoique j'estime infiniment l'esprit et les connoisances de *M. Olaus Rudbeck*, je doute fort qu'il faille chercher en Suede l'isle Atlantique et l'origine de la literature et de la Theologie des Grecs, comme si chaque pays n'étoit pas capable de se forger des fables lui même. Mais pour les Hyperboreens, il se peut qu'on ait eu en vûe les Scandinaviens; cependant

---

[1] Förut tryckt i Bring, Saml. af Handl. s. gifva Lius &c. II. Lund, 1754.

je vois que les anciens parlent trop variablement, pour qu'on en puisse tirer quelque chose d'assez vraisemblable. De faire passer *Ulysse au Nord*, en y marquant sa route, comme aussi de soutenir que les Gaulois sont venus de Suede sur certaines allusions des noms; et que les Sueves dont parle Cesar étoient des Svedois; ce sont des choses que sans doute *Grotius* et *Loccenius* et même *Sternielm* n'auroient jamais approuvées. Pour ce qui est de la sortie des Gots de la Scandinavie, je n'oserois pas rejetter entierement l'autorite de Iornandes, comme fait Cluverius. Mais je ne sai s'il faut dire pour cela que les Gots sont originaires de Scandinavie, quoique quelques uns en soient venus. Il me semble que les Gots mêmes des deux côtes de la mer balthique ont été une colonie des *Getes du Pont Euxin* et ont passé dans la Scandinavie, comme ont aussi fait les Herules; quoique leur posterité en soit peut-être derechef sortie en partie pour se joindre à leur compatriotes quelque tems avant leur irruptions dans l'empire Romain. Je souhaiterois qu'un homme penetrant et sincere examinât les Manuscrits et les monumens qui se trouvent dans le Nord. *Saxo Grammaticus* et *l'Edda* ne s'accordent pas trop bien; et les autres vieilles histoires comme celle que *Verelius* a publiée, paroissent aussi fort embrouillées. Ainsi pour tirer quelque chose de solide de cette *mythologie*, il faudroit une personne de discernement et de loisir. Vous avez l'un mais il vous manque l'autre. Cependant vous y pourrés pousser quelque ami. Et je crois que vôtre Collegium antiquitatum subsiste encore, dont je serai bien aise d'apprendre un peu plus de particularités. Ce seroit par le moyen de quelques uns de ses membres que le public pourroit *avoir un catalogue des Manuscrits du Nord avec des remarques et des extraits* à peu près comme Lambecius nous en a donnés des Ms. de la Biblioteque de l'Empereur. Et quant aux Runes, je souhaiterois qu'on les examinât avec soin pour

savoir s'il y en a dont on puisse connoitre qu'ils sont *enterieurs aux tems de Charlemagne* et aux commencemens du christianisme du Nord; et dont on puisse tirer quelque connoissance; car ceux qu'on allegue ou il est parlé du passage en Grece, ne *prouvent rien de ce que quelques uns en veuillent tirer comme vous savés Monsieur.* Car il est seur, que dans les tems posterieurs on entendoit par là la Russie, et qu'on disoit que Kiow *étoit* en *Grece* apparement à cause du rite Grec.

Outre les monumens domestiques je ne doute point que vous n'en ayés rencontré chez les étrangers. Je souhaiterois de savoir s'il se trouve ailleurs quelque chose d'approchant de la langue et des caracteres du Codex argenteus. L'histoire d'Espagne asseure que les caracteres Gotiques y étoient en usage long tems, mais qu'ils furent enfin abolis par ordre public. *S'il y en a eu quelque reste,* soit dans les écritures, ou dans les inscriptions, c'est ce que personne peut mieux savoir que vous. Peutêtre que les anciennes bibliotheques, ou les Cartulaires des Eglises d'Espagne vous auront pu fournir quelque chose, au défaut de ce qu'on croyait être à Perugia. On aura peutêtre trouvé aussi quelques anciennes peintures ou inscriptions du temps des Rois Gots. Quant aux monnoies, celles que Wormius a cru Gothiques ou Runiques, sont Espagnolles du tems des Romains; ce qui se peut juger par d'autres semblables dont on voit une bonne quantité dans le livre de Lastanosa Espagnol. Je crois que la Bibliotheque de l'Escurial n'a pas été brulée entièrement et qu'elle vous aura servi.

La pretension de Piasecius et de Prætorius dans son orbis Gothicus, et de quelques autres qui s'imaginent que les Gots ont été Sarmates ou Slaves, est ridicule et vous jugés tres bien, Monsieur, que tous ces peuples ont été Germaniques; donnant à cette appellation toute la latitude que lui donnoit Tacite, et que la connexion des langues

demande. Car comme vous remarqués tres bien: l'ancien allemand a été plus voisin du Svedois. Un savant ami m'a fait remarquer que *Han* (ille), *Hon* (chez nous *Hun*) (illa) sont chez les allemands devenus les noms du coc et de la poule; d'articles qu'ils étoient originairement, comme ils le sont encore chez vous. Dont on se doit d'autant moins étonner qu'encor aujourdhui en quelques provinces d'Allemagne l'oiseau mâle est appellé *Hahn* et la femelle *Sihe:* or *He und sie*, comme dit le peuple (c'est à dire *Er und Sie* selon le stile moderne dont on se sert en ecrivant;) est: ille et illa. J'ai poussé un ami à travailler à un Glossarium Saxonicum, il cherche plusieurs vieux mots des manuscrits et du langage du peuple; il y joint le Lexicon Scandicum Verelii et les dictionaires Anglo-Saxons; et il espere des aides du Nord. Je suis d'opinion que les langues servent le mieux a connoitre la connexion des nations. Mais tous ceux qui pretendent tirer grande chose de quelques dialectes nouveaux particuliers comme Goropius du Flamand moderne, et Prætorius du Polonois se moquent de nous, ou feront qu'on se moquera d'eux. Le suedois nous est en quelque façon ce que l'Islandois est à vôtre egard. Car plus les pays sont reculés, et mieux conservent ils les anciennes langues. Il seroit bon cependant d'approfondir encore les langues slavoniques. Il paroit que vous l'avés fait, Monsieur, ajant tiré des lumieres des tenebres mêmes, c'est a dire des Moscovites. En effet c'est un de mes étonnemens que souvent des peuples voisins ont des langues si differentes; comme les Germains et les Slaves. Peutêtre que les anciens peuples qui étoient entre deux et qui faisoient un passage moins sensible d'une langue à l'autre, ont été exterminés. Ce que les Slaves ont de commun entre eux et avec des peuples Germaniques (: j'excepte les termes des arts et semblables accessions modernes prises de l'Allemand:) doit paroitre d'autant plus ancien. Comme par exemple vôtre

Van ou *Fan*, qui est aussi dans le codex argenteus, et le *Pan* des Croates ou autres Slaves; car ce qui signifie aujourdhui diable chez vous, signifioit apparement un dieu ou seigneur chez vos ancestres, a peu près comme le Demon des Grecs est pris aujourdhui en mauvaise part. La langue de Biscaye m'a aussi donné de l'admiration, étant si differente des autres langues modernes de l'Europe, bien plus que la langue de Galles qui approche en beaucoup de la Germanique.

Je suis bien aise d'apprendre que le langage des Samojedes est voisin de celui des Lappons. Je voudrois pouvoir apprendre quelque chose de plus des langues des *Kalmuques,* des *Mongolles* et du *Turquestan* et d'autres peuples *Scythiques.* On pourroit peutêtre obtenir des echantillons par les marchands qui trafiquent chez les Moscovites. Les savans ont fort parlé de la cognation *du Persan* avec le Germanique, mais en voulant l'examiner de près, j'ai trouvé les mots approchans en moindre nombre que je n'avois crû. Il est vrai que souvent on ne sauroit deterrer les ressemblances quand on ne connoist pas les langues à fonds. Les voyageurs asseurent qu'il y a des provinces qui parlent encore le vieux Persan, bien different du Moderne. Mais peutêtre n'est ce qu'un autre dialecte. Vous aurés des raisons sans doute pour juger, Monsieur, que la langue du Turquestan doit être assez universelle, et assez proche de la Scythique, mais je ne sai, si par ce mot de Scythique ou vous dites que quantité des mots Gothiques se trouvent aussi, [ou] vous entendés quelque langue moderne.

Le public sera ravi de voir un jour votre carte de la Siberie et je vous suis obligé de ce que vous m'en mandes par avance. Ne peut on pas savoir par le moyen des Moscovites, si la mer borne la Tartarie? J'ai plus de penchant à croire cela, qu'a m'imaginer que ce pais tient a l'Amerique?

Comme vous avés tant de connoisance des langues je vous supplie de me dire quelque chose des consequences que vous en tirés pour les origines des nations. Mr *Bengt Skytte* me disoit un jour luimeme, qu'il avoit ramassé les racines de quantité des langues, mais je ne sai si cela ne s'est perdu. Mr Sternielm avait des desseins approchans. C'est une grande question si vôtre Svede a eté habitée plutôt que nôtre Allemagne? Si la terre a eté inondée il sembleroit que les pais des montagnes auroient eté habités plustôt. Mais cela est peutêtre trop reculé. Et pour ce qui approche plus de nos connoissances, les peuples *Germaniques de Scandinavie paroissent être venus de l'Allemagne, et avoir chassé de Svede et de la Norvegue les habitans anterieurs,* qui étoient apparement d'une nation approchante de celle des Finnoniens et Lappons qui *ont de la cognation* entre eux et paroissent avoir été indigenæ Septentrionis, ou par après les Germains sont passés. Mais en échange, le Nord nous a rendu depuis des Colonies; et peutêtre que nos Saxons ont été Normans d'origine; d'autant plus que l'ancien dialecte Saxon est fort voisin de celui du Nord. Vous l'avés reconnu vous même en beaucoup de mots de l'ancien Allemand, et si vous en avés quelque recueil je vous en prierois un jour. Vôtre Ms. bas Saxon contiendra peutêtre des bonnes choses pour l'histoire. L'auteur de ce manuscrit disant qu'Aurelian a eté de Dannemarc, a eté abusé par l'equivoque du mot *de Dacia* qu'il aura trouvé en quelque auteur Latin et qu'il a rendu par Dannemarc, parce que les moines appellaient le Dannemarc Daciam pro Dania: ce qu'on connoist même par les vieilles bulles de la cour de Rome.

Vos offres si genereux me rendent tout confus, je n'en veux point abuser. Je voudrois avoir une occasion pour vous envojer un exemplair de mon Essai du Code Diplomatique pour mieux juger de mon dessein. Cependant il y en aura un dans la Bibliotheque du Roi et

dans celle de Monsieur le Comte d'Oxenstirn, grand Chancelier, car Mons. l'Envoyé Schmit les a presentés. Ainsi vous en pourrés juger. J'amasse des actes publics, choisis. Ainsi le decretum Sudercopense me sera fort bon. Si vous avés vous même ce livre des privileges de l'ordre de Malthe, j'en pourrois peutêtre faire tirer quelque chose par la faveur de Mr. l'Envoyé Schmit. Et je vous aurai aussi une obligation particuliere des traités des français a l'egard des côtes de Barbarie. On vient de m'envoyer celui que Charles quint fit avec Muleasses Roy de Tunis, et celui du même empereur avec le Dannemarc cité par Molesworth dans sa relation de Dannemarc à l'occasion de la navigation du Sund.

Monsieur le Grand Chancelier m'a fait esperer des pieces tirées des Archives et je ne demande que ce qui est glorieux à la couronne, ou qu'on est bien aise de rendre public; comme Mon:s l'Envoyé aura deja fait connoitre à son Excellence. Mais je ne voudrois pas que vous vous donassies aucune peine sur ce sujet, Monsieur. Vous étes assez liberal de vôtre propre fonds sans avoir besoin des Tresors de la Couronne. J'écris à Mons. *Rolamb* que j'ai eu l'honneur de connoitre a Paris.

Je vous avoue, Monsieur, que la Genealogie des Tsars de Moscovie me paroit extremement curieuse et que je vous aurois une grande obligation de cette communication que vous m'offrés avec tant de bonté.

S'il y a quelque chose que je puisse faire pour vôtre service soit par moimême, ou par mes amis, je vous supplie de me commander librement, et sans aucune reserve. Je suis tout entier à des personnes qui vous ressemblent, dont le nombre est si petit. Et je serai toujours avec un zele ardent,

Monsieur votre treshumble et tres obeissant serviteur

A Monsieur de Sparwenfeld. *Leibniz*

II [1].

Monsieur,

S'il m'estoit aussi aisé de vous repondre que de vous remercier vous auriés des lettres de moi dépuis long temps, qvi vous auroient marqué au moins mes sentimens pleins pour vous d'une haute estime et d'une grande reconnoissance. Mais vous ne vous souciés pas de paroles, et les choses dignes de vous ne naissent pas en abondance chez moy. Vostre Genealogie des Czars de Moscovie est une piece considerable; et ce fragment de la lettre Synodale du Legat du Pape en Svede est curieux, parce'qu'il semble marqver une espece de dispense à l'egard des prestres mariés, à peu près comme Dieu permittoit les diuorces, propter duritiam cordis. Car le Legat ne condamne point ces prestres, mais il veut seulement qv'on traite les autres plus favorablement. Il faut qu'Anscharius et les autres qvi ont fondé le Christianisme dans le Nord ayent eu les mêmes egards à l'exemple de l'Eglise Greqve qve la Russie voisine leur fournissoit, qui paroist auoir esté suiviz en Allemagne aussi.

J'ay cru que vous ne seriez point faché, Monsieur, de receuoir tout au long les propres paroles du Concile de Jerusalem, tenu contre les Reformés par le patriarque Dosithée l'an 1672, ou il est dit *à Gotthia siue Sphetzias*, *απο Γοτθίας ειτ'ην Σφετζίας*. Et l'on voit qv'ils ont gardé l'ancienne maniere des auteurs Grecs, qvi disoient *Gotthi*·

[1] Förut tryckt (med orätt datering) af Bring, anf. st., 1754. — Tidigare i utdrag, ut. dat., i Felleri Otium Hanoveranum, 1718, s. 32—39. Detta utdrag eftertryckt med orätt datering (1696) i Dutens, Opera Leibnitii, V, 543—46.

et non *Gothi* il me semble qve le sentiment d'un Concile Grec ne remplira pas mal sa place parmy vos temoignages des éstrangers en faveur de la Suede. Je trouve qve l'intreprete n'a pas tousjours bien rendu le sens, comme lorsqve pour χρατηντων il a mis les Empereurs, au lieu qv'il fallait entendre simplement *rerum potientes*, les Turcs. L'occasion de ce passage est l'objection qve le Concile se fait, comme si les Grecs poussés par la crainte ne disoient pas leurs véritables sentimens en matière de religion.

Je vous envoye aussi le passage de la preface, mise devant l'edition posthume des origines françoises ou Etymologies de feu Monsieur *Menage*, qvi vous regarde. On m'asseure que le p. Benier est auteur de cette preface, et la connoissance qv'il a eue avec vous le confirme. Ce qv'il dit de vostre merite, est peut estre ce qv'il y a de plus juste dans sa preface. Car du reste, qvoyqv'il y paroisse de l'erudition, il me semble qu'il y a aussi bien des choses peu dignes d'estre mises à la teste d'un liure de Mr. *Menage*, les Menagiana auoient attribue a ce sçavant homme d'auoir dit qv'Aristote avoit écrit des Etymologies. Le pere Benier s'imagine qve M. *Menage* ou qvelqve critiqve Hollandois à qvi il se seroit fié, auroit mal pris ou corrigé le passage d'un ancien qvi dit qv'Aristote a ecrit *Nomima Barbarica*, des loix des barbares, et l'auroit changé en *Nomina*. Comme si on trouuoit Nomima dans les versions Latines, qvi n'est qve dans le Grec; ou comme si Mr *Menage* ou qvelqve Critiqve Hollandois pouuoit estre capable d'une sottise pareille. Il méprise l'Etymologicon de Gerard Jean Vossius et les travaux de M. Meninski et cependant il parle avec un air d'Estime de qvelqves liures Italiens et Espagnols, qvi ne le meritent gveres, en qvoy il garde le caractere de sa nation qvi a coustume de faire cas meme des bagatelles qvi viennent d'Italie et d'Espagne, et ne rend pas aisement justice a ce qvi vient

d'Allemagne, d'Angleterre, d'Hollande, ou des pays encor plus septentrionaux. Et ce pere se fait une plaisante imagination de croire qve les Etymologistes Anglois ont du chagrin de ce qve leur langue tire plusieurs mots de la Francoise, au lieu qve je scay qve les Anglais font gloire d'auoir enrichi leur langve par la depouille de beaucoup d'autres. En parlant des Danois il se trompe de leur attribuer le *Magog Aramæus*, dont il dit que l'auteur Danois ne luy est connu qve par ce titre de son liure qv'il appelle bizarre. Cependant c'est Monsieur Sternielm svedois qvi en est l'auteur, et je ne voy pas pourquoy ce titre soit plus bizarre qve celuy de Phaley de *Bochart*. Enfin c'est grand dommage qve Mons. *Menage* n'a pas fait luy même une preface à son ouurage, nous y aurions trouué bien des belles choses. Ce pere *Benier* a beaucoup d'Esprit assurément, mais il va un peu viste et je me souviens que lorsqve j'estois à Paris, qvand on voyoit son projet imprimé de la reunion des Langves, Monsieur *Huet* me disoit, qve cela ne pouuoit venir que d'un avanturier. Mais je voy qve vous connoisses ce pere mieux qve je ne le connois, et qve vous n'en jugés pas trop avantageusement en remarqvant qv'il n'est pas tousjours bien seur de se fier a ses rapports.

Je suis bien aise d'apprendre d'ou feu Mr. *d'Herbelot* aura puisé sa bibliotheqve orientale. Cependant il sera tousjours bon qve nous l'ayions, traduite ou faite, n'importe; je vous supplie *de me marqver un jour le nom même de l'auteur Arabe. On m'avoit asseuré* qve Mr. d'Herbelot auoit dechifré un itineraire persan (comme je crois) trouué dans la Bibliotheqve du Grand Duc, qvi estoit plein de mots Tartares et qvi donnoit la description d'un voyage de la Perse dans la Chine par les Usbecs; et qv'il en auoit presenté la traduction à ce prince. J'en ay ecrit au Bibliotheqvaire qvi est d'ailleurs de mes amis, mais il est un peu singulier et je crois qu'il a mieux aimé de

dire qve cette traduction n'y est plus, qve d'avouer qve la chose ne luy est pas connue.

Estant en Italie j'ay vu un Catalogve de Manuscrits qvi devoient auoir appartenu, il y a qvelqves siecles, au fameux Petrarque; le titre de l'un de ces liures portoit qve c'estoit un petit dictionnaire des mots en langve Cumane, Persane et Latine. Et on met même les commencements contenant vn couple de mots, je pensois trouuer maintenant mon extrait de ce catalogue, pour en auoir vostre sentiment et pour apprendre par vostre moyen à qvelle des langues connuës ces mots se rapportent le plus, pour juger de la langve et nation des Cumans, mais je ne le sçaurois trouuer encor dans les cahos de mes papiers. Cependant je ne manqveray pas de le trouver vn jour et je me donneray alors l'honneur de le vous envoyer. Ces Cumans possedoient la Tauriqve et les environs jusqv'à ce qv'ils en furent chassés par les Tartares du temps de l'Empereur Frideric II, ou ils se refugierent vers la Hongrie et y habiterent meme en qvelqves endroits, mais je n'ay pas encor pû apprendre qv'il en reste qvelqve trace aujourdhuy, peut estre qv'il y en a qvelqves restes plus avant. Je ne sçay pas même si les Tartares de Lithuanie n'en sont. Car il y a de l'apparençe qv'ils sont differens de ceux de la Crimée, bien qve Mahometans comme eux.

Je suis bien aise aussi d'apprendre qve Mons. de la Croix a traduit la vie de Timur-Chan, qvand j'estois a Paris il auoit deja traduit celle de Chingis Chan, si je m'en souuiens bien. Ces deux vies meriteroient d'estre jointes. Si la paix se fait comme il y a de l'apparence, il trouvera moyen en France de les faire imprimer et le Roy meme y contribuera sans doute.

Puisqve vostre Collegium Antiquitatum subsiste, je ne doute point qv'il ne continue de porter des fruits qvi fassent honneur à la Suede, sur tout si on y suit vos avis soûtenus par qvelqve chose de plus qve par la connoissance

de qvelqve vieille Edda ou Sagar, dont j'avoue de ne pas faire autant de cas, qve qvelqves uns, puisqve ces pieces ne sont pas fort anciennes. Cependant on a raison de les conserver et employer qvelqves fabuleuses et nugatoires qv'elles soyent, parce qv'on pourra toujours tirer auram ex stercore. N'y a t il point de Bible ny autre liure imprimé en islandois pour l'usage moderne des habitans de cette isle. Scaliger souhaitoit fort d'auoir une Bible islandoise.

J'estime qve ce Manuscrit Grec, qvi contient un Commerce de Lettres des Gots de Svede ou nouuellement sortis de la, avec ceux du pont Euxin et de Caffa, doit estre une des plus considerables decouvertes de vostre voyage. J'espere qve vous en aures fait qvelqve extrait, Monsieur, aussi bien qve du Menologe Grec des peres d'Anvers, qvi contient grand nombre des martyrs Gots. En ce cas je vous demande un peu plus de notices mais selon vostre commodité. Qvand j'estois à Vienne ces peres obtinrent de l'Empereur des Menologes Manuscrits de la Bibliotheqve imperiale. A'propos de *los desconocidas* d'Espagne, j'ay le liure que Lastanosa a fait, sur les medailles qvi contiennent ces caractères inconnus, on en trouve quelques fois encor hors de l'Espagne. Lastanosa a eu raison de soûtenir, qv'elles ne sont pas des Gots, Vandales ny Sveves, mais des anciens Espagnols du temps des Romains, et des Cartaginois. Mais si l'on peut justifier qv'elles conviennent assez avec les *Runes*, il faudroit l'attribuer à une ancienne migration ou communication des Septentrionaux, qvi pourroient auoir passé par mer jusqv'en Espagne.

Le liure intitulé *Horæ Arcticæ succisivæ Adami Bohoriz* de antiqua lingua Carniolana, ne m'est connu qve par rapport, il ne se trouue ny icy ny dans la Bibliotheqve de Wolfenbuttel. Cependant ce liure auoit esté dans une bibliotheqve d'un particulier qvi fut vendue a Bronswic à

l'encant, il y a qvelqves années. Je ne l'appris qve trop tard; j'ay deja ecrit en plusieurs endroits pour tacher de l'obtenir au moins par emprunt, pour vous en pouuoir faire des extraits, et je feray mon possibile pour vous satisfaire la dessus.

J'ay aussi receu la Grammaire Russienne de Mons. *Henri Guillaume Ludolf* imprimée l'année passée à Oxfort. Elle me paroist trop maigre aussi bien qu'à vous, et puisqve il dit qv'une certaine langve Slavonne est la langve des Sçavans en Moscovie, il auroit esté bon d'en dire un peu d'avantage, et de la comparer avec la langue courante des Moscovites. Il falloit aussi un petit dictionnaire. Mais nous aurons tousjours beaucoup d'obligation à l'auteur de ce liure, s'il a contribué a vous animer à donner ce qve vous medités sur ces langves. J'ay appris qu'il a esté en Moscovie, et qve depuis il a fait quelqve fonction de Secretaire auprès du Prince *George* de Dannemarc. Je vous supplie cependant de me dire vostre sentiment sur la nature de cette langve, et si elle convient d'avantage avec celle des Polonnois ou des Bohemiens ou des Esclavons voisines de la mer Hadriatiqve. Nous avons aussi un petit reste de Slaves dans le pays de Lunebourg; le long de l'Elbe, je me suis enquis d'eux et en ay demandé le Pater noster, ou je trouue des mots, qvi ne sont pas dans les oraisons dominicales des autres langves Slavonnes, et qvi semblent venir du prussien, de sorte qve je m'imagine qve cette espece de Windes est venue de ce costé la.

J'ay obtenu un fragment de la Grammaire des Tartares de la Chine. Les caracteres en sont plaisans. Ils n'expriment pas les choses comme ceux des chinois, ny les lettres comme les nostres, mais les syllabes d'une façon assez singulière. Je souhaitterois fort de pouvoir apprendre un jour plus de particularités des langues et peuples de la Tartarie et comment different les Siberiens, les Czircasses, les Kalmucs, les Mogolles les Usbecs et les

Lamas de la Chine. On m'asseure qve la langve des Hongrois se trouue encor proche de la mer Caspienne. Qvand je considere les descriptions qve les anciens faisoient des Hunnes, et celles qve les voyageurs nous font des Kalmucs, il semble c'est un même peuple. Car on donne aux uns et aux autres un visage plat et large, et des yeux extremement petits, et la situation se rapporte aussi.

Je ne sçay si la langve de ces Kalmucs se rapporte à la langve du Turqvestan comme celle des Tartares de la Crimée, dont la langve comme je croy a assez de convenanze avec celle des Turcs. Si vous en aues quelqve connoissance, je vous supplie de me dire vostre sentiment, sur la connexion des Langves. Monsieur Ludolf dans l'appendice de sa Grammaire Russienne parle de Buchartzi, marchands Mahomatans, qvi viennent jusqve dans la Siberrie, je m'imagine qve ce sont les Usbecks de Bochara. S'il est vray qve les Calmucs aussi bien qve les Mugolles et les Tartares de la Chine dependent du Grand Lama en matiere de religion, peut estre qv'il y a encor du rapport pour les langves et les origines des peuples. Si ce n'est qve la taille et la constitution des corps se trouve trop differente entre eux. Je me souviens d'avoir lu qvelqve part (mais je ne sçaurois le retrouver), qv'un certain voyageur auoit partagé les hommes en certains tribus, races ou classes. Il donnoit une race particuliere aux Lappons et Samojedes, une autre aux Chinois et peuples voisins; une autre aux Negres, encor une autre aux Cafres ou Hotentots. En Ameriqve encor il y a une difference merveilleuse entre les Galibis ou Caribes par exemple, qvi ont beaucoup de valeur et même de l'esprit, et entre ceux des Paraguay, qvi semblent estre des enfans ou des écoliers toute leur vie. Cela n'empeche pas qve tous les hommes qvi habitent ce globe ne soyent tous d'une meme race, qvi a esté alterée par les differens climats, comme nous voyons qve les bestes et les

plantes changent de naturel et deviennent meilleurs ou dégenerent.

On attend un ouvrage posthume du pere *Tomasin* de l'orataire, ou il pretend nous donner l'harmonie des langues, et en les rapportant toutes à l'Hebraïqve monstrer qve le genre humain vient tout entier d'Adam. C'est une grande et belle entreprise qve celle de l'Harmonie des langves, mais je doute qve ce pere, qvelqve sçavant et laborieux qv'il ait esté, ait pû traiter dignement cette matiere. Je ne connois qve vous Monsieur, presentement, qvi puissies y apporter toutes les lumières qv'il faut auoir. Outre l'erudition et le jugement vous aves fait des grands voyages, vous connoisses les langues anciennes et modernes et vous pouues seul marier les orientales avec celles du Nord, sans estre entêté des opinions outrées, comme qvelqves uns de vos Messieurs. Je conçois bien qve vostre temps, vos emplois de Cour, et vos affaires ne vous permettront pas de faire un aussi grand ouvrage qve la matière pourroit meriter, mais il suffit qve vous nous donniés vn ristretto de qvantité de vos belles observations et meditations qvi fournissent des lumieres, qve les autres puissent suivre. Vous me communiqués tant de belles choses, qve ce seroit vne espece d'impudence d'abuser de vostre bonne volonté. Ainsi pour ce qui est de tant de pieces curieuses qvi regardent les diplomes, qve je pourrois obtenir par vostre faueur, soit de vos propres recueils ou des papiers du Roy, je n'oserois point vous faire des demandes. C'est assez qve vous ayiés la bonté de vous souuenir de moy, si qvelqve chose se presente d'elle meme, ou si l'occasion se trouue de dire un mot en faveur de mes desseins à ceux qui y peuuent contribuer. Monsieur l'Envoyé Smith aura les bontés, comme j'espere de profiter des Vostres pour moy et de voir aussi les statuts de Malthe, s'il en a le loisir. Je vous remercie cependant du present d'un liure rare publié autresfois par ordre du

Senat de Suède contre le Roy Sigismond. Ces sortes d'ouurages donnent des grandes lumières à l'histoire, je penseray aux moyens de me revanger. Cependant s'il y a qvelqve chose pour vostre service ou je puisse estre utile, je feray tous les efforts possibiles pour vous satisfaire. Pour ce qvi est des Manuscrits Arabes et ceux qvi les pourroient employer utilement; le plus habile homme qve nous ayons est Mons. Acoluthus qvi travaille depuis long temps à nous donner une bonne version de l'Alcoran avec des remarqves tirées des Arabes et autres orientaux, qvi seront tout autre chose qve ce qve donne le bon pere Maracci. Il y a un jeune homme nommé Mons. Starcke, qvi a travaillé sous Monsieur Hinckelmann pour nous faire auoir correctement l'édition du texte meme de l'Alcoran, et j'apprends qve des Sçavans en sont assez satisfaits. Il y en a encor d'autres et si vous vouliés auoir la bonté, Monsieur, de me marquer plus distinctement les liures et les conditions, peut estre pourrois je seconder vostre dessein louable de les faire auoir à ceux qvi en fassent part au public. Mais il est temps de finir une lettre dont la longveur vous pourroit enfin ennuyer, et je suis avec zele, Monsieur

vostre tres humble et tres
obéissant serviteur
Leibnitz

Hannover ce 29 Janvier 1697.

III[1].

Monsieur

J'apprehende fort, qve vous ne croyiés qve j'ay fait banqveroute. Mais il m'est arrivé ce qvi arrive souuent

[1] I Otium Hann. s. 71 förekommer ett kort utdrag af ett bref från Sparfvenfelt till L:z af 20 maj 1697 Detta bref af 13 juli 1697, är förut tryckt af Bring, anf. st., 1754.

à ceux qvi sont debiteurs. La grandeur même de la dette fait un effect contraire à celuy qv'elle deuroit faire. Au lieu d'avancer le payement, elle le retarde à cause de la difficulté qv'il y a de satisfaire. Vous m'aves ecrit une lettre bien grande et pleine de belles choses; je ne suis pas encor asses en estat de m'acqvitter entierement de la reponse qve je dois la dessus; et même je n'ay pas maintenant cette lettre avec moy, vous écrivant cecy de Wolfenbutel, ou je suis arrivé depuis trois ou qvatre jours, et ou j'ay appris qve Messeigneurs les Ducs freres envoyent Monsieur Hertel en Svède, entre autres pour faire connoistre au Roy leur sentimens de condoleance et de congratulation. Or Monsieur Hertel Conseiller des Legations de leur Altesses Serenissimes s'estant offert fort liberalement de se charger de mes commissions; la premiere chose à la qvelle j'ay pensé, a esté, de vous temoigner mon obligation et de vous envoyer un petit paqvet de qvelqves pieces de ma façon, qve j'ay pû trouuer icy sur le champ, n'ayant pas le temps d'en faire venir qvelqves autres d'Hanover. Je luy ay fait aussi mettre en main un Manuscrit en Islandois ou en vieux Scandinavien, qvi est de la Bibliotheqve Ducale de Wolfenbutel. Il paroist qve ce sont des vers qvoiqv sans rimes. Il aura l'honneur de vous le monstrer, et à d'autres personnes intelligentes. Vous verrés bien tost ce que c'est, qvoyqv'il soit imparfait, peutestre ne laisserat-il pas d'estre curieux?

J'ay écrit vers plusieurs endroits pour auoir le liure qve vous souhaittés, Monsieur, *de Lingua Carniolana.* On me l'a fait esperer, j'en attends l'effect. Si je l'obtiens vous l'aurés, soit imprimé, ou en copie, qve je feray faire exprés et avec soin, s'il ne m'est point permis de vous envoyer le liure même, ce qvi seroit le meilleur.

Denierement *magna spe decidi.* J'auois trouué dans une liste des Manuscrits qve le fameux Petrarqve auoit legués

à la Republiqve de Venise, qv'il y a un petit dictionnaire de la Langue Cumane, qvi estoit en vogue sur le pont Euxin environ l'an 1200. J'en écrivis à Venise, personne vouloit sçauoir ou ces Manuscrits estoient devenus. Je leur en donnay des marqves, qv'ils devoient estre *in summo ædis fastigio apud equos æneos*. Enfin Monsieur le procurator Justiniani les sçut deterrer. Après bien de façons on y monta au haut de l'Eglise de St. Marc, on chercha mon liure. Mais apparemment parceqve ceux qvi s'en estoient chargés n'auoient pas assez de practiqve en telles choses, on ne trouua pas ce qve je demandois, et qve je crois encore y estre.

Qve dites vous, Monsieur, du voyage du Grand Czar de Moscovie et du beau dessein qv'il a formé de débarbariser sa nation? N'est ce pas qvelqve chose d'extraordinaire? Ô qve je voudrois que vous eussiez esté en Moscovie depuis peu. Il auroit satisfait a vostre curiosité, et vous auriés satisfait à la sienne. Il me semble qv'il seroit temps maintenant de donner vostre nouvelle Carte de la Tartarie, ou au moins (en l'attendant) vos remarqves sur celle de Mons. Witsen. Un François nommé Mons. le Fer, qvi fait des Cartes, en a publié une depuis peu, qvi est un pot pourri fait de celle de Mons. Witsen, des Cartes anciennes et des observations des Jesuites François revenus de la Chine. Mais on a ecrit à l'encontre, j'ay demandé ces choses de Paris. Il faudroit qve vous les vissiés. En conferant la carte de Mons. Witsen avec une petite relation toute fraiche d'un voyage de l'Ambassade Moscovite à la Chine, je trouue qvelqves difficultés. Je n'ay pas icy mes *Novissima Sinica* qve je viens de faire imprimer, ou cette relation est inserée. Ce sont qvelqves notices touchant les derniers affaires de la Chine tirées de mes correspondances. Mais Mr. Hertel en trouuera peut estre qvelqves exemplaires en passant à Hambourg, pour vous et pour Mons. l'Envoyé Schmid. Je publie main-

tenant des historiens non imprimés, qvi ont écrit il a plus de qvatre siecles. Qvand ils paroistront, je tacheray de vous les envoyer.

Au reste, vous trouuerés qve Monsieur Hertel porte avec luy encor une autre recommendation qve celle de sa lettre de creance. C'est qv'il a beaucoup d'esprit et de fort belles connoisances. Ainsi je crois, Monsieur, qve vous serés fort satisfait de la sienne. Je l'ay prié de s'informer de vostre College des Antiqvités, de Mons. Rudbeckius, du voyage de Constantinople de Mr. Clas Rolam, Senateur, de la Chymie de Mons. Hierne, de la fonte de la mine de cuiure, qv'un Italien nommé Levante avoit proposée chez vous; de ce qvi pourroit servir à mon Codex Diplomaticus; des liures, des sçavans, et des curieux de Svede, mais je luy ay assez marqvé qve tout le reste de la Svede ne luy fourniroit pas ce qv'il trouueroit chez vous, dont la grande penetration et les grands voyages, avec cette etendue de curiosité, qve vous avés, n'ont pu manqver de produire qvelqve chose d'extraordinaire. Vostre assistanse luy pourra estre utile en plusieurs façons mais particulierement en ma faveur.

Vous m'avés envoyé tant de belles choses, qve j'ay honte de ne vous pouuoir mieux témoigner ma reconnoisance. Je ne laisseray pas de continuer mes soins, pour tacher d'executer vos ordres et de m'acqvitter de mon deuoir. Je vous remercie fort cependant de ce qve vous m'avés envoyé encor dernierement, et entre autres des tailles douces du liure de Mr Brenner des medailles de Svede. Mons. l'Envoyé Schmid m'a donné avis qve je dois encor attendre qvelqve chose qv'un voyageur Svedois me portera. Soit qv'il y ait qvelqve chose de vous ou non la dedans, je vous seray toujours infinément obligé, et je suis avec zele Monsieur vostre tres humble et tres obeissant serviteur

Wolfenbuttel ce 13 Juillet 1697. *Leibnitz*

IV[1].

Hanover ce 27 December 1698

Monsieur

Si vous n'aviés un grand fonds de bonté je n'oserois point me presenter devant vous apres le retardement de la reponse qve je devois à une grande et belle lettre qve j'ay receu de vous au commencement de cette année. Mais je scay qve vous estes aussi eqvitable dans vos jugemens, qve vous estes profond et vaste dans vos connoissances. — La mort du feu Electeur, mon maistre, m'a donné des occupations extraordinaires, et m'a dérangé en bien des choses, et tout l'hyver a-suffi à peine à me remettere un peu, je croyois de jouir de l'esté, mais il m'est arrivé un autre desordre, qvi a achevé de me mettre hors de mesure. C'est qv'il a fallu démenager. Et comme la Bibliotheqve Electorale estoit aussi dans la maison ou je logeois, parce que les chambres ou elle avoit esté au chasteau ayant esté changées, elle auoit esté mise sous ma garde en attendant; il fallut transporter non seulement ce qvi estoit à moy, mais encor la Bibliotheqve de l'Electeur. Et comme on auoit eu de la peine a accommoder un autre endroit pour la mettre passablement en attendant qu'elle retourne au chasteau, on n'a pu venir au bout de ce transport qve dans l'automne; et l'hyver nous a surpris avant qv'on ait pû remettre les choses dans leur ordre.

Surtout mes papiers n'ont pas pû estre garantis entierement de la confusion, quelque peine qve j'aye prise de

---

[1] Ett excerpt af bref af 19 nov. 1697 förekommer i Benzelii samling och är tryckt af Bring, anf. st. — Några rader ur ett bref af 1697, utan datum, anföras i Otium Hannov. under nr XLVII (s. 97); de äro tagna ur föreg. bref (III). — Detta bref, af 27 dec. 1698, är förut otryckt.

l'empêcher. Outre cela il falloit satisfaire aux occupations ordinaires, répondre à plusieurs lettres pressées, faire meme des petits voyages, pour ne rien dire des meditations de mathematiqve, où il a fallu me maintenir un peu depuis qve quelqves celebres Mathematiciens tant Allemands qv'estrangers, en Hollande en France et en Angleterre ont embrassé une nouuelle Methode Analytiqve qve j'ay proposée pour avancer l'application de la Geometrie à la nature. Car ces Messieurs me faisant l'honneur de me consulter de temps en temps, et même de vouloir qve je sois arbitre de qvelqves differens, qv'il y a entre eux, il faut malgré moy que je donne qvelqve temps à cela. Car on me qverelle même, lors qve je veux m'en excuser et on me dit, que j'ay tort de qvitter les verités solides et eternelles pour les recherches des choses changeantes et perissables comprises dans les histoires et dans les lois. — Vous n'aves que faire, Monsieur, de ce grand detail, et je vous en epargnerois la connaissance, si je n'avois besoin d'en toucher qvelqve chose pour faire mon Apologie.

Mais venons aux Matieres contenuës dans vostre lettre. La premiere chose qve je dois vous dire la dessus, Monsieur, est que j'ay enfin obtenu le liure *d'Adamus Bohoriz* intitulé *Horulæ Arcticæ Succissivæ.* Il s'est trouué dans la Bibiliotheqve publiqve de la ville de Francfort sur le Meyn; et on me l'a envoyé à condition de le restituer à la foire du printemps. Je le fais donc copier tout entier pour vous, et fais exprimer avec soin les figures des lettres. Cet exemplaire avoit esté à Martinus Crusius professeur de Tubingue, célebre par sa connoissance de l'Histoire de la Svabe (dont il a laissé des annales) et de la langve Greqve qv'il a enrichie par plusieurs liures. L'auteur le luy auoit envoyé luymême qvoyqve apparement ce liure ne vous paroistra pas de la derniere importance, il semble pourtant qv'il n'est pas á mepriser entierement, et c'est aussi le jugement de Mons. Schmidt, avec leqvel j'ay

qvelqve fois l'avantage de m'entretenir de vous et je prends le plus grand plaisir du monde d'apprendre tout le bien qv'il m'en dit. En fin vous aurés du moins ce liure qve vous avés desiré de voir depuis si long temps; et vaille qv'il pourra, vous l'aurés vû, et sçaurés ce qvi vous en deuiés attendre.

Un de mes amis m'a communiqvé un liure imprimé en caracteres Russiens, qvi est une espece de grammaire. J'en ay fait copier le titre comme on a pû, pour vous l'envoyer, comme je fais presentement. Vous jugerés par là, Monsieur, si c'est qvelqve chose qvi vous puisse estre utile, si ce n'est qve vous ayés deja vû ce liure. On m'a encor communiqvé un petit Nomenclateur Russien manuscrit. J'ay receu aussi qvelqves liures Ecclesiastiqves dans la langve Slavonne telle qv'elle est en usage dans la Lusace. Tout cela m'est ce qv'on apelle Böhmische dörffer en Allemand. C'est à dire des villages Bohemiens; ou pour parler françois c'est de l'Arabe pour moy. J'ay maintenant un homme à mon service pour qvelqves mois qvi est venu icy de la Pologne avec un Seigneur Moscovite. Mais comme les Moscovites sont des gens chiches, et qvi ne se soucient gueres de faire les choses honnestement et de bonne grace, ce Moscovite s'est defait icy de luy fort mal à propos. Je l'ay pris chez moy plus tost par pitié qve parceqve j'en auois besoin. Il est Hongrois de nation, et entend et parle egalement le Hongrois et le Slavaqve, car c'est ainsi qv'on appelle le Slavon en Hongrie. Il a esté quelqve temps en Pologne et le Moscovite l'a pris à Danzic pour son interprete Allemand, luy promettant des belles choses qv'il a mal tenues, en sorte qve nostre cour trouua qv'il en auoit usé fort vilainement. Avec cela ce garçon a de l'etude, s'expliqvant fort bien en latin, et ce qvi est le principal, il entend la Musiqve à fonds et joue de plusieurs instrumens. Il copie pour vous le liure de Bohoriz. Ce n'est pas pourtant luy mais un

autre qvi a copié le titre de la Grammaire. Son caractere est fort bon et fort lisible, de sorte qv'il m'est venu dans l'esprit, en écrivant cette lettre, qve si vous voulés pousser vos travaux Slavoniques, ce garçon vous y seroit tres propre. Vous trouueries en luy en meme temps un bon copiste et un homme versé dans la practique de ces langves, car je voy qv'il en sçait plusieurs dialectes. Qvand je luy monstray le Carniolain de Bohoriz, il me dit qv'il se rapportoit assez á l'ésclavon qvi est en usage en Hongrie, et ce la paroist raisonnable à cause du voisinage. J'auais eu qvelqve pensee en le prenant chez moy de m'instruire un peu dans l'Esclavon, mais homo proponit deus disponit. Mon temps ne l'a point permis et il a fallu renguainer ma curiosité. Ainsi je n'ay pû l'employer qve comme ecrivain, mais comme il a d'autres bons talens, et a paru honneste et fidele, je croy qv'il ne vous seroit point inutile, et qve peutestre il pourroit encor rendre qvelqve service dans l'Eglise ou chez qvelqve seigneur, par sa connoissance de la Musiqve. La depense du voyage ne seroit pas fort grande, car ce n'est pas une grande affaire d'aller d'icy a Lübec, dont on peut passer par mer à Stockholm. Vous me ferés sçauoir, s'il vous plaist, Monsieur, ce qve vous penses la dessus, car il ne restera chez moy qve jusqv'au printemps. Je joins à cette lettre qvelqves pages de ce qv'il a commencé de copier, ainsi vous verrez son caractere et comment il écrit. Je vous diray encor (: ce qvi importe pour la Svede:) qv'il est de la confession d'Augsbourg.

Monsieur Block suedois revenu de Florence, sera maintenant à Stockholm. Je n'ay point eu l'honneur de le voir, mais à juger de luy tant par ses lettres qve par la maniere fidelle dont il s'est acqvitté de la derniere volonté de Monsieur le Baron de Bodenhausen son ami et le mien, qvi luy a legvé ses papiers, et l'a chargé par une manière de fidecommis sans formalité de m'en remettre

qvelqves uns entre les mains, comme il a fait, je trouue qv'il est un honneste homme, et digne d'estre favorisé: c'est de quoy j'ose vous supplier, sans qv'il m'en ait prié. Il s'est appliqvé à la Medecine et à mon avis, il a pris un bon parti, et qvoyqve peutestre le commun peuple se porte trop bien en Svede pour auoir grand besoin d'un medecin, neantmoins les grands seigneurs, les courtisans, les gens d'estude, et tous ceux qvi vivent moins naturellement, que vos paisans, n'en ont besoin qve trop, de sorte qv'un habile Medecin, comme je m'imagine qv'il sera un jour, s'il ne l'est déja presentement, se fera tousjours recherché par toute la terre.

Feu Monsieur de la Neuville qve le feu Roy de Pologne avoit envoyé de Pologne en Moscovie avec une lettre de creance de sa part, mais à dessein de favoriser sous main les veues de la France, auoit fait une relation de ce voyage, qv'il laissa a Madame l'Electrice de Brunsvic, en repassant en France. Maintenant son liure paroist imprimée et dedié au Roy de France, ou il decouvre son intrigue. Or je voy qv'il parle aussi de ce Spatharius dont vous parlés dans vostre lettre, il l'appelle Spatharus et le loue fort aussi, disant qu'il a fait deux fois le voyage de la Chine par ordre des Tzars. N'y auroit-il pas moyen d'obetenir l'hodoeporicon du voyage, qv'il a fait de la Chine? Le Tzar, ayant este festiné dernierement par l'Envoyé de l'Empereur a fait l'honneur à cet Envoyé de le prier á disner, et apres le repas, l'a regalé d'une tragedie des plus terribles a peu pres à la façon du Roy Christiern, faisant couper 150 testes de rebelles en sa presence. On croit qv'il l'a fait pour reprocher tacitement à l'Empereur, qv'il n'est pas assez absolu pour faire des choses semblables. Car on dit qve lorsq'vil estoit à Vienne, et entendoit dire, qve la restitution de Philipsbourg estoit retardeé par le Landgrave de Hesse-Cassel, qvi faisoit difficulté de rendre Rheinfels, il demanda pour quoy

l'Empereur ne faisoit point couper la teste à son vassal? C'est dommage qve ce Grand prince, qvi a tant de bonnes qvalités ne peut se defaire encor du panchant qv'il a pour la cruauté.

Ne seroit-il pas à propos, Monsieur, de faire un Alphabet Slavoniqve Universel? C'est à dire une maniere de Table, ou selon l'Alphabet Latin, enrichi et diversifié par qvelqves marqves commodes et comparé avec des prononciations de qvelqves langves Europeennes plus connues, vous pourries exprimer la veritable valeur de toute sorte de caracteres non seulement Ciruliqves ou Russiens, mais encor Glogoliques; et même les notes et lettres dont les Polonnois, Bohemiens et autres se sont servis pour modifier l'Alphabet latin ou Allemand à leur façon, car il semble qve l'ecriture de ces peuples est plus differente qve leur prononțiation. Mons. Ludolphi meditoit une Table pareille particulierement pour les langves orientales et il vouloit joindre cette table à ses commentaires Aethiopiqves; mais il s'est ravisé et l'a differé pour une autre occasion, ce qvi me fait craindre qv'elle pourroit demeurer tout à fait en arrière. La chose cependant seroit tres utile et ne vous seroit point difficile, vous pourriés même aller jusqv'à qvelqves orientales selon qve vous le jugeriés a propos pour rendre l'harmonie plus complete. Je vous supplie fort d'y songer. Quand vous n'exprimiés pas le tout en perfection comme peutestre il n'y a pas tousjours moyen: tousjours: est aliquid prodire tenus.

Mons. Benzelius partant de Helmstat a voulu faire qvelqve sejour dans la Saxe, et particulierement à Leipzig. Je luy ay donné des recommendations pour des habiles gens de cette université, et je ne doute point qve ses bonnes qvalités ne le fassent aimér et estimer par tout. Je luy ay envoyé le voyage du Senateur Claude Rolam imprimé en Svedois pour le prier de me le traduire en Latin, car il n'est pas fort long, et il s'estoit offert

pour cela luy même. Par ce moyen, luy et moy nous obligerons un excellent Theologien de l'Eglise Anglicane, qvi a esté au levant et qvi souhaite de lire ce voyage, c'est Monsieur Thomas Smith, connu par ce qv'il a fait de l'Eglise Greqve, des Eglises de l'Asie, par ses Miscellanea, et par sa Bibliotheca Cottoniana.

Ainsi qvand Mons. Benzelius viendra en Angleterre un de ces jours il y trouuera une personne de merite qv'il aura obligé par avance. Je m'etonne cependant, qve je n'ay rien sçu de luy depuis qv'il est arrivé à Leipzig. Mais j'espere tousjours qv'il se portera bien, et qv'il me donnera de ses nouuelles qvand il aura plus de loisir. Je vous supplie cependant, Monsieur, d'informer Monsieur l'Eveqve de Stregnes de ma bonne volonté et de l'approbation qve son fils a trouué chez les personnes de merite à Helmstat, Leipzig et ailleurs.

Je viens à Monsieur Hertel, qvi nous avoit dit des merveilles, Monsieur, de vos belles collections. Ce qv'il m'a porté de vostre part, augmente mes obligations et me fait songer avec passion à ce qvi pourroit estre de vostre service. Mons. Hertel a laissé nostre Ms. Islandois à Monsieur Arnas Magnæus à Coppenhague, si celuy ci s'en peut servir utilement, tant mieux. Les Bibliotheqves et les Ms. ne doivent estre qve pour l'usage des habiles gens. Vous avés bien jugé, Monsieur, qve le Tzar feroit sa paix avec le Turc aussi tost qve l'Empereur; et qv'a lors vous pourries auoir sujet d'estre sur vos gardes. Car qvelqves pays qve la couronne de Svede possede, ont la langve et la religion Russienne. On dit meme, qve pendant la derniere disette plusieurs de vos sujets se sont sauués chez les Moscovites pour ne pas mourir de faim.

Mais au lieu de se frotter à la Svede, dont il se pourroit mal trouuer, je luy conseillerois de porter ses armes vers le levant, et d'assujettir les barbares tels qve

sont les Kalmuckes, qvi jusqv'icy ne le reconnoissent pas encor. Il est vray, qve les conqvestes qv'il pourroit faire de ce coste là, le rendront encor plus formidable. Mais comme il n'a pas la mine de vouloir demeurer les bras croisés, il vaut mieux pour la Chrestienté qv'il s'occupe loin de nous.

J'espere qve le present Eveqve de Padoue, qvi est un Barbarizo, neveu du Cardinal, et qu'on dit aller sur les traces de l'oncle fera achever l'impression de l'Alcoran du pere Maracci si elle n'est pas encor faite. Ce jeune homme de Breme nommé Sikius dont je vous avois parlé, et qu'on dit reussir merveilleusement dans l'Arabe, a donné un vieux Evangile Apocryphe de l'Enfance de Jesus traduit d'un Manuscrit Arabe de Golius, et il la enrichi de notes fort bonnes, faisant voir qve les peres et l'Alcoran disent des choses prises de cet Evangile. Maintenant il s'est joint a un Westfalien nommé Costerus qvi se trouue aussi en Hollande, pour faire ensemble un journal des sçavans en Latin qv'ils font imprimer à Utrecht. Je n'ay point de connoissance avec Mons. Sikius, mais j'ay ecrit à un de ses amis qv'il ne feroit pas mal de faire un tour en Svede. Il profite fort des Manuscrits Arabes qvi sont à Leide.

Monsieur Schilter sçavant Jurisconsulte à Strasbourg et tres versé dans l'ancienne langve Germaniqve, nous donnera une nouuelle edition tant d'Otfridus qve de Notzerus. Il m'a deja envoyé un cahier imprimé de l'un et de l'autre, qvi promet de fort bonnes choses. Il comparera de temps en temps le vieux Allemand avec vostre Islandois. Monsieur Gerard Meyer Theologien et predicateur à Breme, de l'Eglise Reformée, travaille tort et ferme à son *Glossarium Saxonicum.* Nous avons qvelqves fois des petites disputes, car les Etymologies sont souuent problematiqves, par exemple *Zinke* signifie en Allemand un instrument de Musiqve en forme de cors (cornu), qvoyqve un peu

moins courbé; je ne sçaurois vous en dire maintenant le nom françois. Il le derrive de *singen* chanter. Mais je crois qve generalement *Zinke, Zanken* (ce sont les points comme de France ou de Venise, qvi ont leur sinuosités et courbures, le même mot estant un verbe signifie aussi se brouiller ensemble et contester avec aigreur) *ζάγκλη*, falx en Grec, et encor, *Cingsiale* (: aper :) d'ou vient le françois sanglier, *Zacke* (: c'est a dire hamus, uncus :) ont l'origine d'une racine commune, qvi signifie la courbure. Il semble qve le Kappa y a un rapport particulier, car haakc, uncus, Krum, curvus, *κύκλος*, et qvantité d'autres mots semblables y conviennent. Je trouue cela fort souuent dans la langve Teutoniqve (qvi est dans le fonds la meme avec la vostre), et dans les autres qvand elles participent de ses racines. Je ne sçay si vous remarqués qvelqve chose d'approchant dans le Slavon et dans le Finlandois qvi est une autre mere langve.

A propos du Finlandois Mons. Hertel nous a raconté, qve lors qve Mons. Fabricius estoit allé en Perse, ou en estoit revenu, dans son voyage precedant, il avoit eu un serviteur Finlandois, le qvel devant payer des Tartares qvi avoient fourni des chevaux, trouua qv'ils comptoient comme luy, et s'estant hazardé de parler il fut surpris qv'ils l'entendoient en qvelqve façon et qv'il les entendoit aussi un peu. J'ay prié Mons. Benzelius d'ecrire en Svede pour s'en informer, mais n'en ayant point eu des nouuelles, je prends la liberté de vous supplier d'en prendre des informations. Car il me semble qve ce Finlandois estoit à Stockholm lors qve Mons. Hertel s'y trouua, qui comme je crois l'auoit appris de Monsieur ou Madame Brenner. Il seroit apropos d'apprendre des particularités de cette narration de la bouche de ce garçon même, pour sçauoir plus particulierement le lieu et les autres circonstances. La chose me paroist tres vraisemblable, dont voicy la raison. C'est qve je sçay depuis longtemps qve

le Finnois et le Hongrois ont beaucoup de rapport. Or il est constant, qve les Hongrois sont venus d'un pays au dela du Volga derriere la mer Caspienne. Ainsi je croirois qve ce pays a esté celuy qvi estoit l'ancienne Hongrie, ou luy estoit voisin au moins.

Monz. Benzelius auroit bien envie d'aller au Levant, mais il faudra qv'il fasse premierement ses voyages de l'Europe, et je ne sçay si depuis la curiosité le poussera si loin, ou si les siens le permettront. Ce seroit pourtant le moyen de faire qvelqve chose d'extraordinaire.

Je crois aussi qve la langve Cambrobrittanniqve ou Aremoriqve est l'ancinne Gauloise, au moins dans les pays en deça de la Loire. Car il me semble de pouuoir juger par les noms des lieux, qve l'ancienne langve de la Guienne et des pays voisins pouuoit estre la meme avec la Cantabriqve ou Biscayenne. L'Aremoriqve ou Bretonne me paroist moitié Teutoñiqve. Qvand j'ay comparé ce qve j'ay vû du Hibernois avec le Biscayen je n'ay point remarqué de rapport. Il est vray qve les rapports sont souuent cachés et ne paroissent qve lors qv'on connoist les langves à fonds.

Pour venir à vostre dictionnaire Esclavon, je vous diray, Monsieur, qv'il seroit bon qve vous eussiés le Thesaurus polyglottus de Megiserus, si vous ne l'aves pas. C'estoit un homme extremement versé dans les langves et particulierement dans les Slavoniqves car je croy qv'il estoit natif de ces pays là ou du voisinage, et il a fait Annales Carinthiæ.

Schrieckius me paroist en effect un homme d'une grande lecture, et on en peut puiser qvelqve chose de bon, à cause de ses recueils mais son jugement ne vaut rien du tout à mon avis. Il n'y a rien de si ridicule, qve de vouloir expliquer par des compositions de nos mots les noms propres des lieux et des personnes des anciens Hebreux, Grecs, Latins et autres peuples. Je ne me fie

presqve aux Etymologies regulierement, qve lors qv'elles vont de langve en langve svivant le voisinage de la situation, et non *per saltum.*

Je voudrais qve vostre M. Rudbeck, tout excellent homme qv'il est en autre chose, ne Becamisât ou ne Rodornisât trop. Je serois bien aise de voir qvelqves exemples ou les derivations de Rodornus paroissent solides.

Je n'ay pas encor eu le loisir de mediter sur M. Sternielm, mais je ne laisse pas de me figurer qv'il y aura des bonnes observations. Ce qv'il a ecrit contre Cluverus ne me paroist pas fort solide. Mais sa preface du Codex Argenteus contient des bonnes choses.

On a de la peine a trouuer le petit liure de Claubergius, ce n'est qve depuis qvelqves mois qve je l'ay enfin obtenu. Une personne icy l'auoit mais comme cette personne estoit entesté de la raretée de la piece, elle ne me l'avoit jamais voulu montrer. Cependant je l'ay eue d'ailleurs, et je vous la feray copier aussi.

Je n'ay point manqué de recommander au P. Bouvet de faire vos complimens au P. Couplet et ses compagnons. Mais j'ay appris que le Pere Couplet est mort en chemin. Le pere Bouuet m'a promis des belles choses, aussi bien qve le P. Grimaldi. Mais j'ay dit à l'un à l'autre, qve j'avois peur, qu'il nous oublieroit, qvand il viendroit *in regnum suum.* Ces Messieurs sont considerés en Chine comme les plus grands Seigneurs, et cela leur oste l'envie, et meme le loisir de travailler.

Vous faites un veritable pourtrait de Mons. Thevenot, il estoit honneste homme, sçavoit mille belles choses, avoit des bonnes intentions; mais il n'avoit pas la resolution de faire qvelqve chose. On pouuoit dire de luy: *inopem me copia fecit.* Il vouloit donner tous ses recueils au Roy. Mais par malheur il se brouilla avec l'Archevêqve de Reims, homme brusqve qvi a la supreme intendance de la Bibliotheqve du Roi. Ainsi la Bibliotheqve de M. The-

venot a esté dissipée, et je ne sçay ce qu'on aura fait de ses Ms; c'est bien dommage.

Les lettres des Mongols que vous aves donnés à Mons. Thevenot, seront celles de Tangut, c'est ce qu'on a appris d'un Mongol, qvi estoit au second Ambassadeur Moscovite. Si j'auois esté avec ceux qui l'interrogerent en Hollande, j'aurois taché de tirer de luy l'Alphabet.

Qvant à la Georgienne j'en ay un dictionnaire imprimé alla Propaganda. Puisqve vous aves fait en sorte qu'on en a establi une imprimerie a Amsterdam, je crois qu'on y aura imprimé plusieurs bons liures. Le *fils* du Prince ou Roy d'Immirette a este avec le Tzar. Ce fut le seul qve le Tzar fit souper avec luy outre les Ambassadeurs, lors qv'il souppa assis entre les deux Electrices de Brandebourg et de Bronsvic, mere et fille, dans le Chasteau de Coppenbruck proche de Hanover, qvand on l'y traita à son passage en Hollande.

Il est raisonnable qve les Bulgariens soyent Esclavons, puisqve le nom fait voir qv'ils sont venus du fleuue Volga; et d'ailleurs je me fieray fort à vostre jugement sur ce sujet.

J'estime fort les écrits d'Emanuel Tesauro; j'y trouue ensemble la solidité et le brillant; ce qvi ne s'accorde que rarement. On vient de donner dans cette annee la traduction en latin de deux de ses ouurages, sçauoir de son liure de la morale, et aussi de son liure de arguta dictione. Le liure de Faria e Sousa ne se trouue pas dans ce pays cy, non plus qve las Republicas de fra Geronimo. Ces liures se pourroient peutestre trouuer en Hollande. Le voyage d'Isbrand a esté imprimé en Allemand mais c'est tres peu de chose, à moins qv'on n'en donne une meillure relation en Hollande.

Je vous remercie, de ce qve vous me mandés sur la relation de vostre Armenien, je croy qve lors qv'il dit qve les Tartares Nagai et Mugal sont qvasi là meme chose,

il a parlé de ces Mugals dont viennent les Mogols descendans de Tamerlan; mais les Mugals ou Nagai ont l'ecriture Turqve et la religion de Mahomet; au lieu qve les Mugals voisins de la Chine ont la religion payenne, et les caracteres de Tangut.

Qv'entendés vous, Monsieur, par la langve Grusinienne? Ce qve vous me dites, du passage par le pays de Schaméchal proche de la mer Caspienne est curieux et considerable.

Je suis bien aise, qve je sçay maintenant qve les anciens Cumans dont parlent les Histoires du 12me et 13me siecle estoient une nation Turqve. Puisqve vous parlés des Coumatzky sur le rapport de l'Armenien, et qve vous les prenes pour les memes avec les Coumans, est ce donc, qv'il y a aujourdhui un pays nommé ainsi?

J'ai oublié, qve Mons. Thomas Smith Theologien Anglois, dont j'ay parlé cy dessus, me mande d'auoir oui dire qve le Chancelier Axel Oxenstirn auoit eu plusieurs lettres du Patriarche Cyrille Lucaris, à qvi son penchant pour les protestans qu'il marqva trop visiblement, fut fatal. Apparemment si de telles lettres ou notices de ce Cyrille se trouuent en Svede, Monsieur le Comte d'Oxenstirn vostre premier Ministre le sçaura ou le pourra sçauoir, et en ce cas, si on pouvait obtenir ces lettres on obligeroit le public encor plus qv'on n'obligeroit ce sçavant Theologien; les papistes ont fort dechiré la reputation de ce Cyrille, mais il paroist qve la haine y a eu plus de part qve la raison.

Les questions de Mons. de Lilieblat ont esté envoyées au P. Bouuet, quand il estoit deja à la Rochelle pour s'embarqver. Ainsi on a point eu sa reponse. Cepandant Le P. Gobjen qvi n'a pas esté en Chine, mais qvi entretient correspondance avec les peres de la Chine, a repondu sur qvelqves unes des qvestions, ce qvi se trouue joint icy et qve je vous supplie Monsieur de [lui] faire tenir avec mes humbles recommendations. Il tachera d'obtenir encor de l'eclaircissement sur les autres.

Il me vient encor dans l'esprit avant que de finir, de vous demander des nouuelles de ce garçon Svedois qvi peut faire des grands calculs dans sa teste, sans mettre la plume à la main, j'espere qv'on l'aura fait apprendre qvelqve chose de plus depuis. Car un tel naturel merite d'estre cultivé.

Le meme Monsieur Smith, nostre Conseiller, a bien de belles meditations sur les changements de la surface de la terre arrivés par le changement de la mer, je le presse de les pousser, et pour cet effect je l'ay prié de me fournir des demandes qu'on pourroit envoyer en France et en Angleterre, sur la situation des pays, particulierement de ceux qvi sont sur le rivage de la mer-Oceane.

Mais il faut finir avec cette feuille de papier de peur d'entamer une troisième. Je vous souhaitte une heureuse nouuelle année avec une grande suite de pareilles, et je suis avec passion Monsieur

vostre tres humble et tres
obeissant serviteur
Leibniz

V[1].

Hanover ce 7 Avril 1699.

à M. le B. de Sparvenfeld.

I. Je dois vous donner avis, que la personne que j'ay recommandé, part pour vous aller trouuer. J'espere que vous en serez content; et je lui ai expliqué les choses comme il faut. Il paroit bon garçon, et serviable, il sçait assez de latin selon la coutume des Hongrois et Polonois, et même quelque chose de plus; avec cela il est bien

[1] Originalet saknas i samlingen. Brefvet här tryckt efter Kortholt, Leibnitii Epistolæ III, 355—65.

versé dans la Musique. Je lui ai dit que vous étiez curieux des langues Esclavonnes, et Mons. Schmit a adjouté, que vous y faisiez travailler, et qu' ainsi il vous pourroit servir en cela, comme aussi en autre chose. Mons. Schmit lui veut aussi donner une lettre pour vous, et approuve ma recommendation. Si vous lui donnez de quoi subsister et quelque chose au delà du necessaire, il sera content, esperant, que par vôtre recommendation, il pourra même parvenir un jour à quelque employ ou avancement. Il vous porte le reste du Bohoritz et la Grammaire Slavonique en caracteres Russiens dont je vous avois envoyé le titre, avec un autre petit liure grammatical de cette nature et du même caractere. Mais comme cette Grammaire Slavonique aussi bien que ce petit liure n'est pas à moi, vous aurez la bonté de me les renvoyer un jour, quand vous ne vous en servirez plus.

II. Je vous envoye aussi une copie du petit liure de *Claubergius*, celebre philosophe Cartesien et Professeur en Theologie à l'Université de Duysbourg dans le pays de Cleve, qui a voulu s'appliquer aux origines de la langue Allemande, et en a donné cet échantillon, qui fait voir effectivement, qu'il étoit capable de produire quelque chose de beau là-dessus; car il ne dit point des choses chimeriques ni tirées de loin.

III. Le Nomenclateur est purement Russien et se rapporte à ce qui est dans l'usage commun en Moscovie; ainsi je ne vous l'envoye pas:. Mais je ne sçay ce que c'est que la langue Lucale, dont vous dites que si c'est d'elle qu'il traite, que je vous le dois envoyer. Le liure imprimé de la Neville (qui est mort) ne contient rien au de là du Manuscrit, que la seule dedicace au Roy de France, la quelle decouvre les desseins de l'auteur, et qu'il alla en Moscovie comme Envoyé de Pologne de nom, mais en effet Emissaire de la France; ce qui fait tort un peu à la mémoire du feu Roy de Pologne, d'avoir donné

les mains à cela, non obstant, qu'il étoit allié de l'Empereur. Cela suppose, que M. de la Neville dise la verité, ce qui pourtant ne me paroit pas trop asseuré, car j'ai oui dire qu'il étoit un peu hableur.

IV. Vous m'obligerez, Monsieur, de dresser et de me communiquer une table harmonique des lettres et prononciations des langues Esclavonnes, comparées avec le Latin et autres langues. Je n'ai pas à la main présentement le liure de Mons. *Meninski,* qui est à Wolfenbuttel et non pas ici, ainsi je ne sçaurois dire si la Table est comme je la souhaiterois. Pour mieux faire, je crois, qu' il faudroit deux Tables, l'une seroit celle des sons expliqués par les caracteres d'un même son, mais de differentes langues mises ensemble. L'autre seroit celle des caracteres ou lettres expliquées par les differens sons, qu'elles signifient en differentes langues. Ainsi dans la premiere la base consisteroit dans les sons expliqués dans une langue connuë, la quelle devroit être suppleée au besoin par quelque autre langue commune, là où elle même est defectueuse. Mais ce qui seroit joint à cette base comprendroit les caracteres ou les manieres dont divers peuples écrivent ce son. Dans la seconde Table la base consisteroit dans les lettres et on expliqueroit par après ce que la lettre signifie chez les uns ou chez les autres. Par exemple dans la premiere Table on diroit:

u Italis scribitur per u, Gallis per ou, Anglis per u, Batavis per oe, Graecis per ȣ

ü Gallis per u, Graecis per υ.

Dans la seconde Table on diroit:

u significat idem apud Italos (nempe quod apud Germanos) sed apud Gallos eadem littera significat *ü* (seu quod apud Germanos *ü*).

ou Gallis idem significat quod Germanis u.

On voit par là que la seconde table n'est que pour les langues qu'on écrit avec des caracteres latins ou

approchans. Il seroit à souhaiter qu'on trouvât le moyen d'écrire tout en caracteres latins ce qui se pourroit en les enrichissant, comme les Juifs écrivent tout en leur caracteres, cela diminueroit extrémement la peine d'apprendre encore l'usage des caracteres propres du peuple, du moins on devroit imprimer toutes les orientales caracteres Hebreux comme les Juifs écrivent l'Arabe: on le devroit faire au moins dans les liures faits pour ceux qui commencent, pour ne leur point doubler la difficulté. Mais pour revenir aux Tables, il est vray qu'aiant une de ces deux Tables on en peut tirer l'autre aussi: mais il est bon de les avoir toutes deux, la premiere servant à écrire dans les caracteres des autres langues, ce que nous prononçons; la seconde servant à prononcer, ce que nous trouvons écrit dans les caracteres des autres langues. Quand on ne trouve pas des lettres latines qui repondent bien, il faut tàcher de s'expliquer comme on peut et même enrichir ou diversifier les caracteres, comme les Bohemiens et Polonois ont fait, mais d'une maniere peu commode.

V. Mons. *Benzelius* le jeune m'a écrit, qu'il alloit partir pour continuer ses voyages, et qu'il esperoit d'être bientôt en Angleterre, où il vouloit deliurer à Mons. *Thomas Smith* Theologien Anglois (connu par ce qu'il a fait sur l'Eglise Grecque et autres ouvrages) ce que je l'avois prié de lui donner. Je verrai, s'il me donnera de ses nouvelles.

VI. On me dit, que Mons. *Schilter* à Strasbourg ne se porte pas trop bien, et comme il est agé, je crains que son Edition de *Notgerus* et *Otfridus* ne demeure en arriere. Si elle paroit pourtant, je ne manquerai pas de vous l'envoyer. Mons. *Schilterus* se sert encore des Evangiles Gothiques *d'Ulfilas*, de l'Anglo-Saxon et aussi de l'Islandois comme d'autres vieux liures et glossaires. Car il faut joindre ensemble les differens dialectes de tous les peuples Teutoniques, pour expliquer les vieux liures. C'est dom-

mage que les Manuscrits de *Franciscus Junius* ne sont point publiés. On les garde en Angleterre. Monsieur *Celsius* a fait imprimer quelque chose de la decouverte de son pere touchant les lettres Runiques Helsingiennes. Je crois qu'elles ont eu leur origine de ce qu'on a voulu s'epargner la peine sur les pierres, en omettant les traits principaux comme pouvant toujours être sous-entendus. Je crois, que les Bas *Bretons* ont raison de soutenir, que leur langue et celle du pays de Galles approchent le plus de l'ancienne Gauloise. Je vous envoye ici une lettre qu'un François à écrite sur un ouvrage qu'il veut donner au public de l'origine des nations. Je serois bien aise d'avoir vôtre sentiment sur cette lettre et si vous pouviez la faire communiquer à Mons. *Rudbeckius*, pour en avoir le sien, cela ne seroit pas mal.

VII. Les Celtes des anciens comprendront les Germains et Gaulois. Je crois que Galates et Keltes (car on le prononçoit ainsi) étoit la même chose. Je me suis toujours imaginé, que les guerres des Titans et des Géans avec les dieux ne signifient, que les irruptions des Scythes ou Celtes dans l'Asie ou dans la Grece, gouvernées par des Rois qu'on a appellé Dieux depuis. Et Prometheus attaché au mont Caucase ne signifie peut-être que l'exclusion des peuples Scythiques par le moyen des trouppes mises aux portes Caspiennes pour les garder, et *Promethee* étoit compté parmi les *Titans*, comme dans ce vers: *de meliore luto finxit præcordia Titan.* Mais je ne sçay si cela appartient aux Celtes, qui apparement n'étoient plus alors dans la Scythie. Au reste si on pourroit tirer la verité Historique des anciennes Mythologies, comme ce François le promet, cela seroit fort beau; mais la chose me paroît extrémement difficile, à cause des sciences, que les poëtes ont prises, qui ont tout embrouillé tellement, qu'on ne sçauroit presque plus distinguer le vrai du faux. C'est comme si la veritable Histoire étoit per-

due, et qu'on vouloit la retablir des liures des Romans. J'ai grand peur qu'il n'en soit de même de vos Eddas et Sagas et des histoires anciennes des Francs, selon *Trithemius*, des Ecossois et des autres histoires particulieres de quelques peuples, lorsqu'elles ne s'accordent gueres avec les Histoires des autres peuples. Ainsi je ne croirois pas, par exemple à l'égard des Rois Danois à ce qu'un auteur du pays rapporte long temps après sur des chansons, traditions ou contes populaires.

VIII. Au reste il est plaisant de voir, comment chacun veut tout tirer de sa langue ou de celle qu'il affectionne. *Goropius Becanus et Rodornus* de l'Allemand (sans distinguer les nouvelles inflexions de ce qui est de la langue ancienne) *Rudbeckius* du Scandinavien, un certain *Otroski* du Hongrois, cet Abbé Francois (qui nous promet les origines des nations) du bas Breton ou Cambien, *Prætorius* (auteur de l'orbis Gothicus) du Polonais ou Esclavon. *Thomassin* après plusieurs autres et *Bochart* même de l'Hebreu ou Phenicien, *Ericus* Allemand établi à Venise du Grec. Et je crois, si un jour les Turcs ou Tartares deviennent sçavans à nôtre manière, qu'ils trouveront dans leur langue et dans leur pays des mots ou allusions, dont ils prouveront avec autant de droit que Monsieur *Rudbeckius*, que les Argonautes, *Hercule*, *Ulysse* et autres Heros ont été chez eux et que les Dieux sont sortis de leur pais et de leur Nation. Ils trouvent bien des passages des anciens favorables à leur hypothese. Mais sur tout ils voudront se revendiquer les Hyperboreens que Mons. *Rudbeckius* leur oste. Car il y a en effet des endroits des anciens, qui placent les Hyperboreens vers le Nord Oriental. La verité est que les anciens parlent confusement et contradictoirement des choses, qu'ils ne sçavoient plus eux mêmes lors qu'ils ecrivoient, de sorte que leur auctorités dans ces choses obscures sont à peu pres comme les regles de l'Astrologie, dont

on peut tirer tout ce que l'on veut, sur tout après coup.

IX. Il faut, Monsieur, que je vous communique une pensée, qui m'est venue dans l'esprit. Comme les miennes roulent fort sur le bien public, et partculièrement sur l'avancement des sciences, je prend soin, quand je puis, d'empêcher, que des decouvertes utiles ne se perdent point. L'art de dechifrer est un des plus grands échantillons de l'esprit humain. J'ai un ami, qui est assurement des premiers en Europe pour cela, et qui en a donné des preuves en bien de rencontres, qui m'ont causé de l'étonnement. Je lui ai souvent preché dans mes lettres, qu'il falloit publier cela: Mais il n'a pu s'y resoudre. Je lui ai donc proposé d'instruire des jeunes eleves: Mais comme il a d'autres emplois honorables, il a fait difficulté de se donner cette peine, alléguant, que l'art ne se peut point reduire en regles, et qu'il faut des jeunes gens, qui ayent en même temps du genie et de l'assiduité qu'il est rare de trouver. Je lui ai repondu que j'avouë qu'il n'y a point de regles generales dans cet art, mais que le moyen d'instruire un jeune homme capable, seroit de le mener par les exemples et de lui montrer dans un bon nombre d'écrits déjà resolus par quelles voyes ou manieres on est venu à le dechifrer. Cela suffiroit à ouvrir l'esprit à un jeune eleve penetrant, et à empecher, que ces belles adresses ne se perdent. Je lui ai remontré en même temps, que non seulement sa gloire y est interessée, et qu'il s'immortaliseroit par là, mais aussi qu'il y a de l'obligation à ne point laisser perdre ce qui est si utile. Il s'est rendu à mes raisons, mais il doute, qu'on trouue des jeunes gens, qui veulent se donner cette peine, et qui en même temps y seroient propres. Ma pensée est, qu'il faudra, que quelque Grand Prince fasse choisir et instruire dans cet art quelque jeune homme dont il se puisse servir par après, par ce que c'est une affaire assez impor-

tante pour les Princes. Nos cours ne songent pas trop à ces choses, et la vôtre m'est venue dans l'esprit. S'il faudroit quelque jeune homme d'un naturel porté à l'assiduité et aux chifres, et qui ne manque pas en même temps d'érudition (car il faudroit tout cela pour un tel employ): si on n'en rencontroit pas à présent, je pourrois proposer un homme excellent, et cela ne seroit pas d'un petit secours ni d'un petit ornement dans une cour, pour dechifrer des lettres interceptées, soit pour nous soit pour nos amis et alliés. L'on sçait, qu'il n'est pas possible de tout dechifrer: Mais la plus part des chifres, dont on use ordinairement, sont dechifrables, pourveu que la lettre à dechifrer ne soit pas trop courte.

Tout ce que j'ai vu et entendu de M. *Block* me fait juger, que c'est un honnet homme, qui merite d'être favorisé. Je vous supplie au reste de vous souvenir 1) du garçon ouvrier parent de M. Brenner. 2) de ce garçon qui peut faire des grands calculs de sa tête, et 3) des lettres de *Cyrille Lucaris* au Chancelier *Axel Oxenstirn*. Je n'ai rien encore appris de Mr. Sikius, mais je continuerai de m'informer. Le Czar n'ayant fait avec les Turcs qu'une treve de deux ans, cela joint à ce que M. *Witsen* m'a écrit, me fait esperer que son dessein n'est pas contre la Suède, mais plus tot contre les infideles. Mais vôtre grande Ambassade en sera mieux eclaircie. M. *Witsen* me mande que la derniere Caravane des Moscovites revenuë de Pekin de puis peu a porté pour nouvelle que l'Empereur de la Chine est mort, et que son fils a succedé, maïs non pas sans des grands troubles; j'ai mandé cela à l'officier, qui a soin des missions de France; ce Pere est allarmé, mais j'espere encore, que la nouvelle pourra être fausse, celles des Moscovites êtant sujettes à caution.

VI[1].

Hanover 7 Auril 1699.

Monsieur

Je vous ecris aujourdhui une ample lettre par la poste, ou je joins deux autres l'une pour Mons. Odhelstern qvi m'avoit fait l'honneur de m'écrire, l'autre pour Mons. Block. Item une copie de la lettre d'un François sur l'origine des nations.

Mais celle cy vous sera rendue par Matthias Zabani, Hongrois de nation, qve je vous ay recommandé. Vous trouueres dans son paqvet

1) la Grammaire Esclavonne qve vous aviés demandée

2) un autre liure Esclavon grammatical imprimé aussi bien qve le precedant dans les caracteres des Russes ou Cyruliqves

3) la copie du liure d'Adamus Bohoriz de Antiqva lingva Carniolana dont vous avés déja réçu le commencement

4) la copie du liure de Claubergius sur l'origine de la langve Teutoniqve

5) Un petit liure intitulé Novissima Sinica qve j'ay fait imprimer

6) quelques exemplaires de l'Epigramme que j'ay fait sur la vie du feu Electeur de Brvnsvic.

Je souhaitte qve ce garçon vous donne du contentement, comme j'ay tout sujet de l'esperer et je suis avec beaucoup de Zele

Monsieur

Vostre tres humble
et tres obeissant serviteur
Leibniz.

---

[1] Från originalet. Förut otryckt.

VII[1].

Wolfenbutel 25 Aoust 1699.

Monsieur

Je seray bien aise d'apprendre comment vous estes satisfait du Hongrois que je vous ay recommandé et qvi vous pourra servir utilement de copiste surtout en langve Slavonne. J'attends aussi vos sentimens touchant mes reflexions sur vostre grande et belle table Harmoniqve des caracteres Esclavons. Si je sçauois d'auoir bien reussi dans ma premiere recommendation je ferois encor de meilleur coeur cette seconde, qvi est pourtant d'une nature un peu differente, car il est vray qve c'est par vostre ordre même qve je me suis informé de Monsieur Sikius fort sçavant (pour un jeune homme) dans les langves Orientales, et qvi a donné un echantillon assez beau de son sçauoir en publiant l'Evangile Apocriphe de l'enfance de Jésus svivant un Ms. Arabe, avec des notes ou il me semble qv'il y a des bonnes choses. Or luy ayant fait proposer ce qve vous m'avies mandé à son sujet, et m'estant servi pour cela de l'entremise d'un sçavant Theologien de Breme nommé Mons. Gerardus Mejerus; voicy la reponse qve j'en ay eue, et qve je vous communiqve mot pour mot dans le billet cyjoint, copié de la lettre de Monsieur Mejerus. Et vous aurés la bonté, Monsieur, de me faire sçauoir vostre sentimen. On luy a fait des offres considerables pour travailler à l'édition du corps de l'Histoire Byzantine, qve le libraire Halma va publier, mais il les a refusés, par ce qve cela le detourneroit de son dessein de cultiver les lettres orientales. — Nous verrons ce qve Monsieur Rudbeckius dira sur la

---

[1] Från originalet. Förut otryckt.

lettre de l'Abbé de la Charmoye autrefois pere Pezeron; nisi forte ut poeta poetæ, ita mythologus mytholgo invidet. Car j'ay peur qv'il n'y ait un peu trop de mythologie dans l'un et dans l'autre.

J'ai parcouru autresfois le dictionnaire de Boxhornius de la langve Aremoriqve ou Britanniqve et j'y ay fait plusieurs remarqves la trouuant moitié Teutoniqve comme apparement estoit aussi autresfois l'ancienne Gauloise. J'y remarqvay qu' *Aber* veut dire fin, terme. Cela consent avec haure qvi est ordinairement l'issue du terme d'une rivière. C'est de cela qv' *Abend* est soir en Allemand et qv' *ebb* est le retour et *aber* une repetition, *abermahl;* mais la racine de tout est *ab*, *ἀπὸ*, ab, car souuent les autres mots viennent de la. J'ay fait qvantité de remarqves semblables, je ne doute point qve j'aurois fait encor bien d'autres observations si je sçauois le dialecte des Teutons septentrionaux c'est à dire des Suedois Norwagiens et Islandois.

On m'a parlé d'un lieutenant Colonel en Svede qvi fait des medailles d'acier. Je voudrois estre informé de ce qve c'est, parceqve cela me paroist d'usage et sera à la durée, car au lieu qu'on fond les autres medailles à cause de la matiere, celles de fer ou acier n'auroient leur valeur qve de la forme. Si vous connoisses ce personnage ou en sçavéz le nom et les particularités, je vous supplie, Monsieur, de m'en faire part.

Monsieur de Greiffencrantz, autresfois Conseiller Auliqve de Monseigneur le Duc de Holstein-Gottorp et puis Conseiller d'Etat et Privé d'Ostfrise et drossart d'Esens se trouuera maintenant en Svede; il est fort de mes amis; et c'est une personne d'un tres grand merite, tant à cause de son érudition profonde, particulierement dans les Genealogies et autres parties de l'Histoire, qv' à cause de ses emplois qv'il a eu comme Envoyé à Vienne, à Ratisbonne et ailleurs, et de la droiture de ses sentimens. Ainsi je prends la liberté,

Monsieur, de le vous recommander sçachant qve je feray plaisir à tous les deux en vous faisant connoistre l'un à l'autre.

Mons. Cressel Envoyé du Roy de la Grande Bretagne au Congrés de Hambourg, faisant la fonction de mediateur entre le Dannemarc et Holstein me mande d'auoir eu ordre du Roy son maistre de faire connoistre, qve sa Majesté seroit obligée de se declarer contre celuy qvi seroit l'aggresseur au prejudice des traités, dont sa Majesté et Messieurs les Estats sont les garans. Ainsi j'espere qv'on ne viendra pas aux dernières extremités. On ne peut pas trouuer estrange, qve M. le Duc de Holstein veut mettre son pays à couuert, et à mon avis rien ne doit paroistre plus favorable qve le soin de sa propre seureté. C'est cela sans doute aussi qvi a porté le Roy de Svede à le faire assister par ses trouppes pour achever plus tost les forts de qvestion. Et je ne doute point au reste qve les intentions de sa Majesté et de son Altesse ne tendent qv'à ce qvi est juste et necessaire, sans auoir dessein de faire tort aux droits d'autrui.

J'espere qve le parent de Mons. Brenner nous apportera des echantillons des langves inconnues des peuples par ou il passera; sçauoir les pater noster et un petit vocabulaire des mots plus vulgaires, ce sera le moyen de connoistre ces langues. Je suis avec zele

Monsieur vostre tres humble et tres obeissant serviteur *Leibniz*

VIII[1].

Hanover 4 Janvier 1700.

Monsieur

Je me serois acqvitté de mon devoir il y a long temps, si je n'avois eu besoin de temps pour retrouuer

[1] Från originalet. Förut otryckt.

parmy un tas de papiers, qve je n'ay pû ranger qv'au bout de l'année, vostre belle et grande lettre sur l'Alphabet Harmoniqve des Lettres Esclavonnes qve vous me redemandiés, et qve je vous renvoye presentement. Mais pour ce qvi est de mes petites remarqves, si vous ne les avés receues depuis, il faudra que je les debrouille pour les vous pouuoir envoyer de nouveau, ce qve je feray si vous jugés Monsieur qv'elles en pourront valoir la peine, et si vous me marqves qv'elles sont perdues; ce qvi me surprend, parceque je m'estois servi du paquet de nostre cour, qvi a coustume d'aller seurement.

J'espere qve Zabani ne vous sera pas inutile qvand il aura appris à lire et ecrire en lettre des Russes. Au moins les apparences estoient favorables pour vostre dessein, et il me semble qv'il vous falloit un tel copiste. Si ces apparences nous ont trompé j'en serois faché. Je prends la liberté de vous adresser une lettre pour luy qvi m'a esté apportée. Je m'étonne un peu de ce qv'il ne m'a pas écrit le moindre mot depuis qv'il est en Svede: cela marqve qvelqve chose qvi n'est pas tout à fait à son avantage.

Quant à Mons. Sikius, je croy qv'il n'y aura rien a faire, car jusqv'icy il n'est pas trop en estat de voyager, et il faut qv'il cherche à subsister en Hollande auprès des libraires. Je crois qv'il travaille utilement avec d'autres à la nouuelle edition du Corpus Byzantinum, il continue en même temps une espece de journal des sçavans en latin qv'un autre Allemand nommé Neocorus avoit commencé à Utrecht. Il a appris cependant la bonté qve vous voudriés bien avoir pour luy s'il passoit un jour en Svede, dont il vous est infiniment redevable.

Je seray tousjours bien aise de recevoir, Monsieur, par vostre faveur qvelqve echantillon des medailles de fer fondu, qvand l'occasion de me les envoyer se presentera. Car cette fusibilité du fer (si on n'y a rien adjouté comme

par exemple de l'antimoine) est tousjours considerable. Et je souhaiterois de pouuoir apprendre en qvoy cela consistoit.

Les Moscovites semblent s'aller corriger et apprivoiser peu à peu; pourveu qve le prince Héritier soit bien elevé comme on dit qve c'est le dessein. On asseure que Carlewiz, gentilhomme saxon, lieutenant General du Roy de Pologne succedera à la faveur et au poste de feu M. le Fort. On m'a dit aussi qve l'Ambassadeur Moscovite qvi est passé par Berlin depuis peu auoit une femme tres belle et tres raisonnable, dont je sçay qve Mad. l'Electrice a esté fort contente, et qve luy meme est homme d'esprit et meme d'etude. On adjoute qve le pere du Czar d'apresent auoit esté faché contre le pere de cet Ambassadeur, parcequ'il auoit fait estudier son fils; et c'est ce qvi fait qv'il est employe maintenant par le Tzar d'apresent. Ainsi, Monsieur, vos travaux sur la langve Esclavonne seront de saison plus qve jamais; puisqve il semble qve le reste de l'Europe aura dorénavant plus de communication avec les Moscovites, qv'elle n'a eue jusqv'icy. Et par conseqvent vous rendrés en cela un grand service au public.

Comme vous recherchés tout ce qvi regarde les anciens Gots, il faut qve je me serve de cette occasion pour vous dire (si par hazard vous ne le scaviés pas encor) puisqve cela me vient maintenant dans l'esprit, qv'un sçavant slavien nommé Josephus Maria Thomasius, donnant au public à Rome il y qvelqves années des anciens liures Sacramentaires, y a publié un *antiqvum Missale Gothicum*.

Après auoir écrit cecy, et relisant vostre lettre, ou vous me faites l'honneur de marqver qve vous voudriés voir mes remarqves sur vostre Alphabet, j'ay voulu hazarder mon brouillon même, tel qve je l'ay gardé car je ne vous en auois envoyé qve la copie. S'il y a qvelqve chose de mal ecrit, peutestre qve Zabani qvi connoist mon

écriture et mes notes le pourra debrouiller, si la chose en vaut la peine. Au reste je suis avec zele

Monsieur vostre tres humble et tres obeissant serviteur

Leibniz'

P. S. Je vous supplie aussi de faire donner la cy-jointe à Mons.

IX[1].

Hanover 11/22 Janvier 1700

Monsieur

J'auois oublié en fermant ma precedente lettre, d'y mettre le brouillon de mes remarqves ou pensées a l'egard de vostre Alphabet Harmoniqve.

Je prends donc la liberté de les joindre icy: mais je doute fort qv'elles valent le port.

Je suis faché de n'auoir pas le loisir de les copier. Mais Zabany qvi connoist mon écriture y aidera au besoin.

J'espere qv'on apprendra un jour des nouuelles du parent de Monsieur Brenner allé en Perse avec Mons. Fabritius pour sçauoir au juste la situation de ces peuples dont la langve auoit beaucoup de rapport à la Finnoise.

Comme vostre Ambassade en Moscovie a esté fort bien receue, et qve le Tzar ne paroist auoir tourné ses pensées qve contre les infidelles, cette bonne intelligence de ces deux grandes puissances contribuera beaucoup au bien public, et particulierement au commerce. J'eusse souhaitté qve qvelqv'un de vostre Ambassade eût eu la curiosité de s'informer des langves des peuples. Mais la bonne intelligence qvi subsistera tousjours donnera le moyen de le faire encor.

---

[1] **Från originalet. Förut otryckt.**

On dit qve le Tzar a donné audience a vos Ambassadeurs en perruqve et à l'Europeenne.

J'ay eu des lettres de Mons. de Greiffencrantz qvi m'ont infiniment rejoui, de le voir graces à Dieu hors de danger, car c'est une personne dont la conservation nous doit estre chere et pretieuse. Et pour vous, Monsieur, le Nord et le Sud s'interessent pour vous et doivent faire les memes souhaits qve moy qvi suis avec zele

Monsieur vostre tres humble et
tres obeissant serviteur
Leibniz

X[1].

Monsieur

Je vous remercie fort de la copie de qvelqves lettres du fameux patriarqve Cyrille Lucaris, écrites au feu Grand Chancelier Axel Oxenstirna, qvoyqve il n'y ait pas grande chose, monsieur Smith ne laissera pas d'estre bien aise de les voir. On y remarqve tousjours les sentimens de ce fameux personnage.

Mais je vous suis obligé sur tout de la communication de vostre belle Table qvi sert à expliqver les lettres Ciruliqves, et à les comparer avec les manieres d'écrire des autres peuples. Trouués vous, Monsieur, qve les Ciruliqves s'accordent exactement avec les Glagolitiqves? ou n'arrivet-il pas qvelqves fois qve la meme lettre Ciruliqve doit estre exprimée tantost par une Glagolitiqve, tantost par une autre? Si elles s'acordoient exactement, ce seroit beaucoup, puisqve elles ont esté inventées dans des temps, lieux et par des hommes differens. Je vois en effect qv'il y a des Ciruliqves aux qvelles aucune Glagolitiqve ne repond, sçauoir lettre 29, 30, 31, 33, 35, 37, 38, 39, 40.

[1] **Från originalet. Förut otryckt. Odateradt; skrifvet hösten 1699 och i renskrift tillsändt Sparfvenfelt med Hannoverska hofvets post, men förkommet. Sändt i koncept med brefvet nr IX, (»le brouillon de mes remarques»).**

N'y at-il pas vice-versa des Glagolitiqves aux qvelles ne repond entierement aucune Ciruliqve?

J'ay de la peine à croire qve S. Hierome puisse estre inventeur des Glagolitiqves et même qve Cyrille un des Apostres des Esclavons ait inventé les autres. Car vous voyés bien qve si aujourdhuy qvelqve sçavant vouloit donner des lettres à une langve qvi n'en a point, il se seruiroit des lettres toutes faites de qvelqve langve des plus approchantes, et feroit seulement quelqve petit changement necessaire pour les sons particuliers et n'auroit garde de corrompre par exemple les lettres Greqves pour en former d'autres comme Ulfilas pour les Gots, et Cyrille pour les Russes deuuroient auoir fait. — S'il estoit vray qv'ils eussent fabriqvé les caracteres qu'on leur attribue. Je m'imagine donc qve ces lettres corrompues viennent des idiots et ignorans qui commençoient à contrefaire les lettres de leurs voisins mais qvi les contrefaisoient mal et les changoient à peu pres comme les allemands et Flamans ont defiguré les lettres latines en qvoy les moines et autres les ont precedés en ecrivant mal, comme on le voit dans les Manuscrits, et dans les lettres de finances et de chicane des François.

Je voudrois bien sçauoir pourqvoy les lettres illyriqves sont appellées Ghlagolitiqves plus tost qve les Ciruliqves; puisqve Ghlagol, *verbum*, est employé pour marqver G, dans les unes aussi bien qve dans les autres.

Ne fait on point de difference dans les minuscules de la lettre 16me entre *ο* et *ω* puisqve l'un exprime l'o micron, l'autre l'o mega?

D'ou vient qv'il y a des lettres dont les noms ne signifient rien, pendant qve les autres noms sont signifians? Est ce qv'on en a perdu la signification? Comme dans la 25me, 27me, 28me, 29me, 30me, 31me, 33me, 37me, 39me, 40me. Par exemple le nom jorr de la 29me, et le nom jerry de la 30me, ne signifient ils rien?

Les Allemans, qvi prononcent bien, distingvent le *b* du *p* et ils prononcent autrement Marburg, qve Marpurg, mais les Bavarois et qvelqves autres confondent ces deux lettres. Cependant nous prononçons qvelqves fois *b* comme si c'estoit un *w*, par exemple *aber*, *erben*, se prononce comme si c'estoit *a-wer*, *erwen*, au lieu qve *b* commençant le mot comme en *burg*, *beer*, *berg*, est prononce plus legerement qve le *p* ou comme un *p* mollifié; les deux pronontiations se trouuent dans le mot: *bibere*. Et je remarque qve les françois et autres en font autant, car ils prononcent labium, abire, sabot, tabac, tabacco, comme les Allemands, et biere, bande, banni tout aussi comme eux. Les Gascons et nos Wendes sur l'Elbe prononcent nostre *b* comme si c'estoit un *w*, ou qvelqves fois comme un v, et vice versa. Au lieu de dire, *qvi vivit in æternum* ils semblent dire *qvi bibit in æternum*.

J'ai remarqvé qve les maistres de la langve françoise de mon temps faisoient confondre bien souuent aux jeunes allemands le *w* et le *v;* car pour les faire eviter l'*f* et pour les empecher de prononcer *vin* comme *fin*, ils les faisoient prononcer comme si c'estoit *win*, au lieu qv'il y a un milieu entre deux et qve les allemands qvi prononcent bien observent eux-memes en Allemand et en Latin, prononçant *vinum* plus legerement qve *finis*. Je ne sçaurois bien discerner par qvelle de vos lettres ciruliqves on deuroit exprimer *vinum* ou *vivere;* et comment il faudroit ecrire *bivium* et *wyf* flamand ou il y a deux autres prononciations differentes. Voici les degrés qve je remarqve dans cette labiale, modifiée par les aspirations et redoublemens:

ff in	pfaffen	Germ.	f in	finden
	biffer	Gall.		fin
	sufficit	Latin.		fines
			ph in	epiphania

v in vergeben rever vinum	w in weib b in aber sabot labium	b in band bander bannus
bb in crabbe abbé abbas	p in stapel pain pannus	pp in tappen happer appendix pf in pfund

Il faudroit voir maintenant comment ces differences s'ecriroient en Ciruliques ou en Glagolitiqves. Il semble qv'une partie des variations de la labiale *p* mollifiée en b et aspirée en *v*, *f* ou *ph*, et extenuée en *w* ont lieu à l'egard de la gutturale *k*, mollifiée en *g*, *ya* ou *ja* Germ., *aspirée* en *ch* et *attenuata* enfin en h; et à l'égard de la palatinodentale *t*, mollifiée en d, et comme aspirée dans *v*, *s*, et dans le son particulier de ceux qve les latins appellent blæsos, ce qve nous disons *lispelen* en Allemand, et qve les françois appellent parler gras; mais qve les Anglois expriment particulierement par leur th, au lieu qve c'est un defaut chez les autres nations. Il semble qve les lettres *n*, *l*, *r*, *s*, *t*, ont beaucoup de connexion dans leur formation. Ceux qvi ne sçauroient bien prononcer *r*, le changent en *l*, disant *mon levelend pele*, au lieu de *mon reverend pere*, comme les florentins changent le *k* en *h*. Dans la lettre *n* la langve est plus appliquée au palais et le nez y contribue car en le fermant nostre *n* s'arrete de sorte qve c'est une lettre nasale et on a eu grande raison de commencer le mot nasus par cette lettre. A cet *n*, se rapporte *gn* (magnus et ñ des Espagnols). Mais pour faire *l*, on commence à appliqver la langve mais on relache incontinent en partie (la lettre *l* des Espagnols est encor plus modifiée). Pour faire le *r*, on ne l'appliqve point assez, et on laisse de l'espace, par ou l'aspiration

puisse passer en fredonnant. Mais qvand la langve avance d'avantage vers les dens et s'appliqve d'une maniere qve le *spiritus* passe sans fredonner, c'est la lettre *s*. Et qvand la langve est appliqvée en haut plus exactement, sans laisser passer l'air, et se relache tout d'un coup par après, c'est le *t*. Et il á beaucoup de rapport avec la lettre *l*, mais l'application du *t* est plus forte et le relachement plus entier. On peut faire encor cette difference entre les lettres qve les unes sont continuables, comme *f*, *s*, *g* et en qvelqve façon *n*, *l* et *r;* et d'autres comme *p*, *k*, *b*, ne le sont point, car elles consistent dans une application entiere, suivie d'un relachement entier. Je ne doute point qv'il n'y ait plusieurs sons particuliers à certains peuples et à certaines personnes et on en pourroit forger, par exemple si on faisoit comme si l'on vouloit *prononcer s,* mais appliqvoit la langve au palais au lieu de l'avancer plus avant vers les dens, il proviendroit un son moyen entre *s* et *sch:* comme aussi le son approchant du *t*, qu'on formeroit en appliqvant la langve au palais seroit particulier. Je me souviens qve Mons. Wallis a examiné ces matieres dans sa Grammaire Angloise, et il l'a pû faire d'autant mieux qv'il a appris à un homme né sourd à parler, comme un Medecin Allemand fait encor presentement en Hollande. Mais je n'ay pas à present le liure de M. Wallis à la main, et je ne me souviens point de ses meditations. Ainsi ce qve je dis n'est qve ce qvi me vient maintenant dans l'esprit sans meditation. Je me souuiens d'auoir medité d'avantage autres fois sur cette matiere, mais je l'ay mis sur des papiers, qvi ne sont pas encor rangés.

Il auroit peutestre esté bon, d'adjouter encor d'autres colomnes à vostre Table, sçauoir une pour le polonnais, une autre pour le Bohemien etc. ou pour d'autres langves slavoniqves, en y marqvant comment elles écrivent la prononciation qvi repond aux ciruliqves ou glagolitiqves. Cela feroit remarqver les défauts de ces expressions des

Polonnois ou Bohemiens. Mais outre vostre table presente augmentée comme je viens de dire il seroit peutestre bon d'en faire encor une toute autre. Car puisqve les Illyriens, Carinthiens, Polonnois et Bohemiens se sont servis des caracteres latins pour exprimer leurs pronontiations, il seroit peutestre à souhaiter qve vous fissies, Monsieur, une Table dont la base consistât dans les lettres latines, comme la base de celle qve vous aves faite consiste dans les lettres Ciruliqves. Vous pourries marqver dans cette nouuelle table les variations qve les Polonnois et Bohemiens ont données aux lettres latines par leur accents, ou autrement, et mettre vis à vis leur signification et puissance, avec la comparaison des lettres Ciruliqves. Je crois bien avec vous qve la maniere dont ces peuples ont exprimé leur pronontiation en caracteres latins est bien embarassée, mais puisqv'elle est receue, il en faudra donner aussi l'explication harmoniqve, tout comme s'il n'y auoit point de lettres Ciruliqves ou Glagolitiqves.

En effect je souhaiterois fort qv'on cherchât une maniere raisonnable d'exprimer tous les sons par les seules lettres latines, variées et enrichies au besoin, comme s'il n'y auoit point d'autres caracteres au monde. J'avoue qve pour un homme qvi s'appliqve fortement aux langves, les caracteres des peuples ne sont pas le plus grand empechement. Mais pour ceux qvi en souhaiteroient quelqve connoissance mediocre, les lettres communes, si tout y estoit exprimé, seroient d'un grand soulagement, et retrancheroient une grande partie de la peine. Et je ne doute point qv'on ne puisse corriger et suppléer par une duë variation des lettres latines les defauts et imperfections qve vous blâmes, Monsieur, avec tant de raison dans les Bibles dalmatiqves et autres liures Slavoniqves publiés en caracteres latins mal concertés. Et par ce moyen on pourroit parvenir peu à peu (en faisant de même dans les autres langves)

à un Alphabet universel et [capable] à exprimer toutes les prononcitiations, ce qvi nous — — — — — — —..

Et puisqve les juifs écrivent toutes les langves en caracteres Hebreux, pourquoy ne pourroit on pas faire le même effect avec les lettres latines variées comme il faut. Je ne sçay si vous avés vû, Monsieur, ce qve M. Wagenseil, qvi excelle dans l'Hebreu, a publié touchant la maniere dont les juifs se servent, pour écrire l'Allemand en lettres Ebraiqves. Ils écrivent de même le Latin, l'Esclavon, l'Arabe, le Turc, et toute sorte d'autres langves. De sorte qv'il seroit utile de s'informer des juifs qvi ont bien voyagé, et qvi sçavent beaucoup de langves, comment il les écrivent. Car ce seroit deja un commencement d'un Alphabet universel pris d'un peuple dispersé par tous les autres. Il est vray, qu'apparemment leur maniere d'écrire ne sera pas des plus exactes, comme on reconnoist déja dans l'Allemand. Elle ne laisseroit pas d'auoir son usage et de nous fournir qvelqves observations utiles.

Anmärkningar.

Sid. 1. Under senare årtionden har äfven i Paris utgifvits en upplaga af Leibniz' *oeuvres*, enligt titelbladet *d'après les manuscrits originaux*.

Sid. 2. Utom det af biskop C. J. Benzelius år 1789 skänkta bandet »Sparwenfelds Brefväxling» (n:o XX i Benzeliska manuskriptdonationen) eger Linköpings bibliotek bref till Sparfvenfelt, 1786 skänkta af biskop Wallenstråle, hvars fader som bibliotekarie i Upsala parenterade öfver S. vid universitetets sorgefest. I denna samling, hvarur Giörwell tryckt de vigtigare finnes intet bref från Leibniz, enligt benäget meddelande af herr bibliotekarien Segersteen.

Sid. 3. Första brefvet är utskrifvet af renskrifvare, egenhändigt rättadt af L., som äfven skrifvit underskrift, datering och namn. I marginalen har han tillfogat, vid anmärkningen öfver närboende folks stora språkolikhet (sid. 6 rad. 7 nedifrån): »finnons, Suedois, Lestnie». Sparfvenfelt har gjort flera märken och anteckningar i marginalen, t. ex. (sid. 6 rad. 18 nedifrån): »NB du Dialecte corrompu»; »bien» och »vrai» vid åtskilliga af L:z' satser; »il ne tient pas» (sid. 7 nedersta raden) vid L:z' förmodan att Tartariet icke »tient à l'Amerique».

Sid. 5. Sparfvenfelt såg 1680 i Roms biblioteker många böcker om Göter och deras bedrifter. Hemkommen, sändes han med en ambassad till Moskwa och dröjde i Ryssland, sysselsatt med språkstudier, till 1687. Följande år ingaf han till konung Carl XI förslag om en antiqvarisk forskningsresa till de länder, i hvilka de forna Göter och Vandaler upprättat riken. Konungen gillade planen och S. utsändes 1689. Han besökte Holland, Frankrike, Spanien, Tunis, Italien, Österrike, Schweitz och Tyska stater intill 1694.

Sid. 7. *Sparfvenfelts kartor öfver Ryssland och Sibirien.* Sonen till den 1673 aflidne atlas-utgifvaren Blaeu i Amsterdam, Jean Blaeu, erbjöd sig 1688 att förlägga Sparfvenfelts skrifter; i synnerhet önskade han få köpa S:s »teckningar till karta öfver Asien, öfver Ryssland, öfver Sibirien, äfvensom anteckningar rörande Moscovitien, till reson-

nabelt pris», och det, skrifver han 12 maj 1688, »särskildt just nu, emedan jag har för afsigt att förbättra min faders Atlas i hvad dessa kartor och anteckningar kunna tjena mig». Brefvexlingen fortgick och följande år kom S. till Amsterdam, der han den 10 juni 1689 upprättade kontrakt med Blaeu. Enligt detta har S. till B. aflemnat »två kartor i original, den ena öfver Sibirien, den andra öfver Ryssland, hvilka äro af herr Gripenhielms egen hand» (generaldirektören öfver svenska landtmäteriet Carl Gripenhielm, † 1694). För dem betalar Blaeu 1500 livres. S. förbinder sig vidare, att genom Gripenhielm, som under S:s resa har hans i Stockholm qvarlemnade handskrifter om händer, »ofördröjligen till dervarande holländske resident för Blaeus räkning aflemna alla sina originalutkast till kartor med tillhörande anteckningar, upplysningar o. d. af alla slag, sådana S. dem från Moskwa hemfört» *). Härför betalar B. 500 livres. 2000 livres eller holländska floriner (hvardera benämningen förekommer i kontraktet) skulle således S. erhålla när allt var aflemnadt och på vissa terminer. Enligt anteckning erhöll S. slutbetalningen i Madrid.

I Frankrike fick S. nya anbud på sina kartor och underrättade derom Blaeu, som (1 sept. 1689) svarar att detta icke förvånar honom, men att han är glad att affären dem emellan redan blifvit uppgjord. »Våra kartor skola snart utkomma, jag ber er derom underrätta M. Thevenot» (Kongl. Bibliotekarie i Paris och utgifvare af resebeskrifningar) »som är en af våra gamla vänner.» I bref från Spanien frågar S. om han för B:s Atlas skall inköpa spanska kartor, men B. svarar (9 jan. 1690), att spaniorernas kartarbeten sällan äro exakta; »skulle de vara lika goda som Gripenhielms», då är B. intresserad af att få dem, särdeles om de gälla Spanska Amerika och Södra Oceanen. De kartor S. efter hemkomsten sände (af Juan B. Lavana), fann B. dock icke innehålla något nytt (30 apr. 1695).

Förbindelserna mellan S. och B. tyckas derefter hafva afstadnat. Om kartornas öde lemnar S. i bref till E. Benzelius af 24 mars 1722 följande upplysning: »Jag tror intet at den Cartan öfver Sibirien, som hr Blaeu fick af mig, lärer vara utkommen, ty derpå blef han straxt Schopen i Amsterdam och altri tempi, altre cure; och blef hela

*) »De donner incontinent, et livrer entre les mains de M. le resident Rumpfius, pour en suivre les ordres de M. Blaeu, tout ce qui lui reste des Cartes dans leurs originaux, avec tout ce qui en depend, en relations et instructions, n'en gardant rien du tout de ce qui est dessiné pour d'ycelles cartes, le tout entierement comme je les ay tiré et traduit du Moscovite, que j'ay apporté de Moscou, selon l'accord et les ordres qui sont donnés entre nous deux à mon depart de Stockholm.» Allt detta skulle tjena till förtydligande af de två färdigritade kartorna (»pour l'illustration d'ycelles»).

hans fahrs värck och förråd & alt straxt bortsålt till andre boktryckere, som mig är försäkrat vordet. Men af bårgmester Wittsen i Amsterdam är en utkommen näst före min rätta /: som ock var af migh :/. Den skal hr Doctoren få til sigh med dhet första som de resterande böckerna kunna komma till at restitueras; hon är likvähl raar, och stoor, och finnes intet til kjöps i Amsterdam men wähl til skenks af Wittsen som är Tsarens bästa vän i Holland».

Sparfvenfelts uttryck »som ock var af migh» är något dunkelt. Antagligen bör det hänföras till Witsens karta, men Sparfvenfelts andel i denna är hittills alldeles obekant för den lärda verlden. Hvad man vet, är att Witsen 1664—65 vistades i Moskwa och allt sedan arbetade på en karta och en beskrifning öfver de Moskovitiskt-Tartariska landsträckorna, för ändamålet underhållande en liflig korrespondens med alla, af hvilka upplysningar kunde vinnas. Witsen tryckte först 1687 sin karta, hvilken han sjelf ansåg som en förberedelse och å hvilken ännu 1689 tillägg gjordes.

Det var just 1687, Sparfvenfelt återkom från Ryssland. Å det exemplar af Witsens karta, som han 1722 skänkte till Upsala universitetsbibliotek var (enl. Catal. Libr. Bibl. Ups.) af honom antecknadt, som fortsättning af titelns uppgift »door N. Witsen 1687»: »præsertim administrante verba (slavonica) necessaria J. Gbr. Sparwenfeldio, N. S.» Här bestämmes således uppgiften »som ock var af migh» till att endast gälla de slaviska ordens rätta formulering. Samtidigt med gåfvan af Witsens karta fick Upsala-biblioteket, enligt den i Acta Lit. Suec. 1722 s. 325 f. tryckta förteckningen öfver Sparfvenfeltska donationen, »Tabula totius Dominii Slaveno-Russici vulgo Moscovia dicti, ex ipsis originariis delineata, cura et impensis Sparwenfeldii». En jemförelse mellan båda dessa kartor, intressant för utrönandet af förhållandet mellan Sparfvenfelts »rätta» och Witsens, har icke stått till buds, emedan båda nu saknas i Upsala-biblioteket. Icke heller i Linköping finnes något spår af den Sparfvenfeltska kartan. Men antagligt är, att Witsen gjort bruk af Sparfvenfelts till Blaeu öfverlåtna kartor, då Blaeus nya värdighet drog hans håg ifrån den afsedda fortsättningen af fadrens stora kartverk. Första upplagan af Witsens stora arbete »Noord en Oost Tartaryen» utkom 1692, den andra 1705. Ingendera tyckes varit afsedd för den större allmänheten och i synnerhet den första är ytterst sällsynt. Först 1785 trycktes en stor upplaga med begagnande af de gamla kart- och planschplåtarne. Hvarken i »Noord en Oost Tartaryen» eller i Witsens lefvernesbeskrifning af J. F. Gebhard, Utrecht 1881, 2 band 8:o, förekommer Sparfvenfelts namn.

Sid. 8. Om riksrådet Bengt Skyttes såväl »folkakademi» som »komparativa språkforskning» har Leibniz yttrat sig. I Felleri »Otium Hannoveranum s. miscellanea ex ore et schedis.. C. G. Leibnitii» berättas s. 203 om S. att han »universitatem gentium, scientiarum et artium proposuit» och s. 151 f. heter det: »Skyttius in linguarum cognitione summam operam posuit.. Habuit radices plerarumque linguarum. Dixit, ex omnibus fieri per abstractionem posse linguam universalem matricem, radicalem, quam nemo loquatur, sed quæ sit omnium radix. De hac tamen plurimum hebræam participare fatetur. Opus suum universalis linguæ iure merito æstimat ter centum millia thalerorum». Hvad efterverlden fått se af detta dyra verk är 17 skrifna ark, nu bevarade i Linköpings bibliotek. Man har t. o. m. betviflat att mera funnits till när Skytte talade med Leibniz.

Sid. 9. S:s généalogie des Zars är bevarad i handskrift. I den anförda förteckningen öfver hans gåfvor 1722 till Upsala bibliotek läses: »Series Magnorum Ducum a Rurik ad Johannem Basilidem, MS in charta patenti». Det har formen af ett träd med grenar, med Ruriks namn vid roten och Wasili Iwanowitsch's i toppen. Förvaras sedan 1722 i Upsala bibliotek.

Sid. 10. Andra brefvet utskrifvet liksom det första. Af S:s anteckning »Respondu le 3 de mars 97» har i Brings Handl. uppkommit brefvets oriktiga datering »3 may».

Sid. 12. Titeln på här nämnda skrift af Stiernhielm lyder: »Magog Aramæo-Gothus s. Origines vocabulorum in linguis pæne omnibus ex lingua Suethica veteri».

Sid. 14. På isländska tryckt bibel fanns redan 1584.

» Les Pères d'Anvers, d. ä. utgifvarne af Acta Sanctorum, med hvilka S. under en lång årsföljd brefvexlade. Enligt tacksägelsebref från redaktörer af denna stora samling har S. sändt dem »mémoires sur Sainte-Birgitte, dont on ne manquera pas de faire usage pour le mois d'Octobre». 1722 sände S. notis, »peinture et statue» af ett nordiskt helgon »Canutus Romfar».

Sid. 18. Tredje brefvet egenhändigt skrifvet af L., som bilagt ett utdrag ur Beniers företal till Menage's verk, deri S. berömmes (se sid. 3).

Sid. 21. Bring upplyser härvid i noter, att Urban Hiärne var chef för Bergskollegiets laboratorium, som 1694 blifvit utvidgadt, och att enl. Bergskoll. berättelse af 1697 Francesco Maria Levantes försök att förbättra kopparmalmens behandling icke lyckats.

Sid. 22. Det i samlingen inbunda *excerpt* af bref från L., dat. Hannover 19 nov. 1697, är icke afskrifvet af Sparfvenfelt. Det tyc-

kes vara afsedt för E. Benzelius d. ä. och innehåller endast artigheter om sonen, som af S. blifvit rekommenderad till L. Det är tryckt af Bring, anf. st. Samma artigheter mot den unge lärde svensken, som stå i excerptet, återupprepas delvis i de följande brefven. L:z' 4 bref till E. Benzelius d. y. under hans resa (1698—99) och 2 senare (1701, 1707), alla på latin, äro tryckta af Gjörwell i *Svenska Bibliotheket*, IV, s. 277—87. Originalen förvaras i Linköpings bibliotek.

Sid. 22. Fjerde brefvet består af två folioark, det första med L:s egenhändiga skrift (s. 22—28 r. 6 uppifr.), det andra utskrifvet af ungraren Zabani, enligt anteckning af L.: »Cette feuille est de la main du garçon que je vous recommende». Sista sidan har tillskrift i marginalen af L. (s. 35) jemte hans egenhändiga underskrift och datering.

Sid. 25. »M. Block, suédois» är Magnus Gabriel von Block, slutligen assessor i Collegium Medicum och Rikstranslator. Säges ha kunnat tala 11 och skrifva 13 språk.

Sid. 30. Envoyén Ludv. Fabritius var då brefvet skrefs stadd på sin tredje beskickning till Persien. Den här omtalte »serviteur finlandois», sedan (s. 42) kallad »garçon ouvrier parent de M. Brenner» var äfven nu med Fabritius, se L. till E. Benzelius 4 febr. 1699 (Sv. Bibl. IV, 279).

Sid. 34. Tvenne bref från patriarken Cyrillus till Axel Oxenstierna, dat. Konstantinopel $^{1}/_{11}$ juli 1632 och 20 sept. st. vet. 1633 förvaras i Kongl. Bibliotheket, i af L. Normannus tagen afskrift, utförd, som det tyckes, å originalens omslagspapper.

Sid. 34 r. 14 nfr. är ett missskrifvet et af utg. rättadt till ou.

Sid. 35. Den efterfrågade svenske hufvudräknaren hette Lars Bengtsson Granberg eller Lasse på jorden, enligt uppgift å tvenne tryckta blad från denna tid, hvartdera en särskild upplaga af hans »Curieuse och snälle Uthräkningar». En af räknefrågorna säges framstäld af konungen i Danmark och »för höge potentater» har Lars »uti minne och utan penna eller krita» uträknat de anförda exemplen.

Sid. 38. Den latinska öfversättning af Rålambs resa till Turkiet, hvilken L. bedt E. Benzelius utföra för Th. Smith, tyckes verkligen blifvit färdig och till Smith aflemnad, se L:s bref till E. Benzelius i Sv. Bibl. IV, 277, 280. En engelsk öfversättning trycktes 1732 i vol. V af »A Collection of Voyages and Travels», fol.

Sid. 40, slutet af stycket VII, är här infördt efter Dutens (VI, 2, 223), som förmodligen gissningsvis ändrat Kortholts dåliga text, hvilken lyder: »Ainsi je ne serois plus tort, par exemple à l'égard des Rois Danois»....

Sid. 43, 44. Sjette och sjunde brefven äro helt och hållet egenhändigt skrifna af L. Till det sjunde är bilagdt ett af L. rättadt excerpt ur bref från Sikius till Gerh. Meyer.

Sid. 46. Åttonde brefvet är egenhändigt af L., med många ändringar och tillägg mellan raderna och i marginalen.

Sid. 47, 48, 49 omtalas konceptet till L:s anmärkningar mot S:s »Alphabet harmonique»; då utskriften förkommit (s. 47) sändes det odaterade konceptet, här tryckt som tionde brefvet, enär det först med det nionde kom S. tillhanda och bundits sist i samlingen.

Sid. 47. »L'Allemand nommé Neocorus» omtalas äfven i de af Gjörwell utgifna L:s bref till Benzelius. Gjörwell upplyser i en not: »Neocorus i. e. Ludv. Küsler».

Sid. 49. »À Mons.». — Namnet är ej af L. utskrifvet.

Sid. 49. Nionde brefvet är egenhändigt af L. utan en enda ändring eller rättelse.

Sid. 50. Tionde brefvet, förmodligen skrifvet mellan det sjette och sjunde, är L:s egenhändiga koncept, genom ändringar och rättelser delvis ganska svårläst.

Som præses i vetenskapssocieteten i Berlin, och i hennes namn, sände Leibniz 1709 en smickrande uppmaning till Sparfvenfelt att icke låta sitt vackra arbete öfver alfabetens harmoni förfaras. Det på latin skrifna, oundertecknade men med societetens sigill förseglade brefvet förvaras bland Sparfvenfelts bref och är tryckt af Bring, anf. st.

Sid. 51, r. 3 nedifr. är i handskr. hänvisningen 33 repeterad men i trycket endast en gång återgifven.

Sid. 56, r. 2, äro de i originalet genom nötning utplånade orden (skrifna ytterst å papperets nedre ytterkant) utmärkta med streck. Ordet capable i raden ofvanför är gissningsvis tydt, i handskr. nästan utplånadt.

Om Leibniz' förhållande till Sverige och svenske lärde kunna ur den nyutgifna serien af hans »*Historisch politische und staatswissenschaftliche Schriften*» några meddelanden göras, hvilka som *tillägg* till anmärkningarne här torde försvara sin plats.

Vid 21 års ålder gjorde den unge filosofie magistern och juris doktorn Leibniz i Mainz bekantskap med svenske residenten i schwabiska och rheinska kretsarne, *Kristian Habbeus von Lichtenstern,* som deltagit i westfaliska fredens kansliarbeten och varit Karl X:s sekreterare. Habbeus blef intagen af den unge mannen, hvars välgång

han på allt sätt ville främja. Han anbefalde honom hos hertig Johan Fredrik af Braunschweig-Lüneburg och lade derigenom grund till den förbindelse med hertigen, som blef afgörande för Leibniz' framtid.

Men innan hertigen anstälde Leibniz, sökte Habbeus skaffa honom vänner och understöd i Sverige och Danmark. 1670 bröt Habbeus med svenska regeringen, om hvars otillförlitlighet han vid besök i Stockholm gjort sig öfvertygad, och gick i dansk tjenst. För Leibniz hade han under resan varit verksam och skaffat honom dels ett understöd af »300 écus» af M. G. De la Gardie, dels literära förbindelser med Loccenius, Scheffer, Verelius i Upsala och Samuel Pufendorff i Lund. Ännu 1672 fortskaffade H. hans bref till Upsala. 1673 underhandlades dem emellan om L:s anställande i dansk tjenst (L. uttalar sin fruktan att der »il faut boire pour se faire valoir»). Men åren gingo utan resultat i detta fall — och L. fick aldrig ens ut det Delagardiska anslaget. Efter flera artiga påminnelser, som lemnades obesvarade, ber L., sedan han fått anställning hos Johan Fredrik, att icke för de 300 ecus' skull förlora Habbeus' vänskap och tackar H. som förskaffat honom hertigens bekantskap.

Denne diplomats åsigter om Sverige torde i väsentlig mon ha påverkat Leibniz då han i unga år skref sina märkliga uppsatser om Europas diplomatiska förhållanden och de olika ländernas magtställning. Så låter han 1670 »Schweden alle dänische vitia und Dänemarck alle schwedische virtutes angenommen haben». Svenskarna kallar han nordens spanjorer, och säger att båda dessa nationer mästerligt betjent sig af religionsfanan för politiska mål. Detta i »Bedencken von der Securität des deutschen Reichs». Två år senare skref L. sin mycket omtalade afhandling »De expeditione Ægyptiaca regi Franciæ proponenda», hvars 52:a kap. helt och hållet egnas Sveriges historia och politik under Kristinas, Karl Gustafs och hans sons förmyndares regering. 1674 skref L., under vistelse i Paris, en uppsats »Des affaires de Suède». hvaruti personer och förhållanden synnerligen väl karakteriseras, tydligt angifvande att författaren är väl underrättad.

Under det senare skede af Sveriges utveckling, som Leibniz upplefde, gaf han stundom, i bref till kurfurstinnan Sofia underrättelser och omdömen om Sveriges krig och politik. I ett bref (Werke, VIII, s. 386—394) skildrar han utförligt slaget vid »Pintschow» (Klissow), der hertigen af Holstein stupade, efter meddelanden af general Schulenburgs handsekreterare, som der tagits till fånga och öfvergått i Stenbocks tjenst. Redan 1703 har Leibniz förlorat tron på Carl XII:s stjerna och tror icke att han kan vinna något med sin håg att kriga utan att vilja sluta fred. 1714 går han ända

der hän att tvifla på huruvida svenska kungens hufvud är »en très bon état». I Pertz' upplaga af Leibniz' Werke (I: IV) trycktes redan 1847 tvenne latinska qväden till kung Karl, det ena författadt 1702, det andra 1709. I det förra manar han konungen att sluta fred med Sarmater och Sachser för att hjelpa kejsaren mot Frankrike; i det senare klagar han elegiskt öfver den olycka, dit »bellandi immodicus amor» fört »fortissimum regum»:

»Carole, vincendi nimius te perdidit ardor:
Si Te vicisses, victor ut ante fores».

Hr Stens Sankt Jöran.

af

Hans Hildebrand.

Det var en gång en stad i Libyen, som kallades Selene. Hittills hade den delat alla städers lyckliga öde: en hvar idkade i frid och ro sin näring, och stadens trefnad växte. Då kom en dag ett skräckbud, att en drake, som hade sitt hemvist i ett närliggande kärr, hemsökte landsbygden och förtärde de å densamma betande hjordarne. Skriande flydde befolkningen till staden och draken, icke hogad att mista sitt byte, nalkades denne, förpestande luften med sin giftiga andedrägt. Man plägade råd, huru man skulle bete sig under denna hotande fara. Man sökte blidka draken genom att dagligen gifva honom tvänne får till föda, men fåren togo slut och drakens begär efter smaklig föda var ej minskadt. Man kom då öfverens om att dagligen gifva honom två barn under femton år och lotten bestämde, hvilka barn skulle hvar dag offras.

Stadens konung hade en underskön dotter vid namn Cleodelinda. Sedan många dagar hade gått och många barn hemfallit åt ett gräsligt öde, föll lotten en dag på konungens dotter. Men fadren var ej villig att mista henne. För att blifva fri bjöd han guld och skatter, ja till slut halfva sitt rike. Men folket knotade och sporde: »är det billigt att du, o konung, som genom ditt påbud gjort så många af oss barnlösa, nu, när ordningen kommer till dig, vill draga dig undan?» Och folket, mäkta förbittradt, hotade att bränna konungens slott. Konun-

gen fann, att han måste foga sig i sitt öde, men bad om ett uppskof på åtta dagar, för att begråta sin dotter, och detta beviljades.

Den åttonde dagen kom, och konungadottern, iklädd konungslig skrud, leddes ut att offras. Hon knäböjde för fadren och bad om hans välsignelse, hon var villig att offra sig för folkets bästa. Under tårar och veklagan fördes hon utanför staden, hvars portar stängdes efter henne. Vägen framför henne var beströdd med de föregående offrens ben och gråtande gick hon framåt.

Hjelp var dock närmare än hon vågade hoppas. En man från Kappadokien, Georg, född af förnäma kristna föräldrar och tribun i kejsar Diocletiani här, kom ridande på sin raska stridshäst. Vid anblicken af den sköna jungfrun, som grät så bittert, hejdade han sin springare och sporde henne om orsaken till hennes sorg. Hon förtäljde det olycksöde, som väntade henne, och då bad han henne vara vid godt mod, ty han ville befria henne. Men hon genmälte: »du ädle yngling, dröj ej här, ty då kommer du att förgås med mig, utan, jag ber dig, rädda dig genom att skynda hädan». Han ville ej öfvergifva henne: »Gud förbjude, sade han, att jag skulle fly, jag vill lyfta min arm mot det leda djuret och befria dig genom Jesu Christi kraft».

Då kom vidundret fram, halft krälande, halft flygande, och skälfvande bönföll konungadottern: »jag beder dig, tappre riddare, fly och lemna mig här att dö». Men han svarade icke, utan gjorde korstecknet och, åkallande Frälsarens namn, gaf han sin häst sporrarne, och efter en lång och svår strid naglade han med sin lans draken fast vid jorden. Han bad då konungadottern att få låna hennes bälte och band det om draken, lade ändan i hennes hand och de ledde efter sig vidundret som en hund.

Då de nalkades staden, blefvo inbyggarne förfärade, men den helige Georg ropade till dem: »varen ej för-

färade, tron på Gud, genom hvars kraft jag betvingat denne fiende, och låten eder döpas, och jag skall döda honom inför edra ögon». Konungen och hans folk trodde och läto sig döpas, tjugotusen på en dag. Då dödade den helige Georg draken och högg af hans hufvud, och konungen skänkte segraren stora skatter, men han delade ut dem bland de fattiga och behöll ingenting för sig sjelf. Derefter fortsatte han sin färd och kom omsider till Palestina.

I den tiden utfärdade kejsar Diocletianus ett påbud mot de kristne, och det uppslogs å tempelportarne och å torgen, och menniskorna läste det med fasa och skylde sina anleten. Men den helige Georg, när han såg det, uppfylldes af harm; modets ande kom öfvér honom af höjden, och han ryckte ned förbudet och trampade det under sina fötter. Han blef genast gripen, fördes inför prokonsuln Darianus och dömdes att under åtta dagar undergå de gräsligaste plågor. Först bundo de honom vid ett kors af trä och söndersleto hans kropp med jernnaglar, sedan svedde de och brände hans kropp med brinnande facklor och gnedo salt i de svidande såren. Men helgonet öfverväldigades ej af plågorna. När Darianus såg detta och fann alla sina plågomedel vanmäktiga, kallade han till sin hjelp en trollkarl. Denne tillredde, under onda andars medverkan, en giftig dryck, som blandades i vin, och räcktes helgonet. Den helige Georg gjorde korstecknet öfver bägaren, anförtrodde sig i Guds händer, och tömde drycken utan att lida den minsta skada. När trollkarlen såg detta under, föll han ned för helgonets fötter och förklarade sig vara en kristen. Den grymme prokonsuln lät genast halshugga honom och band den helige Georg vid ett hjul, fullsatt med skarpa klingor, men två englar stego ned af himmelen och bröto sönder hjulet. Derpå kastade man helgonet i en kittel full med sjudande bly och då man trodde sig derigenom

hafva kufvat honom, fördes han till templet för att närvara vid ett offer; folket strömmade till i stora skaror, för att se hans förödmjukelse, och offerpresterna begabbade honom. Men den helige Georg föll ned på sina knän och bad, och åska och blixt från himmelen for ned på templet, och brände det samt med afgudarne, och många menniskor blefvo krossade under murarne. Darianus, gripen af raseri och bäfvan, böd då, att den kristne riddaren skulle halshuggas. Han böjde sitt hufvud under bödelns svärd och mottog döden med manligt mod och tacksägelse.

Så förtäljer legenden.

Den helige Georgs minne blef inom kort med stor ifver firadt i österlandet. En af de första kyrkor, som kejsar Konstantin lät uppföra, vigdes till hans heder.

I vesterlandet deremot förhöll man sig mera kylig mot de anspråk, som höjdes för erkännande af den kappadokiske riddarens helighet. Då påfven Gelasius år 494 reformerade den romerska kyrkans kalender, fick Georg ej någon hedersdag sig anvisad, utan han förklarades höra till de helgon, 'hvilkas namn äro rättvist vördade af menniskor, men hvilkas gerningar äro kända af Gud allena'. Dock visar sig redan under det följande århundradet i vesterlandet spår af Georgsdyrkan.

Det var dock först korstågen, som gjorde den helige Georg mera bekant i vesterlandet. Omhvälfningen i uppfattningen af honom var så fullständig, att han från den tiden räknades som ett af kyrkans yppersta helgon.[1]

Att den helige Georgs bedrifter, sådana de af legenden omtalas, ej tillhöra verkligheten, utan den diktande fantasiens verld, är uppenbart. Också har man egnat ej så liten möda åt försöken att leta sig till hvad man med legenden om honom och hans drakstrid — det öfriga,

[1] I Vallentuna-kalendariet af år 1198 (i Statens Historiska Museum) finnes Georg upptagen.

hans sista lidande o. s. v., trädde mera i bakgrunden — kan hafva velat framhålla. Man har bland annat påstått, att med den till konungadotterns befriande lyckosamt genomförda drakstriden ej betecknas mera än helgonets lyckosamma bemödande att omvända Kappadokien till kristendomen: land eller städer blefvo i forntiden ofta personifierade i qvinlig gestalt. Vida sannolikare är det dock, att grundmeningen i Georgs-legenden gäller den ständigt pågående striden mellan godt och ondt, en strid, hvars vigt stod tydlig icke blott för de kristnes, utan ock för hedendomens ädlare sinnen. Medvetandet af denna strid sökte sig ett uttryck i sägner om och bildliga framställningar af kampscener, och dervid iklädde sig lätt hedna berättelser kristen drägt, för att få fortvarande försvar under den nya sinnesriktningen. Öfverensstämmelsen mellan sägnen om den helige Georg, draken och konungadottern samt sägnen om Perseus, vidundret och Andromeda är för stor för att vara tillfällig. Helgonets ridderliga utstyrsel och uppträdande gjorde honom kär och vigtig för korstågens hjeltar och för det ridderliga samhället i vestern, för hela den senare medeltiden.

Ännu en annan antydan har jag att göra i form af inledning, innan jag öfvergår till det egentliga föremålet för denna uppsats.

I midten af juli 1471 kom k. Kristiern I med sjutio skepp och femtusen man till Stockholms yttre redd. Det undangömda läget bakom Vångön behagade emellertid icke konungen, utan han lägrade sig på Brunkebergets då hela trakten dominerande rygg. Den ädle hr Sten hade anat en sådan utveckling af händelserna och hade i tid sörjt för att fosterlandets vänner skulle komma på benen, för att kraftigt mota hvad man ej ville tåla. Allmogehärar sammandrogos på olika ställen. I slutet af

september stod riksföreståndaren med en sådan här vid Järfva och tillskref derifrån k. Kristiern en uppmaning att vända åter till Danmark, men konungen svarade, att han icke var i den akt kommen, att han så hastigt skulle dädan fara.

Till det folk, som hr Sten hade, sändes honom tretton hundra öfver Lederne-ön (Kungsholmen) från Stockholm, och så drog hr Sten med sitt folk fram på malmen. K. Kristiern hade skift sitt folk i tre delar, en hop aktade på skeppen, en part var på Brunkeberg, en part vid sankt Klaras kloster. Då klockan var vid elfva på dagen, kom hr Sten så sakteligen framdragande och slog strax till k. Kristierns folk, som var vid klostret, och de af Stockholm föllo ock mäkteligen ut med båtar bak på dem, och föllo så hårdt till, att de kommo elden på konungens skärmar. Men då k. Kristiern såg, att hans folk nere vid klostret kom i stor nöd och nästan blef nederlagdt, lät han sitt folk uppe på berget komma till undsättning och då blef striden så hård, att hr Sten måste vika af igen och hade han väl vordit slagen, om ej hr Nils Sture hade snart kommit honom till undsättning, hvilken hr Nils kom tilldragande bakom Brunkeberg af skogen med mycket folk; kom också en hop folk utdragande från staden, för hvilken Knut Posse var banermästare. Så slogo de åter konungen på alla sidor och Knut Posse trängde så hårdt till, att han kom så nära intill k. Kristiern, att konungen sjelf med egen hand sårade honom. Så blef och då konungen skjuten i munnen af ett hakebösselod och miste några tänder, och så gaf han flykten ut på skeppen, hans folk begynte ock fly till en bro, som gjord var mellan Käpplingen (Blasieholmen) och malmen, men borgarne i Stockholm voro ute med båtar och höggo bron så sönder, att när folket kom mycket på henne, brast hon sönder och mycket folk drunknade der, många båtar voro ock så fyllda med folk, att de

sjönko ned och drunknade sålunda mycket folk. Vid konungens hufvudbaner danabroka lågo mera än femhundra slagne, utom dem, som här och der annorstädes voro slagne, och nio hundra blefvo fångar.

Jag har här återgifvit den skildring som Olaus Petri lemnar af den för Sveriges ställning under en lång tid afgörande striden. Reformatorn var ej hugad att i sin redogörelse omtala de böner om seger, som Svenskarne hade ställt till helgonen. I rimkrönikan heter det om Svenskarne, sedan hr Sten hade uppmanat dem att våga striden:

de svarade alla med en rösta:
'Vi vilja alle göra så,
med Guds hjelp alle faste stå,
vi vilja vår sak för Gudi klaga
och i Guds namn å stad draga.'
Deras hjertan var utan tunga,
ty begynte de alla sjunga
och gjorde sig godan lisa
och qvado sankt Örjans visa.[1]

Att sankt Georg var ett populärt helgon i Sverige synes icke blott deraf, att man åkallade honom i en strid, så vigtig, att den väl kunde sägas afgöra Sveriges väl. Redan den omständigheten, att medeltidens menniskor togo sig vissa friheter med hans namn, i det de sällan kallade honom Georg, utan vanligen Jöran eller rent af Örjan, visar, att man ofta förde hans namn på läpparne. Åt honom voro helgade de hospital, som anlades utanför flere af våra städer; utanför Visby stadsmur ses ännu ruiner af den hel. Jörans kyrka. Huru mycket man sysselsatt sig med honom, uppenbaras äfven af de snidade

[1] Enligt rimkrönikan hade äfven k. Kristiern litat på den hel. Georgs hjelp, men han hade således jämmerligen missräknat sig. — En berättande dikt om sankt Jöran är af Klemming tryckt i *Medeltidens dikter och rim* efter en handskrift från 1430-talet.

bilder af honom, som ännu finnas qvar i flere kyrkor, ehuru de varit mera utsatta för åverkan än andra, ty det ridderliga helgonets häst har alltför ofta i prestgårdarne användts som leksak af det uppväxande slägtet.

Bland alla de Jöransbilder, som funnos i Sverige under medeltiden, framstår dock som den yppersta den, som hr Sten Sture d. ä., såsom det uppgifves, af tacksamhet öfver den vunna Brunkeberg-slagtningen, lät uppsätta i den hel. Jörans kor i Stockholms storkyrka. Koret är längesedan borttaget, emedan k. Gustaf I behöfde ökadt utrymme för slottet. Men redan tidigare (år 1528) hade borgmästare och råd beslutat, att 'den store Jörianen' i bykyrkan skulle flyttas bort till Vårfrudörren, emedan han tog bort allt rummet af kyrkan'. I nyare tid hade bilden en mycket olämplig plats nära södra sidans vestra dörr mellan orgelläktaren och södra läktaren. Med prisvärdt intresse för det allmänna har storkyrkoförsamlingen deponerat bilden i Statens Historiska Museum.

Om denna bild finnes följande anteckning i Stockholms franciskanersbröders diarium under den 1 januari:

Eodem anno ymago erecta per illustriorem dominum gubernatorem Swecie militem in Gripsholm sancti Georgii venit ad ecclesiam magnam Stockholmis.

d. v. s. samma år kom till stora kyrkan i Stockholm bilden af den helige Jöran, uppsatt (eller stiftad) af den lysande herren, Sveriges föreståndare, riddare i Gripsholm. Denna anteckning står i närmaste sammanhang med ett par andra, af hvilka den första bär uppgift om årtalet: 1489.

Man har i senare tid velat tolka detta visserligen något egendomligt formulerade yttrande så, att bilden af hr Sten Sture d. ä. blifvit uppsatt å Gripsholm och derefter år 1489 flyttats till Stockholms storkyrka. Sammanställningen af orden *in Gripsholm* med donatorns titlar, liksom osannolikheten af sjelfva åsigten gör denna

tolkning i mina ögon oantaglig. Hr Sten, som år 1472 kom i besittning af Gripsholm, skref sig efter denna sin gård. En bild som denna gjorde man icke gerna för profant bruk, utan helt visst för att dermed pryda ett heligt rum. Det är visserligen sannolikt, att på Gripsholm fanns ett slottskapell, hvarest bilden kunde hafva uppställts, men om den befanns för stor för sjelfva bykyrkan i Stockholm, hur skulle den väl hafva fått plats i det lilla slottskapellet? Mig synes det fortfarande sannolikast, att bilden blifvit gjord för Stockholms storkyrka.

Enligt en under 1600-talet upptecknad sägen berodde bildens uppsättande på ett tidigare löfte. Den skulle hafva blifvit förfärdigad af en till Sverige inkallad konstnär från Antwerpen, hvilken efter konstverkets fullbordande blef under ett dryckeslag dödad af en hr Stens tjenare, på det han icke skulle komma i tillfälle att utföra ett arbete, som kunde öfverglänsa den hel. Jörans bild[1].

Denna bild, välbekant för en stor del af Sveriges allmänhet, visar helgonet i ridderlig skrud till häst. Tydligen har han, när han möttes af draken, mot denna slungat sin lans, som genomborrade halsen. Draken grep om lansens skaft och bröt af det. Ännu kramande det i den ena tassen, kastar han sig på ryggen, för att mottaga riddaren, som håller på att rida öfver honom. Krampaktigt omsluter vidundret med den ena bakfoten svansen, under det han slår den andres klor in i hästens buk, och riddaren lyfter sitt svärd för att gifva banehugget. Bakom hästen ses i minskad skala den af murar omgifna staden, å hvars tinnar ligger, afbildad i naturlig storlek,

[1] Messenius, *Sveapentaprotopolis* (1692) s. 83. Elers (*Stockholm* del 1 s. 126) uppgifver, att somliga låta konstnären vara kommen från Andorff, andra från Antwerpen. Andorff och Antwerpen äro varianter af samma namn.

prinsessan, högtidsklädd, sjunken å knä och bedjande. Hon har vid sin sida ett lam. Å murarnes yttersidor ses delvis stympade reliefbilder, framställande scener ur legendens berättelse om kampen.

Bilden står sålunda icke i fullkomlig öfverensstämmelse med legenden. Bildens hjelte synes afsluta tvekampen med sitt svärdshugg, under det legenden låter

Fig. 1.

draken, bunden med konungadottrens bälte, fogligt följa riddaren efter, då denne förde den räddade åter till staden. Legendens uppgift är deremot representerad i en af murens reliefbilder, som här är återgifven, fig. 1.

Konstnären synes således vid framställningen af hufvudgruppen hafva tillåtit sig en viss frihet. Detta var för honom så mycket naturligare, som han, hvars namn vi dessvärre icke känna, tydligen var en konstnär af hög

rang. Draken är i all vidunderlighet förträffligt gjord[1]. Otaliga gånger har jag sett, huru kraftigt han tilltalar folkets fantasi. Drakarnes tillvara, omtalad icke blott i sägnen, utan äfven i den heliga skrift, är för det en verklighet. Hvad han föreställer är för alla uppenbart. En bonde, manad till eftertanke af den väldiga gestalten, sporde mig en gång, om sådana djur lefva i vatten eller på land. Förträffligt är infallet att låta draken slå den ena fotens klor in i hästbuken, ty derigenom vinner den på bakfötterna stående hästen nödig jämvigt. Präktig är den ungdomlige riddaren, som, iklädd festskrud, inlåter sig i den farliga tvekampen. Hans frimodiga hållning, den kraft, med hvilken han för sitt svärd, låter åskådaren ej ett ögonblick tvifla med afseende på utgången af striden. Mycket svagare ur konstens synpunkt är prinsessan. Konstnären har i alltför hög grad skattat åt tidens besynnerliga mode i afseende på drägten, som var vanställande. Hennes ansigte uthärdar icke en jämförelse med hennes frälsares.

Då museet hyser en sådan kostbarhet, är det en pligt att göra den tillgänglig för alla i en detaljerad beskrifning. Så mycket mera är en sådan påkallad, som man i hela Norden ej kan uppvisa ett så förträffligt exempel på den ridderliga drägten under medeltiden. Det är ur denna synpunkt, som jag i det följande skall redogöra för gruppens olika delar och från dem draga de slutsatser, till hvilka bilden gifver anledning.

De fina teckningar, som äro denna uppsats å särskilda blad bifogade, äro utförda af hr R. Haglund, som under flere år varit i Statens Historiska Museum sysselsatt med afbildande af arkeologiska föremål. Träsnitten äro utförda af hr W. Meyer.

---

[1] Bilden af draken, så detaljerad som de stora måtten medgifva, lemnar ett tydligt begrepp om medeltidens uppfattning af dessa fabeldjur. Särskildt må anmärkas, att han är framstäld som hermafrodit.

1.

Hufvudet.

Då jag denna gång i främsta rummet egnar min uppmärksamhet åt kostymen, vill jag endast i förbigående påpeka helgonets ungdomliga utseende, hvilket återgifves i den konturteckning, som ses å pl. I.

Helt visst har konstnären velat framhålla helgonets trofasta segervisshet i det sätt, hvarpå han anordnat hufvudets beklädnad. Den hel. Jöran bär den hjelmform[1], som på konstnärens tid var vanlig, men han har ej brytt sig om att taga på sig det skydd för ansigtets nedre del, som plägade förekomma i sammanhang med detta hjelmslag. Ja han bär hjelmen tillbakaskjuten, såsom man plägade göra, när man icke väntade någon fara, utan i lugn ville andas. Han kunde så mycket mindre hafva hjelmen i det läge, som erfordrades, för att den skulle trygga mot fara, ty han bär å hufvudet en prydnad, som icke tillhör striden, utan festglädjen. Äfven de fladdrande lockarne, som utförda i trä se något stela ut, passa mera för en höfvisk man än för en krigare.

Hufvudet omslutes af en ring, sirad med en rad af prydligt infattade stenar och öfver ännet uppbärande två höga fjädrar, den ena hvit, den andra röd. Hvad som bestämt valet af färger, kan jag icke utreda. Hvitt och rödt hafva mig veterligen aldrig varit den svenska färgen, ej heller kunna de, att döma efter vapenmärkena, hafva tillhört vare sig hr Sten eller hans fru.

---

[1] Ordet hjelmform är här användt, emedan det är sanktioneradt af språkbruket i vårt land, der man har alltför liten kännedom om medeltidens kostymer, för att vara nogräknande med afseende på uttrycken. Hvad ordet hjelm egentligen betecknar visar sig af den följande framställningen.

Hufvudringar af detta slag kallas i vår medeltids urkunder kransar.

I utlandet, t. ex. i Frankrike, uppkom redan under 1300-talet en sed för männen, att pryda sina hufvudbonader å framsidan med ett dyrbart smycke, från hvilket en fjäder lyfte sig högt öfver hufvudet. I det nämnda landet hade under 1200-talet en rätt stor enkelhet rådt uti klädseln, åtminstone i lekmännens, men det dröjde ej länge, innan begäret efter prydnader åter grep omkring sig. Mot slutet af 1200-talet var det burgundiska hofvet tongifvande inom modets verld, och vid detta hof slösade man med smycken till den grad, att de måste kallas mera granna än vackra. I den hårprydnad, som den hel. Jöran bär, finnes dock intet, som kan anses innebära en öfverdrift åt ett betänkligt håll. Kransen är helt enkel, bandformig. Antagligen skall den förställas bestå af guld, mot hvars jämna yta de många stenarne bildade ett behagligt afbrott. De högt svajande fjädrarne taga sig bra ut, äfven om man kan tycka, att de hade behöft en bredare bas än ett smalt band.

Den hjelm, som helgonet bär, kallades på franska *salade* och detta namn vann burskap utom Frankrikes gränser. Huruvida Sveriges medeltidsspråk egde någon särskild benämning för denna hjelmform, känner jag dessvärre icke. Det är en ovanligt rikt utstyrd salade som pl. I visar oss. En enklare form har jag återgifvit, fig. 2. På k. Erik XIV:s tid togo Svenskarne i Trondhjems domkyrka den hjelm och de sporrar, som uppgåfvos tillhöra Norges nationalhelgon, konung Olof. Sporrarne äro försedda med mycket långa pikar, som i den yttre ändan omsluta en stjerna med långa strålar. På dessa sporrar äro fästa i stort antal krönta S, hvilka antagligen skola tolkas som *sanctus rex*, den helige konungen; bokstäfverna äro af samma metall som sporrarne och antagligen tillkomna på samma gång som de. Pikarnes längd

göra dem ytterst obeqväma för en strid till fots, och i en sådan var det som k. Olof föll. De hafva dessutom en form, som ej användes på 1000-talet. De äro uppenbarligen tillkomna mycket senare, på 1400-talet, och tillkomna för att bedraga allmänheten. Hjelmen, den fig. 2 afbildade, har likaledes en form, som var på k. Olofs tid fullkomligt okänd, ty saladen tillhör 1400-talet, äfven om den i vestra Europa började uppträda mot slutet af det föregående århundradet.

För medeltidens riddare var det naturligtvis ytterst vigtigt att på ett tillfredställande sätt skydda hufvudet,

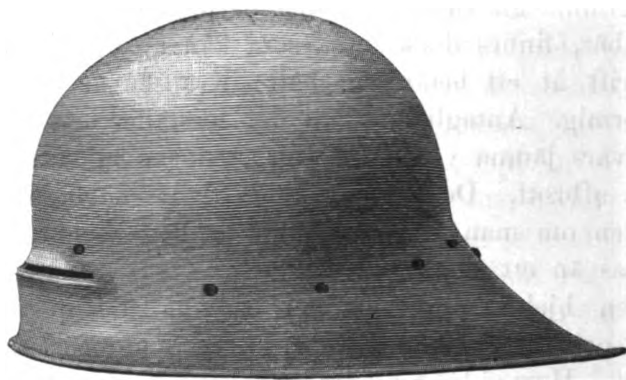

Fig. 2.

som var utsatt för anfall med pilar och spjut, svärd och klubbor. För att vinna det erforderliga skyddet användes under tidernas lopp olika metoder.

Under vår medeltids början lät man, i öfverensstämmelse med utlandets sed, den kroppen omslutande ringbrynjan fortsätta uppåt, så att hon omslöt halsen, hela hufvudet, hakan och hjessan. Denna senare skyddades dessutom ofta af en stålhufva, upptill spetsig eller jämnt rundad samt ofta försedd med ett nedåt gående utsprång, som täckte näsan och derföre i Norden kallades näsborg

d. v. s. näsvärn. Med sådan hufvudbeklädnad hade man blott ögon, kinder och mun fria.

Småningom fann man detta skydd otillräckligt: man ville hafva hela hufvudet, också anletet värnadt, äfven om dermed olägenhet uppkom för synen och andningen. Med bibehållande af brynjan, omslöt man hufvudet med en jerncylinder, som naturligtvis, i följd af näsans anspråk på utrymme, gjordes å framsidan något utspringande. För ögonen gjordes två rätliniga springor, för andningen sörjde man genom anbringande i framsidans nedre del af några hål. Framsidan, som var mest utsatt för fara, stärktes ytterligare medels en lodrät jernslå eller med tvänne sådana, som lades i kors. Den öfre sidan var i början platt, men gjordes sedan kullrig, på det de väldiga klubbslagen skulle lättare glida af. Tyngden af dessa hjelmar blef småningom så väldig, att de till sist ej kunde uppbäras af hjessan, utan gjordes de så vida och stora att de kunde stödja sig på axlarne. För att, när ögonblicklig fara ej hotade, vinna någon lisa genom rikligare tillfälle att andas, fann man på att borttaga det stycke af cylindern, som täckte ögon, näsa och mun, samt anbragte i dess ställe en rörlig del, fäst å sidorna vid tvänne knappar, hvilken del under striden var nedfäld, men annars veks upp, så att ansigtet lemnades fritt. Något senare öfvergaf man den cylindriska formen. Från den nedre kanten, som hvilade på axlarne, steg hjelmen bakåt rätt upp, under det den i framkanten småningom drog sig något utåt, hvarefter hela framsidan ganska hastigt drog sig bakåt och uppåt. Just i gränslinien mellan den vidgade delen och den tillbakagående eller strax öfver denna fanns en rätlinig öppning, som satt midt framför ögonen. Å framsidans nedre del funnos hål, som läto luften tränga in. Denna hjelm var ganska förträfflig, alldenstund den ingenstädes gaf fäste åt fiendens vapen. Äfven af denna hjelm funnos biformer med ett

rörligt skydd framtill, utgående i en spets, hvilket upplyft blottade ansigtet.

Emedan hjelmen var ytterligt tung, försökte man tid efter annan ersätta honom med andra hufvudbonader, t. ex. med jernhattar, som dock ej gåfvo nödigt skydd åt ansigtet. Af större betydelse blef den hufvudbetäckning, som i Frankrike erhöll namnet *salade*, i form och namn antagen äfven af andra folk, så ock af Svenskarne. Saladen var karakteristisk för 1400-talet.

Saladens form visas af fig. 2 och pl. I. Vi hålla oss i början till den förra, såsom varande den enklare: en aflång, kullrig hufvudbetäckning, som gick ned framför näsan och derföre hade skåror för ögonen, och som baktill sköt ut, för att bereda skydd för nacken. På det att den tunga jernmassan ej skulle trycka på hufvudet, bars ini saladen en hufva af starkt tyg, hvilken var fastnitad vid jernet. Å figuren ses hufvudena af dessa nitar.

Man kände stundom behof att stärka vissa delar af saladen. Så har gjorts med den, som bäres af den hel. Jöran. Hela den nedre kanten är dubbel och äro de två skifvorna fastnitade vid hvarandra. Midt fram har ännu en skifva blifvit lagd på utsidan, rektangulär, äfven den fastnitad. Omedelbart ofvan denna förekomma springor för ögonen.

Helgonets salade är, ehuru dessa försigtighetsmått vidtagits, utstyrd för användning snarare i ridderlig lek än i strid. På toppen sitter en kula med tvärgående öppning öfverst. Sannolikt fanns i denna kula ett föremål, som vid riddarens rörelser framkallade ett skramlande ljud. Saladen omslutes af en bindel (af läder), hvars färg åldern utplånat och hvars fladdrande, måhända i flikar utskurna ändar blifvit afslitna. Bindeln fästes vid saladens ena sida med ett prydligt smycke, från hvilket uppstiga tre fjädrar, en hvit, en röd, en blå. Hvad

som bestämt val af färger kan jag ej heller i detta fall uppgifva.

Vanligen fann man icke saladen ensam utgöra tillräckligt skydd för hufvudet: den afvärjde anfall, som kom ofvan eller var riktadt mot ansigtets öfre del. För att

Fig. 3.

bereda skydd äfven åt dess nedre del, gaf man åt saladen som bihang ett skydd för hakan. Vi se dessa hakskydd i fig. 3, en stridsbild lånad från de år 1482 utförda hvalfmålningarna i Kumla kyrka i Vestmanland.

2.

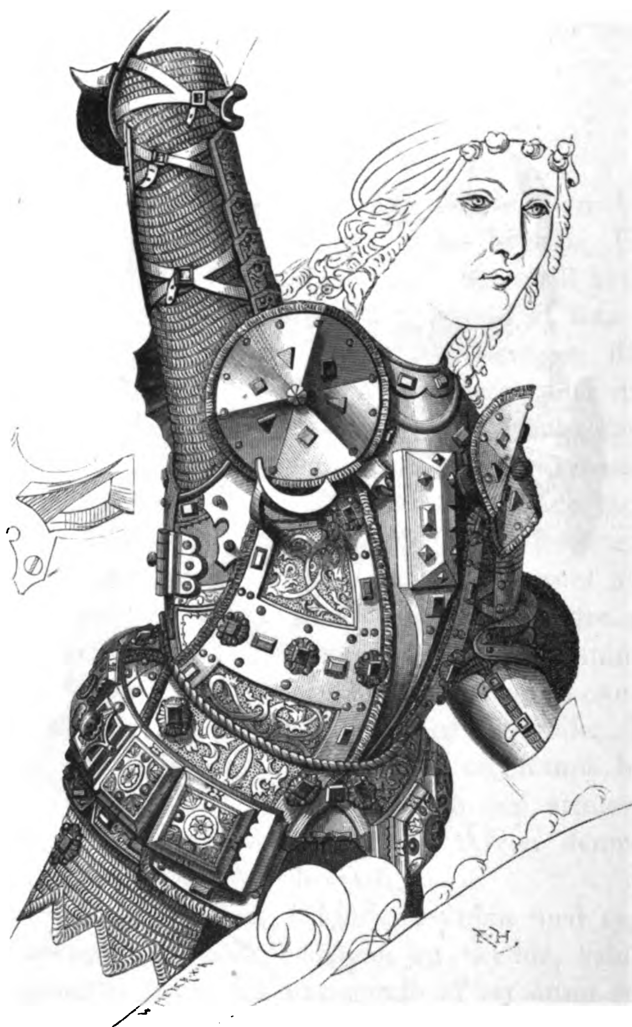
Harnesket.

Under medeltidens början skyddade man kroppen med ett plagg, som gemenligen kallas brynja. En rock af tjockt tyg eller läder täcktes med tätt intill hvarandra sittande metallringar, eller rocken bestod af fina ringar, fästa i hvarandra. Hvar ring var visserligen fin, men som å hvar ring voro trädda fyra andra, blef det hela ganska tjockt och framför allt voro de tomrum, som förekommo, ytterst små. Brynjan, vanligen mycket snäf, omslöt kroppen, gick långt ned på benen, hade tätt åtsittande ärmar samt omslöt halsen och hufvudet med undantag af ansigtet[1]. Under brynjan bar man en rock, som stundom både å armar och ben gick längre ned än denna, och på bröstet kunde man genom stoppning göra denna rock tjock, till mottagande af de stygn, som möjligen trängde igenom brynjan. Under 1200-talet, då smaken för elegans stegrats, bar man gerna utanpå brynjan en rock, som saknade ärmar, hvadan den armarne omslutande brynjebeklädnaden syntes. Äfven denna yttre rock kunde stoppas öfver bröstet.

Från detta sätt att bekläda brynjan med tyg, som genom stoppning erhöll förmågan att skydda, ledde man sig småningom öfver till antagande af ett ännu starkare värn i form af hamrade jernplåtar. En början dermed gjordes för att värna de delar af kroppen, som ansågos

[1] I denna kortfattade öfversigt uppehåller jag mig naturligtvis ej vid de detaljolikheter, som förekommo.

PL. II.

W. MEYER. X.A.

mindre skyddade än vederbörligt var, t. ex. armbågar och knän, sedermera framsidorna af armar och ben, derefter bröstet, slutligen äfven ryggen.

Den snäfva brynjan gjorde ingen skilnad mellan bålens olika delar, som den betäckte. När utanpå brynjan bars en rock, var denna till en början lika rät och slät. Äfven när man bar ett bälte, vållade detta allenast ett obetydligt afbrott i enformigheten. En förändring i detta inträffade under 1300-talet, som var synnerligen rikt på nyheter. Man lämpade klädnaden mera efter kroppen. Lifvet gjordes åtsittande och den nedre delen af rocken, som utbredde sig öfver höfterna, fick ett utseende, som gör att man kan gifva den namn af skört. Denna förändring hade inträffat, när man började anbringa jernbeklädnad på bålen.

En sådan bäres af den hel. Jöran. Pl. II och III visa den fram- och bakifrån. Med ledning af dessa planscher skola vi underkasta harnesket en närmare granskning.

Medeltidens krigshistoria visar, liksom nutidens, en fortgående benägenhet att häfva det skydd, som den af gammalt använda vapendrägten gaf, genom att uppfinna nya anfallssätt; dessa framkallade i sin ordning stegrade skyddsåtgärder. En god ringbrynja skyddade förträffligt mot pilar, hjelpligt mot spjutstygn och svärdshugg, i synnerhet när en stoppad öfverklädnad minskade anfallets våldsamhet. Denna erfarenhet, obehaglig för den som ville vinna genom ett anfall, gaf anledning till upptagande af andra, tyngre vapen, hvilka åtminstone i många fall lemnade ringbrynjan oskadd, men ändock krossade den underliggande delen af kroppen — klubbor af hvarjehanda slag och stora yxor. Man kände då småningom behof af kraftigare skyddsmedel; man belade brynjan delvis med stålskifvor, man öfvergick till sist till en fullständig beklädnad med stålplåt, *plata,* såsom det heter på vårt medeltidsspråk — en 'plåtslagare' var den tiden ej en

plåtslagare i nutidens mening, utan en vapensmed. Det nya värnet skyddade än bättre mot pilar, spjut och svärd.

Två egenskaper måste denna stålplåtsbeklädnad hafva: den måste vara så pass tjock, att den gjorde motstånd mot ett hugg eller stygn; den borde ock vara bugtig, så att ett hugg eller stygn snarare gled åt sidan än sökte bryta harnesket.

Vi se af de två bilderna, att helgonet har närmast under kläderna en ringbrynja, hvars länkrader synas upptill på båda armarnes insidor och nedtill i den öfversta benbeklädnaden. Det må anses som en långt gången lyx, att ett stort smycke med fyrkantigt midtstycke och utspringande flikar, är fäst på hvardera sidan af brynjans nedre del.

Öfver denna brynja bär riddaren en dubbel beklädnad, nämligen dels stålharnesket, dels en vapenrock. Å pl. III se vi tydligt å venstra sidan vapenrockens sprund ofvan och nedan bältestaden och i sprunden framlyser harnesket. På samma sätt se vi å framsidan, under den upplyfta högra armen, en del af harnesket, midt fram en annan kilformigt begränsad del, från en smal spets vid bältestaden vidgande sig upp mot halsen, å baksidan, vid halsen, en inskärning, som bildar en trubbig vinkel i vapenrocken och lemnar harnesket blottadt. Harneskets nedre kant är ytterligare stärkt af en upphöjd list med stora rektangulära nagelhufvud.

Harnesket var ett slags starkt och rymligt fodral för kroppens öfverdel. Man kunde naturligtvis icke draga det på sig som en rock, hvadan det måste bestå af flere stycken, som voro fästa vid hvarandra. Mellan styckena måste finnas springor, men man gjorde dem så fina och gaf dem ett så skyddadt läge som möjligt. Här se vi dem förekomma i sidorna, der de i vanliga fall skyddades af armen. För att hålla samman dessa stycken voro flere metoder användbara. Man kunde på ena stället anbringa

en gångled, på det andra en stropp med motsvarande spänne. Då man skulle taga af sig harnesket frigjorde man således stroppen ur spännet och lät de två halfvorna svänga sig öfver gångledens axelten. Man kunde ock låta harnesket bestå af tre delar, genom att låta en springa förekomma i ryggen och der placera stroppen med spännet. Man öppnade då liksom två dörrar, som svängde på de i sidorna anbragta gånglederna. Denna metod, synnerligen lämplig, då ryggen var skyddad med något plagg öfver harnesket, synes hafva varit använd här, ty båda sidospringorna äro tydligen försedda med gångleder. Dock finnes en annan möjlighet. En stropp med sölja var visserligen ej nödvändig, kunde ock lätt blifva för svag. Man kunde åtminstone i den ena gångleden i sidan hafva en lös ten, som kunde tagas ut, när harnesket skulle öppnas, och göras säkert fast, när det bars å kroppen.

Harneskskörtet — ordet är ej taget från medeltidens terminologi, men ger en korrekt föreställning om hvad jag menar — fick naturligtvis icke gerna hafva samma oböjlighet som harnesket. Man finner visserligen harneskskört, som äro arbetade liksom harnesket af en sammanhängande plåt, snedt utstående i så pass stor vinkel, att benens rörelser icke hindrades. Men vanligen bestod dock skörtet af flere horisontela stålplåtar, som voro fästa vid hvarandra medels naglar. Å pl. II se vi denna inrättning i sidoöppningen af vapenrockssprundet nedanför bältestaden.

Harnesket utbildade sig ur den nyss omtalade delvisa plåtbeklädnaden å brynjan. En af dessa förberedelser till harnesket bestod i en bred plåt, som från bältestaden gick uppåt bröstet och afslutades upptill med en spets. Sedan harnesket blifvit fullständigt, återfinner man vanligen denna trekant som en ytterligare förstärkning fastnitad å den hela lifvet omslutande plåten; någon gång är det måhända, att döma efter teckningar, icke en sådan

verklig förstärkning, utan en dekoration af harnesket, ett minne från den tiden, då denna trekantiga plåt utgjorde hela harnesket. På vår ifrågavarande riddarerustning saknas denna förstärkning eller denna qvarlefva af ett äldre bruk.

På vissa ställen ansågs harnesket behöfva en förstärkning. Vi se hela kanten genom extra beläggning gjord tjockare. Den uppsvälda ringen nedanför halskanten torde haft till praktisk bestämmelse att hindra en lansspets, som träffat harnesket, att helt lätt glida uppåt, så att den träffade halsen.

På harneskets blottade midtstycke ses en aflångt fyrkantig förhöjning med en derifrån till bältestaden nedgående snibblik förlängning. Den torde hafva tjent till stärkande af bröstplåten samt bidragit till fiendelansens glidande åt sidan.

Armvecket var naturligtvis en ömtålig punkt. Gerna riktade man lansen ditåt, ty om den der trängt in, gick det mycket lätt att lyfta den sidan af fienden upp, så att han måste stjelpas ur sadeln. Här fordrades derför ett extra värn.

Vi se det ock å båda sidor i form af en cirkelrund skifva, fastnitad vid harnesket samt försedd med en förstärkt rand. Denna skifva är icke plan, utan indelad i sex i midten hopgående trianglar, hvilka mot hvarandra bilda vinklar. En lansspets, som träffade här, hade således största lätthet att glida åt sidan, hvarigenom stötens våldsamhet något minskades.

Utom dessa armhålsskydd finna vi å sankt Jörans rustning två axelskydd, återgifna å pl. III. Hvardera axeln täckes af en vinglik stålplåt, smal öfver axeln, vidgad nedåt. Dess uppgift var att mottaga de svärdshugg eller klubbslag, som kunde träffa axeln.

Redan vid midten af 1200-talet kände man behof af skydd för axeln. På brynjan, som den tiden utgjorde

det förnämsta försvarsvapnet, fästes vid axeln en fyrsidig plåt i sned riktning uppåt, som lät hugget eller slaget, som träffade den, glida utåt och nedåt, så att axel och arm, äfven hals, gingo fria. Formen var emellertid ej riktigt beqväm och var dessutom i högsta grad vanprydande, hvadan man småningom öfvergick till den runda formen, hvilken ock erhöll ett säkrare fäste.

Å pl. II ses under det högra runda armhålsskyddet en framskjutande bygel, uppburen af två armar, som springa fram från en å harnesket fastnitad skifva. Denna bygel var afsedd att tjena som stöd åt den tunga lansen, på det att denna skulle kunna hållas fast i sitt lämpliga läge. Bygelns plats visar, att lansens bakända under anloppet hvilade i sjelfva armhålan, hvilket ock bidrog att gifva stadga.

Vapenrocken, mycket urringad, ärmlös, försedd med vida öppningar i sidorna ofvan och nedan bältestaden, öppen framtill utom vid bältestaden, baktill dragen under axelskydden, täckande hela ryggen samt försedd med ett långt skört, är synnerligen rikt utstyrd. Jag föreställer mig, att den varit förfärdigad af läder. Fram och bak ses ett stort kors, hvars armar omsluta fyra fält. Korset är glatt, fälten äro å bilden punkterade samt rikligt prydda med bladornament. De punkterade ytorna hafva måhända varit förgylda och derigenom bildat en god bakgrund för de måhända pressade ornamenten, en stark kontrast till dessa och det breda, glatta korset. Detta och bården voro rikt dekorerade med infattade stenar. Alla kanterna äro prydda med fransar.

Kring bältestaden sitter ett baktill sammanknutet rep. Det skall måhända representera en tjock snodd af olika färger, som haft till uppgift att hålla vapenrocken till lifvet, eller rättare som skulle gifva sig sken af att göra detta, ty rockens snitt är sådant, att den utan alla hjelpmedel slöt till om lifvet. Äfven en tjock snodd

kunde icke hindra rocken att skjuta upp, ty för att uppfylla ett sådant ändamål, skulle den hafva varit hårdt tilldragen, men detta kunde den icke vara, då under rocken ej fanns annat än det omedgörliga harnesket.

Längre ned sitter ett rikt utstyrdt bälte, hvilket å dess plats, nedanför midjan, icke kan hafva någon praktisk bestämmelse. Sjelfva bältet, antagligen af läder, är helt och hållet skyldt af stora fyrkantiga, upphöjda beslag, som vi få tänka oss vara arbetade i förgyldt silfver. Midt bak sitter ett ovalt beslag, innehållande en bild af Vår Fru med Barnet.

Detta bälte är ***riddarebältet.*** Man hör vanligen som riddarevärdighetens kännetecken omtalas en guldkedja. Vid den tid, då vår bild kom till, hade visserligen halskedjor kommit i bruk, men under medeltidens början, då riddarevärdighet tillkom, voro sådana kedjor minst sagdt ovanliga. Deremot förekomma allt ifrån 1100-talet många uttryck, som visa, att det förnämsta momentet i den ceremoni, genom hvilken någon gjordes till riddare, bestod i hans omgjordande med svärdet. 'Att göra någon till riddare' kunde uttryckas med 'omgjorda någon med riddarebältet' *(cingulum militare).*

De första riddarebältena torde hafva varit temligen enkla. Rikt utsirade förekomma i England från början af 1300-talet, i Frankrike från midten af samma århundrade, i Tyskland synas de hafva kommit i bruk vid samma tid. Enligt Viollet-le-Duc upphör seden att bära ett rikt dekoreradt riddarebälte i Frankrike vid pass 1400, i England vid pass 1420. Äfven i Tyskland synes riddarebältena försvinna vid pass 1420. Detta torde dock ej hindrat, att man äfven på senare bilder, åt hvilka man ville bereda synnerlig glans, på gammalt sätt anbragte bältet. På våra svenska bildverk se vi riddarebältena ända intill medeltidens slut.

Bälten dekorerade med fyrkantiga upphöjda silfver-

beslag hafva, liksom så mycket annat af herremannens drägt, under en senare tid öfvertagits af allmogen.

Vid riddarebältet kunde svärdet hänga; ofta bar riddaren för svärdets skuld ett bälte på den plats der vår bild har repet. Än är svärdet fäst vid detta bälte, än står detta i samband med det nedanför sittande riddarebältet och kunna då båda sägas bära svärdet.

Huru svärdet varit fäst å vår bild, kan jag nu icke afgöra. Riddaren för det visserligen draget i handen, färdig att dermed gifva ett dödande hugg, men svärdskidan finnes i behåll och vi borde derför kunna se, hvar svärdet hade sin plats, när det var i hvila. Emellertid finnes vid skidan ingen kedja och ingen rem och på bilden finnes intet som antyder, att svärdet der varit fäst. Då bilden från Storkyrkan flyttades till Statens Historiska Museum, var skidan helt enkelt fastspikad i riddarens venstra lår.

3.

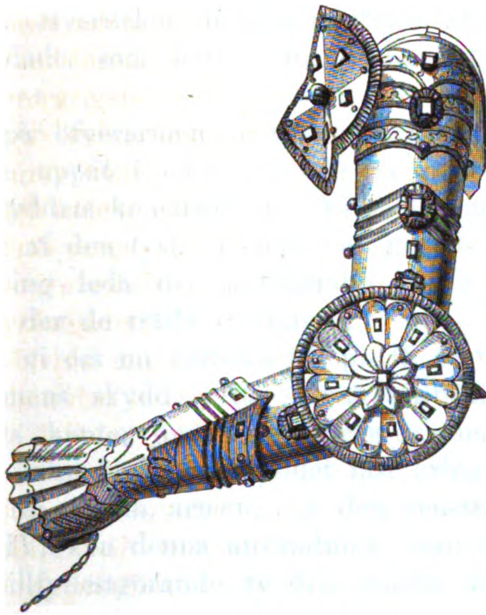
Armens beklädnad.

Den vigtiga rol armen spelade under striden och den lätthet, med hvilken denna del af menniskokroppen skadades, genom kraftiga hugg eller slag, gjorde det nödvändigt att tänka på dess ändamålsenliga skydd. Länge nöjde man sig dock med att låta armen vara beklädd af ringbrynjans ärm. Först under den senare delen af 1200-talet tänkte man på att bereda ytterligare skydd för vissa mera sårbara ställen. Först anskaffades axelskyddet, om hvilket jag redan talat, derefter armbågsskyddet, sedan skydd för öfverarmen samt slutligen skydd för underarmen. Skyddena för armbåge, öfver- och underarm lades på brynjeärmen och fästes vid denna medels starka läderremmar.

Fördelen af denna användning var gifven, men en olägenhet saknades icke. För att dessa tillagda skydd skulle hållas i sina vederbörliga ställningar, var det nödigt att draga åt remmarne ytterst hårdt, men detta måste lända till obehag för armen och äfven till hinder för dennas fria rörelser; i det senare afseendet måste remmen till armbågsskyddet, en rem, som skulle dragas till i sjelfva armvecket, hafva varit ganska obehaglig.

Äfven å denna punkt blef man af skadan vis och vidtog hvarjehanda förbättringar, intill dess man i slutet af 1400-talet hade fått en fullständig jernbeklädnad för armen, hvilken vi skola studera något närmare på vår bild (pl. IV).

PL. IV.

Allra öfverst och utom bakre öfverarmen se vi en antydan af det vinglika axelskyddet, som redan blifvit beskrifvet.

Framför öfverarmens högsta del se vi det likaledes i det föregående omtalade armhålsskyddet. Vi kunna här bättre än å pl. II se indelningen i flere bugtade fält, som mot hvarandra bilda vinkel och bereda för fiendens lans de yppersta tillfällen att glida åt det ena eller andra hållet.

Sjelfva öfverdelen af armen täckes af skifvor, sins emellan ledade, som bereda för armen möjligheten att röra sig.

Midt på öfverarmen se vi tre rännor, alla parallela och gående uppåt i en spets. De stå ej i sammanhang med armskyddets konstruktion. Vi se i dem blott en ny tillämpning af den tyska metoden att medels anbringande af kanellering leda den anfallandes vapen undan från den punkt, der de träffa rustningen.

Vända vi oss nu tillbaka till pl. II, få vi se insidan af öfverarmens skydd. Här fattas stålbeklädnaden. I armskyddets kanter äro fästa starka remmar, som korsande hvarandra hålla armskyddet fast kring den af ringbrynjans ärm täckta armen. Å den venstra armen, afbildad pl. IV, kan denna användning utan tvifvel hafva varit väl tillfyllestgörande, ty den venstra armen, afsedd för hästens styrande samt, eventuelt, för bärande af skölden, hålles i allmänhet intill lifvet och är dess insida derföre mycket väl skyddad. Med den högra armen är deremot förhållandet ett helt annat. Vi behöfva endast se på pl. II: då handen lyftes för att med svärdet gifva ett öfverväldigande hugg, blottas hela insidan af öfverarmen och erbjuder sig som ett synnerligen lämpligt mål för motståndarns vapen.

Att man tidigt sökte skydda armbågen är naturligt: ett mot denna riktadt väldigt hugg kunde lätt afskära

den, och dermed var armen oanvändbar. Det första armskyddet bestod i en kupig jernplåt, som kunde skydda armbågen såväl i dess böjda som i dess utsträckta läge. Som man i öfver- och underarmens stålbeklädnad måste göra en utskärning närmast armvecket, för att icke betaga detta dess rörlighet, gälde det att på annat sätt värna detta blottade ställe. Man gjorde det genom att låta armbågsskyddet få ett framåt gående bihang, rundadt eller hjertformigt, som utan att vidröra armen, för armvecket bildade ett säkert värn.

På Jöransbilden är armbågsskyddet långt och starkt utspringande. Dess yttersta spets är omböjd, hvilket bereder den fördelen, att en lansstöt som träffar detta utsprång, icke så lätt knäcker det, utan halkar af utåt, hvarefter den möjligen kan träffa bålen, men i sådant fall ytterligt försvagad.

På yttersidan har armbågsskyddets framvinge blifvit ersatt af en både armveck och armbåge täckande rund stålskifva med rosettformigt ordnade förstärkningar.

Underarmen täckes af en fullständig stålcylinder, som går ända upp till armvecket. Den nedre delen är dessutom ytterligare skyddad af den stora handskkragen af stål, hvars bakre del är dubbel, hvilket antydes af den utmed ytterkanten gående raden af starka nithufvud.

Å handsken, der kanelleringen mycket lämpligt bildar en fortsättning af mellanrummet mellan fingrarne, se vi den bugtade ledgångslinie, som bereder möjligheten att böja fingrarne. Dessa äro täckta af mot hvarandra ledade stålfjäll. Under jernhandsken bar man ofta en halfhandske, som hindrade alltför starkt tryck öfver handleden. Fingrarne omslötos närmast af läder.

4.

Benets beklädnad.

Benets beklädnad med stålplåtar gick jämna steg med utvecklingen af armens beklädnad. Annorledes kunde det ej heller hafva gått, ty det var samma behof, som skulle fyllas, och man tog naturligtvis sin tillflygt till enahanda medel.

Vi rikta vår uppmärksamhet först mot knät. Detta, liksom armbågen ett ömtåligt parti, omhöljes af en rundad stålplåt, från hvilken utspringer en stor och hög vinge af oval grundform, afsedd att skydda knävecket. Vingen stärkes ytterligare af ett fastnitadt hjertformigt, ganska tjockt beslag. Knäpartiet är ledande mot lårets och smalbenets stålbeklädnad. I anordningen af dessa tillstötande delar framhålles tydligt knäskyddets centrala betydelse, i det framsidans förstärkande bihang, så öfver som under, springa ut i en spetsig snibb.

Låret är ordentligt omslutet af en stålkapsel, hvars ledgång är vänd utåt. Tvärt öfver midtpartiet gå flere parallela rännor, afsedda att leda undan ett spjutstygn. Ännu kraftigare verkar i samma syfte den något högre upp, snedt nedåt öfver framstycket gående och vid detta fastnitade stålvalken; en spjutspets, som träffade lårskenan och ville glida uppför denna, hejdades af valken från att tränga in under brynjan samt vidare upp under harnesket ända upp till veka lifvet. Som låren sluta tätt till hästens sidor, är det ej möjligt att se på hvad vis lårets insida var skyddad. De knappar, som ses i frambeklåd-

nadens bakkant göra det troligt, att lårets insida icke varit betäckt med stål, utan att frambeklädnadens kanter, liksom kanterna på öfverarmsbeklädnaden, hållits samman medels starka, hvarandra korsande läderremmar.

Smalbenet torde deremot hafva varit omslutet af en fullständig stålbeklädnad. Vi se på framsidan två gångleder. Mycket arbete har varit nedlagdt på utsirandet, medels gravering, af denna del af rustningen.

Det var ganska vanligt att låta smalbenets stålbeklädnad gå ned med ett bredt band under foten. Hälen lemnades derigenom fri i sina rörelser, liksom framdelen af foten. Så är ej fallet här. Benbeklädnaden går med en rundning ned ett stycke på foten, men dermed stannar det.

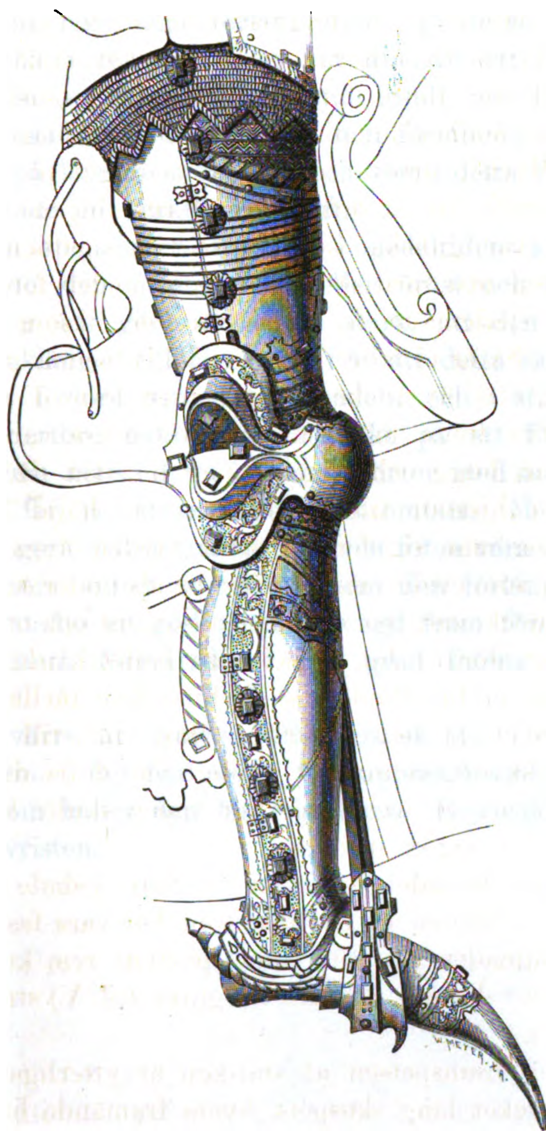
Sjelfva foten måste naturligtvis också vara skyddad mot stötar, hugg och slag. Under den tid, då hela kroppen, från hjessan till fotabjället, var höljd i en ringbrynja, tog man sig för att öfver vristen lägga en bugtig stålskifva, som medels en läderrem bands under sulan. Detta befanns dock vara på en gång obeqvämt och otillräckligt.

Sankt Jörans fot är helt och hållet klädd med stål. Vi kunna ej fullständigt se förbindelsen mellan delarne, men orsaken är helt naturlig. Man ville, till beredande af ökadt skydd, så mycket möjligt var dölja dess förbindelser, så att ej något spetsigt vapen skulle kunna leta sig väg in i någon springa.

Fotens framdel är täckt af flere ledade stålplåtar. Hälen är omsluten af en plåt, som bör vara fastnitad vid frambeklädnaden just der, som sporrens rem kunde skyla föreningen. Denna rem ses å figuren (pl. V) strax bakom stigbygeln.

Öfver framspetsen af stålskon är ytterligare satt en andra, mycket lång skospets, hvars framända hänger ned. Vi veta, hvilken storm af ovilja framkallades hos medeltidens sedlighetsifrare genom modet att låta skon gå ut i en mycket lång spets. Man såg bland annat deruti ett

Pl. v.

försök att med osanning beslå det gudomliga ordet, att ingen kan sätta en aln till sin längd.

Jag vill icke taga förlängningen af de så att säga civila skorna i försvar. Det var allenast ett infall att göra spetsen så lång. Men detta infall har helt visst blifvit framkalladt till en del af den förlängda stålspets, man satte på krigarens stålsko, och som i detta fall ingalunda saknade en praktisk uppgift.

Lansen spelade en stor rol i medeltidens stridssätt. man riktade den mot hufvud eller bröst och man ansträngde sig att göra stöten så stark, att den träffade kastades baklänges till marken. För att detta skulle ske, måste han förlora sitt fäste i sadeln och i stigbygeln. Man var derföre naturligtvis betänkt på att förebygga sådant. Huru man i detta afseende förfor med sadeln och stigbygeln får jag strax tillfälle att omtala. Men skulle stigbygeln göra full nytta, borde äfven foten vara så klädd, att derigenom syftet vanns. Genom den förlängda skospetsen flyttades en god portion tyngd fram före bygeln och derigenom försvårades i hög grad fotens glidande bakut.

Dess värre är sporren afbruten, så att vi ej kunna se dess form. Jag har redan fäst uppmärksamheten vid remmen, som håller den fast vid foten. Remsöljan synes uppe vid vristen.

5.

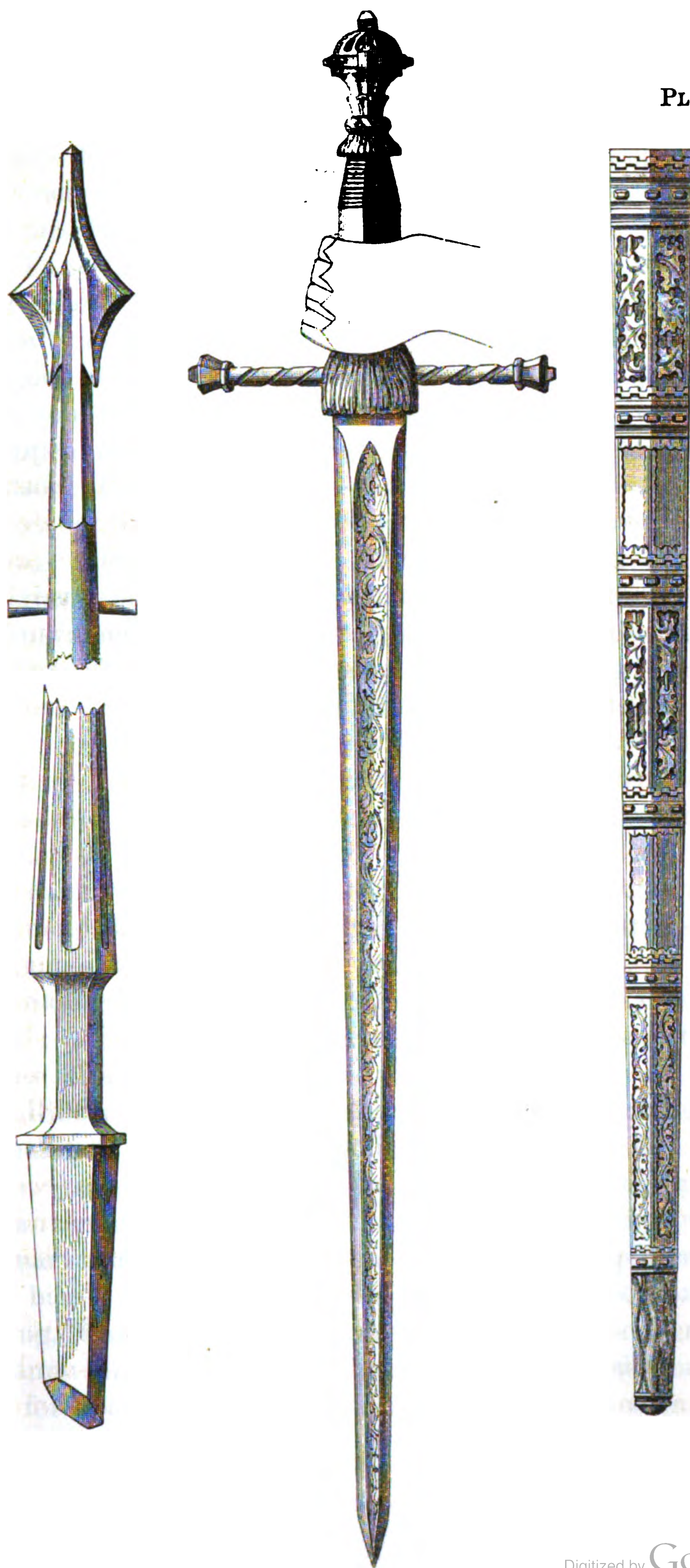
Svärd och lans.

De romerske krigarnes svärd voro korta, likaså de svärd, som användes af Frankrikes och närliggande områdens galliska befolkning. Större och starkare äro de svärd, som buros af Germanerna, äfven under deras äldre tid. Synnerligen stora och starka äro svärden från Nordens senare jernålder. Det sengermanska svärdet upptogs af medeltiden. Ju fastare skydd man gaf åt kroppen, desto tyngre måste svärdet göras.

Medeltidens riddare buro ofta tvänne svärd. Det ena, som var fäst 'vid hästen', antagligen vid sadeln, användes företrädesvis under strid från hästen och för hugg. Det andra svärdet, som var fäst vid riddaren, följde honom äfven när han stigit af och användes, då han kämpade till fots, åtminstone lika ofta till stygn som till hugg.

Vi kunna här icke inlåta oss på en framställning af de vexlande former, som under medeltidens olika skeden förekommo för klinga och fäste. Det skulle leda oss för långt in i detaljer och dessutom kräfva en utförlig bevisningsapparat, då detta är ett ämne, som hittills icke blifvit i Sverige behandladt. I mitt arbete om *Sveriges Medeltid* kommer jag att upptaga det till behandling.

Se vi på det svärd, som bildens riddare för i handen (pl. VI), lyft till ett förkrossande hugg, finna vi en lång klinga, som småningom smalnar och ytterst är triangulärt tillspetsad. Såsom den senare jernålderns svärd har detta en längs klingans midt fortlöpande insänkning, i

hvilken förekommer en gotisk bladslinga, antagligen ingraverad och genom inkrustering till färgen skild från den omgifvande bottenytan.

Fästet är tjockt, bredast öfver midten, facetteradt, hvarigenom det ligger säkrare i handen, samt antagligen beklädt med läder, som nedtill, mot parerstången, bildar en tjock tofs. Ut mot fästeknappen sitter en flätad läderring, som också är försedd med en fästet omslutande tofs. Knappen är af kraftig konstruktion, vidgande sig i två afsatser till den största bredden och derefter antagande formen af ett halfklot, som ytterst har ett kantigt utsprång. Det är möjligt, att detta utsprång skyler en liten ihålighet, som man gerna anbragte i svärdsknappen, för att inrymma en relik, genom hvilken åt riddaren bereddes en bundsförvant till den mannakraft, som visade sig i svärdets kraftiga förande. Fästet är så stort, att det beqvämt kunde omfattas af två händer. Det står i bästa samklang med den käckhet, som här är inlagd i sankt Jörans hela gestalt, att han för svärdet med en enda hand.

Parerstången är lång. Hvardera ändan afslutes med en knapp, kraftigt och smakfullt profilerad. Sjelfva stången synes bestå af en smal, vriden jernten.

Skidan, som vi få antaga hafva varit gjord af läder, visar två bladrankor i gotisk stil, som tydligen skola föreställas vara pressade i lädret (pl. VI).

Riddaren för svärdet i handen. När bilden flyttades till museet, satt skidan fastspikad vid riddarens lår. En sådan anordning kan icke hafva varit ursprunglig, ty skidan måste hafva sutit i något gehäng. Men det är för närvarande omöjligt att se, huru detta varit placeradt. Att bilden under tidernas lopp förlorat ett och annat bihang, framgår icke blott häraf, utan äfven derigenom att ännu finnes i behåll en längd af fyrkantiga sins emellan förenade stycken, antagligen föreställande beslag, för

hvilken någon plats nu ej kan upptäckas. Denna längd är för oböjlig och dess delar för grofva, för att vi skulle kunna tänka på att i den se en qvarlefva af gehänget.

Det är ett stridssvärd, som Sankt Jöran för i handen. De svärd som användes vid de ridderliga lekarne, voro sådana, att man skulle med dem kunna vinna seger utan att döda. De sakna alltid spets.

Lansen är så stor, att den afbildad med bibehållande af den i öfrigt använda skalan icke kunnat rymmas inom omfånget för en sida i boken. Då jag icke ville låta den tecknas i en annan skala, återstod ej annan utväg än att återgifva endast de båda ändarne. Genom att tänka sig det nedre styckets två kantlinier fortsatta uppåt med regelbundet fortgående närmande till hvarandra intill dess de sammanfalla med det öfre styckets kantlinier, kan man rekonstruera det hela och få längden uträknad.

Ehuru spjutet tillhörde äfven de tidigaste bildningsformerna, anses det hafva varit okändt i Frankrike under den merovingiska tiden samt under början af den karolingiska. Bruket af lansen eller spjutet anses hafva införts i detta land genom Nordborne. En gång infördt blef detta vapen för hela medeltiden af största betydelse.

Sedan plåtharnesk hade blifvit införda, måste lansen göras ytterligt stark och tung. Så länge den icke användes, fördes den af väpnaren, som i rätta ögonblicket lemnade den åt sin herre och dervid måste bistå honom att bringa den i rätt läge. Den lades på det framför högra bröstet anbragta stödet och trycktes in i högra armhålan. Handen fattade om den på det smalare stället, som måste befinna sig något bakom stödet. Armen drogs tillbaka och böjdes så, att armbågen bildade en mycket spetsig vinkel. Riddaren reste sig upp, stödjande sig mot stigbyglarne och mot sadelns bakstycke, med framböjd öfverkropp. I denna ställning jagade han hästen framåt. hållande lansen så fast som möjligt, och störtade med

lansspetsen in på motståndaren. Som denne å sin sida gjort sig beredd på att mottaga anfallet och höll sig så fast han kunde i sadeln, fick stöten en ytterlig häftighet och måste verka tillbaka på armen, som höll lansen. För att mildra denna återverkan vidtog man en och annan sinnrik skyddsåtgärd, men då af någon sådan ej finnes minsta spår hos vår bild, lemna vi dem å sidan.

Jernspetsen är här ytterligare fäst vid skaftet med en tvärt genom jern och trä gående jernten, hvars båda ändar sticka långt ut. Endast den ena är bevarad. Som den icke gerna kunnat vara ensam, har jag tillagt den motsvarande delen i den andra sidan.

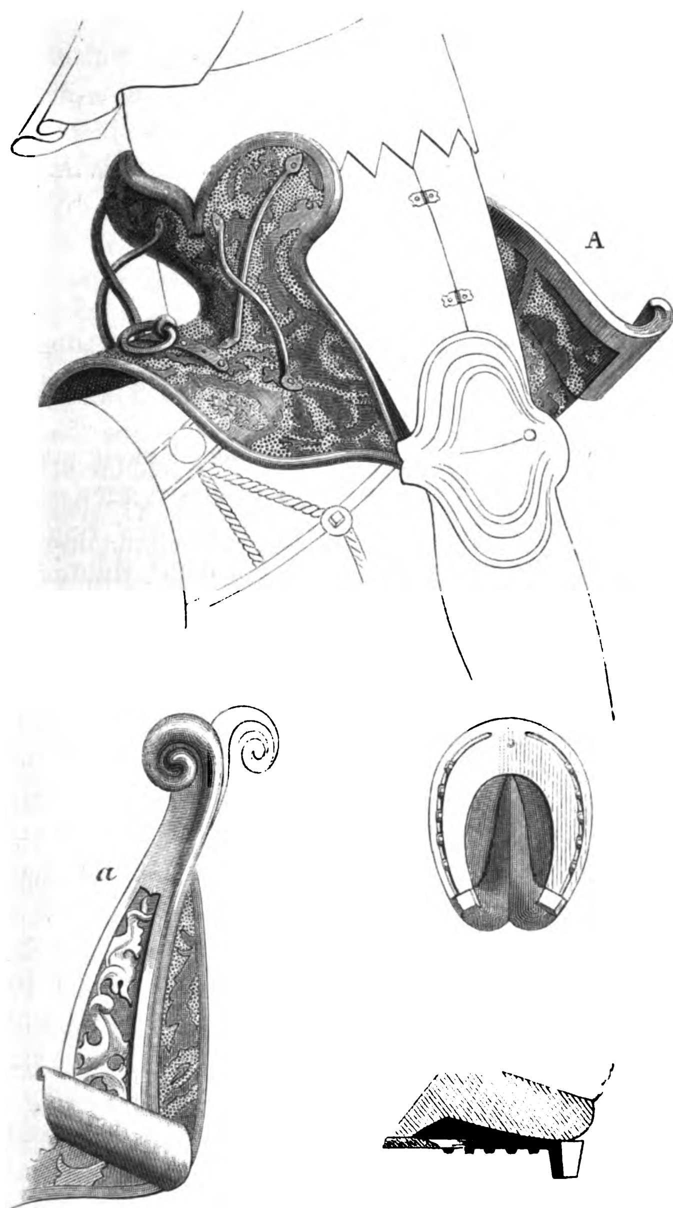
6.

Hästens utstyrsel.

Äfven *sadelns* form var i följd af de vexlingar, som under tidernas lopp inträffade i vapen och krigssätt, underkastad hvarjehanda förändringar.

Dess uppgift var från början helt enkelt att bereda en sittplats, angenämare än sjelfva hästryggen. För att denna uppgift skall fyllas, erfordrades två ting, en beklädnad af hästens rygg, delvis af hans sidor, samt en rem, som lagd om buken, gaf denna beklädnad nödig stadga.

Redan tidigt sökte man betrygga ryttarens ställning i sadeln genom att gifva denna uppskjutande kanter fram och bak, som hindrade ryttaren att drifvas fram mot hästhalsen eller bakut på länden. Redan vid midten af 1100-talet gjorde man skilnad mellan ett på hästryggen hvilande täcke och en på detta täcke hvilande sadel, af trä eller läder, som kunde hafva ganska höga och starka fram- och bakstycken. Vi se detta af våra äldsta ryttaresigill, t. ex. k. Karl Sverkerssons och jarl Birger Brosas; å den senares sigill se vi bakstycket vid sidorna omböjdt, så att det omslöt baksidan af kroppen. Dessa värn och faran att glida i sadeln, hvilken framkallade dem, motiverades af det förändrade stridssättet, i hvilket lansföringen hade kommit att spela en framstående rol. Lansstöten mera än allt annat kunde få ryttaren att vackla i sadeln.

A
a

Man gick ännu längre. För att kunna gifva en kraftig lansstöt var det nödvändigt att intaga en riktigt fast ställning. För detta ändamål lät man sadelns bakstycke stiga högt upp och gjorde dess öfre del något nedskuren, så att den kunde tjena som sittplats. Bakstycket steg ej längre upp i sjelfva bakkanten, utan lyfte sig något längre in och i vinkeln mellan den horisontela bakdelen och den vertikala sattes flere starka stödjejern. När ryttaren ville anfalla med lansen, reste han sig i stigbyglarne, så att benen blefvo i det närmaste vertikala, stödde sig mot den öfre delen af sadelns bakstycke, lät öfverkroppen bilda en trubbig vinkel mot benet och rusade fram med sin springare, hållande den fälda lansen fastklämd i armhålan. I vår bild se vi visserligen icke sjelfva lansanfallet, ty det har redan försiggått, men riddaren har på enahanda sätt rest sig upp i sadeln, för att med eftertryck gifva det dödande svärdshugget. Sadelns uppstigande framstycke skulle mottaga de stötar, som voro riktade mot midjan och låret. Man gjorde derför detta framstycke svängdt, så att stöten skulle ledas att glida åt sidan. Den nedre kanten är inrullad, så att lansspetsen, som träffat framstycket, ej skulle kunna glida ned på låret. Äfven den öfre delen af framstycket är inrullad. Om denna smalt uppstigande öfre del lade man tyglarne, då man behöfde båda händerna för anfall eller försvar. Om denna öfre del lindade man ock remmen, vid hvilket det förut omtalade sadelsvärdet hängde.

Vi hafva att tänka oss sadeln stadigt bygd af trä samt öfverdragen med pressadt läder. Det är sannolikt att framstycket, som skulle kunna mottaga stötar, var förstärkt med jernbeslag (pl. VII).

Sadelgjorden (pl. IX) är arbetad af rikt dekoreradt läder.

Stigbygelns rem är, som vanligt, fäst vid sadelns främre del. Den måste naturligtvis vara stark och säker, då ryt-

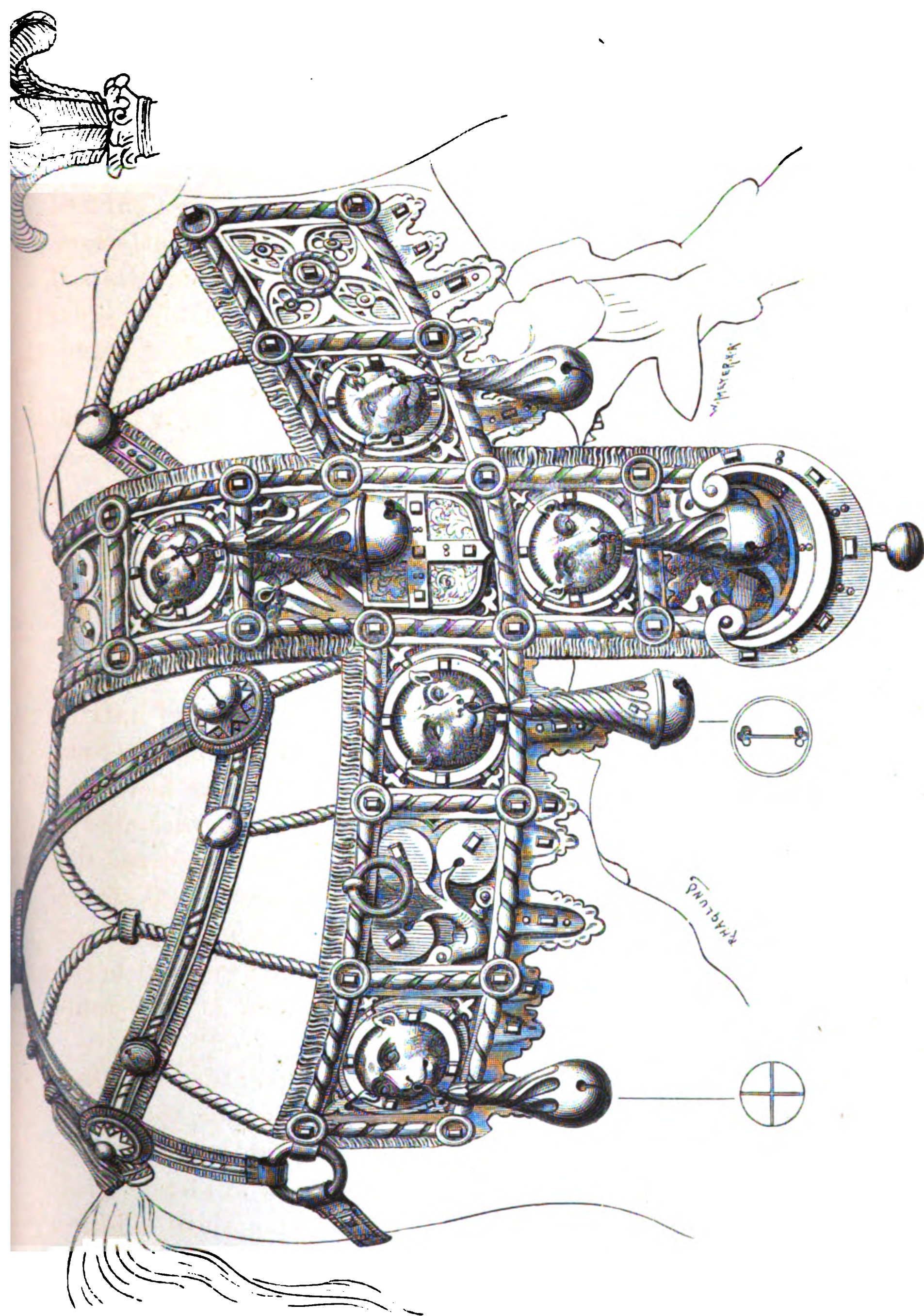
taren måste kunna resa sig i byglarne och remmarne under sådant förhållande måste kunna bära större delen af hans tyngd. Bygeln af smidt jern är fast och försedd med en bred underliggande jernskifva, som bidrog att skydda foten. Den främre delen af denna skifva går ned i en skarp spets. Denna kan ej gerna hafva egt någon praktisk uppgift att lösa, utan torde hafva framkallats af periodens väl utvecklade stilkänsla; denna nedböjda spets är en reduplikation i minskad storlek af den nedhängande spetsiga framdelen af fotens beklädnad (pl. V).

Hästskorna äro ganska stora och starka (pl. VII) med väldiga nedåt gående utsprång å bakändarne. Under vår hedna tid voro hästskor okända; man nöjde sig med att brodda hofven.

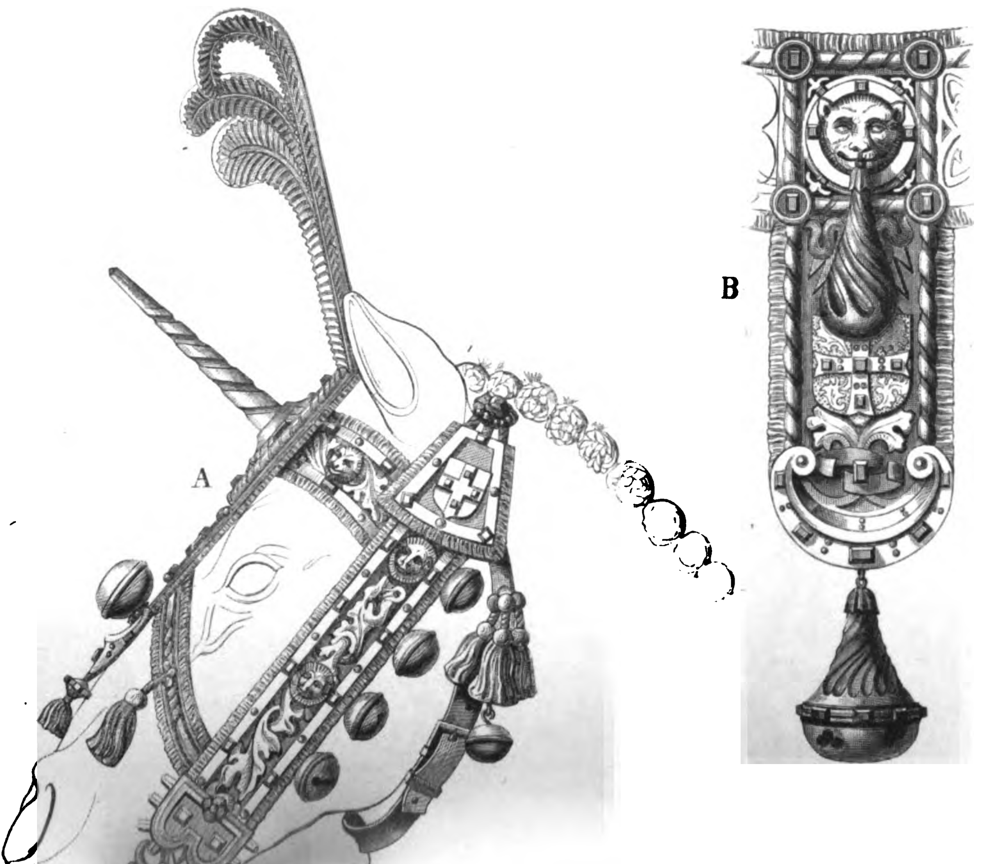
Betseltyget är synnerligen rikt (pl. IX). Den om halsen lagda remmen, som ger hufvudlaget stadga, intager visserligen en oansenlig plats, men har dock å hvardera sidan en knippa tofsar och en bjällra.

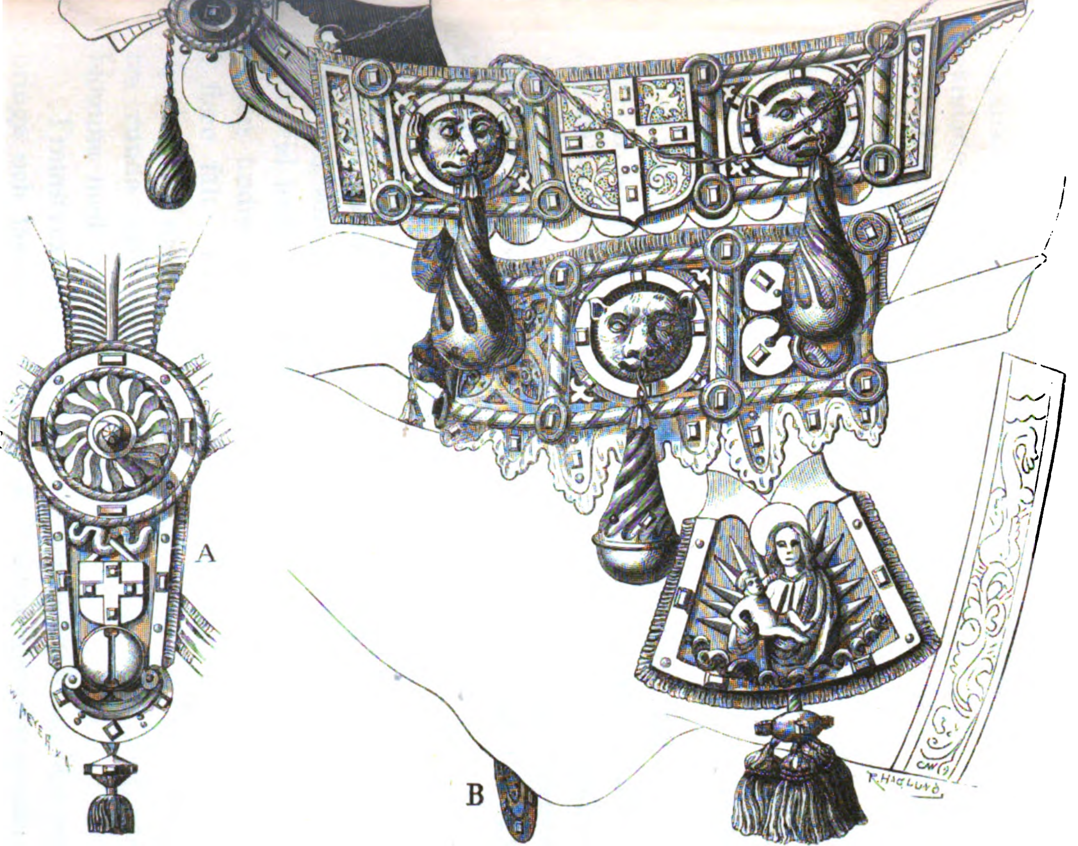
Ett slöseri af prydnader finna vi å de delar af hufvudlaget, som voro mera utsatta för beskådarnes blickar. Sidoremmen utgår från ett bredare stycke, som är fastknutet med sitt motstycke å den andra sidan och prydes med en korstecknad sköld. Sjelfva remmen är rikt dekorerad dels med bjällror, dels med gotiskt löfverk, som vi väl snarast få tänka oss vara pressadt i lädret, samt med två framspringande djurhufvud, som helt visst å ett verkligt betseltyg voro arbetade i metall. Pannremmen är på samma sätt dekorerad.

Remmen, som plägade gå tvärt öfver nosen, saknas här, men ersättes af de två snedt uppstigande, tofsprydda remmar, som hafva till uppgift att i sitt läge hålla stadigt ett pannstycke, som vi få anse vara af metall. Hade det varit af läder, skulle det mera hafva slutit sig efter pannan. Detta pannstycke, som i detaljen A är tecknadt framifrån, uppbär öfverst tre snedt uppspringande plymer.

PL. IX.

A
B

På den punkt der det korsar pannremmen sitter en stor rund skifva, veckad, men med slät rand, från hvars midt framspringer ett högt och kraftigt horn, med en skruflikt ordnad ränna. Der nedanför se vi åter den korstecknade skölden och under denna en bjällra. Vid den rundade nedre kanten hänger en tofs.

Alla remmarne hafva å sidorna beslag i form af fastnitade smala ribbor samt utanför dem fransar.

Af munbettet se vi endast den runda, kraftiga ytterskifvan, som har ett nedhängande päronformigt bihang, samt en del af den böjda stången. Vid dennas nedre ända är fäst en jernkedja, med hvilken riddaren tyglar sin häst.

Från munbettets ytterskifva går ett bredt läderband, som är lagdt öfver halsens nedre del och tvingar hästen att hålla hufvudet lyft. Detta band har ett rikt beslag, med den korstecknade skölden mellan två framspringande djurhufvud, med päronlika hängprydnader samt i öfrigt gotiskt löfverk och fransar.

Manens tagel är hoprulladt i en rad af små bollar.

Hästens kropp är äfven prydligt utstyrd. Från bringan till länden, med afbrott endast för sadeln och ryttarens ben, som ej fick hållas skildt från hästens sidor, går en rem, vid hvilken är fäst ett bredt å öfre sidan med fransar, å den undre med många uddar prydt bihang, indeladt i flere fält. Framställningen i dessa fält är vexlande: djurhufvud med päronformade bjällror, en tjock gren med tre runda blad, en sköld med ett likarmadt kors, en blomma med fyra spetsiga blad.

Framstycket af denna beklädnad är böjdt om hästens bringa och fäst under sadeln. Midt fram finnes ett mellan hästens framben nedhängande bihang (pl. IX detalj B) dekoreradt på enahanda sätt som sjelfva beklädnaden. Å hvardera sidan ses ett annat bihang i form af en skifva med en framställning af Vår Fru (bröstbild) med

Barnet, omgifven af en strålande aureola. Vid denna skifva är fäst ett knippe af tofsar.

Bakstycket af beklädnaden, som är vida större, är fäst öfver hästryggen med tillhjelp dels af ett bredt bälte, på samma sätt dekoreradt och med en långt nedhängande ända, dels med ett system af smärre remmar och grofva snören. På bakdelens högsta ställe finnes en kranslik förhöjning, ur hvilken helt visst uppstigit tre fjädrar; jag har låtit dem förslagsvis tecknas i ena hörnet af pl. IX.

Denna hästen omslutande beklädnad har tydligen varit ganska stark. De olika fälten begränsas af grofva jernstafvar, liksom hornet å hästens panna prydda med en i spiral gående ränna. Qvisten med de tre bladen och likaledes korsskölden äro tydligen med grofva nitar fästa vid underlaget. Jag föreställer mig, att beklädnaden underst består af läder och att detta är öfverklädt med jernplåtar, hvilka fått ökad styrka genom de i gränslinierna anbragta stafvarne samt att de nyss omtalade nitarne fäst de af trä eller måhända af smidt jern tillverkade prydnaderna vid jernplåten och det underliggande lädret.

Det var ganska naturligt, att medeltidens män, då de egnade så mycken omsorg åt ryttarens skydd, äfven sörjde för hästens, ty var hästen fallen, hade den afsutne ryttaren i sin tunga beklädnad svårt att reda sig; ofta kom han väl ock vid hästens fall under denne och fick i detta obehagliga läge tåligt afbida sitt öde.

Redan under den klassiska forntiden skyddade man framsidan af hästens hufvud och bringa med en beklädnad af plåt. Viollet-le-Duc har efter ett byzantinskt konstverk från 700-talet afbildat en häst med bred beklädnad för bringan samt ett kläde, som täcker framsidan af halsen och undersidan af hufvudet, hvars framsida i detta fall saknar allt skydd.

I början af 1200-talet klädde man hästens fram- och bakdel med tyg. Framstycket började strax ofvan näs-

borrarne och omslöt hela hufvudet, med hål anbragta för ögonen, någon gång äfven för öronen, och hela halsen samt hängde långt ned framtill och på sidorna; på det hästen ej häraf skulle hindras i sitt lopp, hade denna beklädnad framtill ett sprund. Bakstycket hängde från ryggen ned, ibland något mindre långt än framstycket. Denna beklädnad — vi finna den ofta afbildad i våra kongl. sigill från början af 1300-talet — var mycket prydande: vanligen var egarens vapenbild derå framstäld stor och tydlig. Bild och färger gjorde ryttaren igenkänd på långt håll, bättre till och med än hvad skölden förmådde göra, ty denna satt endast på en sida och dess bild kunde ej antaga så stora mått som hästtäckets.

Äfven i de fall då hästens beklädnad bestod endast af tyg, kunde den verksamt bidraga till skydd; den förmådde stundom uppfånga pilarne. Lätt ökades skyddet genom att under klädnaden, på de mest utsatta ställena, anbringa förstärkning, t. ex. i form af stoppning. Under senare delen af 1200-talet fick hästen en brynjebeklädnad, som dock ej fick gå synnerligen långt ned, för att icke tyngden skulle blifva alltför stor. Öfver denna brynja bars ofta tygbeklädnaden.

När man å ryttaren började stärka brynjan genom anbringande af stålplåtar, förmåddes man snart att använda sådana äfven för hästens skydd. När ryttaren till hela sin kropp var klädd i stålplåt, lät man stundom hästen få en liknande beklädnad. Man måste sannerligen hafva hästar af stor kroppsstyrka och väl härdade, för att bära den dubbla tyngden, den egna beklädnadens och ryttarens.

Hästen å vår bild har icke denna fullständiga stålklädnad. Men den, som han har, är synnerligen väl lämpad att skydda kroppens mjukare delar. Det pl. IX detalj B afbildade stycket värnade bringan, liksom A hufvudets framsida. Det framstående hornet fans der ej blott

till prydnad; i kampen på nära håll kunde hästen hjelpa sin herre genom anfall på motståndarens springare.

Af de i beklädnadens fält anbragta framställningarna hafva djurhufvudena endast dekorativ betydelse. Den korstecknade skölden föres visserligen af flere kyrkliga stiftelser, men vi torde i detta fall böra sätta honom i sammanhang med hela bilden, ty medeltidens konstnärer plägade afbilda den hel. Jöran med korstecknad sköld — han var ju en representant för den ridderliga kristendomen.

Särskildt intresse har qvisten med de tre bladen, ty vi hafva i denna helt visst en påminnelse om hr Sten, bildens stiftare. Han förde, som bekant, i sin sköld tre sjöblad d. v. s. näckrosblad, stälda i en rad snedt öfver fältet. De tre bladen i bildfälten här äro tydligen näckrosblad. Men konstnären har ej brytt sig om att återgifva vapnet med heraldisk trohet, utan begagnat dess bild som motiv för en dekorativ framställning. För sådant ändamål har han fäst den vid en gren eller måhända snarare — och mera naturtroget — vid en rotstock.

Det är icke svårt att för fantasin framlocka bilden af en så utstyrd häst i verkligheten. Prydnaderna äro rika med deras vexling af läder, fransar, tofsar, färger och förgyllning. De många bjällrorna läto äfven hörselsinnet få del af den njutning, som den praktfulla utstyrseln beredde tidens menniskor.

PL. X.

7.

Konungadottern.

Bakom gruppen af riddaren och draken ligger knäböjd konungadottern, hvars öde skall afgöras genom den farliga kampen. Enligt legenden skulle hon visserligen hafva befunnit sig utanför staden, väntande drakens ankomst. Men konstnären har tydligen tänkt sig henne från stadens mur afbida utgången. Hennes bild har nämligen en bas, som tydligen skall representera stadsmuren med sin rad af tinnar. Hon ligger der ensam, så till vida har konstnären rättat sig efter legenden. Endast ett lam — förmodligen ämnadt att påminna om hennes oskuld — ligger bakom henne. Vid lammet är fäst ett långt snöre, som är lagdt öfver prinsessans högra arm.

Hennes drägt är konungslig.

En krona, som vi få tänka oss vara arbetad i guld eller åtminstone silfver, omsluter ännet och går midt fram upp i en spets. Å den släta ytan äro ornament graverade, och der finnas äfven i hylsor fattade stenar. Från diademets öfverkant uppspringa i en rad spetsar, af hvilka åtminstone hvarannan uppburit ett stort blad, hållet i gotisk stil. Kronan är den del af bilden, som lidit mest. Då jag ej funnit tillräckligt antydningar för att med säkerhet restaurera det hela, är kronan afbildad alldeles så, som hon för närvarande befinner sig, med ett en gång bortbrutet blad fäst något för långt ned, bakom den framtill uppgående spetsen. Bladen äro för stora för att de skulle hafva fått plats, derest alla de uppstigande spetsarne hade varit på detta sätt prydda.

Håret nedfaller i lockar från nacken. Ett band af stora perlor omsluter halsen.

Det är trenne plagg, som synas i bilden. Af det understa, som är hvitt och helt säkert skall föreställas vara af linne, ses icke mera än beklädnaden af underarmarnes yttersidor. Linnet är här lagdt i täta längsgående veck. Denna ärm slutar ett långt stycke från handleden.

Till det andra plagget, hvilket vi skulle kunna kalla underklädningen, ses ett litet trekantigt stycke framtill, två ärmar, en smal ribba från hvardera armhålan ned till höften, samt ett stycke af den nedre delen, hvilket dock icke är synligt i den här meddelade teckningen (pl. X). Lifvet är onaturligt snäft, det onaturliga framträder så mycket mera, som klädningen är mycket urringad och man ser, huru de båda brösten äro tryckta intill hvarandra. I Statens Historiska Museum finnes en samtida i trä snidad bild af den heliga Jungfrun, som visar samma barbariska mod. Klädningskanten upptill är prydd med en list, å hvilken äro fästa stenar och perlor. Ärmarne visa ett blommigt tyg, antagligen af siden. Såsom redan blifvit antydt, omsluter icke denna ärm hela armen, utan låter å dennas yttre sida linnet synas. Genom snören dragna öfver detta, hålles klädningsärmen fast i sitt läge. Yttersta ändan af denna ärm visar ock en prydnad, bildad af stenar och perlor.

Öfverklädningen är djupt och triangulärt nedskuren. Smala flikar gå upp öfver skuldrorna. I sidorna finnas smala öppningar med rätliniga konturer. Sjelfva tyget visar samma rika blommönster, som förekommer å mången från medeltiden bevarad korkåpa och messhake; dess tjocklek vållar, att vecken blifva tunga. De öfre konturerna äro kantade med ett smalt och prydligt band, å hvilket äro med stora mellanrum sydda perlor och fyrkantiga stenar. Nederst går en bred bord af slätt tyg,

med två perlrader längs kanterna och i det bredare midtpartiet större smycken af metall, som i midten omsluta fyrkantiga stenar; vid smyckenas yttersta ändar äro perlor fastsydda.

Öfverklädningens bakdel är uppdragen och hålles fast mellan den venstra armen och sidan. Vi kunna väl tänka oss att så skett, för att skona det dyrbara tyget från markens eller rättare murytans dam, men helt visst ligger motivet för klädningens upplyftande i vanan, som fordrade, att man skulle låta åtminstone något synas af den kostbara underklädningen. Det hela afgifver ett synnerligen lifligt vittnesbörd om den lyx, som rådde mot medeltidens slut. Konungadotterns bild är derföre lika karakteristisk som riddarens, ehuru mindre rik på detaljer.

8.

Slutord.

Jag har redan i inledningen i korthet antydt gruppens sammansättning. Till denna återkommer jag nu och bifogar, till förtydligande af texten, fig. 4.

Draken ligger kullkastad, stödjande sig på den ena framfoten. Vid sidan ses en vinge, liknande i viss mon läderlappens, utspringande i flere spetsar. Vingarne äro för draken, sådan den framställes i medeltidens konst, karakteristiska. Man har i allmänhet varit benägen att kalla alla de i den nordiska ornamentiken förekommande fantastiska djurbilderna drakar, men detta är felaktigt, så snart det är fråga om djur, som sakna vingar. Den hedna tidens ornamentik har någon gång att uppvisa foglar, men annars inga djur med vingar. Draken kom först med den europeiska medeltidskonsten till Norden. Derom vittnar ornamentiken och äfven sjelfva ordet drake, hvilket uppenbarligen är lånadt från de klassiska språken. Men när nordborne genom samfärdseln med det kristna Europa hade gjort bekantskap med drakfiguren, synes denna hafva i högsta grad tilltalat deras fantasi. I Völuspás sista visa förekommer visserligen ordet drake — och drakens vingar omtalas äfven — men som detta ord icke förekommer på något annat ställe i eddasångerna torde det kunna få anses tvifvelaktigt, huruvida denna vers, om icke helt tillkommen senare än det öfriga, är i sin nuvarande form lika gammal som detta. Visst är emellertid att drakar ofta nämnas i den begynnande historiska tidens skaldespråk och att ordet då ganska ofta användes som ett

namn för skeppet, hvars stäfvar voro så formade, att namnet var berättigadt.

Utom vingarne har draken i vår grupp andra utväxter, som vi skulle kunna kalla småvingar, anbragta flerestädes å öfre delen af kroppen. Dessa bihang, som göra synnerligen god effekt, bestå af elghorn, som blifvit fästa vid det i trä skurna vidundret.

Fig. 4.

Vid sidan af drakens kropp ligga lemningar af de föregående dagarnes måltider, skallar och diverse ben. Små drakungar kräla fram ur hålor i marken och släpa bort benen.

Då vi icke känna bildhuggarens namn, är det svårt att säga, huruvida vi kunna tillerkänna en inhemsk konstnär detta märkliga verk eller om vi med nödvändighet skola tänka på en främmande mästare. Under den senare

delen af 1400-talet var uppenbarligen begäret att pryda kyrkorna med målningar och snidade bilder synnerligen lifligt och yppersta anledning fans derföre för borgarne i Sveriges städer att vinnlägga sig om de sköna konsterna, då de genom deras utöfvande kunde i rikt mått vinna dagligt bröd och derutöfver anseende. Att borgare i svenska städer den tiden uppträdde som konstnärer är visst, men det står lika mycket fast, att många af dessa konstnärer hade tyska namn och således måhända icke voro i Sverige borne, utan från utlandet komne män, som i våra städer vunnit borgarerätt. Det står äfven fast, att månget konstverk hemtades från utlandet och som detta väl ej skulle skett, derest de inhemska konstnärerna hade gjort den fromma och konstälskande allmänheten till nöjes, få vi väl antaga, att de yppersta konstalster, som till nu bevarats från denna tid, äro snarare utländska än inhemska. Särskildt för den bild, som varit föremål för denna studie, torde väl, på grund af det förträffliga utförandet, ett främmande ursprung vara sannolikt.

Såsom redan omtalats, visste man för två hundra år sedan berätta icke blott att konstnären var en främmande man, utan ock att han var kommen från Antwerpen. Messenii tid ligger visserligen midt emellan vår och den, då bilden kom till, och det ligger fullt väl inom möjlighetens område, att uppgifter kunnat från 1400-talet fortplanta sig genom loppet af ett par sekel. Men en sägen, som så sent dyker upp, har icke afgjord vittnesgillhet. Det måste derföre bero på särskild pröfning, huruvida vi få anse den vara sannolik eller hellre värd misstro.

I detta fall torde misstron vara berättigad.

Våra urkunder visa, att alla de, som i Sverige intresserade sig för konst och vetenskap, ifrigt riktade sin uppmärksamhet på utlandet och att man af sådan anledning knöt förbindelser med flere främmande land. Så snart det var fråga om konsten, utgjorde helt visst de andliga

förmedlarne, hvilka än foro till utlandets högskolor, än befunno sig på resor till Rom. Något inflytande torde dock härvid äfven hafva utöfvats af köpmännen, som under besök hos handelsvänner hade tillfälle att lära känna den främmande stadens konstalster och konstnärer.

Att under början af 1500-talet förbindelser voro anknutna med de nederländska städerna veta vi. K. Gustaf afslöt 1525 och 1527 traktater med några af dem, för att draga deras handel öfver till Sverige, som derigenom kunde få en rikare tillgång på behöfliga varor och dessutom frigöras från beroendet af hansestäderna, framför allt Lybeck. Men under den föregående tiden hade man icke följt samma handelspolitik. Så länge befrielsekriget varade och så länge man ännu måste med oro sörja för det fullbordade befrielseverkets varaktighet, måste man göra sig förvissad om understöd af Lybeck, hvilken stad var afvogt stämd mot k. Kristiern på grund af hans sympatier för den vesterländska handeln. Denna Svenskarnes benägenhet för Lybeck och i följd deraf olust för förbindelsen med de nederländska städerna går längre tillbaka. I en traktat, som år 1513 afslöts mellan k. Kristiern II och några ombud för det svenska rådet, infördes en paragraf af innehåll, att »alla vesterländska städer och inbyggare skola härefter hafva fri seglats, obehindradt af rikets råd och inbyggare». Under den äldre hr Stens tid uppträdde de myndige i landet med klagomål öfver den möjlighet, som hade blifvit för den större företagsamheten beredd att rikta sig framför andra och med beprisande af de tidigare förhållandena, då handeln hade legat i hansans händer.

Att redan före de af k. Gustaf inledda handelsförbindelserna med Nederland konstverk från dettas blomstrande städer infördes till Sverige, är emellertid fullt säkert. År 1870 framhöll jag tillvaran i Sverige af en grupp rikt utstyrda altarskåp, som skilde sig från de vanliga och

hvilkas tid bestämmes af det prydliga skåp, som den yngre hr Sten och hans maka en gång skänkte till Vesterås domkyrka. Under vistelse i Lybeck sommaren 1870 hade jag tillfälle att der se altarskåp af liknande art, men de visade mig ännu längre bort, till Nederland. Under min vistelse i Belgien under januari och februari månader 1871 återfann jag der, såväl i museet i Porte de Hal i Bruxelles som i flere kyrkor, arbeten af samma skola, hvilken tydligen här var inhemsk. I min förberedande öfversigt af Sveriges kyrkliga konst under medeltiden (1875) framhöll jag, på grund af gjord erfarenhet, att altarskåpen uppenbara en under 1500-talet uppkommen beröring med flamländska konstnärer, och omtalade i sammanhang dermed det praktfulla altarskåp i Strengnäs domkyrka, som enligt inskrift är utfördt i Bruxelles.

En bekräftelse på min uppfattning har jag i dessa dagar fått, hvilken jag icke vill underlåta att här omnämna, ehuru jag ämnar framdeles åt denna sak egna en särskild afhandling. I C. von Lützows *Zeitschrift für bildende Kunst* band 19, finnes intagen en uppsats om ett altarskåp, som förvaras i stadskyrkan i Güstrow i Meklenburg-Schwerin, och å s. 20 är återgifven framställningen i en af dettas afdelningar, Christi vandring till Golgata: främst går en krigsknekt i grann drägt, med ett rep leder han efter sig Christus, som går böjd under korsets börda, en annan krigsknekt går bakom, och i förgrunden, framför Christus, klifver en gosse med stora steg, i handen hållande en knölpåk; äfven i bakgrunden synas figurer, och det hela täckes af gotiskt baldakinverk. Vid anblicken af denna teckning föreföll mig det hela synnerligen bekant och efter något ransakande i minnet, sökte jag fram några för flere år sedan utförda fotografier af altarskåpet i Villberga kyrka i Uppland, å hvilket jag verkligen återfann samma grupp, ordnad på samma sätt som gruppen i det güstrowska altarskåpet och, i öfrigt, med undantag af några

oansenliga detaljer, med denna senare fullkomligt öfverensstämmande. Vi hafva här att göra med två arbeten icke blott af samma skola, utan från samma verkstad, så vida vi icke vilja antaga, hvilket dock förefaller mindre sannolikt, att skåpet i Villberga är en i Güstrow utförd kopia af det der förvarade altarskåpet. Detta åter är förfärdigadt i Bruxelles, skulpturerna af en konstnär vid namn Jan Bormans, målningarne af en annan, som hette Bernaert van Orley. När Villberga kyrka fick sitt altarskåp känner jag icke, men af Güstrows kyrkoräkenskaper framgår, att dervarande altarskåp uppsattes i kyrkan år 1522[1].

Sannolikt skall man kunna för andra i svenska kyrkor förvarade altarskåp återfinna motsvarigheter i utlandet.

Konstverken från Bruxelles kunna hafva blifvit utförda öfver Antwerpen, och det ligger derföre fullkomligt inom möjlighetens område, att en konstnär i denna stad arbetat för svensk räkning eller till och med hörsammat en kallelse från Sverige för att der utföra ett konstverk af högsta rang, för hvilket en from mecenat ville offra en betydande summa penningar. De rikligt på draken anbragta elghornen kunna måhända anses tala för gruppens arbetande å svensk botten. Den omständigheten, att hr Stens vapenmärke förekommer som ornamentsmotiv, visar, att om bilden icke blifvit i Sverige utförd, har konstnären dock från beställaren mottagit detaljerade föreskrifter och upplysningar.

Men oaktadt dessa obestridliga förbindelser med Nederland, synes det mig icke rådligt att sätta tillit till Messenii uppgift. De konstverk i vårt land, som tillhöra den nederländska skolan, synas vara tillkomna efter ingången af

[1] Föreståndaren för det storhertigliga museet i Schwerin dr F. Schlie har utgifvit en serie fotografier öfver altarskåpet i Güstrow. Så snart jag haft tillfälle att studera dem och företaga en fullständig jämförelse med altarskåpet i Villberga, hvilket jag icke sett sedan flere år tillbaka, ämnar jag åter upptaga ämnet.

1500-talet. Det enda, som härifrån skulle göra ett undantag, är det bruxellska skåpet i Strengnäs, derest det skulle, såsom antagits, vara ett verk af den store mästaren Roger van der Weyden, hvilken afled år 1464. Om sannolikheten af detta antagande vill jag dock ej yttra mig förr än jag haft bättre tillfälle än hittills att underkasta detta konstverk en grundlig granskning.

Att man under den senare delen af 1400-talet till Sverige hemtade eller hos oss mottog yrkesidkare från Nederland, är väl sannt. *Dialogus creaturarum moralizatus* trycktes år 1483 i Stockholm af Johan Snell, som torde hafva varit af nederländsk börd. År 1493 uppgjorde erkebiskop Jakob Ulfsson kontrakt med en klockgjutare från Mecheln. Men jag tror icke, att dessa fall få anföras som bevis för en den tiden rådande liflig förbindelse mellan Sveriges konstälskare och konstens idkare inom Nederlanden. Flere af den tidens boktryckare foro genom land och rike med sina tryckerier och sökte beställningar. Denne ifrågavarande Johan Snell befann sig år 1482 i Odense, hvarest han tryckte en latinsk beskrifning öfver Rhodos' belägring af Turkarne år 1480, och hans ankomst till Sverige behöfver således icke bero på någon direkt förbindelse mellan Sverige och Nederland, utan allenast på förbindelsen mellan Sverige och Danmark. Staden Mecheln åtnjöt ett så stort rykte för sin klockgjutning, att man mycket väl kunde, för att få en klocka gjord, vända sig till en dervarande mästare, utan att detta behöfver bevisa, att man den tiden vände sig till Nederland för att få betydande konstverk i allmänhet.

Huruvida de altarskåp, som tillkommit före år 1525 och visa sig vara alster af nederländsk skola, blifvit direkte beställda och direkte införda till Sverige, kan för närvarande icke visas. Det är mycket möjligt att mellanhänder användes, och dessa kunna sökas dels i Danmark, hvars konung, såsom nyss anfördes, i hög grad gynnade handeln

på de vesterländska städerna, dels i Lybeck, med hvilken stad Sverige, särskildt Stockholm, stod i liflig förbindelse, och hvars kyrkor tidigt pryddes med vesterländska konstverk. Jag behöfver endast påminna om Hans Memlings altarskåp af år 1491 i domkyrkan, om två altarskåp i Maria-kyrkan, af hvilka det ena målats af Jan Mostaert år 1518, det andra af Bernaerd van Orley, samme man som målat det år 1522 uppsatta altarskåpet i Güstrow. Lybecks förmedlarerol synes mig i detta fall sannolikare än Danmarks.

Svenskarne, som för sina studier besökte främmande universitet, vände sig oftare till Tyskland än till Nederland.

Altarskåpen i Strengnäs och Lybecks domkyrka röja visserligen, det förra möjligen, det senare med full säkerhet, att den nederländska skolans alster redan före utgången af 1400-talet började söka sig väg till Östersjöns kustland, och omöjligt är det derför icke att tänka sig en nederländsk härkomst för vår bild. När jag det oaktadt hellre tror på ett nordtyskt ursprung beror detta dels på konstverkets egen beskaffenhet, som synes mig snarare tysk än nederländsk, och på riddarens drägt, som utan fråga har en tysk karakter, dels derpå, att Sverige den tiden stod i konstnärligt hänseende under ett öfverväldigande tyskt inflytande.

Urkunderna visa, att den svenska handeln den tiden gick förnämligast på de två städer, som ligga vid Östersjöns sydvestra och sydöstra hörn, Lybeck och Danzig. Något från den senare staden inkommet konstverk kan jag visserligen icke för närvarande uppvisa, men med urkundernas tillhjelp kan åtminstone bevisas, att man i Danzig bestälde konstverk för svensk räkning. Att man från Lybeck hemtade konstverk och konstnärer står fullt fast. En lybsk borgare Johannes Stenrath arbetade det altarskåp, som Konrad Rogge år 1471 skänkte till Bälinge kyrka i Uppland. I Statens Historiska Museum förvaras ett stort

altarskåp, som år 1468 arbetades för ett altare i Stockholms storkyrka och som sedermera flyttades till Österåkers kyrka i Roslagen. Skulpturerna äro medelmåttiga, men målningarne å de fyra dörrarne och å predellan äro goda. I synnerhet förtjena de senare uppmärksamhet, icke minst för den likhet de hafva med vissa bilder i den dödsdans, som år 1463 målades å ett af Mariakyrkans kapell.

De målningar, med hvilka man mot 1400-talets slut prydde många kyrkors hvalf, anknöto sig till den nordtyska skolans smak, riktning och framställningssätt. Albert målare och derjämte perlstickare lefde just vid den tid, då hr Stens Sankt Jöran snidades, i Stockholm och målade den ena kyrkan efter den andra. Om han var född i Sverige känner jag icke. Namnet är i Sverige ovanligt, hvadan han torde hafva varit af tysk härkomst. Han lefde ett stycke in på 1500-talet, men jag känner icke några af honom utförda arbeten, som bevisligen tillhöra detta århundrade.

Med denna öfvervigt af det tyska elementet inom konstutöfningen i och för Sverige måste det hafva legat för hr Sten, då han ville göra en votivbild, närmare till hands att söka en skicklig mästare i Tyskland än i någon nederländsk stad.

Om denne mästare, på riksföreståndarens kallelse, infann sig i Sverige och der utförde sitt konstverk, månne han efter dess fullbordande genast vände hem? Eller dröjde han kanske någon tid qvar och utförde andra arbeten? Som vi ej känna hans namn, kunna vi icke identifiera hans andra arbeten med några af dem, hvilkas mästare äro kända, men detta betyder icke mycket, då så få konstnärsnamn äro kända. Oberoende af dem böra vi se oss om, huruvida någon bevarad bild visar sig ega så goda egenskaper och i utförandet sådan likhet i maneret, att vi på grund deraf kunna anse oss berättigade att hänföra den till Jöransbildens upphofsman. Sådana

undersökningar hafva ännu icke blifvit gjorda, men det vore skäl att anställa dem.

Det återstår ännu i allmänhet ytterligt mycket att göra, innan en historia om medeltidens konst inom Sverige kan skrifvas. Det som af denna blifvit till våra dagar bevaradt är så sporadiskt, att det icke mycket lockar till företagande af ett sådant arbete, hvilket icke får omfatta endast de stora katedralerna, utan äfven de minsta alstren af medeltidens konst: vi hafva icke råd att försumma de lärdomar, som äfven de oansenligaste kunna lemna. Mången kyrka har blifvit rifven eller ändrad, emedan vederbörande sockenmyndighet ej fann henne ega minsta märkvärdighet. Den, som ser sig om med öppna ögon, kan nästan aldrig träda in i en gammal kyrka, utan att i henne finna något af värde. Studiet af medeltidens konst i utlandet har under den senaste tiden vunnit så mycken grundlighet, äfven de mera oansenliga minnen, i hvilka vi lättare finna jämförelsepunkter för våra, hafva börjat uppmärksammas, så att det nu är vida lättare än förr att vinna de rätta synpunkterna för bedömandet af qvarlefvorna från vår medeltid, vare sig de hafva inhemskt eller utländskt ursprung.

Résumé succinct des mémoires et des articles contenus dans la Revue d'archéologie suédoise.

Tome 7.

I.

Études héraldiques par M. Hans Hildebrand.

1.

Les armes royales de Suède.

Dans leur état actuel, les armes royales de Suède se composent d'un écu central aux armes de la dynastie régnante, sur un écu plus grand écartelé, aux 1 et 4 d'azur à trois couronnes d'or, aux 2 et 3, suivant l'interprétation ordinaire, d'azur à un lion rampant sur trois fleuves d'argent.

L'opinion généralement adoptée voit dans les trois couronnes les armes du *Svea rike (Svealand)* ou de la Haute-Suède, et dans le lion rampant sur les trois fleuves, celles du *Göta rike (Götaland)* ou de la Basse-Suède. Les trois couronnes ont été considérées par les auteurs anciens comme les plus anciennes armoiries du royaume, datant même de l'époque payenne, et désignant les trois principaux dieux dont les images décoraient le temple d'Upsal. La Suède aurait donc eu, selon eux, des armes bien longtemps avant aucun autre pays du monde, ce qui naturellement est une absurdité. La plus ancienne armoirie noble connue pour la Suède date de l'an 1219 (fig. 1).

I. *Les armes royales de Suède avant 1275.* Les armes de la Suède furent dans le principe celles de ses souverains.

Dans la période de 1133—1250, deux familles rivales se disputaient le trône de Suède, celle du roi Sverker I et celle du roi saint Eric. Les vicissitudes de la politique firent qu'elles y montèrent alternativement. De ces rois, Eric Knutsson (fils de Kanut — 1208—1216) avait un sceau sur lequel figurent deux léopards contre-passants (fig. 2). Les léopards n'étant pas placés sur un écu, nous n'avons donc pas le droit de parler en ce cas d'un blason réel. Les deux léopards doivent toutefois posséder une certaine signification héraldique, ils annoncent l'apparition d'un blason; le roi Erik Eriksson (fils du précédent) portait en 1224 dans son sceau trois léopards couronnés, l'un sur l'autre (fig. 3).

Cet Eric fut expulsé pour quelques années du trône de Suède par son parent Knut (Kanut) le Long. Celui-ci est le premier roi de Suède dont les armes nous soient connues: une monnaie frappée pour lui montre un écu fascé de sept pièces (fig. 4). La figure 5 donne les armes d'un fils du même monarque, d'après une broderie du 15me siècle.

Après la chute de l'usurpateur Knut, en 1234, Erik Eriksson remonta de nouveau sur le trône. Knut ayant donc eu un blason arrangé suivant les règles de l'héraldique, et les nobles suédois en possédant également à cette époque, nous sommes forcés d'admettre que, du moins dans la seconde période de son règne, le roi Erik doit avoir adopté la coutume de son temps, en portant des armoiries. Ces armoiries ne nous sont pas parvenues, il est vrai, mais nous pouvons conclure de leur aspect par celles que portait son neveu et son successeur, Valdemar, de la famille de Folkungar, savoir trois léopards couronnés (cf. le sceau d'Eric), l'un sur l'autre, sur un écu semé de coeurs (fig. 6).

II. *Époque de 1275—1363.* Le roi Valdemar fut détrôné par son frère, Magnus Ladulås; celui-ci ne trouva pas

convenable de porter les armoiries de son frère et de son oncle, simultanément employées par le roi de Danemark (cf. fig. 7), mais continua à se servir de ses armoiries de famille: un lion d'or rampant sur trois barres d'argent. C'est ainsi du moins que ces armoiries sont décrites dans une chronique du 14me siècle. La couleur du champ n'y est pas indiquée, mais elle aura probablement été d'azur comme dans la période suivante. Le roi Magnus plaça une couronne sur la tête du lion. La famille royale de Suède a porté ces armes pendant la période de 1275—1363.

III. *Les trois couronnes* n'apparaissent pas dans les armes de Suède avant l'année 1363. Elles n'ont jamais constitué les armes du Svealand, qui n'a formé une unité politique que bien longtemps avant l'apparition du blason.

En 1363, l'aristocratie mécontente mit sur le trône de Suède le duc Albert de Meklembourg, dont la mère appartenait à la famille des Folkungar. Albert adopta, comme roi de Suède, aussi peu les armes de sa mère que celles de son père, la tête de taureau, mais des armes parfaitement nouvelles, 3 couronnes (fig. 10), parfois réduites à 1 couronne (fig. 11). La raison en était peut-être le désir d'indiquer ainsi la royauté qu'il venait d'acquérir. Sur le petit sceau (fig. 11) se voit, entre les cornes du heaume, *R.* c.-à-d. *rex*, roi.

En 1439, les trois couronnes sont mentionnées dans un acte officiel comme le symbole de l'esprit national suédois dans sa lutte contre les Danois. Le roi Albert avait-il pu rendre ses armes si populaires? Cela est parfaitement impossible, car il était l'objet d'une animadversion générale; les monarques suivants, ne voulant pas reconnaître son gouvernement, essayèrent, dans plusieurs cas, d'en effacer le souvenir.

Il me parait, en conséquence, nécessaire de chercher

les trois couronnes et l'origine de leur popularité dans l'époque précédente.

De même qu'Albert se réjouissait de sa nouvelle dignité, de même aussi la dynastie des Folkungar a dû être disposée à donner une expression extérieure à la royauté qu'elle avait obtenue à l'exclusion de toutes les autres familles nobles de la Suède. Le roi Magnus a placé, comme nous l'avons vu, une couronne sur la tête du lion de sa famille. Lui et ses successeurs auront probablement aussi, comme motif de décoration, employé, alternativement avec leurs armes héréditaires, des couronnes simples ou groupées, le plus fréquemment peut-être trois, ce nombre offrant la meilleure apparence en groupe, non comme figures héraldiques, mais tout simplement comme motif de décoration. Or, cette hypothèse est-elle totalement gratuite? Nullement! Le roi Magnus Ladulås mit, en 1275, dans son premier sceau royal, *trois couronnes autour de ses armes* (fig. 14). Son petit-fils fit frapper, depuis l'an 1354, des monnaies ayant à l'avers les armes du roi, et au revers une lettre, etc., entourée de *trois couronnes* (ff. 15—20). Les bractéates du même roi portent une lettre ou autre signe entre *deux couronnes* (ff. 22—25), et le roi Valdemar, détrôné, fit faire un sceau contenant *deux couronnes* (fig. 21).

L'emploi des trois couronnes pendant le règne de la famille des Folkungar, règne dont, à l'époque suivante, les amis de l'indépendance nationale se souvenaient avec fierté, explique, d'un côté, la raison pour laquelle Albert les plaça dans ses armes royales, et de l'autre, la popularité de ces couronnes, à laquelle il n'a aucune part.

La reine Marguerite, qui réunit sous son sceptre les trois pays du Nord, portait des armes aux trois couronnes, représentant, fort probablement, les trois royaumes (fig. 26), et son exemple fut suivi pendant quelque temps par

son successeur, Eric de Poméranie (fig. 27). A l'opposé, les Suédois regardaient les trois couronnes comme leurs armes nationales. Quand ils se soulevèrent contre Eric, ils firent graver un *sigillum regni Svecie*, dans l'écu duquel ils placèrent les trois couronnes (fig. 28). Les trois couronnes désignaient aussi parfois la Suède dans l'écu du roi Eric, et depuis lors elles ont constitué les armoiries suédoises, soit occupant les quartiers 1 et 4 de l'écu écartelé, soit aussi seules, surtout dans le 17me et le 18me siècle.

IV. *Époque de 1439—1523.* Les armes des rois de l'Union sont négligées ici par la raison qu'elles ne constituent pas les armes du royaume de Suède.

Un Suédois, Karl Knutsson, fut élevé au trône en 1448. Il plaça dans les quartiers 1 et 4 les trois couronnes, et dans les quartiers 2 et 3 les armes des Folkungar, en souvenir des rois *suédois* antérieurs, sous lesquels le pays avait été indépendant. Comme écu central, il prit ses propres armes un bateau, probablement d'or à bateau de gueules, comme dans les armes actuelles de la famille (fig. 28)[1]. Il fut aussi roi de Norvége pendant un court espace de temps, et mit à cette occasion dans ses armes le lion norvégien aux 2 et 3 (fig. 29).

Dans la dernière partie du moyen-âge, la Suède se débarrassa pour longtemps des rois de l'Union; elle n'eut toutefois pas des rois propres, mais fut gouvernée par des régents qui, sous leurs actes officiels, apposaient, soit le sceau de Suède avec saint Eric portant l'écu aux trois couronnes (fig. 28), soit aussi leur sceau personnel. L'un d'eux, Sten Sture I, dont le blason était trois feuilles de nénuphar (en suédois *sjöblad*, c.-à-d. feuilles de lac), donna à son fidèle ami, l'évêque Hemming Gadd, des armes très caractéristiques: une bande chargée des trois

[1] La fig. 37 montre ses armes d'après un dessin allemand contemporain.

couronnes de Suède et accostée de deux fois trois feuilles de nénuphar de (fig. 46).

L'écu de Suède est surmonté d'une couronne au commencement du 16me siècle (cf. fig. 55), mais, au moyen-âge il n'est jamais gardé par des supports, quoique l'héraldique suédoise en ait possédé depuis l'an 1330.

V. *Les armes de Vase.* Une nouvelle famille monta sur le trône en 1523, celle de *Vase,* ainsi nommée de ses armoiries,[1] qui actuellement, et depuis le 17me siècle, sont représentées comme une gerbe.

Les figures 57—68 reproduisent la plus ancienne forme de cet emblème héraldique. Si nous n'avons égard qu'à leur aspect ordinaire en négligeant certaines déviations passagères, nous ne pouvons y voir qu'un roc, non pas un roc d'échiquier (fig. 70), mais le fer de lance recourbé des joûtes (ff. 71—74). Aussi, au moyen-âge, l'écu de cette famille était-il d'or à un roc de sable. La même image se retrouve dans une autre armoirie suédoise (fig. 69).

Au commencement du 16me siècle, si capricieux au point de vue héraldique, le roc fut transformé en un sceptre de lys (ff. 79—81). Le roi Eric XIV, fils de Gustave Ier, nomme lui-même ses armes un lys *(lilium).* A partir de 1542, le roi Gustave réunit dans son écu aux armes de sa famille celles de sa mère (fig. 86).

Depuis cette année-là, on a conservé la nouvelle forme: d'azur et de gueules à un sceptre de lys d'or (plus tard à une gerbe d'or) sur une bande d'argent.

VI. *Les armes royales de Suède depuis 1654.* L'écu de la famille de Vase est placé sur le tout des armes de Suède jusqu'en 1654, époque où la dynastie palatine monta sur le trône avec Charles-Gustave, neveu de Gustave-Adolphe. La figure 90 donne l'écu palatin, qui

[1] Le mot suédois *vase* (au plur. *vasar)* signifie gerbe. La famille ne fut appelée Vase que vers l'an 1600, quand le blason était déjà devenu une gerbe.

fut sur le tout des armes de Suède jus'qu'en 1720. Le roi Frédéric Ier (1720—1751) portait les armes de Hesse dans l'écu central (fig. 91), la dynastie suivante (1751—1818) celles de Holstein-Gottorp.

L'écu de la famille royale actuelle a réuni à celles de Vase ses armes (d'azur au pont à trois arches d'argent, sur une rivière de même, ombrée d'azur, et supportant deux tours du second; au chef d'azur l'aigle d'or des maréchaux de Napoléon I (voir fig. 94). Plus tard, l'aigle a été, par l'oubli de sa signification héraldique, transformé en un corbeau (l'italien *corvo, curvo*, courbe, ayant été pris par erreur pour *corvo*, corbeau, suédois *korp*). Sous Oscar Ier, on y ajouta la constellation du Charriot *(Karlavagnen)*, qui joue un grand rôle dans la poésie suédoise en souvenir de quelques-uns de rois du nom de Charles que la Suède a possédés. Il est à souhaiter que ces armoiries soient maintenant reportées à leur forme primitive.

Le roi Erik XIV avait adopté quelque temps des armoiries dites de prétention, comprenant les armes de Danemark et de Norvége (fig. 108).

Les armes actuelles de l'Union offrent des parties distinctes pour la Suède et pour la Norvége. La moitié de droite, celle de la Suède, est coupée et porte au champ supérieur les trois couronnes d'or, au champ inférieur le lion des Folkungar royaux. La moitié norvégienne est de gueules au lion rampant couronné de Norvége d'or, armé d'une hache d'argent.

VII. *La couronne de l'écu suédois*, ouverte dans les années 1523—1560, est fermée depuis 1561.

Comme *supports* fonctionnent, dès le règne du roi Jean III († 1592), deux lions, dont les queues sont fourchues depuis l'époque de Gustave-Adolphe.

VIII. La *chevalerie* fut introduite en Suède dans le courant du 13me siècle, probablement pendant sa première partie. On a prétendu que cette introduction est due au

roi Magnus Ladulås (1275—1290), mais des récits contemporains mentionnent seulement qu'il créa des chevaliers, sans dire cependant que ce fût pour la première fois. On a dit aussi qu'à côté de la chevalerie ordinaire, il existait en Suède, dès la fin du 13me siècle, ou du moins depuis la première moitié du 14me, un ordre spécial de chevalerie, celui des Séraphins, possédant un collier formé de têtes d'anges et de croix patriarcales. Cette tradition ne repose toutefois sur aucun fondement. Il aurait été du reste plus qu'extraordinaire que la Suède eût eu un collier de chevalerie si tôt et avant tout autre pays.

Les statues des rois Magnus Ladulås et Karl Knutsson dans l'ancienne église des Franciscains, à Stockholm, portent, il est vrai, des colliers de chevalier, mais ces statues datent de la fin du 16me sièele, et ne peuvent par conséquent être invoquées en témoignage.

A l'occasion de son couronnement en Suède, le roi de l'Union, Jean II, donna à un chevalier danois un collier composé de têtes d'ange. Il n'est pas dit qu'il constituait les insignes d'un ordre.

Gustave Ier n'a pas eu de collier spécial de chevalerie.

Le roi Erik XIV portait un collier du Saint-Sauveur, avec des têtes d'anges et des *vasar*, — suivant ses propres données, des têtes d'anges et des lys, — auquel était suspendue une médaille représentant Christ donnant sa bénédiction (fig. 95).

Le roi Jean III portait un collier de *l'Agnus dei*. La figure 96 montre l'une de ses formes: c'est un collier composé d'anneaux ovales, auquel est attaché Christ debout entouré de pierres carrées et de têtes d'ange. La figure 97 montre le collier le plus grand: des couronnes de laurier couronnées sont tenues par des lions armés de glaives et des lézards; au milieu, deux anges agenouillés, tiennent un médaillon avec un Christ debout; de là descend un *Agnus dei*.

Le roi Charles IX avait deux colliers qui se trouvent encore au Musée historique de l'État; ils sont nommés, d'après leur inscription, colliers de Jéhovah. On voit dans le plus grand des *vasar* entourés de deux mains. Les figures 98 et 99 donnent les deux colliers, et les figures 100 et 101 en reproduisent les détails.

Le roi Gustave-Adolphe ne paraît pas avoir eu de collier de chevalerie spécial.

La reine Christine décida, en 1650, la fondation d'un ordre d'Immanuel. C'est la première fois qu'il est fait mention en Suède d'un ordre spécial de chevalerie. Cet ordre ne paraît cependant jamais avoir été créé. L'un des côtés de la décoration devait porter le nom d'Immanuel, l'autre, deux C opposés, se croisant.

En 1653, elle créa l'ordre de l'Amaranthe (v. fig. 104), porté à un ruban couleur de feu.

Le roi Charles-Gustave fit dresser en 1656 les statuts d'un ordre de Jésus. La décoration, en or, portait une pièce centrale blanche, avec le monogramme I H S en brillants, et devait être suspendue à deux colliers, l'un composé de têtes d'anges, et l'autre de gerbes (vasar), de couronnes, ainsi que des initiales des rois Gustave Ier, Charles IX, Gustave-Adolphe et de la reine Christine. Les colliers pouvaient être remplacés par un cordon couleur d'argent.

De l'époque de ce roi sont reproduits deux colliers d'ordre, dont aucun n'est conforme aux colliers statutaires décrits ci-haut. L'un est donné figure 105, l'autre figure 106.

La croix fig. 107, composé de quatre *vasar* entourant un I H S en brillants, semble prouver qu'au moins ce dernier collier, emprunté à une planche de la *Svecia antiqua et hodierna* du comte Dahlberg, n'est pas un produit de sa fantaisie. Cette croix, qui a été portée par Charles (XI), fils aîné de Charles-Gustave, et se trouve

actuellement au Musée historique de l'État, correspond presque complètement avec chaque deuxième chaînon du collier fig. 106: quatre gerbes saillant d'un centre circulaire.

Le roi Charles XI ne paraît pas avoir eu d'ordre spécial. Il n'en existait pas quand le roi Frédéric Ier institua en 1748, à la demande des États du Royaume, les ordres des Séraphins, de l'Épée et de l'Étoile polaire. La forme du collier du premier fut déterminée par les données fautives des auteurs plus anciens sur l'aspect de l'ordre primitif des Séraphins suédois. En 1772 fut fondé l'ordre de Vase, et en 1811 l'ordre de Charles XIII, exclusivement réservé à la franc-maçonnerie.

IX. Les *devises* des rois suédois sont données aux pages 93—95.

II.

Collection de jours marquants, signes, marques, proverbes, dictons et superstitions populaires concernant le temps, par M. H.-Hildebrand Hildebrandsson.

On a observé les phénomènes météorologiques, et l'on a essayé de prédire le temps, depuis l'antiquité la plus reculée. Il y a cependant lieu de distinguer à cet égard trois périodes différentes, que nous pourrons appeler la période *mythologique*, la période *astrologique* et la période *scientifique*. Dans la première de ces périodes, les phénomènes atmosphériques, de même que tous les phénomènes naturels en général, étaient attribués à l'influence ou à l'action directe d'esprits et de puissances surnaturelles; dans la seconde, le temps, comme tous les phénomènes de la nature et de la vie, était prévu par le mouvement apparent des corps célestes; dans la troisième, enfin, on essaye de déduire, de l'observation de ce qui se passe actuellement dans la nature, les lois naturelles qui gouvernent nécessairement les susdits phénomènes.

Les règles du temps qui sont encore dans la bouche des populations, et que cette collection donne pour ce qui concerne notre pays, contiennent des souvenirs ou des témoignages de chacune de ces trois époques. On y rencontre une certaine quantité, si même minime, de croyances et de superstitions populaires. Il existe encore des réminiscences des jours de l'astrologie dans la prétendue relation entre le temps et les corps célestes, principalement la

lune; enfin, nous avons tout une collection d'observations plus ou moins correctes. Nous trouvons de même dans les jours marquants des souvenirs des trois périodes précitées. Il a été démontré que chez nous, comme p. ex. en Italie, certains jours célébrés comme jours de fête à l'époque payenne, ont continué à l'être après l'introduction du Christianisme. Le saint y a remplacé le dieu ou le héros, tout en héritant souvent aussi, aux yeux des populations, de ses qualités bonnes ou mauvaises. Dans certains cas, la signification du jour comme jour marquant est sans nul doute en connexion avec sa signification astronomique ou météorologique. Assez fréquemment, cette circonstance est basée sur une observation correcte, par le fait qu'environ cette époque un certain temps est probable, ou que ce temps, s'il tombe sur l'époque en question, exerce une influence utile ou nuisible sur l'état général des récoltes.

La collection présente a été réunie, pendant un assez grand nombre d'années, de sources tant imprimées qu'inédites.

Il y a principalement lieu de signaler parmi les premières:

1. Reuterdahl, *Gamla Ordsprâk* (*Vieux dictons*), collection de plus de 1000 proverbes et dictons des 14me et 15me siècles, dont cependant un très petit nombre seulement se rapportent au temps.

2. *Sibyllae spâdom* (*la prédiction de la Sibylle*), et *Bondepraktikan* (*la 'Fratique des paysans'*, espèce de 'Bon cultivateur'), deux collections de règles pratiques concernant non-seulement le temps, mais encore l'agriculture, l'élevage du bétail, etc. Elles ont été, depuis le commencement du 17me siècle, répandues en une foule d'éditions presque identiques parmi les populations agricoles de la Suède. Elles ne paraissent cependant pas être d'origine suédoise, mais avoir été introduites de pays plus

méridionaux. Des prophéties de la Sybille, on possède des manuscrits datant du moyen-âge.

3. *Almanachs* ou *calendriers* de: Marco Freund, 1659; S. Dalin, 1664; P. Elvius, 1703; B. Vassenius, 1727, et A. Celsius, 1731.

4. *Väderleks-spåman* (*le prophète du temps*), de C. Burman, professeur d'astronomie à l'université d'Upsal, 1724—1729.

5. Hans Hildebrand, *Samling af märkedagar* (*Collection de jours marquants*), dans la *K. Vitterhets-Akademiens månadsblad* (*Revue mensuelle de l'Académie royale d'archéologie*), 1879; enfin:

6. Divers anciens écrits d'un contenu économique ou populaire.

Nous signalerons parmi ces derniers: un manuscrit de L.-F. Rååf, *Skrock och Signerier* (*Croyances et pratiques superstitieuses*); des notices et des renseignements transmis à l'Observatoire météorologique d'Upsal par ses observateurs; enfin, des communications des Sociétés pour l'étude des dialectes et idiomes provinciaux (*Landsmåls-föreningar*), fondées parmi les étudiants de l'Université d'Upsal.

Le Groupe I de notre collection est consacré aux jours de la semaine. Il va de soi que toutes les données relatives à ce groupe n'ont aucune importance. Le nombre en est du reste très faible.

Les Groupes suivants, II—XVII, se rapportent aux saisons et aux mois. Ils portent en général sur la circonstance que *la température normale de la saison est aussi la plus convenable à l'agriculture.* Ainsi, l'hiver doit être égal et stable, avec le sol couvert de neige. Le printemps doit être froid et pluvieux, de façon que le sol reçoive l'humidité nécessaire, et qu'une chaleur trop précoce n'accélère pas la végétation avant que les gelées nocturnes n'aient cessé. Quant à l'été, il doit être chaud, surtout

pendant la récolte des foins et la moisson. Enfin, dans la saison d'automne, les gelées d'automne ne doivent pas venir avant que toutes les récoltes ne soient rentrées, et la neige ne tombera pas trop tôt, car un hiver précoce est rarement de longue durée. Si toutes ces circonstances se produisent, elles promettent une bonne récolte, mais, dans le cas opposé, la disette et la maladie.

Si nous passons maintenant aux jours marquants compris dans les groupes XVIII—XXX, nous ferons d'abord observer que toute connexion entre les fêtes mobiles de l'Église et le temps est une absurdité patente. Les données sont aussi fréquemment contradictoires à cet égard. Ainsi, tantôt on considère que la pluie du jour de la Pentecôte est nuisible, sinon même un poison pour le sol, tantôt on prétend au contraire qu'une Pentecôte pluvieuse 'donne un Noël gras'; etc.

Il n'est de même rien moins que fondé d'admettre qu'un certain jour détermine le temps d'une autre période ou d'un autre jour. Ainsi, nous avons p. ex. examiné, dans l'introduction, ce qu'il en est de la croyance que s'il gèle à la Saint-André (30 novembre), on aura du dégel à Noël, et *vice-versa*. Les tableaux pp. 7 et 8, calculés tant pour le calendrier actuel que pour le vieux style, donnent, pour chacune des 17 dernières années, les températures moyennes des pentades du 28 nov.—1 déc. et du 22—26 déc., ainsi que les moyennes correspondantes du vieux style, 7—11 déc. et 1—5 janv. Dans la première série, les températures offrent 7 fois des signes contraires et 10 fois des signes identiques, mais la seconde ne présente que trois cas avec des signes contraires. Ce dicton, qui a cours dans toute la Suède, est par conséquent loin d'être en harmonie avec la réalité.

Il faut se garder, cependant, de rejeter sans autre forme de procès toutes les allégations de l'espèce. Il est dit aussi en Suède, de ce même 30 novembre, que 'si la

souche porte une calotte la nuit de la St.-André, l'hiver est définitivement établi', ou, en d'autres termes, que s'il est tombé de grandes masses de neige recouvrant le sol d'une couche épaisse, le froid sera persistant. C'est sans nul doute une bonne observation. On ne peut s'attendre à avoir pendant l'hiver des températures assez élevées pour amener la fonte de grandes masses de neige, et les maximums barométriques ont une certaine tendance à rester stationnaires sur un sol recouvert de neige. Or, comme on le sait, les maximums précités amènent en hiver un temps clair et froid.

On considère à d'autres occasions qu'un certain temps tombant sur un certain jour exerce une influence favorable ou nuisible sur les récoltes. La règle générale est alors que le jour doit avoir le temps considéré favorable pour la saison sur laquelle ce jour tombe. Ainsi, p. ex., Vincentius et Paulus en janvier[1], Blasius, Ansgarius et Sigfrid en février[2], doivent être clairs et beaux, parce que l'on regarde comme avantageux que l'hiver ait ce temps-là. Par contre, un avril pluvieux est à désirer, et le froid aux jours d'Ambrosius, Marcus ou Valborg[3], est par conséquent un malheur.

Enfin, on prétend que certains jours doivent se distinguer par un temps spécial. Cela mérite une certaine attention. On a remarqué en effet qu'il se présente parfois des irrégularités dans la marche annuelle de la température. Des périodes semblables d'un chaud ou d'un froid extraordinaire pour la saison, ont été constatées en Allemagne par Dove et en Écosse par M. Buchan. L'une des plus importantes d'entre elles, est la période bien connue dans les régions de l'Ouest et du Nord de l'Europe,

---

[1] 22 et 25 janvier du calendrier suédois.

[2] 3, 4 et 15 février du calendrier suédois.

[3] 4, 25 avril et 1 mai du calendrier suédois.

qui tombe au milieu de mai.[1] On parle dans toute l'Allemagne des 'gestrengen Herrn Mainertus, Pancratius und Servatius', et le proverbe français dit:

'A la mi-mai
Queue d'hiver.'

En Suède, ces jours se nomment 'Naddarna' ou 'Luddenätterna' (nuits de 'Ludde'), et ils y commencent au 1er mai pour continuer les jours suivants, ce qui correspond en réalité au milieu de mai du calendrier grégorien.

Une autre période semblable est la semaine du 19—26 juillet (premiers jours de la canicule) nommée entre autres en Suède la 'semaine des femmes' (*fruntimmers-veckan*),[2] qui 'pleure volontiers', c.-à-d. qui est très pluvieuse. J'ai discuté la quantité d'eau tombée de cette semaine, de même que de la précédente et de la suivante, à Upsal, pour 15 des dernières années, 15 années du commencement du siècle et 15 années du milieu du siècle passé, et je n'ai pas trouvé de différence entre ces trois semaines. Toutes trois coïncident cependant, comme le montre le tableau page 10, avec l'époque de la quantité maximum d'eau tombée dans notre pays.

Les nuits nommées en Suède 'nuits de fer' (*jernnätterna*), différentes avec les provinces, paraissent indiquer, pour chaque lieu, l'époque des premières et des dernières gelées nocturnes.

---

[1] J'ai reçu, pendant l'impression de ce travail, un mémoire de W. von Betzold, *Die Kälterückfälle im Mai,* Abhandl. d. K. bayer. Akad. d. Wissensch., 1873. L'auteur y explique les causes de cette période de froid dans l'Europe du Nord-Ouest en s'appuyant entre autres sur mon travail *Marche des isothermes au printemps dans le nord de l'Europe,* Nova Acta Soc. Reg. Upsal., Ser. III, 1880.

[2] Par suite des noms de femme qui figurent cette semaine-là dans le calendrier suédois: Sara, Margareta, Johanna, Magdalena, Emma, Christina et Marta, ces deux derniers séparés par un nom d'homme, Jacobus.

Comme il a été dit ci-haut, plusieurs des jours marquants trahissent une origine méridionale. Ainsi, le jour de la Sainte-Perpétue (Perpetua), le 7 mars, doit, en Småland, arriver avec des lacs libres de glace, c.-à-d. ouverts, pour que le printemps ne soit pas retardé. Or, suivant mes recherches, la débâcle ne commence pas en moyenne avant le 20 avril dans cette province, et elle l'a tout aussi peu fait à une époque antérieure. Les observations de ce phénomène remontent, pour le lac Mälar, jusqu'en 1712, pour la Néva, à S:t-Pétersbourg, jusqu'en 1718, pour la Düna et la Dvina jusqu'au 16me siècle. Aucune variation séculaire ne s'est produite en moyenne pendant ce long espace de temps, si même certaines années montrent des écarts considérables.

Enfin, il existe dans ma collection certains jours marquants relatifs à la vigne; or, comme on le sait, on ne l'a jamais pu cultiver en Suède.

J'ai réuni dans les groupes XXXI—XXXIII les prognostics du soleil, de la lune et des autres corps célestes. Il est inutile de s'arrêter à la grande quantité d'entre eux qui concernent le mouvement propre et les phases lumineuses de ces corps, car ils manquent de tout fondement dès qu'ils ne concernent pas le soleil. Comme la science l'a mis au-dessus d'un doute quelconque, les phases de la lune, sa position par rapport à la terre et au soleil, etc., n'offrent pas la moindre connexion avec le temps.

Le cas est tout autre par rapport aux prognostics qui s'appuyent sur les modifications de l'aspect des corps célestes par suite de la condition de l'air et des nuages. Ces signes offrent la relation la plus intime avec ceux réunis dans le groupe XXXV, concernant la condition des nuages et de l'air, les phénomènes d'optique, etc. On rencontre parmi ces derniers une foule de bonnes observations présentant une parfaite conformité avec les résultats de la météorologie moderne.

L'étude de ce qui se passe dans les minimums et les maximums barométriques, ou les cyclones et les anticyclones, a conduit au résultat que l'air possède un mouvement ascensionnel au voisinage du centre d'un minimum ou dans l'intérieur d'un cyclone, tandis qu'il s'abaisse vers la surface terrestre dans les cas de maximum. L'air ascendant dans les minimums entraine avec lui de la vapeur d'eau qui se condense en nuages et en pluie, surtout au bord antérieur, oriental, de la dépression. A une hauteur très considérable au-dessus de la terre, cet air s'éloigne du centre en éventail, surtout au côté antérieur, et se répand, parfois à des distances de centaines de kilomètres, sur les maximums voisins. Ce mouvement des couches d'air les plus élevées de l'atmosphère, a été constaté au moyen d'observations sur les mouvements des cirrus organisées par M. Clément Ley et par moi à un grand nombre de stations européennes. Au voisinage des minimums, ce voile ou cette couverture floconneuse de cirrus est très dense et d'une couleur grise; plus loin, elle s'amincit et se strie, pour se dissoudre enfin en filaments ou flocons épars d'une extrême finesse, qui paraissent comme peints sur l'azur du ciel, lequel offre cependant d'ordinaire une couleur plus mate dans leur voisinage.

Si nous nous trouvons dans la région du beau temps, sous une haute pression atmosphérique, le ciel est clair ou parfois recouvert de nuages gris et bas, desquels il tombe toutefois rarement de la pluie. Si le ciel est clair, le scintillement des étoiles l'est aussi, la voie lactée se montre en plein, les cornes de la lune paraissent nettement limitées, et ce satellite brille lui-même d'un éclat clair. Si maintenant un minimum avec mauvais temps s'approche, d'ordinaire de l'ouest, les cirrus commencent à se montrer. S'il fait nuit, la lune et ses cornes ont une lumière plus voilée par l'effet de la masse de vapeurs d'eau qui commencent à se précipiter dans les

régions supérieurs; les étoiles et la voie lactée se voilent également. A mesure que la dépression atmosphérique se rapproche, le voile de cirrus devient plus dense. Il se présente comme un feutre d'un gris blanc du côté où il se trouve, par conséquent d'ordinaire à l'ouest. Dès que ce feutre a envahi le ciel, on voit des halos et des couronnes se former autour du soleil, de la lune et des plus grandes étoiles, ainsi que des parhélies et des parasélènes. Le mauvais temps approchant toujours davantage, les nuages de pluie inférieurs commencent à se montrer, d'ordinaire à l'ouest et au sud-ouest. Dès que le mauvais temps a passé, c.-à-d. lorsque nous nous trouvons à son côté postérieur ou à l'ouest du centre, les nuages se dissolvent en masses détachées et la pluie tombe davantage par averses, les cirrus se font voir de nouveau, mais plus épars, et les nuages disparaissent vers l'est. Tous les prognostics mentionnés sont donc très sûrs, et ils prédisent fréquemment le mauvais temps un à deux jours d'avance, grâce à la vaste extension du voile de cirrus, qui parfois est visible à Upsal, tandis que la dépression se trouve encore en Écosse.

On comprendra sans peine, par ce qui vient d'être dit, la justesse de la prévision que le mauvais temps approche: quand le soleil est rouge à son coucher, et qu'il 'fait son lit dans les nuages', suivant l'expression suédoise; quand, à son lever, il est clair et beau, mais qu'il entre bientôt dans des masses de nuages venant de l'ouest; enfin, quand l'aurore est très forte avec des nues et des nuages rouges à l'ouest. Par la même raison, l'arc-en-ciel durant la matinée est un indice de pluie à l'ouest, c.-à-d. en général d'un mauvais temps *qui s'approche,* tandis qu'un arc-en-ciel dans la soirée indique la pluie à l'est, ou en général un mauvais temps *qui s'éloigne.*

La question de savoir s'il existe une connexion quelconque entre *l'aurore boréale* et le temps, est plus douteuse.

Il paraît indubitable que les grandes aurores boréales qui apparaissent simultanément sur la presque totalité de l'hémisphère nord ne sont pas en connexion directe avec le temps d'un certain lieu. Pour ce qui concerne les aurores plus locales et qui ne se présentent que sur une région relativement minime de la surface terrestre, il n'est pas impossible qu'elles soient en relation avec le temps de cette même région, mais une relation pareille n'a pas, que je sache, encore été démontrée.

Concernant les nombreux signes tirés des phénomènes, soit de l'organisme humain, soit du monde végétal ou animal, que j'ai réunis dans les groupes XXXVI et XXXVII, on peut seulement dire qu'une relation entre ces phénomènes et le temps est incontestable dans bien des cas. Leur importance pour la prévision du temps est cependant en général plus faible qu'on ne se la figure. Ils indiquent d'ordinaire que la modification a déjà *commencé*, si même quelques-uns de ces signes paraissent se présenter avant que les instruments n'aient indiqué une modification imminente, ou du moins lorsqu'ils ne la trahissent encore qu'à un degré insignifiant.

On peut en général en dire de même des prognostics de diverses espèces qui forment le groupe XXXVIII. Tous ces prognostics sont par suite inférieurs à ceux indiqués ci-haut sous le groupe XXXV, et aux prognostics s'y rattachant dans les groupes antérieurs, lesquels indiquent, comme nous l'avons vu, une modification atmosphérique un ou deux jours d'avance. Si, notamment, la fumée descend au lieu de monter; si le sel entre en liquéfaction; si les murailles et les dalles de pierre deviennent humides; etc., le temps humide ou une température supérieure pendant l'hiver ont déjà commencé à s'accuser. Un bon indice est qu'une forte rosée est signe de beau temps en été, mais que le défaut total ou partiel de rosée trahit l'approche d'un temps humide, lors même que le ciel est

encore parfaitement clair. La rosée est produite par le refroidissement de la surface du sol. Si l'air est sec, comme dans les régions avec pression atmosphérique élevée et jouissant du beau temps, la radiation nocturne de la chaleur s'opère sans obstacle, et il tombe une rosée abondante. Quand le mauvais temps approche, un voile de vapeur d'eau s'étend, comme nous l'avons vu, dans les régions supérieures et le devance. Or la vapeur d'eau, même invisible à l'oeil, est éminemment athermane, et la radiation du sol en est ainsi plus ou moins arrêtée, d'où résulte à son tour une formation plus faible de rosée.

Il serait trop long de parcourir tous les prognostics de ce groupe. Ceux que je viens de signaler suffiront sans nul doute. Il sautera immédiatement aux yeux que quelques-uns, des superstitions patentes, sont parfaitement absurdes et auraient plutôt dû être classés sous le groupe suivant, XXXIX. Ce groupe et le groupe XL, qui contient quelques dictons populaires, sont, naturellement, dénués de toute importance météorologique.

Résumant ce qui vient d'être dit dans les pages ci-haut, nous pouvons établir les résultats suivants:

1. Toute prétendue connexion du temps avec les jours de la semaine, les jours fériés, la position des corps célestes et les phases de la lune est une absurdité.

2. De même, toute prévision de la température d'une saison ou d'un mois, est impossible dans l'état actuel de la science, et les jours marquants, ou autres signes qui s'y rapportent, sont totalement dénués de valeur.

3. Il est en général à désirer, pour la végétation et les récoltes, que les saisons aient la température normale du lieu. C'est ce que désignent à proprement parler tous les dictons et proverbes populaires sur les saisons, les mois et les jours marquants.

4. Il existe, pour la prévision du temps à courte échéance, un grand nombre de prognostics, dont plusieurs sont très sûrs.

III.

H. Wieselgren, *Lettres de Leibnitz à Sparfvenfelt.*

IV.

H. Hildebrand, *Sur l'image de saint Georges combattant le dragon, au Musée roy. historique de Stockholm.*

L'auteur décrit cette sculpture en bois, remarquable à plus d'un égard, donnée en 1489, par le régent du royaume de Suède Sten Sture l'aîné, à l'Eglise de S:t Nicolas, à Stockholm, en témoignage de sa gratitude envers le ciel pour la bataille gagnée par lui en 1471 sur la montagne de Brunkeberg, dans le faubourg actuel du Nord de cette ville.

La sculpture est déposée au Musée historique par la paroisse de S:t Nicolas.

ANTIQVARISK TIDSKRIFT

FÖR

SVERIGE

UTGIFVEN AF KONGL. VITTERHETS HISTORIE OCH ANTIQVITETS AKADEMIEN

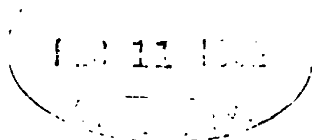
GENOM

HANS HILDEBRAND.

ÅTTONDE DELEN.

STOCKHOLM
IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI
1884—1891.

H. N. Fowler

INNEHÅLL.

Vendelfyndet.

En förberedande öfversigt

af

Hjalmar Stolpe.

Under senhösten 1881 stötte några arbetare, vid upptagandet af ett dike för grundläggning af muren omkring den nyutlagda delen af Vendels kyrkogård, på omkring 4,5 fots djup, på tvenne väl bibehållna tveeggade svärd med delvis förgylda bronsfästen, prydda med granater eller silfverinläggningar, flere bitar af beslag till slidan till ett eneggadt svärd, en hjelm af jern med bronsbeläggning, en sköldbuckla, en mängd fragment af förgylda bronsbeslag samt af en ringbrynja, bitar af glas och fragment af betsel m. m. Man trodde sig hafva funnit en guldskatt, jernspett och hackor kommo genast i rörelse, för att så fort som möjligt framdraga de förmodade rikedomarna i ljuset. Verkningarna af denna framfart låta lätt tänka sig. Af hjelmen förblef intet annat helt än bronskammen och några andra beslag. Glasbägarne, som sedermera visade sig hafva varit minst tre, möjligen fyra eller fem, krossades i små bitar och — föraktades. Den ännu hela bottnen till ett glaskärl med ovanligt vid, platt botten, slängdes undan i ett närbeläget stenröse och framletades först efteråt. Underbart nog lära såväl sköldbucklan som båda svärden hafva kommit upp fullkomligt hela. Men sköldbucklan var af jern och kastades derföre såsom värdelös upp bland stenarne och krossades i fallet. En tillstädeskommen smed säges hafva lagt sitt yrkeslärda

förstånd i dagen genom att hugga med svärdet, »för att profva om det var godt stål»; den genomrostade klingan brast dervid naturligtvis i bitar.

Sålunda behandladt, skulle nu fyndet realiseras; i följd af åtskilliga tillstötande omständigheter hamnade det först i Uppsala universitets fornsakssamling, hvarifrån det dock sedermera beredvilligt afstods till Statens Historiska Museum, för att der, såsom sidostycke till det beslägtade Ulltunafyndet, bidraga till att sprida ljus öfver det förut så dunkla kulturskede, som föregår den egentliga vikingatiden. Samtidigt, det var i december 1881, beordrades jag af Riksantiqvarien att på ort och ställe vidtaga undersökningar och om möjligt klargöra grafvens öfriga innehåll. Årstiden var ogynnsam, marken hårdt frusen, och snart omöjliggjordes all vidare undersökning för året genom snöfall, så att jag blott hann undersöka ett, såsom det sedermera visade sig, jämförelsevis obetydligt stycke af den ännu orubbade delen af grafvens botten. Hvad jag dessförinnan kunnat utröna, var i korthet följande.

Det ville synas, som hade ett obrändt, manligt lik varit jordadt i en större båt, hvilken nedgräfts i södra sluttningen af den låga åsbacke, å hvilken kyrkan nu är belägen, och som under sin fortsatta sträckning mot norr är betäckt af en mängd små grafhögar från den yngre jernåldern. Öfver denna graf hade dock icke uppkastats någon hög, utan kunde man tvärtom skönja en svag sänkning i marken öfver hela grafven. Förhållandet var således här alldeles det samma, som med flertalet grafvar med obrändt lik på Björkö, blott med den skilnad, att sänkningens längd här angaf en betydligt större graf, än de på Björkö vanliga. Grafvens riktning var NO—SV. Det första fyndet hade gjorts nära grafvens nordöstra ända. Att erhålla någon fullt tillförlitlig uppgift om föremålens läge var ej möjligt. Enligt påstående skulle dock de båda tveeggade svärden hafva legat parallela invid

hvarandra i grafvens längdriktning, med uddarna vända åt motsatta håll och vid deras nordöstra ändar fragmenten af hjelmen samt sköldbucklan. På det uppgifna stället träffade jag också flere bitar af förgylda bronsbeslag samt en mängd större och mindre glasbitar. Till slut lyckades det mig äfven att strax SV om svärden finna bottnarne till två glasbägare, men huruvida dessa lågo på sina ursprungliga platser eller om de blifvit rubbade vid den våldsamma upprifningen af de öfriga föremålen, kunde i anseende till jordens hårdt frusna tillstånd ej med säkerhet afgöras. Just den del af grafven, der antagligen liket med sin utstyrsel legat, hade sålunda genom hittarnes oförstånd blifvit i grund förstörd, ett förhållande, som var så mycket mera att beklaga, som min långa erfarenhet från Björkö lyckats konstatera att föremålen i den yngre jernålderns grafvar med obrändt lik vanligen ligga i en viss bestämd ordning, och det derföre skulle varit af största intresse att erfara, hvad som i detta hänseende var karakteristiskt för tiden ett par hundra år tidigare. Här kunde ej ens med säkerhet afgöras, om verkligen något menskligt lik varit nedlagdt på detta ställe. Af menniskobenen syntes nämligen intet spår. Möjligt, ja troligt är, att menniskobenen varit i hög grad förmultnade, men något spår borde dock hafva kunnat upptäckas, åtminstone i den uppskottade jorden. Denna hade olyckligtvis före min ankomst blifvit af en mera nitisk än kompetent hand genomsökt och omlagrad, så att ej ens der något svar på frågan kunde erhållas. Den strax efter fyndets anträffande i flere tidningar synliga uppgiften att »liket låg i riktning sydvest—nordost, med hufvudet åt sydvest», berodde på ett svårt missförstånd af min föregångare, som tagit bakbenen af en häst för menniskoben och en ur dikets sydvestra vägg framstickande ryggkota af samma häst för att tillhöra det menskliga skelettets hufvudskål. Vid fortsatt undersökning åt detta håll träffades nämligen bålen

af en häst, som legat utsträckt längs grafvens nordvestra sida, med hufvudet mot sydvest, eller hvad jag anser vara farkostens för. Det dike man dragit fram tvärs öfver grafven nära farkostens akter hade afskurit hästens bakdel, så att blott främre hälften af bålen jämte framben, hals och hufvud träffades orubbade. Tätt invid denna häst, närmare grafvens utkant, låg det fullständiga skelettet af en tam galt och under hästens hufvud träffades bakbenen af ännu en häst, som låg i samma riktning som den första. Enär blottandet och det noggranna afteckmandet af så stora djurskelett kräfva en rätt betydlig tid, och man hvarje stund kunde vänta snöfall, som skulle göra allt vidare arbete omöjligt och skada skeletten, var det nödvändigt att afvakta en lämpligare årstid för undersökningens fortsättande. Sedan derföre de blottade skeletten blifvit å planritningen aftecknade, upptogos de till större delen och det öfriga öfvertäcktes noga. Af fornsaker hade i orubbadt läge blott träffats ett stort *skifferbryne* och en *jernsax* af den nu vanliga ullsaxens form, båda liggande tätt intill hvarandra invid grafvens sydöstra sida, midt emot det första hästskelettet. *Klinknaglar* träffades strödda öfver bottnen af hela den undersökta delen, men dels voro de flesta rubbade vid den första sköflingen, dels omöjliggjordes deras noggranna markerande på planritningen af andra omständigheter. Blott så mycket hade på de med visshet orubbade ställena kunnat konstateras, att klinknaglarna lågo något så när regelbundet i rader. Till utredningen af nu nämnda förhållanden måste undersökningen i december 1881 inskränka sig.

I slutet af maj 1882 började undersökningarna ånyo. Deras mål var nu i främsta rummet att afsluta utgräfningen af den här omtalade grafven och dernäst att efterspana och undersöka äfven andra liknande, som möjligen kunde finnas å samma område. I båda fallen skulle

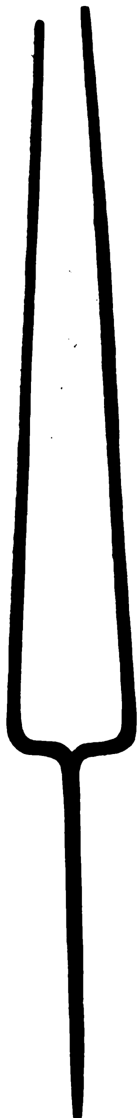
resultaten öfverträffa mina djerfvaste förväntningar. Det skulle vara dessa nya undersökningar förbehållet att uppvisa ej blott den konstanta detaljanordningen af grafvar från här ifrågavarande tid, utan äfven den genom generationer gradvis fortgående utvecklingen intill en tid, om hvars plägseder i detta afseende de stora graffälten på Björkö redan lemnat rika upplysningar. Oafsedt den för en minutiös undersökning gynsammare årstiden, hade jag nu äfven fördelen att kunna använda vana gräfvare, i det tre sådana, af hvilka en i tio och en annan i åtta år varit anstälda vid undersökningarna på Björkö, medföljde derifrån.

Fullständigt afröjd visade nu **grafven I** följande utseende. Dess längd var 35 fot och bredden 9 fot på midten, mot ändarne afsmalnande, den nordöstra till och med fullkomligt spetsig. Djupet i midten var 4,5 fot, men aftog derifrån mot sidorna, så att det tydligen syntes att grafvens form lämpats efter den nedgräfda farkostens. Af denna fanns intet annat i behåll än klinknaglarna, af hvilkas läge man dock kunde sluta, att båten varit spetsig i båda ändar. Längs nordvestra sidan lågo, från sydvestra, eller hvad jag anser vara förändan räknadt, tre *hästar* efter hvarandra, de två första med hufvudena nere vid båtens midtlinie och benen sträckta upp mot relingen, den tredje med frambenen vända inåt båten; bakbenen voro, som förut är nämndt, upprifna vid fyndets första anträffande. På motsatta, eller babords sida låg längst fram i fören en *gumse,* öfver hvars bakdel stod en stor *jerngryta,* nära två fot i genomskärning. På grytans yttre sida låg en ganska stor *hund.* Dernäst kom ett stort *nötkreatur,* som sträckte halsen på insidan af grytan, så att hufvudet låg invid gumsen. Kroppen låg utsträckt längs babords sida, med benen vända inåt båten. Djurets skalle var af jordmassan fullständigt krossad och könet har ännu ej kunnat bestämmas. Invid frambenen låg en *hund* och

framför bakbenen ännu en *hund*. Dessa två hundar hade varit bundna i ett gemensamt *jernkoppel*, hvaraf förrostade bitar här och der syntes. Bakom nötkreaturet låg ett *får* och strax innanför detta lemningarna af en ung *sugga*. Med de dernäst följande benen af *gås* var den animala utrustningen af grafven färdig. Hästarne på styrbords sida upptogo tillsamman 17 och de öfriga djuren på babords sida 11,5 fot af båtens längd. Fyra fot NV om fåret lågo saxen och brynet och ytterligare fem fot längre mot aktern de båda tveeggade svärden samt de öfriga sakerna. På grund af förhållandet i en annan graf är jag böjd att antaga, att liket legat med hufvudet mot nordost och, för så vidt de erhållna uppgifterna äro riktiga, haft de båda tveeggade svärden vid sin venstra sida, hjelmen och skölden ofvanför hufvudet och glasbägarne vid fötterna. Rörande läget af det eneggade svärdet, af hvars slidsbeslag fragment äro tillvaratagna, är jag tyvärr ej i stånd att uppgifva något, lika litet som rörande en mängd beslag och andra fragment, som kommo i dagen vid fyndets första anträffande. Afståndet från vapnen till båtens akter var nio fot.

De öfriga fynden i grafven voro: vid främsta hästens hufvud, ett sönderbrutet *betsel*, med vackra förgylda och med granater inlagda beslag å remtygen; på främsta hästens rygg en fyra fot lång *jerntång* (fig. 1), till formen som en stor hoftång, men framtill utdragen i en fotslång näbb; på grund af tångens svaghet är ej sannolikt, att hon kunnat användas som smidestång, utan är troligare, att hon helt enkelt varit en eldtång. De närliggande redskapens tydliga egenskap af köksredskap gör denna tolkning så mycket sannolikare. Strax invid tången låg nämligen, öfver bringan på den mellersta hästen, en 2,5 fot lång tvågrenig *jerngaffel* (fig. 2) och derinvid, i båtens botten, en grof *jernketting*, i ena ändan försedd med en stor, synnerligen prydligt smidd krok och i den

1—3. ***Vendel. Graf I.***

andra med en något mindre, men ännu prydligare utstyrd sådan. Detta redskap är tydligen en s. k. skerding, hvarmed man brukade upphänga grytan öfver elden; någorlunda liknande hafva flere gånger träffats i norska grafvar, hvilket äfven är händelsen med jerngafflar af samma slag som den ofvannämnda. På babords sida lågo, förutom den förut omtalade stora jerngrytan, ett simpelt *betsel* och en stor, väl arbetad *spjutspets* (fig. 3), båda ungefär midt för den stora tången på styrbords sida.

4. *Vendel. Graf I.*

Slutligen låg, ungefär 5 fot längre akterut på bakdelen af fåret, ett egendomligt *jernredskap* (fig. 4), nästan i form af en grepe med tre böjda klor och vinkelrätt åt sidan böjdt skaft. Af flere skäl, som ej här kunna anföras, antager jag, att detta märkliga redskap användts vid rostning af kött. Fragment af ett liknande redskap finnas i Ulltunafyndet och kallas der halster, en benämning, som ger en riktigare föreställning om redskapets ändamål, än om dess form och sättet att använda det.

För öfrigt träffades diverse *betselbeslag*, *söljor* etc. af

brons, belagda med en glänsande hvit metall-legering, samt *pilspetsar* spridda här och der i främre delen af båten. Anmärkningsvärd är denna hopning af djur och redskap i båtens främre hälft, medan i den bakre blott träffades de förut nämnda vapnen, omkring 9 fot från aktern, och enligt uppgift hopade på en yta af 6 fots längd och högst 3 fots bredd. Hela den öfriga delen af båten skulle varit tom. Kanske har detta område varit upptaget af föremål, som ej kunnat motstå förgängelsen, t. ex. träsaker. Något skäl att antaga, att denna graf blifvit i forna dagar delvis plundrad, fanns icke, tvärtom, denna graf var bevisligen den enda af alla kringliggande grafvar från samma tidskifte, som fått vara fullkomligt orörd, ända tills den föll i händerna på en flock arbetare, som till sin egen skada gjorde allt hvad göras kunde för att förstöra ett af de för kulturforskningen vigtigaste fynd, som någonsin gjorts i vårt land.

Såsom förut nämndt, har fyndet sitt närmaste motstycke i det berömda Ulltunafyndet. Likheten sträcker sig ibland till de minsta detaljer, dock finner man att föremålen i Vendel-grafven i allmänhet äro något bättre och finare arbetade än Ulltuna-sakerna. Detta gäller främst om *hjelmen*, som synes hafva varit ett verkligt praktstycke. Tyvärr torde man ej lyckas få något fullständigt begrepp om dess utseende förr än man möjligen finner någon annan under gynsammare omständigheter. Allt hvad man hittills kan se är först och främst, att öfver hjessan gått en bred, kupig kam af brons, prydd med sneda, upphöjda liniesirat och öfverst krönt af en tunn låg rygg; hvardera ändan af kammen slutar i ett för den tidens stil karakteristiskt hufvud äfvenledes af brons, af hvilka det främre påtagligen gjort tjenst som nässkydd. Om sjelfva stommen till hjelmen lemna de funna fragmenten högst ofullständiga upplysningar. Ulltunahjelmens stomme har man ansett hafva utgjorts af en halfsferisk hufva, bildad

af hvarandra korsande, tumsbreda jernribbor. Några sådana lemningar funnos ej här. I stället innehöll här ifrågavarande graf en hop fragment af tunna jernplåtar, belagda med tunn brons med drifna figurer, föreställande en väpnad ryttare, med en flygande fogel framför och bakom hufvudet och en orm, som reser sig framför hästens fötter m. m. Tvänne stora, egendomligt formade beslag, ornerade på samma sätt som hjelmkammen, hafva synbarligen sutit öfver ögonen och genom sin starkt framspringande underkant bidragit att skydda dessa. Om det också är tills vidare omöjligt att ernå en fullt säker föreställning om formen på denna hjelm, så gifva dock dessa fragment en högst värdefull antydning om betydelsen af de fyra gjutna bronsplåtar med upphöjda mennisko- och djurbilder (M. 518—521) som funnits vid Björnhofda i Torslunda sn på Öland.

Likheten med Ulltunafyndet uppenbarar sig dernäst i formen på fästena till de *tveeggade svärden*, af hvilka i synnerhet det ena visar en ända in i de minsta detaljer gående öfverensstämmelse. Tack vare denna likhet i befintliga delar komplettera de hvarandra väl i sådana partier, som saknas. Så t. ex. saknar Ulltunasvärdet kafle, hvaremot denna del är väl bibehållen å Vendelssvärdet. Å andra sidan har öfversta delen af fästeknappen å Vendels-svärdet gått förlorad vid den vårdslösa upptagningen af fyndet, men dess utseende låter lyckligtvis väl tänka sig med tillhjelp af Ulltunasvärdet, som i detta afseende är komplett. Äfven de förgylda, genombrutna bronsbeslagen till slidan erinra om Ulltunasvärdets, och äro fullständigare representerade än å detta, som tyvärr synes hafva blifvit upptaget med föga större omsorg. Stilen i dessa svärds ornamentik visar sig vara starkt påverkad af irländskt inflytande, men det torde dock ej vara tvifvel underkastadt, att arbetet är svenskt. Sådana svärd eller delar deraf äro funna i Skåne, Halland, Bohuslän, Vester-

götland, Östergötland, Gotland, Södermanland, Uppland, Vermland, ja ända uppe i Ume Lappmark, vid Stensele kyrkoby. Vi kunna uppvisa åtminstone tjugo svärd af denna form. Egendomlig för Sverige är den dock icke, utan synes snarare hafva varit en allmänt germansk öfver Tyskland, Skandinavien och England under en viss tid utbredd typ, som möjligen fullkomligast utvecklat sig i England, der man åtminstone kan uppvisa urbilden till det egendomliga sidobihang till fästeknappen, föreställande två i hvarandra stuckna ringar, ofta af massivt guld, hvilket ej sällan finnes på dessa svärd och dit äfven den karakteristiska ornamentiken synes peka. Äfven å det här beskrifna Vendelsvärdet har ett sådant bihang funnits, som varit af brons och prydt med slingornament i irisk stil; olyckligtvis har det vid fyndets upprifning blifvit ytterst illa åtgånget och är ofullständigt. Det andra tveeggade svärdet i denna graf har i hufvudsak samma form, som det förut nämnda, men stilen i ornamenteringen är en annan. Hjältena prydas af i bronsen inlagda silfverribbor och den egentliga knappen af inlagda granater. Slidbeslagen, af en hvit, blänkande metall-legering, äro deremot rikt ornerade i en med den iriska beslägtad stil. *Det eneggade svärdet* är värst misshandladt; blott några bitar af klingan samt fragment af slidans beslag återstå; af fästet finnes alls intet i behåll. Man finner dock, att detta svärd eger motstycken i grafvar från samma tid på Gotland, särskildt å Vallstena rum i Vallstena socken, hvarest rika fynd anträffats, som visa den största öfverensstämmelse med det här omhandlade.

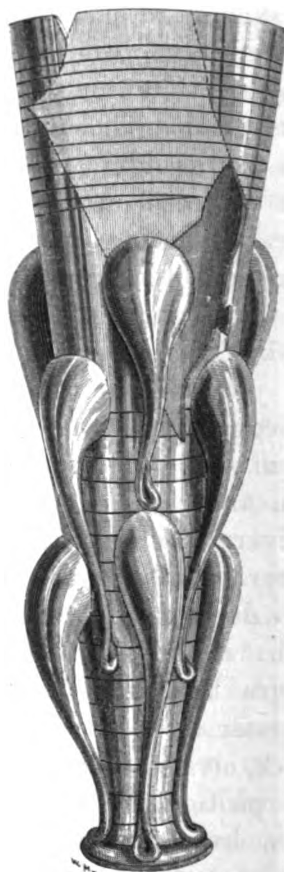
Äfven *sköldbucklan* har säkerligen mycket liknat Ulltunabucklan, men allt hvad af henne blifvit bevaradt, är den karakteristiska knappen i midten och några starkt förgylda beslag, som utgått från denna knapp. Utan tvifvel har hon, i likhet med andra från samma tid,

varit helt och hållet beklädd med vackra bronsbeslag, men af dessa hade tyvärr intet tillvaratagits.

En mängd fragment af praktfulla, förgylda *brons-*

5.

6.

Engelska glasbägare.

beslag af ännu okänd bestämmelse, stundom prydda med granatinläggningar, kunna, af brist på afbildningar, ej här närmare beskrifvas.

Ett särskildt omnämnande förtjena *glaskärlen*. Genom deras ohjelpliga förstöring har vetenskapen lidit en svår förlust, ty blott med möda kan man sluta sig till deras utseende. Man finner, att två hafva varit af blått glas, till formen långdraget koniska med mycket liten botten. Ungefär från midten hafva tre strutlika utsprång utgått, hvilkas utdragna spetsar dragits ned ända till bottnen och till större delen fastsmälts vid glaset. Omöjligt är ej att en annan krans af tre sådana utsprång sutit högre upp på glasen. För att gifva en tydligare föreställning om glasens form, meddelas här afbildningar af ett par andra liknande, i England funna glasbägare, tillhörande samma tid. Fig. 5 visar en vid Reculver i Kent funnen glasbägare, hvilken har alla de för Vendelglansen karakteristiska egenskaperna[1]. Formen synes dock haft större öfverensstämmelse med den i fig. 6 afbildade glasbägaren från Ashford i Kent[2]. Liknande bägare äro för öfrigt funna flerestädes i England och i Rhentrakterna (t. ex. vid Selzen i Hessen), ja t. o. m. Norge har en sådan att uppvisa från en fartygsgraf vid Vold i Borre prestgäll (*Aarsberetn. af Foren. f. Norske Fortidsmindesmærkers Bevaring*, 1857, pl. III, fig. 1, 2). De utgöra ett af de mest talande bevisen för de vidsträckta kommunikationerna redan under här ifrågavarande tid. Jag torde emellertid ej irra mig mycket, om jag antager att dessa bägares egentliga hemland är Rhenlanden och att de derifrån spridt sig så väl till England som andra land.

Det återstår blott att nämna *broddarna* i hästarnes hofvar. Redan för flere år sedan har det lyckats mig ådagalägga, att bruket af hästskor var okändt under den yngre jernåldern, och att man då i stället, såsom en mängd grafvar på Björkö visa, brukat beslå hästarnes hofvar helt

[1] Originalet är afbildadt i *Akerman*, Remains of pagan Saxondom.

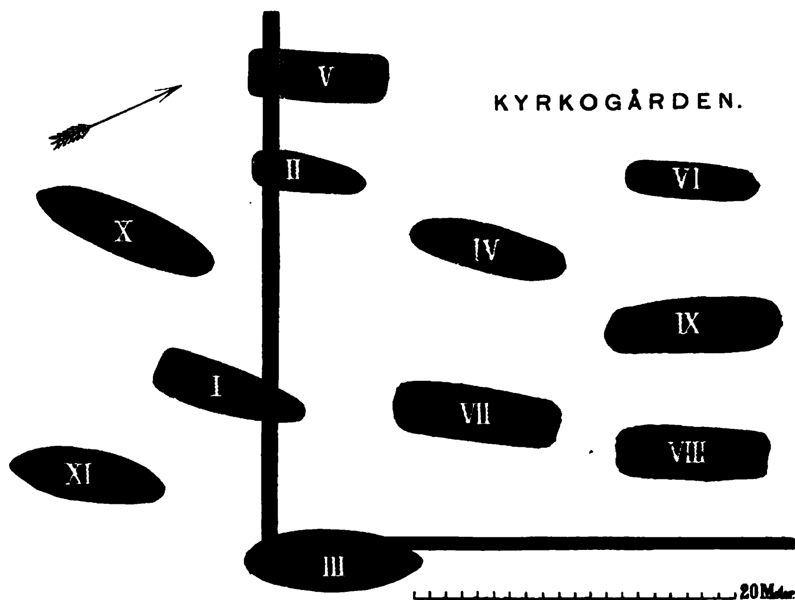
[2] Originalet i Fausset, *Inventorium sepulchrale*.

enkelt med ett slags jernbroddar, närmast liknande dem, som än i dag begagnas åt oxar. Vendelgrafvarna visa, att detta förhållande måste utsträckas äfven till jernålderns mellersta del. Så har t. ex. den främsta hästen i denna graf en brodd i högra framfoten och två i den venstra, en i högra bakfoten och två i den venstra, de andra två hästarne blott en i hvar hof. Det är ibland mycket svårt att upptäcka dessa broddar, i synnerhet om jordmonen utgöres af groft grus, emedan småsten lätt fastrostar vid broddarna och så helt och hållet betäcker dem, att man lätt kan förbise dem. Med någon öfning finner man dock, att om man noga söker invid hofvarna, slår det ytterst sällan fel, att man ej till slut lyckas finna brodden. Broddar funnos äfven i Ulltunagrafven, ehuru man på den tiden ej lyckades träffa deras rätta betydelse, utan på grund af en viss likhet tog dem för att vara fragment af något slags simpla jernspännen.

En hel hop andra iakttagelser af intresse hafva gjorts i denna graf, men deras antal skulle utan tvifvel hafva varit än större, om undersökningen fått fortgå oafbrutet under passande årstid, i stället för att som nu vara splittrad å delvis ytterst ogynsamma tider.

Sådant resultatet nu var, gaf det emellertid en kraftig maning att efterspana nya grafvar af samma slag, för att möjligen finna någon i fullkomligt orubbadt skick. Ledtrådar för ett sådant spanande saknades icke. Dels hade man i samma dike, i hvilket det första fyndet gjordes, på två ställen träffat hästben, hvilket jag tolkade såsom säkert tecken till graf, dels lyckades mig genom förfrågningar utröna, att några fördjupningar likartade med den, som utmärkte den nu beskrifna grafven, skulle varit synliga innanför den nya muren, innan detta område under hösten fick en påfyllning till minst 3 fots höjd. Två svaga sänkor syntes äfven utom muren på hvardera

sidan om den första grafven. För att få reda på de genom påschaktning dolda grafvarna innanför muren, fanns ingen annan utväg än att draga ett par diken genom området, der jag förmodade grafvarna voro, i riktning vinkelrätt mot den, i hvilken grafvarna borde sträcka sig. Dessa diken fingo ej gå djupare, än till den ursprungliga markens yta, för att utröna om någonstädes någon sänk-

7. *Planritning af graffältet vid Vendel.*

ning visade sig i denna. Försöket lyckades förträffligt och upptäcktes på detta sätt fem grafvar under den påfyllda jordmassan. En annan graf upptäcktes med ledning af murläggarnes uppgift, att de nere vid hörnet af muren stött på en samling stenar, då diket för murgrunden upptogs. Hela antalet grafvar å detta fält af omkring 19,000 qvadratfots yta uppgick således till elfva. De lågo alla i ungefär samma riktning, SV—NO, och på

ungefär 20 fots afstånd från hvarandra. Längst mot SV lågo tre i bredd, den mellersta, som här beskrifvits, dock något dragen ur linien mot NO. Derefter följde ytterligare tre, af hvilka två lågo längst ut mot NV och den tredje under murhörnet, längst ned i sydöstra kanten af området, alldeles invid landsvägen. Bakom denna rad kommo två grafvar och i sista ledet, längst mot NO, tre grafvar (fig. 7).

De två grafvarna i främsta ledet, på hvardera sidan om den först undersökta, befunnos vara i det närmaste samtidiga med denna och hade antagligen ursprungligen haft en i hufvudsak likadan inrättning. Båda innehöllo tydligen båtar af samma konstruktion, som den förut beskrifna. I synnerhet i för och akter lågo klinknaglarna ännu i den vackraste ordning; deremot voro de från midskepps till omkring 6 fots afstånd från akterstäfven tydligen rubbade, eller saknades helt och hållet. Då detta förhållande visade sig konstant äfven i alla de öfriga grafvarna, utom en enda, och dessutom stod tillsammans med frånvaron af så väl menskligt lik, som af allt hvad till dess utstyrsel hört, med undantag af åtskilliga fragment, kan det ej tolkas annorlunda än som ett bevis för att grafvarna blifvit i äldre tid plundrade.

Mest illa tilltygad var **grafven X** närmast NV om nr I. *Båtens* längd var 31,5 fot. Största bredden synes hafva varit omkring 5,5 fot. Grafvens djup i midten var 4,4 fot, vid ändarna blott 2 fot. I för och akter, samt längs hela styrbords reling lågo *klinknaglarna* i bästa ordning, så att det till och med lönade sig att mäta upp höjden öfver bottenplanet för hvar och en, för att på planritningen kunna gifva en temligen god föreställning om båtens form. Men ungefär 9 fot från aktern upphörde naglarna alldeles på en sträcka af 9 fots längd och 4 fots bredd, midt i båten. I stället träffades på detta område dels en mängd fragment af ringbrynja och af

sköldbeslag, dels spridda klinknaglar i jordfyllningen ända upp till matjorden, otvetydiga vittnesbörd om den sköfling grafven en gång undergått. *Sköldbeslagen* utvisade, att grafven varit samtidig med nr I och med Ulltunagrafven och att här utan tvifvel ett mycket rikt utstyrdt lik varit jordadt. Af menniskoben fanns intet spår. Jordmonen, som bestod af löst grus, var för öfrigt så ogynsam som möjligt för bevaring af organiska ämnen. Ej ens hästbenen, som eljes hafva så stor motståndskraft, hade här kunnat bibehålla sig mer än högst ofullständigt. Så vidt man kunde se, hade denna graf blott innehållit en enda *häst*, hvilken legat utanför styrbords reling, med hufvudet 4 fot från båtens för. Blott hufvudet, frambenen och ena bakbenet voro någorlunda bibehållna. Hofvarna hade varit broddade. Fyra fot från fören stod i båtens midtlinie en fullkomligt hel *jernkittel* med hank och derinvid låg ett simpelt *jernbetsel*. Nio fot från fören, strax invid styrbords reling, således invid hästens buk, låg ett litet *trekloadt jernredskap* af samma form som det stora i grafven nr I, men betydligt mindre, blott 2,5 tum bredt och af simplare smide. Fyra fot längre akterut, äfvenledes invid styrbords reling, lågo en stor *sax* och en *knif*. Detta var allt. Ej mycket, tänker man, för så mycket besvär. Men då jag tillägger, att det var just denna graf, i verkligheten den näst sist undersökta, som gaf de tydligaste bevisen för forntida plundring, finner man att den dock lemnade åtminstone ett resultat af genomgripande betydelse. Det rubbade området intog just den del af båten, i hvilken, enligt analogi med grafven nr I, liket med tillbehör bör hafva legat. Grafplundrarnes undersökning har äfven sträckt sig till babords sida, som var totalt upprifven på en sträcka af 9 fot, räknadt från båtens midt och fram mot fören.

Den tredje **grafven (nr XI)** i främsta ledet låg 17 fot SO om nr I. Som vanligt utvisade en mycket svag, blott

en half fot djup sänkning i marken, i förening med något frodigare gräsväxt, grafvens läge. Den innehöll en till större delen orubbad *båt* af 31 fots längd. Största djupet i midten var knappt 4 fot, vid båtens ändar blott 2,5 fot. *Klinknaglarna* lågo till större delen i god ordning, i synnerhet i för och akter, hvilka båda för öfrigt voro skodda med en nära fotslång *jernskena*, som stod lodrätt i gruset. En fot från fören stod en mycket stor *jernkittel* med vriden hank och derinvid lågo en vacker *spjutspets* af jern och ett *betsel*. Nio fot från fören lågo midt i båten ett litet *trekloadt jernredskap*, likt de förut beskrifna, samt ett groft, bågböjdt, bredt *jernbeslag*, som antagligen varit fäst i båtens botten, men hvars betydelse ännu är mig oklar. Fyra fot längre akterut lågo *bronsbeslag* till mynningen af något litet kärl, möjligen ett dryckeshorn, och invid babords reling ett tre fot långt, spetsigt jernredskap, som varit fäst vid ett träskaft. Vapen har det ej kunnat vara, utan troligare är, att det helt enkelt är ett *stekspett*. Det skulle således i denna graf ersätta den stora gaffeln i nr I. Invid dess midt låg en *skerding* af samma konstruktion som den förut omtalade, men något mindre, och vid stekspettets bakre ända en *hammare* med jernskaft, fullkomligt lik den i nr I funna. Innanför dessa saker började i båtens midtlinie det ominösa tomma fältet utan ens klinknaglar och slutligen träffades i en hög stycken af en *ringbrynja*, hvilken tydligen varit utsatt för våldsam rubbning. Strax vid sidan af desssa fragment lågo på en sträcka af 3 fot *kantbeslag* af jern *till* nära hälften af *en rund sköld*, samt fyra kupformiga *sköldbeslag* af gjuten brons, af det slag, som vanligen brukar sitta omkring sköldbucklan. Deras ovanliga tjocklek och det mer än vanligt fina arbetet låta ana, att den sköld, till hvilken de hört, varit kanske den prydligaste, som varit nedlagd i någon af dessa grafvar. Den var för öfrigt ej ensam. Blott ett par fot längre akterut

låg *en annan sköld* med rätsidan nedåt och lyckligtvis oberörd af den plundring, som försiggått alldeles invid den. *Sköldbucklan,* af jern med bronsbeslag, påminner mycket om Ulltuna-bucklan (se t. ex. afbildningen i den illustrerade *Sveriges Historia,* del. I, fig. 323), men har en något, om ock obetydligt yngre karaktär. Toppen prydes af en stor platt bronsknapp med stiliserade djurbilder, kupan och brättet af pressade eller genombrutna bronsbeslag. Vigtigast är dock handtaget, enär något fullständigt sådant ej förut anträffats. Det är af jern, bronsbelagdt, och sträcker sig diametralt öfver sköldens baksida. Bronsbeläggningen har pressade ornament, karakteristiska för tiden, och handtagets båda ändar sluta i hvar sitt gjutet bronsbeslag i form af tre stiliserade djurhufvud. Konstruktionen af handtaget är för öfrigt i hufvudsak den samma som å tvänne sköldar från yngre jernåldern, funna i en graf på Björkö, hvilka också äro ensamma i sitt slag från nämnda period. Dessa tvärs öfver hela skölden gående handtag hafva utan tvifvel mycket bidragit till sköldens styrka. Af det praktfulla skeppsfyndet från Gokstad i Norge, till hvilket utom annat ursprungligen hört ej mindre än sextiofyra sköldar, framgår att dessa varit sammansatta af smala granribbor, hvilka sammanhållits dels genom det på baksidan fästa tvärgående handtaget, som der varit helt enkelt en träslå, dels genom ett kring kanten gående metallbeslag. Här i fråga varande sköld leder kännedomen om sköldens konstruktion ännu ett steg längre. Äfven denna har tydligen varit sammansatt på samma sätt, som Gokstad-sköldarne, men dess styrka har betydligt ökats derigenom, att alla fogarna på sköldens framsida varit täckta af jernband, som gått från kant till kant. Äfven sköldens utseende har vunnit genom denna förstärkning, ity att beslagen äro synnerligen prydligt arbetade, dels vackert genombrutna, dels belagda med en tunn beläggning antingen af brons eller af en annan silf-

verglänsande metall-legering, i båda fallen med smakfulla pressade ornament. Sju sådana band hafva gått öfver sköldens framsida. De äro bredast på midten och der prydda med ett halfklotformigt bronsbeslag af samma slag, som sitter på bucklans brätte. Kanten har haft ett enkelt, mycket smalt jernbeslag, typiskt olikt de sedermera under yngre jernåldern brukliga. Då hvarje litet fragment aftecknats å planritningen och numrerats, är en fullständig rekonstruktion möjlig af denna sköld, hvilken, så vidt jag vet, är den 'enda fullständiga från denna tid, som träffats i Skandinavien. Att två sköldar nedlagts i en graf, som innehållit blott ett lik, är ej ovanligt. Det har händt flere gånger på Björkö och är dessutom fallet i ännu en graf å Vendels kyrkogård, nämligen den yngsta af alla elfva, som är samtidig med Björkögrafvarna från slutet af 900-talet.

Ännu ett fynd gjordes i denna graf, som antyder att här en man varit jordad, hvilken varit lika präktigt, om ej präktigare utstyrd, än mannen i grafven nr I; det är ett tre tum långt fragment af en *hjelmkam* af brons, i hufvudsak lik hjelmkammen i grafven nr I. Af öfriga delar af hjelmen fanns intet spår; allt hade blifvit borttaget vid den föregående sköflingen! Således skulle ej heller denna graf lemna någon upplysning om hjelmarnes utseende, lika litet som de öfriga grafvarna.

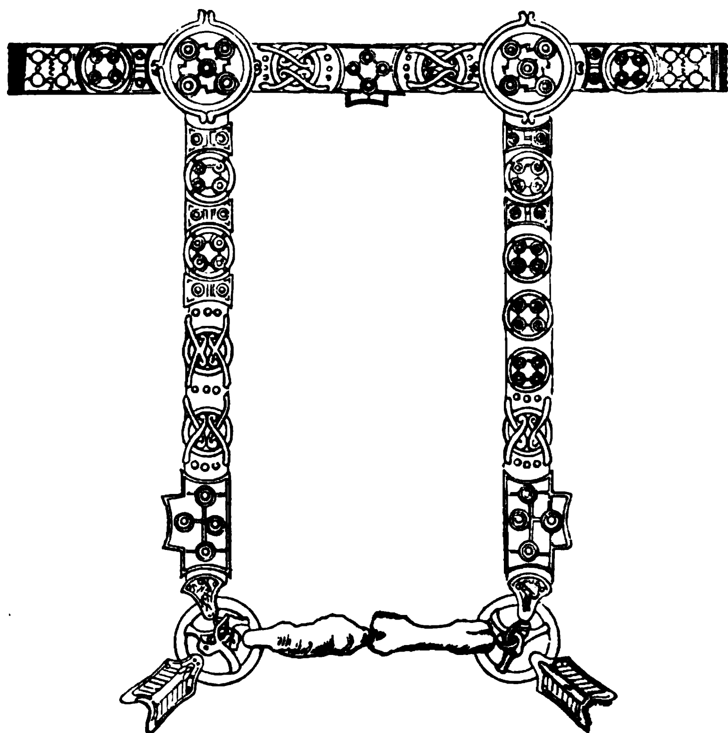
Från den fullständiga skölden och till aktern, ett afstånd af fyra fot, funnos endast klinknaglar, men så väl bibehållna i sitt ursprungliga läge, att hela tillskärpningen af båten tydligt kunde iakttagas, hvilket var om möjligt ännu mera fallet i fören.

Den sedvanliga uppsättningen af husdjur saknades icke. På styrbords sida lågo utanför båtens kant tre *hästar* utsträckta efter hvarandra, den främsta med hufvudet helt nära intill kitteln i fören. De upptogo tillsammans 21 fot af grafvens längd. Alla voro broddade. Skeletten

hade i det lösa gruset blifvit temligen hårdt angripna af förmultning och tvifvelsutan beror det på jordmonens beskaffenhet, att inga lemningar af de djur, som bort finnas på babords sida, kunnat bevaras.

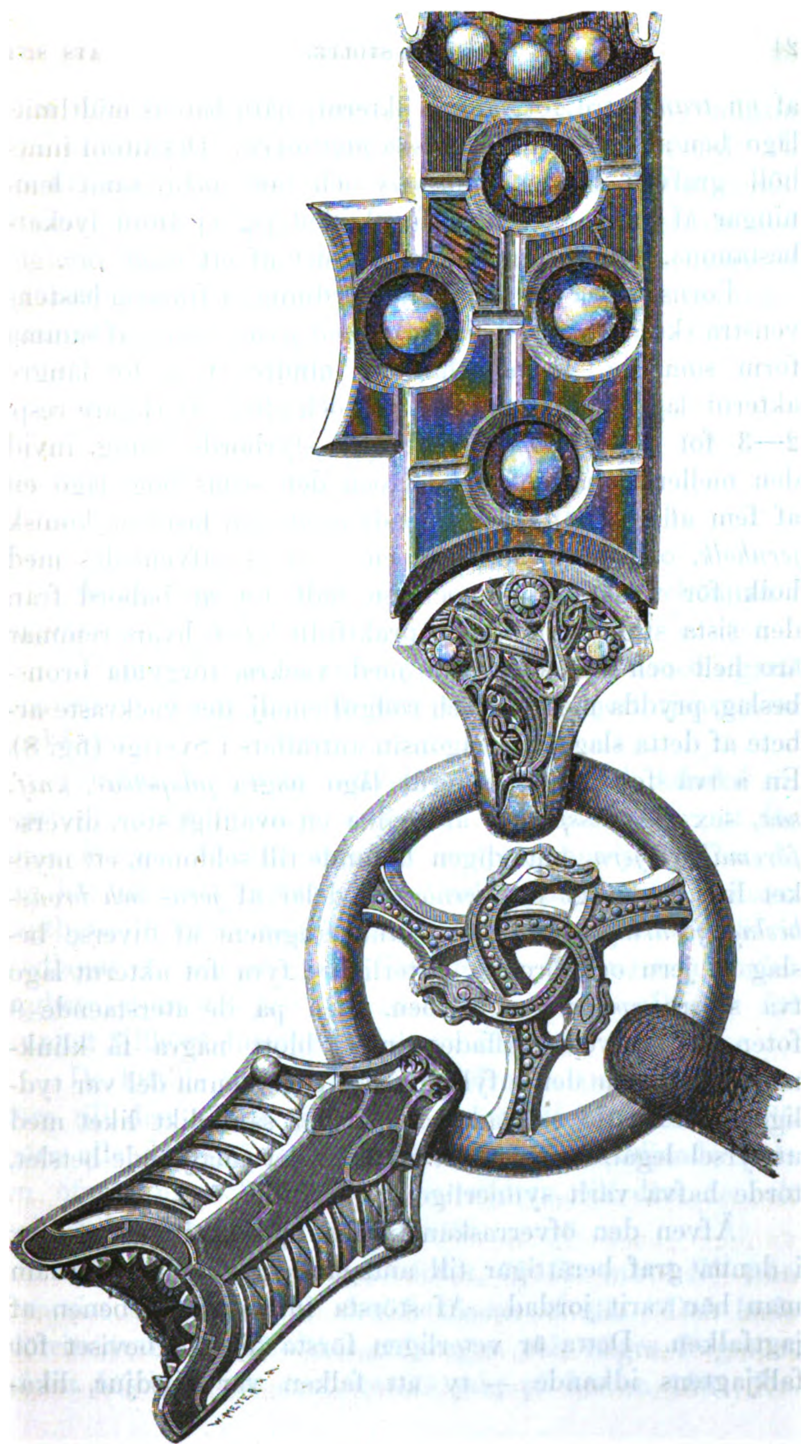
Så mycket mera rik på djurlemningar var **grafven III,** den sydostligaste i andra ledet. Såsom redan antydt, upptäcktes den derigenom, att arbetarne vid gräfning för grunden till den nya muren lagt märke till en mängd under jordytan hopade stenar. Undersökningen var förknippad med särskilda svårigheter derigenom, att den nya muren blifvit uppförd under vintern och grafven var sålunda täckt af flere ända till 9 fot långa granitblock. I förhoppning likväl, att den skulle ligga så långt utom muren, att någon rubbning af denna ej skulle vara behöflig, började undersökningen och det var först när halfva grafven var blottad, som det visade sig vara nödvändigt att rifva muren. Fullständigt afröjd visade grafven en längd af 25 fot, en bredd af 11 fot, smalare mot ändarne. Djupet i midten var 4 fot. Att äfven här funnits en *båt*, var tydligt, men hela dess akter var fullständigt upprifven till en längd af 9 fot, så att ej ens klinknaglarna funnos på sina rätta platser, utan lågo spridda här och der i fyllningen. Husdjurens läge var i hufvudsak det samma som i grafven nr I. Längs styrbords sida lågo tre *hästar* tätt efter hvarandra, så att de blott upptogo en sträcka af 13 fot. De lågo alla utanför styrbords reling (blott den främste hade benen något innanför denna) och vände, såsom i nr I, hufvudena mot fören. Hofvarne voro broddade. På babords sida låg längst förut ett större *nötkreatur*, äfvenledes med hufvudet mot fören. Djuret låg på magen, med hopdragna ben. Närmast innanför detsamma lågo två *hundar*, främst en hynda och bakom henne en hund, båda af ganska småväxt ras; i synnerhet hyndan är mycket spensligt bygd. Invid nötkreaturets bäcken lågo ett *får* och en *galt*. Dernäst kommo ytter-

ligare ett *får*, samt två mycket stora, groflemmade *hundar*, mätande fyra fot från nosspetsen till svansroten. Skeletten voro synnerligen väl bibehållna. Vid hvardera hundens hals lågo två fyrkantiga *jernplåtar*, 1,5 tum i qvadrat, hvilka tydligen tillhört halsbanden. Midt öfver den främre hunden lågo halfva bäckenet, lår- och sken-

8. *Vendel. Graf III.*

benet af ett *ungnöt*, alltså en »stek», som med ett skarpt yxhugg genom korsbenets venstra ledutskott skilts från djuret. De intressantaste af alla djurlemningarna voro dock benen af flere fogelarter. Sålunda träffades framme i fören, under nötkreaturets hufvud, lemningarna af en *berguf* och under galtens hufvud och framdel skelettet

9. *Vendel. Graf III.*

af en *trana;* tre fot längre akterut, nära båtens midtlinie, lågo ben af den stora isländska *jagtfalken.* Dessutom innehöll grafven ben af tam *gås* och tam *anka,* samt lemningar af ännu en större fogel, den jag ej ännu lyckats bestämma, och af åtminstone kraniet af ett ungt *får.*

Fornsakerna lågo i följande ordning: å främsta hästens venstra skulderblad ett litet *trekloadt jernredskap,* af samma form som fig. 4, men hälften mindre; fyra fot längre akterut låg ett simpelt *jernbetsel* och efter ytterligare resp. 2—3 fot två *stigbyglar.* Utanför styrbords reling, invid den mellersta hästens bakdel och den sistas bog, lågo en af fem aflånga länkar bestående *jernkedja,* fäst i en konisk *jernholk,* och nära derinvid en *jernkrok,* äfvenledes med holk för träskaft. En och en half fot åt babord från den sista stigbygeln låg ett praktfullt *betsel,* hvars remmar äro helt och hållet besatta med vackra, förgylda bronsbeslag, prydda med röd och rödgul emalj, det vackraste arbete af detta slag, som någonsin anträffats i Sverige (fig. 8). En à två fot längre akterut lågo några *pilspetsar, knif, sax,* sex *glasflussperlor,* af hvilka en ovanligt stor, diverse *föremål af jern,* antagligen hörande till seldonen, ett mycket litet, ovanligt fint *jernbetsel,* delar af *jern- och bronsbeslag, jernringar,* ett *bryne* samt fragment af diverse beslag af jern och brons. Ytterligare fyra fot akterut lågo två större *spelbrickor* af ben, men på de återstående 9 foten af grafven träffades intet, blott några få klinknaglar här och der i fyllningen. Hela denna del var tydligen i äldre tid sköflad och här har sannolikt liket med utstyrsel legat, hvilken, att döma af det emaljerade betslet, torde hafva varit synnerligen praktfull.

Äfven den öfverraskande rika uppsättningen af djur i denna graf berättigar till antagandet, att någon förnäm man här varit jordad. Af största intresset äro benen af jagtfalken. Detta är veterligen första direkta beviset för falkjagtens idkande — ty att falken var husdjur, lika-

som alla de andra djuren i grafven, är väl ej minsta tvifvel underkastadt — redan vid denna tid i vår Nord. På traditionens väg deremot är saken flerfaldigt konstaterad. I sången om Sigurd Fafnisbane, III 67, heter det, att med Sigurd brännas två hundar och två »haukar», hvarmed synbarligen falkar åsyftas. I den andra sången om Gudrun talas om

Stormvagn styra,
stridshäst sadla,
hingst rida,
hök kasta
och pil från bugtig
båge skjuta.

Många andra antydningar om falkjagt förekomma i sagorna.

Äfven bergufven anser jag hafva kommit med i grafven såsom husdjur, i det den sannolikt gjort tjenst som lockfogel.

Tranan var utan tvifvel också tam och kanske sin egares favorit, likasom hon ända in i vår tid är ett för sina lustiga fasoner mycket omtyckt husdjur. Om de tre här nämnda foglarne varit nedlagda i grafven såsom jagtbyte, hvarföre har då icke något ädlare sådant blifvit nedlagdt uti någon graf? Den totala frånvaran af andra jagbara djur än just sådana, som alla tre allt för väl kunnat tillhöra husdjursstammen, bör här väga något.

De hittills beskrifna fyra grafvarna äro alla att hänföra till den äldsta gruppen inom Vendelfyndet. De tillhöra alla den s. k. mellersta jernåldern; de följande bilda en öfvergång till den yngre jernåldern, till dess de helt och hållet antaga dennas karaktär.

Nästa **graf (II)** i andra ledet, 70 fot rakt i NV från den sist beskrifna, var den fattigaste af alla. Den hade skurits tvärs af vid dikesgräfningen och några fragment af ett *hästkranium*, som visades mig på hösten 1881, för-

anledde platsens närmare undersökning 1882. Grafven sträckte sig 17 fot inåt kyrkogården, från murens insida räknadt, och hade en bredd af blott 3,8 fot, med ett djup af 4 à 5 fot. NO-ändan var spetsig som vanligt. Här träffades öfver en yta af tio fots längd en mängd *nitnaglar*, men utan ordning och tydligen rubbade. Nio fot från NO-ändan låg midt i grafven en *sköldbuckla* af jern jämte delar af dithörande *handtag*. Sköldbucklan liknar den yngre jernålderns vanliga, men har dock en svag insnörning närmast brättet, som visar, att den ligger den mellersta jernåldern temligen nära; handtaget öfverensstämmer också mera med den nyare jernålderns, sådana de visat sig på Björkö. Fyra och en half fot längre mot SO låg ett smalt *skifferbryne* och efter ytterligare en fot *en knippa pilspetsar* med lansettlika blad, äfven de vittnesbörd om en senare period. Hela grafvens längd kan ej ha öfverskridit 24 fot. Plundringen synes här hafva varit grundlig.

Femton fot längre mot NV träffades den tredje **grafven (V)** i andra ledet. Äfven denna hade afskurits af diket, så att blott 14 fot återstodo från murens insida räknadt. Hela längden synes hafva varit 17 fot. Bredden var 7 fot och djupet 6 fot. Fyra fot innanför muren, midt i grafven, låg en *spjutspets* (fig. 10) af vacker och ovanlig form, och nära derinvid två stycken af grof *jernkedja*, hvartdera med dubbelkrok i ena ändan, antagligen ett slags skerding. Ett *knifblad* i samma del af grafven och 34 små *spikar*, antagligen tillhörande ett ämbar, i NV hörnet fulländade utstyrseln. Nitnaglar funnos ej alls och grafvens form var fullkomligt rektangulär, således är det ej sannolikt, att här funnits farkost.

Öfvergå vi till tredje ledets grafvar och börja i SO träffa vi en af de största grafvarna på hela fältet **(graf VII)**. Den är 30 fot lång och 11 fot bred i bottnen, som starkt sluttar mot midtlinien, der största djupet är

4 fot. *Klinknaglar* efter båten ligga i bästa ordning närmast aktern (NO-ändan) på en längd af 3 fot och visa den vanliga tillspetsningen. Derefter saknas de öfver en yta af 11 fots längd, hvarefter de ligga i orubbadt skick ända fram till fören. Således här tydlig plundring och inga spår af liket i den upprifna delen af grafven. Längst framme i fören möta 2 *hästhufvud*, det ena tillhörande en mycket ung häst, som ej fällt mjölktänderna. Båda djuren hafva legat bredvid hvarandra, och derefter följa längs styrbords sida ytterligare två *hästar*. Dessa fyra hästar upptaga en sträcka af 15 fot längs styrbords sida. På babords sida synas multnade lemningar af ett *nötkreatur* (bakdelen) och af två *hundar*. Jordmonen har i denna graf mer än vanligt gynnat benens förmultning. Längst framme i fören, nära de två första hästhufvudena, lågo två *jernbetsel* med stora ringar och mellan hundarna stycken af *jernkopplet*. Vid den fjerde hästens framdel låg ett simpelt *jernbetsel* och några *seldonsbeslag* af jern samt, ett par fot derifrån, midt i grafven en knippa *pilspetsar*. Nära den fjerde hästens bakdel träffades ett *praktfullt betsel*, hvars remmar voro prydda med förgylda bronsbeslag i mellersta jernålderns stil, närmast lika dem som träffats i grafvar å Vallstenarum och å andra ställen på Gotland. Tätt invid betslet lågo en *sax*, ett *bryne*, en *knif*, en *syl*, ett *hofjern*, en *jernkrok* och en *perla*. Omkring fyra fot längre akterut träffades inom det plundrade området ett *treflikigt, starkt förgyldt bronssmycke*, hvars ändar sluta i djurhufvuden (fig. 11); i

10. *Vendel. Graf V.*

midten finnes en stympadt konisk upphöjning. Smyckets betydelse är för mig okänd; något dylikt är ej förut funnet i Sverige.

Sådant är, på några obetydliga fragment af här och der spridda jernbeslag när, innehållet af denna graf.

Parallelt med denna, 25 fot längre mot NV låg en annan **graf (IV),** hvilken hade att uppvisa en af de prydligaste, minst rubbade båtarna. *Båtens* längd var 27 fot och största bredd 7 fot. Grafvens form och storlek lika med båtens. Djupet varierade mellan 4,5 och 8,5 fot. Längst fram i fören, men ovanligt nog på babords sida, träffades

11. *Vendel. Graf VII.*

ett *hästhufvud* och 1,5 fot NO derifrån ett mycket väl arbetadt *femkloadt jernredskap* (fig. 12) af samma slag som omtalats i graf nr I och flere andra. Detta är det bäst arbetade och utsirade. Tången är omsluten af en oval jernring, som visar att instrumentet varit försedt med träskaft. Tätt intill detta redskap stod en *jerngryta* af 1 fots diameter; 6,5 fot från fören stod midt i båten ett större *jernbeslaget skrin,* hvars trävirke naturligtvis var förmultnadt, men hvars form och storlek dock visas af beslagen. Det var 1,8 fot långt och 1,2 fot bredt. Höjden kan ej bestämmas. Locket var försedt med 6 gång-

jern och den motsatta sidan hade ett stort lås med två haspar att fälla ned, i hvilkas öglor reglar sköto in, då skrinet stängdes. På skrinet låg en *jernnyckel* och inuti en *sax*, ett *bryne*, en *knif*, en *hammare* med jernskaft, således en fullständig verktygslåda. Skrinet hade två hand-

12. *Vendel. Graf IV.*

tag vid hvardera ändan, det ena, som var mindre, sannolikt för att upplyfta någon inre låda.

Strax invid skrinet vid babords reling låg en 2 fot lång *jernkedja* och stödd mot skrinets baksida stod en *jernhank* till ett ämbar. Derefter följde på en yta af 4

fots vidd i midten af båten en liten *lerkruka*, ett litet, mycket skadadt *trekloadt jernredskap*, en stor *jernklump* (möjligen en hoprostad skerding), ett par *jernkrokar* med holk, två små *betsel*, en knippa *pilspetsar* (vanlig yngre form), och en *jernkrok*, på hvilken låg ett mycket litet och svagt *bronsbeslag* af det slag, som plägar anses tillhöra selbågarne (fig. 13). Hela den återstående 15 fot långa aktre delen af båten hade inga fornsaker, endast klinknaglar, hvilka, med undantag af några små fläckar, lågo i fullkomligt god ordning. Anmärkningsvärda äro

13. *Vendel. Graf IV.*

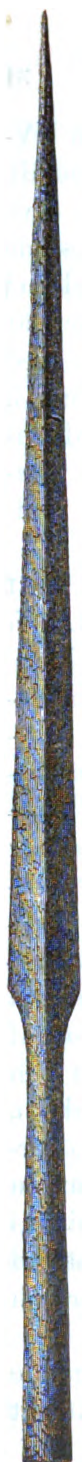
endast tre stycken tre tum långa *klinknaglar*, som gått på tvären genom kölen, 1 och 1,5 fot från akterstäfven.

Omkring 10 à 15 fot i NO om dessa två grafvar kom det fjerde ledet med tre grafvar i bredd. Den sydostligaste **grafven (VIII)** var rektangulär, 25,5 fot lång och 6,5 à 7 fot bred. Djupet var 4 à 4,5 fot. Blott en enda *klinknagel* hittades i ena kanten af grafven och det är ej sannolikt, att grafven innehållit fartyg. Redan formen, med de tvärt afskurna ändarne, anger detta. Längst framme i SV-ändan lågo två *hästar* vända med nosarna mot hvarandra, alldeles som i Björkögrafvarna. Mellan nosarna låg en *jernkedja*, som förenade de båda betseltrensarna. Af skeletten voro blott hufvudena och frambenen någor-

lunda bibehållna, det öfriga förmultnadt. 3,5 fot från NV-väggen låg skelettet af en större *hund*, mycket skadadt, och strax der bakom några lemningar af ett *får*. Två fot derifrån i grafvens midtlinie lågo några förrostade egendomliga *jernredskap*, hvilkas utseende och betydelse ej kunnat till fullo utredas. Att de hört till seldonen är emellertid antagligt. Ett par stycken af en *jernkedja* med krokar samt en liten *knif* kommo dernäst på omkring 3 fots afstånd; med undantag af ett 16 fot från grafvens SV ända, invid SO-väggen liggande *spjut* och en *jernring* med märla var hela den återstående delen af grafven tom.

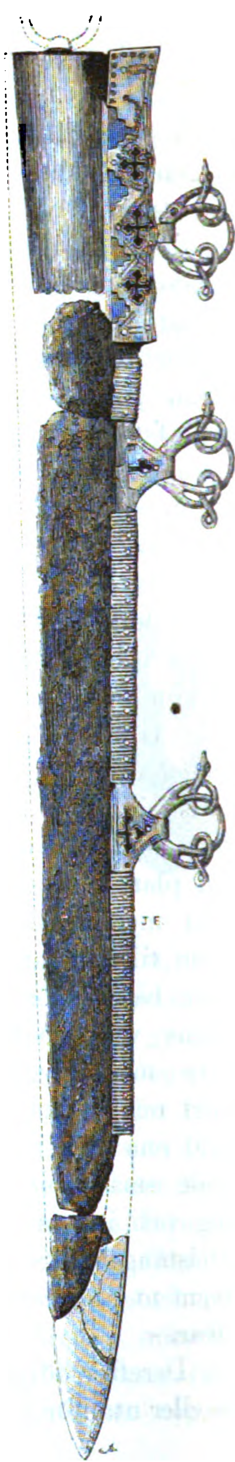
Femton fot NV om sistnämnda graf låg en ny **graf (IX)**, den största af alla. Den höll 34 fot i längd, 7 à 7,5 fot i bredd och ursprungliga djupet var 6 fot, hvartill kommo 3 fots påfyllning, som gjorts under sista vintern. Grafven innehöll en 32 fot lång båt och var *fullkomligt orubbad*. I SV-ändan lågo *utanför* båten, på babords sida om fören, två *hästar* med nosarna mot hvarandra och mellan hufvudena en väl bibehållen *jerngryta* med platt grepe. Invid ena hästhufvudet låg en bit *jernkedja* med lekan och ringar. Hästarna lågo med bakbenen tillsamman och hade *broddar* i hofvarna. Två fot inom båtens för lågo på 1 fots afstånd från hvarandra tvänne väl arbetade och väl bibehållna *selbågsbeslag* af brons med förgyllning. Det ena är ovanligt stort och tungt och af något afvikande form. 1,5 fot der bakom, invid ena hästens länd, lågo två genom en jernkedja förenade små *jerntrensar* till betsel. Midtpå kedjan är en ring och i denna två märlor, sannolikt för indrifning i tistelstången. Strax invid dessa betsel ligga en mängd fragment af *jernbeslag till remtyg* etc. samt *jernkrokar* och *hakar*.

Derefter följa två större och en mindre *hund*, liggande på eller utanför babords reling. Ett par fot längre akterut

ligger ett litet *trekloadt jernredskap*, några *jernringar*, en *jerngrepe* till ämbar etc. och slutligen 13 fot från båtens för, ett *manligt skelett*, liggande med fötterna emot fören, rakt utsträckt. Egendomligt är dock, dels att hufvudet ligger midt på bröstkorgen, med hjessan vänd mot bäckenet, och att venstra skenbenet ligger omvändt, så att nedre ändan ligger 4 tum åt sidan från knäet och den öfre ändan jämte potellan, der foten eljes skulle vara. Förhållandet kan endast förklaras på det sätt, att liket sutit och hållit högra benet sträckt och det venstra böjdt i rät vinkel. Vid förmultningen har hufvudet fallit ned ett stycke och då knäligamenten släppte, föll venstra skenbenet med sin öfre ända framåt.

Mannens utrustning är rik. Invid högra armen ligga ett *tveeggadt svärd* af vanlig yngre jernålderstyp och derinvid en *knif*, en bundt *pilar* och ett mycket stort *ringspänne* af jern med lång nål. Ringspännet ligger, såsom vanligt i Björkögrafvarna, strax nedanför högra höften midt öfver högra handen. Nära svärdfästet ligger en *sköldbuckla* och närmare svärdspetsen ännu en

14. *Vendel. Graf IX.*

15. *Björkö.*

annan med tillhörande *kantbeslag till skölden*. Ehuruväl bucklorna äro af yngre jernålderstyp, hafva de dock en svag insnörning, som erinrar om den mellersta jernålderns form, å den ena dock mycket obetydlig. Med eggen hvilande på svärdspetsen ligger en stor *jernyxa* och på dess skafthålsända ligger en lång smal *spjutspets* (fig. 14). Invid nacken ligga fyra *spelbrickor* af ben, vid hjessan ett halft *kufiskt silfvermynt* (914—943). Midt på bäckenet ligger en *benkam* i sitt fodral, af en i Björköfynden mycket vanlig typ. Invid kammen ligger en *flintbit* och vid venstra höften en *spelbricka*. Invid venstra armen ligger ett *eneggadt svärd* af en form, som rätt ofta träffats på Björkö. Det ligger med spetsen vid venstra skuldran och fästet vid venstra handlofven. Det har, som vanligt, tre ringar i slidan för gehänget. Till förtydligande meddelas här (fig. 15), afbildning af ett ovanligt vackert svärd från Björkö, å hvilket ringarne i slidan hafva form af ormar. Dessa svärd äro alltid helt och hållet instuckna i den bronsbeslagna läderslidan, så att man måste fatta i en i fästets ända anbragt ring, för att kunna draga dem. De genombrutna ornamenten å slidbeslagen äro alltid de samma å alla dessa svärd. En half fot från svärdspetsen ligger en hög af 15 *spelbrickor* och ett smalt *bryne* af skiffer. En fot akter om hufvudet ligger ett *jernverktyg med sågtänder* och vid ändarne omböjda hakar, medels hvilka det synes hafva varit fäst i något trähandtag. Ett liknande är funnet vid Sander i Eidsvolds prestgäll, Akershus amt, Norge, och är afbildadt i *Foren. f. norske Fortidsmindersmærkers Bevaring* 1875, s. 68, pl. VI, fig. 30. Ett liknande är funnet vid Nannestad, Akershus amt.

Derefter saknas alla redskap på en längd af 4 fot, blott klinknaglarne ligga i nästan regelbundna rader. Dernäst följer, 5 fot från farkostens akter, 5 fot från skelettets hufvud, en stor *sten* 2,7 fot lång, 12 à 14 tum bred och 14 hög, liggande nere på grafvens botten, ofvanpå

klinknaglar. 1,5 fot från denna sten åt babord till ligga två smala *jernskenor* af 4,5 tums längd och till sist följer, 0,5 fot från aktern, 2 fot öfver bottnen, midt öfver styrbords reling en nästan rund, platt stenskifva af glimmerskiffer med inhuggna fyra koncentriska ringar och dessutom bladformiga utskott (fig. 16).

Den sista grafven i sista ledet, **grafven VI,** var af jämförelsevis mindre intresse. Här hade plundringen gått

16.

vildt fram. Hela styrbordssidan af *båten* och en stor del af babords voro totalt utblottade på nitar. Af skelettet intet spår, blott några *hästtänder* i förändan. Några *jernbeslag*, *skrinhandtag*, en *sköldbuckla*, några *jernkrokar*, hörande till seldonen, en *jernkedja*, se der allt hvad denna graf hade att erbjuda och detta tydligen rubbadt ur sitt ursprungliga läge. Grafvens längd var i bottnen 22 fot, bredden 8 fot, djup 3,5 à 4 fot.

Vendelfyndet.

Några anmärkningar

af

Hans Hildebrand.

Vendelfyndet, om hvilket dr Stolpe i det föregående lemnat en förberedande redogörelse, på min begäran börjad år 1882, men ej aflemnad förr än år 1884, är af den vigt, att det måste blifva föremål för en särskild, detaljerad beskrifning. K. Vitterhets Historie och Antiqvitetsakademien har äfven beslutit, att en sådan skall utgifvas, och har redan af den Bergerska donationens räntemedel anslagits en summa för utförande af träsnitt, afsedda för detta arbete.

Som några af dessa träsnitt redan äro utförda och det är billigt, att dyrbart vetenskapligt material, i all synnerhet då det befinner sig i offentlig ego, snarast möjligt göres tillgängligt, vill jag här, till kompletterande af den föregående framställningen, meddela några af de vigtigare föremålen och vid dem anknyta några anmärkningar.

Vid Lena mottager Föresån från höger ett tillflöde, som upprunnit nordligare än hufvudån och löper temligen länge ungefär parallelt med henne. Följa vi hufvudån, komma vi mycket snart, något norr om Salsta, in i en skogsbygd, uti hvilken Dannemora och Film bilda en oas. Det högra tillflödets dal är deremot öppnare, och om vi gå uppför denna, komma vi till den ena bygden efter den andra; från Lena komma vi till Tensta, från Tensta till Viksta, från Viksta till Vendel. Något längre åt norr lig-

ger Tegelsmora. Jag nämner här allenast kyrkorna såsom representerande bygderna, hvilka här, om vi undantaga Tegelsmora, gå öfver i hvarandra, dock med ett litet större mellanrum mellan Viksta och Vendel.

Kasta vi en blick på det geologiska kartbladet Salsta, finna vi i hufvudåns dal, vid sjelfva gränsen mot skogsbygden, en grafflock invid Åsby, den enda i norr om den egentliga Lenabygden. I bidalen träffa vi deremot enligt Salstabladets texthäfte fornlemningar inom Tensta socken vid Labbo, Öster- och Vester-Forsa, Spångarängen, Odenslunda, Råsta, Gryta, Råstaholm, Tuna, Travenberg, Bräcksta, Långlöt, Fasma, Brunna, Golvasta, Jödåker, Vansta, Venersborg, Altomta, — inom Viksta socken vid Nyvalla, Prestgården, Vallby, Jällsta och Sommaränge — inom Vendels socken vid Åbyggeby (i södra gränsen), Åsby, Gryttby, V. Ekeby, Fogelslätt, Husby, Kläringe, Karby, Allerbäck, Hofgårdsberg, Brunnby, Bergby, Sviorna, Bergby, Smedsboda, Stoparbo, Riddarboda, Ketslinge och Fånby.

Under medeltiden räknades Lena, Tensta och Viksta socknar till Norund. Vendel utgjorde hufvudorten i Vendels hundare, ur hvilket sedermera Våla hundare och kanske äfven Tierp utbrutits.

Vendelsbygden har uppenbarligen i äldre tider haft ett annat utseende än nu. Vid Ekeby synes ådalen hafva varit hopträngd, men norr derom har Vendelsjön haft en större utbredning än nu, och i söder om Ekeby har likaledes Burungesjön varit mera utbredd. Vid socknens sydgräns, vid Åbyggeby, har dalen åter varit sammandragen, för att i Vikstabygden åter utbreda sig. Der ligger nu å lerslätten en by Säfvasta, hvars namn visar, att den från början anlades vid en sjö.

Något i vester om ån drager sig i nordvestlig riktning den från Uppsalaåsen utgångna Vendelsåsen, hvilken ortens hufvudbygd tydligen följt. På denna ås ligga

Gryttby med högar och runsten, Husby med högar, Karby med högar, Allerbäck med högar, Vendels kyrka med högar, Hofgårdsberg med högar, Brunnby med högar, Bergby med högar o. s. v.

Af de namn, som byar och gårdar på åsen hafva, förtjenar att särskildt framhållas Husby, ty namnet angifver, att här varit en kungsgård — Husby omtalas ock som sådan år 1430 —, och Hofgårdsberg, ty namnet antyder, att här funnits i heden tid ett gudahus. Äfven må omnämnas, att en af högarne vid Husby har mycket betydliga mått, den är *tretio* fot hög.

Vid den geologiska undersökningen af trakten antecknades för kyrkans omedelbara granskap: i sydsydvest tre högar, i söder flere, vestnordvest 24, i nordnordvest 38.

Den närmaste omgifningen till det af dr Stolpe undersökta graffältet är, såsom af det föregående synes, rikt på fornminnen. Då det utan fråga är af stort intresse att finna, hvad de olika grupperna af grafvar innehålla, har jag, till beredande af ökadt skydd för dessa fornlemningar, med begagnande af den rätt, som Kongl. Maj:ts nådiga förordning af den 29 november 1867 gifver Riksantiqvarien, begärt särskild fridlysning för samtliga fornminnen å den ås, som går genom Vendels socken och å hvilken kyrkan ligger.

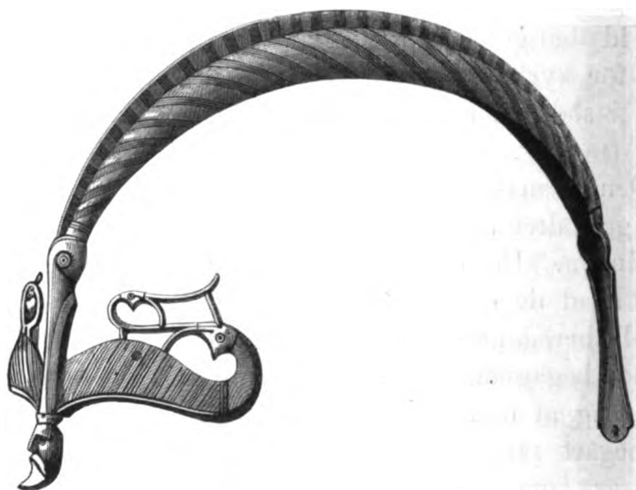

Af dr Stolpes uppsats framgår, att den af honom undersökta grafflocken består af två afdelningar: den ena tillhör slutet af den tidigare jernåldern (de danske fornforskarnes mellanjernålder), den andra tillhör den senare jernåldern. Mellan de två afdelningarnas grafvar fanns ingen gränsskilnad uppdragen. Grafskicket inom de två afdelningarna är väsentligen detsamma. Det ligger mycket nära till hands att af dessa förhållanden draga den

slutsatsen, att den senare jernåldern icke är annat än en direkt fortsättning af den slutande tidigare jernåldern.

Innan jag inlåter mig på frågan om förhållandet mellan de två periodernas kultur, anser jag mig böra för den förra framlägga de mest karakteristiska föremålen.

Två af grafvarna hafva icke varit utsatta för plundring, en från hvardera perioden. Den ena af dessa i forntiden ostörda grafvar var den första, som påträffades. Väl må vi beklaga, att det skulle just vara denna graf,

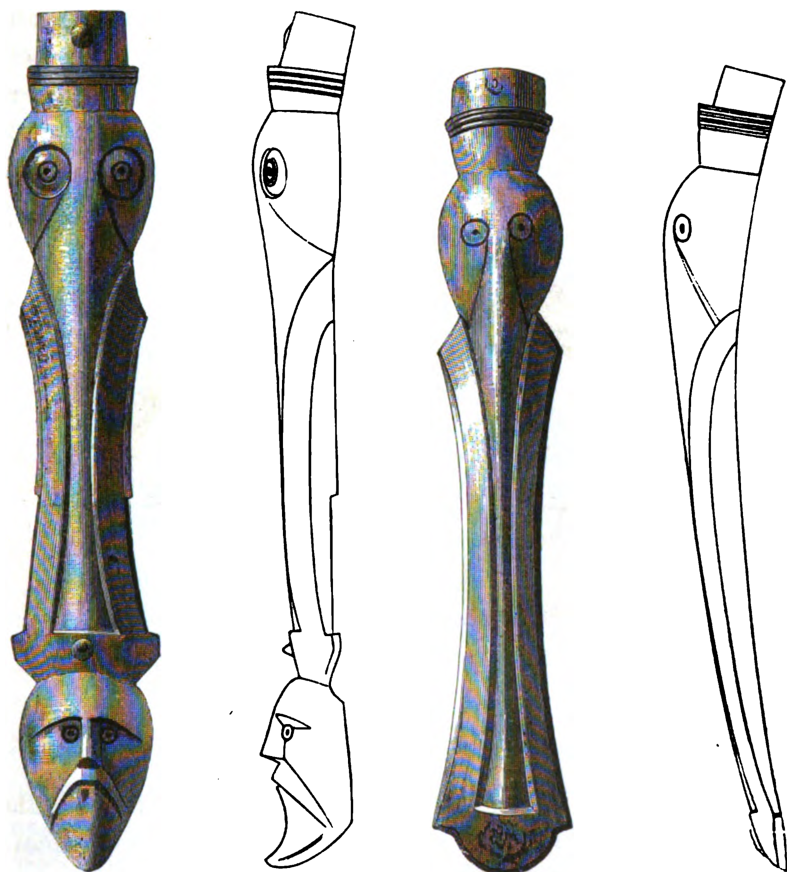

1. *Vendelgrafven I.*

som blef till den vigtigare delen utsatt för plundring år 1881.

Om hjelmkammens utseende lemnar fig. 1 ett begrepp. Sjelfva kammen är af brons, kälad och prydd med grupper af snedgående linier. Ur en grund ränna, anbragt längs sjelfva ryggen, uppstiga några platta tappar, vid hvilka är fäst en kantstäld, likaledes streckad ribba. Baktill afslutas kammen med ett stiliseradt djurhufvud (fig. 3), framtill med ett liknande djurhufvud, hvilket dock

nederst har ett menniskohufvud med starkt framskjuten haka och, synes det, mustascher (fig. 3). Vid detta främre ändstycke äro fästa två böjda, kraftiga, snedstreckade bihang, hvilkas upp- och omböjda ändar ytterst antaga

2—3. *Vendelgrafven I.*

gestalt af stiliserade djurhufvud. Något nässkydd har detta främre ändstycke icke varit: det har icke betäckt mera än näsroten.

Sjelfva hjelmen, hvars konturer nu dessvärre ej kunna

rekonstrueras, har bestått af hamradt jern. Kanterna hafva varit skodda med bronsribbor. Med sådana har äfven hjelmens yta varit fördelad i fyrkantiga fält, ordnade i två rader. Hvart fält är betäckt af en tunn bronsplåt, i hvilken figurer äro pressade. Å ett fält ses en ryttare, en undersätsig karl, med hjelm, rund sköld på venstra armen, ett långt spjut i den högra handen; framför och bakför hans hufvud flyger en fogel, framför hästens framben ringlar sig en orm (fig. 4). En annan visar en ryttare, vänd åt motsatt håll; en ännu mindre karl griper

4—5. *Vendelgrafven I.*

hästen i tygeln. Å en tredje, som å ena hälften är illa skadad, ses å den andra delen en stående, framvänd man med en yxa i handen (fig. 5).

En bit af en likadan hjelmkam är funnen i en annan Vendelgraf. En tredje är funnen i den af gammalt kända Ulltunagrafven, äfven denna med det ena ändstycket i form af ett stiliseradt djurhufvud (jfr *Teckningar ur svenska Statens Historiska Museum*, häftet 1). En hjelmkam, dock olik dessa tre, i det den stiger upp mot framsidan,

förekommer i Vendelhjelmens bild fig. 4; framtill afslutas denna kam med ett stiliseradt djurhufvud.

Ulltunahjelmen har haft ett annat utseende än Vendelhjelmen i graf I; den har bestått af breda, sneda, korslagda jernribbor (jfr *Teckningar* h. 1). På en af de fyra på Öland funna bronsskifvorna med reliefbilder, som dr Stolpe i sin uppsats omtalar, finnas två krigare med hjelmar bildade af korslagda ribbor (fig. 6); från den hufvudet omslutande delen nedgå tvänne på enahanda sätt bildade kindskydd. På dessa hjelmar förekomma i stället för kam en svinbild. Svinbilder å hjelmar omtalas i Bjovulfs-

6. *Öland.*

sången. Äfven under den senare jernåldern, hvars förhållanden återspeglas i den fornnordiska litteraturen, finnas för hjelmen de poetiska benämningarna *hildisvin* och *hildigöltr*, stridssvin eller stridsgalt, namn, som synas antyda enahanda gestaltning[1]. Jag torde ej behöfva påpeka, att det i nyare tid förekommande bruket att å framställningar från vikingatiden pryda hjelmen med två vingar är gripet ur luften.

En tredje konstruktion finna vi i en engelsk hjelm,

[1] Jfr Månadsbladet nr 85—86.

funnen vid Benty Grange i Derbyshire. Den består af jernribbor, som från hjessans höjdpunkt gå ned till en hufvudet omslutande jernring. De nedgående jernribborna voro klädda med hornskifvor, snedt stälda, och med de yttre ändarne fästa vid hornribbor, som gingo ut från medelpunkten öfver hjessan. Alla nitnaglar hade silfverhufvud. På toppen fanns en bronsskifva och på denna ett stående djur af illa rostadt jern, som dock kan urskiljas vara ett svin. Med denna hjelm hittades prydnader, dekorerade med germanska slingornament, samt ett jernredskap, som synes hafva sin motsvarighet i Vendelgrafvarna (jfr Stolpes uppsats om Vendelfyndet). Det beskrifves på följande sätt: ett sexkloigt redskap, liknande en högaffel, med den skilnad, att tången, som å högaffeln stickes in i skaftet, är tillplattad och omböjd till en ögla. Äfven hittades i denna graf en jernkedja, som måhända varit en 'skärding'.

En hjelmstomme af liknande form, men bildad af bronsribbor utan svinbild, är funnen nära Cheltenham[1].

Lindenschmit kände år 1880 utom de två engelska hjelmarne endast en, från okändt fyndställe, som möjligen kunde hänföras till 'merovingisk' tid. Enligt hans beskrifning, upplyst af en figur[2], har äfven denna hjelm, upptill något spetsigare än de två engelska, sex från hjesspunkten till ett jernband nedlöpande bronsribbor, hvilka äro fastnitade vid sex bugtiga jernskifvor. Det nedra jernbandet är beklädt med bronsbleck (antagligen pressadt), å hvilket ses dels flere små foglar, dels ett framvändt menniskohufvud mellan två lejon. Ornamenten synas gifva rätt, att hänföra denna hjelm till en tidig germansk kultur.

Ulltuna- och Vendelhjelmarne samt hjelmbilderna å den öländska bronsskifvan äro derföre af stor betydelse för den germanska fornkunskapen.

[1] Rooch Smitt, *Collectanea antiqva,* del 2, s. 238 f.

[2] *Handbuch der germanischen Alterthumskunde,* del 1, s. 258.

Att kindskydden voro normala torde kunna slutas af några de små krigaregestalter, hvilka förekomma på en af de tre stora guldhalskragarne, som utgöra en prydnad för Statens Historiska Museum (M. 467).

Då jag har gjort början med skyddsvapnen, vill jag en stund fortsätta med dem.

I nyss anförda arbete yttrar Lindenschmit, att någon brynja är ännu icke i Tyskland funnen i någon graf från merovingisk tid, att han icke känner mer än två fynd (ett från England), i hvilka möjligen lemningar af ring-

7. *Vestergötland.*

8. *Skåne.*

brynjor förekommit samt att man derföre kan med säkerhet antaga, att åtminstone under det femte och i början af det sjette århundradet ringbrynjor voro mycket sällsynta och att de då burits uteslutande af konungarne och de förnämste ädlingarne.

Äfven i detta afseende gifva de nordiska fynden goda upplysningar. Den å fig. 7 afbildade krigaren har tydligen en ringbrynja. Rester af en sådan förekommo i Vendelgrafven I och förekomma icke sällan i ännu tidigare nordiska fynd, t. ex. i Öremöllafyndet (fig. 8), som innehöll senromerska (halfbarbariska) arbeten.

---

9. *Ulltuna. Sköldbuckla.*

Om sköldarne har dr Stolpe talat i sin uppsats och visat, att de varit runda, bildade af träribbor, att de hafva en rännformig metallkant, en kullrig buckla, som är indragen strax öfver brättet, samt ett långsträckt handtag; äfven hafva springorna varit täckta med metallribbor. En rund sköld ses å fig. 4. Då jag icke vill gå dr Stolpe i förväg med en teckning af den sköld han omtalar såsom funnen i en af grafvarna, nöjer jag mig med att i afseende på skölden i dennes helhet hänvisa till den blifvande detaljbeskrifningen af Vendelfynden. Jag vill här allenast påminna derom, att skölden ej alltid synes haft cirkelrund form.

Deremot torde det vara skäl att här tala om sköldbucklan, hvilken genom sin rika ornering är egnad att ådraga sig vår synnerliga uppmärksamhet.

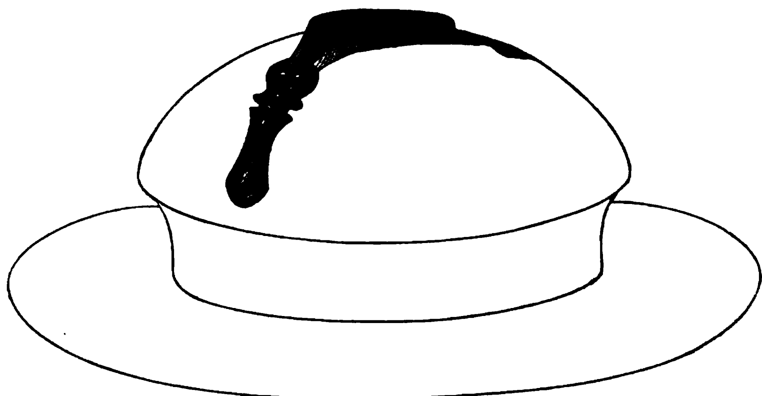
Bucklor af samma grundform som de vid Vendel och Ulltuna funna äro hittade flerstädes inom den germanska verlden. Men likheter förekomma äfven i fråga om dekoreringen.

Jag tager sköldbucklan från Ulltuna till utgångspunkt (fig. 9 a och b). Vi se brättet klädt med pressade bronsbleck, likasom den indragna delen närmast brättet. Toppen prydes af en rund, rikt och karakteristiskt ornerad skifformig knapp. Under denna se vi på jernet ett tunnt bronsbeslag, som skjuter ut i fyra tungor, hvar afslutad med ett stiliseradt djurhufvud. I vinklarne mellan dessa nedåtgående ornament finnas breda, uppåtgående, likaledes af tunnt bronsbleck.

Af bucklan i Vendelgrafven I finnes allenast fragment bevarade. Äfven denna har en skifformig toppknapp, högre än den vi se i fig. 9, rikt ornerad, men för närvarande så oren, att jag ej här kan afbilda den. Toppbeslaget är analogt med det vi se å Ulltunabucklan, men är allenast tredeladt, samt mycket massivare (fig. 10). Ett liknande, massivt, tredeladt, djurhöfdadt beslag är funnet

i Norge; jag skall senare återkomma till detta och de föremål, som antagligen höra till samma fynd.

En bättre bevarad buckla hittade dr Stolpe i en annan Vendelgraf. Då tillgångarne i år ej medgifva hennes afbildande, får följande beskrifning göra tillfylles. Toppskifvan är massiv med tre fria, snedt framspringande böjda djurhufvud, liknande fig. 9, men mera urartade. Toppbeslaget af pressad brons har fyra nedgående tungor, slutande med mycket stiliserade hufvud. Å bucklorna ses ornament af genombrutet bronsbleck. Den indragna delen och brättet äro klädda med pressadt bronsbleck. Nagelbucklorna å brättet äro tunna och släta, med rundt

10. *Vendelgrafven I.*

mellanlägg, som har en pressad list utmed kanten. Sköldhandtaget är söndergånget, men kan återställas.

Liknande dekorering af sköldbucklor förekommer, såsom nyss sades, i det germanska utlandet.

I Cividale (Dalmatien) har man funnit en grafkista, som man anser innesluta qvarlefvorna af Gesulf, en frände till Longobardernas konung Albion. Sköldbucklan, som upptogs ur denna graf, är af jern med strålformigt från toppen utgående beslag af förgyld brons. Lindenschmit, som afbildat denna buckla, meddelar två andra med från toppen utgående tungformiga beslag, funna vid Dieters-

heim och förvarade i museet i Mainz samt ett liknande beslag till en tredje, som förvaras i museet i Karlsruhe[1]. På intet af dessa beslag afslutas emellertid tungorna med djurhufvud och toppknapparna synas icke hafva varit så rikt dekorerade som våra. I England synes man icke hafva funnit bucklebeslag af denna art.

Då de manliga grafvarna innehålla helt andra serier än de qvinliga, är det af vigt att se, huru dessa i Sverige funna bucklor bilda en föreningslänk, som gör jämförelser och sammanställningar möjliga. Bucklornas toppknappar

11—12. *Gotland.*

hafva nämligen nära frändskap med en form af spännen, som hittas i qvinnografvar. Man jämföre endast toppknappen i fig. 9 och den nära liknande å den andra sköldbucklan med de runda och låga gotländska spännen, af hvilka två är här återgifna (fig. 11 och 12).

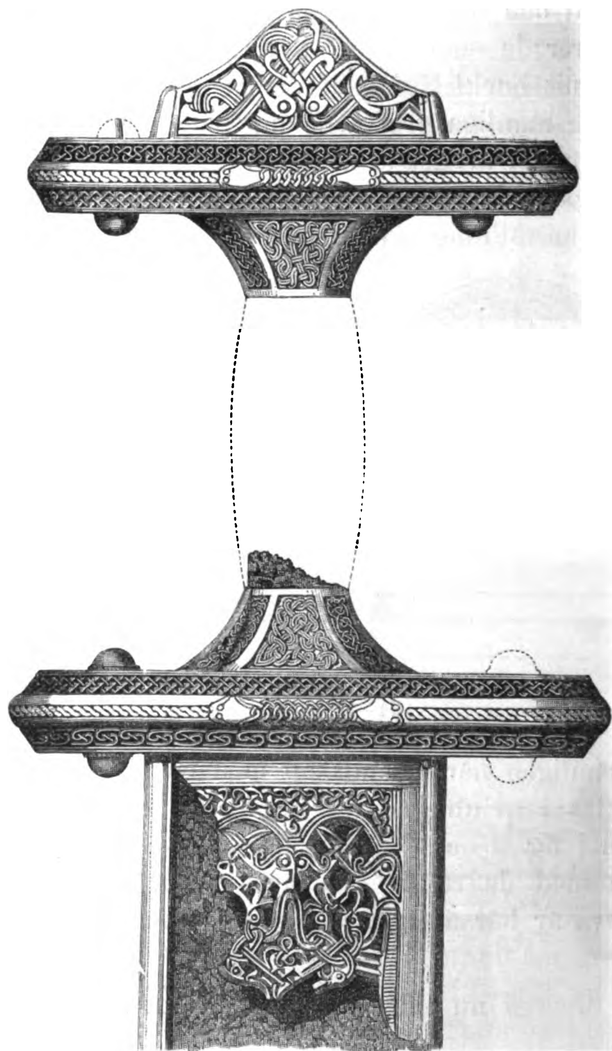

Vi öfvergå nu till svärden, af hvilka vi hafva mycket att lära.

Äfven här tillåter jag mig att gå ut från det ena Ulltunasvärdet (fig. 13). Rikt slingade djurgestalter fylla

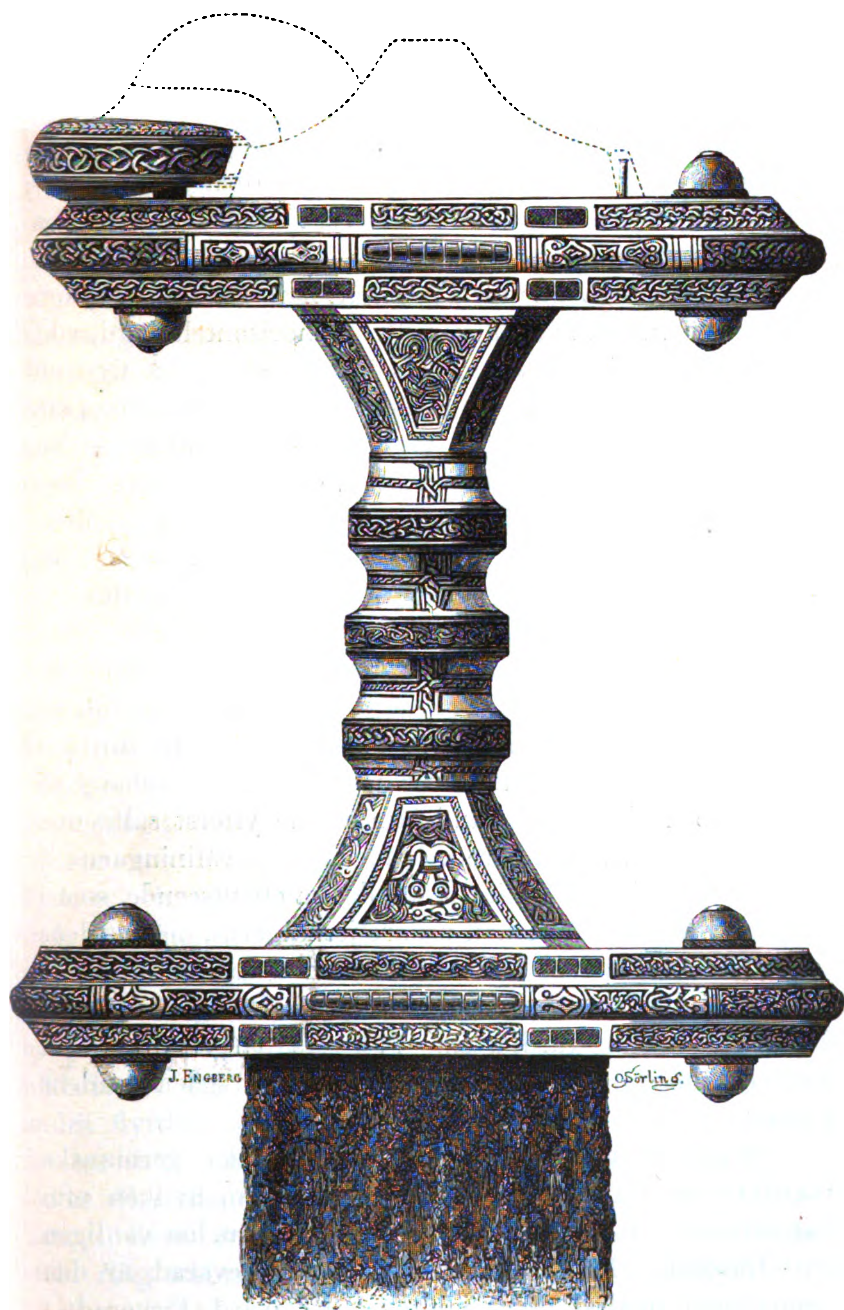
[1] Anf. arb. s. 79, 246, 147.

den tresidiga fästeknappens stora ytor. Rika lineära slingor fylla båda de på längden tredelade hjältena och kaflens båda ändbeslag.

13. *Ulltuna.*

Det bäst bevarade svärdfästet i Vendelgrafven I har med detta Ulltunafäste ett synnerligen nära slägttycke

14. *Vendelgrafven I.*

(fig. 14). Den tresidiga knappen felas dessvärre, men till ersättning är hela kaflen bevarad. Hjältena och kaflens midtdel hafva de rika lineära motiven, men å kaflens båda ändbeslag framträda animala motiv. Utstyrseln är i öfrigt mycket rik: silfver med dess naturliga färg, förgyldt silfver, niello, granater och fyra små stenar, hvilka göra tjenst som ögon.

Den tresidiga knappen har här haft ett bihang, som dock ej är fullständigt bevaradt: en horisontelt lagd, rikt ornerad ring, från hvilken ett felande stycke, å figuren antydt med en prickad linie, böjt sig fram mot knappen.

Sådana bihang, alltid förekommande endast å ena sidan af knappen, äro ganska ofta funna i Norden. Två svärdknappar med liknande bihang äro afbildade i Montelii *Svenska Fornsaker* fig. 411 och 412, den förra från Gotland, den senare från Vestergötland. Ett dylikt bihang af massivt guld är der afbildadt, fig. 413. Jag tillägger här, fig. 25, ett svärdfäste med samma slags bihang, funnet å den rika fyndplatsen Vallstenarum på Gotland. Enahanda bihang af massivt guld äro funna i Norge och Danmark, men svärdfästen med sidobihang af brons äro i dessa två land åtminstone ytterst sällsynta.

Att märka äro de tre ringformiga utsvällningarna å Vendelfästets kafle, hvilka gifva denna ett utseende, som i hög grad afviker från den senare jernålderns, medeltidens och den nyare tidens fästekaflar, men deremot lifligt påminna om de tre ringformiga förhöjningar, som ofta ses å äldre nordiska svärdfästen. Vi hafva här ett drag, som knyter Vendelgruppen samman med den föregående tidens former.

Mellan Vendelfästet och de utländska germanska svärdfästena finnas likheter. Sjelfva kaflen, hvilken ofta var arbetad i ett mjukare ämne, trä eller horn, har vanligen gått förlorad. När den i tyska fynd är bevarad, är den gemenligen smalast öfver midten. Ett svärd, förvaradt i

museet i Wiesbaden, har två ringformiga utsprång på kaflen, men eljes äro sådana utsprång utom Norden sällsynta. Jag påminner mig för tillfället icke ett enda, som har de i Norden så ofta förekommande tre ringarne. De två hjältena äro i allmänhet i utlandet enklare än hos oss. Det nedre, hvilket gör tjenst som parerstång, består ofta af en enkel metallskifva, mindre ofta på kontinenten, något oftare i England af två metallskifvor, som haft en mellanliggande fyllning och sammanhållits med nitnaglar. Det öfre hjältet är äfven enkelt eller saknas helt och hållet, i hvilket fall knappen stöter omedelbart intill kaflen. På ett svärd i Stuttgarts museum består detta öfre hjälte af tre metallskifvor (det mellersta längst och bredast), som haft mellanliggande fyllning — en anordning, hvilken man skulle kunna räkna som förebild till de på längden tredelade hjältena å Ulltuna- och Vendelsvärdena. I England träffar man stundom svärd, hvilkas öfre hjälte består af två metallskifvor, något skilda, hvadan de måste mellan sig hafva haft någon fyllning. Svärdsknappen är i allmänhet triangulär, men är gemenligen mindre och sluter sig oftast till det öfre hjältet i hela dess längd. Det är nästan endast i England vi finna, liksom hos oss, knappar, som äro märkbart kortare än hjältet och på samma gång utdragna på höjden. Ornerade fästeknappar förekomma här och der i det germanska utlandet, dock ej ofta. I England har man till och med funnit fästeknappar med det ensidiga bihanget, dock ej massivt och sammanhängande såsom i Norden, utan bildadt af två ringar, af hvilka den ena är fast, den andra flyttbar och har förmodligen tjenat som ändpunkt för ett snöre, med hvilket svärdet kunde bindas om handleden eller, under hvila, fästas vid kläderna. Vid Faversham i Kent är ett svärd funnet, å hvilket en vertikalt ställd ring afslutar den ena ändan af det öfre hjältet, och

sitter i denna en lös ring[1]. Ett annat fäste, funnet vid Gilton, likaledes i Kent, har den vertikala ringen fäst icke vid ändan af hjältet, utan på dettas öfre sida samt på fästeknappen[2]. Denna anordning är onekligen, såsom dr Stolpe framhåller, mera ursprunglig än den hos oss vanliga, men icke vågar jag derföre med honom häri se ett bevis för ett från England till Norden utgånget inflytande. De nordiska fästebihangen hafva, med bevarande af de ursprungliga konturerna, upphört att fylla den ursprungliga bestämmelsen. Deras tyngd gör det möjligt, att de användts för att gifva större svigt åt svärdshugget.

15. *Vendelgrafven I.*

Som en egenhet må framhållas, att under det vi för de nordiska sköldbucklorna inom denna grupp finna större motsvarighet hos de tyska formerna, hafva de nordiska svärden i gruppen mera likhet med de engelska.

Två svärd upptogos ur Vendelgrafven I. Det ena är här äfven afbildadt, det andras fäste är mycket skadadt. Dock finnes så mycket qvar, att vi kunna se, huru man under samma tid använde varierande motiv. Sjelfva knappen har varit belagd med granater och å hjältena förekomma inkrusteringar af silfver.

[1] Roach Smith, *Collectanea antiqua*, del 6, pl. XXII.

[2] Akerman, *Pagan Saxondom* pl. XXIV.

Detta senare svärd har haft en läderskida med metallbeslag, af hvilka dock endast det nedersta är bevaradt. Fig. 15 visar dess rika slingmotiv. Insänkningarna mellan de silfverglänsande slingorna hafva väl sannolikt varit fyllda med niello.

Af det först omtalade svärdets skidbeslag är mera bevaradt. Jag nöjer mig med att af dem i bild framlägga

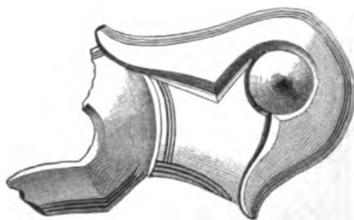

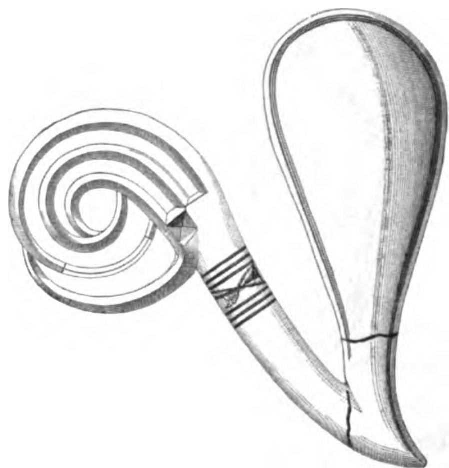
16. *Vendelgrafven I.*

det nedersta jämte en del af det rännformiga kantbeslaget (fig. 16). Detta, nu temligen ergigt, torde hafva varit silfverglänsande; det rika sidobeslaget med dess animala motiv, af starkt förgyld brons, har den största likhet med den bevarade delen af det ena Ulltunasvärdets skidbeslag (jfr fig. 12).

Öfriga vapen i de tidigare Vendelgrafvarna äro spjut och pilar. Med afseende på de förra hänvisar jag till figurerna i dr Stolpes uppsats. Någon yxa är icke funnen i dessa grafvar, men den eller åtminstone en yxform, som på deras tid brukades, se vi i fig. 5.

---

17. *Vendelgrafven I.*

Af stort intresse äro de beslag af hvarjehanda art, som hittades i dessa tidigare grafvar. Några af dem förtjena att här särskildt framhållas.

Fig. 17 visar tvänne starkt förgylda bronsbeslag. Det öfre, fragmentariskt, har tydligen förestält ett djurhufvud

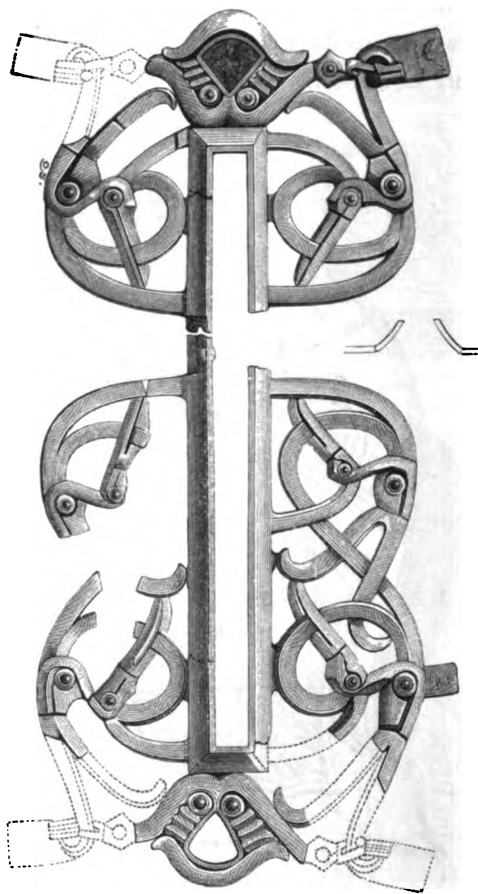
— ögat är i detta fall betecknande. Det nedre är uppenbarligen ett fogelben med stora, starkt böjda klor. Fragment förekomma af fyra hufvud, sinsemellan något olika men endast två ben hafva tillvaratagits, då den första grafven plundrades år 1881. Således äro helt visst två ben förkomna liksom de kroppar, hvilka antagligen funnits mellan hufvud och ben.

18. *Gotland.*

Som motstycke till dessa beslag torde vi kunna betrakta fig. 18, en fogelfigur af starkt förgyld brons, som jämte en annan likadan, fast motvänd, hittats samman med svärdfästet, fig. 24. På undersidan af dessa gotländska beslag finnes en liten tapp, med hvilken de varit fästa i något underlag. Hvar de haft sin plats vågar jag icke säga.

Fig. 19 visar ett annat beslag af förgyld brons, hvars bestämmelse är för mig okänd. En långsmal rektangulär öppning, bredare i undre än öfre kanten (jfr bifiguren)

19. *Vendelgrafven I.*

omslutes af en ram, från hvilken utspringa bandlika kroppar med stiliserade djurhufvud. Ögonen bestå af blekröda stenar. Huru långt detta beslag ursprungligen varit, kan nu ej afgöras.

Fig. 20 visar ett fyrsidigt bronsbeslag, antagligen hörande till betseltyget, höljdt af den finaste, mest invecklade ornering. Beslag af samma form, men med

20. *Vendelgrafven I.*

21. *Gotland.*

enklare ornering, äro ofta funna på Gotland. Ett, funnet samman med svärdet fig. 25 och fogelbilden fig. 18, är här afbildadt fig. 21. Liknande beslag äro funna många

22. *Vendelgrafven VII.*

gånger äfven på Bornholm. Samma form, men med annan utstyrsel, förekommer i flere norska, danska och vesttyska fynd.

Fig. 22 visar ett rektangulärt beslag, likaledes hörande till remtyget, med klarare utpräglade grunddrag, men med detaljerna af det använda motivet (utom sjelfva bilden) i betydlig mon upplösta.

Fig. 23 och 24 visar två beslag af rikt förgyld brons med animala ornamentsmotiv stadda i ett långt fortskridet stadium af upplösning.

De hittills af mig framlagda profven å Vendelgrafvarnas innehåll upprullar för vår blick bilden af en

23. 24.

Vendelgrafven VII.

ganska rik kultur — rik på tillgångar och rik i sin utstyrsel.

I närvarande stund kan intet af de nordiska museerna gifva ett så godt begrepp om denna kulturgrupp, som Statens Historiska Museum, och det är derföre af största vigt att från svensk sida allt göres för att öfver den period, till hvilken denna märkliga grupp hör, sprida nödigt ljus. Om denna tid i vårt land lemnar historien oss så godt som inga upplysningar alls.

I Norge har uppenbarligen ett mycket rikt fynd, hörande till samma tid och grupp anträffats, men det har ej framdragits i ljuset genom en systematisk undersökning och synes icke ens helt hafva kommit fram, åtminstone icke helt blifvit tillvarataget. Till detta fynd höra följande i Kristiania fornsaksamling förvarade föremål: ett ganska stort bältespänne af silfver och brons, med rika animala ornamentsmotiv, ett fyrkantigt beslag af brons, till utstyrseln ganska olikt de svenska, ett fogelhufvudformadt ändbeslag af brons, dels förgyldt, dels belagdt med en hvit metallblandning, ett tretungadt toppbeslag af brons, delvis förgyldt, till en sköldbuckla, hvar tunga slutande med ett stiliseradt djurhufvud, ett bältespänne, rikt orneradt, men endast med lineära motiv, med ringen i form af en oval och med något bredare oval fästskifva, ett bältebeslag som visar en S-formigt böjd kropp med ett djurhufvud i hvar ända (granater som ögon) o. s. v.

Än här än der i Norden uppenbara sig enstaka företeelser hörande till denna grupp, ibland hela grafflockar. Så mycket framgår fullt säkert, att trots det nära slägttycket mellan alla dessa företeelser, förekomma likväl skiljaktigheter, hvilka det är nödigt att närmare studera. Studiet af dessa lokalgrupper inom Norden vinner i intresse derigenom, att det måste vidgas ut öfver vidsträcktare områden: inom Englands och fastlandets germanska verld finna vi motsvarande grupper, med omisskänligt slägttycke och lika omisskänliga nyanser. Hela detta område måste underkastas en närmare jämförelse och vi skola derigenom vinna upplysningar om germansk kultur samt om fredlig samfärdsel under en period, för hvilken historien har föga att berätta, i synnerhet föga, som gäller fredliga förhållanden.

Det är emellertid icke min mening att här inlåta mig på undersökningar af detta slag, ty de passa bättre

dels i en uppsats om jernåldern på Gotland, som kommer att intagas i denna tidskrift, dels — och i synnerhet — i den vidlyftiga undersökning om den hedna tidens och medeltidens djurornamentik, som intages i den 28:de delen af k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Handlingar.

Såsom af dr Stolpe framhållits, sönderfaller grafflocken vid Vendels kyrka i två delar, en tidigare och en senare, ehuru grafvarna ligga så, att vi måste anse dem utgöra en enda grupp. Grafvarna ligga icke om hvarandra, så att någon skulle kunna anse, att tidsskilnaden mellan de två grupperna allenast är inbillad: de tidigare grafvarna upptaga den ena, de senare den andra ändan af flockens område. Då samtliga dessa grafvar omsluta män, ingen enda qvinnor eller barn, kunna vi icke anse denna grafflock utgöra en allmän begrafningsplats. Det synes rimligast att här jordats en rad af bygdhöfdingar, den ene efter den andre, alla måhända hörande till samma ätt. Det är derföre helt naturligt, att vi mellan den första och den sista grafven, skilda i tid, skönja en viss skiljaktighet i former.

Äfven om vi redan med afseende på den tidigare gruppen hafva skäl att klaga deröfver, att dels den första grafven blef i början så vårdslöst behandlad, dels att de öfriga blifvit redan i gammal tid plundrade, hafva vi ännu större skäl till klagan deruti, att de senare grafvarna, utom en, i följd af äldre plundring, innehålla så litet af mera utprägladt arbete.

Förhållandet mellan den tidigare jernålderns slutperiod — den s. k. mellanjernåldern — och den senare jernåldern är, som bekant, föremål för tvist. Under det t. ex. Worsaae anser den senare jernålderns kultur utgöra den direkta fortsättningen af mellanjernålderns, finner jag

mellan de två perioderna ett afbrott. Då man nu vid Vendel funnit i lokalt sammanhang grafvar från de två perioderna, inom ett graffält, som man börjat använda under mellanjernåldern och fortsatt att bruka under den senare jernåldern, borde vi här hafva kunnat utröna, hvilken af de två teorierna är den rätta.

Grafskicket är fullständigt detsamma. Dervid vill jag dock ej fästa mycken vigt. Grafskicket beror på de religiösa föreställningarna. Under olika perioder kunna samma föreställningar och med dem samma grafskick hafva förekommit, under samma period kunna de religiösa föreställningarna hafva vexlat och dermed äfven grafskicket. Vi hafva för öfrigt i detta fall icke att göra med möjligheter; erfarenheten visar, att denna möjlighet är verklighet.

Helt annat hade det varit, om vi hade kunnat vid granskningen af det ena grafinnehållet efter det andra se, huru de former, som herskade vid den tid, då graffältet började begagnas, småningom undergingo förvandlingar, småningom afklädde sig mellanjernålderns tycke för att i stället ikläda sig den senare jernålderns. Hade grafvarna varit orubbade, skulle det kanske hafva varit möjligt att göra en sådan undersökning. Nu är det omöjligt.

Dr Stolpe har visserligen fäst uppmärksamheten dervid, att sköldbucklorna i den senare flockens grafvar behålla ett drag, som är karakteriskt för den tidigare flockens bucklor. Detta drag är emellertid ensamt och betyder måhända icke så mycket, då erfarenheten i det germanska utlandet visat, att temligen stor nyckfullhet förekommit vid sköldbucklornas formande.

Sådan ställningen nu är, om vi hålla oss till de föremål, som äro rikare utstyrda och i hvilka vi derföre finna tillförlitligare vittnesbörd om de två periodernas kultur, ganska många föremål från den tidigare perioden, helt få från den senare, måste vi säga, att det är omöjligt att

mellan dem finna det sammanhang, som bör förekomma hos stadier af en och samma genom århundraden fortgående utveckling. Jag kommer att vidlyftigare ingå på detta ämne i mitt arbete om djurornamentiken.

Dock vill jag redan här till förekommande af missförstånd, hvilket så mycket lättare kan uppkomma, då helt få arkeologer hysa samma uppfattning som jag af förhållandet mellan den tidigare och den senare jernåldern i Norden, nämna ytterligare några ord.

Då jag började studera vår jernålders förhållanden och första gången i tryck meddelade min uppfattning af dem (år 1866), hade jag mottagit ett synnerligen starkt intryck af kontrasten mellan de två periodernas kulturformer. Flere fornforskare hafva sedan dess framhållit än den ena än den andra företeelsen såsom bevisande för ett samband mellan den tidigare och den senare jernåldern, såsom hafvande sin upprinnelse inom den förra och sin fortsatta utveckling inom den senare, och man har på grund deraf påstått, att något afbrott icke finnes i kulturens utveckling inom våra bygder. Det var naturligt, då jag bland fynden i Statens Historiska Museum för snart tjugo år sedan utsöndrade den äldre jernålderns fynd, att kontrasten mot de senare typerna skulle allra först falla mig i ögonen, det var lätt att förbise enstaka beröringspunkter. Det arbete, i hvilket jag uttalade min uppfattning, var ett förstlingsarbete, mot hvilket det ej kunde vara svårt att finna anmärkningar. Jag har dock icke funnit skäl att uppgifva de grundtankar som der uttalas, hvarken på grund af fortsatt egen forskning eller på grund af de resultat, till hvilka andra forskare kommit. Ett och annat af försöken att uppvisa sammanhang mellan den tidigare och den senare jernåldern synas mig misslyckade. I andra fall synes ett sammanhang finnas, men icke större än det, som bildas, när två kulturformer komma med hvarandra i sådan beröring,

att den ena aflöser den andra. Lån af former och motiv blifva derigenom oundvikliga.

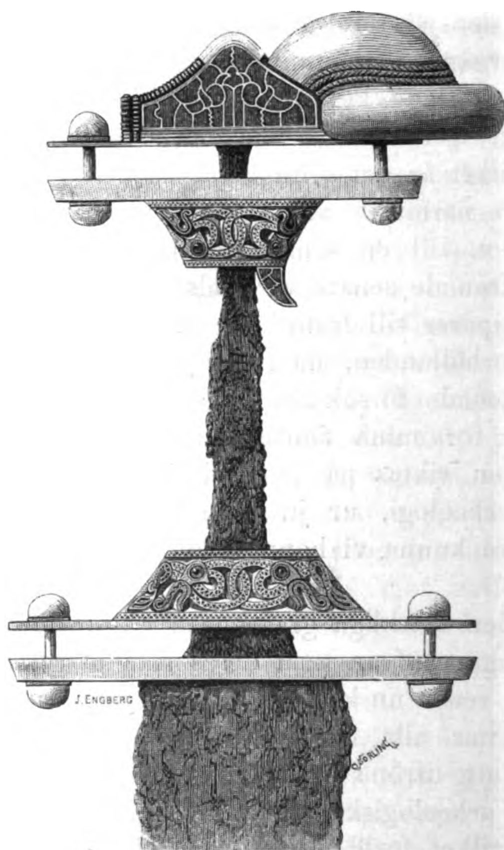
Ännu fordras visserligen nya fynd, för att vi skola kunna komma till full klarhet rörande dessa frågor. Men äfven under denna väntningens tid äro vi berättigade att af de antydningar, som nu kända facta gifva, draga våra slutsatser, låt vara att dessa måste i synnerlig grad ställas under framtidens dom. Här vill jag blott påminna om det ringa antalet af fynd och former, i hvilka man trott sig kunna skönja öfvergången från den ena perioden till den andra, det jämförelsevis stora besvär uppvisandet af denna öfvergång vållar, under det vi inom ett svenskt område, på Gotland, kunna utan möda följa öfvergångarne århundraden igenom från det ena stadiet till det andra, från — hvilket är det allra vigtigaste — från en början, som på det närmaste motsvarar den tidigare jernåldern på fastlandet, till en senare formation, som väsentligen skiljer sig från de senare företeelserna på fastlandet.

Jag besparar till framtiden en genomförd betraktelse af dessa förhållanden, med glädje helsande hvarje dessförinnan skeende försök att tyda gåtorna, vare sig dessa försök tala för mina teorier eller icke. Ju mera uppmärksamheten riktas på detta vigtiga kapitel af vår förhistoriska arkeologi, ur ju flere synpunkter detta sker, desto snarare kunna vi hoppas komma till den definitiva lösningen.

Hade den märkliga grafplatsen vid Vendel innehållit äfven qvinliga grafvar, med deras rika utstyrsel, hade vi tvifvelsutan redan nu kommit denna lösning vida närmare.

Ännu har allt för litet systematiskt arbete blifvit gjordt för att utröna flere vigtiga frågor, som möta oss under vår arkeologiska forskning. En af de vigtigaste är den: i hvilket förhållande står kulturen till nationaliteten? Vi kunna äfven formulera den så: i hvilken mon få vi från likheter och olikheter inom det arkeologiska

materialet sluta oss till folklig identitet eller skiljaktighet? För att komma till fullgiltigt besvarande af dessa frågor är det nödvändigt att i främsta rummet studera förhållanden i sådana land, i hvilka enligt fullt säkra historiska vittnesbörd olika folk sammanbott eller aflöst eller uppgått i hvarandra. Med den erfarenhet, som så vunnits, bör man kunna komma till några resultat från studiet af de faktiska minnena från vår forntid, om hvilken den tillförlitliga historien har så ytterst litet att säga.

25. *Gotland.*

Forskningar rörande Sveriges äldsta historia

af

Pontus Fahlbeck.

I.

Beovulfsqvädet såsom källa för nordisk fornhistoria.

Inledning.

Såsom titlarne här ofvan visa, utgör föreliggande afhandling en inom mycket trånga gränser hållen undersökning af Beovulfssagan. Det är som historiker, icke som litteraturkritiker och ännu mindre som filolog, jag företagit mig att granska densamma. Önskan att lära känna, en efter annan, källorna till Sveriges äldsta historia förde mig till läsningen jämväl af det gamla angelsaksiska qvädet. Jag trodde mig dervid snart finna, att de notiser rörande vårt land och folk i äldsta tid, som man härifrån serverat oss, allt sedan sagan först blef känd här i Norden, icke voro så alldeles riktiga. En noggrannare undersökning har sedan endast tjenat att styrka mig i denna tro, och jag går nu att framlägga resultaten af min granskning.

Jag har redan nämnt, att det är som historiker icke som filolog jag läst Beovulf. Detta oaktadt har jag, såsom läsaren skall finna, mer än en gång vågat mig inom filologiens råmärken. Det har varit omöjligt att helt undvika detta. Men jag kan å andra sidan säga, att jag aldrig beträdt dess område utan en hemlig bäfvan att ertappas

såsom obehörig person. Om så sker, har jag åtminstone ej varit omedveten om att så kunnat ske. Lyckligtvis beröras ej de historiska resultaten i någon väsentlig mon af utflykterna på detta område.

Framför den egentliga afhandlingen har jag satt en öfversigt af sagans innehåll. Den står helt och hållet utanför det vetenskapliga syftet med denna afhandling. Den är ock utan alla anspråk äfven såsom öfversigt. Hon har emellertid tillkommit dels för att bespara både läsaren och mig många eljes oundvikliga utredningar vid dryftningen af de särskilda punkter, hvarom undersökningen rör sig, dels ock för att gifva den svenske läsaren en om ock nödtorftig föreställning om innehållet af den i många hänseenden märkvärdiga dikten.

Vi ega icke i vår litteratur en öfversättning af detta det äldsta mer vidlyftiga vitnesbördet om vårt folk. Det är en skam att så är förhållandet. Danskarne ega sedan länge 2 öfversättningar af Beovulf, England 4, Tyskland minst lika många. Må vi kunna hoppas, att den äfven bland oss nyvaknade lusten att genomtränga vår forntids dunkel måtte rätt snart för svenske läsare afslöja den perla af äkta nordisk halt, som här döljer sig inom ett främmande skal.

Den text jag begagnat för citaten är:

GREIN, *Beovulf* etc., Göttingen 1867.

Jämte dennes har jag haft till mitt förfogande följande textupplagor:

KEMBLE, *The Anglo-Saxon poems of Beowulf* etc., 2 ed., London 1835;

THORPE, *The Anglo-Saxon poems of Beowulf*, etc., Oxford 1855;

SCHALDEMOSE, *Beo-Wulf* etc., 2 Udg., Kjöbenhavn 1851;

GRUNDTVIG, *Beowulfes Beorh*, Kjöbenhavn 1861;

HEYNE, *Beóvulf*, Paderborn 1873.

Den äldsta upplagan, Thorkelins af år 1815, lika litet som Wackerbarths och ledsamt nog Arnolds, den förres från år 1849, den senares från år 1876, har jag ej sett.

Af öfversättningar har jag utom dem, som förekomma i ofvan anförda textupplagor, haft tillgång till:

KEMBLE, *A translation of the Anglo-Saxon poem of Beowulf*, London 1837;
LEO, *Bëóvulf*, Halle 1839;
ETTMÜLLER, *Beovulf*, Zürich 1840;
HEYNE, *Beovulf*, Paderborn 1863;
GREIN, *Dichtungen der Angelsachsen*, I, 2:te Aufl., Göttingen 1863;
WOLZOGEN, *Beovulf*, Leipzig 1872.

Simrocks tyska öfversättning har jag ej sett.

Af den textkritik, som redan i rikt mått kommit Beovulf till del, är det naturligen mycket, som jag icke sett. Det, hvarom jag i den vägen tagit kännedom, torde dock vara det vigtigaste, som hittills förebragts, och det är:

BUGGE, *Tidskrift for Philologie og Pædagogik* VIII, 40 ff.; 287 ff.;
» *Zeitschrift für Deutsche Philologie* IV, 192 ff.;
RIEGER, *Ibidem*, III, 381 ff.;
MÜLLENHOFF, *Zeitschrift für Deutsches Alterthum v. Haupt, Neue Folge* II, 193 ff.;

och dessutom de smärre bidragen af Sievers och Kluge i *Beiträge zur Geschichte der Deutschen Sprache und Litteratur* IX, 135 ff.; 187 ff.

Slutligen är det mig ett nöje att få omnämna den afhandling öfver dikten, som F. Rönning detta år publicerat: *Beovulfs-Kvadet, en literær-historisk Undersøgelse*, Kbhavn 1883. Danmark har härmed lemnat ett nytt värderikt bidrag till upplysningen af det gamla qvädet.

I.

Öfversigt af sagans innehåll.

Beovulfsdikten sönderfaller efter innehållet närmast i två stora delar. Uti den förra skildras hjeltens bedrifter i hans ungdom hos konung Hrodgar i Danmark; den omfattar vv. 1—2199. Den andra upptages af berättelsen om hans sista stordåd, då han såsom konung öfver Geaterna vid hög ålder kämpar med en drake och dervid sjelf dör; den omfattar vv. 2200—3183.

Den förra af dessa hufvudafdelningar kan åter naturligen uppdelas i fyra andra, upptagande hvar för sig en sjelfständig del af berättelsen. De angifvas i det följande genom särskilda öfverskrifter. Slutligen förekomma inom hvar och en af sistnämnda afdelningar liksom uti den senare stora hufvudafdelningen åter andra, motsvarande de särskilda momenten i den handling, hvaraf afdelningen upptages. Jag angifver dem och deras omfång genom de i sidans kant satta verstalen. Läsaren erhåller dermed kännedom om de respektive styckenas verkliga storlek och sålunda äfven om deras inbördes, något hvarutinnan denna öfversigt eljes måste missleda.

I.

(1—2199.)

Inledning.

(Vv. 1—198.)

1—67 Skalden inleder dikten med en framställning af det danska konungahuset, dervid börjande med stamfadern Sköld, Skefingen.

I några korta drag skildras dennes historia, hans krigarära och hans likfärd — till hafs på ett skepp —

påminnande om hans ankomst en gång som barn till landet, hvilken senare saga dermed antydes. Derefter några prisande ord om sonen Beovulf, fader till Halfdan, sjelf fader till fyra barn, bland dem den nuvarande konungen Hrodgar.

Sedan skalden på detta sätt förestält en af hufvudpersonerna uti den tilldragelse, som han närmast vill skildra, går han att angifva uppränningen till den sistnämnda sjelf.

Hrodgar byggde en präktig gästabudssal, som han lät 67—198
kalla *Heorot*, *Heort*, Hjort, ock der han sedan dagligen i festligt lag »delte ringar med sina män» samt lyssnade till bardernas sång och harpospel. Men detta behagade icke en afgrundsande vid namn Grendel — han, som andra dylika, en ättling af Kain — den der ägde sin bostad uti ett närbeläget träsk. En natt kom denne till salen, medan kämparne sofvo, och röfvade tretio ibland dem. Och så for han sedan fram alltjämt, utan att Hrodgar och hans män kunde råda bot derför. Förgäfves rådslogo de och förgäfves offrade de efter hednased på heliga ställen. Tolf vintrar varade landsplågan. Men ryktet derom spridde sig till alla land. Så blef det spordt äfven i Geataland af en kämpe vid konung Hugleiks hof.

Härmed har skalden på ett lika enkelt som konstnärligt sätt infört sin hjelte på scenen. Han fortsätter nu sålunda.

Beovulfs kamp med Grendel.

(Vv. 198—1250.)

Beovulf rustar sitt skepp och far med 14 utvalde 198—490
kämpar att bispringa Danskarne. Han mottages vid sin ankomst till landet efter ett dygns sjöresa af den danske utkiken, som spörjer honom, hvilka de äro och hvarifrån de komma. Han nämner sin härkomst och sitt ärende samt blir derefter ledsagad upp till Heorot. Hit anlände,

mötas Geaterna af en hirdman, som gör dem samma frågor. Beovulf nämner nu sitt namn samt begär att få tala vid Hrodgar. När denne af budet får höra, hvem hjelten är, blir han glad i hogen; han säger sig väl känna honom, kämpen med tretio mans styrka, liksom ock hans fader Ecgtheov. Väl kommen inför konungen nämner Beovulf åter sitt namn samt sitt ärende, dervid han stolt erinrar om sina bedrifter samt förklarar sig vilja utan vapen kämpa med Grendel. Dör han, skall Hrodgar blott sända Hugleik, hans konung och frände, den brynja han bär.

Hrodgar helsar honom med glädje välkommen: han kände från forna tider hans fader och bevisade honom ock en gång en tjenst. Derefter omtalar han det elände, som Grendel fört öfver honom, och beder slutligen Beovulf med sina män sitta ned.

491—665 Nu bänkas Geaterna i salen och man fröjdar sig med öl och sång.

Men Hunferd, Ecglafs son, kan ej styra sin elaka tunga; han påstår, att Beovulf en gång blef besegrad i en kappsimning med Breca.

Dock, Beovulf blir honom ej svaret skyldig. Fem nätter hade han och Breca summit i vågorna, då en storm skilde dem åt. Väldigt stridde sedan Beovulf mot sjöodjuren och dödade af dem en mängd. Slutligen drefvo honom vind och våg till Finnaland. Bättre än han hade ingen kämpat, allra minst Hunferd och Danskarne, som ej vågade sig på Grendel.

Med glädje hörde konungen hjeltens ord och drottningen Valtheov gick salen rundt, bjudande bägaren och skänkande smycken. Då Beovulf mottager hornet ur hennes hand, lofvar han att segra eller dö i den förestående striden. Men qvällen är inne och den gamle konungen bryter upp, säger farväl åt hjelten och lofvar honom stor belöning, om han lyckas i sitt företag.

Beovulf och hans män lägga sig till hvila i salen. 665—836 Redan sofva de, då Grendel kommer. Han får fatt i en utaf dem, rifver honom i stycken och slukar honom. Derefter tager han tag i Beovulf för att göra detsamma med honom. Men här mötes han af ett väldigt grepp och nu uppstår en fruktansvärd strid. Huset bäfvar dervid. Snart märker dock gasten, att han träffat på sin öfverman. Han vill fly, men kan ej, ty Beovulf håller den ena armen fast. Omsider lyckas han slita sig lös men med förlusten af hand och arm, hvilka Beovulf behåller.

När morgonen bräcker, församlas Danskarne från när 837—990 och fjerran för att se och erfara Beovulfs storverk. De följa till häst spåren efter den stympade Grendel och på återvägen sjunger en skald hjeltens lof. Han jämför honom med völsungen Sigmund, drakdödaren, och äfven Heremod, nämner han, den der blott kom ofärd åstad.

Slutligen komma äfven konungen och drottningen med svit. Den åldrige drottnen höjer sin röst och tackar Gud, som genom Beovulf frälst dem ur deras elände, samt lofvar hjelten stora belöningar. Beovulf beklagar blott, att han ej kunde visa Grendel hel och hållen; denne har dock fått lemna efter sig hand och arm och är hemfallen åt döden. — Nu tiger smädaren Hunferd, Ecglafs son.

Härefter prydes salen till fest. Hrodgar kommer med 991—1250 sin drottning och räcker Beovulf kostbara skänker, svärd, hjelm och brynja samt en bägare. Dertill gifver han honom 8 präktiga stridshästar. Äfven hjeltens följesvenner röna prof på kungens frikostighet och särskildt gifves bot för den af Geaterna, som Grendel slök.

Så vidtager gästabudet och sången tonar i salen. Den gäller striden på Finnsburg i Frisernas land, der Hnäf och många andre danske kämpar lömskt öfverföllos och dräptes, men som omsider slöt med att Finn sjelf vardt slagen och hans drottning förd till Danmark.

Vin och öl skänkas för kämparne af flitige svenner, men drottningen fyller sjelf bägaren åt sin åldrige make. Hon bjuder honom den med en uppmaning att ej med förbigående af fränden Rolf (Hrodulf) antaga den geatiske hjelten till stöd åt deras unge söner. Derefter går hon till Beovulf, der han sitter med desse vid sin sida: hon bjuder honom bägaren och skänker honom klenoder. Deribland var en halsked, med hvilken endast Brosingasmycket kunde förliknas i prakt, det smycke som Hama en gång röfvade från Ermanrik och Sverting sedan fick och efter honom Hugleik, men som senare gick förloradt i Frankernas land, då denne der stupade. Drottningen tilltalar Beovulf med höfviska ord, beder honom blifva vän med hennes söner samt prisar den endrägt, som råder i landet.

Så fortgick festen med gamman, tills tid var att åter gå till hvila.

Beovulfs kamp med Grendels moder.

(1251—1887.)

1251—1643 Medan kämparne nu sofva, kommer Grendels moder att hämnas sin son. Hon går in uti salen, hvarest Danskarne ligga på bänkarne med vapnen vid sidan. Hon blir genast röjd och strid uppstår; men hon får fatt uti en bland dem, Äskhere, Hrodgars bäste vän och rådgifvare, och honom släpar hon med sig som byte till träsket.

Stor är uppståndelsen och stor sorgen. Konungen låter kalla Beovulf. För honom utgjuter han sig i bitter klagan öfver hvad som skett. Han tror, att det måste vara Grendels moder, som så velat hämnas sin sons död. Hon bor uti ett vidrigt träsk ej långt borta. — Beovulf ber honom vara vid godt mod; han skall uppsöka henne, hvar hon än må dölja sig.

Alltså begifva sig nu konungen och Beovulf samt alle kämparne på väg till det hiskliga träsket. Komne dit, se de drakar och sjöormar vältra sig deri, medan neckar *(niceras)* sitta rundt om på klipporna. Af dessa fäller hjelten en med sin båge, och krigarne fiska upp honom med spjuten. Derefter rustar sig Beovulf att gå i vattnet och Hunferd lånar honom svärdet Hrunting, en kostlig klenod. Han tager afsked af Hrodgar, nämner sin sista vilja samt begifver sig uti.

Ett helt dygn behöfver han för att komma ned till bottnen. Hit anländ, gripes han af Grendels moder och släpas af henne in uti hennes boning. Den är hög och ljus och vattnet kommer der icke in. Här står nu striden. Svärdet Hrunting biter ej; hjelten är nära att duka under, då han får syn på ett väldigt jättesvärd, som hänger på salens vägg. Det griper han och dräper så sjöfrun. Han hugger derpå jämväl hufvudet af Grendel, som ligger der död på båren, och med detta begifver han sig åter upp ur djupet.

Konungen har emellertid med följe aflägsnat sig, troende att Geaternas hjelte med lifvet fått umgälla sin djerfhet. Endast Beovulfs egne följesmän sitta ännu sorgsne på stranden. De mottaga honom med glädje och med hjelten i spetsen begifva de sig derpå upp till Heort.

Med Grendels hufvud såsom segertecken träder Beo- 1644—1887
vulf med sina kämpar inför konungen; han helsar honom och förtäljer i korthet stridens gång. Han förärar konungen fästet af jättesvärdet, som han tog der nere — det öfriga hade förbränts af trollens blod, som kom derpå. På detta svärdfäste stod i runor skrifvet om giganternas strid i forntiden med Gud och om floden, som sedan kom.

Nu tager konungen till orda. Han prisar Beovulf, men varnar honom ock. Må han blifva ej blott en prydnad, utan ock ett stöd för sitt folk — ej lik Heremod, hvilken af öfvermod bragte ofärd öfver sig och Danmark. Herren

gifver ofta hjelten all verldens goda; men så kommer öfvermodet, eggadt af den onde anden, och han tycker sig ej hafva nog. Härför må Beovulf vakta sig, ty en gång brytes mannens kraft, af sjukdom eller svärd, af eld eller sjö eller af bräcklig ålderdom. Sjelf har Hrodgar i rikt mått fått erfara lyckans vexlingar, när Grendel kom och förbytte hans frid i gränslös jämmer. Han bjuder slutligen Beovulf sitta ned samt deltaga i gästabudet.

Dagen förgick i fröjd och natten kom. Men med solen står Beovulf upp, återlemnar Hunferd svärdet Hrunting samt går att taga afsked af konungen.

Han tackar för visad ynnest och lofvar Hrodgar sin hjelp, om hans fiender skulle ansätta honom. Komme Hredrik, den unge furstesonen, till Geaternas hof, skulle han der mottagas som vän.

Den gamle konungen prisar Beovulf för hans vänliga och förståndiga ord. Han spår honom Geaternas konungastol, i fall Hugleik skulle oförmodadt dö, samt fröjdar sig öfver de nya vänskapsband, som Beovulf knutit mellan Danskar och Geater. Slutligen begåfvar han honom ånyo med tolf klenoder samt tager med sorg afsked af honom.

Hemkomsten.

(1889—2199.)

1889—1963 Men Beovulf går med sina män till skeppet. På stranden träffar han åter sjövakten, som han skänker ett svärd; lastar så in sina undfångna håfvor samt seglar åstad. Kommen till sitt hemland, mottages han af den geatiske utkiken och begifver sig genast upp till konungens gård, som ligger tätt vid hafsvallen.

Här herskar Hugleik med sin unga gemål Hygd, hvars milda och ljufliga väsen skalden skildrar, i det han som motsats framhåller Modthrydo, den gamle konung Offas gemål, vida beryktad för sin elakhet.

I dryckessalen mottages Beovulf af sin frände, konungen, som bjuder honom sitta ned bredvid sig, och sedan drottningen fylt bägarne, spörjer han honom om färden. Oro rådde i hans sinne; nu tackar han Gud att se fränden åter. 1964—2199

Beovulf svarar och förtäljer utförligt om sitt mottagande hos Hrodgar. Härvid låter skalden honom i förbigående angifva sin uppfattning af förhållandet mellan Danskarne och Barderna, hvilkas konung Hrodgar dräpt. För att försona folken har han sedan trolofvat sin dotter Freavare med den slagnes son Ingeld. Dock tror ej Beovulf, att freden blir långvarig. Vidare förtäljer hjelten om sin dubbla kamp med Grendel och med Grendels moder. Slutligen nämner han de gåfvor, som Hrodgar och hans drottning förärat honom. Af dessa öfverlemnar han såsom skänk åt Hugleik hjelm, brynja och svärd samt fyra hästar, åt Hygd bröstsmycket jemte tre hästar.

Sådan var Beovulf, säger skalden; med öppen hand mot vänner, en väldig kämpe och dock ej vild eller obändig. I sin ungdom var han föraktad och för feg ansedd, men snart vann han rykte och ära. — Nu hedras han af sin konung med ett kostligt svärd, ett fädernearf, med 7000 stycken jord, med gård och borg.

II.

(2200—3183.)

Härmed gör skalden ett språng i tiden af mer än 50 år. Hugleik är längesedan död och hans son Härdred likaså, den senare för de djerfve Skilfingarne (Svenskarne). Beovulf, ensam öfverlefvande af ätten, har ärft riket och besitter det nu på femtionde vintern. 2200—2323

Då händer sig, att en träl, flyende för sin herres vrede, vill gömma sig i en håla vid sjön. Här kommer han in uti en drakes bostad. På en stor skatt ligger vidundret försänkt i sömn. Skatten har en gång för lång tid sedan en man, den siste af sin stam, dolt här i berget. Bittert klagade han sin ätts öde och med kraftig besvärjelse bad han jorden hålla slägtarfvet qvar. Sjelf dog han snart och nu fick draken syn på det herrelösa godset. Redan rufvar han i 300 vintrar ostörd deröfver, då den fredlöse trälen kommer ditin och röfvar en skål — han vill dermed köpa sig sin herres gunst åter. När draken vaknar, märker han rofvet, far ut ur sin håla och rundt om högen, så åter in att räkna sin skatt. Han ser sig bestulen och besluter att hämnas. Med otålighet afvaktar han nattens inbrott. Då far han ut, spyende eld rundt om, brännande och härjande allt Geaternas land. Mot morgonen flyr han åter in i sin håla.

2324—2400 Med grämelse ser Beovulf sin herskarborg gå upp i lågor. Han besluter att uppsöka och dräpa draken, men dystra aningar, så som aldrig förr när han drog till strids, fylla hans sinne. Dock icke med härsmakt, ensam vill han uppsöka fienden.

Många voro de strider, som hjelten i sina dar utkämpat. Hård var kampen mot Grendel och lätt ej heller striden i Frisland, der Hugleik föll och Beovulf sam sig till räddning. Vid hemkomsten bjöd honom Hygd, den efterlefvande drottningen, tron och rike. Dock kunde han ej förmå sig att mottaga anbudet, så länge Härdred, Hugleiks unge son lefde. Men han styrde riket för honom, tills han blef vuxen. Då hände sig en gång, att Ottars söner[1], som gjort uppror mot konungen, Skilfingafursten, fredlöse sökte öfver hafvet fristad hos Härdred. Men detta blef Hugleiks son till ofärd, ty Angantyrs son[2] öfverföll

[1] Adils *(Eádgils)* och Eanmund.

[2] Angantyr, på angels. *Ongenþeóv*, var en äldre konung i Sverige;

honom till gengäld härför med härsmakt och drap honom. Nu tog Beovulf Geaternas konungastol i besittning. Men ej försummade han att af Sveakonungen utkräfva vedergällning. Med vapen och män understödde han Adils öfver vidan sjö, och fäldes så konungen (Onela)[1]. Allt detta hade Beovulf lyckligen utfört och genomgått, då han nu kallades att kämpa mot draken.

Sjelf tolfte begifver han sig åstad med utvaldt folk 2401—2515 att uppsöka odjuret. Flyktingen-trälen, som vållat det onda, visar vägen. Men konungens själ är dyster och tungt hans sinne. Kommen till drakens bostad, sätter han sig på klippan och täljer sin lefnads saga:

---

nu regerade af hans båda söner den yngre, Onela. Se härom vidare i det följande.

[1] Andre öfversättare på annat sätt! Af vv. 2204 ff. ser man emellertid, att Härdred dödades vid ett öfverfall af Svenskarne. Anföraren för desse kallas 2387 *Ongenþióes bearn,* hvilket måste betyda »A:s son». Det exempel på användningen af *bearn* i betydelsen af »afkomma, ättling», som Heyne anför (*Beóvulf,* s. 100), bevisar intet. »*Isrâêla bearn*» kan lika litet som det sv. »Israels barn» ådagalägga, att *bearn,* barn i de respektive språken har den allmänna betydelsen af »afkomling». — Men »Angantyrs barn» är densamme som Skilfingakonungen v. 2381, och denne måste här vara Onela. Att döma af denna text ensamt kunde man visserligen förledas att tro, att med *helm Scylfinga* här ingen annan afsåges än den i näst föreg. vers nämnde Ottar, och att det således var mot fadern, de flyktande furstarne gjort uppror. Dock leder oss jämförelsen med 2611 ff. till den slutsatsen, att så icke kan vara förhållandet, utan att det är farbrodern Onela, mot hvilken Ottarssönerna upprest sig. Se härom mera i det följande! — Leo, Ettmüller och Wolzogen hafva en helt olika uppfattning af dessa ting, i det de påstå Veohstan, Viglafs fader, vara den *helm Scilfinga,* hvarom här är tal. Men detta är ett groft missförstånd. Vv. 2924 ff., der Angantyr på ett ställe uttryckligen kallas Ottars fader (2928), borde hafva lärt, att Ottar och Onela, icke Veohstan voro den förres söner, och att det alltså måste vara en af dem, som vid förevarande tillfälle är konung i Sverige.

»Mången[1] hård kamp i min ungdoms
Kraft jag bestått. Det träder nu
Fram för min själ. Sju vintrar jag var, då
Kungen mig tog, folkets herre, i sitt hus.
Gods och undfägnad mig Hredel gaf,
Slägtkär till sinnes. Ej han mig höll
Sämre i borgen än Herebald,
Hädkyn och Hugleik, sönerna sina.
Dräpt vardt den äldste af broders hand;
Hädkyn med pilen död honom fälde;
Felande målet, broder så broders
Baneman blef. Med böter ej kunde
Brottet försonas. Djupt grep det Hredel.
Hämnad dock ej den döde månd' blifva; ty
Svårt är för fader se son rida galgen.
Frid dock ej längre Geatfursten ägde,
Frätande sorg lifstråden gnagde.
Dog så snart Hredel, lemnande sönerna
Riket i arf.

Då vardt strid öfver vida vattnen;
Häftig stod kampen mellan
Svear och Geater, när
Angantyrs ättlingar, tappre i stridslek,
Fred öfver hafven ej hålla ville.
Vid Hreosnaberg de landgång gjorde.
Hämnades sedan fränderna mina;
Hädkyn till ofärd kampen dock vardt.
Derpå tog brodern bot, jag det sport, när
Eofors svärd klöf Angantyrs hjelm och
Skilfingadrottnen blek tog jorden. —
Hugleik mig sedan rikdom beskärde,

[1] Jag behöfver knappt säga, att denna såväl som senare pseudometriska öfversättningar är fri; jag vill blott tillägga, att äfven de utgöra sammandrag af originalet.

Arfgods och land. Men till gengäld
Gaf jag min arm och mitt svärd.
Ej han behöfde då hos Gepider[1]
Eller hos Danskar eller i Sverige
Köpa sig hjelp. Så i Frisland Däghrefn,
Hugernas hjelte, till bane jag vardt.
Icke med svärdet honom jag fälde,
Hjelten med handen händigt jag grep,
Bröt honom samman. —
Nu vill jag åter hjeltedåd öfva,
Kämpa med draken med hand och med svärd.»

Så qvad Beovulf. Derefter tager han afsked af en 2516–2711
hvar utaf sina följesmän samt säger sig slutligen vilja kämpa utan svärd. Blott med sköld och brynja och sina starka armar vill han strida med draken. Han bjuder krigarne stanna på afstånd; ensam ville han utkämpa striden.

Han går till kullen, hvarur en eldström utgår, och manar draken med kraftiga ord till strid. Denne låter ej heller länge vänta på sig. Högen dånar, och ut kommer draken sprutande eld. Nu begynner striden. För Beovulf biter ej svärdet och draken är vild i sitt anfall. Förskräckte fly kämparne, som åskåda kampen, alle utom en, Viglaf, Veohstans son, den svenske hjelten[2]. Tänkande nu på allt det goda, som konungen gjort honom, på Vägmundingarnes rika boning, som han fått tillika med all

[1] Texten har *Gifðum*.

[2] Texten (2603) har *leód Scylfinga,* hvilket återgifves med Skilfingerfursten eller -hjelten. Enligt detta voro Viglaf och hans fader Veohstan befryndade med det svenska konungahuset. Att så kan vara fallet, är tydligt. Likväl är jag böjd för att antaga, det *Scylfinga* här är lika med *Sveóna* och för den skull angifver endast nationaliteten. Ett analogt fall erbjudes oss v. 348, hvarest Wulfgar, en af Hrodgars hirdmän kallas *Vendla leód* (se om denne mera nedan!). — På ett annat ställe angifves Viglaf såsom Vägmunding och derigenom befryndad med Beovulf; han säges till och med vara den siste af hans ätt.

den rätt, som hans fader egt, griper han skölden och sitt svärd. Det var det svärd, som Eanmund, Ottars son egt, då han draps af Veohstan. Onela gaf det till denne[1] och han lemnade det sedan i arf till sonen. Detta är Viglafs första strid. Med stränga ord förebrår han de andre deras feghet och otacksamhet. Nu skulle de bispringa honom, som gifvit dem ringar, i hans nöd. Sjelf är han snart vid den gamle konungens sida och uppmanar honom att hålla stånd. Men draken angriper åter med vildt mod, och den unge måste söka skydd bak Beovulfs sköld, ty hans egen förbrännes i ett nu. Men medan draken kämpar med Beovulf, sticker Viglaf honom underifrån med sitt svärd och slutligen skär honom den gamle kämpen med sin dolk tvärt af.

2711—2820 Men då nu striden är ändad, börja såren att svälla, drakgiftet verkar och den gamle konungen känner, att han skall dö.

»Gerna jag såge», qvad han, »att son jag egde,
Som kunde taga svärd och rustning i arf.
Femtio vintrar jag folket beherskat;
Grannar ej vågat störa min ro.
Nu har jag sutit min tid på tronen,
Svek jag ej öfvat, ej falska eder
Svor jag. Med fröjd kan jag säga,
Sjuk af dödssår, att intet slägtmord
folkens herre mig förebrå kan.»

Derefter bjuder han Viglaf hemta fram något af skatten, att han må fröjda sina ögon deråt, innan han dör. Viglaf går der in och tager ut bland annat ett guld-

[1] Jag ser mig ej bättre i stånd än andre att komma till rätta med detta stycke. Grein synes mig emellertid ha lyckats bäst. — Att med *him* v. 2616 menas Veohstan synes mig klart af orden: »*nô ymbe þâ fæhðe spräc, þeáh þe he his brôðor bearn âbredvade*» (2618 f.). Eanmund är Onelas brorsbarn, och det måste vara Onela, som är subjekt till *spräc,* efter som det följande *his* syftar på honom.

virkadt baner och ett urgammalt svärd. Beovulf ser dem och tackar Gud, att det till sist förunnats honom att åt sitt folk förvärfva sådana klenoder. Derpå gifver han föreskrifter om sin grafhög:

»Högen skall byggas på vågslagen udde;
Högt skall han resas på Hvalfisknäset,
Folket till hogkomst, att seglarn må se den
Fjerran från vågen stiga ur dunklet,
Nämna den Beovulfs berg.»

Slutligen tog han från halsen ringen af guld, lemnade den med hjelmen och brynjan åt Viglaf samt sade:

»Du är den siste utaf vår slägt,
Vägmundingarnes,
Ödet har kallat fränderna alle,
Hjeltar i kraft. — —
Jag vill nu följa dem.»

Så lydde hjeltens sista ord.

Sorgsen sitter den unge Viglaf vid den döde konun- 2821—3183
gen, ännu med vatten fuktande hans sår; då komma de tio andre följesmännen, skamfulle till sinnes. Strängt tilltalar han dem. Med otack hade de lönat sin herres gåfvor i salen. Nu måste de fly fredlöse, när det blir kändt, huru de svikit sin tro mot konungen; »bättre då döden än lif med vanära.» — Derpå sänder han bud om stridens utgång till konungaborgen, der folket församlat sig, oroligt väntande budskap om lif eller död.

Budet kommer och förkunnar sin herres men ock drakens död. Derpå bådar han mörka tider:

»Strid är att vänta från Franker och Friser,
När de få höra vår konungs fall.
Fiendskap föddes, då Hugleik med härskepp
Landet hemsökte, och honom Hetvarer
Dråpo med öfvermakt. Ty från den tiden

Ovänskap städs Merovingerna visat.
Svenskarnes folk dock ej mindre jag fruktar,
Ty vida är kändt, huru Angantyr drap
Hädkyn vid Hrefnaskogen, Hredlingsonen,
När han af öfvermod först hemsökte
Skilfingafolket. Strax Ottars gamle fader,
Åldrig och fruktansvärd gaf honom dråpslag,
Dräpte flottstyrarn, tog åter sin brud,
Åldriga modern till Ottar och Onela,
Röfvad på smycken; han fienden förföljde,
Tills den i Hrefnaved herrelös sig gömde.
Nu han med härsmakt de modlöse omslöt,
Höll dem der fångna natten igenom. När
Morgonen bräckte, han skulle dem alla
Dräpa med svärd eller hänga i galgen
Till byte för foglar. —
Men med dag kom hjelp, då de hornet
Hugleiks och stridslurn förnummo,
När till undsättning kampfursten kom.
Nu blef väldig strid mellan Svear och Geater.
Upp bröt den gamle kungen med hären,
Hinna han ville borgen och höjden,
Då han förmärkte Hugleiks folk.
Ej han sig trodde stånd kunna hålla,
Sjöfolket motstå och skatten värja,
Barn och gemål emot hafsfararne;
Derför den gamle flydde mot vallen.
Nu blef det Svenskarnes tur att fly,
Hugleiks att segra. Hän öfver fältet de
Ilande sprungo, då Hredlingaskaran
Stormade fram. Angantyr tvangs nu
Gammal, hvithårig, af svärdshugg att stanna;
Böja sig måste Skilfingadrottnen, när
Eofors kraft honom blifva bjöd.
Wonredingssonen, Wulf, honom slog med

Svärdet, men raskt sig åldrige kungen vände,
Gäldade åter med väldigt hugg;
Hjelmen han klöf och ned segnade kämpen.
Men då kom Eofor, brodern, och slog med
Jättesvärdet ett slag, så blodig sjönk kungen,
Folkets herde lifvet lät[1]. —
Vänliga händer Wulf förbinda;
Kungen plundras på hjelm och på svärd;
Brynjan desslikes man Hugleik bringar.
Herrliga gåfvor han sedan gaf
Bröderna båda, när hem han kom,
Hundratusen af land och ringar i mängd;
Enda dottern åt Eofor han skänkte,

[1] Jag har temligen noggrant återgifvit detta stycke, vv. 2910—2981, och särskildt vissa delar af berättelsen om striden mellan Svenskarne och Geaterna. Det har skett, emedan samtlige öfversättarne, som jag känner, med undantag af en, Heyne, framställa saken på alldeles omvändt sätt. De låta Skilfingarne anfalla Geaterna; det sker genom att v. 2927 göra *Gûðscilfingas* till subjekt, *Geáta leóde* till objekt. Det bör vara tvärt om. Bevisen härför äro: 1) *for onmedlan ærest gesôhton* (2926): »först hemsökte af öfvermod», passar endast om den part, som på en gång började anfallet och fick sitt öfvermod qväst, — det är Hädkyn och Geaterna; 2) det heter v. 2955 om Angantyr, att han ej kunde försvara »skatt, hustru och barn», — men detta visar, att han är i eget land; och då det v. 2930 säges, att han »tog sin brud» d. v. s. gemål, så bör det uppfattas så, att Hädkyn vid det oförmodade öfverfallet tagit drottningen till fånga, men att hon nu åter befrias, när Hädkyn fälles; 3) af uttrycken *brimvîsan* (2930), *sæmannum* och *heáðolîðendum* (2954 f.) är klart, att Geaterna äro de, som kommit farande; 4) Hugleik säges, »då han kom hem», hafva gifvit Eofor och Wulf belöning (2992); 5) vv. 2479 ff. omtalas samma tilldragelse och der säges, att Geaterna härvid utförde ett hämdetåg: *þät,* d. ä. Skylfingarnes härjningar, *mægvine mîne* (Hugleik & Hädkyn) *gevræcan.* — Jag har redan nämnt, att Heyne öfversätter så, som det enligt min mening bör öfversättas; jag torde böra tillägga, att detta är uti 1:sta upplagan af hans öfversättning, bärande årtalet 1863. Uti textupplagan af år 1873 yttrar han intet om sin uppfattning af detta ställe.

Sådan var fäjden och derför jag fruktar
Svenskarnes anfall, när först de få höra
Hjeltens fall.»

Derefter uppmanar han dem att följa till den döde konungen samt tillrusta hans likfärd. Guld skall ej fattas på bålet, ringar skola de offra och allt hvad drottnen med sitt lif köpt, skall smälta deri.

»Ej är nu tid», fortsätter han, »för man eller qvinna
Guldsmycken bära. Mången skön jungfru
Främmande jord skall smyckelös tråda, sen
Härfolkets herre upphört att le,
Fröjdas åt lek och sångens toner.
Fastmer skall kämpen spjutskaftet fatta;
Harpoklang ej mer männerna väcka,
Korpen blott sjunga liksång öfver döde,
Täljande örnen, hur han med vargen
Röfvade byte på blodad hed.»

Så ljöd den sorgliga men ej osanna spådomen.

Skyndsamt begifva de sig härpå till valplatsen, der den gamle konungen ligger död och nära bredvid draken. Nu låg han slagen den lede luftseglaren, kunde ej längre rufva på skatten; han mätte 50 fot. Men Viglaf, Veohstans son, förtäljer striden och sitt besök inne i kullen, samt huru Beovulf förordnat om sin grafhög. Derefter går han in i högen med sju man, och de bära ut skatten. Guldet lastas på en vagn, men den döde konungen lägga de på en bår. Draken vältras i sjön och så begifva de sig i långsamt tåg till Hvalfisknäset. Der bygga de ett väldigt bål, behänga det med hjelmar, sköldar och brynjor och lägga konungen ofvan. Så blir det antändt; högt stiger lågan i vindstill luft, svart vältrar sig röken, men folket står klagande omkring.

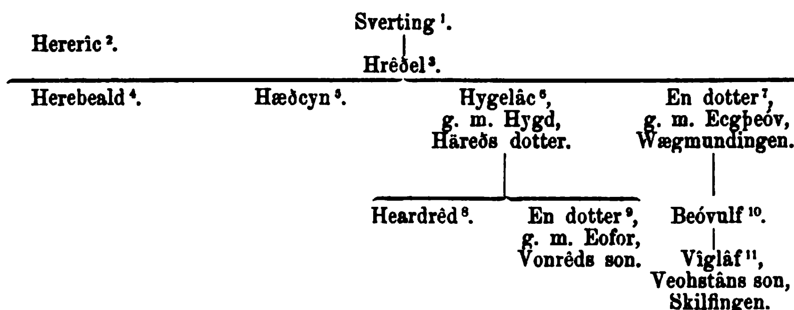
Sedan uppkastade Vederfolket en hög på näset; vida var den synlig för seglaren. Tio dagar timrade de på

hjeltens vård, med mäktig vall omgåfvo de bålets rester. I högen lade de ringar och guld och hela skatten, nyss hemtad ur jorden. Derpå redo tolf kämpar högen rundt, klagade folkets sorg och lofvade konungen. De förkunnade hans bedrifter och prisade hans verk, såsom det höfves att hedra en kär herre, när han död är.

Geaterna sade honom mildast vara bland konungar, menniskovänlig och blid, allom kär och främst i stordåd.

Geaternas konungahus.

Hredel dör af sorg öfver den olyckshändelse, hvarigenom den andre i ordningen af hans söner, Hädkyn,

[1] 1203. — Om Sverting verkligen var Hredels fader, kunna vi ej säga. Hvad vi veta är blott att Hugleik å anf. st. kallas *nefa Svertinges.*

[2] 2206. — Härdred, Hugleiks son, är *nefa Hererîces.* Möjligen är Hereric en anförvandt till Härdred, icke på fädernet utan på mödernet, se Müllenhoff, *Zeitschr. f. d. Alterthum v. Haupt,* II, 226 n.

[3] 2430 ff. m. fl. — De geatiske konungarne (Hädkyn och Hugleik) liksom äfven sjelfva folket kallas understundom Hredlingar (2960). Häraf torde man kunna sluta, att Hredel varit ättens stamfader på tronen.

[4] 2434. [5] 2434 m. fl. [6] 261 m. fl., m. fl.; 1926 (Hygd).

[7] 373 ff. Att Ecgtheov är en Wägmunding veta vi endast af 2813 f., der Beovulf om Viglaf säger: »Du är den siste af vår ätt, Vägmundingarnes.» [8] 2370 ff., 2386. [9] 2997 f., 2964. f.

[10] Om Beovulf se nedan!

[11] 2813 f., 2602 ff. — Viglaf kallas å senare stället Veohstans son, Älfheres slägting *(mæg)* och Skilfingafursten *(leód Scylfinga;* härom

dödat sin äldre broder Herebald (2435 ff.). Han efterträddes emellertid af denne (2483: *H. Geáta dryhten*). Under Hädkyns tid ofredas landet af den svenske konungen Angantyrs söner (2472 ff.). För att hämnas detta begifva sig Hredlingarne öfver hafvet till Sverige med en här (2479 ff., 2924 ff.); dervid lyckas den ene, Hädkyn, att med en del af hären öfverraska den svenske konungen samt taga hans drottning till fånga[1]. Men Angantyr samlar i hast en skara, ansätter nu i sin ordning Hädkyn, befriar sin gemål, dräper inkräktaren samt kringränner hans folk i skogen Hrefnaved. Men nu anländer Hugleik, Hädkyns broder, som af någon anledning varit med en del af hären på annat håll[2]. När Angantyr får höra dennes stridslur, vill han fly till en borg, men upphinnes och i den strid, som nu utspinner sig, stupar han för Eofors hand. — Hugleik är nu konung. Han företager någon tid senare ett härnadståg till Frankiska riket (år 517); här stupar han (1205 ff., 2354 ff., 2910 ff.). På honom följer sonen Härdred såsom Geaternas konung. Under dennes omyndighetstid för fränden Beovulf styrelsen (2377 f.). Senare råkar han i förveckling med Svenskarne och detta blir hans bane (2379 ff.). Han har mottagit Ottarsönerna, Eanmund och Adils, hvilka gjort uppror men måst fly. Den uppbragte Sveakonungen öfverfaller till hämnd härför Härdred och dräper honom i hans eget hus. Så vardt Beovulf konung. För att hämnas frändens död understödjer han Adils uti ett företag mot den svenske konungen, som dervid vardt dödad (2391 f.). För öfrigt omtalas inga fejder under Beovulfs tid med Svenskarne, lika

se ofvan sid. 15 not. 2). På hvad sätt han var befryndad med Beovulf, få vi ej veta, ej heller af hvad grund han kallas Skilfingafursten.

[1] Att så tillgått bevisas deraf, att det strax efter heter, att Angantyr återtog eller befriade sin gemål.

[2] Så måste vi föreställa oss, att saken tillgått.

litet som med något annat folk. Femtio år har han herskat öfver Geaterna, då striden med draken medför hans död.

Hvem Beovulfs efterträdare blef, nämnes ej; dock tycker man sig förstå af ett och annat yttrande, att detta vardt Viglaf, hvilken Beovulf döende räcker sin halsring, och som han nämner »den siste af sin ätt» (2813). Märkas må för öfrigt, att budbärarens mörka spådomar rörande framtiden, se 3014 ff. (egentligen allt från v. 2910), helt visst gifva en utsigt öfver den kommande tidens historia, om ock skalden genom sitt »ej mycket ljög han i ord eller gerning» till sist, gifver honom i någon mon en dementi.

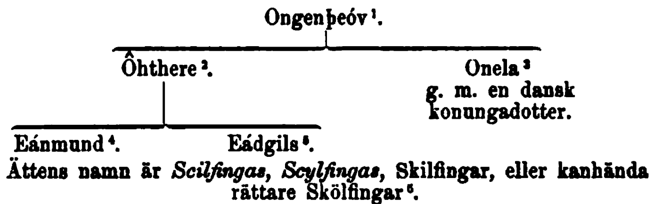

Beovulfs historia.

Vid 7 års ålder tog morfadern Hredel honom till sig och höll honom sedan såsom eget barn (2428 ff.). Som gosse var han ringaktad (2183 f.). Sedan vann han stort rykte för sin tretiomannastyrka (379) och genom utomordentliga bedrifter i sin första ungdom, kappsimningen med Breca och hvarjehanda strider mot jättar och odjur (419 ff.). Kom så färden till Danmark och kampen med Grendel och Grendels moder. Uti striderna med Svenskarne omtalas vår hjelte ej; deremot deltog han i tåget till Frisland (Frankiska riket), dödade dervid Hugernas anförare Däghrefn samt — såsom det tyckes — sam sedan hem till Geataland (2501 f.; 2367 f.). Här erbjuder honom Hygd, Hugleiks enka, tron och rike med förbigående af sin egen son, Härdred (2369 f.). Beovulf afslår det lockande anbudet och först vid dennes död blir han konung. Så kommer slutligen striden mot draken och dermed hans död.

Svenskarnes konungahus.

Ättens namn är *Scilfingas, Scylfingas*, Skilfingar, eller kanhända rättare Skölfingar[6].

Angantyrs söner ofredade Geaterna. Derefter följde desses hämdetåg under Hädkyn och Hugleik, hvilket kostade den förre lifvet, men ock medförde Angantyrs död. — Skalden har rätt vidlyftigt skildrat denna strid; stycket derom är kanske i liffull verklighet det bästa af allt, hvad han bjuder oss. Jag har ofvan sökt gifva en föreställning derom. — Angantyr efterträdes af sin äldste son Ottar[7], men då denne dör, bemäktigar sig brodern Onela till förfång för Ottars söner, Eanmund och Adils, tronen. Antagligen voro de omyndige vid fadrens död, och har då farbrodren begagnat sig af sin ställning såsom förmyndare

---

[1] 2924 ff. [2] Ottar förekommer aldrig sjelf i dikten, om ej i berättelsen om *Ongenþeóves eaferan* v. 2475 f.; blott »Ottars söner» t. ex. 2380, »Ottars fader» 2928. — Att Ottar var äldste sonen kan man sluta sig till deraf, att blott han nämnes på sist anf. st. Det är af samma orsak, Hredrik ensam nämnes v. 1836. — Att Ottar och Onela ännu voro barn eller åtminstone temligen unge vid faderns död, kan man leda sig till af v. 2955 f., der det heter, att Angantyr vid Hugleiks ankomst ej såg sig vån att värja skatt, hustru och »barn».

[3] 2932. Rörande uppgiften om hans äktenskap med en dansk konungadotter se nedan. [4] 2611 f. [5] 2392.

[6] Efter analogi med Sköldungar af *Scildingas, Scyldingas*. Härleder man ordet, ej af ett personnamn *Scilf, Scylf,* Skölf, utan af appellativet *Scilfing,* så blir Skilfingar den rätta formen.

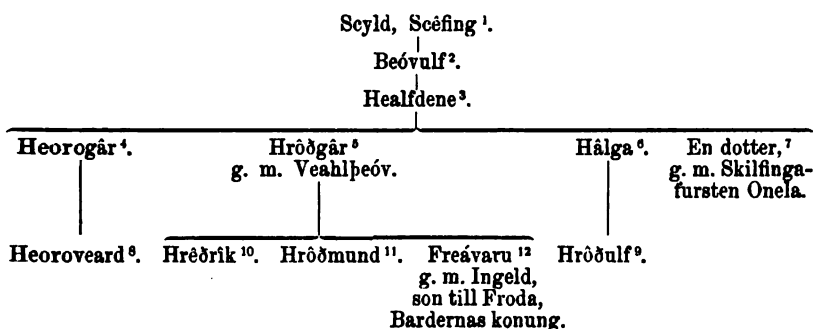
[7] Denna uppgift liksom åtskilligt annat i den följande framställningen grundar sig uteslutande på berättelsen 2379 ff. om Ottars söner, som sökte tillflykt hos Härdred, samt på uppgiften 2611 ff., att Veohstan, som dödade Eanmund, derför icke ådrog sig Onelas fiendskap, oaktadt denne var hans brorson, utan fastmer, såsom det tyckes, hans tacksamhet. Man ledes häraf till antagandet, att den svenske konung, som omtalas v. 2381, är just Onela.

att tillvälla sig riket. När de blifva vuxne, söka de emellertid återtaga sitt arf, men nödgas fly till konung Härdred. Onela följer dem efter och dräper härvid den senare. Sjelf undergår han samma öde, då Adils, understödd af Beovulf, kort efter gör ett sjötåg till Sverige. Adils blef så konung.

Brodern Eanmund vardt dräpt af Veohstan, Viglafs fader, ännu medan Onela lefde.

Danskarnes konungahus.

Ätten heter *Scildingas, Scyldingas,* Sköldungar efter stamfadern *Scyld,* Sköld.

Närmast före Sköld var en konungslös tid. Kanhända hade den vållats deraf, att Danskarne fördrifvit sin förre

[1] 4, 26 ff. [2] 18, 53. [3] 57. [4] 61 f., 467 f. [5] 61 m. fl.; 612 (Valtheov). [6] 61.

[7] 62. — Detta efter Bugges gissning, att textens *Elan* är ett förderfvadt *Onelan,* och att i luckan, som förefinnes i manuskriptet efter detta ord, stått namnet på Halfdans dotter. Detta antagande synes mig vara vida att föredraga framför det vanliga, enligt hvilket luckan innehållit *Ongenþeórs* namn, medan *Ela* varit namnet på hans gemål. Se *Tidskr. for Philologie og Pædagogik* VIII, 42. [8] 2161.

[9] I likhet med andre har jag angifvit Hrodulf d. ä Rolf såsom son till Halga. Dikten säger emellertid icke detta; den blott nämner Rolf såsom Hrodgars *mæg* (1015 ff., jfr 1180 ff.). Af drottningens ord å sist anf. st., der hon kallar honom »min R.» och vidare erinrar om, att »vi», hon och Hrodgar, bevisat honom välgerningar, kunde man snarare förmoda, att slägtskapen legat på hennes sida än på Hrodgars.

[10] 1189. [11] 1189. [12] 2022 (2064).

konung, hvilken väl då varit Heremod, son till Ecgvela, hvarom på tvenne ställen talas (901 ff., 1709 ff.).

Af Halfdans söner var först Heorogar konung (2158: »*H. cyning*», jmf. 465 ff.), så efter dennes död Hrodgar. Vid den tid, då Beovulf uppträder, har den senare i 50 år haft väldet öfver Danskarne (1769). Han har i sin krafts dagar fört många krig (1770 ff.). Af dessa omtalas det med Barderna (2020 ff.); äfven har fordom strid rådt mellan Danskar och Geater (1855 ff.).

II.

Svéon.

Namnet *Svéon* förekommer i Beovulf på 4 ställen (2472, 2946, 2958 och 3001). På de båda sista är det förbundet med *leóðe*, folk, till *Sveóna leóðe*. Vid ett tillfälle kallas folket *Sveóþeóð* (2922). Riket eller landet heter *Sviórîce* (2383, 2495), — helt visst första gången Sveriges namn är nämndt inom litteraturen.

Den regerande konungaätten heter *Scilfingas*, Skilfingar, och härmed betecknas understundom äfven folket sjelf (2381, 2927: *Gûðscilfingas*, och möjligen äfven 2205: *Heaðoscilfingas*). — Huruvida de i Beovulf nämnde *Svéon* äro Svear eller Svenskar, vill jag för tillfället ej yttra mig om.

Geátas.

Jämte *Geátas*[1] och *Geáta leóðe* förekomma såsom namn på Beovulfs folk mycket ofta jämväl *Vederas*, *Vedera leóðe*,

[1] Anmärkas bör kanske, att nominativformen, *Geátas*, ej förekommer i Beovulf, så vidt jag kunnat finna, undantagandes en gång, nämligen i sammansättningen *Sægeátas*, v. 1850.

Vedergeátas. Riket heter *Geáta land*, *Vedera land*, men en gång äfven *Vedermearc* (298). Som det geatiska konungahuset intet slägtnamn eger, förekommer det icke heller, att folket är benämdt efter detsamma (jfr dock ofvan s. 21 n. 3.)

Med undantag af fyra äldre författare, Kemble, Leo, Grundtvig och Schaldemose, samt en nyare, Haigh[1], hafva, så vidt jag vet[2], alle, som på ett eller annat sätt sysselsatt sig med Beovulfsdikten, uti dess *Geátas* sett forntidens *Gautar*. Grundtvig uttalar sin ovisshet om, hvar dessa Götar rätteligen äro att söka. Alle andre, Ettmüller, Thorpe, Grein, Heyne, Wolzogen m. fl. samt hela raden af kommentatorer, för att nu ej tala om de historiske författare, som omnämnt Beovulfsqvädet och dess uppgifter, finna dem uti Vest- och Östgötar, med ett ord uti vår historias Götar. Denna åsigt är nu obestridt herskande; jag kommer derför att sysselsätta mig egentligen endast med den.

Förenämnda åsigt grundar sig väl i främsta rummet på sjelfva namnet. Det angelsaksiska *Geátas* är ögonskenligen det nordiska *Gautar*. Men knappt mindre har en annan omständighet bidragit att stadga densamma, den nämligen att i dikten omtalas strider mellan Svenskarne och Geaterna. Det hör ju till något af det första, vi få lära om vårt land och folk, att de, såsom det heter, äro sammankomna af Svea och Göta. Och striden mellan Svear och Götar upptager uti historien om vår äldre

[1] Haighs arbete *The Anglo-Saxon Sagas* känner jag endast genom andre. — Beovulfs förste utgifvare Thorkelin, har äfven uttalat en annan åsigt än den sedan allmänna. Han gjorde Geaterna till Danskar. Jag har emellertid ej ansett mig behöfva taga vidare notis om hans upplaga.

[2] Såsom jag i Inledningen nämnde, har jag ej haft tillfälle att se Wackerbardt, Simrock eller Arnold. I denna punkt stämma de dock med den vanliga uppfattningen. — Dahlman, *Forschungen zur Geschichte Dänemarks,* har jag ansett mig kunna lemna obeaktad.

medeltid sedan gammalt hedersrummet. Helt naturligt måste man derför, när man i Beovulf fick läsa om Svenskar och Geater och om strider dem emellan, vid de senare komma att tänka på våra Götar.

Anmärkningsvis må tilläggas, att Thorpe tyckes finna ett ytterligare stöd för denna åsigt uti namnet *Vederas*, hvilket han anser vara samma ord, som förekommer i sjöns namn Vettern *(Beowulf, Index)*. Han står dock, så vidt jag vet, ensam om denna uppfattning.

Det är, som man häraf ser, egentligen på yttre grunder, liggande utanför Beovulfssagan, som man fotat åsigten om Geaternas identitet med våra Götar. En noggrann undersökning af dikten sjelf med hänsyn till föreliggande fråga har deremot mig veterligen aldrig blifvit företagen. Icke ens de, som uttalat en från den allmänna afvikande uppfattning, hafva synnerligen befattat sig dermed, åtminstone hafva de icke riktat sin uppmärksamhet härvid åt det håll, dit hon bort riktas. Och likväl är det väl icke mer än rättvist, att man först af dikten sjelf söker svaret på frågan, hvilka dess Geater äro, innan man dömer deröfver. Endast om intet sådant svar står att vinna, må man afgöra saken, skalden ohörd. Nu gifver han dock ett ganska tydligt svar på en sådan fråga, blott man förstår att rätt ställa den senare och rätt tyda det förra. Naturligen kunna vi ej vänta oss att få ett svar lika på sak gående som frågan är. Några direkta upplysningar om Geaternas nationalitet innehåller tydligtvis dikten icke. Det vore en orimlighet att begära sådana. Skalden vet, hvilka Geaterna äro, och han förutsätter, att läsaren vet det ock.

Deremot saknas ingalunda dessa små, skenbart tillfälliga notiser, hvilka dock för den uppmärksamme läsaren röja den verld, hvari författarens tankar dväljas eller om hvilken de röra sig. Skalden skildrar Gaeten Beovulfs bedrifter, men dervid komma på mer än ett ställe de

yttre förhållanden, i hvilka dennes folk befann sig, helt naturligt fram. Man får på detta sätt en rad af små biomständigheter, hvilka utgöra de nödvändiga konseqvenserna af den allmänna situation, hvari de handlande personerna och alltså äfven skalden sjelf med sina tankar befinna sig. De äro icke ditsatta med afsigt eller för att dermed gifva en upplysning; nästan omedvetet hafva de flutit ur författarens penna, helt enkelt emedan de höra till och följa af sig sjelfva. Men de äro så mycket tillförlitligare.

Det är dessa små biomständigheter vid framställningen af Geaterna uti Beovulfssagan, som skola lära oss, hvilka de äro. De utgöra lika många svar, hvilka skalden, ehuru naturligen oafsigtligt, sjelf gifver oss på den fråga, vi framstält. Man har försummat att akta på dem; hade man det gjort, skulle man svårligen hafva kommit till den åsigt, vid hvilken man nu stannat. Beovulfsdigtens Geater äro icke våra Götar, förutsatt naturligen, att man, såsom rättvist är, åt skaldens egen uppfattning gifver obestridd hemul.

För att ådagalägga detta vill jag framlägga följande från dikten sjelf hemtade moment.

1) Geaternas konungaborg är belägen helt nära hafvet.

»Ej fjerran hade de att söka», heter det om Beovulf och hans följe, när de från Danmark återkommit till fädernestranden, »ej fjerran hade de att söka ringbrytaren; Hugleik Hredlingen bodde der med sitt hof nära sjövallen» (1921 ff.). — Detsamma inhemta vi af berättelsen om draken. Han bor i en kulle vid sjön (3131 f.) och ej långt derifrån ligger konungaborgen (framgår af berättelsen om tilldragelserna närmast efter konungens död: 2892 ff.)

Vi se häraf, att skalden tänker sig Geaternas hufvudort belägen vid hafvet. Andra omständigheter förekomma

äfven, som tyda derpå, att Geaterna voro förnämligast hänvisade till sjön.

Beovulf förordnar, att han skall ligga på Hronesnäs d. ä. Hvalfisknäset, och att en väldig hög der skall uppkastas till ett minne för hans folk, vida synlig, så att sjöfararne, vid hvilka vi närmast hafva att tänka på Geaterna sjelfve, må kalla honom Beovulfs berg (2802 ff.). — Vidare må nämnas, att samtlige Geaternas härfärder voro till sjös, hvarom mera nedan. Äfven må anföras Beovulfs kappsimning med Breca, hvilken egde rum i stora hafvet.

Och om vi slutligen också icke kunna lägga vidare vigt vid den tvänne gånger förekommande benämningen *Sægeátas* (1850, 1986), såsom föranledd närmast af versens behof[1], så förbjuder hon åtminstone dock antagandet, att Gaeterna varit ett inlandsfolk med ringa eller ingen kust. Allt sammanlagdt, måste vi fastmer nämna dem ett sjöfolk i eminent mening.

Men huru förlika de påpekade fakta med åsigten, att vi här hafva att göra med Vestgötarne? — Att här endast kan vara tal om Vestergötland och dess inbyggare, ej om Östergötland, bevisas af berättelsen om hjeltens resa till Danmark: han tillryggalägger den på ett dygn (219). — Om Vestgötarne hafva vi svårt att misstänka, att de en gång fört ett sjölif och varit ett sjöfolk i den mening, hvarom här är fråga. Icke heller är det oss bekant, att Vestergötlands hufvudbygd någonsin varit i vester, mot hafvet till. Så långt tillbaka vår kunskap räcker, är Skara Vestergötlands hufvudstad eller kanhända rättare förnämsta ort. Deremot ega vi, så vidt jag vet, intet minne af hvad slag det vara må, som talar om, att vid Göta

[1] På senare stället säges det om Beovulf och hans följesmän kommande från resan och kan således anses föranledt just häraf. På det förra deremot afser det Geaterna i gemen och utan alla inskränkningar. På båda synes uttrycket dock närmst vara föranledt af versens behof.

elfs mynning, såsom Thorpe antager (*Beowulf*, XVII, XXIII, not. *b*), och såsom man med dessa förutsättningar måste antaga, Götarnes hufvudort legat.

Men, invändes det, mellan den tid, i hvilken Beovulfssagans händelser spela, 6:te seklet, och den, då vi få närmre kännedom om vårt land genom de isländska sagorna eller andra källor, ligger nära ett halft årtusende. Under den tiden kunna många omhvälfningar egt rum, hvilka utplånat spåren af dessa äldre förhållanden och förändrat Götafolkets lifsvilkor. Det är möjligt — men jag tror det ej.

2) Vv. 2333—5 omtalas drakens framfart i Geaternas land:

Häfde lîgdraca leóda fästen
eálond ûtan, eorðveard þone,
glêdum forgrunden.

[Med eld hade likdraken i grunden förgjort folkets borgar, ön utanför (och hela) detta landskapet].

Här talas om »ön utanför». Att dervid tänka på en af de holmar, som finnas vid Göta elfs utlopp, låter sig icke göra. Vår skald visar sig i öfrigt icke vara så förtrogen med lokaliteterna, att vi kunna tilltro honom känna, ens att sådana der förekomma. Icke heller passar det i stycke med det öfriga att förstå *ealónd ûtan* om de små öar, som denna del af vår kust eger.

Skalden föreställer sig, att draken hemsöker hela Geatalandet, såsom vi se af vv. 2309 ff., och här på det ställe, hvarom fråga är, gifver han uttryck deråt genom att sammanfatta allt, rikets alla delar. När då jämte den del deraf, som låg på fastlandet, äfven ön eller möjligen öarna utanför nämnas, så kan det för visso icke vara någon liten öde holme eller låt vara äfven en mängd, som så särskildt framhålles. Det måste vara en stor ö, hvilken åtminstone tillnärmelsevis kan ställas vid sidan

om fastlandet. Men hvar finna en sådan utanför Vestergötland och vid Göta elfs mynning? Att åter tänka på Öland eller Gotland förbjuder oss hela situationen, vid Vesterhafvet.

Utgifvare och andre hafva äfven märkt den svårighet, som detta ställe erbjuder för den vanliga åsigten i frågan. Kemble föreslog att ändra texten till *eal lond;* Grundtvig ville hafva den till *eal on útan.* Bugge tillgriper en annan utväg (*Tidskr. for Philologie og Pædagogie*, VIII, 68). Han vill på detta ställe konstatera en ny betydelse för *eáland*, nemligen »sjöland». Men detta passar illa i stycke med hela belägenheten. Draken bor ute vid sjön, konungaborgen ligger också nära hafvet. Der han sjelf befinner sig är sålunda just sjölandet; det hemsöker han närmast — och härtill hänför sig *neân* v. 2317[1], — men så äfven, jämte hela inlandet, *eálond ûtan* — derpå syftar *feorran*, anf. v. *Eáland* har uppenbarligen här ingen annan betydelse än den vanliga af ö. Men när så är fallet, måste vi fastställa, att detta uttryck icke gerna låter förena sig med antagandet, att Geaterna äro våra Götar och särskildt Vestgötarne.

3) Vigtigare skäl ännu än de redan anförda tala emellertid emot, att Beovulfs Geater äro desamme som Götarne.

På åtskilliga ställen omtalas den beröring, som de geatiske konungarne haft med Svenskarne. Dessa ställen

---

[1] Stycket lyder:

Väs þäs vyrmes vîg vîde gesŷne
nearofâges nîð neân and feorran,
hû se gûðsceaða Geáta leóde
hatode and hŷnde.

d. ä. ormens (drakens) krig var vida synligt, det fientliga anfallet nära och fjerran, huru den mannaskadaren hatade och ansatte Geaternas folk.

äro in alles fem, deraf de två — 1968 och 2204 f.[1] — blott låta förstå uti ett par ord hvardera, att strid egt rum mellan Svear och Geater. På de tre återstående förtäljas litet utförligare vissa episoder ur förhållandet mellan de båda folken under den tid, qvädet omfattar.

Vers 2379 ff. heter det:

Hyne vräcmäcgas
ofer sæ sôthan, suna Ôtheres:
häfdon hŷ forhealden helm Scylfinga,
þone sêlestan sæcyninga,
þâra þe in Sviórîce sinc brytnade,
mærne þeóden.

[Honom, d. ä. Härdred, sökte öfver sjön Ottars söner, landsflyktige; de hade gjort uppror mot Skilfingarnes furste, den bäste af sjökonungar, som i Sverige delade ringar, en präktig drotten].

Och vidare ett stycke längre ned, v. 2391 ff.:

Se þäs leódhryres leán gemunde
uferan dôgrum; Eádgilse vearð
feásceaftum freónd, folcê gestêpte
ofer sæ sîde sunu Ôhteres,
vîgum and væpnum.

[Han, d. ä. Beovulf, glömde ej i en senare tid att återgälda den manspillan; han vardt Adils, den hjelplöse, till vän, understödde Ottars son, öfver sidan sjö med folk, kämpar och vapen].

De spärrade orden innehålla, hvad vi här hafva att gifva akt uppå. Svenskarne komma öfver sjön d. v. s.

[1] 1968 kallas Hugleik *bonan Ongenþeóes*, Angantyrs bane; och 2204 heter det om Härdred, att han dödades,

þâ hyne gesôthan on sigeþeóde
hearde hildefrecan Heaðoscilfingas,

d. ä., då de stridbare Skilfingarne hemsökte honom i spetsen för segerfolket.

öfver hafvet till Geaterna. Samma sak återkommer uti de båda andra ställen, som omtala förhållandet mellan de två folken och deras herskarhus. Det första af dessa, vv. 2472—89, innehåller följande strofer:

þâ väs synn and sacu Sveona and Geáta
ofer vîd väter vrôht gemæne,
herenîð hearda, syððan Hrêðel svealt
oððe him Ongenþeóves eaferan væran
frome fyrdhvate, freóde ne voldon
ofer heafo healdan, ac ymb Hreosna beorh
eatolne invitscear oft gefremedon.

[Då var strid och tvedrägt öfver vida vattnen mellan Svenskar och Geater, strid inbördes, hård härkamp, sedan Hredel gick bort och Angantyrs söner blefvo djerfve härsmän, ville ej hålla fred öfver hafvet, och vid Hreosnaberg ofta lömskt gjorde fruktansvärd landgång].

Det återstående och sista stycket, som talar om Svenskarne, omfattar vv. 2922—88. Det handlar om Geaternas infall i Sverige, eller rättare blott om en episod deri, den fäktning eller rad af fäktningar, hvari först Hädkyn, så Angantyr fäldes vid Hrefnaskogen (se ofvan öfversigten). Ehuru sålunda skalden här icke har anledning att framkomma med en fras liknande de ofvan nämnde, undslipper det honom dock äfven här i mer än ett uttryck, att de anfallande kommit öfver sjön. Så heter det v. 2930 med afseende på Hädkyn, att Angantyr nedhögg »sjöanförarn»: *âbreót brimvîsan*, och vidare v. 2953 ff.:

viðres ne trûvode,
þät he sæmannum onsacan mihte,
heáðolêðendum hord forstandan,
bearn and brŷde.

[(Angantyr) trodde sig ej kunna göra motstånd, att han förmådde hålla stånd mot sjöhjeltarne, för hafsfararne värja skatten, hustru och barn].

När helst alltså skalden kommer att omtala Svenskarnes och Geaternas beröring med hvarandra, heter det »öfver sjön», »öfver hafvet» o. s. v. Men dessa uttryck stå der icke såsom afsigtligt gifna upplysningar; de äro fullkomligt tonlösa uti berättelsen. De utgöra blott accessoirer till framställningen, innehålla alltså biomständigheter, som nödvändigt höra samman med den skildrade tilldragelsen, och som, när den är gifven, följa af sig sjelfva. För Geaterna att komma till Svenskarne var att begifva sig öfver sjön, och sammalunda omvändt. Men detta bevisar, att skalden tänkt sig de båda folken skilda åt af vatten och det så, att ingen annan förbindelse mellan dem var möjlig än den öfver sjön. Han har icke särskildt omtalat detta, ty han förutsätter, att hvar man vet det; men han har å andra sidan icke kunnat undgå att här och hvar antyda det. Det har följt med framställningen af de båda folkens inbördes relationer, helt enkelt emedan det är ett moment, som icke kan skiljas derifrån; föreställningen om det ena innebär nödvändigt föreställningen om det andra. Men när så är fallet, när alltså Beovulfs Geater äro af vatten helt skilda från Svenskarne, huru går det då med antagandet om deras identitet med våra Götar?

Så vidt jag vet, har jämte Grundtvig endast Thorpe märkt detta förhållande. Den förre omnämner det om ock blott helt flyktigt och utan att deraf draga några vidare konseqvenser; det är emellertid tydligen det, som kommit honom att gissa på Gotland såsom Geaternas möjliga hemvist (*Beowulf*, LVI). Thorpe åter menar, att skalden tänkt på Mälaren, och att det är den alltså det gäller, när det heter, att Svenskarne anföllo öfver sjön o. s. v. (*Beowulf*, not. till 4937, s. 166). En Engelsman eller öfver hufvud en icke nordbo kan möjligen göra ett sådant antagande; för oss är det klart, att det vatten, som

här afses, icke kan vara nyss nämnde insjö eller öfver hufvud något annat än hafvet.

Detta borde för öfrigt äfven Thorpe hafva insett. De vidfogade epiteten *síde* och *víd*, 2394 och 2473 respektive, stå visserligen närmast för versens skull, men det är å andra sidan tydligt, att de stå der, endast emedan de kunna stå der, d. v. s. emedan de passa till saken sjelf. Hade skalden ej haft det vida hafvet utan en insjö i tankarne, skulle han ej tvänne gånger kunnat använda epitet, som passa blott för det förra, ej för den senare. Och är det icke tanken på det vida hafvet, som satt honom uttrycken i pennan, så måste det vara det stora afståndet mellan de båda folken och den långa färden alltså — ty äfven det kunde framkalla dessa uttryck — som föresväfvat honom. Men äfven så fattadt, blir det dock intet annat än hafvet, vi här hafva att göra med. Dessutom använder skalden på ett ställe just ordet *heaf*, haf och det dertill i så att säga förstärkt form, i plur.: »*ofer heafo*», öfver hafven (2477). — Thorpes uttydning af detta ord, »insjö», *(Beowulf, Index)*, kan väl ej annorlunda betecknas än såsom ett godtyckligt hugskott.

Dock, hvartill dessa utläggningar? Vi hafva ofvan sett, att skalden uppenbarligen icke tänkt sig, att någon annan väg fanns från det ena folket till det andra än öfver sjön; och härmed äro alla vidare undersökningar öfverflödiga. Geaterna äro af hafvet skilda från Svenskarne; de kunna alltså icke bo på Skandinaviska halfön och således icke heller vara desamme som våra Götar.

Detta alltså är det första svar, som dikten sjelf gifver oss på vår fråga, hvilka dess Geater äro. Hvad de i de föregående momenten framhållna omständigheterna gjorde troligt, har genom den sist anförda blifvit fullt bevisadt. Geaterna äro icke våra Götar eller öfver hufvud bosatte på den skandinaviska halfön, detta är det enligt min mening ofrånkomliga resultatet af undersökningen. Och med

detta resultat stämmer i sjelfva verket allt hvad vi uti dikten i öfrigt inhemta om Geaterna. Vi skola finna det, när vi hinna till det positiva svaret på denna fråga, hvilka de äro. Innan jag tager itu dermed, vill jag emellertid med ännu ett par skäl öka tyngden af den bevisning, som blifvit förebragt, visserligen icke derför att jag anser det egentligen behöfligt utan snarast för att ej förbigå något, som hör till saken.

Af öfversigten här framför synes, att Geaterna gjorde härnadståg till Frisland och Frankiska riket, och att de betrakta Frankerna jämte Svenskarne såsom sina hufvudfiender. Men kunna vi, som känna landets belägenhet och dess inbyggares historia, rätt gerna tro, att det är Vestgötarne, som ega sådana förbindelser? Och låter det icke märkvärdigt för våra öron att höra en Vestgöte uttala farhogor för, att landet skall hemsökas med krig af Merovingerna?

En annan omständighet är i ännu högre grad egnad att väcka tvifvelsmål rörande den förmenta identiteten af Geaterna och Götarne. Det är den, att qvädet om Götafolket och dess hjelte är skrifven af en anglisk skald i England.

Sagan om Beovulf måste tydligen hafva uppstått hos det folk, hvars hjelte han var. Men huru har sagan kommit från Götaland till England? Och huru har en anglisk skald kunnat förmå sig att om ett främmande folk och dess män skrifva den digt, som vi nu ega? Man har gjort sig åtskillig möda att förklara detta, men med ringa framgång. Någon utflyttning från Götaland till England har icke egt rum, men utan en större sådan utflyttning är sagans vandring till den stora ön i vester icke gerna tänkbar. När skalden fattade henne i pennan, hvilket måste ha skett i början eller senast i midten af 700-talet, har han tagit henne från folket. Men att hon i England ursprungligen icke varit en folkegendom hos något annat

folk än det, som i henne såg en sin särskilda tillhörighet, det torde få anses som oomtvisteligt. Att hon sedan från den ursprunglige innehafvaren öfvergått jämväl till grannarne, med hvilka för öfrigt den förre snart sammansmälte till ett folk, Angelsaksarne, det må man gerna medgifva. Men med en flock af sitt folk måste hon ha vandrat öfver hafvet och endast så har hon fått burskap i England. Man vore frestad att tillägga, endast en ättling af Geatfolket har haft anledning att derom skrifva det qväde vi nu ega. Härmed vare huru som helst, nog af, sagan har icke kommit till England och der blifvit folkegendom med mindre än att hon följt med en del af sitt folk, men, som sagdt, någon utflyttning från Götaland eller öfver hufvud från den Skandinaviska halfön till England, känna vi ej till, och det är ingen sannolikhet för, att någon sådan egt rum. Svenskarne, deri Götarne inberäknade, deltogo ej i färderna till detta land, när ett par århundraden senare vikingatågen började.

Är det nu så, att Beovulfs Geater icke äro våra Götar, så blir frågan, hvar vi då hafva att söka dem. De författare, som uti sin uppfattning afvikit från den vanliga, hafva på mycket olika sätt besvarat densamma. Haigh, hvars arbete *The Anglo-Saxon Sagas* jag, såsom jag redan nämnt, känner endast genom andre, förlägger dem till norra England. Jag medgifver gerna, att de topografiska enskildheterna uti beskrifningen på Grendel-träsket o. s. v. kunna af skalden hafva hemtats från hans egen omgifning — det tyckes vara öfverensstämmelsen härutinnan med en viss trakt i närheten af Hartlepool, som ledt Haigh till uppställandet af denna hypotes. Men det är naturligt, att, äfven om så varit fallet, detta dock icke det ringaste har att göra med frågan, hvilka Geaterna äro.

En annan engelsk författare, Kemble, har trott sig återfinna dem uti Anglerna, hvilka enligt äldre engelska källor skulle bott söder om Jutarne i Slesvig (så Beda, Alfred den store uti sin öfversättning af Orosius o. s. v.). Men det är klart, att dessa åsigter, som icke det minsta taga hänsyn till namnet, *Geátas*, icke lemna något bidrag till lösningen af frågan. För öfrigt har Kemble kommit till sin åsigt endast genom en missuppfattning af ett visst ställe i texten, vv. 1925 ff., hvarom se närmare Ettmüller, *Beowulf*, 26 och Grundtvig, *Beowulf*, XLV, 156, hvilken senare här först återstält den rigtiga läsarten.

Grundtvig, den om Beovulf så högt förtjente forskaren, gissade, såsom redan blifvit nämndt, på Gotland såsom Geaternas hemvist. Detta antagande stämmer förträffligt med några af de omständigheter, som vi ofvan anfört, men ingalunda med alla. Så t. ex. kan man om Gotländingarne ännu mindre än om Götarne förmoda den i sagan omtalta lifliga förbindelsen med Friserna och Frankiska riket. För öfrigt strandar detta antagande på uppgiften, att Beovulf på ett dygn fullbordade resan till Danmark, hvilket väl vill säga Seland.

Leo slutligen och efter honom Schaldemose uttala den åsigten, att Geaterna äro Jutarne, invånarne i Jutland[1]. Den förre anför till stöd härför intet annat skäl, än att uti ett kapitel af kon. Alfreds öfversättning af Bedas Kyrkohistoria (I, 15) *Juti* återgifves med *Geátas*. Den senare lägger härtill det argument, som de uti sagan några gånger förekommande uttrycken *be sæm tueónum* och *Scedenîg*, *Scedeland* enligt hans förmenande gifva vid

[1] Ännu en författare R. T. Hampson (*An Essay on the Geography of King Alfred* uti J. Bosworths *King Alfreds Anglo-Saxon Version of the compendious History of the World by Orosius*, London 1859) uttalar, oberoende af Leos äldre yttrande i ämnet samt, såsom det synes, (s. 33 f.), uteslutande af etymologiska grunder, identiteten mellan *Geats* och *Jutes or Goths*, såsom han å anf. st. uttrycker sig.

handen. Denna åsigt har emellertid enstämmigt förkastats af alla efterföljande. Läsarten *Geátas* hos Beda förklaras bero på en misskrifning utaf en afskrifvare.

Likväl hafva Leo och Schaldemose enligt min öfvertygelse uttalat det riktiga. Beovulfs *Geátas* kunna inga andra vara än Jutarne. Vi ha icke mycket att välja på: Geaterna äro icke våra Götar, de kunna icke heller gerna vara Gutarne på Gotland; det återstår då intet annat än Jutarne, ty vi få dock icke lemna helt åsido den fingervisning, som namnet gifver.

Med detta antagande stämmer ock allt på det bästa i stycke.

Är Geataland Jutland, så är lätt förklaradt, att konungaborgen legat vid hafvet, och att Beovulfs grafhög uppkastats på Hvalfisknäset, likaså ock att draken, då han förödde landet, härjade äfven ön utanför, det är Fyen, eller möjligen någon annan af de danska öarna, Lässö, Samsö, som tillhört Beovulfs rike[1]. Vidare följer af detta antagande, att Svenskar och Geater måste öfver sjön söka hvarandra. Äfven förstå vi härmed, huru Geaterna kunde komma i fäjd med Friserna och det Frankiska riket, liksom ock huru Beovulfssagan förts till England och der besjungits af en anglisk skald: enskilda flockar af Jutarne följde med Saksar och Angler öfver till England (*Beda*, I, 15); genom dem förmedlades sedan sagans öfverflyttning till detta land. Slutligen förklaras häraf på ett tillfredsställande sätt ännu två omständigheter, som må tagas med i räkningen.

Den ena har jag redan berört; det är berättelsen om Beovulfs kappsimning med Breca. Täflingen slutade med att Beovulf af storm och sjögång drefs till *Finna land*. Och antingen man dermed vill förstå Fyen (så Schaldemose, *Beowulf*, 156) eller kon. Fins land i Frisland, så-

[1] Af gammalt har äfven Fyen, som bekant, hört till Jutland. Den gamle *Jydske Lov* omfattar denna ö jemte Samsö och Langeland.

som mig synes likligast med hänsyn till skildringen af hafvet å stället i fråga, så stämmer det förträffligt till antagandet, att vi hafva att söka vår hjelte på Jutland[1].

En annan omständighet af större betydelse är, att Geaterna mycket ofta kallas *Vederas*, *Vedergeátas*, och deras land *Vedera land* samt en gång äfven *Vedermearc* (298). Thorpes förslag att härleda detta namn från sjön Vettern har med rätta allmänt förkastats. Deremot är man nu ense om, att det är samma ord som i det tyska *Wetter*, vårt Väder, Vind. Med denna betydelse passar emellertid namnet *Vederas* och *Vedermearc* alldeles icke för Götarne och deras land, men deremot förträffligt till Jutland och dess invånare. Jutland må med skäl kunna kallas Vindmark.

Härmed har jag, så vidt jag kunnat finna, upptagit alla de hållpunkter för bestämmandet af Geaternas land, hvilka qvädet sjelf innehåller. De vitna alla enstämmigt och kategoriskt emot åsigten, att dermed förstås Götaland i Sverige. Deremot låta de samtliga väl förena sig med antagandet, att Jutland är Geaternas hemvist. Jag går nu att bemöta de invändningar, som jag förutser skola göras mot detta antagande.

Möjligen torde för någon den uti sagan omtalade lifliga beröringen med Svenskarne utgöra en anledning till tvifvel rörande identiteten af Geater och Jutar. Mellan Svenskar och Jutar ligger ett stort stycke väg. Jag erinrar emellertid i detta hänseende om Ynglingasagan, hvarest flerestädes omtalas härfärder af svenske konungar till Vendel i Jutland liksom omvändt danske eller jutske konungars tåg till Uppsala. Och särskildt är att beakta,

---

[1] Grundtvig tänker på Finland (*Beowulf*, namnlistan), och jag medgifver att i fråga om Beovulfs bedrifter kan man vänta sig allt. — Thorpe gissar på Finnveden i Halland, rätteligen Småland (*Beowulf, Index*), men det passar ej.

det nämnda saga berättar just om den Ottar, hvarom i Beovulfsqvädet är tal, att han stupade på ett tåg till Vendel (*Yngl.-S.*, kap. 31).

En annan invändning af historiskt slag torde möjligen vara den, att man enligt denna uppfattning af Geaternas nationalitet måste konstatera, att Jutland vid förevarande tid utgjort ett eget rike. Denna invändning väger dock icke tungt. Visserligen är jag med Jessen (*Undersøgelser til Nord. Oldhist.*, 38 ff.) fullt ense, att Gorm den gamle icke var den, som först samlade det senare Danmarks skilda delar till ett rike. Men hurudana förhållandena i det hänseendet varit under 500- och 600-talen, derom meddelar endast en annan källa, nämligen Procopius uti sin berättelse om Herulernas tåg upp i Sverige, någon upplysning. Hvad han dervid meddelar är emellertid så långt ifrån att strida emot antagandet af flere riken bland Danerna, såsom man märkvärdigt nog uttydt det, att det fastmer synes gifva ett kraftigt stöd deråt[1]. Det heter, sedan det omtalats, att Herulerna genomtågat åtskilliga andra folks områden: *μεθ' οὓς δὴ καὶ Δανῶν τὰ ἔθνη παρέδραμον* o. s. v. (*De bello Goth.* II, 15). Der står *Δανῶν τὰ ἔθνη*, »de danska folken»; detta uttryck innebär visserligen etnografisk identitet, men säkerligen ock politisk åtskilnad. Man jämföre strax nedan om Thuliterna: *τρισκαίδεκα ἔθνη — — βασιλεῖς τέ εἰσι κατὰ ἔθνος ἕκαστον*. En parallel erbjuder dessutom Taciti bekanta ord om Sueverna, *quorum non una — gens* o. s. v. (*Germ.* 38). *Δάνοι*, *Dani*, Danskar har blifvit en kollektivbenämning på de folk, som bodde i denna del af Norden, men detta hindrar icke, att de hvart för sig både egde egna namn och vid den tid, hvarom här är fråga, politisk sjelfständighet.

[1] En annan sak är, hvad vigt man öfver hufvud vill tillägga Procopii vittnesbörd om Nordens folk. I detta fall stämmer det emellertid med förhållandena, sådana de verkligen voro.

En märkvärdig illustration till Beovulfssagans politiska geografi beträffande Danmark erbjuder för öfrigt berättelsen om Ottars resa från slutet af 800-talet. Det heter nämligen der, att han, »seglande ut från Sciringesheal vid Kristianiafjorden, behöfde 5 dygn för att komma till Hedeby (i Slesvig), hvilket ligger mellan Vender, Saksar och Angler och hör till Danskarne. På resan dit hade han Danmark på babord och på styrbord under tre dagar öppna sjön, men under de två sista dagarne Gotland (d. ä. Jutland), Sillende (d. ä. S. Jutland) och många öar». Vidare tillägger han, »att han under dessa två dagar hade de öar, som tillhöra Danmark, på babord» (*And hym wæs ðâ twegen dagas, on ðæt bæc-bord, þa igland, þe in Denemearce hyrað:* cap. 19, Bosworth, *King Alfred*, s. 21). Denna sista uppgift är märkvärdig. Man vore frestad att säga, att enligt denna framställning det danska riket ännu vid slutet af 800-talet omfattade utom sydv. Sverige (Halland och Skåne) blott några af de danska öarna (de öster om Stora Belt liggande, Seland, Laaland, Langeland och Falster: se Wulfstens resa: *Ibid.* cap. 20, s. 21) samt Slesvig. Jutland och återstoden af öarna hörde icke dit. Härpå vill jag nu ej hålla, oaktadt — jag anmärker det i förbigående — kung Alfreds geografiska beskrifning af Danmark, *ibid.* cap. 12, såsom angifvande blott de etnografiska förhållandena icke kan anföras till bevis för ett motsatt förhållande. Säkert är emellertid, att Ottar härmed angifvit en åtskilnad mellan Jutland och vissa öar å ena sidan samt Danmark med återstoden af öarna å andra, hvilken just motsvarar de politiskt geografiska förhållanden, som existerat på Beovulfs tid, d. v. s. under 500-talet. Anmärkningsvis erinrar jag för öfrigt ännu en gång om det kända förhållandet med konung Valdemars Jydske Lov och dess territoriela omfattning.

Ett inkast af annat slag mot identifieringen af Geater och Jutar är det, som skulle kunna hemtas af det i dikten

förekommande *eótenas*. Detta ord har af de fleste öfversättarne återgifvits med Jutar. Vore denna öfversättning riktig, kunde neppeligen antagandet, att Geaterna voro samma folk upprätthållas. Nu saknar emellertid en dylik tolkning af *eótenas* all verklig grund. Det är uteslutande af teoretiskt filologiska skäl som Kemble, Ettmüller, Thorpe, Grein, Heyne m. fl. så uttydt detta ord. Tager man deremot hänsyn, såsom man bör göra, till hvad texten sjelf fordrar för betydelse åt ordet å de ställen, der det förekommer, så kommer man till ett helt annat resultat.

På denna väg fann Grundtvig redan, att *eótenas* dels har betydelsen af »jättar, troll», dels ock på några ställen betecknar ett folknamn; dock opponerar han sig bestämdt emot att deri se Jutarne (*Beowulf*, 198). Nu senast har emellertid Rieger uppvisat (*Zeitschr. für Deutsche Philologie* III, 398 ff.), att ordet helt enkelt betyder »fiender», en betydelse som för öfrigt redan Leo gaf deråt (*Beówulf*, 67, n.; f. 80 ff.). Jag inskränker mig till att hänvisa till Riegers framställning. Blott det vill jag for egen del tillägga, att på alla de ställen der *eótenas* förekommer (vv. 112, 421, 668, 761, 883 o. s. v.), med undantag af fyra, sammanhanget bestämdt förbjuder att i detta ord se ett folknamn. På de ställen åter, der det möjligen skulle kunna så fattas, hvilka alla tillhöra episoden om öfverfallet på Finsburg (vv. 1072, 1088, 1141 och 1145) användes det om Friserna[1].

För fullständighetens skull må ännu en invändning af ungefär samma slag som den föregående upptagas till bemötande. Det är den, hvartill uttrycket *Vendla leód*

[1] Rieger anser, att det 1072 och 1145 syftar på Danskarne, För min del kan jag ej se annat, än att det äfven här, åtminstone å förra stället, gäller Friserna. Det säges, att Hildeburg ej hade skäl att prisa »eoternas» trohet (ordhållighet). Men detta böra vi väl anse vara sagdt om dem, som först gjorde anfall och derigenom, om ock medelbart, vållade henne sorg, alltså om Fin och hans folk. — Beträffande 1146 medgifver jag, att man kan anse *mid eotenum* syfta lika väl på Danskarne som på Friserna.

v. 348, användt om Vulfgar, en hirdman vid Hrodgars hof, skulle kunna gifva anledning. Man har öfversatt detta uttryck med fursten öfver Vendlerna d. v. s. invånarne i Vendsyssel i norra Jutland.

Dock detta inkast betyder ej mycket.

Ty äfven om *Vendlas* icke äro Vandalerna såsom Engelsmän och Tyskar förmena, utan inbyggarne i Vendsyssel[1], så är dermed dock långt ifrån sagdt, att desse utgjort ett folk för sig, ett sjelfständigt politiskt helt vid denna tid. *Vendla leód* behöfver ingalunda öfversättas med Vendlerfursten i betydelsen af Vendlernas herskare. Beovulf kallas kort förut (341) *Vedera leód* och så oftare (*Geáta leód*: 625, 669, 829 o. s. v.); sammalunda Viglaf v. 2603: *leód Scylfinga.* Detta är intet annat än ett *epitheton ornans* ungefär liktydigt med Geathjelten, Skilfingahjelten. Ja, i förevarande fall skulle *leód* i betydelsen af herskare, konung hafva varit högst opassande; Vulfgar är nämligen en hirdman och tjenare vid konung Hrodgars hof, ej blott en gäst, såsom han i egenskap af landsflyktig herskare skulle hafva varit (335 f.: *»ic eom Hrôðgâres âr and ombiht»;* jfr. 358). — För öfrigt må väl kunna sägas, att med Vendlerna, invånarne i Vendsyssel, må det vara huru det vill; Geaterna få nog rum på jutska halfön dem oaktadt.

Jag kommer slutligen till den vigtigaste utaf de invändningar, som kunna göras emot antagandet, att Geaterna äro Jutarne. Det är den, som hemtas från sjelfva namnet. Hon är så mycket betydelsefullare, som hon på det närmaste sammanhänger med grundvalen för den gängse åsigten, hvars egentligen enda stöd, såsom ofvan blifvit påpekadt, just namnet är. *Geátas* är, säga filologerna, samma ord som det nordiska *Gautar*, vårt Götar. För Jutar hafva Angelsaksarne andra benämningar, såsom

[1] Schaldemose förlägger *Vendlas* till Vendsherred på Fyen och motliggande kust af Jutland (*Beowulf,* 160).

formerna *Jotum*, *Jutna*, *Ytum*, *Ytena*, *Eota* visa; äfven heter det *Geotas* (se exempelvis Rieger, *anf. st.* s. 400 f.). Detta argument tyckes vara afgörande. Skada blott att detsamma illa stämmer öfver ens med det resultat, hvartill textgranskningen synes komma. Denna tyckes nämligen leda till förkastande af alla de angifna namnformerna utom en, samtidigt med att hon fastställer *Geátas* såsom ett af Angelsaksarne brukadt namn på Jutarne. Jag kan här icke ingå uti en fullständig utredning af dessa ting, en utredning som för öfrigt hvad beträffar vissa utaf de anförda namnen svårligen kan gifva fullkomlig visshet, så länge inga bättre textupplagor utaf författarne i fråga finnas att tillgå. De vi nu hafva äro så godt som obrukbara för en textkritisk undersökning af detta slag. Jag skall alltså inskränka mig till att angifva det för mitt syfte oundgängligen nödvändiga.

Jotum och *Jutna* förekommer uti den angelsaksiska Krönikan vid året 449. Stycket, hvaruti Jutarne omtalas, är tydligen direkt taget från Bedas historia I, 15. Det förskrifver sig emellertid från en relativt mycket sen tid, 12:te seklet nemligen (se Earle, *Two of the Saxon Chronicles Parallel*, Oxford 1865, ad. ann. 449, jfr. pp. XXIII [in fine], XLIII, LIII). På något annat ställe än det nu nämnda förekommer icke detta namn uti den angelsaksiska litteraturen d. v. s. den på angelsaksiskt språk skrifna litteraturen (se likväl nedan).

Eota är ett *ἅπαξ λεγόμενον*. Vi träffa det endast uti konung Alfreds Öfversättning af Bedas historia IV, 16, och der göres för öfrigt platsen detsamma stridig af *Ytena*. Utaf de tre handskrifter, som Weloch jämfört för sin text, hafva blott de två *Eota*, den tredje, Cod. Benedict., af Weloch signerad B, deremot det nyss nämnda *Ytena*. Om öfver hufvud läsarten *Eota* skall bibehållas, måste han tydligen ändras till *Jota*, och kommer ordet då, ehuru visserligen här icke syftande på Jutarne i Jutland, att

verkligen innehålla Jutenamnet. Denna text blir i så fall den andra, som eger namnet *Jotas*. Man kan emellertid hysa tvifvel huruvida ej *Eota*, *Jota* bör helt och hållet utgå för att lemna rum för *Ytena* såsom det enda riktiga. Så som texten nu ser ut hos Beda, I, 15 och IV, 16 samt uti den angelsaksiska Krönikan vid året 449, allt å de ställen som beröra hithörande ting, torde det likväl få stå qvar.

Ytena förekommer, som nämndt är, uti en handskrift till Öfversättningen af Beda IV, 16, der två andra hafva *Eota*. Dessutom i formen *Ytum* på ett ställe uti machverket *Scopes Vidsid* (Thorpe, *Beovulf*, p. 219). Uti detta ord döljer sig emellertid icke något namn på Jutarne. Der det står, är det namn på den folkgrupp, som bodde på fastlandet midt emot ön Wight. Att denne i likhet med inbyggarne på sjelfva ön härstammade från Jutar, hvilka en gång slagit sig ned här, inverkar ej på betydelsen af namnet *Ytena*. *Cantvare* och *Vihtvare* voro tvenne andra namn på Jutar i England; lika litet som de är *Ytena* en namnform för Jutarne såsom Jutar d. v. s. för Jutarne i Jutland. Icke heller står ordet i någon språklig förbindelse med stammen *jut*. Det härleder sig nämligen från namnet Wight och bör troligen läsas *Vitena*, icke *Ytena*, såsom handskriften har det. Härom torde emellertid vara svårt att komma till full visshet, då man, såsom vi strax skola se, har en form *Uuihta* för Wight, *Uuihtii* för de Jutar, som bosatt sig på nämnda ö och angränsande fastland. Hvad som emellertid talar för att ändra *Ytena* till *Vitena* är, att denne Cod. Benedictinus allestädes för *Jutis* har *Vitis*, för *Jutarum Vitarum*, och nog tyckes det ligga nära till hands att antaga, det den som skref *Vitarum provinciam*, i öfversättningen återgaf detta med *Vitena land*. Härmed må nu vara, huru det vill, säkert är, att *Ytena* eller *Vitena* intet har att skaffa med namnet Jute, Jutar. Beviset gifva de texter, som omtala den germanska inflyttningen till England, *Beda* I, 15,

latinsk text och angelsaksisk öfversättning, den förr omtalta Krönikan, vid året 449, samt Ethelwerd uti sin krönika å motsvarande ställe. Vi inhemta af dessa texter, att en flock Jutar slog sig ned i Kent och fingo de deraf namnet *Cantuarii*, på angelsaksiska *Cantvare*. En annan flock tog ön Wight, *Vecta*, i besittning och nedsatte sig till någon del äfven å fasta landet midt emot; desse fingo samfäldt namnet *Vectuarii*, *Vihtsætan* (Öfvers.), *Withware* (Krön.), hos Ethelwerd *Uuihtii*, hvilket i angelsaksisk form blir vårt *Vitas (Ytas)*[1]. — Denna benämning måste de ha erhållit redan mycket tidigt. Vi finna det deraf, att Beda ger Hengist och Horsa till fader *Victgilse*, till farfader *Vecta*, hvarjämte en senare insatt såsom ännu ett led i kedjan *Vitta*. Det är ön Wight, hvars namn här figurerar både i latinsk och angelsaksisk form såsom personnamn. Men detta har tydligen varit möjligt endast derigenom, att folket sjelf kallats Viter, hvilket namn åter, såsom man häraf torde finna, är härledt af namnet å den nyss omtalta ön och alltså icke står i något sammanhang med stammen *jut* i Jutar.

Det sagda bör vara nog för att visa, att *Ytena*, *Ytum* eller väl rättare *Vitena*, *Vitum*, uti våra texter alldeles intet har att skaffa med Jutarne i Jutland, ett resultat som i ingen mån rubbas derutaf, att namnet *Viti*, Viter snart nog i England och derefter äfven utanför detsamma verkligen blef namn på de sist nämnde. Detta har skett genom ett slags metonymi: Viterna, inbyggarne å ön Wight och

[1] Att *Vectuarii* o. s. v. omfattade äfven de på fastlandet bosatte Jutarne, ej blott öborna, säges uttryckligen af Beda: *Victuarii (Vectuarii), hoc est, ea gens quæ Vectam tenet insulam, et ea quæ usque hodie — — Jutarum (Vitarum) natio nominatur, posita contra ipsam insulam Vectam.* — Särdeles upplysande för frågan om uppkomsten af namnet *Viti*, Viter, är Ethelwerds berättelse: *Cantuarii de Giotis traxerunt originem; Uuhtii* (bör vara *Uuihtii) quoque, qui a Uuihta insula adhærente Brittanniæ nomen sortiti sunt (Monumenta hist. Brittan.* I, p. 502).

motliggande kustland, voro dock af jutsk härkomst, deraf Viter för Britterna synonymt med Jutar[1].

Bland de ofvan upptagna benämningarna på Jutarne förekommer till sist äfven *Geotas*. Härom har jag ej mycket att säga, endast det att ordet är helt och hållet en filologisk fiktion. Litteraturen har intet *Geotas* att uppvisa, ty icke få vi taga hänsyn till skriffelet *Geotena* för *Geátena*, uti Beovulf v. 443, det senare sjelf en nordengelsk dialektform för *Geáta* (se Rønning, *anf. arb.*, s. 93). Icke heller förmå de latinska formerna *Gioti* och *Giothi*, det förra hos Ethelwerd (11:te årh.), det senare hos Wilhelm af Malmsbury (12:te årh.), bevisa tillvaran af ett angelsaksiskt *Geotas*. Försöket slutligen att vinna burskap inom litteraturen åt denna namnform genom att korrigera vissa texter uti Alfreds Öfversättning af Beda, är just hvad jag strax skall söka tillbakavisa.

Resultatet af undersökningen blir alltså, att blott ett af de anförda namnen på Jutarne, nemligen *Jotas*, *Jutas*, verkligen begagnats. De öfriga hafva antingen gält ett helt annat folk eller ock alls icke förekommit. Härmed är den ena delen af min textgranskning till ända; jag öfvergår till den andra.

[1] Häraf läsarterna *Vitis* och *Vitarum* i handskrifterna till Beda och häraf bruket äfven utom England af denna benämning på Jutarne liksom *Vitland*, *Withesleth* för Jutland och Danmark i dess helhet, — så t. ex. hos den tyske annalisten Saxo från 13:de århundradet, uti det s. k. *Chronicon Erici regis,* troligen äfven i den svenska folkvisan *(Vitalahed)* o. s. v. — Den vanliga förklaringen, enligt hvilken detta namn skulle uppkommit genom en godtycklig omkastning i skrifsättet, *Vitæ* för *Jutæ,* är, såsom man häraf finner, helt och hållet gripen ur luften. Namnet kommer af Wight och är ursprungligen benämning endast på de å denna ö och midt emot å fastlandet bosatte Jutarne. Vitland åter är i första hand ön Wight såsom Viternas land — så uti *Cod. Benedictinus* till Beda IV, 16 och uti den angelsaksiska Krönikan på flere ställen (ad ann. 530, 998, 1001. 1013: *The Laud MS.*); sedan betyder det Viternas land i allmänhet och blir derigenom äfven namn på Jutland.

Den angelsaksiska litteraturen eger ännu ett ställe, der Jutarne omtalas, det är, såsom man lätt kan förstå, uti kon. Alfreds Öfversättning I, 15, samma ställe der Beda sjelf talar om detta folk. Här benämnas emellertid Jutarne icke *Jotas*, såsom i Krönikan utan *Geátas*. *Comon hi of ðrim folcum ðam strangestan Germanie, þæt of Seaxum and of Angle and of Geatum. Of Geata fruman sýndon Cantvare and Vihtsætan — — — — is þæt land ðe Angulus is nemned betwýh Geatum and Seaxum (Ed. Welochi,* 1643). Det är här filologerna vilja ändra *Geátum* etc. till *Geotum* etc. Men samtidigt nödgas de då äfven rätta på tvenne andra texter. Uti Ottars Resa heter det om Jutland kap. 18, att midt emot Nordmanna land *is Gôtland on oðre healfe ongean and siðða Sillende* och uti kap. 19 säger Ottar om sin färd från Sciringesheal i Norge till Hedeby i Slesvig: *him væs on þæt steorbord Gotland. Gôtland (Gotland),* säger man, bör vara *Geotland.*

Det är emot dessa ändringar jag vill inlägga en gensaga. De strida emot alla sunda principer för behandling af texter.

Att börja med vill jag anmärka, att manuskripten inga varianter innehålla, hvarken för *Geátas* eller för *Gôtland;* åtminstone komma inga sådana till synes uti de textupplagor, som vi ega, och dem jag varit i tillfälle att se. Men vidare har man i fråga om dessa texter icke tagit tillbörlig hänsyn till den inre sannolikheten för och möjligheten utaf, att här begåtts en oriktighet. Vill man förklara en läsart felaktig, måste man kunna visa, att felet med någon rimlighet kunnat begås af författare eller afskrifvare; kan detta icke ske, gör man rättast uti att låta läsarten vara sådan, som den är. Det är så förhållandet enligt min mening är här. På tre ställen omedelbart efter hvarandra och till en del i samma punkt står *Geátas;* på två ställen i två på hvarandra följande kapitel och i samma berättelse står *Gôtland* — att nu antaga att här föreligger

beträffande de nämnda uttrycken ett fel, synes mig vara att tro författare eller afskrifvare om sämre än hvad man har rätt till. Ty de hafva dock hvar för sig velat skrifva, hvad rätt och riktigt var. Men frågan är vigtig för bedömandet utaf den föreliggande invändningen mot Geaternas och Jutarnes identitet, af dess värde och halt. Jag vill alltså ingå uti en närmare utläggning af saken.

Vi hafva fyra eller, om man så vill, fem möjligheter att räkna med; må vi eftertänka, hvad rimlighet de ega hvar för sig. Antingen ligger felet å författarnes sida eller å afskrifvarnes, och detta afskrifvarne i första hand, ty eljes skulle vi utan tvifvel ha varianter; eller slutligen hafva båda parterna del deri. I ena som andra fallet kan felaktigheten hafva tillkommit med afsigt, för hvilken händelse den tydligen icke var felaktighet i egentlig mening, ty den skrifvande trodde då, att han skref det riktiga, eller är hon en följd af oaktsamhet, i sig sjelf en missskrifning alltså. Det senare antagandet, hvilket ligger närmast till hands, och enligt hvilket alltså *Geátas* genom vårdslöshet och slarf skrifvits för *Geotas*, *Gôtland* för *Geotland*, visar sig dock vid närmare eftertanke ohållbart. Ty icke kan man gerna tänka sig, att en författare eller afskrifvare är så konseqvent i sin felskrifning, att han hvarje gång han fattar ordet i pennan, skrifver det galet och städse blott på ett vis. Att sådant kan hända en gång är lätt förklarligt, men ej så att det skulle ske i ena fallet tre, i andra två gånger, och på båda ställena i ett sammanhang. Förskrefve sig för öfrigt misstaget från författarne, kunde man vänta sig, att afskrifvarne skulle gjort något försök att rätta detsamma. Antager man för den skull, att här föreligger en felaktighet i de båda texterna, så låter det dock icke förena sig med reglerna för en varsam och sund textkritik, att förklara denna hafva tillkommit genom oaktsamhet. Men i så fall måste hon tillskrifvas okunnigheten, och då ha vi åter två möjligheter.

Antingen är det de respektive författarne, som icke vetat bättre, än att Jutarne hette *Geátas*, Jutland *Gôtland*, eller är det afskrifvarne, som förebråelsen för denna okunnighet drabbar. Det senare fallet förutsätter emellertid, att afskrifvarne ändrat sina föreliggande original, och detta tydligen endast emedan de ansett sig ega bättre kännedom om saken, — men det låter dock allt för otroligt. Och hvad skulle detta i öfrigt bevisa, om ej att det vid 1000-talet ungefär gifvits Angelsakser, hvilka kallat Jutarne *Geátas*, Jutland *Gôtland?* Antagandet åter, att det varit de respektive författarne, som begått en okunnighetsblunder, när de skrefvo *Geátas* och *Gôtland*, är ej rimligare det och leder för öfrigt endast till erkännandet, att dessa namn på Jutar och Jutland faktiskt varit i bruk på författarnes tid.

Slutligen låter äfven en femte möjlighet tänka sig, hvarigenom en oriktig läsart här kunnat inkomma, så nämligen att författarne på ett ställe genom oaktsamhet skrifvit så, som det nu står, och att sedan de respektive afskrifvarne i första hand i öfverensstämmelse med felet ändrat det riktiga. Men äfven detta är föga rimligt, ty helt visst var ingen Angelsaksare vid denna tid okunnig om hvad Jutarne och Jutland på hans eget tungomål borde heta. De erhöllo ju nästan årligen erinringar om Danskarnes och Nordmännens tillvara; dem böra de alltså hvar och en hafva väl känt till.

Slutet af denna textgranskning blir alltså, att läsarterna *Geátas* och *Gôtland* icke kunna med någon rimlighet utdömas, utan måste vi hålla till godo med dem, sådana de äro. Och resultatet utaf vår undersökning i det hela rörande den invändning vi hade att bemöta, är således, att Angelsaksarne brukat tvenne olika namn på Jutarne, det ena *Jotas*, det andra *Geátas*. De båda namnen hafva begagnats samtidigt, dock så att det ena efter hand gick ur bruk, sedan det andra vunnit burskap i

språket. *Jotas* är det yngre namnet och det har småningom undanträngt *Geátas*, som är det äldre.

Utom i litteraturen från konung Alfreds tid, såsom vi nu sett, samt uti Beovulf, förekommer i tvenne andra texter af gammalt datum åtminstone spår utaf detta benämningssätt. Britten Nennius, som skref i början af nionde århundradet, upptager såsom den förste uti den långa ättraden till Hengist och Hors *Geat (Monum. hist. Britt.* I, p. 62). Man misstager sig, då man förklarar detta af Odins tillnamn *Gautr* i den nordiska poesien. Liksom vi uti ifrågavarande stamtafla hos Beda läsa *Victgilse, Vitta* och *Vecta,* blott emedan folket kallades Viter, så är äfven *Geat* folkets namn uti en eponymos. Ett analogon hafva vi i Yngl.-Sagan (kapp. 38, 20), der Göt och Dan sättas såsom de förste konungarne öfver Götar och Daner.— Den andra text, hvarest vi se ett minne utaf denna äldre benämning på Jutarne, står uti en samling af Edvard Bekännarens lagar, der det heter: *Guti vero similiter, cum veniunt, suscipi debent et protegi in regno isto* — — — *Ita constituit optimus Ina rex Anglorum* (Schmid, *Die Gesetze der Angelsachsen,* 2:te Aufl., s. 512). Denna text härrör visserligen från en jämförelsevis mycket sen tid, Edvard Bekännarens eller möjligen en ännu senare; jag håller dock före att namnet *Guti* liksom sjelfva bestämmelsen förskrifver sig från konung Inas lag och alltså utgör en erinran om den äldre tidens benämningssätt. Det gamla lagstadgandets *Geátas* har på latin återgifvits med *Guti.*

Det återstår nu endast att undanrödja den konflikt, som synes råda mellan textgranskningens resultat rörande namnet *Geátas* samt filologien och dess fordringar. Detta låter sig lyckligtvis äfven göra utan minsta svårighet. Konflikten är nämligen endast skenbar. Han bilägges genom att helt enkelt hålla textgranskningen och filologien hvar för sig inom sina behöriga gränser. Texterna lära oss,

att Angelsaksarne kallat Jutarne *Geátas*, Jutland *Gôtland*, men deraf följer icke, att *Geátas* är samma ord som Jutar, *Gôtland* som Jutland. Så trodde visserligen Leo, Schaldemose och alle andre, som känt sig bundna utaf texternas läsarter, men härutinnan misstogo de sig. Å andra sidan säger oss filologien väl, att namnen *Geátas* och Jutar, *Gôtland* och Jutland icke äro, språkligt sedt, identiska; men detta hindrar uppenbarligen icke, att Angelsaksarne kunnat kalla Jutarne för *Geátas*, Götar, och deras land för *Gôtland*, Gotarnes (Götarnes) land, och att dessa ord alltså faktiskt kunde beteckna detsamma. Slutet från den språkliga non-identiteten till den sakliga är icke mera berättigadt än det (Leos och andres), som utaf den sakliga identiteten vill konstatera den språkliga: *verba valent sicut nummi.* Konflikten upplöser sig sålunda uti den enkla slutsatsen, att Angelsaksarne i äldre tid kallat Jutarne Götar, Jutland Gotland. Icke i och för sig har *Geátas* betydelsen af Jutar, men hos Angelsaksarne har det varit namn på detta folk och sammalunda *Gôtland* på Jutland.

Huru man åter bör förklara nu angifna benämningssätt, är en sak, som icke hör hit. Sjelfva faktum, att detsamma varit brukligt, kan icke bortresonneras, och detta är för oss nog. Endast det vill jag i nämnda afseende påpeka, att ifrågavarande benämningssätt tyckes äfven här i Norden hafva i långt aflägsna tider varit vanligt och alltså Jutarnes ursprungliga namn varit Götar, Gotar, d. v. s. *Gautar*. Annorlunda kan man nämligen ej uttyda de utsagor, hvilka man här och hvar påträffar i den isländska litteraturen, att Jutland och Danmark i äldre tider hetat Gotland, Reidgotland. Vi finna dem i den yngre Eddan på två ställen (ed. AM. I, p. 374, 530), dessutom i företalet (I, 26), vidare i Hervararsagan (Bugges ed. s. 127), o. s. v. Dessa uppgifter äro ej att förbise;

de bestyrka de angelsaksiska källornas vitnesbörd, liksom de i sin ordning bestyrkas af dem[1].

Härmed har jag bemött den sista och vigtigaste utaf de invändningar, som med fog kunna göras mot identifieringen af Geaterna i Beovulf med Jutarne. Uti namnet ligger intet hinder för detta antagande; tvärt om gaf undersökningen rörande namnet i utbyte ett nytt stöd

[1] Vid mer än ett tillfälle här ofvan har jag satt namnen Götar och Gotar o. s. v. vid sidan af hvarandra på ett sätt, som antyder, att jag anser dem vara, såsom ord och språkformer betraktade, ungefär identiska. Detta tarfvar en förklaring. Det har under de sista årtiondena för den nordiska filologien gält såsom ett *crimen læsæ majestatis* att sammanställa de båda namnen Götar och Gotar på något sätt, som kunde antyda, att de vore egentligen samma ord, om ock naturligen roten erkändes vara gemensam. För icke-filologer har denna stränga åtskilnad städse synts temligen orimlig. Orden äro allt för lika och framför allt de folk, som dermed betecknats, allt för närbeslägtade, för att man skulle vilja släppa antagandet om en mycket nära frändskap mellan dem. Det måste derför helsas utaf historikern med det största bifall, när filologien under sin fortgående utveckling nu sjelf öppnar utsigt for den förklaringen, att de båda namnen blott äro tvenne olika former utaf samma ord. Det är de undersökningar rörande accentförhållandena i vårt äldre språk, hvilka i senare tid utförts särdeles af min kollega härstädes, dr Axel Kock, som gifvit detta uppslag. Man finner deraf följande. Ett ursprungligt *au* har i nordiska språk behandlats på olika sätt, beroende på, huruvida det hade eller saknade hufvudaccent. I det förra fallet qvarstod det som bekant i isländskan som *au* (*ǫu*) och utvecklades i fornsvenskan till *ö*; i det senare fallet öfvergick det till *o* (Kock, *Tydning af gamla svenska ord,* 1881, s. 1 ff.). På detta sätt har af den oaccentuerade konjunktionen *auk* blifvit isl. och fsv. *ok,* af *skautkónungr* (konung Olof Erikssons binamn) — fsv. *skotkónunger,* af *Gautstáver* namnet *Gu(t)staf,* af fsv. *brùþlaup* — fsv. *brullop* o. s. v., under det att vid sidan af dessa senare former (forn)svenskan äfven har *skötkonunger, Götstaf, brullöp.* Dessa äro snarast att förklara deraf, att man kunde accentuera icke blott *skautkónungr* utan äfven *skaùtkonungr,* icke blott *brùþlaup* utan äfven *bruþlaúp;* i äldre språket hafva nämligen massor af komposita

för Geaternas jutska börd. Detta blir alltså det positiva svaret på frågan om Geaternas nationalitet. Det ansluter sig förträffligt till det föregående negativa, som dock för oss var hufvudsak. Beovulfs Geater äro icke våra Götar, var hvad vi ofvan visade. Nu hafva vi funnit, att de utan allt tvifvel böra sökas på Jutland, att de äro Jutarne.

Att Beovulfs Geater utgjorde allt, hvad som på den tiden kallades Geater, Jutar, på Cimbriska halfön, derom

kunnat få hufvudaccenten fakultativt på första och andra sammansättningsleden (Kock, *Tidskrift för Filologi, N. R.* III, 247 noten). — Intet hindrar nu, att man jämte *Gaùtland* uttalat äfven *Gautlánd,* men vid denna senare accentuering utvecklades regelrätt *Gotland* på samma sätt som af nyss anförda *Gautstáver* blef *Gu(t)staf,* under det att *Gaùtland* gaf upphof åt *Götland.* — Såsom stöd för uttalet *Gautlánd* kan särskildt anföras, att ännu Lucidor *(Helicons Blomster,* Del. 4) accentuerar *Uplánd* [för denna upplysning liksom för det mesta uti denna filologiska utläggning har jag dr Kocks personliga meddelanden att tacka]. Ordet *gautar* ingår äfven som senare sammansättningsled i flere ord. De nord. språken hafva *Vestrgautar* (fsv. *Væstgötar), *Austgautar* (fsv. *Östgötar), *(H)reiðgautar [(H)reiðgotar; — Hraiþkutar* har Rökstenens inskrift såsom namn på Våmods folk, hvilka voro Östgötar (se Bugge, *Tolkning af runeinskriften etc.* s. 35 f.)], **Eygautar (Eygotar);* Beovulfs *Vedergeátas (Geátas = Gautar), Guðgeátas, Sægeátas* känna vi af det föregående. Då utan tvifvel dessa och dylika komposita fordom, liksom nu, i de nordiska språken kunde hafva hufvudaccenten på första stafvelsen, utvecklades regelrätt senare kompositionsledens *-gautar* till *-gotar,* jfr *brùþlaup — brullop.* Äfven i sådana sammansättningar som **(H)reiðgautaland — (H)reðgotaland, *Eygautaland — Eygotaland* var utvecklingen *au — o* regelrätt, ty sannolikt har man uttalat på samma sätt som nu t. ex. *Vèstman(na)land,* d. v. s. med hufvudaccent på första och biaccent på sista stafvelsen, men med den andra oaccentuerad. Men har man på denna väg fått *Gotland* och såsom senare kompositionsled *-gotar,* är det naturligt att äfven det osammansatta namnet på folket, *Gautar (Götar),* genom påverkan af landets namn och af *-gotar* kunde ombildas till *Gotar.* För öfrigt synas de angelsaksiska namnen *Geátas,* d. ä. *Gautar,* och *Gôtland,* hvilka samtidigt förekomma, bestyrka detta resonnemang: uti den nordiska dialekt, hvarifrån de lånats, har *au* utvecklats till *o* i landets namn, men detta *o* ännu icke derifrån intrångt i folkets.

kunna vi vara fullt säkra; en annan sak är, huruvida detta folk upptog hela det nuvarande Jutland, huruvida alltså Hredlingarnes och Beovulfs rike omfattade hela halfön. De få upplysningar i den vägen, qvädet innehåller, medgifva ingen visshet härutinnan; de tillåta oss endast att säga, att till Geaternas rike hörde jämväl öar eller möjligen en ö (Fyen?), och väl äfven att det sträckte sig i vester till stora hafvet (kappsimningen med Breca företages troligen der). Antagligt är emellertid, att det upptog större delen af halfön eller hela det senare s. k. Nørre-Jylland och sålunda egde en jämförelsevis rätt stor utsträckning.

Dene.

Danskarne benämnas uti Beovulf utom *Dene* jämväl *Súðdene*, *Norðdene*, *Vestdene* och *Eástdene*.

Man vore frestad antaga, att skalden med dessa benämningar efter väderstrecken, hvilka förekomma vida oftare än det enkla *Dene*, afsett skilda grupper af det danska folket, så mycket mer som han icke i fråga om något annat af de folk, han nämner, brukar samma epitet. Likväl finner man lätt, att detta icke kan vara fallet. Hvar och en af dessa sammansatta benämningar står i st. f. det enkla *Dene* och har fullkomligt samma omfattning som det, betecknar alltså antingen hela det under Hrodgars spira förenade danska folket eller ock dennes närmaste omgifning. Sanningen häraf betyga de ställen, der *Dene* och *Súðdene* o. s. v., eller t. ex. *Vestdene* och *Eástdene* användas om desamme i en och samma meningsföljd, (så t. ex. vv. 383, 389 och 392: *Vestdene* — *Dene* — *Eástdene*, allt om det danska folket i dess helhet; vv. 463 och 465: *Súðdene* — *Dene*, i samma betydelse som ofvan;

v. 767 åter kallas Danskarne i Heort *Dene* och v. 783 *Norðdene*, o. s. v.). Anledningen till detta benämningssätt är uteslutande att söka uti versens behof. Det tvåstafviga *Dene* tyckes i allmänhet ej passa för densamme, derföre utbildas det med ännu en stafvelse, hvilket sker antingen så, att ett epitet sättes i början af ordet — utom de ofvan nämnda äfven *Hring*, *Gâr* och *Beorht* — eller genom att låta det få svag böjning, *Deniga* (155, 271, 350, 359, o. s. v.). Det enda man på grund af valet utaf epitet möjligen kunde förmoda rörande folk och rike, vore, att det senare egt ett spridt läge, på flere öar eller på öar och fastlandet. Det hade då varit tanken härpå, som kommit skalden att taga benämningen efter väderstrecken[1].

Jämte *Dene* kallas Danskarne i Beovulf efter sitt konungahus äfven *Scyldingas* (30, 53, 58, o. s. v.).

Landet och riket heter *Dena*, *Deniga* o. s. v. *land*, aldrig *Denamearc* såsom dess senare namn är (Ottars Resa uti Kon. Alfreds Orosius, kap. 19). Dess omfattning kunna vi ej angifva. Uttrycken *Scedeland* (v. 19) och *Sceden-îg* (v. 1686), hvilka förekomma vid tal om danske konungar, medgifva ingen närmare bestämning häraf. Öfversättarne tolka orden olika, än såsom betecknande blott Skåne (Thorpe, Grein, Heyne m. fl.), än hela Skandinavien (Ettmüller). Andre åter betrakta ordet såsom ett appellativum, härleda det från *sceadan*, *scheiden*, dela, skilja, och återgifva det dels med det »delade landet», hvarmed då skulle förstås det danska riket (så Kemble[2]), dels med »skiljolandet», då dermed skulle afses Jutland (Geaternas land),

[1] Anmärkas må i förbigående, att Konung Alfred uti sin geografiska beskrifning af Germanien skiljer, ur etnografisk synpunkt, mellan *Sûðdene* och *Norðdene;* de förra tyckas vara Jutarne, de senare Danskarne på öarna och på det svenska fastlandet, i Skåne och Halland.

[2] *Beowulf,* s. 2: *the divided lands = Scedeland;* deremot återgifves *Scedenîg* v. 1686 oförändradt (s. 69).

som är ett skiljeland mellan tvenne haf (så Leo och Schaldemose). Om dessa sista tolkningar må jag säga med Grundtvig, att de äro mera fyndiga än sanna. Icke heller af de förra är någon i sak riktig; huruvida åter uti namnen, *Sceden-îg* — *Skandinavien*, *Skåne*, finnes någon frändskap, må de språklärde afgöra. Af dikten sjelf inhemta vi, att *Scedeland*, *Sceden-îg* tänkts såsom ett större geografiskt helt, hvari danska riket var innefattadt. »Beovulf, Sköldungen, vardt berömd», heter det v. 18 f.; »vida gick hans rykte uti Scedelanden»; och på det senare stället kallas Hrodgar, »den bäste af verldskonungar vid de två hafven, bland dem som delade skatter uti Scedenig (på Scedeön)».

Icke heller uttrycket *be sæm tveónum*, hvilket förekommer på några ställen, kan gifva oss närmare upplysning om det danska rikets belägenhet och omfattning[1]. Det enda, vi med stöd af diktens egna antydningar härom kunna säga, är, att hufvudlandet deri, och der sedan Heort uppbygdes, utan tvifvel var en ö. Man finner detta, väl

[1] Detta uttryck har märkvärdigt nog för Schaldemose (*Beowulf*, s. 152 f.) utgjort förnämsta grunden, hvarför han för sin del identifierat Geater och Jutar. Uttrycket förekommer på 4 ställen, 858, 1297, 1685, 1956. På ett (1956) hänför det sig till den gamle Anglerkonungen Offa, som säges hafva varit »den bäste bland menniskors barn vid de två hafven». På två andra (1297 och 1685) är det uti en liknande fras hänfördt till Hrodgar, och blott på ett, det första, nämnes det i sammanhang med Beovulfs namn, men utan att syfta på dennes hemland, såsom Schaldemose förmenade. »Der blef Beovulfs bjeltedåd högt förkunnadt (af Danskarne, morgonen efter Grendelkampen); ofta sade de, att ej i söder, ej i nord, vid de två hafven, öfver jordens hela rund och under himlens vida hvälfning någon bättre fanns af sköldbeväpnade, någon riket (det danska) värdigare». Det är tydligt, att om uttrycket *be sæm tveónum* här skall anses syfta på ett visst land, detta är Danmark, ej Beovulfs hemland. Riktigast torde dock vara att anse, att det här icke eger någon sådan bestämd syftning. De båda hafven äro Nordsjön samt Östersjön med Kattegat; det är alltså blott skådeplatsen i stort för de händelser dikten skildrar, som skalden angifver med detta uttryck.

icke af Beovulfs resor eller af notisen om hans faders flykt till Hrodgar »öfver vågornas svall» (v. 464), ty detta följer af sig sjelf, då Geaterna voro Jutarne, och Heort icke kan tänkas hafva varit beläget på den Cimbriska halfön (i Slesvig), men af berättelsen om Sköld, att han utvidgade sitt välde, »till dess en hvar af de kringboende honom lyda måste öfver hvalfiskväg, (gifva) gyllene skatt» (v. 9 f.). Vi kunna väl sålunda anse som säkert, att Seland utgjort medelpunkten i Sköldungarnes rike. Hvad det mera omfattade, kunna vi ej säga, strängt taget icke ens, om det bestod af något mer än denna ö, ehuru såsom ofvan anmärktes, benämningarna *Vest*, *Eást*, o. s. v. *Dene* möjligen få anses tyda på en större utsträckning utaf detsamma, till andra öar och det svenska fastlandet.

III.

Några anmärkningar rörande Svenskarne.

Beovulfsqvädet innehåller ej synnerligen mycket om Svenskarne. De komma till tals blott vid sidan om diktens egentliga ämne och så att säga i andra hand, genom berättelser, lagda i tredje mans mun, om strider, som i äldre tid förts mellan Jutar och Svenskar. Vi äro likväl Beovulfsqvädets skald stor tack skyldige för det lilla, han meddelar. Dessa uppgifter på svenske konungar äro redan i och för sig af rätt stort värde, men ett vida större och, man kan nästan säga, oskattbart sådant erhålla de derigenom, att de stödja och gifva en fast kronologisk hållpunkt för de meddelanden rörande vår äldsta historia, som vår enda och egentliga källa för dessa aflägsna tider, Ynglingasagan, innehåller. Ja, man kan gerna säga, att

vi först nu, sedan vi af Beovulfsqvädet hafva funnit nämnda sagas trovärdighet, ega rätt att betrakta henne eller rättare det qväde, hvarom hon är spunnen, såsom historisk källa. Förut kunde vi omöjligen veta, om ej allt deri var dikt, såsom tydligen fallet är med vissa delar, åtminstone uti sagan.

Den som eger förtjensten att hafva först beaktat Beovulfsqvädets betydelse såsom källa för Nordens historia och som öfver hufvud utredt, hvad det innehåller rörande nordiske och svenske konungar, samt ådagalagt identiteten mellan de i dikten nämnde konungarne och de nordiska sagornas, är Grundtvig. För vår svenska historieskrifning åter har Beovulf och dess uppgifter tillgodogjorts först af Hans Hildebrand uti afhandlingen *Svenska folket under hednatiden,* 1 uppl. 1866. Jag har redan ofvan framstält de i qvädet omtalte svenske konungarnes historia efter dettas egna uppgifter och har dertill intet att tillägga. En närmare utredning utaf förhållandet mellan dessa uppgifter och Ynglingasagans behöfver jag ej inlåta mig på. En sådan utredning är, såsom nämndt, redan gjord, af Grundtvig och andre. Blott en anmärkning vill jag tillfoga.

P. A. Munch har antagit, att Onela uti vår dikt är samme person som den Ale den uppländske, med hvilken Adils, enligt Ynglingasagans kap. 33, låg i mycken dela, och som stupade i ett slag å Vänerns is. Bugge finner denna förmodan rigtig, och för egen del kan jag endast instämma deri, då såsom desse lärde visat, namnen Onela och Ale måste anses vara ett och samma (se *Zeitschrift für Deutsche Philologie* IV, s. 214). Uti Beouvulf angifves denne Onela, Ale, såsom broder till Ottar, alltså som farbroder till Adils, samt, hvad som är det vigtigaste, såsom regerande konung i Sverige. Tjodolfs qväde åter säger ej, hvem Ale (Onela) var, icke heller att han innehaft tronen, men det låter förstå, att Adils haft en svår

kamp med honom och att Ale dervid stupat[1]. Uti denna punkt kan således ingen egentlig olikhet sägas råda mellan Beovulfs uppgifter och Tjodolfs, tvärt om full öfverensstämmelse[2], ty icke lär man kunna begära, att den senare uti sitt qväde, som är så kortfattadt, skulle särskildt omnämnt Ales kanske helt kortvariga usurpation af väldet. Såsom sjelfständigt led uti ättraden kunde han åter icke ifrågakomma, ty Tjodolf gifver blott ett namn för hvarje generation.

En annan sak är det med Angantyr, som alldeles icke är nämnd uti Ynglingatalet, och på hvars plats Egil står. Här brister öfverensstämmelsen mellan Beovulf och det senare fullkomligt, ja man nödgas måhända konstatera en verklig motsägelse mellan deras uppgifter. Visserligen säger icke Tjodolf, att Egil, som han upptager uti ättraden framför Ottar i st. f. Angantyr, var den förres fader; den uppgiften är Snorres. Men antagligen har han väl sjelf trott, att så var händelsen. Under alla förhållanden måste vi i följd häraf konstatera, att Ynglingatalet icke allestädes upptager son efter fader. Men hvarken denna omständighet eller den, att Angantyr här är förbigången, bör rubba i det stora hela vår tillit till Tjodolfs qväde, särdeles för de senare leden uti kedjan. Vi hafva nämligen icke svårt att förstå, huru ett misstag af denna art kunnat begås af traditionen eller af skalden, när fråga är om tider så långt aflägsna från den senares egen.

Uti hvarje generation funnos helt visst flere medlemmar utaf Ynglingarnes ätt — vi finna det för ifråga-

[1] *Ala dolgr* är att fatta lika med *Ala bani*.

[2] Uti *sagan* förekommer visserligen en uppgift, som icke öfverensstämmer med Beovulfsqvädets; men den är vållad af ett missförstånd å Snorres sida. Utom Tjodolfs qväde har denne, såsom han sjelf låter förstå, uti Sköldungasagan haft en källa för Ales historia. Här har Ale haft tillnamnet »den uppländske», d. ä. från Uppland, från Uppsala. Snorre har emellertid uttydt det »från Upplanden» och dermed gjort Ale till en konung från norska Upplanden.

varande tid utaf Beovulf — och säkerligen var mer än en ibland dem konung. Det har sålunda funnits flere konungariken och flere samtida konungar, alle Ynglingar, — ett uttryck uti Beovulf, hvarom mera nedan, tyckes äfven antyda tillvaran af flere riken i Sverige vid denna tid[1]. Utaf desse konungar, led för led, har traditionen bevarat minnet företrädesvis af dem, som suto i Sigtuna (Uppsala), hvilket var stamsätet, liksom naturligen ock af dem, hvilka särskildt utmärkt sig på ett eller annat sätt. Förekom det nu, såsom vi lätt kunna tänka oss, att uti en generation konungen i Sigtuna vida öfverträffades i fråga om märkliga bedrifter eller öden utaf en frände sittande såsom konung i någon annan del af landet, så kunde det lätt gå så, att man för denne glömde Sigtunakonungen. Denne andre kom då att stå ensam qvar i ledet, medan den senare föll bort, och så kunde man få t. ex. Egil i st. f. Angantyr. Att med full visshet säga, huruvida denna förklaring är riktig, är naturligen omöjligt; men det är den, som ligger närmast till hands. Här är emellertid icke platsen att ingå uti en undersökning om dessa ting. Blott det vill jag med anledning af förhållandet mellan Ynglingasagan och Beovulf såsom korresponderande källor för svensk historia till sist säga rörande denna sagas, rättare Ynglingatalets, trovärdighet, att, när traditionen från Ottars och Ales samt Adils' tider kunnat bevara sig så ren ända fram emot slutet af 700-talet, som vi nu se att hon varit, vi hafva all rätt att antaga, att samtliga de följande leden uti ättraden äro riktiga. Vi äro med ett ord nu mer berättigade att betrakta Ynglingatalet och med behörig kritik äfven Ynglingasagan såsom god hi-

[1] Bekant är ju för öfrigt, att Snorre förklarar uppkomsten af de många små riken i Sverige, hvilka faktiskt existerade på Ingjald Illrådas tid, genom antagandet om delningar inom ätten, allt efter som denna grenade sig och landet uppröjdes *(Yngl. Saga,* kap. 40).

storisk källa; och för vissheten härom hafva vi uteslutande Beovulf att tacka.

.

En fråga rörande Svenskarne, som vi ännu ej haft före, är den om det svenska rikets, Angantyrs och hans söners, omfattning samt om betydelsen af *Sviorîce.* Ofvan vid tal om *Sveón* förbigick jag detta, men gaf dock en antydan om, att jag skulle återkomma dertill. Jag sade nämligen der, att jag för tillfället lemnade oafgjordt, huruvida *Sveón* borde återgifvas med Svear eller Svenskar. Svear *(Svíar)* är namn ursprungligen blott på Upplands inbyggare; Svenskar betecknar Sveaväldets invånare uti Sverige, och har alltså såsom folknamn haft mycket olika omfattning under olika tider. Frågas kan nu, hvad Beovulfs *Sveón* betecknar, Svearne blott eller, med vidare omfattning, Svenskarne. Härmed sammanhänga ock på det närmaste de först angifna frågorna, om vidden af Skilfingarnes rike o. s. v.

Fästa vi oss att börja med vid sjelfva namnet, *Sveón,* för att deraf söka erhålla svar på frågan, huruvida Beovulfs Svenskar äro Svearne d. v. s. Uppsvearne eller, i vidsträcktare betydelse, Svenskarne, måste jag genast bekänna, att det icke lemnar någon tillfredsställande upplysning i saken. Ordet förekommer, så vidt jag vet, blott uti ett skriftverk till inom den angelsaksiska litteraturen, det är uti konung Alfreds öfversättning af Orosius och der dels uti hans egen framställning af Europas geografi, dels uti Ottars och Vulfstens berättelser om sina färder i de nordiska farvattnen. Det heter här å förra stället (kap. 12), att Bornholmarne hafva norr om sig *Sweon* och vidare: ***Sweon habbað be suðan him ðone sæs earm Osti, and be eastan him Sermende, and be norðan ofer ða wêstennu is Cwên-land, and be westan-norðan him sindon Scride-Finnas, and be westan Norð-menn*** (Bosworth, *anf. arb.,* s. 19).

Och uti Vulfstens resebeskrifning (kap. 20, *ibid.* s. 22) säges, att han på sin resa från Hedeby i Slesvig till Esterna, sedan han kommit förbi Bornholm, hade på babord de land, som kallas Blekinge, Möre, Öland och Gotland *and þas land hyrað to Sweon.* Å båda dessa ställen är *Sweon* detsamma som Svenskarne i vidsträckt betydelse; det afser hela det nuvarande Sveriges befolkning med undantag af Skånes, Hallands och väl äfven Bohusläns samt naturligen det först senare bebyggda öfre Norrlands (för riktigheten af dessa uppgifter se Ottars Resa, kap. 19, *ibid.* s. 21). Sammalunda måste *Sweoland,* som förekommer i Ottars berättelse (kap. 17, s. 21) återgifvas med Svenskarnes land d. v. s. Sverige, ej Svealand[1].

På konung Alfreds tid alltså betydde *Sveón* Svenskarne, icke Svearne, och det i ungefär enahanda omfattning som allt intill Brömsebro- och Roeskilde-frederna. Att emellertid häraf sluta till, att ordet förekommer i samma omfattning och betydelse hos Beovulf, vore dock förhastadt. Språkligt sedt lär det nog lika väl betyda Svear som Svenskar. Det enda vi på grund af det anförda kunna säga, är, att sjelfva namnet icke utgör något hinder för att återgifva *Sveón* i Beovulf med Svenskar, snarare tvärt om.

[1] Ottar är på detta ställe i färd med att gifva en geografisk beskrifning utaf Norge, *Norðmanna-land,* och angifver derpå äfven belägenheten af dess grannland. *Ðonne is to-emnes þæm lande suðeweardum on oðre healfe þæs mores* (Kölen m. m.) *Sweoland* etc. — Svenskarnes land ligger på andra sidan om den stora fjällryggen åt *söder* i förhållande till Norge. — För öfrigt må erinras, att Svealand liksom Götaland är en benämning, som först mycket sent uppkommit. Båda beteckna geografiska begrepp, icke politiska, icke heller etnografiska. Svealand är lika litet Svearnes land som Götaland Götarnes. Svearnes land är intet annat än Uppland. Det är af den anledningen, Adam af Bremen kan säga vid uppräkningen af Sveriges folk och beskrifningen af deras land, att Östergötland går ända upp till Mälaren (Birka): *Hist.* IV, 23; han känner nemligen icke Södermännen och deras land.

Vänder man sig åter till qvädet, för att derur erhålla sakliga upplysningar uti förevarande fråga, finner man snart, att det innehåller ytterst litet, som här kan vägleda omdömet. Det enda, jag vet att anföra, är *Sviórîce*, som förekommer tvenne gånger uti dikten. Efter sjelfva namnet att döma, Svenskarnes rike, betecknas dermed, ett politiskt helt. Men ser man närmare till å de båda ställena, der ordet förefinnes, visar det sig, att detta dock icke är så alldeles säkert. Å intetdera stället säges det om Skilfingarnes (Ynglingarnes) rike, och på det ena ser det ut efter orden att taga, som om i *Sviórîce* flere riken funnits. Det heter nemligen vers 2382 f. om Onela:

þone sêlestan sæcyninga,
þâra þe in Sviórîce sinc brytnade,

[den bäste bland sjökonungar, dem som i Sverige bröto ringar]. Häri tyckes ligga, att *Sviórîce* varit deladt i flere riken; det vore alltså närmast att fatta såsom ett geografiskt-nationelt helt af stor omfattning[1]. Äfven å det andra stället, v. 2495, synes ordet ega snarare en nationelt-geografisk betydelse än en politisk[2]. Samtidigt må beaktas, att uttrycket *Sviórîce*, i sammansmält form, icke *Sveóna rîce*, angifver namnet såsom ett verkligt nomen

[1] Anmärkas må emellertid, att man möjligen bör tolka detta *sæcyninga* etc. icke om samtidiga konungar utan om de efter hvarann följande. Man kan nämligen tänka sig, att skalden fält detta uttryck med hänsyn till sin ståndpunkt i tiden i förhållande till de skildrade tilldragelserna, icke från dessas egen. Likväl talar det andra ställe, hvarest samma fras förekommer, snarast för den förra och i texten angifna tolkningen. V. 1685 f. heter det om Hugleik, att han var den bäste af verldskonungar, *þâra þe on Sceden-îgge sceattas dælde.* Scedenig är, såsom vi ofvan påpekade, antagligen att förstå om hela den landkomplex, som utgöres af cimbriska halfön, de danska öarna och möjligen äfven sydligaste Sverige.

[2] Det är det stället, der Beovulf säger, att Hugleik med hans arm och hans svärd till sitt förfogande icke behöfde söka kämpar bland Gepider eller hos Danskar eller *in Sviórîce.*

proprium, och detta tyder åter på, att dess föremål, det dåvarande Sverige, hvad det än månde hafva omfattat, hunnit blifva ett konstant nationelt-geografiskt begrepp. Men *Sviórîce* är naturligen Svenskarnes land, om också icke Svenskarnes rike, alltså har *Sveón* i Beovulf såsom namn på svenska nationen samma yttre omfattning som detta. Man skulle alltså verkligen vara berättigad säga, att *Sveón* bör återgifvas med Svenskar — ovisst likväl i hvilken omfattning — icke med Svear. Som emellertid tolkningen utaf den text, hvarpå den vidsträcktare betydelsen af *Sviórîce* beror, är osäker, kan man icke med full visshet säga, att *Sveón* icke är Svearne d. v. s. Uppsvearne enbart. Men mycket talar mot att fastställa detta såsom undersökningens resultat.

Beträffande slutligen frågan om Scilfingarnes rike och dess omfattning, nödgas jag tillstå, att platt ingen upplysning derom står att vinna utur dikten sjelf. Ty den omständigheten, att med *Sveón*, hvarje gång de nämnas, förstås Angantyrs och hans söners Svenskar, kan icke bevisa, att deras rike omfattade samtlige Svenskar och således sammanföll med qvädets *Sviórîce*. En utanför stående nämner gerna folket efter nationen, till hvilken det hör. Den enda uppgift, som kan, i den grad man deråt vill skänka uppmärksamhet, gifva någon ledning härutinnan, är den, som vi finna uti Ynglingasagans kap. 33 rörande Ales (Onelas) strid med Adils. Slaget stod på Vänerns is. Utgångspunkten för Ale har varit Uppland; Adils kom från Jutland (och Danmark). Att de möttes å nämnde sjös is, bevisar, att Ale herskat vida omkring i Sverige.

Det är i det hela ett ytterst magert resultat, som vi genom vår undersökning lyckats komma till, egentligen ej mer än det, att den vanliga åsigten, enligt hvilken *Sveón* uti Beovulf äro Svearne (Uppsvearne) enbart, näppeligen är hållbar. Dock äfven ett sådant resultat kan för vetenskapen utgöra en vinst.

Till sist några tidsbestämningar! Jag har i det föregående ej haft tillfälle att meddela några sådana, och de torde dock icke böra saknas uti denna uppsats, äfven om de tillhöra det, som blifvit af mina föregångare angifvet, och alltså icke utgöra något nytt.

Hugleiks tåg till frankiska riket och död derstädes år 515[1] utgör den fasta punkt, hvarifrån vi hafva att utgå. Häromkring ordna sig alla öfriga tilldragelser af sig sjelfva, och vi kunna alltså angifva tidpunkten äfven för hvar och en af dem, visserligen icke så synnerligen noga, men man får vara nöjd i fråga om dessa aflägsna tider uti vår historia, endast man på ett eller annat decennium när träffar det rätta.

När Hugleik stupar, är han icke mycket till åren hunnen: hans son är ännu ett barn. Det härnadståg till Sverige, som han företog tillsammans med brodern Hädkyn, hvilket kostade denne lifvet, men som gjorde Hugleik till ensam konung, lär alltså icke kunna sättas tidigare än uti första årtiondet utaf 500-talet, icke heller gerna senare.

---

[1] För kännedomen om detta årtal hafva vi att tacka den lyckliga omständigheten, att det frankiska rikets krönikeskrifvare Gregorius, biskop i Tours, och dennes efterföljare, Fredegar samt författaren till *Gesta Reg. Francorum* omtala Hugleiks infall. Gregorii berättelse lyder så: *Dani cum rege suo, nomine Chochilaico, evectu navali per mare Gallias appetunt. Egressique ad terras, pagum unum de regno Theuderici devastant atque captivant, oneratisque navibus tam de captivis quam de reliquis spoliis, reverti ad patriam cupiunt. Sed rex eorum in littus residebat, donec naves altum mare comprehenderent, ipse deinceps secuturus. Quod quum Theuderico nuntiatum fuisset, — — Theudebertum filium suum in illas partes cum valido exercitu ac magno armorum apparatu direxit. Qui, interfecto rege, hostes navali prœlio superatos opprimit, omnemque rapinam terræ restituit (Hist. eccl.* III, 3). Antydningarna i Beovulf om förloppet utaf sjelfva striden öfverensstämma fullkomligt med denna berättelse. Till yttermera visso se vi af *Gesta,* att den *pagus,* hvari Hugleik gjorde strandhugg, var *pagus Attuarii* (cap. XIX) — för att bibehålla textens ordasätt. Men Attuarierna äro Beovulfs *Hetvare* (vv. 2363, 2916). — Man obs. textens *Dani!*

Angantyr, som äfvenledes stupade dervid, efterträddes således omkring år 510 af sina båda söner Ottar och Ale — om eljes den senare fick någon del af riket vid faderns död. — Sedan, när Härdred, Hugleiks son, vuxit upp och sjelf öfvertagit styrelsen, söka Ottars söner, Adils och Eanmund, hos honom en tillflykt under kampen mot Ale, farbrodern, som undanträngt dem från deras arf. Ottars död torde följaktligen böra sättas vid år 530 ungefär. De härefter följande händelserna, Ales hämndetåg till Jutland, hvarvid den unge Härdred dräpes, samt Adils tåg upp i Sverige och Ales död tillhöra härmed detta årtionde. Slaget på Vänerns is, den sista tilldragelsen uti detta stycke svensk historia, har alltså stått omkring år 540.

Efter denna beräkning skulle Beovulfs kamp med draken och död hafva egt rum vid pass år 580.

Om redaktionen.

Det kunde tyckas, som om frågan om redaktionen såsom af väsentligen litterär-kritiskt intresse låge utanför den uppgift, hvilken blifvit satt för denna uppsats. Klart är likväl, att då man, såsom jag här gjort, tilldelar qvädet karaktären af historisk källa och antecknar dess uppgifter rörande t. ex. Svenskarne såsom tillförlitlig historia, är man äfven skyldig att visa, att det verkligen eger nämnde karaktär. Frågan om diktens värde såsom historisk källa för åter nödvändigt till frågan om redaktionen. För att bedöma hvad tro man bör sätta till dess utsagor rörande enskilda tilldragelser, vissa strider mellan Svenskar och Jutar och hvad dermed i sammanhang står m. m., måste man känna, huru dikten tillkommit, från hvilka källor den

härflyter, hvarifrån dess historiska apparat stammar o. s. v. Detta är så mycket mer af nöden, som Beovulf innehåller så mycket fantastiskt, till den rent diktade sagans område hörande, att man lätteligen deraf kan förledas att dit hänföra allt, att förkasta såsom ohistoriskt äfven det, som i sig sjelf icke är otroligt eller orimligt, blott derför att det befinner sig i sällskap med så mycket sådant och dertill städse spelar staffagets obetydliga rol till de vilda fantasiskapelserna som hufvudfigurer. Det fantastiska, hvilket utgör diktens egentliga ämne, gör det andra, som icke är sådant, misstänkt, och för att våga anföra detta såsom historiskt tillförlitligt måste man kunna förklara, huru det kommit i så dåligt sällskap, med andra ord man måste kunna angifva, hvarifrån det ena och det andra förskrifver sig, och huru båda elementen blifvit förenade i ett helt, nog af, huru dikten redigerats.

Lyckligtvis behöfver jag ej taga på mig ett så vidlyftigt arbete, som det ofvan angifna i hela dess omfattning är — om jag eljes vore man dertill; det är redan utfördt, till större delen åtminstone, utaf dem, som dertill äro bäst skickade. Frågan om Beovulfs redaktion har redan länge stått på dagordningen för litteratur- och textkritiken i Tyskland. Müllenhoff har egnat densamma en grundlig undersökning; och resultatet deraf är den omfattande utredning af spörsmålet, som han gifvit i Haupts *Zeitschrift für Deutsches Alterthum*, XIV, ss. 193—244. Vore emellertid detta allt, som i saken blifvit gjordt, så hade jag det oaktadt eller snarare just med anledning deraf måst här, ehuru motvillig, inlåta mig på en vidlyftig undersökning af dessa ting, ty utaf Müllenhoffs resultat i fråga om sjelfva redaktionen har jag icke kunnat godkänna ett enda. Ännu för ett år sedan hade jag befunnit mig uti denna nödvändighet, ty den Müllenhoffska teorien hade då ännu icke blifvit fullständigt bemött, om ock enstaka röster höjts emot densamma (så Bugge; se särskildt *Tidskr.*

för Philologie og Pædagogik, VIII, s. 299)[1], och alltså icke heller en enligt min mening riktig framställning af diktens redaktion gifvits. Under det sist förflutna året har emellertid en ung dansk vetenskapsidkare, hr F. Rönning, uti sin här redan omnämnda afhandling om Beovulf på ett särdeles förtjenstfullt sätt fullgjort både det ena och det andra. Jag skall i korthet angifva de resultat, hvartill han kommit.

Müllenhoff har på Beovulf och dess komposition tilllämpat den s. k. lieder-teorien. Han styckar alltså ut dikten i fem delar med inledningen, hvilka hvar och en få sin upphofsman, och låter så det hela uppstå genom en dubbel sammanarbetning af dessa delar, den sista företagen af en numero sex uti redaktionen af Beovulf (se Haupts *Zeitschrift*, XIV, s. 193 f.). Diktens stomme bildar berättelsen om Grendelkampen (vv. 194—836) samt den om Beovulfs strid med draken och död (vv. 2200—3183). Till grund för dessa ligga folksagor, men de hafva uppstått oberoende af hvarandra, och först såsom redan färdiga qväden, det förra utbildadt med berättelsen om kampen med Grendels moder m. m., hafva de utaf den siste af Beovulfsdiktarne sammanbundits till det, som det nu är. I öfverensstämmelse med denna teori återställer Müllenhoff qvädet genom utgallring af *in summa* 1395 versar till det utseende, som det bit för bit hade, innan delarne fogades samman af redaktörerna nr fem och sex. Inre motsägelser samt olikhet i stil utgöra för Müllenhoff kriterierna på riktigheten af hans åsigt.

Det är emot nu anförda teori Rönning vändt sig. Han upptager dervid och granskar de vigtigaste utaf de af Müllenhoff funna exemplen på motsägelse, sammalunda

[1] I Tyskland lär år 1877 en mera utförlig gensaga mot den Müllenhoffska teorien hafva afgifvits af Hornburg i Metz uti ett skolprogram, bärande titeln *Die Composition des Beowulf*. Jag har dock icke varit i tillfälle att taga kännedom derom.

hans påståenden om olikheter i ton och stil; slutligen undersöker han äfven, huruvida de af nämnde kritiker såsom sjelfständige ansedde delarne verkligen äro sådane. De resultat, hvartill Rönning kommer, äro: att motsägelser alldeles icke existera, der Müllenhoff trott sig finna sådana, eller äro allt för obetydliga för att derpå bygga ett slut i den antydda riktningen (s. 11—30); vidare att man kan skilja mellan tvenne arter af stil, ej mer, ehuru äfven dessa oftast så gå samman i dikten, att man ej rätt vet, hvar den ena börjar att visa sig, den andra slutar (ss. 31—39). Slutligen anser sig Rönning äfven böra förkasta påståendet om de enskilda delarnes sjelfständiga ursprung: de hänvisa till hvarandra på ett sådant sätt, att de senare icke kunna anses hafva tillkommit — i den form, de nu ega — utan de föregående, och särskildt kan den andra stora afdelningen, innehållande Beovulfs kamp med draken och död, icke fattas såsom ett sjelfständigt helt (ss. 40—87). Samtidigt framhåller Rönning, att Beovulfsqvädet uti alla sina delar förråder konstdiktningen, att det alltså icke är ett folkqväde, ehuru sådana ligga till grund för detsamma. Huruvida han anser, såsom man häraf kunde vänta, att qvädet, sådant vi nu ega det, är en mans verk eller tvennes, kan jag ej med bestämdhet säga; författaren uttrycker sig i denna punkt sväfvande (jfr ss. 10, 37, 88 ff.).

För egen del instämmer jag i allo uti Rönnings kritik af den Müllenhoffska teorien, och öfver hufvud antager jag hans åsigter såsom mina, blott med den reservationen, att jag icke vill erkänna mer än en författare till Beovulf. De olikheter i stil och framställning, hvilka förefinnas, kunna mycket väl förklaras utan ett sådant antagande. Men för att inse detta måste man ha gått ett steg längre uti undersökningen af redaktionen. Man måste kunna säga jämväl, hvarifrån diktens innehåll förskrifver sig, d. v. s. huruvida detta flutit ur en källa eller ur flere, och hvilka dessa källor i stort sedt äro. Det är

ock detta, som utgör historikerns intresse i fråga om diktens redaktion; han måste veta, hvilka dess källor äro, för att kunna bedöma värdet af dess uppgifter, dessas tillförlitlighet. Mer af denna anledning än för att utreda spörsmålet om författarskapet skall jag i all korthet inlåta mig på denna fråga. Rönning har icke upptagit henne till behandling och Müllenhoff har visserligen på sätt och vis besvarat densamma i och med sin teori om diktens tillkomst och sammansättning, men på ett sådant sätt, som hvarken jag eller någon annan af de med mig liktänkande rörande Beovulf kan vara belåten med. När jag emellertid här inlåter mig på utredningen utaf denna del af frågan om redaktionen, sker detta blott för att i stort söka angifva, såväl hvilka diktens källor äro, som hvad uti densamma härflyter från den ena och från den andra. Den noggrannare utredningen särskildt utaf det sista öfverlemnar jag åt litteraturkritikern och filologen.

Helt visst ingen, som läser Beovulf, om än så flyktigt, undgår att lägga märke till, att, medan vissa episoder uti framställningen, vissa tilldragelser och handlingar, äro idel fantasteri och orimlighet, det gifves andra, som bära alla inre tecken på natur och sanning. Det råder en ojämnhet i detta stycke uti innehållet, som ovilkorligen frapperar. Och ser man så litet närmare efter, upptäcker man snart, att det i Beovulf finnes i sjelfva verket tvenne skilda slag af innehåll, skilda i alla möjliga så inre som yttre hänseenden, till halt, föremål, omfång o. s. v. De äro fullständigt sammanväfda med hvarandra, eller kanhända rättare, det ena inväfdt uti det andras massa, men detta hindrar dock icke, att man lätt skiljer det ena slaget från det andra. Det ena är fantastiskt och orimligt allt igenom; det andra är nyktert och naturligt som vanlig historia eller som den natur och det lif, som deri är skildradt. Till denna inre grundåtskilnad komma så andra, hvilka ställa de båda slagen af innehåll emot hvar-

andra som tvenne äfven i yttre måtto skilda beståndsdelar uti qvädet. Det ena, det förra slaget, hänför sig uteslutande till Beovulfs person, hans handlingar och bedrifter; det andra till alla öfriga i dikten framstälda personer och handlingar; sammalunda höra tids- och sedeskildringarna till detta slag, äfvensom naturligen de reflexioner, vanligen med kristlig färgläggning, hvilka i så riklig mängd träffas inströdda uti berättelsen.

Denna olikhet beträffande hjelten i qvädet och dess öfriga personer gäller så noga, att man utan fara för öfverdrift kan säga, att allt som rör denne personligen, är fantastiskt och sagolikt, medan tvärt om allt som förtäljes om de senare, är naturligt och rimligt. Det enda nämnvärda undantag härifrån[1], jag kan erinra mig, är, att Hrodgar säges hafva regerat vid tiden för Grendelkampen *hund misseri*, femtio år. Uppgiften är ju icke i och för sig alldeles otrolig, men ser man så, att detsamma berättas om Beovulf, måste man antaga dess sagolika karaktär. Med detta enda undantag finner jag allt, som förtäljes om de på hjeltens tid lefvande konungarne, fullkomligt fritt från inre orimlighet och från allt sagolikt. Särskildt gäller detta om de notoriskt historiska personligheterna, Hugleik samt de svenske konungarne [Angantyr], Ottar, Ale (Onela), Adils [och Eanmund].

En åtskilnad af mera formel natur mellan de båda slagen af innehåll, men som icke mindre än den föregående karakteriserar hvartdera såsom en särskild beståndsdel, är, att det ena, det sagolika och som rör Beovulf, utgör sjelfva temat för framställningen, medan deremot det andra kommer fram blott såsom bisak, men på samma gång bildar staffaget till det förra. Det återgifver sålunda

[1] Att notiserna om Sköld (v. 4 ff.) och Sigmund (v. 875 ff.), två mytfigurer hvilka för öfrigt icke uppträda handlande uti dikten, blott flyktigt omnämnas, bära det sagolikas prägel, är helt naturligt och inverkar icke på ofvan uttalade omdöme.

den omgifning, hvaruti hjelten befinner sig, återspeglar den reala verld, hvari sagospelet uppföres; det utgör med ett ord sagans lokalisering i tiden som i rummet, eller hvad man kan kalla diktens historiska apparat. Men att märka är, att sammanhanget mellan denna yttre, reala verld såsom skådeplatsen för sagospelet och det senare sjelf, mellan de historiska händelser, som omtalas i dikten, samt hjeltens bedrifter och lif, är ytterst löst; ja, ofta nog existerar intet sammanhang mellan det ena och det andra, utom på omvägar och i andra hand, så t. ex. just i fråga om förhållandet till Svenskarne. Detta framställes också blott i form af berättelser, lagda i munnen på Beovulf och den namnlöse budbäraren[1] — och så äfven beträffande annat. I det stora hela bildar emellertid detta historiska stoff uppränningen, hvari sagans breda väf är inslagen.

Mot denna inre fördelning utaf de båda slagen af innehåll svarar naturligen den rent yttre anordningen deraf. Berättelserna om Beovulf upptaga den ojämförligt största delen af dikten, och uti dem äro notiserna om de samtida konungarne inflätade.

[1] Vanligen anses dennes tal (vv. 2900—3027) utgöra en interpolation. Det enda skäl, hvarpå man grundar ett sådant antagande, är, att det synes vara mindre vackert och passande, att tvenne berättelser rörande samma sak, men med olika vidlyftighet, förekomma uti dikten så nära hvarandra; man vill ej tilltro skalden en sådan osmaklighet. Slutledningen är icke mycket bindande. Ty hvarför mindre tilltro skalden detta än hans interpolator? och ser man ej exempel på osmakligheter hos nutida skalder? Icke få vi tro, att forntidens voro bättre än de. Nej, denna mani att skära bort utur de gamles verk här och hvar en bit blott derför, att den ej faller oss i smaken är en osed, som den kritiska vetenskapen i våra dagar borde hafva vuxit ifrån. Hvad nu särskildt detta stycke beträffar, så finner jag det föga troligt, att en man från senare tid, det 9:de, kanhända det 10:de seklet. skulle egt den noggranna kännedom om dessa ting och det intresse för dem och Norden, att han kunnat eller velat gifva en så detaljerad skildring deraf, som den vi här erhålla.

Jag har påpekat, att i Beovulfsqvädet finnas tvenne skarpt skilda slag af innehåll. Jag anser, att man måste betrakta dem såsom tvenne skilda beståndsdelar, här förenade men ursprungligen ej sammanhörande. Hvartdera slaget måste ega sitt ursprung, det fantastiska och sagolika ett, det rimliga och nyktra ett annat; med andra ord sagorna om Beovulf måste förskrifva sig från ett håll, allt det andra, i stort sedt, från ett annat. Tvenne källors flöden äro här blandade samman. Jag tror mig lättast kunna ådagalägga detta genom att upptaga de olika slag, hvarutaf detta andra består, ett efter annat, och tillse, huruvida de hvart för sig kunna anses hafva tillhört sagorna om Beovulf, sådana dessa lefvat hos folket och förelegat skalden till behandling, — ty jag antager, att han hemtat nämnda sagor direkt från folket, icke från en redan färdig uppteckning eller bearbetning. Folksaga om Beovulf eller icke blir alltså det kännemärke, hvarefter vi skola gå vid denna inventering af diktens innehåll.

Att de reflexioner och betraktelser, oftast af kristlig halt, som i så rik mängd förekomma uti qvädet, icke tillhört folksagan om Beovulf, förstås af sig sjelf. De äro den reflekterande skaldens alldeles särskilda tillhörighet; han har tagit dem i egentlig mening från sig sjelf, från sin tanke- och känsloverld.

Ett annat slag äro de sede- och tidsskildringar, som här och hvar förefinnas, och hvilka väl kunna anses utgöra bland det bästa, qvädet innehåller. Sådana äro t. ex. skildringen af gästabudet hos Hrodgar före och efter Grendelkampen (vv. 491 ff.; 990 ff.) samt af Beovulfs likbränning och högläggning 3137 ff. Att de, sådana de nu föreligga, icke tillhört sagorna om Beovulf, derom kan intet tvifvel råda. Tonen och bredden i framställningen visa till fylles, att vi här hafva att göra med konstpoesi. En annan fråga är, huruvida de ej i något kortare form ingått uti folksagan. Den omständigheten, att uti den ena

af dessa skildringar, den om gästabudet före Grendelkampen, finnes inflickad en berättelse om Beovulf, hans kappsimning med Breca, tyckes tala för ett sådant antagande. För min del är jag dock böjd för att anse denna episod vara af skalden inpassad på sitt ställe och sålunda skildringen i dess helhet dennes verk.

Uti skildringen af gästabudet efter striden förekommer äfvenledes ett sådant inpass, berättelsen om kampen vid Finsburg, och den har uppenbarligen icke tillhört folksagorna om Beovulf. Äfven annorstädes uti liknande sammanhang påträffa vi dylika biberättelser, hvilka utan minsta tvifvel förskrifva sig från skalden, såsom då Beovulf vid hemkomsten gör Hugleik underkunnig (v. 2024 ff.) om förhållandet mellan Danskar och Barder, likaså de på några ställen förekommande jämförande anspelningarna på andra utanför dikten stående personer, hvarom mera nedan. Den omständigheten, att berättelsen i fråga handlar om Beovulf, bevisar icke mycket. Det är nämligen alldeles klart, att sagorna om Beovulf icke utgjort ett helt, utan hafva existerat såsom skilda sagor fullkomligt oberoende utaf hvarandra. En sådan utgör Grendelkampen med sin troligen senare tillkomna fortsättning uti kampen med Grendels moder, en annan striden med draken. Men jämte dessa stora sagor om Beovulf hafva ock funnits en hel del smärre berättelser eller rent af notiser om honom, och dessa hafva helt visst existerat lika isolerade från hvarandra och från de nämnda sagorna som de senare inbördes. Dessa smärre drag ur hjeltens lif äro utom den nyss nämnda täflingen med Breca, notisen om hans tretiomannastyrka (v. 379 f.), om den ringaktning, hvarför han var utsatt i sin ungdom (v. 2183 ff.), om hans deltagande i tåget till Frisland och hemfärd derifrån, samt möjligen äfven huru Hygd vid detta tillfälle bjöd honom sin hand och konungastolen (v. 2359 ff.). Alla dessa notiser och möjligen åtskilliga andra hafva jämte de båda sagorna

gått bland folket, inbördes förbundna genom Beovulfs person endast så som perlorna utaf bandet. Det är vår skald, som först, om också ej samlat dem, dock sammanfört dem till ett helt, dervid flätande de mindre in uti de större eller uti de skildringar, som han sjelf gaf.

Att detta är händelsen med samtliga de sist anförda notiserna om Beovulf visar sammanhanget å de särskilda ställena mycket tydligt; huruvida detsamma gäller om hans täfling med Breca är svårare att säga. Emellertid synes mig detta vara likligast, och sålunda äfven att hela denna skildring af gästabudet hos Hrodgar, hvari berättelsen i fråga ingår som ett moment, är skaldens verk, icke en del af folksagan. Härmed vill jag dock ingalunda förneka, att ju icke denna kunnat innehålla en kortfattad notis om nämnda samqväm, liksom om andra tilldragelser af enahanda art, hvilka sedan under skaldens hand blifvit till hvad de nu i dikten äro, verkliga sedemålningar. Tonen och hela framställningen uti dessa skildringar förbjuda oss emellertid att i dem se stycken af folksagan. Intet uti dem röjer den sagoverld, hvari Beovulf och hans bedrifter höra hemma och framför allt: han framställes här sjelf såsom en helt vanlig menniska, blott såsom ett mönster af höfviskhet och ridderlig dygd. Men såsom jag fattar det — och det följande skall gifva bevis derför — har folksagan icke haft ett enda drag att förtälja om Beovulfs person eller om den situation, hvari han i hvarje särskildt fall befann sig, som ej burit pregel af det öfvernaturliga.

Det återstår ännu ett slag af innehåll, det tredje och sista, tillhörande den del af stoffet uti Beovulf, hvilken jag ofvan angaf såsom en särskild beståndsdel uti dikten. Det är allt eller åtminstone det allra mesta utaf det, som rör andra personer än Beovulf. Hit hör utom anspelningarna på personer tillhörande helt andra sagokretsar samt episoden om striden vid Finsburg ungefär allt det egent-

ligen historiska uti qvädet, således de danske konungarnes ättsaga och med obetydliga undantag jämväl de jutske konungarnes historia, deribland främst deras relationer till Svenskarne. Intet af allt detta har funnits uti folksagorna om Beovulf.

Beträffande anspelningarna på Sigmund (v. 875 ff.), på Heremod (v. 901, 1709) och på Modthrydo (v. 1931 ff.) ligger detta i öppen dag. De äro anbragta blott för att genom jämförelsen belysa och förherrliga den person, hvarom för tillfället är tal. De äro frukter af en estetiserande reflexion. Detsamma gäller så till vida äfven om striden vid Finsburg, som berättelsen härom af skalden inflätats uti skildringen af gästabudet blott för omvexlings skull och till prydnad. Till sagorna om Beovulf har denna berättelse icke hört. Hon har förefunnits uti ett särskildt qväde, hvilket, som bekant, vi ännu delvis hafva i behåll; sådan hon här föreligger, innehåller hon endast en öfversigt af tilldragelsen, d. v. s. ett sammandrag af den ursprungliga berättelsen och röjer jämväl dermed den reflekterande konstdiktarne.

Vända vi oss så till det egentligen historiska stoffet uti qvädet, deribland först den danska konungasagan, hvarmed dikten inledes, samt Danskarnes förhållande till Barderna (v. 2024 ff.), så kan på grund af såväl innehållet som anordningen icke något tvifvel råda, hvarifrån bådadera förskrifver sig. Dessa ting ligga så fjärran från Beovulf och hans bedrifter, att de omöjligen kunna tänkas hafva varit omnämnda uti sagorna om honom. Äfven tyder anordningen af det ena och det andra uti qvädet på den konstförfarne diktaren, som med noggrann beräkning bygger upp sitt verk. En inledning som denna kunde hedra hvilken skald som helst. — Af ungefär enahanda anledningar måste vi från sagorna om Beovulf vidare utmönstra de jutske konungarnes historia före Hugleiks tronbestigning. Det synes nämligen högst otroligt, att i folksagan

skulle hafva utförligt berättats om Hugleiks fader och bröder, då hon dock hade så litet, för att ej säga intet, att förtälja om hjeltens egen slägt och hans förfäder[1]. Äfven den omständigheten, att Hredlingarnes saga framställes blott i form af berättelse lagd i Beovulfs mun. visar tydligt, att hon icke tillhört folksagan utan förskrifver sig från skalden.

Vi komma slutligen till hvad qvädet har att förtälja om Hugleik, deri de tilldragelser inräknade, som förde denne på tronen, samt om sonen Heardred; det är den egentliga tidshistorien, hvaraf striden med Svenskarne upptager det största stycket. Båda de nämnde konungarne voro Beovulfs samtida; han var den enes kämpe, och för den andre förde han styrelsen under hans minderårighet samt efterträdde honom på tronen. Desses historia var Beovulfs egen. Den således, tycker man, bör väl hafva förekommit uti sagorna om honom. Ser man närmare till. finner man dock lätt, att så icke varit fallet. Ja, här mer än annorstädes ligger detta i öppen dag.

Den enda tilldragelse ur tidens historia, hvilken varit omnämnd i sagorna om Beovulf, har varit Hugleiks tåg till frankiska riket och död derstädes. De hafva nämligen — under formen af enstaka notiser, icke uti en sammanhängande saga — berättat om hjelten, att han dervid med sin blotta hand drap Däghrefn, Hugleiks baneman (2503). räddade Brisingasmycket *(ibid.)*[2] och sedan sam hem till

[1] Notiserna om Beovulfs fader v. 459 ff. (hans flykt till Hrodgar efter dråpet på Völfingen Headulef) samt v. 374 f. (att han varit gift med Hredels dotter) är så godt som allt, som vi få veta af sådant slag. Huru mycket häraf varit upptaget i folksagan, är svårt att säga.

[2] Deremot kunna vi vara förvissade om, att hvad som berättas om detta smycke v. 1197 ff., icke förekommit i folksagorna om Beovulf. Skalden förliknar det halssmycke, Hrodgars drottning gifver Beovulf. med Brisingasmycket och förtäljer dervid det senares historia. Det är den sagokunnige diktaren, som här åter är framme, och som söker på detta sätt gifva åt framställningen omvexling och prydnad.

Jutland (v. 2367). Huruvida åter uppgiften, att Hygd nu bjöd honom sin hånd och tronen, tillhört nämnda sagor, är ovisst; men alldeles säkert, att hans afslag på detta anbud icke omtalats uti dem. Det är den kristne hjelten, föresynen i allsköns dygd, och han som döende säger sig intet frukta inför Gud, ty han är ren för slägtmord, det är denne, den kristne skaldens Beovulf, icke folksagans, som här är framstäld. Denna handling har icke haft plats i folksagan, utan förskrifver sig från skalden, som haft att förbinda de historiska fakta med dennas uppgifter, här den att Beovulf efter Hugleik var Jutarnes konung.

Med nu anförda undantag har intet af det, som i qvädet förtäljes ur Hugleiks och Härdreds historia, d. v. s. deras förbindelser med Svenskarne, funnits omnämndt i sagorna om Beovulf. Vi kunna sluta dertill af det faktum, att denne icke uppträder och spelar någon rol uti nämnda historia. Visserligen låter skalden honom sjelf säga, att han i sin ungdom utkämpat många strider (v. 2426 f.), och att hans arm och svärd gjorde främmande krigsfolk för Hugleik obehöfligt (v. 2493 f.). Men af allt detta höra vi intet omtalas. Uti den märkliga skildringen af Hugleiks och Hädkyns anfall på Angantyr kommer Beovulf icke till synes, icke heller uti kampen mellan Ottarssönerna och Ale, hvilken ledde till Härdreds död och Beovulfs derpå följande tronbestigning. Väl heter det, att han understödde Adils med kämpar och vapen i dennes strid med farbrodern, men detta är ock allt; och den notisen lär nog få skrifvas på skaldens räkning i likhet med allt det öfriga, som berättas om dessa strider mellan Jutar och Svenskar. Det är sant, vid tiden för den första af dessa tilldragelser var Beovulf ännu ung, dock näppeligen barn alltjämt[1]; men huru som helst, kan man väl

[1] Som sju års gosse kom Beovulf till Hredels hof (v. 2428). Från nämnda tidpunkt och intill tåget mot Angantyr hafva många händelser inträffat; vi få väl antaga, att mellantiden utgjort ej så få

tro, att den folksaga, hvilken låter honom som gosse (v. 535) företaga simturen med Breca och för öfrigt endast har fabelaktiga ting att berätta om honom, skulle skytt att göra honom till hjelten äfven uti detta krig, i fall hon omnämnt detsamma? Att åter antaga, att sagan omtalat krig och historiska tilldragelser, uti hvilka hennes man icke spelat någon rol eller ens deltagit, det är fullkomligt orimligt; sådant vore stridande mot all folksagas natur. Och det vore det i detta fall så mycket mer, som man ovilkorligen måste vänta sig, att Beovulf ingripit uti dessa händelser, hvilka inträffade under hans tid, och hvaraf hans eget öde i så väsentlig mon berördes. Den enda slutsats, hvartill vi i detta stycke måste komma, är, att sagorna om Beovulf, hvilka väl i fråga om denne och hans bedrifter varit skaldens enda eller åtminstone hufvudsakliga källa, icke med ett ord omtalat beröringen mellan Jutar och Svenskar eller öfver hufvud meddelat någonting om deltagande å Beovulfs sida i strider och krig af vanligt slag, undantagandes, som nämndt är, uti tåget till Frisland.

En direkt bekräftelse på nu anförda slutsats kunna vi för öfrigt hemta ur Beovulfs egna ord. Uti det tal, som skalden låter sin hjelte hålla före kampen med draken, och hvaruti denne täljer sitt lifs historia eller rättare borde tälja henne, om något funnits att förtälja, omtalas Hredlingarnes ungdom och striden med Angantyr, den senare som en hörsägen (v. 2484), men om honom sjelf blott helt allmänt, att han var en väldig krigare i Hugleiks tjenst, och ändtligen äfven striden med Däghrefn i Frisland. Denna strid var alltså den enda bedrift med anknytning till en historisk tilldragelse, som skalden visste att förtälja om Beovulf. Hans deltagande uti tåget till det frankiska riket var allt, som berättades om honom såsom Hugleiks kämpe. Om Beovulf såsom Härdreds för-

år. För öfrigt tyder intet på, att Beovulf varit mycket yngre än sina slägtingar och fosterbröder.

myndare och arftagare och såsom konung öfver Jutarne hafva saga och tradition intet haft att förmäla af historiskt slag, ja icke något annat heller, drakstriden oafsedd. Foga vi härtill den anmärkningen, att äfven den enda handling på historisk botten, som berättas om Beovulf, bär det sagolikas och öfvermenskligas pregel, så få vi af allt detta ett nytt bevis derför, att sagorna om Beovulf icke innehållit något utaf den nyktra tidshistoria, som finnes uti qvädet.

Resultatet utaf vår inventering af innehållet i Beovulf är alltså, att det sagolika och fantastiska, hvilket allt hänför sig till hjeltens person, tillhör folksagorna om honom, medan allt det andra förskrifver sig från annat håll, från skalden sjelf i första hand. Det utgör hans insats i fråga om stoffet. Men dermed är spörsmålet om källan för detta senare slag af innehåll ännu endast förberedelsevis besvarad, särdeles beträffande det egentligen historiska, hvars ursprung man skulle önska närmare känna. Klart är emellertid att längre än till den punkt, hvartill vi nu kommit uti denna sak, kunna vi icke komma. Vi ega intet medel att afgöra, hvarifrån den okände skalden hemtat sin historiska kunskap. Allt hvad vi kunna säga är, att detta historiska material icke funnits samladt uti en särskild saga — vi se det af anordningen och allt. — Vi kunna emellertid vara tillfreds med det resultat, hvartill vi kommit; vi veta, att notiserna om Svenskarne o. s. v. icke förekommit uti sagorna om Beovulf. Det var detta sällskap, det och intet annat, som gjorde dem misstänkta; befriade derifrån stå de såsom tillförlitliga historiska uppgifter. Vi äro ju nämligen i stånd att på tvänne punkter och från tvänne skilda håll, genom de frankiska källorna och genom de nordiska, kontrollera deras riktighet, och det ger oss full rätt att betrakta dem samtliga såsom god historia. Deras inre halt borgar äfven för deras trovärdighet. De bära utseende utaf fullt exakt historia; de äro utan spår till motsägelse eller öfverdrift eller denna färg-

läggning, som röjer, att det historiska stoffet varit utsatt för fantasiens bearbetning hos ett eller annat af sina medier.

Den slutsats alltså, hvartill denna undersökning rörande källorna till Beovulf berättigar, är, att dess uppgifter om personer och tilldragelser från hjeltens tid såsom ej tillhörande sagorna om honom och hans bedrifter äro fullt trovärdiga. Beovulfsqvädet måste, trots dess sagolika karakter i det stora hela, betraktas såsom en mycket tillförlitlig källa för Nordens äldsta historia[1].

[1] Åtminstone uti en not kan jag ej underlåta att yttra mig om frågan, hvilken den historiska kärnan uti Beovulf sjelf är, eller om ingen sådan finnes, om han endast är en mytfigur. En omständighet, som talar emot det senare alternativet, är, att skalden, hvilken dock så väl kände dessa tiders historia och alltså kunde kontrollera riktigheten af sagans egentligen enda uppgift af historiskt slag, den att Beovulf varit konung öfver Jutarne, att han, säger jag, gått in derpå. Han visar sig tydligen mycket angelägen om att åt hjelten häfda en plats i historien, att sammanbinda sagans uppgifter om Beovulf såsom Hugleiks man, och såsom den der nedlägger Grendel i konung Hrodgars tid och slutligen blir konung öfver Jutarne, med historiens utsagor om desse konungar och om Hugleiks son Härdred. Kunna vi nu antaga, att samme person, som visar sig ega så mycket historiskt sinne, skulle ha medgifvit ett sådant våld på all historia som att låta Beovulf vara konung öfver Jutarne, om aldrig någon konung funnits med det namnet, och dertill på en tid, då man visste, att andre innehaft tronen. Mig förefaller detta temligen otroligt. En person på skaldens tid kunde skänka tilltro till allt, hvad sagorna förtäljde om Beovulfs bedrifter, ty menniskornas fantasiverld var befolkad af troll och drakar, och man trodde på stordåd öfvade mot sådane af enskilde hjeltar med öfvermensklig kraft och under öfvernaturliga omständigheter. Men detta inverkar icke på hans sätt att betrakta historien. Till den respekt för det faktiska, som tillhör det germanska lynnet, hör ock att låta tingen och historien vara, hvad de äro. Man har icke med vett och vilja och för nöjes skull bara våldfört sig på henne. Våra förfäder kunde tro fantastiska sagor vara sann historia, emedan de icke betviflade tingens möjlighet, men de hafva icke, der historien var dem bekant, ändrat denna. Det förefaller mig för den

Sedan vi nu funnit, af hvilka element vårt qväde är sammansatt, är det icke svårt att förklara, hvarför uti detsamma råder här och hvar olikhet i stil och ton och i det hela tvänne skilda slag deraf. Skalden har hemtat innehållet till sin dikt från tvänne skilda håll. Hufvudmassan deraf har utgjorts af sagorna om Beovulf; allt det andra har han tagit annorstädes ifrån, dels ur sig sjelf, sin egen tanke- och känsloverld, dels från den fond af

---

skull betänkligt att helt utmönstra Beovulf ur de historiska personligheternas, ja ur de jutske konungarnes tal. Man tycker sig för öfrigt finna, att Beovulf åt tvänne sidor, genom sin fader samt genom Viglaf, Veohstans son, jämte hvilken han är en Vägmunding (2814), eger fäste uti verkligheten. Uppgifterna om Ecgtheov och Viglaf tyda på historiska personer, och dessa äro dock så bundna till Beovulf eller han till dem, att ega de historisk verklighet — och det finnes ingen grund till att frånkänna dem detta — tyckes äfven den senare böra tillerkännas denna karakter. Huruvida folksagorna om Beovulf omtalat de nämnda personerna, är ej lätt att afgöra; detta följer nämligen beträffande Viglaf ingalunda deraf, att han deltager uti drakstriden. Skalden tyckes antyda Viglaf såsom Beovulfs efterträdare på Jutarnes tron, och då måste honom angeläget vara, för att erhålla historiskt sammanhang, att låta denne stå vid Beovulfs sida under hans sista stunder. — Är denna uppfattning riktig, har Beovulf varit en konung, om hvilken historien haft helt litet att förtälja, sagan så mycket mer. Orsaken hvarför just han blifvit medelpunkten för en så storartad sagodiktning, kunna vi ej angifva. Det vore dock ej första gången folkfantasien utkorat sin man bland de af historien mindre bemärkte. — Slutligen må ock nämnas, att den omständigheten, att de handlingar och egenskaper, hvilka tilldelas Beovulf, äro idel fantasifoster, icke i och för sig bevisar, att han sjelf är en myt d. v. s. en produkt af samma fantasi. Bedrifter af sådant slag äro alster af folkfantasien; väl ursprungligen fästa vid en viss gudomlighet, i detta fallet t. ex. Tor, men sedan lösgjorda från detta samband, blifva de fristående skapelser, hvilka i kristen tid tilldelades hvem som helst, ej en blott, men flere; liksom omvändt på den, som en gång gjorts till hjelten uti en sagobedrift, många sådana hopades. Han blef en medelpunkt, kring hvilken saga efter saga slöt sig, tills han förlorade all verklighet och blef en fullständig sagofigur, öfvermensklig i allt, i smått som i stort. Så torde det ha tillgått äfven med Beovulf.

samlad historisk kunskap, som han egde, dels ock från andra sagokretsar. Åtskilligt utaf detta och främst sjelfva det egentliga innehållet uti dikten, Beovulfssagorna, har förelegat i en viss på historisk väg utbildad form, visserligen icke så, att nämnda sagor utgjort färdiga qväden, ännu mindre funnits upptecknade i skrift, men dock hafva de haft uti den muntliga berättelsen en viss bestämd gestalt. Hvarje saga, hvilken en tid gått bland folket under dessa tider, har helt visst antagit en sådan. Det är denna gestalt, som skiner igenom här och hvar i qvädet. Och på samma sätt är det med de stycken och episoder, som hemtats från andra sagokretsar såsom Sköldungasagan, Modthrydos (Offas) saga, Finns-sagan o. s. v., af hvilka dertill några möjligen redan fått poetisk behandling. Skalden har uti sig upptagit allt, och allt har der genomgått en ombildningsprocess i formelt hänseende, men denna har icke kunnat afkläda det på detta sätt utifrån hemtade dess ursprungliga drägt och ikläda det den, som skaldens fantasi och begåfning gaf hans egna. Vid sidan om detta måste det förra synas mer eller mindre olikartadt, — detta och intet annat är enligt min mening orsaken till den berörda olikheten i ton och stil uti olika delar af qvädet.

Till sist äfven några ord om sjelfva författandet! Det kan synas öfverflödigt att orda härom, efter hvad som ofvan blifvit sagdt om stoffet uti dikten; jag vill äfven göra det endast för att dermed så att säga illustrera hvad som redan blifvit anfördt om redaktionen af Beovulf. Enligt min uppfattning har skalden gått till väga på fullkomligt enahanda sätt som en författare i våra dagar, hvilken sätter sig att öfver ett ämne från en förfluten tid skrifva en dikt. Sagan, balladen, slägttraditionen o. s. v. utgöra sjelfva temat. Till detta stoff skaffar sig författaren sedan genom studier, eller huru han kan, den historiska apparat, som skall utgöra marken, hvarpå de romantiska bilderna skola röra sig. Han förbinder sålunda

de uppgifter af historiskt slag, som innehållas uti balladen eller hvad det nu är, med den egentliga historiens och fäster dermed den förras händelser inom en historisk ram. Derjämte gifver han tids- och sedemålningar för att fylla taflan. — På enahanda sätt har Beovulfs skald gått till väga, om ej i enskildheter, så dock i det stora hela. Från folkets mun har han mottagit sagorna och de strödda berättelserna om Beovulf. Han har sammanknutit sagans uppgifter om dennes person med historien, dermed beredt honom en plats deri och fotfäste på verklighetens grund. Sedan har han tecknat enskilda tilldragelser uti denna historia, de hvilka så att säga röjt rum för hjelten. Så gaf han dertill tids- och sedeskildringar och hvad eljes hans fantasi kunde uttänka såsom passande och vackert, så, utom hvad som redan blifvit anfördt i den vägen, t. ex. skildringen af Grendelträsket m. m., v. 1404 ff., besvärjelsescenen v. 2247 ff. Möjligt är väl, att skaldens sedeskildringar gifva bilder utur hans samtids lif, icke från de skildrade tilldragelsernas egen tid. Äfven i andra hänseenden, främst beträffande sjelfva ämnet, har fordran på inre sanning och deraf följande behandling af stoffet varit något annat hos Beovulfs skald än hos en nutida diktare; men i det stora hela är metoden densamma. Af det gifna ämnet, sådant det i sagorna förelåg, har skalden med användning af all den historiska kunskap och poetiska begåfning, han egde, fritt komponerat sitt qväde. Det är äfven på detta sätt, icke genom antagandet om interpolationer, ett antagande hvilket för öfrigt icke låter sig genomföra, som man skall förklara förekomsten af så skiljaktigt innehåll och så många spridda delar, allt sammanfogadt och inväfdt uti hvartannat. Endast denna förklaring af diktens tillkomst låter oss förstå dess byggnad i smått som i stort.

Tillägg och rättelser.

Ofvan vid tal om Vitland förbigicks, att *Witland* uti Wulfstens Resa (kon. Alfreds Orosius, kap. 20; Bosworth, s. 22) är namn på landet öster om Weichsel, hvilket vid denna tid tillhörde Esterna. Jag tror dock icke, att det nordiska *Withesleth*, *Wethlahedh* och *Vitland* såsom namn på Jutland stå i något samband med Vitland.

På några ställen är af förbiseende namnet *Heardrêd* återgifvet med Heardred i st. f. Härdred.

Den förhistoriska fornforskarens metod och material.

Af

Oscar Montelius.

Den förhistoriska fornforskningens metod har länge varit lik naturforskningens. Liksom den senare vetenskapen har ock den förra numera inträdt i ett nytt stadium.

Naturforskaren nöjer sig ej längre med att beskrifva de olika arterna och studera deras lif. Han söker utforska det inre sammanhang, som förbinder dem, och visa, huru den ena arten har utvecklat sig ur den andra.

Det som arten är för naturforskaren, det är typen för fornforskaren. Till samma art räknas de naturens alster, som i allt väsentligt likna hvarandra, och som hafva gemensam härkomst. Samma definition kan, då fråga är om alster af menskligt arbete, användas på typen.

Den förhistoriska fornforskaren sätter ej längre till sin enda uppgift att beskrifva och jemföra fornsakerna från skilda länder och utforska lifvet i dessa länder under flydda tider. Han söker numera att spåra det inre sammanhanget mellan typerna och visa, huru den ena utvecklat sig ur den andra. Vi kalla detta *typologi*.

Innan man gjort sig förtrogen med den menskliga kulturens historia, är man benägen att anse den individuella friheten vara så stor, att typerna inom det menskliga arbetets verld ej kunna spela samma rol som arterna inom naturens. Snart finner man dock, att de verkligen

göra det, och att menniskoarbetenas typer lika väl som djur- och växtarterna lyda lagar för sin utveckling.

Typologien är icke gammal. I Sverige visa sig de första resultaten af denna metods användning omkring år 1870[1]. I England hade då varande öfverste Lane Fox, numera general Pitt Rivers, visserligen redan i senare hälften af 1860-talet typologiskt behandlat vapen och verktyg från sten- och bronsåldern; men emedan hans afhandling härom, »Primitive warfare», var införd i en icke-arkeologisk tidskrift *The Journal of the Royal United Service Institution* (1867—1869), förblef denna afhandling okänd för de svenska forskarne, till dess Franks på kongressen i Budapest fäste uppmärksamhet på den[2].

Ännu är väl icke typologiens uppgift så allmänt insedd, och hennes betydelse ej så allmänt erkänd, som de resultat hon redan vunnit kunde gifva henne anspråk att vänta. Men vi äro öfvertygade om, att hennes seger är viss.

Till sin princip är den typologiska undersökningen mycket enkel: vid studiet af en fornsaks grupp samlar man först ett så stort material som möjligt, ordnar det på det sätt som de särskilda typernas inre kriterier synas

[1] De vigtigaste svenska typologiska arbetena äro anförda i *Antiqvarisk tidskrift för Sverige*, 6: 3 sid. 3 not, och i *Vitterh. Akademiens Handlingar*, 30 sid. 8 not. Vissa delar af H. Hildebrands *De förhistoriska folken i Europa* böra ock räknas hit. Utom Sverige visar sig samma metod mer eller mindre tydligt i arbeten af Undset, S. Müller, Aus'm Weerth, Tischler och några andra forskare. — Sådana sammanställningar af olika typer som Bertrands klassifikation af bronscelterna i *Revue archéologique* (1866 januari) kunna ej räknas till typologiska uppsatser, emedan man icke har fäst något afseende vid typernas inre sammanhang.

[2] *Compte-rendu du Congrès de Budapest* 1876, sid. 308. — General Pitt Rivers' betydande, i förening med South Kensington Museum utstälda samling af etnografiska och arkeologiska föremål är ock ordnad efter en typologisk princip.

fordra och undersöker sedermera, huruvida de förhållanden, under hvilka de särskilda typerna anträffats, bekräfta riktigheten af den åsigt om typernas inbördes ålder, till hvilken man kommit.

Tillämpningen af denna princip ställer likväl stora fordringar på forskaren, och här såsom så ofta gäller det, att ju större vana man har, desto lättare är det att undvika möjliga fel.

Vid en typologisk undersökning måste man städse hafva blicken öppen för *alla* de omständigheter, som kunna utöfva inflytande på den föreliggande frågan. För hvarje slutsats, hvartill de typologiska förhållandena i och för sig synas leda, måste man se till, huruvida alla nu kända fyndomständigheter stämma öfverens med det vunna resultatet. Om så icke skulle vara fallet, kan detta bero derpå, att något fynd är osäkert eller missförstådt. Det kan dock äfven bero derpå, att en skilnad ej sällan finnes emellan typernas och exemplarens ålder, så att exemplar af en typ kunna fortfara att begagnas, äfven sedan en yngre typ utvecklat sig ur den förra.

Hvarje sammanställning af typer måste afse alla de olikheter, som kunna finnas i afseende på både form, ornament och arbetssätt. Derjemte bör man se till, huruvida någon af typerna kan vara en lokal form, med inskränkt utbredning, eller om de alla tillhöra hela det område, som är i fråga. Ej mindre vigtigt är att undersöka, huruvida ett historiskt sammanhang mellan typerna är möjligt, så att den, som synes hafva gifvit upphof åt en annan, verkligen tillhör ett sådant område och en sådan tid, att ett inflytande af detta slag kan hafva egt rum.

Sedan man genom jemförelse af alla dessa förhållanden uppstält en typserie, är det städse nödvändigt att särskildt undersöka, hvilken af seriens ändpunkter är äldst, och hvilken är yngst. Härom lemna i de flesta fall fynden säker upplysning; men äfven de inre kriterierna kunna

mången gång på ett afgörande sätt gifva svar härpå. Man får dock ej utgå från den förutsättningen, att det simplare alltid är det äldre. Så är väl ofta fallet, men icke alltid. Det simpla kan stundom vara mycket ungt och en följd af formens eller ornamentens förfall[1].

Man kan icke nog betona det underbara deruti, att menniskan vid typernas skapande gjort så litet bruk af sin fria vilja. Steget från den ena typen till den andra, då det är fråga om alster af menskligt arbete, är vanligen lika kort som mellan två närstående arter inom djur- och växtverlden.

Hvarje trakt, hvarje århundrade, ja hvarje mansålder har sina särskilda typer, som nästan omärkligt glida öfver i hvarandra. Ju djupare man intränger i studiet af flydda tider, desto starkare gripes man af öfvertygelsen härom. Då så är, blir ock en följd deraf, att vi, om vi blott tillräckligt väl känna förhållandena, skola kunna säga, till hvilken trakt och hvilken tid hvarje typ hör.

För att nå ett säkert resultat af en typologisk undersökning, måste fornforskaren framför allt se till, att följande två vilkor uppfyllas.

Det första är, att han ej förblandar de särskilda typerna med hvarandra. Likasom man fordrar af naturforskaren, att han skall kunna skilja den ena arten från den andra; så måste man nämligen fordra af fornforskaren, att han skall kunna skilja den ena typen från den andra.

Det andra vilkoret är, att han beherskar materialet. Han måste, så vidt det är möjligt, väl känna allt det som för ämnets utredande nu står vetenskapen till buds. Detta möter dock betydande svårigheter på grund af det tillstånd, hvari materialet befinner sig.

[1] Ett exempel härpå hafva vi i de ovala spännbucklorna; se *Månadsbladet* 1877, sid. 483.

Då frågan härom är af stor vigt, men på många håll synes hafva blifvit alltför litet uppmärksammad, torde det vara berättigadt att här i största korthet redogöra för min uppfattning deraf.

De senaste årtiondena hafva högst betydligt ökat fyndens och de vetenskapliga iakttagelsernas antal, så att man för de flesta af Europas länder kan erhålla en öfversigt öfver deras förhistoriska förhållanden. Ett stort och synnerligen vigtigt område är dock tyvärr ännu så godt som okändt: från hela det europeiska Turkiet och dess nuvarande eller för detta lydländer vid Donau känner man knapt *något* förhistoriskt fynd.

Det storartade materialet från det öfriga Europa är emellertid spridt på hundratals samlingar, större och smärre, offentliga och privata. Härtill kommer, att många af dessa samlingar icke äro ordnade och beskrifna såsom de borde vara.

Forskarens arbete, som vore svårt, om allt det väsentliga från hvarje land funnes samladt på *ett* ställe och vore väl ordnadt, blir härigenom mångdubbelt svårare.

För att så vidt möjligt är minska svårigheterna, vore det derför ett önskningsmål, att det för hvarje land eller för hvarje större naturligt område funnes ett stort museum, som gåfve forskaren en fullständig och riktig öfversigt öfver detta områdes arkeologiska förhållanden. Då det i de allra flesta, om ej i alla, fall är omöjligt att till detta centralmuseum i original samla allt, som är tillvarataget inom området, bör sträfvandet gå ut derpå att dit samla:

1) så många af de inom området funna fornsakerna i original som möjligt;

2) afgjutningar af de vigtigaste dit hörande original, som ej kunna erhållas; samt

3) afbildningar och beskrifningar af *alla* de inom området funna fornsaker, som ej kunnat fås i original eller

afgjutning. Sådana beskrifningar böra lemnas äfven i de fall, då typen redan finnes i museet.

Derjemte bör man i museet samla förteckningar, afbildningar och beskrifningar af områdets alla fasta fornlemningar och deras innehåll.

Hvad anordningen af ett museum eller en enskild samling beträffar, bör först och främst allt det »inhemska», eller hvad som är funnet inom det område, hvilket samlingen egentligen representerar, vara skildt från det utom området anträffade.

Såsom hufvudindelningsgrund vid uppställandet af de inhemska fornsakerna bör man taga de stora perioderna. Inom hvarje period torde det i allmänhet vara lämpligast att ordna föremålen topografiskt, så att alla som anträffats inom samma del af området (inom samma landskap, amt, departement eller dyl.) uppställas tillsammans. Städse bör man emellertid strängt iakttaga, att allt som hör till ett och samma fynd hålles tillsammans.

I afseende på det utom samlingens egentliga område funna torde det böra bero på samlingens rikhaltighet och andra förhållanden, om man till hufvudindelningsgrund skall välja de stora perioderna eller de särskilda områdena. Det är naturligt, att äfven i denna del af samlingen, den må för öfrigt vara ordnad efter den ena eller den andra grunden, det som hör till samma fynd bör hållas tillsammans.

En skenbart oväsentlig omständighet, hvilken dock är af vida större vigt än man vanligen anser, kunna vi härvid icke lemna oberörd. De föremål, som äro uppsatta på väggen i ett skåp eller på skifvor af trä eller papp, böra i allmänhet vara fästa så, att de utan minsta svårighet kunna löstagas. För mången frågas besvarande är det nämligen nödvändigt, att man kan på nära håll se de särskilda fornsakerna från alla sidor.

Alla föremål måste naturligtvis vara numrerade, helst

i *en* oafbruten följd, då de numreras i den ordning de förvärfvats för samlingen, utan afseende på den period de tillhöra eller på andra förhållanden. Om samlingen är så stor, att man anser det vara nödvändigt eller lämpligt att införa flera nummerserier, böra dessa i alla händelser vara mycket få.

Det är således bäst, om ett föremål betecknas med t. ex. 7287, eller i nödfall B 320. Alldeles förkastliga äro deremot sådana beteckningssätt som B d II 87 och dylika; de voro ej ovanliga i äldre samlingar, men hafva tyvärr på några ställen bibehållits alltför länge. I vissa samlingar är brukligt att äfven angifva tiden, då föremålet förvärfvades, så att detta betecknas: 64 . 10 . 7 . 434 eller $^{878}/_{11}$. Allt sådant är dock föga lämpligt, emedan det, utan att medföra någon nämnvärd fördel, lätt kräfver ett alltför stort antal siffror.

Allt som samlingen på en gång erhåller, — det som hör till ett och samma fynd eller till samma större eller mindre privatsamling, — bör få samma nummer. Om de dithörande föremålens antal är mycket stort, kan hvart och ett af dem utom hufvudnummern erhålla sin särskilda nummer (såsom 2109: 790). Det förefaller väl vara bättre att gifva hvarje föremål sin särskilda hufvudnummer. Men erfarenheten lär snart, att denna princip icke låter sig genomföra: man kan ej gifva hvar och en af 100 till ett fynd hörande små, hvarandra lika perlor sin olika nummer. Nummerna blifva äfven snart mångsiffriga, och då man skall anföra ett fynd, hvilket ju så ofta förekommer, blir detta lätt obeqvämt, emedan man måste uppgifva både det första och det sista till fyndet hörande föremålets nummer (t. ex. 25805—25828).

En mycket vigtig regel är, att den nummer ett föremål en gång fått aldrig bör ändras.

Ett särskildt inventarium bör för hvarje nummer upptaga dels en fullständig och der så behöfves, af en teck-

ning åtföljd beskrifning på föremålet, så att det, om nummern går förlorad eller blir otydlig, kan igenkännas; dels allt hvad man kunnat erfara om härkomst och fyndomständigheter.

Ehuru det mesta af hvad jag nu sagt torde förefalla så enkelt, att man kunde anse onödigt att särskildt påpeka det, har jag ej tvekat att göra det, emedan erfarenheten lärt, att dessa enkla regler ännu alltför ofta åsidosättas ej blott i enskilda samlingar utan äfven i flera offentliga museer.

Jag har sökt betona vigten af att samlingarna äro ändamålsenligt ordnade. Ej mindre vigtigt torde emellertid vara, att de vetenskapliga skatter, som i dem förvaras, så mycket som möjligt göras tillgängliga för hela den lärda verlden.

För mången finare undersökning vore det väl mycket önskvärdt, om fornforskaren finge noga betrakta ett stort antal original från olika länder; och bäst vore naturligtvis, om han med egna ögon kunde se *allt.* Men detta är icke möjligt. I lyckligaste fall skulle han kunna en gång i sitt lif se alla samlingar i Europa, men inom kort skulle dessa hafva vuxit betydligt, och han kan endast hoppas att med längre eller kortare mellantid få återse de vigtigaste.

Då äfven i de länder, der verkliga centralmuseer finnas, flertalet af de mindre samlingarna innehålla en mängd värdefulla föremål, kunna således de särskilda forskarne endast derigenom sättas i tillfälle att beherska det väldiga materialet, att detta afbildas och beskrifves i så stor omfattning som möjligt. Härvid bör man ej förgäta, dels att äfven en i konstnärligt hänseende mindre god teckning, om den blott i hufvudsak är riktig, oftast är af större värde än en lång beskrifning; dels att det icke alltid är nog, att ett liknande föremål är afbildadt, eme-

dan just de skenbart små afvikelserna ofta kunna vara af stor betydelse.

Af vigt är att beskrifningen af hvarje fynd är gjord så, att läsaren kan bilda sig en riktig föreställning derom. Man träffar blott alltför ofta beskrifningar, som *icke* uppfylla detta billiga anspråk. Än är det icke angifvet, af hvilket ämne de särskilda föremålen äro, än gifves icke den minsta antydan om typen; och om det är ett graffynd som skildras, söker man ofta förgäfves upplysning både om grafvens art samt de olika föremålens läge, och kan icke ens se, om liket varit obrändt eller brändt. En sådan uppgift som t. ex., att man funnit »en graf, innehållande ben jemte en yxa och ett spänne», är så godt som värdelös, emedan man ej deraf kan se, huru grafven och benen varit beskaffade, om yxan är af flinta, grönsten, brons eller jern, om spännet är af brons eller annan metall, samt icke får *någon* upplysning om dessa två föremåls utseende. Liknande fyndbeskrifningar äro dock ingalunda sällsynta.

Önskligt vore, om man för hvarje land hade en efter de stora perioderna ordnad samling af alla i landet förekommande typer, med fullständig uppgift om fyndomständigheterna för originalet till hvarje figur, samt om den samling der det förvaras[1]. Helst skulle äfven för

[1] Sådana samlingar, mer eller mindre motsvarande den i texten gifna beskrifningen, finnes redan för några länder: Lindenschmit, *Die Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit* (Mainz, 1864—1883); Worsaae, *Nordiske oldsager i det Kongelige Museum i Kjöbenhavn* (Kjöbenhavn, 1859; första upplagan, med något afvikande titel, 1854); Montelius, *Svenska fornsaker* (Stockholm, 1872—74); Rygh, *Norske oldsager*, 1 (Christiania, 1880). — Dessutom finnas liknande arbeten för vissa större perioder och vissa områden, såsom t. ex. Madsen, *Afbildninger af danske oldsager og mindesmærker*, *Steenalderen* (Kjöbenhavn, 1868) och *Broncealderen* (1872—76); Chantre, *Études paléoethnologiques dans le bassin du Rhône, Age du bronze* (Paris, 1875—76) och *Premier âge du fer* (1880); Evans, *The ancient stone implements of Great Britain*

hvarje typ meddelas, om den är allmän i landet eller endast undantagsvis deri anträffats. I senare fallet borde detaljerad uppgift lemnas om de i landet funna exemplaren af typen.

Derjemte borde för hvarje land finnas en öfversigt öfver landets arkeologiska förhållanden i allmänhet, helst kronologiskt ordnad efter de stora perioderna; redogörelser för de särskilda slagen af fasta fornlemningar; kartor och tabeller öfver deras och öfver de vigtigaste fornsakstypernas utbredning m. m.

Mycket är visserligen redan i detta afseende gjort, men ännu äro tusentals fornsaker från Europas olika delar icke offentliggjorda, och en mängd af dem som äro afbildade eller beskrifna måste sammanletas ur talrika, svåröfversigtliga och ofta svåråtkomliga specialarbeten.

En sak vill jag ännu tillägga. Vid genomforskandet af ett museum, eller vid studiet af en samling afbildningar af fornsaker från ett visst område, är det visserligen nödigt, att man lägger noga märke till allt hvad som *finnes*. Men det är icke mindre nödigt att iakttaga hvad som *icke finnes*.

(London, 1872) och *The ancient bronze implements of Great Britain and Ireland* (1881); m. fl.

Det är naturligt, att fornforskaren i främsta rummet önskar få svar på de vigtigaste och intressantaste frågorna; men han får lika litet som någon annan förgäta varningen, att »ej flyga högre än vingarna bära».

Lockande äro frågorna om namnen på de folk, som under den förhistoriska tidens olika skeden bebott vårt land; om de vägar, hvarpå de invandrat; om det sätt, hvarpå de utbredt sig; om de tider de kommit hit, det kulturstadium, hvarpå de då stått, och de framsteg de sedan gjort i odling. Men man får ej tro, att tiden strax är inne att besvara dem alla, och många af de misstag och förlöpningar, som fornforskarne låtit komma sig till last, hafva just varit en följd deraf, att man låtit förleda sig till att besvara dessa frågor, innan ännu ett sådant material och sådana förarbeten förelågo, som gjorde det möjligt att erhålla ett säkert svar. Materialet har emellertid nu så vuxit och forskningen så framskridit, att vi — om vi använda tillbörlig försigtighet — kunna börja behandla de flesta af de nämnda frågorna.

Två vigtiga frågor, med hvilka man i alla händelser först måste vara på det klara, äro:

1) Hvilka af de inom hvarje område funna föremålen äro förfärdigade der; hvilka äro införda, och hvarifrån hafva dessa kommit? samt

2) Till hvilken tid hör hvart och ett af dessa föremål, inhemska eller främmande?

Alla fornsaker, som hittas i ett land, få vi icke utan närmare undersökning anse vara förfärdigade der. Det

är redan på förhand sannolikt, att — i synnerhet då frågan gäller tiden efter stenålderns slut — några af dem äro införda från andra länder. För att utreda, om ett arbete af en viss typ är inhemskt eller främmande, eger man en metod, hvilken till sin teori är lika enkel, som den i praktiken kan vara invecklad och svår. Vi skulle vilja kalla denna metod den *statistiska.*

Metoden grundar sig på en sats, hvilken endast med orätt skulle kunna kallas en hypotes, emedan den eger goda anspråk på att betraktas såsom axiom. Den lyder: Om man af en noga bestämd och karakteristisk typ träffat ett stort antal exemplar inom ett visst område, men om utanför detta område aldrig eller jemförelsevis mycket sällan några exemplar deraf funnits, så är det i hög grad sannolikt, att typen är inhemsk i det förstnämnda området, d. v. s. att alla föremål af denna typ äro förfärdigade der, och att de få, som hittats annorstädes, blifvit förda derifrån till de ställen, der de träffats. Denna sannolikhet växer i samma mån, som man inom det i fråga varande området funnit typen i många exemplar, under det att den utanför detsamma aldrig eller mycket sällan träffats. Om det kända antalet exemplar af typen är tillräckligt stort, kan sannolikheten närma sig visshet så mycket, som det inom den empiriska forskningen är möjligt.

Härvid bör emellertid en omständighet iakttagas. Om man inom ett område funnit 25 exemplar af en typ, men de alla träffats på ett enda ställe, *kunna* dessa vara en handlandes förråd och införda utifrån. Finna vi i ett annat land äfven 25 exemplar af samma typ, men dessa hittats på 15 olika ställen, så är det sannolikt, att typen är inhemsk i sistnämnda land.

Vid en undersökning af detta slag måste man således fästa sig icke blott vid föremålens utan äfven vid fyndställenas antal. Äro t. ex. 50 exemplar funna på 45 olika ställen inom Italien och 2 exemplar på ett ställe

utom detta land, så är det sannolikt, att typen är inhemsk i Italien. Denna sannolikhet blir än större, om de respektive talen äro 100 exemplar på 75 olika ställen inom Italien och 4 exemplar på 3 ställen norr om alperna. Den kan kallas visshet, om man känner 200 exemplar från 160 italienska fynd, men endast 8 från 5 ställen norr om Alperna. Dessa åtta hafva då genom handel eller på annat sätt kommit till de land, der dc träffats.

Med åberopande af förhållandena i vår tid har man visserligen sökt bevisa, att den nu beskrifna metoden icke är användbar. Man har sagt att, på samma sätt som engelska fabriker nu tillverka föremål af särskilda typer för Indien, så hafva äfven i forntiden på feniciska eller etruskiska fabriker särskilda typer kunnat förfärdigas för Skandinavien. Denna invändning mot påståendet, att de i fråga varande typerna äro inhemska i Norden, hvilar dock på ett dubbelt misstag.

För det första äro de nyss åsyftade föremål, som i England tillverkas för export till Indien, af typer, som uppstått i Indien och länge arbetats der, innan engelsmännen började att eftergöra dem. På samma sätt skulle man, *om* nyss anförda invändning egde någon grund, nödgas antaga, att de föremål, som förfärdigats i Södern för export till Norden, varit af typer, som utvecklats och blifvit inhemska här, innan de af fenicier eller etrusker eftergjordes. Men då bevisade man just riktigheten af den sats, som man ville kullstörta.

För det andra är det stor skilnad mellan förr och nu. Vår tids engelsmän kunna lätt göra sig lika förtrogna med Indiens geografi som med Englands. Under vår bronsålder — det är nämligen i synnerhet denna tid som härvid varit i fråga — stod deremot den geografiska kunskapen icke så högt. Större delen af vår bronsålder ligger bakom Roms grundläggning, och Italiens folk, hvilka i våra dagar knapt kunna skilja Sverige och Schweiz, hade

för 3000 år sedan säkerligen ej bättre reda på norra Europas geografi än nu. Detsamma gäller nog äfven om fenicierna. Då är det dock föga troligt, att feniciska och etruskiska fabriker tillverkat bronssvärd af en särskild typ för Skandinavien, eller spännen af en typ för Sverige och af en annan typ för Danmark, ja af olika typer för Skåne, Pommern och Hannover.

Ett sådant antagande är så orimligt, att man ej behöfver fästa sig dervid, att intet enda spänne t. ex. af den skånska typen hittats på den långa vägen mellan fabrikationsorten och Sverige, hvilket väl borde hafva inträffat, om antagandet varit riktigt.

Äfven andra medel än den statistiska metoden finnas emellertid för att utreda frågan, i hvilket land en typ är inhemsk. Dessa böra alltid användas jemte det som vi nu omtalat; men de äro i synnerhet af vigt, då det sistnämnda ej ger någon upplysning, såsom då i afseende på en typ antalet exemplar och fyndställen visar sig vara ungefär lika stort, eller lika litet, i de olika områdena. Vi måste då på annat sätt söka svaret på frågan om denna typs hemland.

Det enklaste är att i afseende på de talrika saker, som äro gjutna, efterse, huruvida man i något område funnit gjutformar för arbeten af den i fråga varande typen. Detta är ej sällan fallet, och vi hafva på det sättet fått mången värderik upplysning. Men det är för jemförelsevis få typer, som man träffat gjutformar, emedan med enstaka undantag ej andra formar än de af sten eller metall bibehållit sig till vår tid, och i sådana formar hafva endast de enklare arbetena blifvit gjutna. De finare äro gjutna i formar af lera, hvilka så godt som aldrig bevarats till våra dagar.

Man har väl i den omständigheten, att gjutformar för sådana finare arbeten icke hittats i Norden, velat se

ett bevis derför, att dessa arbeten icke kunde vara förfärdigade här. Men då har man glömt, eller icke vetat, att sådana gjutformar ej heller i Italien eller andra sydliga länder någonsin anträffats.

Vigtiga upplysningar gifva äfven de exemplar, hvilka ännu äro i samma skick, som då de lemnade gjutformen, eller som på annat sätt visat sig vara halffärdiga. Dessa böra väl i de flesta fall anses vara arbetade i den trakt, der de träffats, ehuru man ej får förbise möjligheten af att de kunna vara förfärdigade annorstädes och blifvit i ofullbordadt skick förda till den plats, der man skulle lägga sista handen vid dem för att sedan använda dem. Sådana exemplar äro emellertid ej synnerligen ofta anträffade, och de kunna derför endast i jemförelsevis få fall hafva betydelse för den nu föreliggande frågan.

Af allmännare betydelse äro arbetssättet, ornamenteringen och det typologiska sammanhanget. Med tillhjelp af dem kan man ofta besvara den föreliggande frågan äfven i de fall, då den statistiska metoden ej lemnar någon upplysning, såsom då typen är känd i för litet antal exemplar, eller då man funnit ungefär lika många exemplar inom olika områden.

Om man i ett land finner ett bronsarbete som är drifvet, hamradt eller valsadt, men alla de bronser från samma tid, som man med säkerhet vet vara inhemska i detta land, äro gjutna, så kunna vi redan häraf draga den slutsatsen, att det förstnämnda arbetet sannolikt är infördt.

I afseende på ornamenteringen böra vi fästa vår uppmärksamhet både vid ornamentens art och vid det sätt, hvarpå de äro utförda. Har man i Sverige funnit ett arbete af en typ, om hvars hemland intet för öfrigt är kändt, men detta arbete är prydt med ornament, hvilka i anseende till formen och det sätt hvarpå de äro utförda öfverensstämma med de i Sverige och öfriga nordiska

länder vanliga, men inga dylika äro funna utanför Norden, så hafva vi all anledning att betrakta detta arbete såsom svenskt, eller åtminstone såsom nordiskt. Om det deremot hade visat sig, att detta arbete är orneradt på ett sätt, som afviker från det i Norden vanliga, men öfverensstämmer med det som vid samma tid förekommer i något annat område, så bör det betraktas såsom infördt från detta område, äfven om intet föremål af samma form ännu skulle vara kändt derifrån.

Af ej mindre vigt är det typologiska sammanhanget. Om det är obestridligt, att fyra typer A, B, C och D bilda en typologisk serie, och man vet, att typerna A, B och D äro inhemska i Italien, men af typen C — hvilken är utvecklad ur B och sjelf gifvit upphof åt D — så få exemplar äro kända, att den statistiska metoden ej ger någon upplysning om dess hemland; så tveka vi ej att förklara också denna typ för italiensk. Vi tveka icke att göra det, äfven om de få exemplar som äro kända skulle vara lika fördelade på Italien och andra länder. Vi tveka ej ens, om man af typen funnit ett par exemplar norr om Alperna, under det att intet ännu vore kändt från Italien sjelft; förutsatt endast, att de norr om Alperna funna exemplaren i afseende på det typologiska sammanhanget och ornamenteringen stå såsom främlingar i den trakt, der de träffats.

Vid undersökningar af det slag, som nu berörts, är det oundgängligen nödvändigt, att forskaren har öppen blick för de särskilda typerna, — äfven om olikheten icke skulle vara särdeles stor eller lätt i ögonen fallande, — samt att han känner förhållandena ej blott i sitt eget land utan äfven i det öfriga Europa, och om möjligt äfven i de delar af Asien och Afrika, som under den i fråga varande perioden stodo i förbindelse med vår verldsdel.

Nödvändigt är naturligtvis äfven vid dessa liksom andra undersökningar, att han kritiskt pröfvar frågan,

hvar de särskilda exemplaren äro funna. De som utan bestämd fynduppgift ligga i en samling, få icke anses vara funna i trakten, så vida icke särskilda omständigheter tala derför.

Svårare är frågan om den tid, från hvilken hvarje typ förskrifver sig.

I många fall hafva vi visserligen redan nu hunnit till en *absolut kronologi*, så att vi kunna uppgifva, till hvilket århundrade — eller till hvilken del af ett århundrade — före eller efter Kristi födelse en typ hör. Men ofta måste vi nöja oss med en *relativ kronologi*, eller med att visa, huru en grupp af fornsaker är äldre eller yngre än en annan. Det är sant, att vi i vissa fall kunna hoppas att en gång få utbyta en sådan relativ tidsbestämning mot en absolut; men i afseende på de äldsta tiderna, särskildt stenålderns tidigare skeden, torde vi vara dömda till att få stanna vid en ofullständig tidsuppgift.

En relativ tidsbestämning af ett lands fornminnen kan i de allra flesta fall erhållas redan genom ett studium af landets egna arkeologiska förhållanden, utan att man behöfver känna dem i andra länder. Härtill fordras endast, att ett tillräckligt material af säkra fynd föreligger, samt att man uppmärksamt studerar dessa fynds innehåll och de omständigheter, under hvilka de anträffats.

Om man från ett visst, ej alltför stort område[1] af det ifrågavarande landet känner två typer af svärd *A* och *B*, två typer af något annat vapen *a* och *b*, samt två typer af något smycke *α* och *β*; samt om det visar sig, att man vid flere tillfällen funnit typerna *A*, *a* och *α* tillsammans, och att åtskilliga andra fynd innehålla typerna

[1] Skulle området vara för stort, kan det inträffa, att den ena typen tillhör en del af området och den andra typen en annan del, samt att de af det skälet ej hittas tillsammans. Detta hindrar då naturligtvis icke, att sådana lokala typer kunna vara samtida.

B, *b* och *β*, under det att man aldrig funnit någon typ af den förra gruppen tillsammans med någon af den andra; — så är det mycket sannolikt, att dessa grupper höra till olika tider. Det blir sedan i de flesta fall ej svårt att afgöra, hvilkendera gruppen är äldst.

Härom kunna mången gång fynden sjelfva gifva direkt upplysning. Det händer nämligen ej sällan, att man i en hög eller i jorden träffar två grafvar, hvilka genom sitt läge visa, att den ena är äldre än den andra. På detta sätt hafva vi fått mången värderik upplysning om den relativa åldern af de saker, som legat i sådana grafvar.

Kraftig hjelp får man ock härvid af den typologiska undersökningen.

Vi antaga, att en sådan undersökning af en grupp. t. ex. spännen, visat, att tre typer *A*, *B* och *C* stå i det förhållande till hvarandra, att *A* gifvit upphof till *B* och *B* till *C*. Vi hafva då häruti ett starkt stöd för det antagandet, att de fornsaker, som pläga hittas tillhopa med *A*, äro äldre än de, som träffas tillsammans med *B*, men dessa i sin ordning äldre än de, som träffas jemte *C*.

Än starkare blir detta stöd, om undersökningen af flera samtida grupper leder till samma resultat. Visar det sig, att tre i samma land inhemska typer af bronskärl, *a*, *b* och *c*, förhålla sig till hvarandra så, att *a* är äldre än *b*, och *b* äldre än *c*; och om kärl af typen *a* vid flere tillfällen hittats jemte spännen af typen *A*, men aldrig med spännen af de andra båda typerna, under det att kärl af typen *b* visat sig vara samtida med spännen af typen *B*, och kärl af typen *c* samtida med spännen af typen *C*; — så hafva vi häruti ett ytterligare bevis för riktigheten af den relativa kronologi, hvartill vi leddes genom studiet af spännena.

I min afhandling »Om tidsbestämning inom bronsåldern, med särskildt afseende på Skandinavien», införd i 30:de delen af Vitterhets Akademiens Handlingar, lemnas

flere prof på sådana typologiska serier och på de upplysningar om den relativa kronologien under denna aflägsna period, som vi genom dem erhålla.

För att kunna utreda den absoluta kronologien för ett lands förhistoriska tid, är det vanligen ej nog att känna landets egna fornminnen och fynd. Den period, från hvilken inhemska mynt eller andra inskrifter finnas, är i allmänhet icke längre förhistorisk; och de fall, då vi för ett lands verkligen förhistoriska tid kunna få upplysning om kronologien genom främmande i fynden förekommande mynt, äro jemförelsevis få. Vida talrikare äro de fall, då vi af andra främmande arbeten, karakteristiska genom sin form eller sin ornering och träffade i landet tillsammans med inhemska fornsaker, vinna upplysning om dessa sakers ålder.

I flera svenska och danska bronsåldersfynd förekomma arbeten införda från Central-Europa. Vi kunna således vänta oss upplysning om dessa fynds absoluta ålder, så snart vi lärt känna de införda arbetenas ålder. Men härför är det nödvändigt att studera förhållandena i Central-Europa, och vi finna då lätt, att en säker kännedom om dem ej kan vinnas utan ett studium af de samtida företeelserna i Italien och de öfriga gamla kulturlanden vid Medelhafvet. Emedan den historiska tiden i dessa land börjar så mycket tidigare än norr om Alperna, hafva vi emellertid rätt att hoppas, att vi på denna väg skola kunna leta oss till en absolut kronologi äfven för mellersta och norra Europa, åtminstone från och med det första förkristna årtusendets början.

För att de undersökningar, om hvilka vi nu talat, verkligen skola leda till en säker kronologi, relativ eller absolut, är det nödvändigt att klart inse icke blott hvad som är en *typ,* utan äfven hvad som är ett *fynd.* Om fyndomständigheterna skola ega full bevisningskraft i det

nu förevarande fallet, böra de nämligen kritiskt granskas. Man måste kunna vara säker på, att de fornsaker, som äro i fråga, verkligen anträffats under sådana omständigheter, att de med skäl kunna anses hafva blifvit nedlagda vid samma tillfälle. Endast de saker, om hvilka detta gäller, få betraktas såsom hörande till ett fynd.

Särskildt i fråga om grafvar få vi således såsom ett fynd i denna mening endast betrakta det, som nedlagts vid qvarlefvorna af en och samma person. Det är ej ens alltid säkert, att hvad som hittas i samma graf verkligen ditkommit på en gång. Stundom innesluter nämligen en graf lemningar af två eller flera lik, och man måste då särskildt söka utreda, huruvida de blifvit begrafna på samma gång eller vid olika tillfällen. Det har ock visat sig, att någon gång en ganska lång tid ligger mellan den första och den sista begrafningen. Så har man i svenska och danska gånggrifter och hällkistor från stenåldern funnit bevis för, icke blott att några grafkamrar användts på olika tider under stenåldern, utan äfven att man i andra grafvar öfver lemningarna af de lik, som bisatts under nämnda period, nedlagt qvarlefvorna af personer, som lefvat under bronsåldern, stundom långt efter dess början[1]. Äfven i andra land har man funnit flera under stenåldern uppförda grafvar, som varit begagnade långt senare, till och med under romersk tid[2].

Man har också exempel derpå, att en samling fornsaker från bronsåldern, utan att ligga vid lemningar af något lik, anträffats i gången till en gånggrift[3].

---

[1] Montelius, *Sveriges forntid*, text, sid. 143, 91, 141 not 6; Henry Petersen i *Årböger f. nord. oldkynd.* 1881, sid. 323—325; *Månadsbladet* 1877, sid. 412 (Kinna-Sanden i Vestergötland); m. fl.

[2] *Matériaux pour l'histoire de l'homme*, 14 sid. 419 (jernsvärd af Hallstatt-typ); *Mémoires de la Société d'Emulation des Côtes-du-Nord*, tome XXI, sid. 34 (romerska mynt).

[3] *Årböger f. nord. oldkynd.* 1881, sid. 335 not.

Får man således vara försigtig med att anse det som träffats i samma graf höra till ett fynd, måste man med ännu större försigtighet behandla hvad som hittats i samma grafhög. Erfarenheten lär nämligen, att en sådan hög ofta innesluter flera grafvar, och dessa kunna då tillhöra ganska vidt skilda tider. I Sverige och Danmark är det ej ovanligt att i samma hög träffa grafvar från olika delar af bronsåldern, eller grafvar från både stenåldern och bronsåldern. Någon gång finner man i samma hög grafvar från både bronsåldern och jernåldern, ja till och med från alla de tre stora perioderna[1]. Äfven i andra land har man mången gång i en och samma hög funnit grafvar från olika tider.

Om man endast vet, att några föremål anträffats i samma hög, men ej känner de närmare omständigheterna, kunna dessa föremål följaktligen icke på denna grund anses vara samtida, och ett sådant så kalladt fynd får icke användas såsom bevis.

Klart är, att ett graffält endast får anses för hvad det är, en större eller mindre samling grafvar, i de flesta fall tillkomna vid mycket skilda tider. Att betrakta graffältet vid Hallstatt eller en liknande nekropol som ett »fynd», vore lika orätt, som om man ville påstå, att alla grafvarna i Westminster Abbey eller på någon gammal, under århundraden begagnad kyrkogård vore samtida.

Det nu anförda visar, att fornforskaren vid en grafundersökning knapt kan vara för omsorgsfull. Han måste dervid noggrant angifva det ställe i en hög eller på en grafplats, der hvarje graf är belägen; lemna en fullständig beskrifning af grafven; samt upplysa, om den innehållit

[1] Zinck i *Årböger f. nord. oldkynd.* 1871, sid. 27; *Svenska Fornminnesföreningens tidskrift*, 5:te bandet, sid. 21. I en hög vid Vartofta och i ett röse vid Lundby, båda i Vestergötland, har jag funnit grafvar från alla tre perioderna: nederst från stenåldern, något högre upp från bronsåldern och öfverst från den äldre jernåldern.

lemningar af ett eller flera lik, och i senare fallet huru dessa legat i förhållande till hvarandra.

Det är måhända icke olämpligt att i sammanhang härmed påpeka några andra omständigheter, hvilka man vid undersökningen af en graf ej får förbise. Detta torde vara så mycket mera berättigadt, som erfarenheten lärt, att värdet af det vetenskapliga material, hvilket genom en grafundersökning vunnits, mången gång blifvit i icke ringa grad förminskadt derigenom, att man underlåtit att iakttaga eller att upplysa om vigtiga förhållanden. Vi få härvid ej förgäta, att hvarje ofullständig iakttagelse vid ett sådant tillfälle medför en oersättlig förlust, emedan man efter slutad undersökning ej kan godtgöra hvad man under densamma försummat.

Vid beskrifningen af en graf bör dess riktning alltid angifvas. Särskildt måste man noga efterse, huruvida lemningar finnas af någon kammare eller kista af trä, huru denna varit beskaffad, samt hvilket trädslag varit användt dertill. Af sådana grafvar från jernåldern finnes stundom föga mera qvar än de jernnitar, som sammanhållit träet. Någon gång träffas nitar hvilkas läge visa, att grafven innehållit ett större eller mindre fartyg, samt hvilken form och storlek detta haft.

Utom det förut nämnda bör den som undersöker en graf särskildt iakttaga och anteckna, om de döda blifvit jordade obrända eller blifvit brända. I afseende på hvarje obrändt lik bör han, så vidt möjligt är, uppgifva, om det begrafvits liggande eller sittande, om det blifvit lagdt på rygg eller på annat sätt, samt i hvilket väderstreck hufvud och fötter legat. Då fråga är om en graf med brända ben, bör han meddela, dels huruvida benen blifvit rentvättade, sedan de uppsamlats från den plats, der bålet stått, eller om de hopsamlats jemte vidfäst jord, kol och aska, dels huru de förvarats: i en stenkista, i ett lerkärl eller på annat sätt. Slutligen skall han fullständigt be-

skrifva alla i grafven funna fornsaker och andra föremål, med angifvande af den plats, der hvart och ett legat. Särskild uppmärksamhet bör egnas åt de djurben, som ej sällan träffas i grafvarna, och som kunna lemna synnerligen vigtiga upplysningar i flera afseenden.

Om grafven ej är mycket enkel, bifogas åtminstone en planteckning i bestämd skala. Hafva flera grafvar träffats i samma hög, böra en planteckning och en vertikal genomskärning af denna meddelas, för att visa de särskilda grafvarnas förhållande till hvarandra. Gäller undersökningen ett graffält, är det nödigt att på en i tillräckligt stor skala upprättad karta utmärka de olika grafvarnas läge.

Den som tagit kännedom om det här sagda, torde medgifva, att den förhistoriska fornforskaren nu eger ett så stort och hvarje år i vetenskapligt värde tillväxande material, samt att hans metod är så tillförlitlig, att de resultat, som han genom sitt arbete vinner, med fog kunna göra anspråk på likställighet med de inom andra grenar af vetenskapen vunna resultaten. Ännu spåras emellertid icke sällan den föreställningen, att fornkunskapen endast är en lös väfnad af lätt sönderrifna hypoteser. I vår vetenskaps barndom, då dilettantismen spelade en alltför stor rol, var denna föreställning i viss mån ursäktlig; nu är den i intet afseende berättigad.

Största delen af ofvanstående var skrifvet, innan jag lärde känna d:r Sophus Müller's uppsats om »Den svenske typologi», sedan införd i *Årböger for nordisk oldkyndighed og historie* 1884, sid. 162—182[1]. D:r Müller söker häri visa, »att den typologiska undersökningsmetoden, efter de olika betydelser, i hvilka denna beteckning användes, antingen blott kan föra till förmodanden, eller är fullständigt obrukbar såsom metod, eller måste sägas vara en begränsad användning af den förhistoriska arkeologiens allmänna undersökningsmetod. Typologien är således antingen icke någon ny, eller icke någon vetenskaplig metod (sid. 163). D:r Müller slutar med att säga: »Det 'typologiska stadium' skall blifva en viss, låt oss hoppas, kort period af den svenska förhistoriska arkeologien efter 1870» (sid. 182).

Jag vågar emellertid fortfarande tro både på den typologiska metodens användbarhet och på dess framtid.

Den nedslående slutsats, hvartill d:r Müller kommit, beror dels på en missuppfattning af den svenska metoden, dels på en ofullständig bekantskap med typologisk forskning.

---

[1] Denna uppsats var först erbjuden åt *Nordisk tidskrift,* utgifven af Letterstedtska Föreningen genom mig, men jag ansåg mig icke kunna mottaga anbudet, emedan en diskussion om den metod, som bör användas i en vetenskap, har sin rätta plats i en för denna vetenskap afsedd facktidskrift och icke i en tidskrift, som har till sin uppgift att meddela en bildad, men utanför vetenskapen stående läsarekrets de vigtigaste resultaten af forskningen. Jag kunde med så mycket större skäl afböja anbudet, som d:r Müller vid uppsatsens öfversändande uttryckligen anhöll, att jag icke skulle intaga uppsatsen i *Nordisk tidskrift,* om jag funne sådant vara på minsta vis olämpligt.

Den metod, som de svenska typologerna använda, består icke blott deri att de undersöka alla nu kända fornsaker och deras fyndförhållanden, utan äfven deri att de söka vinna alla de upplysningar, som kunna erhållas genom ett studium af typernas inre sammanhang. Såsom jag i det föregående har visat, böra dessa båda undersökningar alltid fortgå jemnsides med hvarandra. Vid den i tryck lemnade framställningen måste man dock, för att vinna reda och öfversigt, först redogöra för den ena sidan af saken och sedan för den andra. Det var derför, som jag t. ex i min afhandling om »Spännen från bronsåldern»[1] först visade de särskilda formernas förhållande till hvarandra i afseende på åldern, så som detta framgår genom ett betraktande af typerna sjelfva, och sedan ådagalade, att fyndförhållandena bekräftade riktigheten af det sålunda vunna resultatet.

Man kan med skäl kalla det »ett förunderligt och ganska oförsigtigt sätt att icke gå fram på den induktiva vägen och blott gripa till förmodanden, när iakttagelserna tryta, utan tvärtom att börja med hypoteserna» (sid. 175—176). Mèn en sådan beskrifning passar ej in på den typologiska metoden. Denna beror nämligen lika väl som undersökningen af fyndomständigheterna på ett skarpt iakttagande af faktiska förhållanden, och den har således samma anspråk på att kallas en induktiv väg. Då är det ock af föga vigt, i hvilken ordning en redogörelse för dessa båda slag af iakttagelser lemnas.

D:r Müller anser, att den metod, som söker vinna några resultat allenast genom ett aktgifvande på typerna, är obrukbar, och att den aldrig varit använd (sid. 176). Han säger, att man t. ex. vid den typologiska behandlingen af nordiska fornsaker från bronsåldern alltid går ut från den förutsättningen, att de äro nordiska typer

[1] I *Antiqvarisk tidskrift för Sverige*, 6: 3.

och tillhöra bronsåldern. Ja, det är sant, men detta förringar ej på något sätt sanningen af det påståendet, att man kan lösa problemet om dessa typers inbördes ålder allenast genom ett studium af dem sjelfva. För att lösa detta problem — och det är härom frågan är — tager typologen tills vidare ej hjelp af fyndförhållanden eller dylikt. Resultatet kan då med fullt skäl sägas vara vunnet allenast genom det typologiska studiet. Det är redan nämndt, att man sedan särskildt bör undersöka, huruvida detta resultat stämmer öfverens med kända fyndförhållanden.

Då man läser d:r Müllers uppsats, skulle man lätt kunna få den föreställningen, att de svenska fornforskarne icke i lika hög grad som andra fästa afseende vid fyndomständigheterna. Att de icke gjort sig skyldige till en sådan försummelse, visar sig emellertid af deras skrifter. Hvad mig enskildt beträffar, framgår detta bland annat af det försök till en närmare tidsbestämning inom bronsåldern, som samtidigt härmed införes i Vitterhets Akademiens Handlingar (30:de delen). Der redogör jag för *alla* säkra, för den föreliggande frågan vigtiga fynd, som nu äro kända från bronsåldern inom både Sverige, Norge och Danmark. Hvar och en kan då lätt öfvertyga sig om, huruvida fyndförhållandena bekräfta eller motsäga det resultat i afseende på bronsålderns perioder, hvartill jag bland annat genom typologiska undersökningar kommit.

När d:r Müller säger, att man icke kan vinna *något* säkert resultat genom den typologiska metoden, och att denna endast kan leda till hypoteser, eller rättare till förmodanden, — ty han skiljer med rätta mellan hypotes och förmodan, — så visar detta allenast, att han ännu är främmande för den typologiska metoden. Detta ådagalägges äfven af det sätt, hvarpå han (sid. 177) beskrifver, huru en typolog skulle ordna en påse mynt från Japan, China och Kambodscha. Den som på allvar sysselsatt sig

med typernas studium, — och det måste hvarje fornforskare nu göra, han må benämna metoden »den svenske typologi» eller icke, — den som blifvit genomträngd af det storartade i typseriernas sammanhang, den som fått blicken öppen för de nya vyer, hvilka för typologen öppna sig öfver den menskliga odlingens historia, han talar icke så. Men för den, som ej genom egen erfarenhet lärt känna det, kan man endast med svårighet bevisa, att det ofta ligger en stark bevisningskraft i en typologisk serie.

I sammanhang härmed står ock d:r Müllers påstående, att typologien icke är något annat än »arkeologiens allmänna metod, använd allt ifrån den första tid, då vetenskapen började bilda sig». Detta är ett misstag, ty det är först i senaste tid, genom den typologiska metoden, som fornforskaren lärt sig icke allenast att riktigt skilja den ena typen från den andra, utan äfven att följa typernas utveckling ur hvarandra, på samma sätt som naturforskaren numera ej blott urskiljer arterna, utan ock söker deras inre sammanhang.

Orsaken till den från de svenska forskarnes afvikande uppfattning af den typologiska metodens betydelse, som fått ett uttryck i d:r Müllers uppsats, ligger enligt min mening till en icke ringa del deri, att de förra, innan de började arbeta såsom fornforskare, gjort sig mer eller mindre förtrogna med naturforskarnes metod. Det är naturligt, att den som icke på förhand känner denna metod, utan kommit in på den förhistoriska fornforskningens område från den klassiska arkeologiens eller från historiens, skall hafva svårare att förstå, hvad vi mena med en metod, som i sjelfva verket icke är något annat än den naturvetenskapliga, ehuru tillämpad icke på naturens alster utan på minnen från menniskans forntid.

Man kan emellertid på många skilda vägar sträfva framåt mot sanningen, och jag hoppas, att den meningsskiljaktighet, som nu yppat sig mellan de svenska forn-

forskarne och en af deras mest aktade danska medbröder snart skall utjemnas. Af den framställning af sin egen metod, som d:r Müller lär komma att lemna såsom en fortsättning af sin nu tryckta uppsats, skall det måhända visa sig, att skilnaden mellan hans metod och vår icke är så stor, som det nu kan synas.

Stockholm, Ivar Hæggströms Boktryckeri, 1884.

Uppländska stenåldersfynd kända år 1884.

Af

W. Schürer von Waldheim.

Den vigt för kännedomen om bygdens utbredning i heden tid, som utan tvifvel kan tillmätas kunskapen om fornfyndens förekomst, har föranledt denna uppsats såsom tillägg till den likartade öfver de uppländska stenåldersfynden af år 1879, helst som under åren 1880—1884 rätt många dylika fynd kommit i dagen. Af skäl som anfördes i inledningen till förenämnda uppsats i *Antiqvarisk tidskrift för Sverige* 6: 1, kan ej heller denna föreliggande göra anspråk på fullständighet eller full noggrannhet. De äro båda att betrakta såsom ett statistiskt material, hvilket behöfver vidare sofras och bearbetas, och när samlingsarbetet genom dylika förteckningar blifvit undangjordt, torde någon få lust att kritiskt behandla så väl föremålen sjelfva, om hvilka han då vet hvar de skola sökas, som äfven alla lokaluppgifter och öfriga iakttagelser. Att hafva röjt marken för en fullgod vetenskaplig skörd på detta område är nu mitt mål, hvarmed jag tillsvidare får nöjas.

Om fyndens geografiska utbredning får man genom den bifogade öfversigtstabellen det sedan sist mera stadgade begrepp, att då landskapets norra och nordöstra delar fortfarande äro fattigast på stensaksfynd, förekomma dessa spridda, men ej så sällsynta, i den sydöstra delen ända ut i kustsocknarne, ännu något rikare i söder mot Mälarens kust och i stor myckenhet på Uppsalaslätten och dess omnejd, men mest i landskapets vestra, till Vestmanland gränsande del.

Det förefaller derjämte, som om vid den rikare förekomsten af dylika saker antalet af yxor utan skafthål och i allmänhet af de konstlösare formerna tillväxte i största proportion. Flintan synes i allmänhet förekomma mest der de andra sakerna äro talrikast — den aldrig borrade flintan således mest i närheten af de typer, som ständigt sakna borrning för skafthål, om det ej kan anses förhastadt att göra sådan sammanställning redan nu.

Den »arktiska» skiffern uppträder i ytterst få exemplar, och dess förekomst är som sig bör nomadlikt regellös.

Att kunna införa flertalet af de uppländska stenåldersfynden med noggrannhet på en karta i större skala är tills vidare ett önskemål,! hvars nående mycket försvåras genom det i allmänhet klena bevarandet af fynduppgifterna; jag tillåter mig fästa samlares uppmärksamhet på denna angelägna del af samlingsarbetet. Fyndens möjliga sammanhang med markförhållandena kan således tills vidare i de flesta fall ej utrönas. Vigtiga iakttagelser kunde nog eljes göras af sådant.

Nedanstående innefattar dels korta sifferuppgifter med några rättelser till förteckningen af år 1879, dels tillägg af hvad som senare blifvit kändt. De år 1879 kända fynden anföras här på så sätt, att t. ex. »en stenyxa» i afseende på dessa betecknar vare sig en hel eller någon del af en sådan, hvars närmare beskrifning återfinnes i 1879 års uppsats.

Till en början må här anföras om de förr nämnda samlingarne:

att Upplands fornminnesförening lemnat sina fornsaker till Uppsala universitets fornsamling (UM);

att Skandinavisk-etnografiska samlingen i Stockholm (SkES) numera, från och med år 1880, kallas Nordiska museet (NM);

att Göteborgs museum (GbgM) sålt sina förr dervid upptagna uppländska fornsaker till en hr Richard Duff, antagligen för annans räkning (!!);

att kapten, numera major S. B. Ulfsparre i Stockholm sålt större delen af sina uppländska stensaker (Ulfsparre) till frih. Emanuel Cederström, som öfverlåtit dem till Uppsala universitets fornsamling (UM);

att brukspatron E. Trägårdhs samling å Skälby (Trägårdh) efter hans död kommit till Statens Historiska Museum (StHM) under dess inventarienr 6,819;

att major Wimans samling har kommit till Uppsala universitets fornsamling (UM) den 16 september 1882.

Några först under senare åren mig bekanta samlingar äro:

Enköpings lägre elementarläroverks samling (Enköping), enligt benägna uppgifter af kollega H. Hallencreutz;

Vestmanlands fornminnesförenings samling i Vesterås (Vestm. saml.), om hvilken denna fornminnesförenings sekreterare pastor Karl Örström behagat lemna uppgifter;

Artisten Olof Sörlings samling i Stockholm (Sörling);

Samling, *tillhörig professor Magnus Isæus* i Stockholm (Isæus);

Samling hos kapten Wilhelm Nauckhoff, Kil & Lundby, (Nauckhoff);

Samling tillhörande borgmästaren O. V. Lundberg i Sala (O. V. Lundberg), allt enligt egarnes välvilliga meddelanden.

Här torde böra nämnas, att en stor mängd fornsaker af sten i vestra Uppland insamlats af personer, hvilka ty värr mera fäst sig vid den affärsmessiga sidan af saken än vid den noggrannhet i uppgifter om fyndorter m. m., som är nödig. Vid de till StHM och till UM nu hörande fynd har en dylik person, Erik Andersson, derför här an-

förts såsom sagesman i afseende på de saker, han dit inskaffat; han har likaså bidragit till tillväxten af samlingarne hos Söderbom, grefve Hamilton, O. V. Lundberg och kanske flere. Skulle nu genom hans medverkan fynduppgifterna ej här vara fullgoda, vet man dock, att han uppköpt fornsaker mest inom det område, för hvilket flertalet af hans fynd upptagits,

Vidare erinras att, i likhet med hvad i förra uppsatsen brukades, förkortningar här begagnas sålunda:

ATS = Antiqvarisk tidskrift för Sverige,
MBl = K. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademiens Månadsblad,
SFT = Svenska fornminnesföreningens tidskrift,
UFT = Upplands fornminnesförenings tidskrift,
VFÅ = Vestmanlands fornminnesförenings årsskrift,
M = *Svenska fornsaker* af O. Montelius o. s. v.

I 1879 års öfversigt af Upplandsfynden voro, såsom der angafs, ytmåtten för härad och städer beräknade efter siffror ur M. Höjer, *Konungariket Sverige*. Men erkännas bör, att en felaktig beräkning för städerna ej bör skyllas på den åberopade författaren.

Till förevarande uppsats för år 1884 åter hafva dylika uppgifter tagits ur *Sveriges officiella statistik*, *Befolkningsstatistik* för 1880.

Frösåkers härad

Börstils socken

1879: en spjutspets af flinta.

Gräsö sn

1879: en stenyxa med skafthål (dervid står topp, läs: tapp).

Hargs sn

1879: intet stenåldersfynd;

senare: »Vid ett torp **mellan kyrkan och Stockby** påträffades tvänne stenyxor, som hr R. Dybeck sedermera förvarade bland sina samlingar [Runa (folio) saml. 1, sid. 76]». UFT 9.

Närdinghundra härad

Knutby sn

1879: tre stenyxor med skafthål;

senare: båtformig stenyxa med förlängdt skafthål, 115 mm lång, 46 mm bred, 30 mm tvärt öfver hammaren och 65 mm tvärt öfver längs eggen, 13 mm genom skafthålet; af grönaktig stenart, polerad, väl arbetad, funnen vid **Sotter.** Nauckhoff nr 1;

stenyxa, 135 mm lång, 65 mm bred, funnen vid **Sotter.** Nauckhoff nr 3.

Faringe sn

1879: intet stenåldersfynd;

senare: stenyxa med skafthål, nära = M. 40. StHM 7,188.

Ununge sn

1879: en stenyxa med skafthål.

Edsbro sn

1879: intet stenåldersfynd;

senare: främre sidan af en stenyxa med skafthål, yxan klufven längs efter (genom en spricka i stenen), 192 mm lång, 64 mm bred, funnen å **Smara** egor, vid skogsodling. Schürer 134.

Almunge sn

1879: intet stenåldersfynd;

senare: öfre delen af en stenyxa med skafthål egdes d. 11/7 1883 af soldaten Gers på **Löfsta** egor, troligen hittad i Almunge sn för länge sedan;

öfre delen af en stenyxa med skafthål, funnen vid torpet **Sjöudden** under Stora Vesby för flere år sedan. Schürer 161.

Lyhundra härad

Söderby Karls sn

1879: en stenyxa med skafthål;

senare: stenyxa med skafthål, temligen stor, grof, vanlig form, endast mot eggen slipad, var funnen på odlingsmark å **Brölunda** egor och egdes af handelsbokhållaren G. Lovén, men förkom vid en eldsvåda i Norrby, våren 1883;

stenyxa med skafthål, vanlig form, hittades omkring år 1880 lös i åkerjorden (fastnade på en harf) i ett gärde på **Igelsta** egor, vester om landsvägen och söder om kyrklöten; yxan är slipad, synes borrad endast från främre sidan, och i skafthålet är en felborrning på så sätt, att i ena sidan deraf äro äro inrepade två skåror, horizontala i liggande yxan. Eges af hemmansegaren Erik Ersson i Vik, samma sn.

Lohärad sn

1879: en slipsten af sandsten.

Husby sn

1879: en stenyxa med skafthål.

Bro och Vätö skeppslag

Vätö sn

1879: intet stenåldersfynd;

senare: stenyxa med skafthål, utvidgad deromkring. **Hargs by.** NM;

två hela stenyxor med skafthål, den ena dock så tunn i öfre ändan, att den äfven der synes hafva en egg; och
nedre delen af en stenyxa med skafthål. Alla tre för öfrigt af vanlig form. StHM 7,408.

Frötuna och Länna skeppslag

Frötuna sn

1879: en stenyxa med skafthål;
ett bryne af glimmerskiffer.

Länna sn

1879: tre stenyxor med skafthål.

Sjuhundra härad

Rimbo sn

1879: en stenyxa med skafthål;
en sänkesten eller klubba;
senare: en sandstensskifva med släta ytor ofvan och under samt med en rund grop borrad i den ena ytan, funnen i ett grustag på egorna till **Finnby**. Schürer 158;
oregelbundet sexsidig genomborrad sten, möjligen lemning efter en förstörd stenyxa; fyndförhållandena obekanta. Schürer 27.

Rö sn

1879: fyra stenyxor med skafthål (3 vanliga, 1 båtformig);
en spjutspets af flinta;
senare: eggen utaf en af de 4 nyssnämnda. (Schürer 123);
en bit ur venstra sidan af en yxa, som troligen haft skafthål, antagligen funnen i Rö sn. Schürer 155;

stenyxa utan skafthål af grönsten, oval genomskärning, för Roslagen ovanlig form, funnen under harfning å en åker på **Beatebergs** mark. Schürer 178;

mejsel af sten, ej flinta, men arbetad till en form snarlik en flintmejsels, oregelbundet fyrsidig med något bugtig, men nu illa skadad egg på den bredaste sidan, längd 98 mm, eggens bredd 40 mm. **Pasle.** Schürer 175.

Fasterna sn

1879: en mejsel;
en stenyxa:
en »vigge»;
en stenyxa med skafthål;

senare: två stenyxor med skafthål, funna vid **Svartsätra.** Schürer 162, 163.

Långhundra härad

Lagga sn

1879: en stenyxa med skafthål.

Östuna sn

1879: fem stenyxor med skafthål;
en mejsel.

Husby sn

1879: en mejsel af sten;
en stenyxa med skafthål;

senare: yxa af sten, trind, utan hål; längd 180 mm, bredd i eggen 60 mm, största tjocklek 43 mm. **Frösättra gård.** Sörling 66;

en liten, ljus genomborrad sten, funnen vid plöjning, längd 20 mm. Enköping.

Närtuna sn

1879: en stenyxa med skafthål. (Denna, Schürer 76, nämnes i UFT 9);

senare: nedre delen af en stenyxa, något ryggad, som troligen haft skafthål. **Malmby**. Schürer 174.

Kårsta sn

1879: tre stenyxor med skafthål;

senare: stenyxa med skafthål, af egendomlig form, längd 163, största bredd (öfver hålet) 82, tjocklek 24, allt mm, ena ändan tvärt afskuren, den andra slutande i en nu trubbig spets, yxan är af lerskiffer, till färgen mörk med obetydlig dragning åt violett. Jfr *Congrès* 1874, tome I p. 287 fig. 9 (från Österbotten). I en på finska skrifven akademisk afhandling af Aspelin 1875 lär äfven en annan yxa af samma typ från Satakunta vara afbildad. (För upplysning härom liksom för många andra värdefulla meddelanden står jag i förbindelse till amanuensen G. Gustafson i Uppsala). Med Wimans samling till UM.

Össeby sn

1879: en stenyxa med skafthål (UM 1555; 5,75 dec.-tum, bör vara 5,25. »Väger något öfver 3 ℔»).

Gottröra sn

1879: intet stenåldersfynd;

senare: stenyxa med skafthål, svårt skadad, hittad i gammal åkerjord på **Vängsjöbergs** egor. Schürer 145;

stenyxa, nedre delen, afslagen i skafthålet, från **Ströbro**. Schürer 154.

Garns sn

1879: intet stenåldersfynd;

senare: stenyxa med påbörjadt skafthål, hvilket ter sig som en föga djup grop utan tapp; yxan 20 cm lång, ryggad temligen starkt på framsidan nedom skafthålet, baksidan något urkälad, eggen midtpå utsvängd i en låg spets, funnen vid **Stångberga**. Eges af ingeniör A. Santeson.

Erlinghundra härad

Alsike sn

1879: en mejsel af sten;
fyra stenyxor med skafthål.

Knifsta sn

1879: fyra stenyxor med skafthål;
två stenyxor;
en dolk af flinta;
senare: eggdelen af en stenyxa, som säkerligen haft skafthål, genomskärning rund;
öfre delen af en stenyxa med skafthål.
Dessa båda från **Trunsta** under Vrå. Kommo med Wimans samling till UM.

Vassunda sn

1879: en stenyxa med skafthål.

Haga sn

1879: en stenyxa med skafthål. Vid denna borde stått: (Lundeberg 28).

S:t Olofs och S:t Pers snr

1879: två stenyxor med skafthål; 1 vanlig och 1 ovanlig.

Odensala sn

1879: sju stenyxor med skafthål; 6 vanliga, 1 ovanlig:
en stenmejsel;

senare: hålmejsel af sten, 87 mm lång, djupt urhålkad, skadad;
stenyxa utan skafthål, tunn, bred, 117 mm lång, planslipade smalsidor.
Båda dessa från **Droppsta**; från Wiman till UM.

Husby sn

1879: en stenyxa med skafthål; från Wiman till UM;
senare: eggdelen af en stenyxa, som troligen haft skafthål, från **Kolsta**;
öfre delen af en stenyxa med skafthål;
brynsten af granulit, smal, 456 mm lång, fyrkantig genomskärning, funnen i en mosse.
Dessa tre komna från Wiman till UM.

Norrsunda sn

1879: en stenyxa.

Seminghundra härad

Skepptuna sn

1879: tre stenyxor med skafthål (stenyxan från Espesta är i StHM under nr 6,409).

Vidbo sn

1879: en stenyxa af det slag, som plägar hafva skafthål;
två stenyxor med skafthål;
(half stenyxa, Söderbom 3, är öfre delen, ej nedre).

Lunda sn

1879: en stenyxa med skafthål; vid den borde stått: (Lundeberg 9);
senare: stenyxa med skafthål, 151 mm lång, undersidan

platt, konkav på längden, öfversidan lindrigt ryggad, något skadad;
stenyxa med skafthål, 135 mm lång, mycket frätt utom eggen, som har sin slipade yta qvar.
Båda dessa från **Bergsbol**; från Wiman till UM;
fyrsidig, sned stenkil, omslipad, möjligen från den tillgränsande Frösunda sn. Schürer 169.

Sigtuna stad

1879: en stenyxa med skafthål, ovanlig.

Vallentuna härad

Angarns sn

1879: en pilspets af sten.

Hammarby sn

1879: intet stenåldersfynd;
senare: hammare af sten, med skafthål, 97 mm lång, afsmalnande mot de tvärt afskurna ändarne, **Johannesdal.** UM nr 1,467.

Åkers skeppslag

Riala sn

1879: aderton stenyxor med skafthål, deraf tolf vanliga och sex ovanliga;
en hålmejsel af sten;
en fyrsidig stenmejsel;
en stenkil;
(å sid. 11, rad. 3, 4 i 1879 års förteckning bör stå: skogen Allmora—Hållvastby, d. v. s. skogen mellan A. och H.);

senare: nedre delen af en genom skafthålet afslagen stenyxa, funnen i odling på en utmark till **Ekeby by**. Schürer 168;
öfre delen af en genom skafthålet afslagen stenhammare. **Ekeby?** Schürer 172;
nedre delen af en genom skafthålet afslagen stenyxa. **Ekeby?** Schürer 173.

Kulla sn

1879: en stenyxa med skafthål;
senare: stenyxa med skafthål, vanlig form, ytan illa anfrätt af vatten, som gjort en mängd åslika förhöjningar liknande ett nätverk, på ytan, funnen vid **Hufboda**, Östanå egor. StHM 7,438;
stenyxa med skafthål, vanlig form, nära 170 mm lång, grof och liksom knöligt vittrad på ytan. Tillhörde handlanden Blomqvist i Ekeby, Riala sn d. 16/6 1884, men skulle enligt egarens uppgift vara funnen i åkerjord (vid Vesby?) i Kulla sn.

Öster Åkers sn

1879: två stenyxor med skafthål.

Vermdö skeppslag

Vermdö sn

1879: en stenyxa med skafthål, ovanlig;
senare: stenyxa med påbörjadt skafthål och tapp deri. **Tjustvik**. StHM 7,142.

Bo kapellag i Vermdö sn

1879: en rätmejsel af sten;
en stenyxa med skafthål;
en stenmejsel eller yxa utan hål;
en spjutspets af skiffer.

(De tre sistnämnda — StHM 6,357 — omtalas i UFT 11 sålunda:
spjutspets af gråsvart skiffer med hullingar och tånge, 17 cm lång;
stenyxa med skafthål, ljusgrå, en del afslagen, 11 cm lång;
mejsel af grå sten, slipad, frätt, 11 cm lång: funna våren 1879 å Lännersta egor, några hundra fot från Stäkets sund).
Spjutspetsen af skiffer i föregående fynd nämnes i SFT 11, sid. 162;

senare: en bred hålmejsel af grönsten med plana smalsidor, väl slipad. StHM 7,499: 1;
en spjutspets af skiffer, med tånge och hullingar, ganska lik M 52. StHM 7,499: 2. Omtalad i SFT 16.
Båda dessa funna på en åker å **Lännersta egor**, på en annan del af egorna än StHM 6,357.

Ingarö kapellag

1879: en stenyxa eller kil utan hål.

Danderyds skeppslag

Lidingö sn

1879: fem stenyxor med skafthål;
en stenyxa utan hål;

senare: stenyxa med skafthål. **Hersby** 1883. Zetterberg;
stenyxa med skafthål. **Skärsätra**. Inlöst af löjtnant O. Bergström.

Stockholm

1879: en stenyxa med skafthål.

Sollentuna härad

Eds sn

1879: en stenyxa med skafthål.

Jerfälla sn

1879: en mejsel af sten.

Spånga sn

1879: en stenyxa med skafthål.

Färentuna härad

Adelsö sn

1879: två stenyxor med skafthål, 1 vanlig, 1 ovanlig; en borrhålstapp från stenyxa;

senare: öfre delen af en stenyxa med hälften af skafthålet;

stenyxa, troligen med skafthål, 138 mm lång, 45 mm bred, funnen på 1860-talet. Den förra köpt i Hofgården, den senare i Lindeby; tillhöra hr R. Bergström d. 21/8 1881.

Ekerö sn

1879: en stenyxa med skafthål;

senare: en vacker, båtformig stenhammare. Från **Jungfrusunds grustag** vid Elmahage. StHM 7,510.

Sånga sn

1879: intet stenåldersfynd;

senare: stenyxa med skafthål; förvarad i Ö. Nibble nr 3, enligt uppgift af herr O. Sörling.

Örbyhus härad

Elfkarleby sn

1879: en stenyxa med skafthål, ovanlig (UM 1,554).

Vesslands sn

1879: en stenyxa med skafthål;

senare: stentrissa med rundt hål i midten, kanterna omkring hålet å ena sidan upphöjda, å den andra

urgröpta. Under förra hälften af innevarande århundrade funnen vid plöjning i en åker vid **Vestra Vads by**. Hos hr N. Sellergren;

två runda, med hål försedda stentrissor, funna i **Näs** by under plöjning på skilda tider, förkomna. De tre trissorna nämnas i UFT 7.

Tierps sn

1879: tre stenyxor med skafthål. De två af dem i UM hafva der nr 1,556 och 1,557;

två båtformiga stenhammare;

två stenyxor;

senare: två stenyxor med skafthål. StHM 6,841; nämnas i Mbl nr 115—118;

en bred hålmejsel af flinta, eggen svagt urhålkad. StHM 7,424.

Vendels sn

1879: en flintdolk;

fem stenyxor med skafthål (en af dessa, »ovanligt stor och klumpig, funnen vid plöjning vid Karby», bör utgå såsom förut af misstag upptagen här; den finnes under Össeby sn, funnen 1869);

en stenyxa utan skafthål;

senare: stenyxa med skafthål, funnen å **Ferkebo** egor: tillhörde d. 11/5 1880 länsman C. A. Ljungberg i Dannemora;

slipsten med flera slipytor, funnen vid **Alberga** tillsammans med 4 andra stenar jämte ett bryne af sandsten; allesammans hos Söderbom 187;

stenyxa med skafthål, funnen vid **Karby**. Söderbom 188;

stenyxa med ofullbordadt, från ena sidan börjadt skafthål med tapp, **Karby**. Söderbom 189;

trissa, diam. 70 mm, hålets diam. 25 mm. Nauckhoff 13.
stenhammare? med skafthål, 50 mm i tvärmått längs skafthålet och störst 64 mm tvärs detsamma; oval, nästan rund; på undersidan nedgår kring skafthålet en hylsa, påminnande om de båtformiga stenyxornas. Af en sådans midtstycke skulle denna hammare mycket väl kunna vara gjord. UM 1,412. Inköptes d. $^{21}/_{6}$ 1879 och kallades då i museet »knapp af svart sten, nyare?»

Olands härad

Hållnäs sn

1879: en stenyxa med skafthål;

Tegelsmora sn

1879: en flintdolk (hvars fyndort lär heta Päsarby eller Pesarby);
en stenyxa med skafthål, ovanlig = M 39.

Dannemora sn

1879: en stenyxa med skafthål.

Stafby sn

1879: en stenyxa utan skafthål.

Alunda sn

1879: intet stenåldersfynd;
senare: stenyxa med skafthål. StHM 7,188.

Rasbo härad

Rasbokils sn

1879: två stenyxor med skafthål.

Rasbo sn

1879: en dolk af flinta (var i Schröders samling nr 5, hvarmed feltrycket i 1879 års förteckning rättas);
en flintknif (obs. eg. S. A. Lundeberg);
en stenyxa med skafthål. UM 897 (ej 896, såsom feltryckt i 1879 års förteckning).

Fundbo sn

1879: en stenyxa med skafthål.

Norunda härad

Viksta sn

1879: en båtformig yxhammare med skafthål;
senare: stenyxa, afbruten vid skafthålet, nytt hål börjadt, tapp qvarsittande. Nauckhoff 2;
stenyxa, 115 mm lång, 55 mm bred, groft arbete. Nauckhoff 6.

Tensta sn

1879: en flintknif;
tre stenyxor (ATS 3);
en stenyxa med skafthål (obs. eg. S. A. Lundeberg);
senare: tre stenyxor med skafthål. **Säby**. Schürer 138—140;
en liten, väl slipad stenyxa med skafthål, af mindre vanlig form. Inga smalsidor; baksidan plan, framsidan starkt kullrig. Funnen på en åker å **Vattholma** bruks egor. StHM 7,412.

Björklinge sn

1879: sex stenyxor med skafthål. (Af dessa nämnas UM 9 i UFT 9 samt UM 8 och 9, Wimans tre och Schürer 67 i UFT 10). Wimans tre nu i UM;

två stenyxor utan hål (nämnas i UFT 10); dessa, som båda tillhört Wiman, äro nu i UM;

två spjutspetsar af skiffer (nämnas i SFT nr 11 [4: 8] sid. 162 och UFT 10); den ena af dem utaf svart skiffer har nu i inventariet öfver UM fått nr 1,414;

en mejsel af sten (nämnes i UFT 10);

senare: tre stenyxor med skafthål. **Sandbro.** Söderbom 232—234;

stenyxa med skafthål, nedre delen. **Sandbro.** Söderbom 235;

stenyxa med skafthål, temligen anfrätt. **Sandbro.** Cederström 1,320;

stenyxa med skafthål, 119 mm lång, väl arbetad, funnen under dikning vid byn **Lund;** UM, inköptes d. $^{14}/_{12}$ 1880; allt enligt UFT 10. Nu med inventarie-nr 1,466 i UM, säges i Inv. vara 122 mm lång;

mejsel, och

tre stenyxor med skafthål, å en af dem ofullbordadt. — Förestående 4 saker från **Skommarsbo**. O. V. Lundberg.

stenyxa, 120 mm lång, 60 mm bred, polerad. Nauckhoff 4.

stenyxa, 95 mm lång, 55 mm bred, groft arbete. Nauckhoff 7.

stenyxa, spetsen afslagen, 60 mm bred, polerad. Nauckhoff 10.

Lena sn

1879: sex stenyxor med skafthål;

en stenyxa;

en stenyxa utan skafthål (har i UM numera nr 1,413).

senare: stenyxa med skafthål, öfre delen. **Bolandet.** Söderbom 229.
stenyxa med skafthål, nedre delen. **Edshammar.** Söderbom 230.
stenyxa utan skafthål, hålmejsel. **Edshammar.** Söderbom 231.
stenyxa med skafthål, mycket frätt, funnen i **Salsta grufva** år 1884. Cederström 1,305.

Erentuna sn

1879: tio stenyxor med skafthål (obs. en af dem i UM 157, ej 457);
fem stenyxor utan skafthål;
en konisk, oregelbunden sten med hål;
en spjutspets af flinta;
en dolk af flinta (härvid 1879: 889 och 891, skall vara 889—891);
en smal rätmejsel af flinta;
senare: två stenyxor med skafthål. **Fickby** (Fjukby?) Söderbom 236, 237;
fyrsidig mejsel af trapp, troligen från denna sn. Schürer 137.

Bälinge härad

Skuttunge sn

1879: fem stenyxor med skafthål;
två stenyxor utan skafthål;
en hålmejsel af sten;
senare: stenyxa med skafthål, nedre delen. **Skuttunge by.** Söderbom 165;
stenyxa utan skafthål. **Skuttunge by.** Söderbom 168;
nedre delen af en mejsel af grönaktig stenart, bredd i eggen 25 mm. Funnen vid gräfning i en stenbacke å **Skuttunge bys egor**; Inkom till UM d. 10/6 1883.

stenyxa med skafthål, något söndrig. **Forsby**. Söderbom 185;
stenyxa med skafthål, nedre delen. **Forsby**. Söderbom 186;
stenyxa med skafthål. **Forsby**. Söderbom 309 a);
liten trekantig sten, yxformig, borrad från båda sidor, 1½ tum. StHM 2,678.

Bälinge sn

1879: fyra stenyxor med skafthål;
en stenyxa med skafthål, ovanligt liten;
fyra båtformiga stenyxor (med skafthål);
två stenyxor utan skafthål;
en fyrkantig mejsel af sten, grundt håleggad;
en hålmejsel af sten med plana smalsidor;
en bred rätmejsel af sten;
ett större pilspetsbryne?
en mejsel af skiffer.
(Alla dessa 16 nämnas i UFT 11, der fyndstället för den sistnämnda skrifves Gedsva);

senare: stenyxa utan skafthål. **Svartarbo**. Söderbom 129;
stenyxa utan skafthål. **Oxsätra**. Söderbom 130;
stenmejsel, afslagen. **Oxsätra**. Söderbom 131;
yxa af mörkbrun flinta, oslipad, »af äldre form», ungefär lika med M 11, men betydligt bättre arbetad; längd 212 mm;
flintstycke »med spår af bearbetning», dock föga tydliga.
Båda dessa flintsaker från **Oxsätra by** i Bälinge sn enligt uppgift af Erik Andersson, som sålde dem till UM d. 29/11 1882;
stenyxa utan skafthål. **Gusterbo**. Söderbom 164;
stenyxa utan skafthål. **Gusbo**. Söderbom 209;
stenyxa med skafthål, nedre delen. **Gusbo**. Söderbom 210;

två stenyxor med skafthål, öfre delen. **Gusbo**. Söderbom 211, 212. (Obs. på Topogr. corpsens karta återfinnes ett Gustebo);

stenyxa utan skafthål. **Nyby**. Söderbom 182;

fragment af en stenyxa med skafthål. **Nyby**. Söderbom 183;

stenyxa med skafthål, något söndrig. **Ramsjö**. Söderbom 184;

stenyxa med skafthål, med utsvängd egg i båda ändarna. Se M fig. 39. **Skärplinge**. Söderbom 222;

stenyxa med skafthål. **Skogsängen**. Söderbom 223.

stenyxa utan skafthål. **Skogsängen**. Söderbom 224;

två stenyxor med skafthål, nedre delarne. **Krycklinge**. Söderbom 225 och 227;

stenyxa med ringartad upphöjning kring skafthålet, nedre delen. **Krycklinge**. Söderbom 226;

stenyxa utan skafthål, nedre delen. **Krycklinge**. Söderbom 288;

temligen liten stenyxa med skafthål, »vanlig form»; i häradsdomaren Per Perssons i **Svista** ego i början af år 1881;

rund skifva af sten med borradt hål i midten, slät och regelbunden, diam. 53 mm, hålets 15 mm, skifvans tjocklek 17 mm. Schürer 77.

stenyxa utan skafthål. Söderbom 310;

stenyxa med skafthål; ringartad upphöjning kring skafthålet och knapp på öfre ändan. Söderbom 311;

midtdelen af en afbruten stenyxa, som troligen haft skafthål, och har rännformiga fördjupningar längs smalsidorna. Söderbom.

Uppsala

1879: två stenyxor med skafthål;
två stenyxor;
en stenyxa utan hål;
en knif eller spjutspets af skiffer;
en stentrissa med hål;

senare: »en mindre mejsel af sämre flinta», funnen vid gräfning å akademiska apotekets gård vid **Svartbäcksgatan**. Tillhörde fil. kand. R. Arpi i början af år 1881;

yxa eller mejsel af gulbrun flinta, tydliga smalsidor, starkt afsmalnande uppåt, längd 94 mm; funnen vid gräfning »i en trädgårdsbänk» (sekundär fyndort?) i gården **Kungsgatan 33**. Inkom till UM d. $^{2}/_{11}$ 1882.

Ulleråkers härad

Jumkils sn

1879: två stenyxor med skafthål;
en stenyxa utan hål;
en stenyxa eller bred mejsel utan hål;
en bred rätmejsel af sten;

senare: yxa utan skafthål af skiffrig sten, 7 tum lång. Synes vara en mellanform mellan M 15 och M 26. **Dalkarlsbo**. Söderbom 97;

liten stenyxa utan skafthål. **Dalkarlsbo**. Söderbom 98;

stenyxa med skafthål, borradt framifrån; eggen mycket snednött åt främre kanten. »Förvarats länge i **Ekdalen**». Schürer 142;

eggdelen af en stenyxa med skafthål, afbruten i hålet, mycket låg; främre sidan kullrig, bakre sidan plan. Längd nu 116 mm. »Funnen

för länge sedan vid **Knutbo**». Till UM d. 12/4 1884;

mejsel af sten, plana smalsidor, fyrkantig genomskärning, platt upptill, eggen skadad, slipad, 115 mm lång. **Kalås**. Till UM d. 13/5 1884;

stenyxa med skafthål, nedre delen. Söderbom 99;

stenyxa med skafthål. Söderbom 309 b).

Börje sn

1879: tre stenyxor med skafthål;
en stenyxa;
en borrhålstapp af sten;
en sten för sädeskrossning eller slipning.

Vänge sn

sjutton stenyxor med skafthål;
två båtformiga stenyxor med skafthål;
fyra stenyxor utan skafthål;
två mejslar af sten;
en hålmejsel af sten;
en dolk af flinta.
(Alla de förestående nämnas i UFT 11.)
Hit lär äfven höra en förut under »Uppland utan närmare angifven fyndort» anförd stenyxa med skafthål, Norlin 308, UM 1,406, sedermera omtalad från Nästuna, denna sn;

senare: stenyxa med skafthål, söndrig. **Vänge by**. Söderbom 58;

stenyxa med skafthål, söndrig. **Lång Tibble**. Söderbom 296;

lång stenyxa med stort skafthål, funnen vid **Lång Tibble**. StHM 5,144. Se UFT 11;

mejsel af svart sten, tydliga smalsidor, afsmalnande uppåt, bredast i eggen, längd 77 mm. **Lång Tible**. Inkom till UM d. 7/4 1884 genom Erik Andersson;
stenyxa med skafthål. **Bergby**. Söderbom 297;
nedre delen af en smal hålmejsel af flinta, afslagen, eggen illa skadad. **Bergby**. Söderbom 298;
stenyxa med skafthål. **Bergby**. Söderbom 299 a);
sidan af en stenyxa med skafthål, tuslagen genom detta och afslagen i nedre ändan. **Kil**. Sörling 161;
öfre delen af en stenyxa med skafthål, tuslagen genom hålet. **Kil**. Sörling 162;
»främre delen» af en stenyxa. Nauckhoff 8;
spets af en mejsel, 45 mm bred. Nauckhoff 12;
stenyxa utan skafthål, öfre delen. Söderbom 300;
stenyxa utan skafthål, nedre delen. Söderbom 301.

Läby sn

1879: tre stenyxor med skafthål;
en spjutspets eller dolk af flinta.

Bondkyrka sn

1879: sex stenyxor med skafthål;

Näs sn

1879: två stenyxor med skafthål;
senare: half stenyxa, afbruten i skafthålet, öfre delen. Från **Högby**. Inkom till UM d. 4/1 1882.

Vaksala härad

Gamla Uppsala sn

1879: sexton stenyxor med skafthål;
två båtformiga stenyxor med skafthål;

en annan ovanlig stenyxa med skafthål;
två stenyxor utan skafthål (en af dem, UM 1,402, lär dock »troligen haft skafthål, eller varit ämnad att förses med sådant»);
en rätmejsel af sten;
en rätmejsel af flinta;
tre flintyxor;
en lansspets af flinta;
(af de ofvan anförda och d. $^{10}/_{10}$ 1879 i UM utan nr befintliga sakerna har
stenyxan med skafthål (eggen afslagen) från Lelunda, nu nr 1,401;
stenyxan utan skafthål (afslagen) från Lelunda nu nr 1,402;
båtformiga stenyxan med skafthål (afslagen) från Dufboda nu nr 1,403;
eggdelen af en rätmejsel af svart sten från Dufboda nu nr 1,404;
eggdelen af stenyxa med skafthål från Bredåker nu nr 1,409;
midten af stenyxa med skafthål = M 40 från Bredåker nu nr 1,410;
öfre delen af en stenyxa med skafthål från Nyboda nu nr 1,411);
(nummern i UM å stenyxan från Vedergärde bör rättas till 966 från förut uppgifna 996);
senare: stenyxa med skafthål, nedre delen. **Fullerö**. Söderbom 190;
stenyxa med skafthål. **Fullerö**. StHM 7,247;
stenyxa med skafthål, 203 mm lång. Funnen i **Fullerö**;
mejsel af mörkgrön stenart, väl slipad, 113 mm lång, 54 mm bred i eggen. Funnen på samma ställe och »tillsammans med» föregående. Uppgiften dock, hvad mejseln angår, något osäker.

Båda näst föregående inkomna till UM d. 25/9 1883.

Vaksala sn

1879: en stenyxa med skafthål.

Danmarks sn

1879: en stenyxa med skafthål;
senare: bred rätmejsel med slipad egg, af flinta. Sörling 217.

Hagunda härad

Järlåsa sn

1879: en stenyxa med skafthål;
två båtformiga stenyxor med skafthål;
en bred rätmejsel eller flintyxa;
två lans- eller pilspetsar af flinta;
(pilspetsen UM 61 är ej af svensk flinta; redskapet liknar i hög grad de amerikanska pilspetsarne);
senare: stenyxa, funnen vid **Berg**. Cederström 995;
båtformig stenyxa med skafthål, funnen hösten 1882 i ett grustag i åsen vid **Nordanå**, 3—4 alnar djupt under ytan. Har tillhört kyrkoherden Evergren och inkom till UM d. 19/4 1884. Den är 179 mm lång, bredast öfver skafthålet, der sidorna ha svagt utstående knölar, eggen åt yxans bakre sida något förlängd. En skarpt markerad, upphöjd kant löper längs hela främre sidan; kring hålet är på bakre sidan en svag upphöjning, men ingen utskjutande holk. Banen tvärt afskuren, plan; ett stycke (i forntiden) afslaget vid dess ena öfversida. — Yxan satt fast i gruset (väggrus med stenar så stora »som bönor») och *drogs* fram, utan att det rasade. Inga

andra fornsaker eller fornlemningar i närheten;
stenyxa med skafthål. **Kättböle**. O. V. Lundberg.

Ålands sn

1879: en stenyxa med skafthål;
senare: stenyxa med skafthål, längd 102, bredd 49 mm. **Österby**;
stenyxa utan skafthål, längd 100, bredd 44 mm. **Österby**;
brynsten af granulit, afslagen, rektangelformig afskärning. **Österby**;
slipsten af qvarzit, fyrsidig med konkava sidor; längd 205 mm. **Ålbo**;
Fynduppgifterna om förestående 4 nr äro enligt Erik Andersson. Inkomna till UM den $^{27}/_{1}$ 1882.

Tibble sn

1879: tolf stenyxor med skafthål;
två båtformiga stenyxor med skafthål;
tre stenmejslar;
en slipsten, klubbformig;
en sten med två borrade hål;
senare: mejsel, och
del af en mejsel; båda hos O. V. Lundberg;
mejsel af grön stenart, liten, smal, 61 mm lång, eggen obetydligt bugtig (hålmejsel?), öfre ändan skadad. **Häljsta**. Inkom till UM d. $^{5}/_{2}$ 1884;
stenyxa utan skafthål, 135 mm lång, trind, banen spetsig, bredast i eggen. Inkom till UM d. $^{14}/_{2}$ 1884.

Hagby sn

1879: tio stenyxor med skafthål;
två stenyxor utan skafthål;
två stenmejslar;

en rätmejsel af sten;
två hålmejslar af sten;
en borrad sten, nästan cylindrisk;
en flintmejsel;
en halfmånformig skrapa af flinta;
senare: stenyxa utan skafthål. UM 1,482;
hammardelen af en stenyxa med skafthål. UM 1,483.
Båda från **Fögsta** (Fogsta?) i denna sn, enl. uppgift af Erik Andersson;
stenyxa med skafthål, 132 mm lång, smal, fyrsidig genomskärning, funnen i sank ängsmark;
eggdelen af en mejsel af grönaktig stenart, bredd 34 mm.
Dessa två funna på olika ställen på egorna till **Möjebro** gård. Inkomna till UM d. 6/2 1883;
öfre hälften (banen) af en stenyxa med skafthål, afbruten snedt öfver hålet, varit mycket låg öfver banen, grå prickig stenart. Styckets största längd (snedt öfver) 73 mm. **Korsängen?** Inkom till UM d. 7/4 1884 genom Erik Andersson;
en stenyxa (med skafthål?), blott hälften qvar. v. Essen, Vik.

Ramsta sn

1879: tre stenyxor med skafthål;
senare: stenyxa med skafthål. **Ramsta by**. Söderbom 268;
stenyxa med skafthål. **Skörsta**. Söderbom 267;
stenyxa med skafthål, (1881 »hittad nyligen»). Schürer 143.

Balingsta sn

1879: en båtformig stenyxa med skafthål (nu under nr 7,390 i StHM);

två spjutspetsar af flinta;
senare: två stenyxor med skafthål. Söderbom 206, 207; stenyxa med en smal, rännformig fördjupning för skaftet. **Vik.** v. Essen, Vik.

Dalby sn

1879: två stenyxor med skafthål;
en stenyxa med skafthål, ovanlig form;
två stenyxor;
två stenmejslar;
senare: bred rät mejsel af flinta, 138 mm lång, 67 mm bred i eggen, tunn, sidorna raka, mycket smal upptill, slipad. Med Wimans samling till UM;

Vester Åkers sn

1879: två stenyxor med skafthål;
senare: stenyxa med skafthål, båtformig, utstående holk kring hålet och lindrigt antydd ändknapp. Från Wiman till UM.

Gryta sn

1879: sex stenyxor med skafthål;
en bred hålmejsel af flinta;
en dolk eller spjutspets af flinta;
senare: stenyxa med skafthål. **Höja.** Söderbom 196;
två stenyxor med skafthål, nedre delarne. **Höja.** Söderbom 197, 199;
stenyxa med skafthål, öfre delen. **Höja.** Söderbom 198;
två stenyxor utan skafthål. **Höja.** Söderbom 200, 201;
flintkärna. **Höja.** Söderbom 202;
rund skrapa af flinta. **Bärby.** Söderbom 203;
smal mejsel af skiffer. **Bärby.** Söderbom 204;
stenyxa med skafthål. **Salnecke.** Söderbom 175;

stenyxa med skafthål, söndrig. **Björnome.** v. Essen, Vik;
rund sten, 3 dec.-tum i diameter, $1^1/_2$ tum tjock, med ett rundt hål i midten. v. Essen, Vik.

Lagunda härad

Nysätra sn

1879: sjutton stenyxor med skafthål;
två båtformiga stenyxor med skafthål;
fyra stenyxor utan skafthål (en af dessa sistnämnda, UM 892, står i 1879 års förteckning såsom med skafthål, men är utan sådant);

senare: stenyxa med skafthål, funnen vid gräfning å en gammal tomt i **Hammarby.** Liknande Schürers 98, år 1880 af pastor H. bortbytt till en kringresande uppköpare;
stenyxa med skafthål. **Hammarby.** O. V. Lundberg;
stenyxa med ett på ena sidan påbörjadt skafthål, i hvars midt en tapp qvarsitter. Från **Ryda.** v. Essen, Vik;
stenyxa utan skafthål. **Ryda gård.** Söderbom 299 b);
stenyxa utan skafthål. **Ryda,** enl. uppg. af Er. Andersson. UM 1,481;
stenyxa, som haft skafthål, sittande ovanligt långt uppåt, funnen i åker vid **Högby by.** Andersson.
stenyxa med skafthål. **Nysätra by.** Söderbom 284;
stenyxa med skafthål, spår af dylikt på öfre ändan. Från »**Nysätra by,** Uppland», enligt uppgift af Erik Andersson. Inkom till UM d. $^{27}/_{1}$ 1882;

öfre delen af en stenyxa med skafthål;
öfre delen af en stenyxa utan skafthål, båda dessa från **Oxdjupet**. Inkomna till UM d. $^{4}/_{1}$ 1882;
stenyxa med skafthål, omslipad, från **Kärre**. Inkom till UM d. $^{12}/_{5}$ 1882;
stenyxa med ofullbordadt skafthål, 25 cm lång, **Resta**;
mejsel. **Resta**. De båda sista hos O. V. Lundberg;
hålmejsel. **Mosta** } O. V. Lundberg;
två flintspetsar. **Mosta** }
stenyxa med skafthål. Söderbom 308.
stenyxa med skafthål, afslagen. Söderbom 313;
eggdelen af en stenyxa, afbruten i skafthålet. Inkom till UM d. $^{12}/_{5}$ 1882.

Biskopskulla sn

1879: fyra stenyxor med skafthål;
senare: stenyxa med skafthål och »med utstående vinklar vid skafthålet». **Rönna**. Söderbom 191;
stenyxa med skafthål, »afslagen på längden», öfre delen. **Rönna**. Söderbom 192.
tre stenyxor utan skafthål. **Hormsta**. Söderbom 193—195;
stenyxa med skafthål } **Håmsta** (?) O. V. Lundberg;
öfre delen af en stenyxa med skafthål }
»en särdeles vackert arbetad hålmejsel af djupt svart stenart med mycket fint gry samt eggen ännu skarp som en rakknif. Den lär vara hittad i ett kärr eller en mosse i närheten af **Råby by**». Isæus;
stenyxa med skafthål, flat på en sida, för öfrigt kullrig, med lemningar af finslipning på

ytorna, synnerligast mot eggen. **Högstena by**. Isæus;

öfre delen af en stenyxa, som icke haft skafthål, inga smalsidor, funnen vid **Landsberga**. StHM 7,366: 3;

öfre delen af en stenyxa (med skafthål, »lär hafva funnits för icke så länge sedan, men blifvit bortslaget»). Isæus;

stenyxa med skafthål, »formen temligen flat, och de fyra planerna skärande hvarandra uti nära räta vinklar». Stenarten fast och grå, ytan slät. Isæus;

stenyxa med vidt skafthål åt ena sidan, samt kullriga ytor, af svartaktig färg, finhuggen men ej slipad annat än mot eggen. Isæus;

nedre delen af en finslipad båtformig stenyxa med skafthål, mörk rödbrun stenart med stora insprängda lösare, ljusa korn, afslagen i skafthålet, eggen kort, men temligen starkt utsvängd. Isæus;

stenyxa med skafthål, illa skadad i båda ändar. Isæus;

stenyxa med skafthål, vanlig sort, skadad i båda ändar. Isæus;

grof, sned kil, temligen rå, med två naturliga och två gjorda sidor, bildande olikstora vinklar. Isæus;

stenyxa med halfborradt skafthål och deri qvarsittande tapp. StHM 6,854;

kort hålmejsel af storfläckig ljus flinta, sned i eggen och illa medfaren. Isæus;

två flintstycken af oregelbunden form. StHM 6,739. Från denna sn, enl. uppgift af Erik Andersson.

Fröslunda sn

1879: två stenyxor med skafthål.

Långtora sn

1879: en stenyxa med skafthål;
senare: stenyxa. **Långtora by**. StHM Inv. 6,804. Nämnes i MBl nr 115—118;
nedre delen af en stenyxa med skafthål. **Långtora gård**;
nedre delen af en stenyxa med skafthål (fragment). **Långtora gård**;
nedre delen af stenyxa med skafthål. **Wallby**;
mejsel. **Wallby**.
Dessa näst föregående fyra tillhöra O. V. Lundberg.

Giresta sn

1879: en yxhammare med skafthål.

Holms sn

1879: en stenyxa med skafthål.

Hjelsta sn

1879: två stenyxor med skafthål (från Wiman till UM);
senare: öfre delen af en stenyxa med skafthål. **Hjelsta by**. Egts och eges såsom föregående.

Håbo härad

Sko sn

1879: en stenyxa med skafthål;
två mejslar af sten;
en lansspets af flinta.

Häggeby sn

1879: två stenyxor med skafthål.

Håtuna sn

1879: en stenyxa med skafthål, ovanlig;
en stenyxa med skafthål.

Öfver Grans sn

1879: fyra stenyxor med skafthål;
en stenyxa utan hål.

Kalmars sn

1879: två stenyxor med skafthål;
tre rätmejslar af flinta.

Bro härad

Näs sn

1879: en stenyxa med skafthål.

Bro sn

1879: tre stenyxor med skafthål (från Wiman till UM);
senare: sidan af en stenyxa med skafthål. **Ryan, Lejondal.** Egts och eges såsom föregående.

Trögds härad

Herkeberga sn

1879: två stenyxor med skafthål;
senare: öfre delen af en stenyxa med skafthål, afbruten vid hålet, längd 68 mm, bredd 54 mm, tjocklek 38 mm. **Saflinge gård.** Sörling 65;
två stenyxor med skafthål. **Valgeby.** StHM 6,572: 2, 3. Se MBl 102;
stenyxa med skafthål, afslagen snedt öfver hålet;
stenyxa med påbörjadt skafthål, utan tapp.
Dessa båda från **Herkeberga by.** StHM 7,163;
stenyxa med skafthål. StHM. Inv. 6,625. Se MBl 105—108;

stenyxa med skafthål. v. Essen, Vik;
spjutspets af flinta, 4 dec.-t. lång. v. Essen, Vik.

Lislena sn

1879: sjutton stenyxor med skafthål;
en stenyxa med skafthål, sällsynt form;
en stenyxa utan skafthål;
en stenmejsel;

senare: stenyxa med skafthål, längd 161 mm, bredd 70 mm, tjocklek 66 mm. **Signilsbergs gård**. Sörling 60;
stenyxa med skafthål, längd 93, bredd 50, tjocklek 41 mm. **Hallarby**. Sörling 61;
mejsel af svart sten (ej flinta) med nästan plana smalsidor, väl slipad, funnen vid dikning å **Skillinge**. StHM 7,366: 1.

Villberga sn

1879: en stenyxa med skafthål, ovanligt liten;

senare: ett stort flintstycke med ett genomgående, af naturen bildadt hål nära ena ändan, från den andra ändan är ett stycke afslaget, längd 175, bredd 150 mm, funnet vid **Grillby**. StHM. Inv. 6,851. Nämnes i MBl nr 115—118;
stenyxa med skafthål, hvilket är i sned vinkel mot fram- och baksidorna, största bredden är vid hålet. Baktill är ett stycke afslaget. UM 1,468;
stenyxa med skafthål, i genomskärning vid hålet rektangelformig, afsats efter en borrning deruti. UM 1,469.

Buglösa sn

1879: två stenyxor med skafthål;
en tväryxa (?).

Kungs-Husby sn

1879: två stenyxor med skafthål;

en stenyxa utan skafthål, ovanligt liten (54 ej 45 mm), numera öfverlåten af Söderbom till StHM, der den har Inv. nr 6,529. Nämnes i UFT 12;

senare: båtformig stenyxa; skafthålet ej än borradt, men anläggning till upphöjd ring deromkring. Tillhör frih. Ernst Hermelin.

Hacksta sn

1879: intet stenåldersfynd;

senare: stor stenyxa med skafthål, funnen vid **Unsta**. StHM 6,484. Se MBl nr 97.

Husby Sjutolfts sn

1879: intet stenåldersfynd;

senare: nedre delen af en stenyxa med skafthål, afbruten vid hålet, längd 91, bredd 58, tjocklek 51 mm. Sörling 62;

öfre delen af en stenyxa med skafthål, afbruten vid hålet, längd 50, bredd 55, tjocklek 35 mm. Sörling 63;

bred rätmejsel af mörk sten, 93 mm lång, eggen bred, rak, plana smalsidor;

mejsel af sten (hålmejsel?), bred, tunn, med nästan parallela sidor, längd 89 mm;

mejsel af skiffrig sten, 53 mm lång, plana, skarpkantade smalsidor.

Förestående tre mejslar kommo med Wimans samling till UM.

Löts sn

1879: intet stenåldersfynd;

senare: stenmejsel, hittad i en åker vid **Bäddarö**. — Enköping saml., enligt redogörelse för läroverken i Uppland 1879—80.

Weckholms sn

1879: intet stenåldersfynd;
senare: stenyxa med skafthål, längd 130, bredd 50 mm, skadad. Funnen i **Säby**. Enköpings saml.

Torsvi sn

1879: intet stenåldersfynd;
senare: stenyxa med skafthål. Tillhör frih. Ernst Hermelin.

Enköping

1879: intet stenåldersfynd;
senare: fragment af en stenyxa, funnen vid **Kyrkogårdsmuren**. Enköpings saml.;
en genomborrad trissa af sten, funnen vid planerandet af forna **Trätorget** 1878. Diam. = 47 mm. Enköpings saml.

Åsunda härad

Breds sn

1879: en stenyxa med skafthål;
en stenyxa med skafthål och tvärhammare;
en smal mejsel af flinta;
en flintknif;
två halfmånformiga skrapor af flinta;
senare: del af en stenyxa. **Eklunda**. Nauckhoff 11;
två halfva stenyxor med skafthål, nedre delarne. **Engesta**;
nedre delen af en stenyxa med skafthål } **Boda**.
mejsel }
De fyra sistnämnda tillhöra O. V. Lundberg.

Vårfrukyrka sn

1879: två stenyxor med skafthål;
en flintdolk (nämnes i MBl nr 95, 96);

senare: stenyxa med ofullbordadt skafthål, ovanlig form. **Ljung**. StHM 6,572: 1, se MBl nr 102;
liten, mycket nött stenyxa med skafthål, vanlig form, funnen vid **Jädra**. StHM 7,366: 2;
liten stenyxa med skafthål. StHM 6,621, se MBl nr 103, 104;
stenyxa utan hål, af grönsten; från denna sn, enligt Er. Andersson. StHM 6,739.

Tillinge sn

1879: åtta skedformiga skrapor af flinta, (enligt uppgift skall fyndstället för dessa, åtta, Kilsby, i senare tid blifvit lagdt under Lundby, hvaraf då den skenbara motsägelsen i tidigare uppgifter om stället förklaras);

senare: stenyxa, 115 mm lång, 65 mm bred, polerad, funnen vid **Kil**. Nauckhoff 5;
spjutspets af flinta, 120 mm lång, 37 mm bred; funnen vid **Kil**. Nauckhoff 14;
stenyxa utan skafthål, längd 305, bredd 75 mm, från **Wappa gård**, tillhör Enköpings saml.;
stenyxa, »främre delen». **Torgesta**. Nauckhoff 9;
två mejslar. **Tible**. O. V. Lundberg;
stenyxa med skafthål, 150 mm lång, ungefär qvadratisk genomskärning, på banen märke efter gammalt skafthål; (yxan är i forntiden begagnad med nya skafthålet). Nuvarande hålet har 2 genom felborrning uppkomna afsatser inuti och är betydligt vidare åt ena hållet, nemligen åt främre sidan. Bakre sidan är lindrigt konkav i breddriktningen. Eggen afslagen. **Tible**;
eggdelen af stenyxa med skafthål, afbruten i hålet, nu 89 mm lång, eggen varit något bakåt svängd. Skafthålet har kanska aldrig

varit fullbordadt; i sådant fall har det varit borradt från *ett* håll, ungefär 36 mm djupt, och endast 8 mm återstått oborrade. Huruvida tapp deri funnits eller icke, kan nu ej ses. **Tible.**

Båda de närmast förestående inkommo till UM den 22/8 1884 genom Erik Andersson;

en mejsel. **Berga.** O. V. Lundberg;

stenyxa med skafthål; och

två flintyxor; dessa tre sista i StHM under nr 6,752 äro från denna sn enligt uppgift af Erik Andersson, men särskildt i afseende på de två flintyxorna finnes anledning att starkt misstänka fynduppgiftens riktighet.

Svingarns sn

1879: en stenyxa med skafthål.

Näs sn

1879: en stenyxa med skafthål:
en mejsel af sten.

Sparrsätra sn

1879: intet stenåldersfynd;

senare: en mejsel, 105 mm lång, 40 mm bred, funnen i en åker vid **Andersta.** Enköpings saml.;
två stenyxor, afslagna öfver skafthålet. StHM 6,739. Från denna sn, enligt uppgift af Erik Andersson.

Våla härad

Öster Våla sn

1879: en stenyxa med skafthål.

Harbo sn

1879: en stenyxa med skafthål;

en båtformig stenyxa med skafthål;
en stenmejsel.

Nora sn

1879: intet stenåldersfynd;
senare: stenyxa med skafthål. **Lilla Runhällen.** O. V. Lundberg;
stenyxa utan skafthål, trind, af grönsten. StHM 7,239: 2;
stenyxa utan skafthål. Söderbom 167.

Torstuna härad

Huddunge sn

1879: en stenmejsel;
senare: tre stenyxor utan skafthål. **Silbo.** Söderbom 138, 139, 181;
hålmejsel, afslagen vid spetsen. **Silbo.** Söderbom 140;
stenyxa utan skafthål, 108 mm lång, föga arbetad. **Silbo;**
stenyxa utan skafthål, 102 mm lång, trind, ytan ojämn. **Silbo;**
mejsel, 101 mm lång, tunn, afplattad, med skarpa kanter, eggen sned, skarpslipad. **Silbo.** De sistnämnda 3 sakerna till UM den $^{27}/_{1}$ 1884 (Erik Andersson);
stenyxa med skafthål, omkring 150 mm lång, med skafthålsholk på bakre sidan och »vackert arbetad». **Silbo.** O. V. Lundberg;
stenyxa med skafthål, »mycket vackert arbetad». **Sisselbo.** O. V. Lundberg;
stenyxa, »väl slipad och försedd med en holk kring skafthålet på insidan». Från **Håcksby.** Vestm. saml. 27;
stenyxa med skafthål, 160 mm lång, något skadad;

stenyxa, afbruten i ett gammalt skafthål, sedan försedd med ett nytt, nu 116 mm lång.
Båda dessa nästföregående från **S. Åmyra** (»Huddinge sn»), enligt uppgift af Erik Andersson. Inkomna till UM den $^{25}/_{5}$ 1882;

två stenmejslar och en del af en tredje sådan, öfre del af stenyxa utan skafthål, nedre del af stenyxa med skafthål,	från **Norrmyra**, egas af O. V. Lundberg;

stenyxa med skafthål, **Huddunge by**. O. V. Lundberg;

nedre delen af stenyxa med skafthål, »vackert arbetad», mejsel af sten, stenyxa med skafthål,	**Vesterbo**, äfven dessa egas af O. V. Lundberg.

Hvittinge sn

1879: nio stenyxor med skafthål;
två stenyxor med skafthål, ovanligare form;
en fyrsidig stenyxa utan skafthål;
tre stenyxor utan skafthål, oval genomskärning;
en hålmejsel af flinta, omslipad till rät;

senare: stenyxa med skafthål. **Boksta**. Söderbom 100;
fem stenyxor utan skafthål. **Boksta**. Söderbom 170, 172, 174, 241, 251;
stenyxa med skafthål. **Boksta**. Vestm. saml. 519;
liten mejsel af grön sten, fyrsidig genomskärning, nästan jämnbred, längd 76 mm. Från **Boksta**, enligt uppgift af Erik Andersson. Inkom till UM den $^{11}/_{4}$ 1883;
mejsel af mörk, hård sten, 70 mm lång, bred och temligen tunn;

mejsel af mörk, hård sten, afslagen upptill.
Båda dessa från **Boksta**, enligt Erik Andersson och inkomna till UM den $^{22}/_{5}$ 1882;
stenyxa utan skafthål, 128 mm lång, rått arbetad, endast eggen slipad. **Boksta**. Inkom till UM den $^{27}/_{1}$ 1884 (Erik Andersson);
stenyxa utan skafthål, af ljus sten, trind, endast eggen slipad, 126 mm lång. **Boksta**. Till UM den $^{6}/_{5}$ 1885, genom Erik Andersson;
två mejslar af sten, den ena något skadad,
nedre delen af stenyxa utan skafthål,
nedre del af stenyxa med skafthål,
mejsel af flinta,
} **Boksta**. O. V. Lundberg;
tre stenyxor utan skafthål. **Näsbo**. Söderbom 117—119;
två stenyxor med skafthål, söndriga. **Näsbo**. Söderbom 120, 121;
stenyxa med skafthål, nedre delen. **Högbo**. Söderbom 122;
hålmejsel af flinta. **Eklunda**. Söderbom 132;
stenyxa med skafthål, nedre delen. **Eklunda**. Söderbom 133;
stenyxa med ringartad förhöjning kring skafthålet, nedre delen. **Grimle by**. Söderbom 134;
stenyxa utan skafthål. **Grimle**. Söderbom 303;
två stenyxor utan skafthål. **Mälby**. Söderbom 135, 136;
stenyxa utan skafthål, 121 mm lång, med tydliga smalsidor;
stenyxa (eller mejsel) af gråspräcklig stenart, 104 mm lång, tydliga smalsidor, eggen sned.
Båda föregående från **Skattmansö**, enligt Erik Anderssom, och inkomna till UM den $^{22}/_{5}$ 1882;

nedre del af stenyxa utan skafthål,
mejsel, något skadad,
nedre del af stenyxa med skafthål,
öfre del af stenyxa med skafthål, } från **Kättbo**. O. V. Lundberg;

tre mejslar af sten. **Holm**. O. V. Lundberg;

stenyxa med ofullbordadt skafthål. **Ängsbro**. O. V. Lundberg;

hälften af en stenyxa med skafthål, afbruten i hålet, 74 mm lång, bred, platt, mycket låg, ändan spetsig, men har icke egg, skafthålet har varit stort. **Brunnsätra**. Inkom till UM den $^{14}/_{2}$ 1884;

stenyxa med skafthål, lång och smal, ungefär fyrkantig genomskärning, skafthålet långt uppåt, banen liten, platt, bandelen något bakåt svängd, eggen afslagen, längd nu 199 mm. **Gillberga**. Inkom till UM den $^{6}/_{5}$ 1884, genom Erik Andersson;

eggdelen af stenyxa utan skafthål, har varit tunn, simpel, och troligen endast vid eggen slipad, oval genomskärning, längd nu 80 mm. **Sandvreten**. Till UM den $^{13}/_{5}$ 1884;

båtformig stenyxa med skafthål, nedre delen. Söderbom 101;

stenyxa med skafthål,
tre stenyxor utan hål, af grönsten, } StHM 6,591;

fyra stenyxor med skafthål,
två stenyxor utan hål, af grönsten, } StHM 6,632;

två stenyxor utan hål, af grönsten. StHM 6,752; (om de 12 sistnämnda är fynduppgiften af Erik Andersson);

eggdelen af en yxa eller mejsel af sten, nu 56 mm lång;

liten stenyxa utan skafthål, 82 mm lång, banen

trubbigt spetsad, bredast i eggen som är skadad.

Båda dessa till UM den 27/1 1884 (Erik Andersson;

borrhålstapp. Söderbom 302;

brynsten?, oregelbundet fyrsidig klump, kanske af naturlig form. NM 12,109;

yxa af flinta endast 4 dec.-tum lång. v. Essen, Vik;

yxa eller mejsel af gulaktig flinta, liten och tunn, delvis omknackad, 82 mm lång. Från denna sn, enligt uppgift af juden Pollack, som sålde yxan till UM den 24/10 1882;

stenyxa med skafthål, nedre delen. Söderbom 304.

Österunda sn

1879: åtta stenyxor med skafthål;

en båtformig stenyxa med skafthål;

två stenyxor med skafthål, ovanlig form;

två stenyxor utan skafthål;

senare: stenyxa med skafthål. **Ål.** Söderbom 102;

stenyxa med skafthål, öfre delen. **Ål.** Söderbom 114;

stenyxa utan skafthål, något söndrig. **Ål.** Söderbom 115;

stenyxa, troligen utan skafthål, afslagen. **Ål.** Söderbom 123;

öfre hälften af en stenyxa utan skafthål, oval genomskärning, längd 103, bredd 57 mm;

mejsel af sten, skarpt begränsade smalsidor, eggen sned, längd 106, bredd 44 mm;

fragment af slipsten med en slipyta.

De tre förestående äro från **Ål**, enligt Erik Andersson, och inkommo till UM den 27/1 1882;

öfre delen af en stenyxa, nedre delarne af tre stenyxor, mejsel, } från **Ål**, tillhöra O. V. Lundberg;

stenyxa med skafthål, nedre delen. **Domta**. Söderbom 285;

liten, smal rätmejsel af flinta. **Domta**. Söderbom 306;

mejsel. **Domta;**

stenyxa med ofullbordadt skafthål. **Domta;**

stenyxa med skafthål. **Domta;**

stenyxa med skafthål utvidgad kring detsamma och med smal hammare, ovanlig form. **Domta**. Förestående fyra tillhöra O. V. Lundberg;

»främre» (nedre?) delen af en stenyxa, funnen i potatesland i **Lydinge** (år 1880 från pastor Höjer bortlemnad, enligt uppgift);

stenyxa med skafthål. **Lydinge;**

stenyxa med ofullbordadt skafthål och en deri qvarsittande tapp. Funnen vid **Sånnkarby löt**. StHM 6,811, nämnes i MBl 115—118. (Fynduppgiften af Erik Andersson;

stenyxa med skafthål, funnen å **Sånnkarby löt**. Kandidat Anderssons samling;

stenyxa, stor, tung, ofullbordad; der skafthålet bort sitta, synes på öfversidan en svag rund fördjupning; från denna och framåt eggen är framsidan svagt, men tydligt ryggad. Ungefär qvadratisk genomskärning, högst mot eggen, lägre mot den i yxans breddriktning rundade banen; eggen afslagen, längd nu 201 mm. **Brunnsta;**

litet fragment af (stenyxa eller) mejsel, slipad, som haft plana smalsidor; ett stycke af eggen och ena sidan qvar; längd 54 mm. **Sör Bångsbo.**

Båda förestående till UM den 7/4 1884, från Erik Andersson;

mejsel af svart sten, bredast i eggen, upptill spetsig, genomskärning oval, 103 mm lång, från torpet **Brunnsmossen**. Inkom till UM den 22/3 1884, från Erik Andersson;

två stenyxor med skafthål. Söderbom 106, 253;

stenyxa med skafthål, nedre delen. Söderbom 107;

»främre» (nedre?) delen af en mycket liten och fin, i skafthålet afslagen stenyxa. (Enligt uppgift egd år 1880 af pastor Höjer, men af honom bortbytt);

mejsel af sten, fyrsidig, upptill plan, eggen skadad, slipad, längd 89 mm. Inkom till UM den 27/1 1884, från Erik Andersson;

obetydligt fragment af stenyxa med märke efter skafthålet. Inkom till UM den 6/5 1884 från Erik Andersson;

liten hålmejsel (från Österunda sn?). Söderbom 305.

Torstuna sn

1879: sex stenyxor med skafthål;

en båtformig stenyxa med skafthål;

två stenyxor med skafthål, af andra ovanligare former;

fyra stenyxor utan skafthål. (En af dessa senare, Söderbom 39 är förut orätt uppgifven, såsom *med* skafthål).

(Det har uppgifvits att fyndstället för StHM 5,424 skall heta Åby. Fyndstället för Schürer 103 har äfven sagts: Kolsta);

senare: stenyxa med skafthål. **Härle**. Söderbom 213;

stenyxa med skafthål, nedre delen. **Väteby**. Söderbom 214;

oval sten med fördjupningar, knacksten? **Ekeby**. Söderbom 270;

stenyxa utan skafthål. **Ekeby**. Söderbom 240;

nedre del af stenyxa med skafthål. **Ekeby**. O. V. Lundberg.

spjutspets af flinta. **Torstuna by**. Söderbom 271;

stenyxa utan skafthål, nedre delen. **Torstuna by**. Söderbom 272;

stenyxa utan skafthål, nedre delen. **Grinda by**. Söderbom 273.

stenyxa, troligen med skafthål, öfre delen. **Grinda by**. Söderbom 274;

stenyxa med skafthål. **Sista by**. Schürer 141;

stenyxa med skafthål, liten, gråbrun, funnen vid **Vappeby**;

knacksten med två urgröpningar, funnen vid **Vappeby** på 1820-talet.

De båda sistnämnda lära egts i början af år 1881 af teol. studeranden N. Sellergren;

hälften af en klubbformig slipsten, från **Nydala**. StHM 6,811; nämnes i MBl nr 115—118 (fynduppgift. af Er. Andersson);

stenyxa med skafthål, båtformig, varit utmärkt vacker och väl slipad, men bakre delen med banen är (i äldre tid) afslagen, och i senare tid har nästan hela ena sidans kant blifvit bortslagen; plan sidoyta, ehuru mycket smal (åtminstone från eggen till skafthålet); främre sidan slät, på bakre sidan en hög, prydlig holk kring skafthålet. Längd nu 184 mm. **Nydala**. Inkom till UM d. 6/5 1884 genom Erik Andersson;

mejsel, något skadad, funnen i **Orsta** 1882, egdes år 1883 af pastor Höjer;

nedre delen af en stenyxa med skafthål. **Spånga.** Schürer 171;

stenyxa med skafthål. **Tibble.**
del af en yxa. **Tibble.**
mejsel. **Myrsjö.**
} Eg. O V. Lundberg;

två stenvxor utan hål, af grönsten. StHM 6,739 (fynduppgiften af Erik Andersson);

stenyxa med skafthål, nu 124 mm lång, högst vid eggen, lägre mot banen, genomskärning fyrsidig, eggen afslagen. Inkom till UM d. 7/4 1884 genom Erik Andersson.

Hernevi sn

1879: inga stenåldersfynd;

senare: öfre delen af en i skafthålet afslagen stenyxa. **Rönna.** StHM 6,572: 4. Se Mbl 102;

flintdolk med kullrigt, tresidigt skaft, smalt blad. **Rönna.** StHM 6,572: 5. Se Mbl 102.

Simtuna härad

Vester Löfsta sn

1879: sex stenyxor med skafthål;

två stenyxor utan skafthål;

tre stenmejslar;

senare: stenyxa utan skafthål. **Sörby.** Söderbom 108.

eggen af en stenmejsel, från **Sörby.** Vestm. saml. 21;

stenyxa med skafthål. **Sörby.** O. V. Lundberg;

sländtrissa. **Sörby.** Vestmanl. saml. 136;

stenyxa med skafthål, öfre delen. **Horsbäck.** Söderbom 109;

två stenyxor utan skafthål. **Horsbäck.** Söderbom 110, 218;

stenyxa med skafthål, »vackert arbetad», tre mejslar, } från **Horsbäck**. Eg. O. V. Lundberg;

stenyxa, »slipad på insidan och nedanför skafthålet på yttersidan». **N. Horsbäck**. Vestm. saml. 14;

stenmejsel. **N. Horsbäck**. Vestm. saml. 18;

stenyxa med skafthål. **N. Horsbäck**. Vestm. saml. 59;

half stenyxa, som haft skafthål. **S. Horsbäck**. Vestm. saml. 8;

lemning af en stenmejsel, från **Sör Horsbäck**. Vestm. saml. 20;

stenyxa med skafthål, afslagen dervid, och nytt hål närmre eggen, slipad å ena sidan. **S. Horsbäck**. Vestm. saml. 35.

stenyxa med skafthål, öfre delen. **Heby**. Söderbom 111.

stenyxa, »smal, prydlig, med refflor längs efter fram- och baksidan, samt försedd med skafthål och knapp i ena ändan». **Heby**. Vestm. saml. 68;

stenyxa utan skafthål, längd 115 mm. **Heby**, enligt Er. Andersson. Inkom till UM d. $^{23}/_{2}$ 1882;

stenyxa utan skafthål, 109 mm lång, endast eggen slipad, skadad. Från **Heby åsen**, enligt Er. Andersson. UM 1,486;

stenyxa med skafthål. **Vansjö**. Vest. saml. 66;

stenyxa utan skafthål. **Sätterbo**. Vest. saml. 80;

två sländtrissor. **Hårsta**. Vestm. saml. 134, 135;

stenyxa med skafthål, längd 157 mm;

fragment af slipsten af sandsten. Båda de sistnämnda från **Röcklinge**, enligt Erik Andersson. Inkom till UM d. $^{23}/_{2}$ 1882;

stenyxa med skafthål. **Vigelsbo**.
mejsel. **Säfve**;
stenyxa med skafthål. **Vivastbo**;
mejsel.
nedre del af stenyxa med skafthål.
två stenyxor med skafthål, den större väl arbetad. } **Starfors**;
stenyxa med skafthål. **Arnebo**;
mejsel af flinta. **Littersbo**;
De nio sista tillhöra O. V. Lundberg;
stenyxa med skafthål. Söderbom 219;
stenyxa med skafthål, nedre delen. Söderbom 220;
stenyxa med skafthål. StHM 7,239: 1.

Altuna sn

1879: tre stenyxor med skafthål;
en båtformig stenyxa med skafthål;
en stenyxa med skafthål, trind;
en stenyxa utan skafthål;
en stenmejsel;
ett bryne;

senare: stenyxa med skafthål. **Säfva**. Söderbom 103;
fyra halfva stenyxor med skafthål, nedre delarne. **Säfva**. Söderbom 104, 112, 116, 217;
stenmejsel från **Säfva**. Vestm. saml. 25;
stenyxa, afslagen vid skafthålet. **Säfva**. Vestm. saml. 31;
mejsel,
stenyxa med skafthål, »vackert arbetad»,
stenyxa utan skafthål,
hålmejsel,
två mejslar af flinta, } från **Säfva**. Eg. O. V. Lundberg;
stenyxa utan skafthål, simpel, knölig, endast

eggen slipad, grundform trind, mot banen afsmalnande; längd 162 mm. **Säfva**.
eggdelen af stenyxa med skafthål, afbruten i hålet, vacker, väl slipad. I brottytan märkas (senare?) afslipningar. **Säfva**. Dessa båda nästföregående inkomna till UM den $^{6}/_{5}$ 1884 genom Erik Andersson;
stenyxa med skafthål. **Billerstena**. Söderbom 215;
stenyxa, tydligen ämnad att förses med skafthål. **Billerstena**. Söderbom 221;
nedre del af stenyxa med skafthål,
spjutspets af flinta, } **Billerstena**. Eg. O. V. Lundberg;
stenyxa med skafthål, tuslagen på längden. **Flosta**. Söderbom 216;
två mejslar. **Flosta**. O. V. Lundberg;
stenyxa utan skafthål. **Nyby**. O. V. Lundberg;
nedre del af stenyxa med skafthål,
mejsel,
stenyxa med å båda sidor påbörjadt skafthål, } **Refvelsta**. O. V. Lundberg;
nedre del af stenyxa med skafthål. **Tengbo**. O. V. Lundberg;
öfre del af stenyxa med skafthål,
nedre del af stenyxa med skafthål, } **Drefle**. O. V. Lundberg;
stenyxa med skafthål, simpel, mycket frätt, hålet nästan utslitet åt ena sidan; längd 105 mm. **Göksbo**. Inkom till UM d. $^{6}/_{5}$ 1884 genom Erik Andersson;
nedre delen af en stenyxa med skafthål; nytt skafthål är påbörjadt bredvid det andra. Söderbom 177;
stenyxa med skafthål,
stenyxa utan hål, af grönsten, } StHM 6,632;

öfre delen af en i hålet afslagen stenyxa. StHM 6,739.

(Dessa tre sista äro enligt Erik Andersson från denna sn.)

Tärna sn

1879: en stenyxa med skafthål;

en stenmejsel;

senare: mejsel af sten. **Bertbo**.

mejsel af sten. **Fastbarbo**.

nedre del af stenyxa utan skafthål. **Tärna by**.

(Eg. O. V. Lundberg;)

öfre delen af en i hålet afslagen stenyxa.

två stenyxor utan hål, af grönsten.

(StHM 6,739. Enl. Er. Andersson från denna sn.)

Simtuna sn

1879: sex stenyxor med skafthål (tre af dem hafva nu i UM nr 1,416, 1,420, 1,424);

en båtformig stenyxa med skafthål;

en stenyxa med skafthål, annan ovanlig form;

en spjutspets af grå skiffer (tillhör numera O. Söderbom under nr 276);

en trissa af sten (nu i UM nr 1,452);

en slipsten af sandsten;

en spjutspets af flinta;

en flintspån;

en sten af stympad konisk form;

(hit hör ock möjligen nedre delen af stenyxa med skafthål, U 21, UM 1,434, förut upptagen under Uppland);

senare: en tunn klubba? af gråsten, med inknackad rand, men för öfrigt oarbetad. Funnen vid **Karleby**. Schürer 136;

stenyxa med skafthål,
öfre del af stenyxa med skafthål,
hålmejsel af flinta, **Karleby**. Tillhöra O. V. Lundberg;
half stenyxa, polerad, har haft skafthål. **Vad**. Vestm. saml. 520;
stenyxa med skafthål. **Vad**. Vestm. saml. 523;
nedre delen af en stenyxa med skafthål, afbruten i hålet. Från **Vad** i denna sn enligt uppgift af Er. Andersson. UM 1,485;
stenyxa med skafthål. **Vad**. O. V. Lundberg;
två halfva stenyxor, som haft skafthål. **Stångby**. Vestm. saml. 541, 542;
öfre delarne af två stenyxor med skafthål,
nedre delarne af tre stenyxor med skafthål,
två mejslar,
nedre delen af en mejsel, **Stångby**. O. V. Lundberg;
stenyxa med skafthål vid midten och rännformig fördjupning nedåt sidorna, nästan trind. **Hufrestad**. StHM 7,243;
liten, bladformig pilspets af flinta, kanterna tandade. **Hufrestad**. StHM 7,242;
stenyxa utan skafthål, af ljus stenart, mycket skadad, eggen afslagen, har varit slipad. Från **Staf**, enligt uppgift af Erik Andersson. Inkom till UM d. 11/4 1883;
stenyxa med skafthål. **Lundby**. O. V. Lundberg;
nedre del af stenyxa med skafthål,
öfre del af stenyxa med skafthål,
mejsel af flinta,
pil- eller spjutspets af flinta, **Björk**. O. V. Lundberg;
nedre del af stenyxa med skafthål,
mejsel, **Svinn**. O. V. Lundberg;

mindre del af yxa. **Sjöbo**. O. V. Lundberg;

nedre del af stenyxa med skafthål, »väl arbetad». **Gribby**. O. V. Lundberg;

hålmejsel af flinta, } **Bortomta**,
mejsel af flinta, } O. V. Lundberg;

del af spjutspets af flinta. **Kaby**. O. V. Lundberg;

spjutspets af skiffer, 263 mm lång, afbruten upptill (och nedtill), ungefär jemnbred, inga hullingar. **Marby**. (Erik Andersson). Inkom till UM d. 27/1 1884.

stenyxa med skafthål, nu 148 mm lång, båtformig, men temligen simpel; det trånga hålet har på bakre sidan en nu skadad, föga utstående holk; yxans främre sida starkt kullrig; spetsen och banen afslagna; lång och smal. **Marby**.

mejsel af sten, tunn, bred, eggen rak, upptill skadad, längd 78, bredd i eggen 46 mm. **Marby**;

Båda näst föregående till UM d. 22/8 1884 från Erik Andersson;

stenyxa med påbörjadt skafthål och qvarsittande tapp, spetsen afslagen. Cederström 1,004;

två slipstenar, afslagna, med flera slipytor,
öfversta delen af en i hålet afslagen yxa,
tre stenyxor utan hål,
en mejsel af grönsten,
} StHM 6,739;

(alla dessa sju äro från denna sn enligt uppgift af Erik Andersson).

Norrby sn

1879: intet stenåldersfynd;

senare: tunn finslipad skifferyxa med ett litet hål ofvantill, afbruten; hålet, som är midt igenom bredsidornas öfre ända i yxans tunnaste del, synes ämnadt för ett snöre, hvari redskapet skulle bäras. Liknar temligen fig. 13 i Minnen från lapparnes stenålder i Sverige af Oscar Montelius, men är af ljust grönaktig flammig skiffer; eggen saknas; nuvarande längd är 116 mm och största bredden 43 mm. Hålet är såsom det å fig. 32 i Montelii Svenska fornsaker. Enligt uppgift funnen i en åker vid **Kumla by**. Schürer 135.

hålmejsel,
spetsen af en yxa, } **Kumla by**. O. V. Lundberg;

stenyxa med skafthål,
stenyxa utan skafthål,
stenmejsel, } **Isätra**. Vestm. saml. 79, 82, 83;

nedre delen af en stenyxa med skafthål. **Isätra**. O. V. Lundberg;

stenyxa utan skafthål; funnen i **Kärrbäcks by** af denna sn enligt uppgift af Erik Andersson. UM 1,484;

mejsel. **Ölsta**. O. V. Lundberg;

stenyxa med skafthål, 151 mm lång, hög, banen oregelbunden, eggen sned. **Sörbäck**. Inkommen till UM d. 27/1 1884. Erik Andersson.

Enåkers sn

1879: intet stenåldersfynd;

senare: »pilspets» af flinta (spjutspets eller dolk?), 170 mm lång. **Österbo**;

stenyxa med skafthål, tveeggad. **Ingbo**. Båda dessa tillhöra O. V. Lundberg;

två yxor af grönsten, utan hål. StHM 6,632 (från denna sn, enligt Erik Andersson).

Fröshults sn

1879: intet stenåldersfynd;
senare: stenyxa med skafthål, hammare med skafthål, } **Gestre**. O. V. Lundberg.

Från Simtuna härad, utan särskildt angifven sn

1879: sjutton stenyxor med skafthål (sexton af dem nu i UM under nris 1,417, 1,418, 1,419, 1,421, 1,422, 1,423, 1,425, 1,429, 1,430, 1,431, 1432, 1,433, 1,435, 1,436, 1,438, 1,439);
två hålformiga stenyxor med skafthål (nu i UM 1,427, 1,428);
tre stenyxor med skafthål, andra ovanliga former (i UM nu under nr 1,437, 1,426, 1,441);
en slipsten af granit (nu i UM nr 1,415). Säges i Inv. vara af kalksten, hvarjemte måtten der angifvas något afvikande;
en borrhålstapp;
två mejslar eller stenyxor utan skafthål. UM 1,442, 1,443;
en hålmejsel af sten;
en hålmejsel af flinta;
ett egendomligt verktyg af skiffer. UM 1,444. (Vid de sjutton förstnämnda bör anmärkas, att UM 1,418 hade i Ulfsparres samling nr 4, och att i 1879 års förteckning säges »Ulfsparre 23 (eller 27)» om den som senare betecknas med UM 1,436; orden (»eller 27») böra der utgå, samt att för Ulfsparres stenyxor nr 5 och 8 hänvisningen M 59 och M 60 är oriktigt uttryckt; härmed afses ej figurer till Montelii Sveriges forntid, Atlas utan så-

dana med dessa nr i samme författares text till förenämnda Atlas.)

(Åtminstone 19 af de föremål som uppräknas härofvan skulle enligt Inventariet öfver UM vara från Simtuna sn.)

Torstuna och Simtuna härad

Huddunge, V. Löfsta och Enåkers snr

senare än 1879:	elfva stenyxor med skafthål, nedre delen af en stenyxa med skafthål, tolf mejslar af sten, del af en mejsel af sten,	eges af O. V. Lundberg.

Trakten af Enköping

1879: fyra halfmånformiga skrapor af flinta;
senare: en och en half stenyxa. Enköpings saml.;
en båtformig stenhammare, ituslagen; båda bitarne finnas;
tre stenyxor med skafthål; vanlig form.
De fyra sistnämnda äro i StHM under nr 7,374.

Roslagen, utan angifven socken

1879: en stenyxa utan skafthål.

Uppland, utan närmare angifven fyndort

1879: fjorton stenyxor med skafthål. (Norlins 307, 308, 310 äro i UM under nr 1,406, 1,405,

1,407. Den första af dem har äfven uppgifvits vara från Nästuna, Vänge sn; och Ulfsparre 21, UM 1,434 från Simtuna sn enligt annan uppgift);

två stenyxor med skafthål, ovanligare former;

fem mejslar af sten;

en hålmejsel af sten;

ett yxämne af flinta (U 78 är i UM 1,455 och kallas i Inv. »flintstycke, stort, groft, 207 mm. långt, bearbetadt, ofullbordadt». Fynduppgiften »misstänkt»;

två flintyxor (Ulfsparre 79 har i UM nr 1,456; säges vara 177 mm lång, af typen M 21). (Ulfsparre 83 har i UM nr 1,460);

eggdelen af en hålmejsel af flinta; Ulfsparre 80 — UM 1,457;

fyra flintspåner eller knifvar (Ulfsparre 77 — UM 1,454 lär å annat ställe uppgifvas såsom funnen i Vestergötland. U 82 är UM 1,459. U 89 är UM 1,463);

en flintdolk. Ulfsparre 84 är UM 1,465. (»Hopsatt af 2 stycken, som säkerligen icke höra tillsammans»);

en spjutspets af flinta. Ulfsparre 81 är UM 1,458;

en konisk, genomborrad sten. Schürer 8, ej 18;

en stentrissa;

senare: stenyxa utan skafthål. Söderbom 124. Kullrigare, men nära = M 26, med rännformiga fördjupningar längs de smala sidorna;

två stenyxor. StHM Inv. 6,810 och 6,854. Båda två nämnas i Mbl nr 115—118;

rund, genomborrad stenskifva. Antagligen funnen i närheten af Uppsala. Schürer 9.

ett groft redskap af flinta, möjligen en såg, 7—8 cm långt, knappt 3 cm högt. v. Essen, Vik;

öfre delen af en stenyxa, afslagen i skafthålet. Schürer 165;

rund, nästan klotformig sten, genomborrad, diam. 53 och 58 mm, höjd 38 mm, hålet trångt borradt från båda sidor. Ingen uppgift om fyndort. Troligen Uppland. UM nr 1,765;

eggdelen af en stenyxa med skafthål. UM 1,471;

stenyxa utan skafthål, 120 mm lång, trind. UM 1,472;

smal mejsel af grå flinta, slipad, eggen afbruten. UM 1,473;

flintspets af svartbrun flinta (till en spjutspets eller dolk). UM 1,474;

flintspetsar, två stycken, till spjutspets eller dolk. UM 1,475, 1,476;

flintspån, liten, af mörkgrå flinta, 60 mm lång, ytan glatt. UM 1,477;

stenyxa utan skafthål, 122 mm lång, afsmalnande uppåt mot den platta banen, nertill temligen bred. UM 1,480;

(Förestående åtta föremål UM 1,471—77, 1,480, äro till museet inköpta från juden Pollack, under så sväfvande fynduppgifter att de ej förtjena anföras; dock torde af dem framgå, att de flesta sakerna förskrifva sig från vestra Uppland);

stenyxa med skafthål, 116 mm lång, 65 mm bred, skadad i bakre delen på två ställen, eggen nästan rak, öfversidan mycket kullrig. Tillhört dr G. Brunius. Uppland. UM 1,479;

smal rätmejsel af flinta; uppgifven såsom från trakten af Uppsala. Söderbom 312;

grönstensyxa utan skafthål, med tydliga smalsidor. Uppland. StHM 7,354: 2.

Juni 1885.

Öfversigt af uppländska stensaksfynd, som kunna tillhöra stenåldern, kända år 1884.

Område		Af flinta				Af skiffer		Af andra stenslag						Summa	Område	
Ytvidd i qv.-mil	Namn	Yxor och mejslar	Dolkar och spjutspetsar	Skrapor	Spåner och dylikt	Mejslar	Spjutspetsar	Mejslar och yxor utan skafthål	Yxor och hammare med skafthål: Vanliga eller obeskrifna former	Yxor och hammare med skafthål: Båtformiga och andra ovanliga slag	Borrhålstappar	Bryn- och slipstenar	Andra föremål		Antal på qv.-milen	Namn
8,9878	Frösåkers härad	—	1	—	—	—	—	—	3	—	—	—	—	4	0,44	Frösåkers härad.
0,0468	Öregrunds stad	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Öregrunds stad.
0,0116	Östhammars d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Östhammars d:o.
3,0647	Väddö o. Häfverö skeppslag	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Väddö o. Häfverö skeppsl.
6,0873	Närdinghundra härad	—	—	—	—	—	—	—	8	2	—	—	—	10	1,64	Närdinghundra härad.
2,5124	Lyhundra d:o	—	—	—	—	—	—	—	4	—	—	1	—	5	1,99	Lyhundra d:o.
2,0406	Bro och Vätö skeppslag	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	4	1,96	Bro. och Vätö skeppslag.
3,4297	Frötuna och Länna d:o	—	—	—	—	—	—	—	3	1	—	1	—	5	1,45	Frötuna och Länna d:o.
2,4758	Sjuhundra härad	—	1	—	—	—	—	4	9	1	—	—	3	18	7,25	Sjuhundra härad.
3,7891	Långhundra d:o	—	—	—	—	—	—	8	15	2	—	—	1	21	5,54	Långhundra d:o.
2,5558	Erlinghundra d:o	—	1	—	—	—	—	4	25	2	—	1	—	33	12,91	Erlinghundra d:o.
2,0618	Seminghundra d:o		—	—	—		—	1	8	1	—	—	—	10	4,85	Seminghundra d:o.
1,[illegible]	Vallentuna d:o								1				1	2	1,[illegible]	Vallentuna d[illegible]

0,0363	Norrtelge stad	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Norrtelge stad.
0,0166	Vaxholms d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	Vaxholms d:o.
0,0402	Sigtuna d:o	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	Sigtuna d:o.
0,2867	Stockholms d:o	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	—	Stockholms d:o.
1,9061	Sollentuna härad	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	3	1,57	Sollentuna härad.
1,8660	Färentuna d:o	—	—	—	—	—	—	—	5	2	1	—	—	8	4,28	Färentuna d:o.
10,2462	Örbyhus d:o	1	1	—	—	—	—	1	14	5	—	1	4	27	2,68	Örbyhus d:o.
11,4915	Olands d:o	—	1	—	—	—	—	1	3	1	—	—	—	6	0,52	Olands d:o.
2,4228	Rasbo d:o	—	2	—	—	—	—	—	4	—	—	—	—	6	2,47	Rasbo d:o.
3,2272	Norunda d:o	1	3	—	—	—	2	12	47	4	—	—	1	70	21,69	Norunda d:o.
2,2962	Bälinge d:o	1	—	—	1	1	—	19	21	10	—	1	2	56	24,38	Bälinge d:o.
0,1350	Uppsala stad	2	—	—	—	—	1	1	4	—	—	—	1	9	—	Uppsala stad.
2,1207	Ulleråkers härad	1	2	—	—	—	—	17	47	2	1	1	1	72	33,95	Ullesåkers härad.
1,1993	Vaksala d:o	5	1	—	—	—	—	3	22	3	—	—	—	34	28,34	Vaksala d:o.
2,9334	Hagunda d:o	4	5	2	1	1	—	22	56	9	—	3	3	106	36,13	Hagunda d:o.
1,7821	Lagunda d:o	1	2	—	2	—	—	16	53	6	—	—	—	80	44,89	Lagunda d:o.
1,9532	Håbo d:o	3	1	—	—	—	—	3	10	1	—	—	—	18	9,21	Håbo d:o.
1,3152	Bro d:o	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—	5	3,80	Bro d:o.
3,2915	Trögds d:o	—	1	—	1	—	—	9	39	3	—	—	—	53	16,10	Trögds d:o
0,1036	Enköpings stad	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	2	—	Enköpings stad.
2,0165	Åsunda härad	3	3	10	—	—	—	8	17	3	—	—	—	44	21,81	Åsunda härad.
5,7825	Våla d:o	—	—	—	—	—	—	3	3	1	—	—	—	7	1,21	Våla d:o.
3,7102	Torstuna d:o	6	2	—	—	—	—	74	80	14	1	3	2	182	49,05	Torstuna d:o.
5,2846	Simtuna d:o	8	6	—	1	1	2	57	102	12	1	6	7	203	38,41	Simtuna d:o.
——	Obestämd trakt i Uppland	6	6	5	4	—	—	24	36	3	—	—	4	88	—	Obestämd trakt i Uppland.
113,0158	Summa	42	39	17	10	3	7	291	679	98	4	18	31	1,239	10,96*	

* Medeltal.

Fördelning af uppländska stensaker 1884 efter egarne.

Egare	Flinta				Skiffer		Andra stenslag					Summa	Anmärkningar
	Yxor och mejslar	Dolkar och spjutspetsar	Skrapor	Spåner o. d.	Mejslar	Spjutspetsar	Yxor utan skafthål	Yxor med skafthål	Borrhåls-tappar	Bryn- och slipstenar	Andra föremål		
Uppsala universitets fornsamling	19	15	—	5*	—	2	67	145	1	8	4	266	* 1 flintstycke.
Statens historiska museum	6	8	13	4*	1	3	40	115	1	5	2	198	* 3 flintstycken.
Herr Otto Söderbom	4	1	2	1*	1	1	56	126	1	1	1	195	* flintkärna.
Borgmästare O. V. Lundberg	8	6	—	—	—	—	60	82	—	—	—	156	
Herr W. Schürer von Waldheim	—	1	—	—	1	—	12	80	—	2	8	104	
Friherre Em. Cederström	—	1	—	—	—	—	21	60	—	—	1	83	
Friherre von Essen, Vik	1	1	1	—	—	—	5	23	—	1	1	33	
Vestmanlands fornminnesförening	—	—	—	—	—	—	7	14	—	—	3	24	
Kapten W. Nauckhoff	—	1	—	—	—	—	1	12	—	—	1	15	
Grefve G. M. Hamilton	—	—	1	—	—	—	4	7	—	—	1	13	
Kandidaten Frans Andersson	1	—	—	—	—	—	1	11	—	—	—	13	
Nordiska museum	—	—	—	—	—	—	1	11	—	1	—	13	
Friherre von Essen, Signilsberg	—	—	—	—	—	—	2	8	—	—	—	10	
Professor M. Isæus	1	—	—	—	—	—	2	7	—	—	—	10	
Enköpings lägre elem.-läroverk	—	—	—	—	—	—	3	4	—	—	2	9	
Artisten O. Sörling	1	—	—	—	—	—	1	7	—	—	—	9	
Herr H. Zetterberg	—	—	—	—	—	—	1	4	—	—	—	5	
Friherre G. L. Oxenstierna	—	1	—	—	—	—	—	2	—	—	—	3	
Herr C. Hammer	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—	3	
Strengnäs högre elem.-läroverk	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	2	
Pite lägre elem.-läroverk	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	
Kristinehamns lägre elem.-läroverk	—	1*	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	* flintknif.
Gefle högre elem.-läroverk	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	1	
Dannemora folkskola	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	
Hos 34 olika egare	1	1	—	—	—	—	2	37	—	—	3	44	
Hos okände egare, eller förkomna	—	2	—	—	—	1	3	16	1	—	4	27	
Summa	42	39	17	10	3	7	291	777	4	18	31	1,239	

Grafundersökningar på Gotland

af

Gabriel Gustafson.

I.

Graffältet vid Bjärs i Lärbro socken.

Den 15 juni 1877 anlände jag till Lärbro.

Omkring $^1/_4$ mil söder om Lärbro kyrka ligger gården Bjärs; från gården norrut sträcker sig en ås, nedanför hvilken, på östra sidan, gårdsvägen till Lärbro kyrka går. V om densamma utbreder sig en liten myr, hvars vatten utfaller icke i den nära liggande Vägumevik, från hvilken den skiljes af höjder[1], utan först $^1/_2$ mil söderut i Bogevik, hvarifrån det ändtligen, efter en så ansenlig omväg, genom de s. k. Sju strömmar finner en väg till hafvet. Den ofvannämnda åsen är omkring 35 m bred ofvanpå, den östra sluttningen ungefär 12 m och åt V sluttar den mera långsamt ner mot myren, som ligger betydligt djupare; dess höjd öfver jordytan åt öster är 2,5—3 m; på ett ställe å östra sidan hade en genomskärning gjorts för erhållande af grus och visade sig der öfverst *a*, ett lager, 0,17 m djupt, af grästorf och mylla,

---

[1] På denna höjd, öster om myrens afloppsbäck och helt nära gården Gislauser i den s. k. burghagen, synas lemningar af en borg, bestående af en med större stenar besatt, vallartad krets, som innesluter ett ganska vidsträckt rum. Om denna borg och om åsen afskärande grafvar, jfr *Månadsbladet* 1881, s. 105 och 104.

blandadt med sten, *b*, groft grus, 1,15 m, och derunder, *c*, finare grus. En mindre del af åsen var odlad, den öfriga delen användes till betesmark.

Längst mot N växte skog och der fanns en samling runda, mycket låga grafhögar samt några ringar af satta stenar (en sådan undersöktes; se nedanför fynd 17). Söderut derifrån var en liten åkerlapp upptagen och med denna, som skildes från skogsdungen af en gärdesgård, började den mark, som tillhörde f. d. sjökaptenen O. Ahlqvist (Bjärs), inom hvars egor jag mest höll mig. S om åkerstycket sträckte sig åsen, bevuxen af gräs samt buskar och ett och annat träd, vid pass 150 m ned till en 'stentun', som går tvärs öfver densamma. Hela denna del, som kallas Äskåker (eller stora Äskåker: äsk = trädslaget ask), är beströdd med grafvar, grafrösen eller grafkullar, af hvilka dock de flesta äro blott obetydligt höjda öfver marken, ja nästan omärkliga. Dessutom förekomma — och det är egentligen med dem som åsen är beströdd — en mängd små hällkistor af ganska egendomlig beskaffenhet. Deras närvara röjes vanligen genom ett hörn af en på ända stående kalkhäll, som sticker i dagen — man följer med spaden och får stenens hela öfre kant klar, men snart visar sig vid dess ända en annan vinkelrätt mot den första och till slut har man för sig, efter något letande, en liten kista, bestående af 4 kalkhällar, utan öfverliggare, utan stenlagd botten och utan omslutande hög eller något som helst skydd ofvantill. Af sådana grafkistor räknade jag 22, men troligen finnes minst dubbelt så många; det var nämligen i de flesta fall ganska svårt att upptäcka dem, ty vanligen var det blott ett enda uppskjutande hörn, som förrådde dem, och jag gissar, att många äro helt och hållet betäckta af gräs och buskar, så att endast genom en systematisk genomgräfning af hela åsens yta alla skulle kunna upptäckas. Hvad nu dessa grafvars ursprungliga form beträffar — det kan ju alltid sättas i fråga, att de

ej ursprungligen varit sådana de nu äro, ehuru jag för min del är öfvertygad derom — så måste jag anmärka, att enligt egaren, kapten Ahlqvist, för en 30—40 år sedan en stor mängd kalkflisor hemförts till gården från denna ås, af hvilka somliga skulle ha varit ända till 3 alnar långa, samt att dessa varit just öfverliggarne till de ofvan nämnda kistorna. Detta är väl knappast troligt, ty nu står ingen enda sådan öfverliggare att finna och icke skördade man väl så grundligt, att icke en enda häll återstod, och för öfrigt är det svårt att inse, hvarför man icke tog äfven sidostenarne, då de ej stodo djupare än 1 $^{1}/_{2}$—2 fot, slutligen är det ju ganska länge sedan detta skulle ha tilldragit sig och det är icke så visst, att man noggrannt erinrat sig stället, hvarifrån de togos; på åkern nedanför ses stora stenhopar, troligen hopplockade efter raserade grafrösen, som möjligen varit försedda med större kistor, hvarifrån man kunde ha fått dem. Slutligen må tilläggas, att kapten Ahlqvist förklarade, att alla små gropar som förekommo på åsen äfven varit grafkistor, från hvilka man borttagit sidohällarna.

På denna del af åsen förekommo äfven stenar satta i sådan form, att det möjligen är fragment af en skeppssättning, som då skulle ha stått Ö—V; endast 7 stenar återstå, samt slutligen åsens största märkvärdighet, de af hr Ahlqvist så kallade skyttegrafvarna. Omkring 10 m i S från det ofvannämnda åkerstycket finnes nämligen trenne vallar, om man får så benämna dessa obetydliga upphöjningar, med fyra grafvar löpande tvärs öfver åsen — de hafva tillsammans en bredd af 14 meter — och 75 steg söderut finnas åter 3 vallar med mellanliggande 2 grafvar, tillsammans 9—10 m i bredd; de sträcka sig tvärs öfver åsens jämna del och icke ner på de sluttande sidorna. Af hvad anledning de tillkommit lär väl vara ganska svårt att bestämma.

S om den ofvan omtalade stentunen vidtager Lilla

Åskåker och nu sluttar åsen så småningom tills den ner mot gården alldeles försvinner. Man hade här hemtat grus och för detta ändamål skurit bort en del af åssluttningens sida och, som jag sedan skall visa, hade man derigenom gräft bort hälften af en graf och ett stycke af en annan; troligen hade väl ock en eller annan graf alldeles borttagits. Man omtalar ock, att det ganska ofta hittats små röda, gröna eller hvita perlor, dels i grusgropen, dels hemma i trädgården, dit gruset förts. Hvad fornsaker af jern beträffar, så är det ganska troligt att man icke alls fäst sig vid eller tillvaratagit något »jernskräp». Till egarens ursäkt må anföras, att de borttagna grafvarna helt säkert högst obetydligt höjt sig öfver marken och blott med svårighet kunnat igenkännas såsom fornlemningar. Vid första besöket i grusgrafven omtalade kapten Ahlqvist att han i grustagets kant en gång för flere år sedan sett något spetsigt sticka fram, att han ryckt på det och så slutligen lyckats få fram en hel 'jernsabel', som af honom öfverlemnades till hr Bolinder, då egare af Takstens gård i Lärbro, nu bosatt i Stockholm. Fyndstället utpekades noga och utan att ana, att något fanns qvar, började jag med en pinne peta undan gruset för att möjligen få se någon kantsten eller märken af kista, men det skulle snart visa sig att en hel mängd saker blifvit qvarlemnade och att 'jernsabeln' långt ifrån var det enda som innehölls i denna graf. Genom sin rikedom ingaf den mig glada förhoppningar för de följande gräfningarna, men den befanns sedan hafva varit den rikaste af dem alla som jag undersökte.

Jag börjar nu fyndbeskrifningen med detta

Fynd nr 1.

Ur det småningom nedrasande gruset framletades:

1. En nästan hel och ett fragment af en *bronsbrakteat,*

med dels från baksidan indrifna, dels inslagna sirater, nämligen 3 djurhufvud och åt det fjerde hållet en ovalformig utböjning, inåt kanten försedd med raka streck d. v. s. hela anordningen öfverensstämmer med den som ses på guldbrakteaten M. 587[1] (likaledes från Gotland), men ingen ögla finnes här på det håll der den åberopade fig. har en sådan; en sådan *kan* dock ha sutit på motsatta kanten, der nu ett stycke är borta. Brakteatens diameter är 37 mm. Det andra fragmentet öfverensstämmer med det nyss beskrifna till form och sirater; ej heller der synas spår af ögla.

2. Några få *glasperlor* och hopsmälta klumpar af dylika, hvita, blå, gula och gröna.

3. En eneggad *jernknif* med mycket lång tånge; hela knifvens längd 156 mm, bladets bredd midtpå 18, tjockleken i ryggen ungefär 3 mm, eggen i spetsen tillbakaböjd mot ryggen. Tången, som har samma tjocklek som knifbladet, är åt eggsidan ej skild från bladet, men har å ryggsidan ett tvärt hak. Längs bladets rygg skönjas genom rosten två parallela linier på begge sidorna. Yttersta knifsudden är afbruten.

4. En hel och en hälft af rund *stenkula* (petrifikat).

5. Två tydligen tillhopa hörande fragment af en *benknapp* med rundt hål i midten; knappens diameter kan väl ha varit 30 mm, hålets ungefär 10 mm, höjden några få mm.

6. Två fragment af en *jernnyckel*, af samma slag som M. 498; den är ganska simpel — skaftet helt enkelt samma jernten som bildar nyckelns öfre del utan några bearbetningar, ändan är böjd åt sidan och bildar sålunda med skaftet en ögla. Skaftets längd ungefär 65, det böjda midtstyckets 23 och axets nuvarande längd 32 mm.

7. Några få fragment af tunna *hylseformiga hängprydnader af brons* (jfr *Månadsbladet* 1879 s. 165 fig. 45).

[1] Jfr bronsbrakteaten *Månadsbladet* 1879, s. 165 fig. 44.

8. Ett litet fragment (3 länkar) af en *bronskedja.*

9. Ett litet *bronsföremål,* rhomboidiskt, buktigt, i ena ändan en ögla, den andra slutande i en spets, försedt med nio små hål anordnade i två hvarandra korsande linier; längd från öglan till spetsen 30 mm.

Allt detta anträffades på ett djup af omkring 35 cm under öfverkanten; en utgräfning gjordes af 60 cm bredd och sträckande sig ungefär lika långt in i backen. Öfver fornsakerna och de brända benbitarna, som jämte dem hittades, funnos flere mindre flata stenar, möjligen betäckning till en kista; dock påträffades inga tvärstående sidohällar. Dessa kunde dock ha blifvit förut utdragna vid grushemtning, ty tydligt syntes, att det jag undersökte endast var ena (norra) hälften af grafven, af hvilken en större eller mindre del förut blifvit borttagen.

Gräfningen fortsattes djupare och flere fornsaker hittades 40—45 cm djupt.

10. Ett tveeggadt *jernsvärd,* hoplagdt i tre delar. Ehuru det är illa medtaget af rost, kan man dock längs hela klingans midt på bägge sidor urskilja en svagt insänkt rand af ungefär 15 mm bredd. Genom tångens yttersta spets är borradt ett litet hål. Svärdets hela längd är 89 cm (precis 3 fot), deraf tångens längd 12,5 cm; bredden vid tången 45 mm, vid midten 41 mm; klingan smalnar småningom utåt och slutar med en temligen trubbig spets, dock ej så trubbig som på svärdet M. 507, hvilket detta för öfrigt liknar, utom att knapp och parerstycke här icke finnas.

11. Tre stycken af jern, möjligen tillhopahörande och bildande en *spjutspets.* Holken fortsätter ett stycke uppåt bladet på sådant sätt, att djupa skåror blifvit gjorda på bägge sidor om en midtlinie, som sålunda blifvit skarpt framstående. På öfre delen närmast bladet har holken en qvadratformig genomskärning, som på nedersta hälften öfvergår till rundt fyrkantig eller qvadratformig med af-

rundade hörn; nertill går en jernten eller nagel tvärs igenom, utan fullt märkbara spår på utsidan; ganska långt inne i skafthålet sitta bitar af brända ben, hvilket förhållande tyckes visa, att spjutspetsen oskaftad blifvit nedlagd i grafven. Stycket med holken är 180 mm långt, deraf holken 85 mm; holkens diameter nertill 26—28 mm, bladets bredd upptill, der det är afbrutet, 40 och dess största bredd, litet nedanför, 45 mm; det andra styckets längd 170 mm, bredd nertill 37, upptill 18 mm; det tredje styckets längd 80 mm, bredd nertill 17 mm. Visserligen är spetsens tjocklek större än isynnerhet midtstyckets, men detta skulle väl kunna bero på, att detta senare förlorat något af sin ursprungliga tjocklek; det är för öfrigt något böjdt och tyckes varit utsatt för värre behandling än de bägge andra. Om man alltså antar, att de hört tillsammans (och detta så mycket mera som konturerna passa in) och mellan *a* och *b* antar ett bortfallet stycke af 20—25 mm längd, hvilket synes passa in med bladets småningom skeende afsmalning, skulle hela spjutspetsen få en längd af 45 cm eller något öfver $1\,{}^1/_2$ fot.

12. *Spjutspets eller snarare pilspets* af jern, 130 mm lång och 17 mm bred, der bredden är störst, nämligen endast omkring 25 mm från spetsen; holkens diameter nertill ungefär 10 mm; illa medfaren af rost, holken på ena sidan öppen ett stycke uppåt; holken rund, bladet platt.

13. Två stycken tydligen hörande tillsammans och utgörande en *pilspets* (spjutspets?) af jern. Bladet är 55 mm långt och 16 mm bredt och försedt med en upphöjd kant längs midten från spetsen nedåt, i hvilken jernet nu liksom sprungit upp i tunna flakor; denna pilspets tyckes vara af en annan sorts jern eller annat smide än alla andra jernsaker i detta fynd, eller kanske olikheten beror på att dessa stycken legat bättre skyddade. Skafthylsan, bildad endast genom hopvikning, hvarvid kanterna dock sluta tätt intill hvarandra, är 60 mm lång,

nedtill afrundadt fyrkantigt, öppningen nertill 6 mm. Troligen fattas ej mycket, om ens något, så att man kan antaga spetsens hela ursprungliga längd ungefär 115—120 mm.

14. *Pilspets* af jern sönderbruten (troligen vid framdragandet) i 3 delar. Dess längd 98 mm; största bredden, endast omkr. 15 mm från spetsen, är 11 mm. Holken, ytterst förrostad, tyckes ha varit ungefär 8 mm i diameter nertill.

15. En *sölja* af jern med dertill hörande rembeslag; detta senares längd ungefär 30, bredd 20 mm; söljan proportionel derefter.

16. En mycken liten *sölja* af jern med fragment af tillhörande rembeslag, spänntornen afbruten; sjelfva söljan af ytterst klent gods, dess längd och bredd ungefär 18 mm.

17. Fyra temligen fullständiga samt fragment af flere *nitnaglar* af jern, med stora kullriga hufvuden, — »uniformsknapparna i officerens rock» enligt min medhjelpares förmenande, ty att det i denna graf legat en »officer», det syntes ju på sabeln, som han fått med sig. Hufvudenas diameter 32—35 mm, deras höjd 10—12; efter hvad den ena nageln, som är nedtill fullständig, utvisar, måste skölden eller hvad det föremålet kunnat vara, hvars bräder de hafva omfattat, hafva varit 8 mm tjock. På undersidan slutar niten i en tunn rund knapp med en liten upphöjning midti.

18. Ett stycke af *handtaget till en sköld* af jern, styckets längd 92 mm.

19. Några mindre *fragment* af jern.

20. Fyra små bitar af en *benkam*, med märken af nithål samt med sirater, bestående af längs kanterna gående två inristade linier.

21. *Kolbitar;* samt

22. *Brända ben;* bland hvilka kunna bestämmas[1] 2 *får*tänder och 2 menniskotänder, 1 astragalus, 1 mellanhandben och flere falanger af *hund;* de flesta troligen *menniskoben;* ehuru endast några få kunde bestämdt igenkännas som sådana.

På 50 cm djup mötte bottengrus och intet vidare påträffades

Sedan jag dagen efter den, då nu beskrifna fynd gjordes, återvändt till Bjärs för att der uppslå mitt högqvarter, beslöt jag att undersöka en del af de på åsen förekommande hällkistorna. De äro här anförda i ordning från N till S, ehuru de icke undersökts i denna ordning.

Fynd nr 2 (hällkista nr 1).

Denna kista ligger nära 20 m norr om den södra skyttegrafven, på åsens vestra hälft. Torfven aftogs och jag fick småningom alla 4 hällarnas öfre kanter klara. Kistan rektangulär (N—S) med en sten på hvar sida, utom på den östra, som hade 3 stenar, hvilka voro infallna i nästan halfva grafven, och troligen ursprungligen hafva varit en enda sten. Stenarnes längd: 82, 62, 16, 31, 43 och 58 cm. Vid 28 cm djup var mera stenbundet, en gråsten stor som ett barnhufvud anträffades samt flere mindre kalkstenar, som här och ända till 30—35 cm djup förekommo så tätt, att det nästan såg ut som ett ordentligt lager af små flata stenar; troligen dock tillfälligt. Vid 38 cm djup började brända benbitar, mycket små, att visa sig och lågo tätt utbredda öfver hela eller

[1] De till fynden hörande benbitarne äro undersökta af docenten T. Tullberg.

större delen af kistan ända till inemot 50 cm djup, då ett naturligt lager af gulbrunt leraktigt grus, uppblandadt med sten, vidtog och grafven slutade utan något lager af sten eller någon stenhäll på bottnen. Hällarne voro 45 cm djupa.

I denna grafkista hittades:

1. 40 cm djupt, nästan midt i grafven, det bakre ändstycket af en *bältesölja* af brons lik M. 337, men med endast tre längsgående ribbor. Ytterst tre runda hål, i ett qvarsitter en nit, som visar att sjelfva bältet icke kan kan hafva varit mycket tjockare än 1 mm; som prydnad förekomma tre inslagna cirklar med medelpunkt.

2. På 44 cm djup och ungefär i samma läge som föregående bakre hälften af en *fibula* af brons; den är af samma typ som de 2 andra bronsfibulor, som hittades i dessa grafkistor, blott betydligt mindre; på bågens topp en fyrkantig upphöjning (på de 2 andra äro dessa runda); huru nålen varit fästad syns icke nu, då såväl nålen som hela öfre hälften af spännet är borta, men om den varit så beskaffad som på de andra, hvilka den för öfrigt fullkomligt liknar, så motsvarar fibulan någorlunda M. 329, om de 3 utsprången upptill borttagas och sjelfva bågen tänkes slät (som på föregående fig. M. 328); dertill kommer, att här knappen på bågens topp är fyrkantig och mycket mindre.

3. Vid sållningen af den uppgräfda jorden anträffades 2 små fragment af en *benkam* med hvardera 2 qvarsittande bronsnaglar. Dessutom funnos några mycket små fragment af nämnda kam, det ena med en inslagen cirkel med midtpunkt.

4. En mängd mycket små och tunna *fragment af lerkärl.*

5. Några *kolbitar.*

6. *Brända ben;* intet bestämbart, utom en *menniskotand.*

Fynd nr 3 (hällkista nr 2).

Belägen 3,30 m SSV från föregående. Kistan (NO—SV) bildad af fyra stenar, hvilkas längd var 85, 54, 95 och 58 cm. Sedan torfven blifvit aftagen, visade sig stenblandad svartmylla, vid 32 cm starkt uppblandad med små kalkstenar, nästan som en stenläggning, fastän ofullständigt och oregelbundet. I SÖ hörnet, på 39 cm djup, träffades 2 någorlunda stora lerkärlsbitar; litet längre inåt på samma djup en bit af bottnen till ett lerkärl och benbitar, på ungefär samma djup ett af elden till en del smält bronsstycke; i SÖ ändan litet djupare en liten benbit med sirater. Der de första krukbitarne anträffades, fanns alltjämt flere, så att det visat sig, att krukan stått der eller (troligare) mesta delen fallit der, när hon blifvit nedkastad. Deromkring funnos ock de flesta benbitarne, bland dem flere små tänder. Ännu vid 47 cm djup var fullt med benbitar och krukskärfvor i detta hörn. På andra hållet äfven benskärfvor och bitar af lerkärl, men mera sparsamt; i den NV ändan funnos några fragment af en benkam med bronsnaglar. Hällarne voro 46—50 cm höga. Lerblandadt stengrus i bottnen.

Af de grafkistor jag nu undersökt fann jag, att benbitar, krukskärfvor och annat, som kunde hittas, låg huller om buller, så att t. ex. krukbitar, funna på helt olika håll, ja, på olika djup, sedermera kunde befinnas höra tillsammans o. s. v. Derför togos hädanefter inga noggranna mått på de ställen, der fornsaker anträffades, emedan detta icke hade ringaste betydelse, då troligen allt, som fanns i dessa kistor, blifvit hopskrapadt ur lemningarna efter bålet, som dock troligen, i anseende till den ringa mängden af kol m. m., icke stått på samma ställe som grafven, och utan ordning nedlagts i kistan.

I denna grafkista påträffades alltså:

1. Ett af elden alldeles förderfvadt *beslag* (?) af brons af egendomlig form, nu oigenkänlig, då det af elden delvis smält och förvridits, flere nitnaglar synas; nu omkring 50 mm långt.

2. Sju stycken bitar af *benkam*, hvaraf 5 med hvardera en bronsnit; 4 af dessa bitar höra till kammens midtstycke, hvarifrån tänderna utgått, och de öfriga till de på sidorna fastnitade med sirater (parallela linier och halfcirklar med midtpunkt) prydda, upptill bågiga styckena. Af naglarnes längd synes, att kammens största tjocklek upptill varit 11—12 mm.

3. *Lerkärlsbitar*, en mängd, större och mindre, deribland större delen af bottnen, som visar, att dess diameter varit omkring 75 mm. Några bitar ha kunnat sammanfogas, så att deraf blifvit tvänne stycken, tillhörande krukans öfre del, hvaraf visar sig, att diametern vid öfre kanten troligen varit 105—110 mm; från den utåtsvängda öfverkanten i lodrät linie till den höjd, der krukan, åter utsvängd, har sin största vidd, är 55—60 mm; hur hög hela krukan varit kan nu ej utrönas. Öfre delen är på flere ställen utsirad. Kring halsens smalaste del löper en upphöjd rand, som genom sneda inristade streck fått utseende af ett snodt band, liksom ock kanten, der krukan är vidast, är på samma sätt försedd med sneda streck; ofvanför det först omtalade bandet, liksom äfven mellan detta och den vidaste kanten, äro flere rader af smärre streck ordnade i dubbla horisontela linier, troligen med stämpel intryckta, på några ställen afbrutna af en lodrätt gående likadan rad samt på sidorna derom tre troligen med särskild stämpel inslagna figurer i form af fyrekriga hjul (hjulringen och ekrarne *upphöjda*). Lergodset är tämligen fint och ganska tunnt.

4. Några få små *kolbitar*, och

5. Brända *benbitar;* flere kunde igenkännas som *menniskoben*, deribland åtskilliga mellersta falanger på

menniskohand; samt *obrända:* en tibia och 2 öfverarmben af *padda (!)*.

Fynd nr 4 (röse nr 1).

Härefter företogs undersökning af ett lågt rundt röse, bestående af större och mindre kullerstenar med jord emellan, det enda röse som förmärktes på åsens högsta del. Det ligger alldeles midt på densamma, ungefär 15 m S om södra skyttegrafven. Dess diameter i N—S var 4.5 och i Ö—V 5 m och dess höjd ungefär 0.5 m.

Arbetet började från S och SV medels stenarnes atkastande; buskar måste upprifvas och pickan användes att lösgöra ganska stora kullerstenar; äfven kalkhällsstycken anträffades oupphörligt. Något djupare låg i denna kant af röset en fyrkantig kalkhäll, 40—42 cm i qvadrat, men intet märktes derunder. Isynnerhet ute i rösets kant flere stora kalk- och gråstenar, stora som en mansbörda. Längre in mot midten, på 30—35 cm djup, träffades halfbrändt träkol, möjligen nerfallet efteråt mellan stenarne. Längre fram i röset ungefär 1 tum djupt, hittades två benbitar, som troligen nedfallit senare. På 40 cm djup i rösets midt hittades första krukskärfvan. Ungefär 1 m från N kanten hittades strax under de öfversta stenarne och torfvorna bitar af lerkruka, tänder samt en hopsmält glasklump. Hela röset genomgräfdes tämligen djupt, men intet vidare märktes. Här hittades sålunda endast:

1. En *glasklump*, svart eller blåsvart.

2. *Lerkruksbitar*, ganska små, några få med svagt märkbara intryck.

3. *Kolbitar*, några få, samt

4. Brända *benbitar* och några obrända; bland benen kunde bestämmas 1 *fårtand* samt nedre delen af öfverarm af *får*.

Fynd nr 5 (hällkista nr 3).

Belägen midt på åsen vid S kanten af de norra skyttegrafvarne och 30—35 m NO om grafkistan nr 1 (se fynd nr 2). Stenarnes längd 72, 70, 83 och 65 cm, djup 45—52 cm. Ej så mycket sten i denna som i de föregående; eljes lika.

På 38 cm djup första benbiten; sedan en hel hop, glest fördelta på hela kistans botten, dock jämförelsevis ganska sparsamt. På 45—50 cm djup ett stycke af en lerkruka, någorlunda stort; intet vidare anträffades. Slutligen hann jag på omkring 57 cm djup till det vanliga rödgula lerblandade lagret. Den upptagna jorden sållades och några benbitar anträffades der.

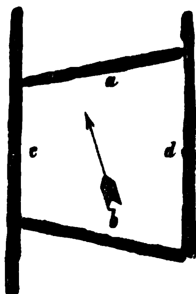
Här påträffades således endast:

1. En enda *lerkärlsbit* af krukans öfre kant, ornerad med två längsgående band, från det undra uppstiga sneda emot hvarandra riktade band, hvilkas anknytningspunkt vid det öfre bandet utmärkes af en liten rundel med ett hakkors (böjda armar), jämför fig. 2.

2. Ett par stycken små *kolbitar* samt

3. Brända *benbitar*, deribland en *menniskotand*.

Fynd nr 6 (hällkista nr 4).

1.

Belägen vid N kanten af de södra skyttevallarne på åsens V sida, 17 m i SSV från hällkistan nr 2 (fynd nr 3).

Midt i kistan (fig. 1), hvars N och S sidostenar voro till hälften infallna, växte en liten ekbuske, som uppfyllde hela öfre delen af kistan med sina rötter och vållade stort besvär.

Midt i kistan, 32 cm djupt, bland ekrötterna, träffades ett större obrändt ben

och strax inunder detta en spelbricka af ben; äfvenledes midt i kistan, men på 44 cm djup, tre större krukbitar; för öfrigt allt som vanligt. I denna kista påträffades:

1. En *spelbricka* af ben, alldeles lik och lika stor med M. 451; dess diameter är 40, höjd 25 mm, i bottnens midt ett hål, som går ett helt litet stycke snedt upp i benmassan; likaså från brickans topp ett snedt hål in.

2. *Lerkärlsbitar*, tre af öfverkanten, prydda med sirater alldeles på samma sätt som de under fynd nr 3 omtalade fragmenten, men här är den runda stämpeln, hvaraf endast två i rad, af annan beskaffenhet; den visar ett hakkors med bugtiga armar (fig. 2). Vidare ett stort stycke (det största jag i denna graf fick sammanhängande, 13×9 cm) af krukans buk, räckande ända ned till bottnen. Då väl detta stycke äfven uppåt bör vara någorlunda fullständigt, blir (om man tilllägger det förut omtalade stycket) kärlets höjd sannolikt 17—18 cm. Ytterligare några skärfvor af kärl hittades, deribland en med sirat af sneda streck[1].

2.

3. Fyra små bitar af *benkam*, tre med hvar sin nitnagel, och den fjerde med ⊙.

4. Tre små *glasklumpar* med grönaktig färg.

5. Några få mycket små *kolbitar*.

6. Brända *benbitar*, hvaribland en klo, närmast liknande en *björnklo*, samt *obrända:* stycke af underarmbenet hos *häst (ko?)* afskuret, spår af våldsam behandling: en astragalus och några andra ben af *får;* 4 lårben af en *gnagare* (trol. *Arvicola*, möjligen en liten *råtta?*), ett ben af *groda* och 3 kotor af en *fisk*.

Fynd nr 7 (hällkista nr 5).

Denna kista, den största af alla jag undersökt, 132 cm lång, 72—79 cm bred, 60 cm djup, ligger liksom den

[1] **Kärlen af samma form som M. 391, dock synes ej spår af någon grepe.**

föregående strax N om de södra skyttegrafvarne, men på åsens östra del; den ena långsidans häll saknades, troligen har den i senare tid blifvit borttagen.

Redan i jordbrynet hittades inne i NV hörnet en kärlbit med sirater och ett stycke derifrån, ungefär 15 cm djupt, ett obrändt ben, 11 cm långt; dessa saker kunna möjligtvis hafva kommit så högt upp till kistans kant. då den fjerde sidostenen borttogs. Gräfningen fortsattes nedåt; kistan var full med större och mindre gråstenar och flata kalkstenar, hvilka vid 45—50 cm djup tycktes bilda ett någorlunda jämt lager, åtminstone mot S ändan, dock mycket oregelbundet. Vid 55 cm djup anträffades det gula naturliga lagret, som alltid utgjorde kistornas botten; midti anträffades några brända benbitar.

Här fanns alltså endast:

1. En *lerkärlsbit* med sirater af samma slag som de i fynd nr 3 och 6, men med två trearmiga figurer i midten. Denna kruka tyckes ha varit ganska liten; den har endast 10—12 mm mellan de båda banden (på smalaste stället af halsen och på kanten, der krukan är bredast).

2. Ett *obrändt ben* — bakre kanonbenet af *får*.

3. *Brända benbitar*.

Fynd nr 8 (hällkista nr 6).

Kistan, belägen ungefär 5 m S om södra skyttegrafven midt på åsen och endast 1.5—2 m S om den s. k. skeppssättningens S kant, hade i behåll blott två i vinkel stälda hällar, 78 och 58 cm långa och 47—54 cm djupa. På de andra hållen synas inga hällar, de äro troligen senare borttagna; på S sidan en mängd kullerstenar öfver hvarandra, så att der *möjligen* skulle kunna ha varit en gråstensvall i st. f. häll, dock ej troligt. N hällen sprucken i tu.

Vid 30 cm djup invid V hällen hittades ett stycke af en lerkruka; benbitarne (deribland en obränd benpipa) förekommo längre ner mot bottnen och äfven midt i kistan. Här fanns således endast:

1. Ett stycke af *lerkärl* (öfre kanten) af högst tarflig form, utan sirater, ganska tjockt och godt lergods.

2. *Ben*, hvaribland nedre ändan af tibia hos *får*.

Fynd nr 9 (hällkista nr 7).

Ungefär 5 m Ö eller OSO om föregående; ganska liten, 62 cm lång, 40 cm bred och 39—45 cm djup. Af ena långhällen är södra stycket krossadt, en större del på öfre kanten än på den undre, som är nära fullständig.

I denna kista var allt som vanligt. Här hittades brända benbitar samt flere stora krukbitar jämte en mängd små, flere med instämplade sirater. Af dessa bitar ha sedan omkring 30 kunnat hopsättas, så att ett något så när fullständigt kärl uppstått. Bland de brända benen anträffades sedan två små kambitar; spår af kol anträffades äfven.

Här fanns alltså:

1. Två bitar af *benkam* med ⊙ på bägge sidor; således har denna kam bestått af ett enda, icke flere hopnitade stycken.

2. Lerkärlbitar, af hvilka ett *lerkärl* blifvit sammansatt. Dess höjd är nära 145 mm, diametern vid öfre kanten 130—135, diametern vid midtkanten, der kärlet är vidast, 170—175, diametern i bottnen ungefär 90 mm. Kärlet har ett öra, som går från midtkanten uppåt i samma linie som kärlets nedre del och har sedan böjt sig in till öfre kanten. Kring halsen går ett med långa inristade sneda streck försedt upphöjdt band, som måste vara efter kärlets formande *påsatt*, ity att det ännu med knif kan lossas från kärlet; ofvanför bandet en rad in-

slagna fyrkantiga stämpelfigurer lika dem som uppkomma af en vanlig munlacksstämpel och nedanför, mellan det omtalta bandet och krukans midtkant, som är streckad med sneda streck, löpa rundt kring krukan två rader af nyssnämnda stämplade fyrkanter, afbrutna af omvexlande 1 och 2 runda stämplar, liknande de här ofvan vid fynd nr 6 beskrifna, men med sex armar. Godset är ganska groft, af grå färg, och tycks ha varit utsatt för stark hetta; stora bubblor flerestädes invändigt. — Dessutom finnas flere bitar till samma kärl, som icke kunna passas in, samt 2 eller 3 af ett annat lerkärl; de ha åtminstone annan färg och leran tyckes vara af annan beskaffenhet.

3. *Kol*, samt

4. Brända *benbitar*, hvaribland flere fingerfalanger, en yttersta stortåfalang och 1 tand, allt af *menniska;* samt *obrända:* tänder af *får*.

Fynd nr 10 (hällkista nr 8).

2,60 m SO från föregående, i åsens östra kant, på ganska stark sluttning; dock mycket väl bibehållen, ehuru hällarne luta. Hällarnes längd voro 43, 44, 72 och 78 cm, deras djup 33, 36, 42 och 46 cm.

Vid genomgräfningen befanns allt som vanligt. Här påträffades:

1. Två fragment af en *bronsfibula*, som ej kunde sammansättas, men dock höra ihop. Det nedre stycket är försedt med en (nu skadad) nålhylsa och är i nedre kanten treflikigt eller rättare tvåflikigt (triangelformigt med inåtsvängda sidor) med en tillsatt flik mellan de bägge yttersta; det andra fragmentet, utgörande spännets båge, är ganska högt hvälfdt och på toppen försedt med den hos denna spännetyp vanliga runda upphöjningen, som här blifvit prydd med koncentriska ringar och midt-

punkt. Bågens yta tyckes ha varit delad i tre, en plan i midten och på sidorna sluttande. Vid öfre ändan, som är afbruten, men som har fortsatts ungefär på samma sätt som M. 328—330, nedgår ett stycke, i hvars nedre ända synes hälften af det hål, hvari den lilla tvärstång sutit, öfver hvilken nålens öfre ända varit upprullad.

2. 8 större och 8 mycket små bitar af en *benkam;* 5 af midtstycket, utan sirater, men med början till tänder samt med nithål och flere qvarsittande bronsnitar, samt flere mindre bitar af de vid sidorna pånitade styckena. Dessa äro försedda med sirater: i kanterna linier med dervid fogade cirkelbågar med midtpunkt, och på andra ställen större 2 koncentriska ringar med midtpunkt; en af dem är omgifven med halfcirklar med midtpunkt. En lös nitnagel af brons är 12 mm lång, utvisande kammens största tjocklek upptill.

3. Några stycken af *lerkärl*, utan sirater.

4. Brända *ben,* hvaribland kunde igenkännas 1 tand och ett stycke af tinningsbenet hos *menniska.*

Fynd nr 11 (hällkista nr 9).

Knappt 5 m NOtO om stenröset (se fynd nr 4) och ungefär midt emellan detta och föregående hällkista, 12 m S om södra skyttegrafvens kant. Kistan är regelbundet fyrkantig; hon är 80 cm lång, 60 cm bred, 38—45 cm djup.

Ett litet stycke ner i kistan anträffades skärfvor af lerkärl och några benbitar — sparsamt, sedan alldeles intet, ej ens ben ända till 42 cm djup, då åter ben anträffades; för öfrigt som vanligt.

I denna grafkista hittades:

1. En *fibula* af brons, alldeles fullständig (fig. 3). Nedre delen i form af en långsträckt triangel, flat och utan prydnader utom en liten fin rand längs kanten

rundtom; bågen, höghvälfd, ej kullrig utan delad i 3 längsgående ytor och på toppen försedd med en låg rund upphöjning. Upptill slutar bågen i en rund skifva, hvarigenom går en tvärstång, endast 15 mm lång; kring denna är nålens öfre ända lindad så, att den börjar till venster om midtskifvan och tätt intill denna, går 3 hvarf rundtom, sedan i en båge under spännet till tvärstångens andra ända, derefter 3 hvarf inåt och slutligen som nål rakt fram under spännet ini halfva hylsan. Denna fibula är således en varietet af de för Gotland karakteristiska (se Hans Hildebrand, *Bidrag till spännets historia*), som äro afbildade M. 328. 329 och 330. Dess längd är 52 mm.

3.

2. Ett *rembeslag med sölja;* den senare mycket liten. det förra mycket smalt och eget nog bestående af endast *en* platta, på hvars ena sida remmen varit fäst med 2 bronsnitar, som finnas qvar; längd 45 mm, bredd 10 och 17 mm.

3. Tre obetydliga bitar af en *benkam;* den ena ett litet fragment af kammens midtstycke, den egentliga kammen, ur hvilken tänderna varit utskurna, med 2 bronsnitar fästadt vid ett stycke af ena sidans med sirater försedda benbeklädnad; dessa sirater äro här en rand med vidhängande halfcirklar med midtpunkt, allt längs kanten.

4. Stycken af *lerkärl,* af hvilka några kunnat hopsättas, så att 4 större stycken nu finnas jämte några mindre. Att döma af krökningen hos det stycke, som finnes qvar af öfre kanten, skulle kärlets diameter här varit ganska stor, nämligen 16 cm; denna kant har ej varit mycket utåtböjd, utan uppstiger med endast svag lutning utåt från halsens smalaste ställe, der ett band prydt med sneda streck varit påsatt (ett stycke af detta band finnes löst); dernedanför äro med stämplar inslagna

rhombiska rutade figurer; kanten der kärlet varit vidast är försedd med sneda streck. Af de qvarvarande styckena kan jag icke säga något bestämdt om kärlets form. Lergodset är fint och starkt samt mycket tjockt, nämligen från 5 (i öfversta kanten) till 8 mm.

5. Några *kolbitar*.

6. *Brända ben*, icke bestämbara, utom några *menniskotänder*.

Fynd nr 12 (hällkista nr 10).

På åsens Ö sida vidpass 30 m S om föregående, midt i en gångstig, som här går fram öfver åsen; längd 75 cm, bredd 45—48 cm, djup 41—44 cm; svår att undersöka, ty jorden och gruset mycket hårdt tilltrampade till följd af gångstigen.

Här fanns endast:

1. Några *kolbitar*.

2. *Ben*, nämligen endast 3 ytterst små brända benbitar af vanligt slag och ett litet fint, obrändt ben — ulna af en liten *fogel*.

Fynd nr 13 (hällkista nr 11).

2,88 m SSV om föregående, vid gångstigens venstra kant, 91 cm lång, 57 cm bred, 41 cm djup. Den ena hällen är alldeles slät inåt och 8 cm tjock, nära dubbelt mot det vanliga. Åt N fattas häll, troligen har den blifvit borttagen till byggnadssten; dock må anmärkas, att der träffas en hop små gråstenar, men visserligen sparsamt och troligen icke någon vall. Hällen på motsvarande sida fanns betydligt inlutad i kistan, men är nu upprest. För öfrigt allt som vanligt. — Här träffades endast:

1. Två små bitar af *benkam* med spår af nithål; det ena stycket med början till tänder, det andra med sirater: linier med vidhängande halfcirklar utan midtpunkt.

2. Stycken af *lerkärl*, deribland bottnen något så när fullständig; den synes ursprungligen ha haft en diameter af 10 cm och är mycket slät och jämn på undersidan. Ett ganska långt stycke af öfre kanten finnes i behåll och af dess krökning visar sig, att kärlet haft en diameter i mynningen af icke mindre än 18 cm. Tre stycken ha kunnat sammansättas, så att kärlets öfre bugtningar visa sig; öfverkanten har uppstigit nästan lodrätt med lindrig böjning utåt; sedan har kärlet böjts starkt utåt och slutligen i en tvär vinkel öfvergått till den egentliga, bukiga delen, som måste ha varit ganska hög; afsatsen (om jag så får kalla den) är prydd med intryckta sneda streck och stämpelfigurer lika dem som förekomma i fynd nr 6. Lergodset är fint, starkt och ganska tjockt (5—6 mm i öfverkanten). Märkvärdigt är hvilken liten del af det stora kärlet, som har blifvit nerlagd i grafven — jag skulle tro att det nu finnes i behåll knappt $^{1}/_{5}$ af det hela.

3. *Brända ben*, obestämbara.

Fynd nr 14 (hällkista nr 12).

6,5 m StV från föregående, regelbundet fyrkantig, 78—80 cm lång, 50—54 cm bred, 42—45 cm djup.

På 18—25 cm djup träffades mindre, flata kalkstenar och derunder svartbrändt lager med kolstycken, och detta isynnerhet i S hälften af kistan; under (och äfven något uti) detta lager fanns fullt med ben, mest brända, men äfven några ganska stora obrända, af hvilka några lågo tätt intill brända bitar. Vid 42—45 cm djup påträffades det gulaktiga, lerhaltiga bottenlagret.

I denna kista hittades:

1. Ett litet fyrkantigt *ändbeslag till en rem* af brons. Det är försedt med 2 bronsnaglar med jämförelsevis stora hufvuden på uppsidan, hvilka naglar på baksidan fasthålla ett aflångt litet stycke af brons; midt på ena sidan är kanten nersänkt och derinnanför är ett hål tvärsigenom stycket, som synes vara gjordt för att deri fästa en motsvarande hake. Hela stycket är på det håll, längs hvilket remmen måste ha gått, endast 12 och på motsatta hållet 17 mm.

2. Ett litet *fragment af brons,* bakstycke till en sölja, tvärt afbrutet i nedre ändan, baktill slätt, längd 23 mm.

3. En mängd små, tunna *lerkärlsbitar* utan sirater, samt ett fragment af och ett nästan helt öra, som tydligen sutit upptill på ett lerkärl, utgående vågrätt från dess öfverkant och sedan ner i rät vinkel, samt med en liten bugtning förenat sig med en utstående del af kärlet. Detta öra är såväl upptill som på sidan siradt med verkliga spiraler, den ena jämte den andra, så många som kunnat få rum. Jfr *Stråle, Grafkärl funna i svensk jord,* pl. IX fig. 25.

4. En mängd *kolbitar.*

5. *Brända ben,* hvaribland *menniskotänder;* en obränd större tand.

Fynd nr 15 (hällkista nr 13).

4,2 m SSV om föregående, nästan qvadratisk, 55×52 cm, 35—36 cm djup.

På 18—25 cm djup träffades mindre, flata kalkstenar och derunder ett svartbrändt lager; vid 25—30 cm djup brända ben, hvaraf en del voro, i jämförelse med dem från de andra kistorna, ganska stora, samt något litet kol.

Här påträffades:

1. Två små fragment af *benkam,* utan sirater; det ena med hälften af ett nithål.

2. Två små fragment af *lerkärl.*

3. Några *kolbitar.*

4. *Brända ben,* obestämbara, samt *obrända:* flere *får*tänder.

Fynd nr 16 (hällkista nr 14).

Knappt 6 m V om kistan nr 12 (fynd nr 14); ovanligt liten, längd 52—56 cm, bredd 35—38 cm.

Hällen på V sidan, som är djupare åt S ändan än åt den N, hvilar på underlagda kalkflisor, ett förhållande, som icke förekom i någon annan grafkista.

Genast uppe vid hällarnes kant hittades en oxeltand och bitar af lerkärl, och litet längre ned äfven några obrända ben- och lerkärlsskärfvor; på 30—40 cm djup förekom det egentliga graflagret med brända ben, stora lerkärlsbitar och det öfriga, som anträffades.

I denna kista hittades:

1. Ett *ändbeslag af brons* till en rem (jfr M. 304); det öfre stycket, som är tjockare än det öfriga, är klufvet ända till midten; i öfre kanten förenas de bägge styckena af två små nitar, som knappast synas på utsidan; längd 50, största bredd 18 mm.

2. En *sölja af brons* med spänntorn af jern, bränd och böjd; framtill en insänkning för tornen, som var ytterst smal och medtagen af rost och sköt fram ur en stor rostklump; den har efter upptagandet fallit sönder. Söljans bredd framtill ungefär 28 mm.

3. Stycken af en *bronsfibula,* nämligen en af elden smält klump, som tillhört spännets nedre del, med ännu synlig nålhylsa; en ungefär 42 mm lång bronsbit, troligen spännets nål samt några små fragment af densamma, och slutligen två små bitar af nålens spiralläggning.

4. Fem större och några mindre bitar af *benkam,* hvaraf en från kammens ena ända, med midstycket och

på dess ena sida med 2 bronsnaglar fastsatt ett stycke af sidornas tunnare, ornerade beklädnad. Orneringen består här endast af 2 parallela ränder längs med kanterna.

5. En mängd stycken samt en hop små skärfvor af *lerkärl*, som af stark eld blifvit alldeles svartbrända och sotiga samt till en del omböjda och förvridna, hvilket gör att nu ej något helt kan åstadkommas; dock har jag kunnat hopsätta nästan hela bottnen, hvaraf visar sig att den haft en diameter af ungefär 8 cm; äfven af öfverkanten ha sammanhängande stycken kunnat erhållas, af hvilkas böjning kan slutas, att den haft en diameter af ungefär 10 cm. — Kärlet har varit af ganska groft gods (qvartskorn och annat märkas i massan), af simpel form, utan öra och saknande sirater.

6. *Brända* ben, troligen menniskoben, ehuru intet säkert igenkänligt; samt *obrända:* 2:ne *får*tänder och några fragment.

Fynd nr 17 (stenkrets nr 1).

Jag har förut nämnt, att det kapten Ahlqvist tillhöriga stycket af åsen norrut begränsades af en stenmur och att på andra sidan denna åsen, som nu utbreder sig och längre fram kröker sig åt NV, var beväxt med skog och buskar. Ett litet stycke in i denna äng, som tillhör nämndeman Englund, och strax vid gångstigen, ligger bland flere låga runda rösen och stensatta ringar den här i fråga varande, som af mig undersöktes. Dess diameter N—S 3 m, Ö—V 3,1 m (fig. 4).

4.

Tre af stenarne voro kalkstenar, de öfriga gråstenar.

Det inre var icke alls kullrigt, utan jämnhögt, så att kantstenarne stodo 20—30 cm högt öfver den kringliggande marken och inuti låg jord- och stenfyllningen jämnhögt med kantstenarne. Inuti ringen var mycket sten, deribland flere stora, utgörande en styf mansbörda. Sedan de öfversta stenarne blifvit borttagna, anträffades ungefär i midten vid bortskyfflande af en jordtorfva ett ganska stort stycke af öfre kanten till ett lerkärl, som tydligen icke varit utsatt för eld och som var af helt annan beskaffenhet än de lerkärlsstycken, som sedan anträffades. Litet längre åt V fanns under en sten, ungefär så djupt som den kringliggande markens yta, en del benbitar. Mellan de öfversta kullerstenarne och derunder hittades ock en rund sten och en röd klump liknande tegel; dessa tillvaratogos, ehuru det väl lär vara högst tvifvelaktigt, om de ha något med grafven att göra. I södra delen hittades ock benbitar på samma djup som de förra, vid upptagandet af en större kalksten. Något djupare stötte jag på ett alldeles kolsvart lager, som sträckte sig öfver den vestra halfvan af ringens midt och varierade i tjocklek från en tunn rand till 3—4 cm. Detta lager var uppfyldt med brända benbitar, alldeles sotade lerkärlskärfvor och en mängd punkter af lysande grön färg, som visade sig vara lemningar af små halfperlor af brons; åtskilliga sådana kunde ock räddas mer eller mindre hela. Flata stenar, som upptogos ur detta lager, voro alldeles svartbrända undertill: de hade tydligen blifvit kastade på de rykande lemningarne af bålet, ty att bålet stått här, det blef mig alldeles klart vid undersökningen. Dock må anmärkas, att kol icke anträffades i så stora stycken, att något kunde tillvaratagas och ej heller i någon ovanligt stor mängd. Utanför det nämnda lagret af grafmörja hittades äfven benbitar, men mindre brända och sparsammare; här och der förekommo äfven utom det nämnda lagret små svarta fläckar, i synnerhet under en eller annan flat sten. Grus

och jord genomgräfdes och genomfingrades ända till öfver 30 cm djup, då naturligt grus vidtog. Den uppkastade jorden sållades och några få fragment af bronsperlor samt benbitar hittades der. Några spadtag gjordes djupt ner och öfvertygades jag, att grafstället var slut. Alla 16 kantstenarne upplyftades, men under ingen anträffades något. Sedan sålunda undersökningen var afslutad, påkastades först de upptagna stenarne, och sedan jorden samt slutligen grästorfvorna, så att utseendet blef som förut.

Här hittades:

1. En hop *halfperlor* af brons, de flesta voro alldeles förvittrade, andra hade smält ihop till gröna klumpar, en del voro så bräckliga, att de vid första beröring föllo sönder, och det kunde oaktadt största försigtighet lyckas mig att rädda endast några få; jag har sedan räknat 26 alldeles hela eller något så när fullständiga bland högen af halfva och klumpar; bland dessa äro några dubbla, ovisst om de smält ihop eller ursprungligen varit sammansatta; alla ha vid nedre kanten 2 mycket små hål midt emot hvarandra i och för perlornas fästande. De fullständiga visa, att de varit något mer än halfklotformiga, så att största genomskärningen ligger något litet öfver nedre kanten; denna nedre kants diameter är hos de minsta 4 och hos de största 6 mm.

2. Lerkärlbitar, svartbrända och sotiga, af hvilka ett *lerkärl*, ovanligt litet, kunnat hopsättas, fastän det blifvit snedt och vindt till följe af eldens inverkan på de särskilda styckena; måtten äro: diameter i öfre kanten 39 mm, diameter i kanten der kärlet är vidast ungefär 62 mm, diameter i bottnen 29 mm, ungefärlig höjd 55 mm. Den vidaste kanten är här belägen nästan midt på kärlet och från den sluttar ytan jämnt uppåt och nedåt ungefär lika långt på bägge hållen; vid öfre sluttningens slut bildar en kort, uppstående, lindrigt utåtböjd kant kärlets

öfversta rand; strax ofvan midten är kärlet prydt med 2 parallela linier, som äro ytterst vårdslöst dragna; mellan och ofvanför dessa linier äro intryckta tätt jämte hvarandra runda fördjupningar (3 mm i diameter), ordnade i rader; lergodset är för en så liten kruka förvånande tjockt (från 5 ända till 8 mm) och hårdt som sten, så att det är omöjligt att med fingrarne afbryta något[1].

3. Ett stycke af ett annat *lerkärl*, som tydligen icke varit i elden och som också hittades i jordbrynet; det tyckes vid första påseendet vara en bit af kärlets öfre del, med dess jämna öfverkant, men svårt är i så fall att förklara det brott, som synes på insidan just nedanför kanten, der ett stycke visar sig vara afbrutet. På utsidan synes måhända märke efter ett öra.

4. *Brända ben*, hvaribland 2 bestämbara af *menniska* (af hals och hufvud) samt åtminstone ett, som *icke* kan vara menniska.

5. Slutligen en rund eller tillrundad *stenkula*, diameter 35—40 mm samt en *lerklump* och ett oregelbundet stycke rödt brändt *tegel(?)*, alla dessa, liksom lerkärlsbiten nr 3 här ofvanför, hittade i jordbrynet, hvadan det är ovisst, om de höra till sjelfva graffyndet; detta är dock ganska troligt, då grafstället icke synes förut varit rubbadt.

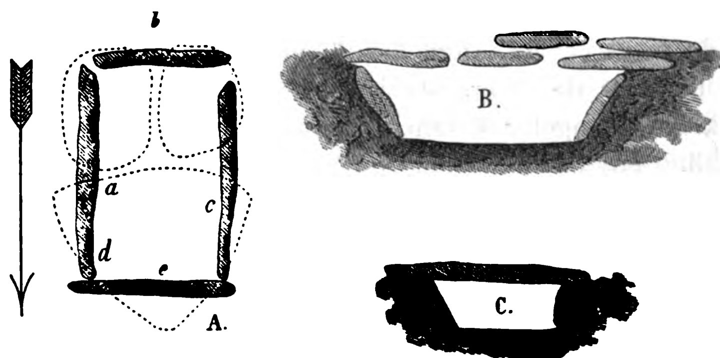
Fynd nr 18 (liten, låg grafhög nr 1).

Belägen i åsens S ända i Lilla Åskåker ett litet stycke i S eller SSO från det ställe, der fyndet nr 1 gjordes, har denna graf blifvit skadad genom samma grustag. Den bestod af en svagt upphöjd, knappt märkbar kulle af

[1] Detta kärl påminner om ett kärl hos Stråle, *Grafkärl funna i svensk jord* pl. VIII fig. 20, men synes aldrig haft grepe. Ornamenten likna de sämre typerna inom den grupp, till hvilken lerkärlet M. 391 hör.

ungefär 3 m i diameter, hvars V kant ungefär $^1/_2$ m inåt blifvit, på sätt omtaladt är, bortskuren. I kullen en hällkista, bredd nertill 32 cm, upptill 54 cm, längd nertill 67 cm, upptill 95 cm (fig. 5).

Hällarne åt N, S och Ö lutade starkt, endast V hällen stod alldeles upprätt och var endast 18 cm hög. Hällarne voro omkring 4 cm tjocka; grafvens djup 25 cm och så höga äro ungefär alla hällarne. Från kistans botten till högens öfverkant 54 cm. Ofvanpå kistan lågo 3 hällar, af hvilka två mindre betäckte södra och en större norra hälften; dessutom lågo deröfver flere hällar eller

5.

rättare flata kalkstenar, större och mindre, den ena öfver den andra. Hvad som ledde mig att undersöka denna graf var icke så mycket högens märkbarhet, utan fastmer den omständigheten att små benbitar träffades ute i grustagskanten. Jag började gräfva inåt, tills kistan påträffades; i den genomgräfda gången utanför kistan hittades brända ben, perlor och bitar af en bronskedja. Inuti kistan hittades brända ben, en jernknif, perlor m. m. Vid fortsatt undersökning hittades, vid gräfningen norrut närmast utanför grafven, flere benbitar och en liten röd, spetsig, aflång perla; för öfrigt anträffades intet utanför kistan.

Här erhöllos följande fornsaker:

1. En *jernknif*, eneggad, med skafttånge, mycket långsträckt spetsig; eggen böjande sig bakåt mot ryggens spets; tången, som är af samma tjocklek som knifven (således platt), skiljes från bladet genom hak både på rygg- och eggsidan; klumpar af ben och annat äro fastrostade här och der på knifven. Längd 236 mm, tångens längd 90 mm, bladets bredd ungefär 20, ryggens tjocklek i medeltal 3 mm. I yttersta udden af tången, som är afbruten, tyckes ha varit ett litet hål.

2. En *nyckel* af jern af samma typ som M. 498, med 3 tänder på axet liksom der. Ändan af skaftet är afbruten; böjningarnes vinklar äro ej fullt räta, utan något mindre; axstyckets längd är 37, midstyckets 36 och skaftets 68 mm; de öfriga styckena ha en bredd af 8 mot en tjocklek af ungefär 3 mm.

3. Tre tunna, böjda trådlika jernbitar, som vid närmare påseende befunnos passa ihop och hafva bildat en slags *armring* af jern; det tunna stycket, af hvilket de bestå, är platt på insidan och bugtigt utåt; de bägge ändarne närma sig hvarandra på ett afstånd af 33 mm; ringen är en oval med ungefär 69 mm längd och 49 bredd innantill, men tyckes ha blifvit af eld eller andra orsaker omböjd, ty öppningen sitter icke midt på ena långsidan, utan något på sned; dock har det möjligen varit så ursprungligen, isynnerhet som ovalen nu är fullkomligt regelbundet böjd; tenens groflek är endast 3 mm. Dessutom hittades några små jernfragment.

4. Stycken af ett stort *bågformigt spänne af brons* liknande M. 445. — *a)* Nedre hälften med nålhylsan undertill, prydd på samma sätt som den citerade figuren, utom att de bägge på sidorna anbragta runda upphöjningarne här äro flyttade högre upp mot bågen, der på fig. de öfre armarne af den med granater besatta treudden befinner sig, hvarför ock nämnda treudd här motsvaras af

en långsträckt, smal dosformig infattning, som varit fylld med samma hvita ämne som ännu sitter qvar i den nedersta rundeln; dessa sista äro genomborrade, i hålet sitter ett litet bronsstift, som på nedre sidan är utbredt till ett rundt nithufvud och på den öfre försedt med en kapselformad knapp; knappen är nämligen ihålig och försedd med ett litet lock, som synes på ett afbrutet sådant stift, hvilket finnes löst bland de öfriga fragmenten. — *b)* En rund skifva af brons, genom hvars midt går ett jernstift; på undre sidan är det försedt med 2:ne öglor eller genomborrade tappar för fastsättande vid egentliga spännet och upptill har det i midten en rund insänkning, som väl varit fylld med något ämne; i ena kanten har detta stycke ett snedt gående litet hål. — *c)* Ett rundt fragment, som förmodligen utgjort spännets öfre del; undertill är en jernklump, märke efter nålens fäste, för öfrigt är det så skadadt af elden, att nu intet kan sägas om dess ursprungliga form. — Dessutom finnas 3 fragment af brons, som möjligen höra hit.

5. Ett litet *hängsmycke af brons*, bestående af en tunn triangelformig bronsplatta, prydd längs kanterna med 2 fina ränder och innanför dem en rad mycket små intryckta trianglar; upptill i den afrundade spetsen ett större hål och i den nedre kanten 5 små hål, genom hvilka gått små bronsringar (2 finnas qvar), vid hvilka hängt bronskedjor, af hvilka en och ett par länkar af en annan ännu hänga qvar; dessutom finnas flere långa och kortare stycken af kedjorna; ett af dessa visar, att de nertill varit försedda med (eller möjligen afbrutna af) ett litet sammanhängande bronsstycke; sjelfva bronsplattans längd är 30, och dess bredd nertill 20 mm; kedjorna bestå af små cirkelrunda länkar, alla likadana[1].

---

[1] Detta bronssmycke jämte tillhörande kedjor utgör del af sammanbindningslänken mellan tvänne spännen; jfr *Månadsbladet* nr 71 och 72, fig. 65.

6. En mängd *perlor*, af hvilka 44, de bäst bibehållna, blifvit uppträdda på ett snöre; ungefär hälften äro röda, nära lika många hvita och några gröna; de flesta äro runda, större och mindre. Alla hvita äro af långsträckt cylindrisk form med inåtsvängda sidor och 4 af de röda hafva ett långdraget rörformigt utseende och afsmalna åt ena ändan; 2 små hvita slutligen äro så tunna, att de se ut som en liten rund platta genomborrad. De flesta tyckas vara af glas eller glasfluss; de hvita se ut att vara af ben, de röda af lera, men äro bägge sorterna af ett hårdt glas- eller stenartadt ämne. Utom dessa på snöret funnos ungefär lika många fragment, hopsmälta o. s. v.

7. Fragment af *benkam*, några med märken af nithål, de flesta med sirater, några på båda sidor; dessa bestå af 3 parallela linier längs kanten samt cirklar eller snarare ellipser med midtpunkt; dessa tyckas vara ordnade 6 i hvarje grupp; de stycken, i hvars ena sida tänderna varit utskurna, äro här tunnare än vanligt och nertill vid tändernas början, dit förmodligen de påsatta betäckningarne icke nådde, försedda med sirater.

8. En mängd stycken af *lerkärl* af mycket groft gods med ful grågul färg. Hela kärlet utom öfversta kanten och nere vid bottnen har varit försedt med en mängd vårdslöst, men ganska djupt instuckna punkter, ordnade i rader, som upptill gå lodrätt, men midt på kärlet i vågrät riktning; dessa rader äro dock mycket vårdslöst ordnade och mycket oregelbundna. Bottnen är 70 mm i diameter. Kärlet tyckes hafva haft en egendomlig form. Efter mycket besvär har det lyckats mig att sammansätta några större stycken, ehuru tyvärr icke hela kärlets form blifvit tydlig. Så mycket synes dock, att det från bottnen helt obetydligt vidgat sig ända till kärlets vidaste kant, som har sutit ovanligt lågt nere, troligen endast 60—70 mm från bottnen. Derefter har lerkärlet så småningom smalnat ända till mynningen, der

kanten varit lindrigt utåtböjd; denna öfre del tyckes hafva varit ungefär 80—90 mm hög, hvadan således hela kärlets höjd skulle ha varit omkring 15 cm; den smalaste delen af halsen närmast under öfverkanten har haft en diameter af ungefär 50 mm invändigt.

9. *Brända ben*, hvaribland 2 halskotor, några falanger(?) och tänder af *menniska* samt en klofalang och en mellanfalang af *lo(!)*

Fynd nr 19 (låg, rund grafkulle nr 2).

Belägen i lilla Åskåker 3 m Ö om föregående.

Dess höjd var högst obetydlig, dess diameter omkring 5 m; dock var det svårt att bestämma, hur långt den räckte, ty den öfvergick så småningom till jämn mark. En gång gräfdes tvärt igenom kullen och från dennes midt en sidogång ut på ena sidan, utan att något annat anträffades än 2 små obestämbara, obrända benbitar; för öfrigt hvarken ben, kol eller fornsaker, ej heller minsta skymt till kista. Som arbetet var mödosamt och tidsödande, ty marken var hård och stenbunden, genomgräfdes icke hela kullen.

Fynd nr 20 (skeppssättning).

Ett stycke SO om Bjärs på en höjd benämnd Klinthagen, tillhörig bonden Larsson, Glästäde; i närheten finnes ännu en skeppssättning. Denna, som sträcker sig i riktningen VSV—ONO, är tämligen illa handterad och många stenar äro rubbade från den ursprungliga platsen; dock qvarstå ännu tillräckligt många, för att göra den till en ganska vacker fornlemning. Alla stenarna äro ganska låga (några sticka jämnt och nätt fram öfver jordytan) utom de bägge ändstenarna, af hvilka den vestra

är 98 cm hög, 1 m bred och 2,80 m i omkrets nertill, dessutom gick den 42 cm djupt ner i jorden; den östra ändstenen 86 cm hög ofvan jord, 80 cm bred och 2,50 m i omkrets nertill. Två af de öfriga voro resp. 45 och 38 cm höga, de öfriga vore lägre. Åt N eller NV sidan var backsluttning neråt. Inom kantstenarna var en höjning af ungefär 15—20 cm. Innanför N kantlinien hittades strax under torfven en hel mängd benbitar, brända; 15—20 cm djupt en hop små flata stenar, som voro svarta undertill; derunder svart jord samt en och annan benbit. Under stenen, ungefär i midten, träffades en större tand; en sådan hittades också på motsatta sidan. I närheten hittades ett stycke af lerkärl, alla dessa föremål strax under grästorfven. Inom skeppet anträffades först ett lager af grästorf, rötter, mull, blandadt med större och mindre stenar, sedan grus med blott mull. I detta grus gräfdes ända till 60 cm djupt utan att något anträffades. De flesta af stenarna togos upp, men intet hittades under dem. Slutligen återställdes skeppet till samma form det haft före undersökningens början.

Här hittades alltså endast:

1. En liten bit af *lerkärl* af groft ämne utan sirater.

2. *Ben*, hvaribland en *menniskotand*, ett litet stycke tandgård (menniska?), flere stycken af ett *horn*, 2 tänder af *ko*, och en calcaneus af *Phoca annulata (foetida)*.

Uppsala i april 1878.

Sedan k. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademien den 27 maj 1878 på min ansökan behagat tilldela mig ett anslag af 200 kronor för fortsättande af de sommaren 1877 påbörjade grafundersökningarne i Lärbro, infann jag mig den påföljande 27 augusti vid Bjärs gård i nämnda socken och började arbetet med undersökning

af de ännu återstående små grafkistorna på åsen strax N om Bjärs gård, för hvilken undersökning nu här närmast följer en detaljerad redogörelse.

Fynd nr 21 (hällkista nr 15).

Belägen alldeles intill de i förra berättelsen s. k. norra skyttegrafvarnas S kant på åsens vestra del och ungefär 19 m V om den till föregående årets fynd hörande grafkistan nr 3. Kistan är nästan qvadratisk, de respektive hällarnas längd 58, 62, 76 och 80 cm, deras djup 45 cm.

Innehållet öfverensstämde helt och hållet med hvad som iakttagits föregående år — hela kistan fylld med jord, hvaruti förekommer, i kistans nedre hälft eller på dess botten, ett utbredt lager, på de flesta ställen ganska glest, af brända benbitar med deri strödda bitar af lerkärl o. s. v.

Den nu i fråga varande kistan var en bland de fattigaste af de hittills undersökta, ehuru dessa grafvar i allmänhet visst icke utmärka sig för någon rikedom. I NÖ hörnet låg en större gråsten af nästan matematiskt noggrannt oval form, längd 21, bredd 17, tjocklek 13 cm. — Här anträffades endast:

1. Några få *lerkärlsbitar.*
2. *Brända benbitar.*

Fynd nr 22 (hällkista nr 16).

Belägen ungefär 5 m Ö (med någon dragning åt S) om föregående. Hällarnas längd 55, 60, 90, 90[1] cm, deras djup 48—50 cm. — Här anträffades endast en hand full *brända benbitar,* liggande i en hög på ett ställe. Bland dessa märktes en liten fingerfalang af menniska, alldeles

[1] De två senare stå rakt N—S.

fullständig, ehuru bränd. Flere tänder funnos sammanhängande, men föllo genast i sär. Intet annat.

Fynd nr 23 (hällkista nr 17).

Belägen något öfver 8 m SV om föregående. — Kistan snedt rektangulär, stenarnas längd 75, 30, 74 och 40 cm, djup 40 cm.

I denna kista träffades endast några få, små *brända benbitar* och intet vidare.

Fynd nr 24 (hällkista nr 18).

Belägen vid norra skyttegrafvens S kant, liggande parallelt med föregående årets hällkista nr 3 och 3,5 m Ö om denna. Den är regelbundet rektangelformad, med de längre hällarna i N—S, och ganska stor; hällarnas längd: 64, 65, 106, 108 cm, deras djup 60 cm.

På 40—45 cm djup anträffades *obrända ben*, af ett särskildt egendomligt ruggigt utseende, samt under och jämte dessa sparsamt *brända benbitar;* längre ner på vissa fläckar *ganska stora brända ben.* Intet vidare.

Bland benen förekommo[1] *obrända* af *får* (en hop kotor etc.) samt *brända,* troligen *menniska* (en tand igenkänlig.

Fynd nr 25 (hällkista nr 19).

Belägen 6,5 m StV från föregående års hällkista nr 3. Kistan snedt fyrsidig. Stenarnas mått 70, 55, 60 (något lutande utåt) och 55 (infallen) cm, djup 50 cm.

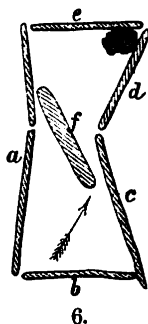
[1] För bestämmandet af benen står jag i förbindelse hos docenten dr T. Tullberg, som godhetsfullt undersökt äfven detta års fynd i sådant hänseende.

Här hittades endast:

1. En liten obetydlig *skärfva af lerkärl.*
2. 3 mycket små *brända benbitar.*

Fynd nr 26 (hällkista nr 20).

Belägen 2 m OSO från föregående. Endast den södra halfvan var i böjan synlig och jag trodde mig ha att göra med en ovanligt liten kista, den upptogs till bottnen och ett 2 tum tjockt ramsvart lager med ganska mycket *kol* och deribland *brända benbitar* (ehuru just ej så många)

6.

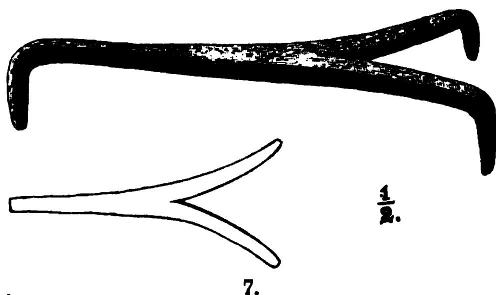
Längd	af	*a*	90	cm
»	»	*b*	40	»
»	»	*c*	50	»
»	»	*d*	45	»
»	»	*e*	38	»
Hällarnas djup			40	»

genomgräfdes, men då kolet fortsatte fram under kalkhällen *f* och äfven derunder lerkärlsbitar anträffades, måste denna häll med stor svårighet upptagas, hvarvid kistans fortsättning norrut uppdagades. Ungefär i midten anträffades ett egendomligt, trearmadt jernföremål, som, om jag ej bedrager mig, låg ofvan benlagret. I norra delen af kistan fortsattes detta lager med kol och ben och i det NÖ hörnet påträffades ett lerkärl, den första gång jag i dessa grafvar funnit ett sådant i någorlunda helt tillstånd. Det afhöljdes försigtigt och befanns ligga med bottnen i vädret, krossadt och tillplattadt, således utan omsorg nedvräkt. Sedan de öfre bitarna blifvit upptagna, anträffades derunder bitarna af kärlets andra sida. Några af de till

detta kärl hörande stycken hittades, som nämndt, i kistans midt.

Här fanns alltså:

1. Ett egendomligt, *trearmadt jernföremål*, förfärdigadt af ett smalt jernstycke, hvars ena ända (ej fullt hälften) blifvit klufven och delarna utspärrade; de sålunda bildade trenne armarnas ändar äro nedböjda i rät vinkel och spetsade (fig. 7). Längd från ena ändan till klyfningspunkten 78, derifrån till ena armens spets 58, de nerböjda spetsarnas längd 15, allt mm; den ena spetsen är afbruten.

7.

2. En *lerkärl med ett öra*, nu lyckligen hopsatt, af samma typ som de förut i dessa grafvar funna, dock är här öfvergången ifrån bukens nedre till dess öfre del icke så skarpt markerad som förut varit fallet, hvarjämte öfverdelen (halsen och öfverkanten) här är ungefär lika hög som buken och sålunda ej så underordnad som hos några förut funna kärl (jämför t. ex. det som förekom i föregående års fynd nr 9). Kring halsen går ett band, som genom sneda streck får ett snoddlikt utseende; krukans vidaste kant är likaledes prydd med små, grofva, sneda streck, fältet mellan båda dessa linier är orneradt med sneda parallela streck, små inslagna, enkla cirklar, något större dubbelcirklar samt med stämplar i form af sjustråliga stjernor eller hjul, alla dessa motiv samman-

ställda, men på ett ganska oregelbundet eller slarfvigt sätt[1]. Kärlet är försedt med ett öra, som vågrätt utgår från öfversta kanten, och efter en tvär, nästan rätvinklig, böjning löper ner till krukans vidaste kant; dess öfre platta del är prydd med 9 små cirklar. Men det märkligaste är att örat är *genomborradt* med en fin kanal, som går från örats yttersta del upptill och utmynnar nere i krukan. (Jfr en dylik genomborrad hank från Bornholm, afbildad af Vedel, *Årböger* 1870, s. 43, samt en annan sådan från Gotland i Statens Historiska Museum[2].

Kärlets hela höjd 136 mm, deraf från bottnen till den vidaste kanten 70—75, diameter: störst 150, i bottnen 86, upptill något öfver 120 mm.

3. En liten bit af *benkam* med spår af tänder.

4. *Kol.*

5. *Brända ben,* troligen af menniska, ehuru intet igenkänligt.

Fynd nr 27 (hällkista nr 21).

Belägen (fig. 8) på åsens Ö del, 23 steg S om de norra skyttegrafvarna och alldeles rätt i S från föregående års hällkista nr 3, 6,5 m SO från föregående fynd nr 25.

Sedan den öfverliggande myllan blifvit bortskaffad, anträffades på ett djup af ung. 30 cm. ett lager af mindre, flata kalkstenar, strax derunder en massa obrända djurben, de flesta söndersplittrade, och slutligen omedelbart under detta de vanliga brända benbitarna.

Här hittades:

1. Fragment af *fibula af brons;* det trekantiga nedre

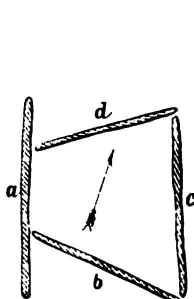
---

[1] Orneringen påminner om den, som förekommer å halsen till lerkärlet från Endregårda backe i Endre sn, hvilket är afbildadt Stråle, *Grafkärl funna i svensk jord,* pl. VII, fig. 11.

[2] Funnet vid Broa i Halla sn. Inv. 4284.

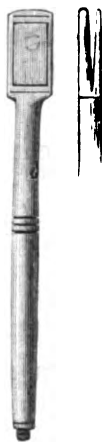
stycket med den derunder sittande nålhylsan ännu igenkänlig. För öfrigt hopsmält till en klump.

2. Ett *ändbeslag af brons* (fig. 9); upptill en aflångt fyrkantig platta, prydd med parallela linier längs kanterna, samt klufven för insättande af remmen och försedd med en bronsnit; för öfrigt trind och smal, sylformig, på midten prydd med 3 insänkta parallela linier. Nertill troligen ofullständig, försedd med något, som nästan ser ut som ett slags skrufgängor.

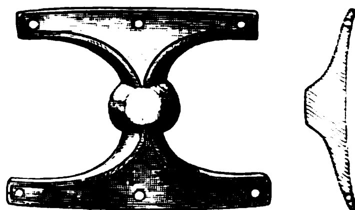

8.

Längd af *a* 70 cm
» » *b* 53 »
» » *c* 65 »
» » *d* 50 »
Hällarnas djup 45 »

9.

10.

3. *Del af bronsbeslag* till ett bälte (fig. 10). Den ena sidan är bristfällig, så att ett nithål saknas. En bibehållen nit visar att läderremmen knappt varit tjockare än 1 mm.

Längd 33, bredd 27 mm.

4. En *klump af brons och jern*, kanske fragment af en bronssölja med jernnål. — Dessutom 2 bronsklumpar.

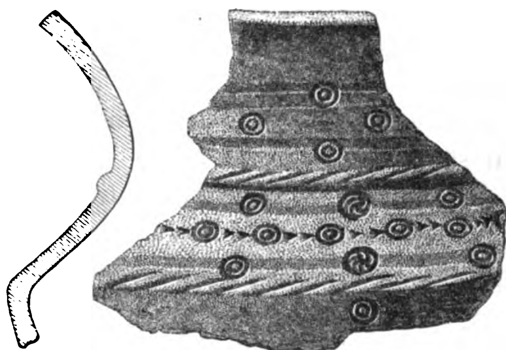
5. *Lerkärlsbitar*, hvaribland ett större stycke, som visar att kärlet varit af samma typ, som förut anträffats. Orneradt (fig. 11) med inslagna stämplar, dels två koncentriska cirklar, dels sådana som äro afbildade fig. 2, samt slutligen med en rad instuckna kilformiga ornament. Likaså

förekomma de med sneda streck bildade snoddlika ornamenten kring halsen och på den tvära branten, der kärlet är vidast. Att döma af bugtningen tyckes kärlet, helt, haft en diameter, der det är vidast, af omkring 17 cm.

6. *Kol*, och

7. En massa *obrända ben*, deribland *ko:* stycken af öfverarmbenet, skulderblad, splittrade refben etc., en del sönderhuggna; *får:* bit af käke, tänder (samt en del ben af *padda*).

Brända ben: intet igenkänligt, troligen menniska.

11.

Fynd nr 28 (hällkista nr 22).

Belägen 1,80 m i SO från föregående, i norra kanten af ett gammalt, nu öfvergifvet åkerstycke, som sträcker sig längs åsens östra kant ett stycke nedåt S. Kistan rektangulär, stenarnas längd 83, 57, 80 och 53 cm, djup 45.

Här anträffades endast:

1. Ett par *lerkärlsbitar*, utan ornament, icke upplysande angående krukans form o. s. v.

2. Några få små *brända benbitar*, besynnerligt nog alldeles hvita, som om de legat i dagen någon tid.

Fynd nr 29 (hällkista nr 23).

Belägen i SVtS från föregående.

Denna kista, belägen på ett ställe, som förut användts till åker, bestod af endast en häll, 70 cm lång, 45 cm djup och stående rätt i N—S. Vid ena ändan märktes fragment af ena sidohällen, de öfriga hade förmodligen vid åkerns plöjning gått förlorade.

På den qvarstående hällens östra sida anträffades grafven. Vid 35—40 cm djup förekom ett tätt lager brända benbitar, som nådde ända ned till det gula, orörda bottengruset. Benbitarna voro här ovanligt stora; en af de största mättes och befans vara 15 cm lång, vid upptagandet gingo dock de flesta sönder och än mer under den följande transporten. Allt detta endast i kistans norra hälft, i den södra fanns intet. Mot den halfva hällen i norr lågo benbitarna packade tätt intill densamma, men på andra sidan derom fanns intet och kistan har alltså varit färdiggjord, innan benbitarna nedkastades. Här hittades:

1. Ett stycke af en *benkam* med en bronsnit, ett stycke af den med parallela linier ornerade, tunnare och finare benbeklädnaden till densamma, äfven med spår af bronsnit samt några tänder till samma kam, hvilken har varit jämförelsevis stor; från kammens rygg till tändernas början (största afståndet) 30 mm, en af de yttersta tändernas längd 25 mm.

2. En liten *klump eller kula af brons,*

3. *Kol*, och

4. *Brända ben*, deribland stycken af menniskokotor och menniskoskalle.

Fynd nr 30 (hällkista nr 24).

Belägen 10 m SVtS om föregående fynd nr 28 och jämte ett träd, hvars rötter jämte en otalig massa

myror försvårade undersökningen. Af kistan återstå två i vinkel ställda stenar, längd 62 och 75 cm, djupet som vanligt.

Här anträffades blott några få *obrända* ben.

Fynd nr 31 (hällkista nr 25).

Belägen 4 m VSV om föregående, midt på åsen, och 2,75 m NtO om föregående års hällkista nr 1.

Den södra hällen saknas alldeles, de öfriga hafva en längd af 95, 65 och 67 cm, ett djup af 55 cm.

Här anträffades ben,

a) *obrändt:* en underkäk af *svin*,

b) *brända:* några få små.

Fynd nr 32 (hällkista nr 26).

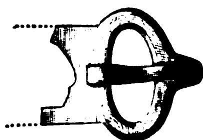
Belägen 3,75 m V om föregående års hällkista nr 2. Kistan snedt fyrkantig; hällarnas längd 50, 50, 74 och ? cm, deras djup 42 cm.

En häll lutade något inåt, en annan, den fjerde, var infallen och uppbröts med jernspett. Strax derunder anträffades, när jag med spaden upplyfte den nedrasade jorden, ett alldeles kolsvart lager med stora brända benbitar. Försigtigt upptogos de öfversta, hvarvid påträffades ett lerkärl, helt (det första alldeles hela i dessa grafvar — jfr fynd 27) liggande på buken i kistans SV hörn. Det var fyldt till något mer än hälften med jord, hvari förekommo benbitar och kol, således alldeles lika med den omgifvande mullen. Icke heller här har sålunda kärlet blifvit omsorgsfullt nedsatt i grafven, utan, liksom i de öfriga, nervräkt, och att det bibehållit sig är en ren tillfällighet. Dess öfre kant låg endast 28 cm under jordytan. Från samma djup hittades brända benbitar ända ner i det gula bottengruset,

i hvilket svartbrända fläckar gingo ganska långt ner; graflagret var alltså här ovanligt mäktigt, på sina ställen ända till 12 cm. — På olika ställen i kistan hittades:

1. En mycket liten *sölja af brons* (fig. 12); ringen oval, på framsidan försedd med ett utsprång med en fåra för nålen att hvila i; på motsatta sidan den vanliga bronsplattan, som här är afbruten och skadad; största längd 20, bredd 17 mm.

2. En mycket liten, cirkelrund, trind *bronsring;* diameter 13 mm.

12.

13.

3. Några *bronsfragment* och klumpar, hvaribland ett rektangelformigt, tunnt, oprydt beslagstycke med ett nithål.

4. Flere fragment af *benkam*, hvaribland ett stycke, försedt med 4 ännu bibehållna tänder och med de tunna benbeklädnaderna ännu qvarsittande på bägge sidor, fasthållna af 3 nitnaglar af brons; de tunna pånitade benskifvorna äro prydda längs kanten med halfcirklar; de ännu fastsittande tändernas längd är 28 mm. Af fragmenten tyckes framgå, att kammen varit minst 10 cm lång och kanske 5 cm hög midt på; öfre kanten har bildat en böjd linie på öfre sidan, men en rak linie på nedre kanten, hvarifrån tänderna utgå, allt i hufvudsaklig öfverensstämmelse med *Månadsbladet* 1878, s. 736, fig. 41.

5. Ett *lerkärl* (fig. 13), utan öra, af simpel form och annan typ än den vanliga. Vid bukens öfre kant innupet till ett slags hals, som dock genast åter utvidgar sig och slutar i en lindrigt utåt böjd öfverkant. Hela öfre partiet utgör endast knappt en fjerdedel af hela kärlets höjd. Vid halsens början märkas de vanliga sneda strecken, som i en cirkelrad löpa rundt kring kärlet, men som här, då de icke äro anbragta på en skarpt markerad kant, mista sin betydelse, och förekomma temligen omotiverade. I bottnen var vid upptagandet ett hål och på flere ställen på kärlets utsida hafva lösa stycken affallit. — Kärlets höjd 100 mm, hvaraf halsen eller öfverdelen ungefär 23 mm; diameter midt på 120, i öfre kanten 95 och i bottnen 62 mm.

6. *Kol*, och

7. *Brända ben*, deribland flere tydligen igenkänliga som *menniskoben*, såsom tå- och fingerfalanger, stycken af käken etc.

Fynd nr 33 (hällkista nr 27).

Belägen 1,70 m SSO om föregående. Den N och V hällen saknas, den S och Ö hafva längd af 63 och 80 cm, djup af 50—52.

Här anträffades på nära 40 cm djup ett enda obrändt refben och strax derunder brända benbitar, dock icke just talrikt. Bland dessa hittades midt i kistan och i början af graflagret de nedan uppräknade fornsakerna. Nere på bottnen invid S hällen förekommo de små fina obrända benen (padda), som väl icke hafva något med grafven att göra. — Här fanns följande:

1. *Fibula af brons*, ofullständig. Endast sjelfva bygeln med dess nertill utskjutande triangelformiga slutstycke, som uppbär nålhållaren, finnes qvar; nålen med dess öfre spiralläggning borta; bygeln afbruten i hålet, hvarigenom tvärstången gått. Samma typ som från föregående år, men detta exemplar saknar den runda skifvan

på midten af bygeln, som icke heller är tredelad, utan jämnrund; för öfrigt skadad af eld. Längd 42 mm.

2. *Fibula af brons*, ofullständig. Bygeln, som är kort och hög, är ofvanpå försedd med en smal ås och på toppen med en rund, platt yta; tvärstången med dess spirallagda tråd är här ganska lång (23 mm). Ofvanför denna tvärstång sitta nu några af elden vanställda utsprång, ovisst om de tillfälligtvis smält fast der, eller ursprungligen bildat ett utsprång, motsvarande det, som ofta förekommer på sådana spännen (M. 329, 330, 332). Det nedersta stycket saknas alldeles och är afbrutet vid bygelns ända.

3. Ett *ändbeslag af brons* till en rem (jfr M. 304); det öfre stycket är klufvet för insättande af remmen och försedt med 2 nitar af brons. Längd 68 mm, bredd upptill 22 mm.

4. En *sölja af brons;* på plattans undersida och i dess yttre kant är en smal, tunn bronsskifva med tvänne nitar fastsatt, för att fasthålla remmen.

5. Ett litet *bronsfragment* samt ett stycke bronstråd (fragment af fibula?).

6. En större blå och en mindre röd *perla*, båda runda, en klump af hopsmälta hvita och röda perlor samt en klump af blått glas.

7. Ett stycke af en *benkam* med 2 bronsnitar och fragment af tänder samt några stycken af den tunna benbeklädnaden till densamma. Dessa senare äro prydda med de vanliga ornamenten, halfcirklar med midtpunkt.

8. Stycken af *lerkärl* af smutsgrå färg. Ett större stycke, som kunnat hopsättas, visar, att det varit af den för dessa grafvar vanliga typen. På den sluttande ytan, som utgör bukens öfre parti förekomma de vanliga ornamenten, här bestående af små enkla, inslagna cirkelfigurer, större tredubbla, koncentriska d:o samt otydliga 8-stråliga stjernformiga stämplar, sammanställda i rhomboider. Kärlet

tyckes ha varit försedt med ett öra, nedanför hvilket mycket långa ränder äro dragna utåt öfver buken, sålunda bildande ganska enkla ornament. Från kärlets vidaste kant till brädden af kärlet 54 mm; hela krukans höjd har troligtvis varit ungefär 15 cm. Dessutom förekommer ett litet lerkärlstycke af tjockare gods och något olika färg, prydt med täta rader af intryckta spetsiga trekanter eller rättare vinklar, hvilket sålunda förmodligen tillhört ett *andra lerkärl.*

9. *Kol,* och

10. *Obrända ben:* refben af idislare samt af padda.

Brända ben: intet igenkänligt.

Fynd nr 34 (hällkista nr 28).

Belägen nära 3 m i V från föregående.

Endast en häll, sprucken midtpå och stående i NNV—SSO samt 1,30 m lång, fanns qvar. Grafinnehållet träffades V om denna häll, men har troligen blifvit rubbadt, ty lerkärlsstycken hittades ganska högt upp. Här hittades endast:

1. *Lerkärlsbitar;* kärlet har tydligen varit af den vanliga formen med det snoddlika ornamentet kring halsen, fältet der nedanför orneradt och öfvergången till bukens vidaste del med skarp vinkel. Ornamenten bestå här, på de få stycken, som finnas qvar, af runda inslagna stämplar (jfr fig. 12, men otydligt, hur många armar) samt med ett spetsigt instrument intryckta hak, af hvilka senare äfven förekommer en rad, omgifven af parallela streck, på halsen ofvanför snodden. Kärlet synes varit tämligen stor.

2. *Obrända ben:* en kota, fragmentarisk, af *hund eller får* samt padda;

Brända ben: ett par små.

Fynd nr 35 (hällkista nr 29).

Belägen 7,75 m NNO om efterföljande. — Kistan fyrkantig, hällarnas längd 65, 52, 72 och 62 cm, djup 42—45 cm.

Här träffades redan på 25—30 cm djup en sönderfallande större djurkäk. Vid samma djup började ett ganska mäktigt graflager med brända ben och kol, som räckte ända ner till bottengruset.

Här hittades:

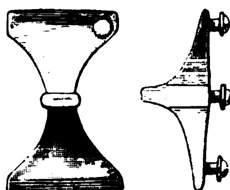
1. Ett obetydligt stycke af *lerkärl.*

2. *Obrända ben:* stycken af *kokäk.*

Brända ben, deribland fragment af *menniskokotor.*

Fynd nr 36 (hällkista nr 30).

Belägen på åsens Ö del i f. d. åkerstycket och 3,5 m OSO från föregående års hällkista nr 5. Den V hällen, 1 m lång, stod i NNV (litet mera åt N)—SSO, N och S hällarna voro infallna mot hvarandra, tydligen förorsakadt genom plöjning, den Ö saknades. Här fanns:

14.

1. Ett *rembeslag* af brons (fig. 14). Det har en bronsnit i hvart hörn och en under midten; det af nitarna genomborrade föremålet har varit ungefär 2 mm tjockt. Beslagets är i längd 25, största bredd 15 mm; spetsen är nu ungefär 10 mm hög från baksidan räknad.

2. Några små *fragment af brons*, hvaribland ett, som är försedt med en bronsnit, tydligen är ett stycke af ett liknande beslag.

3. Två bitar af *benkam*, lika med de förut omnämnda.

4. Några stycken af ett *lerkärl* af vanlig form, men af ett gråaktigt, fult och mycket löst och dåligt lergods. Här förekommo som ornament dubbla koncentriska cirkelfigurer, de killika spetsarna samt snoddornamenten. Om kärlets storlek kan af de bevarade bitarna intet inhemtas.

5. *Kol.*

6. *Obrända ben:* fragment af ett *horn* med dess kringliggande delar af skallen, ben af *ung fogel* och padda; *brända ben* — intet igenkänligt.

Fynd nr. 37 (hällkista nr 31).

Belägen 1,20 m. i NV från föregående års hällkista nr 7. — Kistan fyrkantig, hällarnas längd 56, 65, 58 och 54 cm, djup 45 cm. N och S hällarna äro på insidan (af naturen) gropiga eller refflade, men på utsidan släta.

Här anträffades följande:

1. Lerkärlsbitar tillhörande *2:ne olika kärl*, det ena af alldeles samma form och ornament som de i föregående fynd vanliga; det är af samma gulröda lergods som det från hällkistan nr 34, har samma höga, lindrigt utböjda öfverkant, samma snoddlika ornament och deröfver en rad intryckta spetsar eller kilar mellan parallela linier. Af den del, som på dessa kärl företrädesvis är ornerad, finnes intet qvar, dock märkas spår af de runda stämplarna. — Af det andra kärlet finnas blott några stycken af öfre delen, som uppstiger nästan lodrätt med mycket lindrig böjning utåt och nertill öfvergår i tvär vinkel och utan ornament till den nedre delen. — Bägge kärlen hafva synbarligen varit ganska stora, och blott en mycket ringa del är qvar.

2. *Kol*, och

3. *Brända ben*, hvaribland igenkännas stycken af hjernskålen och af falanger af *menniska*.

Fynd nr 38 (hällkista nr 32).

Belägen knappt 1 m StV från föregående. Endast en häll fanns qvar, 92 cm lång, 50 cm djup och stående i NNV—SSO. Graflagret träffades Ö om densamma; under ett lager af mindre, flata kalkstenar förekommo brända ben samt en stor mängd lerkärlsbitar, och detta öfver hela kistan, men mest i S hörnet och midten. Nere på bottnen nära hällen fanns en krökt större tand (se nedan). Här hittades:

1. En *skifva af brons*, som af elden blifvit förderfvad och oigenkänlig.

2. En mängd *lerkärlsbitar*, som blifvit, så långt möjligt varit, sammansatta, hvarvid visat sig att här funnits icke mindre än *fyra olika kärl*.

a) Det största, af hvilket öfra halfvan kunnat nästan fullständigt hopsättas, är af den vanliga typen, dock ovanligt stort och utan öra. Kärlets vidaste kant har varit belagd med ett särskildt löst band af lera, prydt med de öfliga sneda strecken, men som nu öfver allt bortfallit. Der ofvanför det inåt sluttande fältet, som här är mycket smalt, med ornament, här bestående af figurer bildade af tvänne trianglar och omgifvande af fyra cirklar, placerade på något afstånd från hvarandra. Der ofvanför ett snoddornament, påsatt, och sist, kring halsens smalaste del, en rad små cirklar. Diameter i öfverkanten 182 mm, i vidaste kanten 210 mm, ungefärliga höjden 18—20 cm.

b) Ett mindre kärl af samma typ och med alldeles samma ornament, dock med ännu skarpare afsats — som här är försedd med små sneda streck utan påsatt band — än vanligt midtpå, samt försedt med öra, som dock nu saknas. Lergodset fint och mycket tunnt, bräckligt. Kärlets höjd ungefär 135 mm, hvaraf öfre partiet 58 mm. Diameter vidast 153, i bottnen ungefär 75 mm.

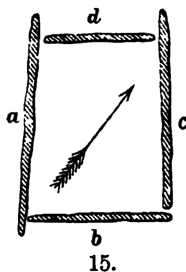
c) Ett enda stycke af ett *rikt orneradt kärl*, till-

hörande samma grupp som de förra. Stycket tillhör det lutande planet af bukens öfre del och begränsas nertill af ett påsatt tjockt snoddornament, med dubbla sneda streck, som bilda vinkel mot hvarandra. Ornamenten bestå af stämplar, qvadratiska och rutade (jfr föreg. års hällkista nr 7) på kant ställda samt omgifna i hörnen af 4 små cirklar, alltså öfverensstämmande med dem, som förekomma å den ena af de vid Valla i Klinte funna guldhalsringarna (*Månadsbladet* 1876, s. 221). Detta ornament tyckes fortfara äfven något senare, jfr en guldbrakteat från Halland, afbildad i *Årböger* 1870, pl. 17, fig. 2.

d) Några få stycken af ett *litet kärl*, till formen ungefär af samma typ som de föregående, men alldeles utan sirater. Höjden från vidaste kanten till kärlets öfverkant endast 4(!) cm. Kärlets hela höjd har svårligen varit mera än 9—11 cm och dess diameter upptill 9 cm. Det är af mycket bräckligt lergods.

3. *Brända ben*, hvaribland små stycken af *menniskoskalle*, samt en obränd(?) *häst*tand.

Fynd nr 39 (hällkista nr 33).

15.

Längd af	*a*	74	cm
»	» *b*	50	»
»	» *c*	76	»
»	» *d*	42	»
Hällarnas djup		42	»

Belägen 7 m SO till S från föregående års hällkista nr 8. I denna hittades några få *obrända ben och intet annat;* frånvaran af de brända benen är här anmärkningsvärd, ty med undantag af denna (i hällkistan nr 10 berodde deras frånvara troligen på mindre noggrann under-

sökning) samt den långa kistan med skelett (se nedanför) hafva alla grafkistor innehållit brända ben. Förhållandet här är så mycket märkligare, som de här funna benen, ehuru fragmentariska, likna menniskoben; de äro nemligen: stycke af hjernskålen af ett litet barn, delar af ben och arm hos ett barn, och en liten menniskofalang; dessutom förekommer en liten *får*tand. — Har väl ett litet barn här blifvit obrändt begrafvet (de flesta delarna af skelettet skulle då vara upplösta) eller har äfven här det egentliga liket varit brändt, ehuru benbitarna undgått uppmärksamhet, något som ej behöfver väcka förvåning, då jag i vissa andra kistor, oaktadt den sorgfälligaste undersökning, ej funnit mer än 2 eller 3 små skärfvor af sådana?

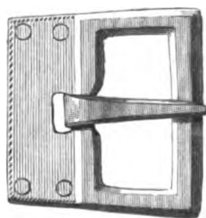
Fynd nr 40 (hällkista nr 34, *lång*).

Belägen 38 steg norrut från norra skyttegrafvarnes N kant på åsens V del och ungefär 43 m NV (liten dragning åt N) från föregående hällkista nr 38. I denna graf, som utom storleken (den är 2 m lång och nära 70 cm bred), i öfrigt hvad anordningen beträffar öfverensstämde med de små hällkistorna, anträffades ett *menniskoskelett*, deri afvikande från alla föregående (jfr dock närmast föregående). Men detta skelett, som låg på kistans botten, d. v. s. ungefär jämnhögt med sidohällarnes underkanter (50 cm under jordytan), befanns i ett högst egendomligt tillstånd. Ryggraden med en del refben, hela högra armen och bägge underbenen med fötterna (dessa riktade uppåt) funnos i alldeles orubbadt tillstånd; högra lårbenet, venstra bäckenbenet och de bägge venstra underarmbenen funnos mer eller mindre rubbade från sitt ursprungliga läge; af hufvudskålen, som var tilltygad ungefär som om den blifvit sprängd af ett skott krut, lågo de största styckena på sin ursprungliga plats, flere mindre skärfvor strödda utmed kroppens venstra sida, öfverkäken med ansigtspartierna vid venstra knäskålen

och underkäken upp- och nedvänd, på högra axeln, under det slutligen venstra öfverarmen, venstra lårbenet(!) och högra bäckenbenet, samt kanske ännu några mindre märkbara ben. totalt saknades. Då de bägge underbenen ligga orubbade och i sitt *riktiga förhållande inbördes* och sålunda naturligtvis kroppen måste blifvit ostympad nedlagd, så återstår intet annat, än att benen blifvit rubbade och delvis helt och hållet bortförda af råttor eller andra djur. Vid högra öfverarmen upp emot axeln låg ett stycke af ett lerkärl, midt emot på venstra sidan en liten bronsring med krok. Sedan allt var upptaget genomletades jorden under skelettet och bland det uppskoflade hittades en bronssölja, således ovisst hvar den legat, men bestämdt *under* skelettet, och troligen vid dess midt.

Här anträffades alltså;

1. En *bronssölja*, fyrkantig, med kort bakstycke, på undersidan försedt med 4 bronsnitar att fästa remmen; bredast på framsidan, svagt afsmalnande bakåt. Bredd framtill 27, längd 25 mm (fig. 16).

16.

2. En liten rund *bronsring* med en deri löst fasthängande, till ögla omböjd bronsten; ringen är ej trind, utan afplattad i jämna ytor, diameter 19—20 mm.

3. Några stycken af nedre delen af ett *lerkärl*, mycket bugtig, af temligen löst lergods, till färgen mörkare än hos de vanliga kärlen.

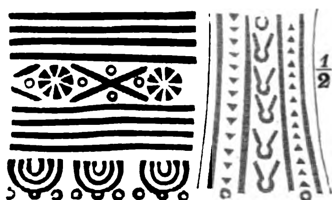
4. *Skelettet*, defekt, som ofvan är angifvet.

Fynd nr 41 (hällkista nr 35, *lång*).

Belägen 25—30 cm(!) N om föregående och i linie med denna (N—S).

Den föregående kistan innehöll ett skelett; denna, som är belägen en knapp fot från den förra och i alldeles samma riktning, med samma längd (denna något smalare), samma djup (50 cm) o. s. v., samt sålunda väl

17.

måste anses byggd samtidigt, innehöll *brändt lik.* Brända benbitar anträffades, ehuru sparsamt, öfver hela kistans utsträckning, men mest i N ändan. I det NÖ hörnet hittades redan ganska högt upp små krukskärfvor, som tilltogo i antal nedåt, tills på 25—30 cm djup alldeles inne i hörnet anträffades ett större med öra försedt stycke af ett präktigt orneradt kärl, liggande med den konkava sidan uppåt.

Här fanns sålunda intet annat än

1. Det omtalade *lerkärlstycket* (fig. 17), af samma typ som den i dessa grafvar vanliga, dock med vissa modifikationer. Halsen är icke så mycket indragen, öfvergången till buken icke så tvär, de snoddlika ornamenten saknas alldeles, det breda och platta örat icke så mycket utsvängdt. Ornamenten äro här på följande sätt anbragta: på bukens vidaste kant en rad små cirklar, derofvan en rad 3-dubbla koncentriska halfcirklar, ställda med bugtningen nedåt, deröfver tvänne rader med 4 jämnlöpande linier och mellan dessa rader stämplar i form af 8-ekriga hjul; mellan de sistnämnda synas två sneda linier, som korsa hvarandra och i deras vinklar fyra små cirklar. Örat är prydt med två parallela linier i hvarje kant, omslutande en rad små trekantiga instuckna hak, och längs örats midt en rad tvågreniga figurer. Som man ser öfverensstämmer allt ganska noga med fragmentet från Endregårda, afbildadt i *Månadsbladet* 1876 sid. 214, hvilket af dr Hildebrand der visas vara en yngre utveckling af denna grupps kärl. Är den på anfördt ställe gjorda jämförelsen mellan dessa kärls tvågreniga ornament och liknande på en granatprydd sölja (M 432) berättigad (kanske dertill skulle kunna läggas, att ungefär motsvarande till det här funna kärlets konentriska halfcirklar förekommer på guldbrakteater, jfr *Årböger* 1870 pl. 17, fig. 5 och pl. 23 fig. 9, bägge från Danmark) —, så föres detta kärl ner till den »tredje gotländska spännegruppen» (se Hildebrands uppsatser i Månadsbladet), under det i allmänhet hällkistorna på Bjärsbaken tillhöra andra gruppen. — Kärlets vidd i öfverkanten ungefär 13 cm; höjden af öfverdelen 6 cm.

2. *Brända benbitar*, oigenkänliga.

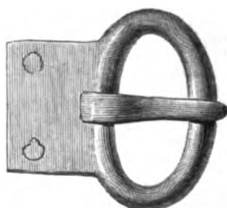
I detta sammanhang må upptagas fyra hällkistor af samma beskaffenhet som de förut behandlade, men be-

lägna på åsens N del i den i förra berättelsen omtalade Englunds hage och i närheten af fjorårets fynd nr 17, som visade sig troligen tillhöra en äldre tid än hällkistorna.

Fynd nr 42 (hällkista nr 36).

Denna och de bägge följande belägna tätt intill hvarandra. Den föregående år undersökta stenringen (fynd nr 17) är belägen 13 m rakt i Ö från den östra hällen af hällkistan 44.

Denna kista, som i jämförelse med de öfriga, förut undersökta, är ganska liten (inre längd 60, inre bredd

18.

35 cm) var till sitt innehåll fullkomligt öfverensstämmande med dessa. Här hittades:

1. En *sölja* af brons (fig. 18) af oval form, alldeles lik den i hällkistan nr 27 hittade, blott att den baktill utgående remhållaren här är mycket smalare; under denna sitter ett tunnt och smalt bronsstycke (nu skadadt) fästadt med 2 bronsnitar. Söljans bredd 26, längd 28 mm.

2. Några få, ej ornerade, stycken af *lerkärl*, deribland ett öra, mycket bredt och platt (tunnt), upptill försedt med en inslagen rund stämpel, otydlig inuti. På ett litet fragment spår af det vanliga snoddornamentet.

3. *Brända benbitar.*

Fynd nr 43 (hällkista nr 37).

Den minsta af alla hittillls undersökta kistor, ungefär qvadratisk med något mer än 1 fots sida. På bottnen af denna lilla håla hittades några få brända *benskärfvor*.

Fynd nr 44 (hällkista nr 38).

I denna kista, något större än de begge föregående (längd 96, bredd 45 cm), anträffades brända benbitar öfver hela bottnen, dock icke jämnt utbredt, utan i små högar. Här fanns:

1. Bitar af *lerkärl*, som varit af den vanliga typen och försedt med ett öra, bredt och tunnt, samt med en upphöjd ås längs midten. Ornamenten äro en platt och mycket utbredd snodd, rader af spetsiga instuckna hak, samt runda stämplar, troligen af samma art som fig. 2.
2. *Kol*, och
3. En *kotand* samt *brända ben*, hvaribland bitar af en *menniskoskalle*.

Fynd nr 45 (hällkista nr 39).

Belägen ungefär 40 steg i NVtV från stenringen (fjorårets fynd 17). Hel längd 1,30 m.

Denna kista var förut plundrad, och det helt nyligen, så att benbitar o. s. v. ännu lågo uppkastade jämte densamma, men plundringen var, som vanligt, icke fullständig, utan graflagret var endast delvis upprifvet. Det föreföll mig, som om kistan ursprungligen varit delad i två delar, så att ett qvadratiskt rum genom en tvärhäll varit afskildt i dess södra ända (0,45 × 0,48 m), men ingenting kan derom med säkerhet sägas. I denna södra del hittade *jag* åtminstone endast *brända benbitar*, under det i den öfriga delen förekommo *obrända* ben och *der-*

under de brända, ehuru allt sparsammare ju längre mot norr. — Här hittades:

1. En liten smält *brons-klump* eller droppe.

3. Bitar af *lerkärl* af vanlig typ med jämnbredt platt öra (fig. 19). Kring halsen det upphöjda snoddornamentet, kring bukens vidaste kant de sneda strecken, på fältet mellan dess linier 2:ne rader med ganska grofva trekantiga instuckna hak samt runda stämplar och slutligen ofvanför snoddornamentet en rad små instuckna hak. Med tvänne rader sådana hak är äfven örat prydt, hvarje rad omgifven af 2 parallela linier, hvarförutom kanterna äro

19.

försedda med inskurna hak. Ofvantill der örat förenar sig med krukans öfverkant äro några små cirkelfigurer.

3. *Obrända ben* af *får* ock *ko*, samt *brända* ben, *oigenkänliga*.

Sedan nu ett antal af 39 hällkistor eller, med afräknande af nr 40, 41 och 45, som äro något olika beskaffade, åtminstone 36 blifvit undersökta, torde det vara på sin plats att göra en sammanställning af den vanliga beskaffenheten hos dessa grafvar. Liket har varit brändt å bål, troligen med full beklädnad, eftersom de anträffade

fornsakerna mest tillhöra denna, och å bålet har äfven ett och annat blifvit lagdt, vanligtvis endast ett lerkärl. Vid förbränningen synes en måltid egt rum, hvarvid förekommit får, ko, mindre ofta fisk och fogel. En kista af tunna kalkhällar, vanligen rektangelformig och mestadels omkring 80 cm lång (den minsta 40, den största 132 cm lång), 50—55 cm bred och 45 cm djup (minst 35, störst 50 cm djup), d. v. s. respektive 2,7, 1,7, 1,5 svenska fot, har blifvit å annat ställe färdigbyggd, och dit har man vårdslöst nedkastat de från bålet utan synnerlig noggrannhet hopskrapade lämningarna: benbitar, kolstycken och fornsaker, hvarmed följt askblandad jord, brända stenar o. s. v. Härofvanpå hafva ofta de efter måltiden eller offret qvarblifna djurbenen blifvit nedkastade samt någon gång betäckta af ett lager små flata stenar, hvarefter kistan fyllts. Huruvida den sedan blifvit täckt af en häll, ett jordlager eller en mindre hög kan icke bestämmas; sådant saknas visserligen nu, men anledning finnes att misstänka, att förhållandet varit annorlunda. Begrafningssättet påminner i mycket om »brandpletterne», som vid samma tid förekommo på Bornholm. Hvad fornsakerna beträffar så har det normala varit: bitar af ett lerkärl och emellanåt någon liten bronssak eller fragment af benkam. Jern har förekommit *endast en gång* (det besynnerliga jernföremålet i hällkistan 26) samt som nål i en bronssölja i hällkistan 16 (spår i hällkistan 27), så att icke blott vapen, utan äfven verktyg (t. ex. knifvar) totalt saknas i dessa grafvar, hvilkas fornsaker nästan uteslutande tillhöra beklädnaden (fibulor, söljor, benkammar, rembeslag). — Till slut meddelas här en tabell öfver alla 39 grafvarnas innehåll (se följande sida).

På Bjärsåsen undersöktes äfven denna sommar tre grafvar af annan beskaffenhet, belägna på åsens norra del

Fyndens nr.	*Obrända* ben.	*Brända* ben.	Lerkärl: samma grupp som M. 391.	Lerkärl: simplare samt (ovissa).	Benkam.	Fibula.	Sölja.	Rembeslag: = M. 304.	Rembeslag: andra.	Bronsring.	Perlor och glasklumpar.	Spelbricka.	Jernföremål.	Bronsfragment.
2		×		(×)	×	×	(×)							
3		×	×		×									×
5		×	×											
6	×	×	×		×						××	×		
7	×	×	×											
8	×	×		×										
9	×	×	×		×									
10		×		(×)	×	×								
11		×	×		×	×	×							
12	×	×												
13		×	×		×									
14		×	(×)				(×)		(×)					
15	×	×		(×)	×									
16	×	×		(×)	×	×	×	×						
21		×		(×)										
22		×												
23		×												
24	×	×												
25		×		(×)										
26		×	×		×								×	
27	×	×	×			×			××					×××
28		×		(×)										
29		×			×									×
30	×													
31	×	×												
32		×		×	×		×			×				×××
33	×	×	×(×)		×	××	×	×			××			××
34	×	×	×											
35	×	×		(×)										
36	×	×	×		×				×(×)					×
37		×	×	×										
38		×	××(×)	(×)										×
39	×													
40	skelett			×			×			×				
41		×	×											
42		×	(×)				×							
43		×	×											
44	×	×												
45	×	×	×											×
S:a	19	36	22	13	14	7	8	2	5	2	4	1	1	13

i Englunds kallgärsåker (d. v. s. kalfgärdes-), alltså i närheten af de fyra sist beskrifna hällkistorna.

Fynd nr 46 (låg grafkulle med kista nr 1).

Mycket låg, nästan omärklig, 4—4,50 m i diameter, belägen 35 steg i NVtN från stenringen (fjorårets fynd 17). I midten var en fördjupning, hvari syntes kanterna af kistans hällar, och öfver hvars ena del låg ett större gråstensblock, 1,30 m långt, troligen förut *rest å grafhögen*, fast nu kullstörtadt.

Kistan var förut plundrad. I kistans S ända (den stod nästan rakt i N—S) hittades en mängd *obrända ben*, deribland flere menniskoben, men utan någon ordning, i SO hörnet fanns en *spelbricka af ben*, vid V sidohällen en större nyckel af jern samt längre mot N en liten ring och *en perla*; fornsakernas läge dock ovigtigt, ty hela denna ända var alldeles kringrörd af skattgräfvaren. Litet bättre blef det dock längre in mot kistans midt; der märktes vid omkring 45 cm djup ett större lager af små och större flata stenar och derunder *en samling af djurben*, de flesta af hund. Det är möjligt, att hunden varit hel nerlagd i grafven, ty en del kotor funnos sammanhängande o. s. v.; dock kan intet med visshet sägas, i följd af plundringen. Bottnen utgjordes af ljusare grus och träffades på 60 cm djup. Kistans längd något öfver 2 meter. Här hittades:

1. En *nyckel af jern*, af samma grundform som M 498; skaftet bredt (15 mm), nertill försedt med en vinkelrätt mot detsamma ställd ögla; upptill smal, uppböjd, försedd med 2 tänder. Skaftets längd 10,5 cm, hela nyckelns största längd nära 20 cm.

2. En *jernknif*, fragmentarisk, tången och nedre delen af bladet samt spetsen. Bladets rygg ganska bred, med

ett tvärt hak skild från tången, på eggsidan deremot småningom skeende öfvergång. Bladets längd antagligen omkring 10 cm (?), tångens 74 mm.

3. Flere *jernfragment*, deribland hälften af en ring

4. En rund, tunn och klen *ring af silfver*(?), passande till fingerring; diameter 22 mm — sjelfva tenens bredd ytterst obetydlig (1 mm).

6. En *spelbricka af ben*, genomborrad: diameter 38, höjd 13 mm.

7. En mängd tunna stycken af ett slags svart, beckliknande, brännbart ämne.

8. Några få, icke ornerade stycken af *lerkärl* af mörkt lergods.

9. *Obrända ben:* kotor, underben, falanger, nyckelben, armben, etc. af *menniska*, en mängd ben af en stor *hund*, såsom käk, öfverarm, kotor, svanskotor etc., några få ben af *får* (tibia, käkstycke etc.) samt slutligen ett öfverarmben af *själ*.

Fynd nr 47 (låg grafhög eller fylld stenring).

Belägen 8,5 m NO från fjorårets fynd nr 17. Diameter 6 m; ordentligt kantsatt med ungefär 32 försvarliga gråstenar, stenfylld inuti och endast obetydligt kullrig. Midtpå ett större gråstensblock (1,20 m långt, 56 cm bredast och 50 cm tjockt) nu kullfallet, men troligen förut *rest på högen*. Här anträffades endast några *brända benbitar*, obestämbara, samt spår af brons.

Fynd nr 48 (röse).

Ett större grafröse af *kalkflisor*, beläget 55 steg NOtO från fjorårets fynd nr 17, alldeles rundt, utan något slags

fotkedja. Diameter nära 10 m, höjd 75 cm, diameter af den platta delen af öfversidan 6—7 m. I midten en större buske, jord, grus m. m., men utikring bygdt nästan som en kallmur af flata kalkstenar, lagda på hvarandra, utan jord emellan, så att man längre ner i högen ofta råkade på långa hålor mellan stenarna. Gråsten var i hela röset sällsynt. Jag gick ner ungefär i högens midt, men något åt nordost. Vid 60—70 cm djup träffades liggande löst mellan stenarna kraniedelar af *får*, ett helt *kokranium*, som föll sönder, samt en fibula, falanger, 2 ryggkotor och refben af *katt*(?). Sedan jag kommit ungefär 3 fot djupt utan att något syntes, träffades två större kalkflisor jämte hvarandra, men ej heller under dem fanns något spår af begrafning. Jag gick derefter in åt SV och träffade en duktig, på kant stående kalkhäll med öfverliggande häll. Under denna hittades endast ett par *djurtänder*.

II.

Graf vid Lärbro kyrka.

Fynd nr 1 (rud grafhög?)

Belägen Ö eller NO om kyrkan, nerunder bergsbranterna; strax jämte kullen äro klipphällarna fullsatta med sliprännor. Då jag trodde, att denna hög, som ligger alldeles ensam vid sliprännorna strax under bergsbranten och således alldeles vid stranden af det i forna tider befintliga genomloppet (att ett sådant funnits visar sig tydligen af det sanka, vattensjuka lågland, som sträcker sig mellan de från N och S mot hvarandra långt inskjutande Kapellshamns- och Vägumevikarna), kunde vara af intresse,

beslöt jag att öppna den[1]). Högens diameter var 4,5 m, dess höjd omkring 1 svensk fot; den var på ena sidan till en stor del bildad af en uppstående jordfast kalkpynt och för öfrigt placerad på den ojämna kalkklippan. Jag började under gräfningen alltmer frukta, att det alls icke varit någon grafhög, utan helt simpelt en eldstad, ehuru det är svårt att förklara, hvarför en hög blifvit uppkastad deröfver; dock må anmärkas att högens form ej var så synnerligen regelbunden. Emellertid gjordes en genomgräfning och ungefär midt i träffades en hel mängd kol i ganska stora stycken; ehuru gräfningen fortsattes både länge och väl, hittades intet annat än några benbitar. Fastän det sålunda väl icke kan ha varit en graf, vill man dock gerna sätta den ensamma kullen i förbindelse med de ovanligt talrika sliprännorna vid sidan, om man ock icke kan instämma med de besökande Tyskarna, som funno saken helt klar: »här, i kullen, har man smidt sina svärd och derpå slipat dem i sliprännorna».

Bland benbitarna voro: 2:dra halskotan af *får* samt en framtand (trasig) och en kindtand af *häst*.

Undersökt år 1877.

III.

Graffältet vid Pavals i Lärbro socken.

I norra ändan af den till Pavals gård hörande *kyrkhagen* och strax S om Keilungs gård ligger ett väldigt röse af blandade kalkflisor och gråsten, med en stor toppgrop, hvari växer en gran. Röset är omkring 27 m i

---

[1]) Anledningen, hvarför jag på detta sätt gick långt utom mitt en gång valda område, var den, att prins Friedrich Karl af Preussen på sin genomresa öfver Gotland önskade se några fornlemningar och man måste då välja någon, som låg nära stora landsvägen.

diameter och ungefär 2 m högt, med en kantring af ansenliga stenar, till en del bibehållen. Kring detta röse förekommer en samling små grafkullar, en stor del skadade, mest åt N, af hvilka några undersöktes, hvaröfver beskrifningen här följer.

Fynd nr 1 (röse nr 1).

Litet, lågt röse af gråsten utan tydlig fotkedja, obetydlig höjd öfver jordytan. Högens midt genomgräfdes, hvarvid träffades stora gråstenar (dubbel mansbörda) någorlunda ordentligt satta i ring, och mellan dem, i ett hål på ungefär 60 cm i qvadrat, brända ben och lerkärlsbitar ända till 50 cm djup. Med ena kanten hvilande på de i ring satta gråstenarna, lågo flere kalkhällar, sluttande utåt; under en sådan hittades 2 obrända refben. Under de stora gråstenarna fanns intet. De anträffade fornsakerna funnos bland de brända benen. Här hittades:

1. En mycket liten *jernknif;* den ganska breda ryggen af bladet skild från tången genom ett hak; bladets längd 66 mm, tångens längd nu 26 mm, men afbruten, dock har det felande stycket icke varit långt, kanske 15 mm.

2. En *märla af jern.*

3. Tvänne *fragment af jern,* det ena en liten trind ten med en rund ögla i ena ändan, afbruten i den andra.

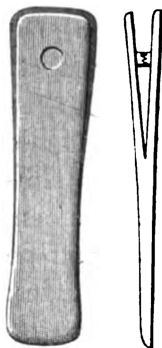
4. En hel mängd *lerkärlsstycken,* af hvilka en del kunnat sammansättas. Kärlet har varit ganska stort, af simpel form, föga bugtigt, nästan jämnbredt och utan särskild hals, någonting i samma väg som M. 657. Det har varit 16 cm högt, diametern i öfverkanten 16,5 cm (ungefär), i bottnen ungefär 12 cm; fast och hårdt lergods.

5. *Obrända ben:* ett par refben af större husdjur.

Brända ben, icke bestämbara.

Fynd nr 2 (röse nr 2).

Liten låg kulle, med otydliga lemningar af fotkedja, 3,75 m i diameter, bestående af större och mindre gråstenar. I midten träffades obrända ben och derunder ett svartbrändt lager med mycket kol (endast några bitar medtogos) samt sparsamt med brända benbitar. Bland dessa hittades ett litet jernföremål, dessutom förekommo märken efter brons. Graflagret var något öfver 1 qvadratmeter. Här fanns:

20.

1. Ett *ändbeslag af jern* till en rem af vidstående form, naturlig storlek, klufven upptill och försedd med en jernnit; längd 45 mm, fig. 20.

2. *Kol.*

3. *Obrända ben:* en furcula, radius, tibior etc. af en *fogel* (troligen *höns*); två stycken af större ben, afhuggna, det ena med märke efter skarpt hugg. — *Brända ben*, obestämbara.

Fynd nr 3 (röse nr 3).

Liten låg grafkulle af nästan omärklig höjd, diameter ungefär 3 m, som utomkring varit omgifven af en ring (diameter 5,90 m) med mindre, satta stenar. Ur högens midt framkom vid den första afröjningen och upptagandet af stenar ett litet lerkärl, som lyckligtvis ej gick sönder; det låg ungefär $^1/_2$ fot under jordytan. Vid samma obetydliga djup funnos obrända ben, längre ner brända, och dervid en jernknif. — Här hittades alltså:

1. Ungefär hela bladet af en *jernknif* med ett litet stycke af tången; eggen skild från tången med ett djupt hak, äfven på ryggsidan en, mindre märkbar, afsats; bla-

det är ganska bredt (20—22 mm) och är nu 68 cm långt, men har varit kanske något längre; af tången är blott ett litet stycke qvar.

2. En mycket liten *lerkruka* (fig. 21), utan ornament, till storlek och form jämförlig med M. 390, dock något större diameter af det flata bottenstycket, samt en god del mindre. Höjd 5 cm(!), diameter i öfverkanten 7 cm, under bottnen 42 mm.

3. *Obrända ben:* tänder, mellanfotsben etc. af ett *får.*

Brända ben, oigenkänliga.

21.

Fynd nr 4 (röse nr 4).

Röse af gråsten utan fotkedja, 5,50 m i diameter, 50—60 cm högt. I midten under ganska stora stenar (full mansbörda) obrända ben samt derunder svartbrändt lager med brända ben, kolbitar etc., dock mycket sparsamt. Intet annat anträffades. De *obrända benen* tillhörde en stor *hund* (falanger, mellanfotsben, 2 radii, ulnor, 2 tibior, stycken af öfverarmben, bäcken, fibula, skulderblad), ett litet, ungt *får* (kanonben, öfverarmben, stycke af underkäk). Bland de *brända benen* ett *stycke af underkäk af hund,* de öfriga obestämbara, möjligen ett stycke af *menniskofalang*(?)

Fynd nr 5 (röse nr 5).

Ett mycket litet och lågt röse, med en liten hög brända ben ett stycke ner i midten af grafven.

Fynd nr 6 (röse nr 6).

Röse af gråsten, i midten ganska stora sådana; knappt en fot djupt under dessa påträffades graflagret, brända ben, kolstycken, samt deribland lerkärlsbitar, jernfragment och en stoppnål af jern. Här hittades alltså:

1. Några *jernstycken*, troligen fragment af en *jernknif*, hoprostade till stora klumpar, så att intet om dem kan sägas.

2. En *jernnål* (fig. 22) med aflångt öga i ena ändan, lindrigt hopböjd, i motsats till föregående ganska väl bibehållen. Längd 7 cm.

3. *Bronsfragment*, små; efter all sannolikhet stycken af den spirallagda tråden af en *bronsfibula;* det är så mycket större skada att intet vidare af fibulan finnes bibehållet, som den, om den träffats hel, kunnat lemna visshet, om dessa grafvar tillhöra den »första gotländska spännegruppen».

4. *Kol*, och

5. *Brända benbitar*, några få.

22.

Undersökningen gjord 1878.

IV.

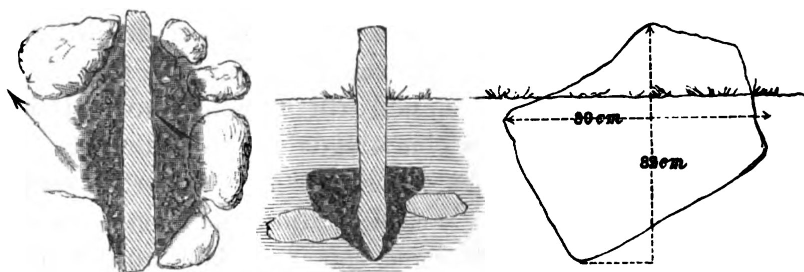
Grafältet på Lekarehed i Lärbro socken.

Vid Laxells gård, tillhörande Liffride hemman, och vid Lekarehed, på N sidan om landsvägen, ligger ett väldigt röse af blandad kalk- och gråsten, med till en del bibehållen fotkedja, 30 m i diameter och efter ögonmått

10—12 fot högt, försedt med toppgrop. Kring denna jätte ligger en liten flock på 20—25 grafvar, af hvilka några undersöktes.

Fynd nr 1 (graf vid kantsatt sten nr 1.)

Det enda, som syntes ofvan jord var en kalkhäll, 70 cm lång och 28 cm högst öfver jordytan. Grafvar vid sådana kantsatta hällar hafva förut blifvit funna och undersökta af Fredrik Nordin (se hans berättelse i *Svenska fornminnesföreningens tidskrift* h. 9) och förhållandet visade sig här vara detsamma. Ett stycke ner i jorden omgafs hällen af flere stödjande stenar, och mellan dessa och

23.

den förra förekom graflagret, som började 20—25 cm under jordytan och räckte ända till hällens slut och äfven in under densamma (fig. 23). Deruti förekomma brända

24.

ben tämligen talrikt samt ett slags små brända (?) stenskärfvor, som voro af en förvillande likhet med de förra. På östra sidan om den på kant ställda hällen hittades en jernknif med tången liggande *på* en af sidostenarna och spetsen mycket lägre ner in emot kanthällen. Här hittades alltså:

1. En alldeles hel, väl bibehållen *jernknif* (fig. 24); tången, mycket kort, fyrkantig, med i kanterna inskurna hak, förmodligen för att bättre hålla fast i träskaftet. Bladets rygg bildar en lindrig båge, eggen är skild från tången med en mycket bred afsats. Hela knifvens längd 165 mm, deraf tångens 47 mm; bladets bredd nertill 28 mm.

2. *Kol.*

3. *Brända ben:* bitar af skulderblad, kotor, och skalle af *menniska.*

Fynd nr 2 (graf vid kantsatt sten nr 2.)

Den kantsatta hällen stod här 16 cm öfver jordytan och var 70 cm lång. Graflagret började 30 cm under jordytan och gick ända ned till stenens slut. Hällen stöddes af tvänne gråstenar, lagda en på hvar sida vid midten; dessutom funnos två stenar som underlag under dess ena ända, som ej räckte så djupt ner som den andra. Hällen är på ett eget sätt sprucken upptill; den var ända till 20 cm tjock.

Här hittades intet annat än *brända ben*, hvaribland fanns fragment af en *menniskotand.*

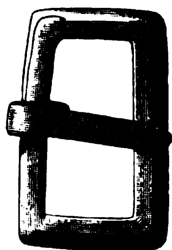
Fynd nr 3 (fylld stenkrets).

Liten stensatt ring, fylld med ganska stora gråstenar. Diameter något öfver 2 m. I ringens V—NV del träffades ett slags kista, nämligen 4 kantställda hällar, som delvis skyddade ett deremellan liggande menniskoskelett, illa betäckt af 2 mindre hällar. Skelettet var mycket murket, svårt att få i dagen ordentligt och hvart särskildt ben gick sönder vid upptagandet, hvarför intet medtogs, utan allt begrofs åter. Ställningen är ganska besynnerlig: lårpiporna böjda uppåt, underbenen nedåt, likaså underarm-

benen; ambågarna och knäskålarna nästan mötas. Skelettet ligger på högra sidan, ansigtet, som dock liksom för öfrigt hela skallen, var mycket skadadt, var vändt åt höger. Lårbenets längd 45 cm, öfverarmpipans 35 cm. — Troligt är väl, att liket blifvit i sammanhängande tillstånd nerlagdt i den ofvan antydda ställningen, ehuru sedan genom köttets bortfallande, kanthällarnas ofullständiga skydd o. s. v., benen kommit i en onaturlig ställning till hvarandra (t. ex. lårbenets öfra ända och bäckenet).

Fynd nr 4 (röse nr 1).

Liten kulle, obetydligt höjd öfver jordytan, kantsatt med gråstenar, diameter 3,50 m. Midtuti förekommo stora gråstenar (mer än mansbörda) och under dessa, en fot ungefär under ytan och i ringens midt, en fläck

25.

med brända benbitar och jämte dessa en sölja. Intet vidare anträffades.

1. En *sölja af jern* (fig. 25), fyrkantig, och utan remhållare på baksidan; delvis förderfvad af rost; längd 20, bredd 41 mm.
2. Några få *brända* och *obrända ben.*

Fynd nr 5 (röse nr 2).

Låg, rund, föga upphöjd grafkulle, diameter 2,75. 45—55 cm djupt under högens yta träffades ett skelett,

liggande utsträckt på rygg med fötterna på kors. Rundt ikring lågo kalkhällar, stående i lutande ställning, så att ena kanten låg nere intill skelettet och motsatta kanten mycket högre upp. Öfver underbenen låg en stor häll med ena kanten hvilande på dessa, under det andra kanten nådde nästan upp mot jordytan; denna hälls läge visar, att man här icke har att göra med en kista, hvars hällar af trycket ofvanfrån och af brist på öfverliggare ramlat ut, utan att anordningen måtte från början varit ungefär sådan den nu är, huru egendomligt det än förefaller. På likets midt låg en mindre häll, den enda ordentliga »öfverliggare». De bägge venstra underarmbenen, som jämte händerna tyckas hvilat på bröstet, voro afbrutna (omkring hälften qvar). Hufvudskallen ännu sammanhängande, men krossad; venstra tinningen tycktes vara *inslagen*, eller möjligen intryckt af kringliggande stenar; underkäken upptryckt i svalget innanför öfverkäken. Fotfalangerna med riktning uppåt. Liket begrofs åter, ty benen sönderfallande.

Fynd nr 6 (röse nr 3).

Liten, mycket låg grafkulle, med nästan fullständig fotkedja. Diameter 3 m. I denna kulle påträffades ett menniskoskelett, som var så murket, att blott med svårighet något kunde iakttagas angående dess läge etc. Till och med de stora lårbenen voro så förstörda, att de gingo af på flere ställen vid upptagandet. Liket tyckes ha legat på högra sidan, med benen obetydligt böjda (uppdragna); för öfrigt utsträckt som vanligt. Längd från öfversta halskotan till hälbenet i rät linie 1,56 m. Skallen sönderfallen. Omkring lågo flere kalkhällar i lutande ställning (ungefär som hos föregående) samt öfver fötter och hufvud. Intet annat förekom.

Fynd nr 7 (röse nr 4).

Låg grafkulle med ordentlig kantring af försvarliga gråstenar, diameter 3,50 m. Här lågo midti en hög med obrända ben, djur och menniska, utan sammanhang. De flesta voro så murkna att de icke kan medföras; tillvaratagne äro några *hund*tänder samt underkäken och stycken af öfverkäken af ett *litet barn.* Djupet i grafvens midt 50 cm. Intet annat än dessa obrända ben hittades.

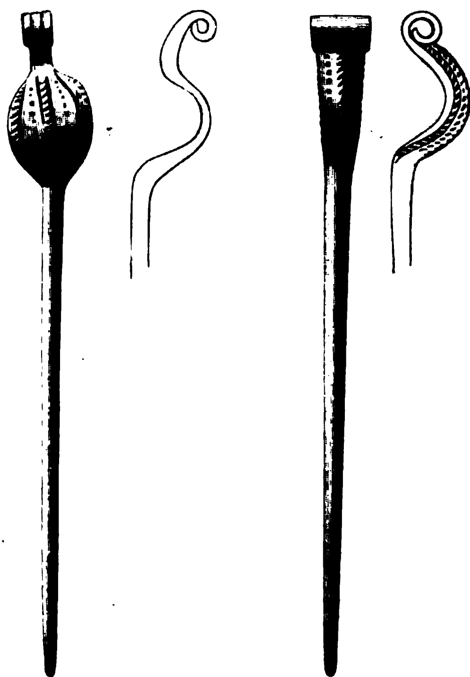
Fynd nr 8 (hög).

Ett par bösshåll NO om föregående grafflock ligger presthagen, en skogbevăxt beteshage tillhörande pastorsbostället. I denna förekommo på ganska stort afstånd från hvarandra 3 stora, vackra gräsbevuxna och ovanligt höga grafhögar, af hvilka jag beslöt undersöka den minsta, beläget i hagens NV ända.

Denna grafkulle, som består af grusartad jord med mindre och, sparsamt, större stenar, hade en diameter af 4,50 m i Ö—V, 4,75 i N—S, och var kantsatt med gråstenar, som inom sin ring uppburo högens höjning; höjd 40—50 cm. Jag började gräfva en gång in från Ö kanten och genomgräfde hela midten af högen utan att träffa det minsta, till dess slutligen åt ena sidan något under den omgifvande jordens yta, d. v. s. ungefär 50 cm under högens yta, anträffades på en liten fläck några få *kolbitar*, några små lergodsaktiga stycken (troligen dock naturliga klumpar, och 3 murkna, obrända benstycken, som voro obestämbara. Jag gick ner ett stycke i bottnen, men här visade sig orubbade jordlager. Något annat påträffades icke i denna vackra hög.

På själfva Lekarehed eller, som det på allmogespråket heter, Låjk(ĕ)rĕhájd, och på dess NÖ del nära intill landsvägen, på andra sidan om hvilken den nyss beskrifna grafflocken kring det väldiga röset är belägen, ligger på en obetydlig höjning af marken en liten flock på 12—15 grafhögar, af hvilka fyra undersöktes: den största kullen innehöll en mycket liten kista, som dock tyvärr

26. 27.

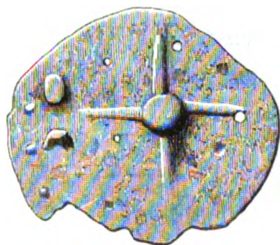
var plundrad och sedan begagnad till graf åt ett får, som dött.

Fynd nr 9 (röse nr 5).

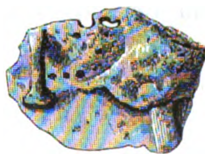
Rund grafkulle, bristfälligt kantsatt med fotkedja, diameter något mindre än 5 meter. I midten lågo några

stora granitkullerstenar, satta i oregelbunden krets, under och mellan hvilka påträffades brända benbitar, några obrända d:o, bitar af lerkärl, några få kolbitar samt tvänne prydliga nålar af jern och 2 genom smältning skadade bronsplattor. Graflagret var ungefär $^1/_2$ fot mäktigt och nådde ända ner till bottengruset. Här hittades alltså:

1. Två stora prydliga *jernnålar;* den ena (fig. 26) af dessa består af en lång, trind och ganska tjock jernten, hvilken upptill blifvit uthamrad till en platta, som utböjts till en buckla, hvarefter nålens ända blifvit hoprullad till en liten rund ögla. Utsidan af den breda buckliga delen är ornerad med 3 snoddornament, ett längs hvarje kant och ett midt emellan dessa, åstadkomna genom parallela

28.

29.

insänkta linier och små sneda streck mellan dessa, på fälten mellan dessa snodder små instuckna punkter. Den andra nålen (fig. 27) är i hufvudsak af samma anordning, dock är här den uthamrade plattan (om den ens kan så nämnas) mycket smalare, men tilltager deremot i bredd uppemot den öfre hoprullade delen. Nålarne äro lika långa, 135 mm.

2. Två *bronsplattor*, skadade af eld; den ena (fig. 28) har tydligen varit rund, är genomborrad af flere små hål och har på den sida, som tydligen varit undersidan, en rund upphöjning, hvarifrån utgå 4 låga åsar. På det andra, mindre stycket (fig. 29) förekommo, tyckes det

äfven de fyra åsarna, äfvensom en ögla, hvaraf äfven på den förstnämnda finnas spår. Diameter af den större 4 —5 cm.

3. *Kol.*

30.

4. *Obrända ben* af *hund*: astragalus, calcaneus, stycken af tibia, skulderblad, kota etc.; *brända ben*, obestämbara.

5. En hop stycken af *lerkärl*, af mycket groft dåligt, lergods, utan ornament, af simpel form (fig. 30); det tyckes ha varit mycket stort, men endast några få stycken ha kunnat sammansättas.

Fynd nr 10 (röse nr 6).

Liten låg grafkulle, 2,5 m i diameter. Redan strax under jordtorfvorna började svarta fläckar visa sig; på en half fots djup ett ordentligt, några tum tjockt graflager med brända ben, obestämbara. För öfrigt intet.

Fynd nr 11 (röse nr 7).

Grafkulle, låg, omkring 5 m i diameter, belägen jämte föregående. Anordningen densamma. Graflagret här ganska vidsträckt, blandadt med grus och innehållande brända benbitar, hvaribland fragment af *menniskotand*, samt några få *lerkärlsbitar*, af hvilka intet kan sägas om kärlets form o. s. v.

Fynd nr 12 (röse nr 8).

Låg grafkulle, diameter 4,40 m med märken af fotkedja. I midten syntes i dagen öfre kanten af en 58 cm lång kalkflis. Kring denna gräfdes, hvarvid befanns som följer.

Sedan de öfversta stenarna blifvit upptagna började ett lager af lös, svart och mycket fet mylla, som räckte ned till 40 cm djup. Vid den låga hällens ända och vinkelrätt mot densamma stod en mindre. På ofvannämnda djup (40 cm) fanns en flat liggande häll och under denna en hög med stora, hvita brända benbitar, liggande tätt tillsammans, alldeles löst i svartmyllan; denna benhög, med ett omfång af $^1/_2$ fot i qvadrat, räckte ända ner till bottenhällen (kalkberg), som var 52 cm från jordytan, hvadan benlagret var 12 cm djupt. Den öfver benlagret liggande hällen låg jämnhögt med den kantsatta hällens undre kant och hvilade på kullerstenar. De tvänne hällarna N om kanthällen lågo med ena kanten uppe mot den senares öfverkant, men den andra djupt nere i jorden. Intet vidare fanns i grafven. Bland de *brända benen* kunde bestämmas följande *menniskoben:* stycken af tinningbenet, flere bitar af skallen (pars petrosa), stycken af underkäk.

Undersökningen gjord 1878.

V.

Graffältet på Påfvens hed i Lärbro socken.

NO om Keilungs gård sträcker sig en hed med ofvanstående något egendomliga namn (tydligen någon förvrängning) ända upp mot Helvi socken. Ett stycke upp på denna hed förekommer en några fot hög ås (eller konstgjord vall?), som utgår från ett väldigt, högt stenröse och derifrån sträcker sig, till en början gående i VSV, vida omkring. 45 steg från det stora röset ligger en mycket låg aflång kulle (eller svag upphöjning) af 14

stegs längd och i denna kulle en väldig kista af stora kalkhällar. Denna kista hade på våren samma år (1878) blifvit plundrad af en person, som sjelf för mig omtalade och beskref grafven, hvilket gjorde att jag, nyfiken med anledning af dess egendomliga beskaffenhet, beslöt att undersöka den, ehuru den låg så långt från de andra undersökta grafvarna.

Fynd nr 1 (stor kista af resta kalkhällar).

En större häll (bredd 1 m, längd 1,30) som låg qvar ehuru nerfallen, hade betäckt kistans V ända; i andra hälften låg en liten häll nerfallen, men sönderslagna stycken lågo i närheten.

Nere i kistan var allt hoprördt af skattsökaren och nu lågo massor af obrända ben (menniska och djur) om hvartannat, ehuru visserligen den person, som plundrat grafven, påstod att de legat i någon ordning och särskildt att i Ö delen mennisko-»läggar» hade funnits i orubbadt tillstånd, äfvensom flere menniskokotor skulle ha legat »i rad». I ett litet spetsigt, till hälften afskiljdt rum, som afslutade V ändan, hittade jag *brända benbitar*. Att inga fornsaker blifvit af ofvannämnda person funna, derom är jag öfvertygad. Endast några mindre ben medtogos, hvaribland funnos: *obrända får*, käkar, falanger, hand- och fotben af *häst*, några antagligen af *hund*, några af *menniska* (en tand), samt *brända*: ett stycke af *menniskokäk*.

Fynd nr 2 (röse)

En liten låg rund grafkulle, belägen på samma »ås» och 12 steg från föregående stora kista, försedd med bristfällig fotkedja. Kullens diameter 3,50 m.

Ett stycke af 2 m längd, 1,75 m bredd upptogs till ungefär 1 fots djup. Här hittades (och det var redan under de öfversta stenarna) ett svartbrändt lager med brända benbitar och några lerkärlsbitar; små flata stenar förekommo der, svarta på undersidan. Dessutom funnos några obrända ben och ett par bronsbitar. Här anträffades alltså:

1. Två längre och ett mycket litet stycke af ett tunnt och smalt *bronsband;* dess bredd är endast 7 mm. På undre sidan löper längs hela bandet en spetsig, upphöjd ås. Det lilla stycket användes till analys, som godhetsfullt verkställts af hr T. Fegræus och lemnade följande resultat: koppar *87,80*, tenn *11,48*, bly *0,50*, nickel *spår*. Som man ser är det den legering, som begagnades under *bronsåldern*, till hvilken tid grafven sålunda hör.

2. Stycken af *lerkärl*, af hvilka tillräckligt många kunnat hopsättas, att dess form blir tydlig, och denna sak bestyrker hvad som sedan visade sig genom bronsanalysen — kärlet tillhör tydligen bronsåldern. Det är skålformigt, ganska vidt (största diameter ung. 15 cm), men lågt (höjden ung. 7 cm) och kan jämföras med sådana lerkärl som M 256 eller Madsen *Broncealderen Suiter* 43,26. Kärlets öfverkant är nära 3 cm hög, lodrätt uppstående, något utsvängd nedtill; dernedanför vidtager en jämn rundning, utan att någon särskild platt botten tyckes ha funnits. På ena sidan syns märke efter ett öra eller kanske snarare ett stort utsprång (kanske genomborradt?) Formen påminner mycket om vissa hängkärl af brons, jfr t. ex. M 247.

3. *Obrända ben: menniska*, en half käk, stycken af skulderblad och nyckelben.

Brända ben: stycken af *menniskoskalle*.

Undersökningen gjord 1878.

VI.

Graffält vid Guffride i Alskogs socken.

Då jag kommit i tillfälle att tillbringa en del af sommaren i Alskogs socken, begärde och erhöll jag tillstånd att få öppna några grafvar derstädes.

V och SV om det af Carl Säve så kallade graffältet på Gålrum (se planritning och beskrifning i *Annaler for nordisk Oldkyndighet* för 1852; Gålrum, ligger dock ett stycke NO derom, men stället heter Dickarbacke efter der förekommande s. k. Dikkarrör, allt efter uppgifter af bönder i trakten) ligger en liten skogbeväxt hage, kallad Bruten och tillhörande Guffride gård. I denna hage ligger en liten grafflock; fyra af dessa grafhögar undersöktes, och beskrifningen följer här.

Fynd nr 1 (röse nr 1).

Liten, rund, jämförelsevis ganska hög grafkulle af hufvudstora gråstenar, belägen 84 steg V (med dragning åt S) ifrån det stora röset vid skeppssättningarna (längst till höger å Säves plankarta). Diameter 2 m, höjd 60 cm.

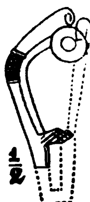
Ungefär i jämnhöjd med jordytan träffades ett lager större gråstenar och mellan och under dessa träffades graflagret med brända benbitar, svart askmörja etc. Detta lager gick ner till 25 cm under jordytan, sträckte sig nära 1 m fram, men blef allt tunnare utåt kanterna. I graflagret funnos äfven de här nedan uppräknade fornsakerna.

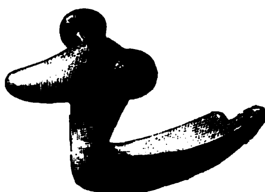
1. En *fibula af brons* (fig. 31), ofullständig, men tydligen af samma typ ungefär som M. 312, alltså dr Hildebrands »första gotländska spännegrupp». Spiralägg-

ningen är ganska vid; bygeln skarpt böjd i knappt half-annan rät vinkel, samt ej jämnrund, utan försedd med skarp ås, ornerad på toppen med små rutor (jfr M. 310 och 311); nertill synes ett utsprång, som förenat bygeln med nålhållaren, men nedre delen med nålhållaren, äfven-som nålen, saknas. Längd nu 43 mm; bredd upptill nu 13 mm. Två små fragment tyckas höra hit.

2. Ett litet *bronsföremål* (fig. 32), i form af ett djur-hufvud med horn och hals, vid halsens nedra ända utgår vinkelrätt en smal platta, som är afbruten midt i ett litet hål; kanske har fortsättningen bildats af nr 3.

3. Ett fragment af tunn, jämnbred *bronsplatta*, sex massiva kulor eller *knappar af brons*, nedtill försedda

31.

32.

med en liten nit eller stift, samt en dylik knapp ännu fastsittande i ett litet stycke af bronsplattan; denna sist-nämnda tyckes nämligen varit prydd längs ena sidan med dessa uppstående knappar. Hvad det hela kan ha bildat för egendomligt föremål är väl nu svårt att säga, då intet kan hopsättas. Kanske hör ock hit nr 4.

4. En *nitnagel af jern* med platt fyrkantigt hufvud; vid nitens nedre ända *brons*, ovisst, om det senare fast-smält der. Hufvudets längd 11 mm, bredden har troligen varit densamma.

5. Några små *bronsfragment*, deribland ett stycke af en liten rund ihålig pärla, eller kanske en af eld van-städ *halfperla af brons*; detta är dock mindre troligt, då sådana bruka förekomma i större antal, ehuru visser-

ligen grafven är från en tid, då sådana mycket begagnades på Gotland.

6. En *rund ring af jern;* jerntenen, som är något afplattad, ej fullt trind, är 8 mm bred; ringens diameter är 5 cm. Den har kanske varit försedd med något eller några utsprång på ena sidan, men tillfölje af rost kan intet bestämdt sägas.

7. *Kol,* några få stycken.

8. *Brända benbitar,* bland dessa förvaras en liten oval, jämnrund sten, svartbränd i ena ändan, som låg bland benen.

Fynd nr 2 (röse nr 2).

Beläget uppe på backen intill den åker, i hvilken den lilla sydligaste skeppssättningen på Gålrum ligger och ungefär ett stenkast i NO från detta. Här må anmärkas, att enligt flere bönders utsago *gålrum* betyder eller »skulle vara» *galgrum,* ehuru jag icke kan säga, om någon tradition bibehållit sig hos folket, om någon språkforskares hypoteser trängt ner till detsamma, eller om, som troligast är, folktron under senare tider, lockad af ljudlikheten samt af de betydande fornlemningarnas för dem mystiska natur, etymologiserat på egen hand. Vidare bör icke lemnas oanmärkt, att detta vackra graffält går sin förstöring till mötes, icke så mycket genom odling, för hvilket Säve redan år 1852 hyser fruktan, som fastmer genom grustagning. Redan äro flere ringar skadade; det vore skäl att företaga en undersökning i tid.

Högen är 5 m i diameter, omgifven i kanten af lemningar efter fotkedja; dess höjd ungefär 50 cm. Anordningen öfverensstämde med föregående graf helt och hållet. I högens midt, ungefär jämnhögt med fältets yta, stora

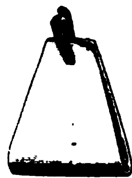
gråstenar, under och mellan hvilka ett nära 1 m bredt graflager var utbredt, med brända benbitar och kolstycken. Här hittades:

1. En *jernknif* (fig. 33), väl bibehållen, af alldeles samma typ, som den som hittades i grafven vid den resta hällen vid Lekarehed. Ryggen i lindrig båge, skild från tången med ett litet hak; eggen skild från tången med en bred afsats, så att eggen tyckes nertill skjuta fram i en flik. Tången, dess längd ungefär 40 mm, med små hak i kanterna; knifvens längd 156 mm.

2. En hel och en half tunn hopböjd *bronsplatta* (fig. 34), upptill förenade med en tunn bronstråd, samt 2 små bräckliga *nitnaglar af brons*, bestående af en mycket

33.

34.

smal tråd, nertill omböjd och upptill försedd med ett halfklotformigt, ihåligt hufvud; slutligen flere små *brons-fragment*.

Fynd nr 3 (röse nr 3).

En liten grafkulle af gråstenar, 2 m i diameter och ungefär 40 cm hög, belägen 11 steg i söder från den först undersökta högen (fynd 1). Här anträffades *intet*, ej ens brända ben, ehuru jag genomgick hela högen och gräfde djupt under densamma.

Fynd nr 4 (röse nr 4).

Grafkulle af gråstenar, belägen 17 steg OSO om föregående, diameter NO—SV 1,90 m, O—V 2,30, höjd 45—50 cm.

Af samma anordning som de förut undersökta; ungefår i jämnhöjd med jordytan en rund fläck med brända benbitar, men mera spridda och icke bildande något bestämdt graflager; färgen var ej heller så svart som vanligt. Här hittades:

1. En *jernring* med deri fritt hängande ett bredt af 2 med nitar(?) förenade tunna plattor (den ena öfver dubbelt så bred som den andra) bestående *jernstycke*, således ett beslagstycke, kanske till ett bredt bälte eller möjligen till ett betsel(?) eller dylikt. Nu hoprostadt, hvarförutom ett stycke af den breda plattan vid upptagandet lossnade och ligger nu löst jämte. Ringens diameter 4 cm, den smala plattans bredd 12 mm, den bredas upptill ungefär 30 mm, plattans längd ungefär 60 mm.

2. *Brända benbitar.*

Undersökningen gjord 1878.

Vid Guffride i Alskog undersökte jag år 1880 3 rösen af samma grafflock, der jag 1878 företog undersökningar. Då genomgräfdes 4 rösen och nu 3, summa 7 stycken undersökta.

Fynd nr 5 (röse nr 5).

Röse af gråsten utan fotkedja, diameter 3 m, höjd ungefär 90 cm; således ganska högt, liksom en del af rösena i detta graffält. Beläget på andra sidan gärdes-

gården och jämte densamma, inne i Orleifs Lars Engströms »tynnhagen», 32 steg i NO från nr 1 (1878) och 45 steg VSV från yttersta ringen af det stora röse, som synes längs nere till höger på C. Säves plan af Gålrum (i *Annaler for nordisk Oldkyndighed* för 1852). Lösa gråstenar utan jord ända ner till jordytan, understa lagret dock jordblandadt; derunder ren sandblandad jord, hvari förekom ett glest och utspridt grafflager med brända benbitar, små lerkärlbitar, vidt utspridda, och klumpar af smält brons. Graflagret utbredde sig mest i grafvens vestra hälft, i östra delen fanns intet. Här hittades följande:

1. *7 klumpar smält brons*, af hvilka en tyckes vara en del af en ring.

2. *Bitar af ett lerkärl*, hvaraf en del kunnat hopsättas till större stycken, så att någon föreställning om krukans beskaffenhet kunnat bildas. Den har varit af hufvudformen M. 391 (om med eller utan öra är ovisst) dock icke med så skarp afsats på krukans vidaste del. Orneringen, bestående af rader af små inslagna cirklar och punkter, är temligen vårdslöst och som det tyckes oregelbundet anbragt. Diametern i mynningen tyckes varit nära 10 cm; inga andra mått bestämbara.

3. *Brända benbitar*.

Fynd nr 6 (röse nr 6).

Röse, likt föregående och beläget 10 steg i V från detta. Diameter 3 m, höjd öfver $^1/_2$ m (60—70 cm). Den lösa stenhopen afkastades först, derunder stenar med jord, strax derunder ett graflager med *brända benbitar*, spår af kol samt *2 smälta bronsklumpar*, detta i vanlig jord, men under detta svart lager med endast här och der en liten benskärfva.

Gult bottengrus och sand anträffades 40 cm under grafvens yta, sedan den lösa stenhögen blifvit borttagen.

Fynd nr 7 (röse nr 7).

Röse, likt de föregående, beläget alldeles intill gärdesgården 10 steg SV från föregående och närmast nr 1 (1878). Diameter 2,80 m, höjd 60—80 cm.

De lösa stenarna, här helt små, borttogos, hvarefter vidtog jordblandadt stenlager. Under de öfversta stenarna i detta lager i S kanten träffades brända benbitar, men ej svart lager, och bland benen en jernring med remhållare. I midten fortsattes benlagret, hvari hittades en hake af jern med remhållare samt en fibula af jern, hvilken, då den hittades, var omgifven af vidhängande benbitar och grus i en klump.

Ofvanpå upprifven jord i grafvens midt hittades en hårlock(?); det är för mig en gåta hur den kommit dit, otroligt att den under undersökningen ditblåst, svårt att tänka sig att den funnits i graflagret. Följande grundsatsen »bättre för mycket än för litet» medtog jag den dock. Här hittades följande saker:

1. *Ett fullständigt knäppe, hake och ring,* till ett bälte, bestående af *a)* en fyrkantig jernplåt (34 mm lång, 27 mm bred), i främre kanten omböjd; genom denna omböjning går en smal, platt jernten, som medels en nit (försedd med kullrigt hufvud) ofvantill är fäst vid den breda plattan i ena ändan, och i andra ändan, sedan den gått igenom plattans omböjning, slutar med en rund och trind ögla, i hvilken sitter den ring (35 mm i diameter) i hvilken *b) haken* varit knäppt; denna består af en något mindre platta (32 × 25 mm), på samma sätt omböjd; för öfrigt på samma sätt konstruerad som föregående, men den andra, undertill sittande jernplattan utlöper här i en massiv, afrundad hake, som i form något påminner om ett djurhufvud, baktill har den en liten framspringande spets. Begge styckenas plattor äro ornerade med in-

sänkta linier längs kanterna samt i bakre hörnen med 2 små små runda upphöjningar, liknande nithufvud.

2. *En fibula af jern,* lik M. 310, illa medfaren af rost, dock hel, men mycket bräcklig. Någon ornering förmärkes icke. Mellan nålhållaren och bygeln har kanske funnits ett förenande stycke. Fibulans längd 58 mm.

3. *Brända benbitar.*

Undersökningen gjord år 1880.

Resumé succinct des mémoires précédents.

I.

La trouvaille de Vendel, par M. Hjalmar Stolpe.

En 1881 et 1882, M. Stolpe a fouillé onze tombeaux tout près de l'église de Vendel, au nord de la ville d'Upsal. Les figures peuvent donner une idée du caractère des trouvailles, qui seront, d'ailleurs, le sujet d'une publication spéciale.

II.

Quelques observations sur la trouvaille de Vendel, par M. Hans Hildebrand.

Les figures de ce mémoire reproduisent plusieurs objets trouvés dans les tombeaux sus-mentionnés.

III.

Le chant de Beovulf et ses renseignements sur l'historie ancienne du Nord, par M. Pontus Fahlbeck.

Le poète a réuni deux groupes de légendes, celles sur Beovulf lui-même, et les autres qui traitent des personnes et des faits de son époque, mais étrangers à sa légende. Ces dernières légendes sont regardées comme des sources historiques d'une très grande importance. Les Geátas sont, selon l'auteur, les habitants de la province danoise de Jutland.

IV.

L'âge de la pierre en Uplande selon les trouvailles connues en 1884, par M. Schürer von Waldheim.

Le mémoire donne la liste complète des trouvailles uplandaises de cette époque connues en 1884. Le nombre des objets trouvés est indiqué page 64.

V.

Fouilles dans les cimetières préchrétiennes de Gotland, par M. Gabriel Gustafson.

L'âge des différents cimetières est indiqué par les figures intercalées dans le texte.

W

Widener Library
3 2044 105 199 525